

مناقب العارفين

تأليف

شمس الدین احمد الاولیاء العارف

مکمل تحسین فارسی

مَنَاقِبُ الْعَرَفِيِّ

تأليف

شمس الدین احمد الافلاکی العارفي

جلد اول

باصححات و حواشی و تعلیقات بکوشش

نحسین یازجی

دنیای کتاب

نام کتاب: مناقب العارفين
نویسنده: شمس‌الدین احمد افلاکی العارفي
ناشر: دنیای کتاب
نوبت چاپ: دوم
چاپ از: چاپخانه ۲۰۰۰
تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه
سال انتشار: ۱۳۶۲
ایران: تهران خیابان جمهوری اسلامی

مناقب العارفين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- 3 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَوَّرَ قُلُوبَ أَوْلِيَائِهِ بِأَنْوَارِ الْمَعَانِي وَالْبَيِّنَاتِ ؛
وَأَجْرَى مِنْ قَيْضِ فَضْلِهِ عَلَى لِسَانِ الْإِنْسَانِ يَنْتَابِيعُ الْحِكْمَةِ
وَالْتَّبَيَّنَاتِ ؛ وَالْهَمَّهُمْ كَشَفَ حَقَائِقِ التَّنْزِيلِ وَدَقَائِقِ التَّوْبِيلِ
بِوَاسِطَةِ الْعَقْلِ وَالنَّقْلِ وَالْبُرْهَانِ ؛ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ التَّوْرَةَ
6 وَالْإِنْجِيلَ مِنْ قَبْلِ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (٣ / ٣ - ٤) ؛
وَالصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ وَالْأَمِينِ عَلَى رِعَايَةِ حَقِّهِ مُحَمَّدٍ
المُصْطَفَى وَعَلَى آلِهِ وَاصْحَابِهِ مَا تَعَاقَبَ الْعَصْرَانِ وَتَقَابَلَ النَّسْرَانِ
9 حمدِ بِي حَدِّ وَسِياسِ بِي قِيَّاسِ حَضَرَتِ الْوَهْبِ مَالِكُ الْمُلْكِي رَا كِه
چهره، زمان را بانوارِ یقین لایح گردانید و روی زمین را بآثارِ باهره
ناظر کرد و بسطِ غُبراء را مِهَادِ ابدان و مقرِّ حیوان ساخت ؛ معبودی که
12 جِهتِ اِحْرازِ نقطه، کمالِ معرفتِ او خطِّ نه دایره درهم است و زبانِ حالِ
عقلِ کُل در نشرِ آلاء و بسطِ نعمای حضرتِ او آخرتِ و آبِ کَمّ؛ جوادی که
سؤالِ سیلانِ آسمان و زمین بر تکرارِ ایام و تعاقبِ شهور و اعوام خزانهِ
15 نعمتِ او را سپری نکنند و جرائمِ بندگان مجرم اگر چه بعددِ ریکِ بیابان باشند
آرزویش او را مانع نیاید؛ لطیفی که از لطفِ اَمطارِ اَرْحامِ رُبْعِ مسکون را
به بناتِ نبات حامل گردانید و نوعِ انسان را بخلعتِ کمالِ اعتدالِ

T, I, CX

١/٠ Z ا ب B ا ب K ٢

3 ینابیع KZ : تبلیغ B || 10 باهره (+ نازم Zh) KZ : باهر B || 13 خط BZ :

خط K || 14 و بسط KZ : بواسطه B || 16 سپری KZ : سپری B || 16 گردانید KBZ :

گردانیده Zh || و B : — KZ

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (۴/۹۵) مزاجِ مخصوص
فرمود تا باین سبب نسبِ نفوسِ انسان را استعدادِ قبولِ فیضانِ
فضائلِ جوهرِ عقلِ شریف که شمعِ مینهلِ گنبدِ دوری و مصباحِ
مشکاتِ کوکبِ درّی است حاصلِ گشت و بازین واسطه از مهابوئ
غایت بمصاعدِ هدایت رسیدند

شعر (طویل) :
تَبَارَكَ مَنْ أَجْرَى الْأُمُورَ بِحُكْمِهِ
كَأَشَاءَ لَا ظُلْمًا أَرَادَ وَلَا هَضْمًا

و تُحَفِّ تَعَبَاتِ زَاكِيَاتِ وَصَلَاتِ صَلَوَاتِ نَارِ ذَاتِ عَالِي صِفَاتِ
اشرفِ کایناتِ واکلِ موجوداتِ ، پیشوای محرابِ صلّوا کما رَأَيْتُمُونِ ،
رهنمای بی اربابِ قُلْ : إِن كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي (۳۱/۳)
گوهرِ گران بهای علی الناس بیعونی : (کامل)

بَلَّغِ الْعُلَى بِكَمَالِهِ كَشَفِ الدُّجَى بِجَمَالِهِ
حَسَنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ صَلُّوا عَلَيْهِ وَآلِهِ
محمد نام ، محمود مقام ، احمد نظام ، علیه اَفْضَلُ التَّحِيَةِ وَالسَّلَام ؛
و برآل واتباع و اخوان و اشیاعِ او باذ

شعر (رمل)
صد هزاران آفرین بر جانِ او بر قدوم و دورِ فرزندانِ او
و ان خلیفه زاذگانِ مُقبِلش زاده اند از عنصرِ جان و دلش
گر ز بغداد و هری یا از ری اند بی مزاجِ آب و گلِ نسلِ وی اند

2 فرمود KZ : فرموده B || 3 نهل B : مشهد KZ || 12 بیعونی KZ : تبعونی
B || 17 شعر ZK : B || 19 h و KZ : B --

11 - 12 بلع ... آله : کلستان ۰ ص ۱۸ || ۳ - 2/3 صد ... ذکر : MN ،
ج ۶ ، ص ۲۸۰ / ۱۷۵ - ۱۷۹ : MA ، ص ۵۵۴ / ۲۲ - ۲۴

شاخِ گلِ هر جا که رویدهم گلست خُمِ مُلِّ هر جا که جوشد هم مُلست
گر ز مغرب برزند خورشید سر عینِ خورشیدست فی چیزِ دگر

- 3 (۲/۰) اما بعد بدان اَسْعَدَكَ اللهُ وَأَيَّدَكَ بِرُوحٍ مِیْنَهُ که مبنی بر اشارتِ
با بشارتِ حضرتِ شیخ، سلطان العارفين، برهان المکاشفين، کامل الحال، زبده
کُمَلِ الرجال، قدوة الاوتاد والابدال، جلبی جلال الحق والدين العارف، مَدَّ اللهُ
6 ظِلَّهُ الْوَرَفَ، وَطَلَّهُ الْوَائِفَ بِتَأْلِيفِ اَيْنِ كِتَابِ شَرِيفِ وَرَكِيبِ اَيْنِ تَرْتِيبِ
منيف که حاوی کراماتِ آباءِ عظام و عظامِ اجدادِ کرام و خلفای همام
ایشانست قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُمْ و اَدَامَ فی مَعَارِجِ الْقُدُسِ فَتُوحَهُمْ شروع افتاد،
9 در تاریخ سنه ۸۴۰ عشر و سبعمائه و هر آنچ این بنده خاکی حاکمی تَجَاوَزَ اَلَّهِ
عَمَّا زَلَّتْ بِه قَدَمُهُ اَوْ طَغَى بِه قَلَمُهُ از قبیلِ روایات و عدیلِ حکایات
بر سبیلِ استخبار و طریقِ استفسار از کبارِ احرار و ابرارِ اخیار که رُواتِ
12 ثِقَاتِ و عدولِ ثِقَاتِ بودند تعقل و تنقل کرده بودم و بقدرِ طوق و کمالِ شوق
تَوَغَّلِ نموده و در تحقیقِ تکرُّعِ آن مشربِ رَحِیقِ جِدِّ حَقِیقِ واجبِ دیده
اطمئنانِ کَلْتی دل را بِمَحْصُولِ آمده مقرر گشته بود، قواعدِ اَصُولِ آن مجموع را
15 در ده فصولِ منحصر گردانیدم تا اَبَدُ الدُّهُورِ اِلَى اَنَّ یَرِثَ اللهُ الْاَرْضَ
وَمَنْ عَلَیْهَا در میانِ اهلِ حضور و اخوانِ نور مشهور گشته تذکره باشد
إِنَّ هَذِهِ تَذْکِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ اِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا (۱۹/۷۳)،
18 و این کتاب را «مناقب العارفين» نام نهاده شد؛ املِ بعنایتِ یزدان و همتِ
مردانِ منوط است که مطالعه کنندگانِ این لطایف و ناقلانِ این طرایف

۴ K ٢ B ٢ Z ٢/۰

b 1 خُم KZ : + و b 2 چیز KB : چیزی Z || دکر B : دیگر KZ || 5 جلال
KZ : + الله و B || 13 جد KZ : به حد B || 15 منحصر KZ : مختصر لا || کردانیدم
KZ : کردانیدم B || الدهور KZ : الدهر B || 19 طرایف KZ : ظرایف B

از صدقاتِ دعواتِ مستجاباتِ این ضعیفِ مسکین رانسیاً منسیاً نفرمایند
(شعر (هزج)

- 3 فراموشم مکن یارب ز رحمت اگر غیر ترا من یاذ کردم
و چون عنایت بی نهایت حضرت شیخِ آدام الله جلاله و افاضه علی العالمین
نواله ؛ شامل حال و مآل این بیچاره بود و البته میخواست که این مناقب
6 بدین مراتب نبشته شود بر موجب وصیت و تحریض آن حضرت امّره
حکم و طاعتش حتم گفته بصد گونه ترس و ادب ترک ادب کرده که
ترک الادب عیند اولی الادب ادب امتثال واجب دیند این مقدار
9 حکایات در شرح کرامات حضرتشان که صفت صورت ظاهر ظاهر
ایشانست ، بقلم آمد و آن هم بقدر افهام مبتدیان راه و سالکان سبیل
شاه است ؛ و الا هینها ابن الثریا من الثری و ابن المصباح
12 من الصباح ، و ما للتراب و رب الارباب

(شعر (رمل)

- گر مجال گفت بودی گفتنیها گفتمی
15 حق ز من خوشتر بگویند تو مهیل فترک دین
(۳/۰) والحمد لله الذی هدانا لهذا وما كنا لنهتدی لولا
ان هدانا الله (۴۳/۷) ؛ والله الموفق علی إتمامه من عمیم فضله
و انعامه ؛ و اینست فهرست اصول فصول عَشْرَة کَامِلَة (۱۹۶/۲)
18 الفصل الاول فی ذکر مناقب حضرت سلطان العلماء فی العالم ، العالم
الریائی بهاء الحق والدين الولد رضى الله عنه
21 الفصل الثانى فی ذکر مناقب فخر آل ياسين ، برهان الحق والدين
المحقق المدقق الترمذی رضى الله عنه

4 و چون KZ : چو B || 7 حتم KZ : غم (!) B || 19 الفصل الاول ... الله
عن KZ ~ الفصل الثاني B || 19 - 21 فی ذکر ZK : در ذکر B

الفصل الثالث في شرح مناقب حضرت مولانا سرُّ الله الاعظم، قدسنا الله
بسرّه المعظم

الفصل الرابع في بيان مناقب سلطان الفقراء رحمتهُ الله بَيْنَ الْوَرَى
شمس الحق والدين التبريزي قدس الله سرّه

الفصل الخامس في ذكر مناقب شيخ مشايخ العالم صلاح الحق والدين
المعروف بزركوب رَوْح الله روحه العزيز

الفصل السادس في ذكر مناقب خليفة الله بَيْنَ خَلِيقَتِهِ حسام الحق
واندين المعروف بابن اخي تَرْك قدس الله لطيفته

الفصل السابع في ذكر مناقب حضرت مولانا ابن مولانا بهاء الحق
والدين الولد أَيْدِنَا الله بِنُورِهِ الْمُؤَيَّد

الفصل الثامن في ذكر مناقب حضرت سلطان العارفين جلال الحق
والدين چلبی امير عارف آعلی الله محله ولا بلغ هدی عُمره محله

الفصل التاسع في ذكر مناقب حضرت ملك الملوك المحققين شمس الملة
والدين چلبی امير عابد عَظَمَ الله ذكره

الفصل العاشر في ذكر اسماء الاولاد والاخلاف منهم وشرح سلسلة
الذكر. اَرْجُو مِنْ فَضْلِ الله تعالى كه شرح اصل هرفصلی على النقام باتمام
رسد والله الهادي وعليه التكلان

1 3 5 7 9 11 13 15 في KZ : در B || 1 سرّ BZ : + ه K || 3 رحمة KZ :

رحمة B || 6 العزيز KZ : B || 7 خليفة KZ : خليفة B || 9 مناقب BZ : - K ||

ابن مولانا KZ : B || 12 محله KZ : تاملی B || 14 ذكره KZ : B ||

16 فصلی KZ : فصل B

فصل اول

- در ذکر مناقب مولانای بزرگ بهاء الحق والدین محمد بن الحسین
 3 ابن احمد الخطیبی البلیخی البکری رضی الله عنه وعن اسلافه فَنِعْمَ السَّلَفُ
 وَنِعْمَ الْخَلَفُ وَدَر تَقْرِیرِ شَجَرَتِ هِجْرَتِ وَاَنْزِعَاجِ او از دیار بلخ وخراسان
 وَنَزُولِ وَقَاعِ هُلَاکِ دران ملک و خسارتِ اهلِ جَسارتِ
 6 حَمَلَهٗ اخبار و نَقْلَهٗ آثار رَحْمَتُهُمُ اللهُ چنان روایت و حکایت کردند که
 پادشاهِ ملکِ خراسان علاء الدین محمد خوارزم شاه که عمّ جلال الدین محمد
 خوارزمشاه بود مردی عظیم بزرگ و بمهابت بود و اکابر و ملوکِ آن ممالک
 9 بِرُمُتْهِیْمِ مملوک و مسخّر او بودند و او را نازنین دختری بود که در اقالیمِ
 رُبْعِ مسکون بملاحت و موزونی و کمال و جمال نظیرِ خود نداشت و لایقِ
 هَمْتِ پادشاهانه او را کُفْوی یافته نمی شد تا دختر را بوی دهد و از قید او
 12 برهد و همانا که آن دختر نیک اختر مراهق گشته بود . مگر شبی پادشاه
 با وزیرِ خود در آن باب مشورت کرد که چون ملکه ما را در کل وجود
 کُفْوی موجود نمی شود ؛ چه می باید کردن و تدبیرِ آن چیست ؟ وزیر او

T, I, 1; H I, 1 ۶ K آ ۳ B آ ۳ Z ۱/۱

7 چنان BZ : ! روایت و K 8 خوارزمشاه B : خرمشاه KZ 10

برمتم BZ : برمتم K ۱۱ بودند K -- KZ

8 علاء الدین محمد خوارزمشاه پدر جلال الدین محمد خوارزمشاه است نه عم او ،
 ر.ک. به Genealogie... Zambaur ، ص ۲۰۹ : خلیل ادهم ، دول اسلامیه ،
 ص ۲۶۰ : T ، I ، دیباچه ، ص XLIII

مردی بود عالم و عاقل، گفت: کُفُو پادشاهان اسلام، عظامِ علمای کرام باشند که: **الْمُلُوكُ حُكَّامٌ عَلَى النَّاسِ وَالْعُلَمَاءُ حُكَّامٌ عَلَى الْمُلُوكِ**، پادشاه گفت: آنچنان عالمِ عاملِ کامل کجاست؟ گفت: آنکه در تَخَنُّكاهِ بلخ خدمت جلال الدین حسین خطیبی که از فرزندانِ صدیقِ اکبرست و دارالاسلام شذنِ خراسان من اوّل الحالِ ببرکتِ جهاد و فتح کردنِ اجدادِ اوست و او در جمیعِ فنونِ انگشتِ نَمایِ علمای عالم و کبرایِ بنی آدم گشته و هنوز تازه جوانست در سنّ سی سالگی و بسی ریاضات و مجاهدات کرده و گوی تقوی را از فرشتگانِ ملاءِ اعلی می رباید

(۲/۱) و گویند حضرت جلال الدین حسین پیوسته بسببِ عزوبتِ خود متردّدِ خاطر بودی و از نیکابتِ شَرِّ النَّاسِ عَزَابُهَا اندیشه کردی و گفتی که در جمیعِ احکامِ دینی و سننِ سننِ احمدی هیچ نوعی دقیقه از من فوت نشده است و اصلاً دران کار تکاسل و تهاون نکرده ام و بقوتِ عصمتِ ایزدی از جمیعِ کبایرِ معصوم و مرحوم، و از جادهٔ متابعتِ نبوی صلواتُ الله و سلامه علیه قدیمی فا پیش نهاده ام، بغیر از سنّتِ نکاح که در طلبِ آن رغبت نمودم، همانا که همان شب حضرت سلطان المرسلین، و حبیبِ ربِّ العالمین، محمد امین را صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ بخواب دید که دخترِ پادشاهِ خراسان را نکاح کن؛ همچنان بتقدیرِ الهی همان شب هم پادشاه و هم وزیر و هم ملکه جهان در خواب حضرت رسول را علیه السلام

T, I, 2; H, I, 2 ۷ K ، ب ۳ B ، ب ۳ Z ۲/۱

2 باشد KZ : باشد B || 3 کامل KZ : — B || 10 نکات KB : نکات Z ||

11 نوعی KZ : نوع B || 13 مرحوم KZ : مرقوم B || 14 سلامه KZ : — B ||

سنت KZ : سبب B

بدیدند که ملکه جهان را بحسین خطیبی نکاح کردم ؛ بعد ازین مذکوره
از آن اوست ، نِعِمَّ الْخَتَنَ وَالْعَرُوسَ

شعر (رجز)

3

باذا مبارك در جهان سور و عروسیهای ما

سور و عروسی را خدا بریده بر بالای ما

6 علی الصباح وزیر بشاذی تمام برخاست و بخدمت پادشاه بیامد تا خواب
خود را عرضه دارد؛ پادشاه و ملکه جهان همان دینده بودند که دینده وزیر
دینده بود و درین عظمت و ارادت حق همگان حیران مانده؛ وزیر
باجازت پادشاه بخدمت جلال الدین خطیبی آمد تا قصه خواب را بازگوید ؛
همانا که جلال الدین خطیبی کیفیت خواب همه را بیان کرد ؛ وزیر را اخلاص
یکی در هزار شد و دران ایام اجتماع و طنطنه عظیم کرده حق را
بمستحق دادند

12

(۳/۱) چنان گویند که حضرت حسین خطیبی دران عنفوان جوانی
چنان متبحر و علامه زمان بود که مثل رضی الدین نیشاپوری و بدر رؤس
و شرف عاقلی که از مشهوران جهانند از جمله شاگردان او بودند و دو
سه هزار شاگرد مفتی و زاهد صاحب کرامت داشت

15

(۴/۱) چنان گویند که بعد از نهم ماه حضرت بهاء ولد بوجود آمد
و بعد از دو سالگی او آنچنان سالکی نقل فرمود ، و چون مولانای

18

T, I, 4; H, I, 4 ۹ - ۸ K ۰ ب ۳ B ۰ ب ۳ Z ۴ - ۳/۱

9 الدین KZ : B 13 چنان گویند : همچنان منقول است KB 14 که KZ : B —

4 - 5 باذا . . . بالای ما : دیوان کبیر ، ج ۱ ، ص ۲۶

14 رضی الدین نیشاپوری ؛ مداح طمناج خان سمرقندی بود و دو سال
۵۹۸ هـ / ۱۲۰۲ م فوت شد (ر . ک . به IO ، ص ۴۳۲ ، نمره ۷۴۶)

بهاء ولد بزرگ شد و بالغ گشته در انواع علوم و حکم مستثنی و مشارالیه شد؛ همانا که خویشانِ مادریش اتفاق کرده میخواستند که او را بنخت پادشاهی نشانند تا همگینان در تحت تصرف او باشند؛ حضرت بهاء ولد قبول نکرد و اسلا رضا نداد؛ روزی در کتبخانه پذیر خود درآمد و کتب را مطالعه کردن گرفت؛ مادرش ملکه جهان گفت: مرا بسبب این علوم و حکم بی‌دور دادی بوزند؛ بهاء ولد بعد تمام تحصیل علوم دینی مشغول شد و ممارست نمود و از ممالک جهان بکلی فارغ گشت

(۵/۱) و گویند که در خطه بلخ سیصد مفتی متقی مستعد بی‌آسرهیم حضرت محمد مصطفی را صلی الله علیه و سلم شب آذینه بخواب دیدند که در صحرائی خیمه بس بزرگ گرفته بوزند و مسندی نهاده و طرّاحه انداخته و حضرت رسول بر آن مسند تکیه زده بود و در پهلوی راست مصطفی بهاء ولد نشسته بود. و باقی علماء و مفتیان دین بدو زانوی ادب از دور نشسته بوزند؛ فرمود که بعد الیوم بهاء ولد را سلطان العلماء گویند و چنان خطاب کنند، علی الصباح باتفاق تمام جمیع علماء و مفتیان باخ مرید و بنده شدند و خواب ایشان را پیشتر از ایشان؛ آن کریم الشان، بذیشان بیان کرد و در دیار خراسان مشهور بهاء ولد را سلطان العلماء میخوانند و معروف بدانست، و چون ظهور ولایت و کرامت بی نهایت سلطان العلماء در اقلیم خراسان در تختگاه بلخ شایع شد واجتهادات و ریاضت و تقوی و دیانت و ورع و صیانت و سلوک

۵/۱ Z : B آ : K آ : ۸ - ۱ T, J, 4 ; H, I, 4

1 بهاء KB : بهاء الدین Z || 2 مادریش KB : مادرش Z || 3 بهاء KB :

بهاء الدین Z و 4 B : آ KZ || 9 محمد B : KZ || 12 از دور KZ : B || 13

کرامت Z : کرامات KB

طریقت و شریعت نبوی و راستی و راست گوئی . و ارشادِ عباد و دعوت و نصایحِ او از جدِ بلیغ و حدِّ اعتدال در گذشت : و قبولِ خاص و عام بی نهایت شد ، و جمهورِ نفوسِ جبار و اکابرِ دهر موفور گشت : علماء³ و حکمائی که رؤسای دهر و کبرای عصر بودند مثلِ امام فخرالدین رازی و قاضی زین فرازی و جمال الدین حصیری و تاج زید و عمید مروزی و ابن قاضی صدیق و شمس الدین خانی و رشید قُبائی و قاضی و خَش رَحِمَهُمُ اللهُ⁶ از حجبِ دانشِ بسیار و سببِ غرضِ عَرَضِ فانی در عَرَضِ آن بزرگ زبانِ طعن گشوده و خُبثِ فقیهانه می کردند و حسودانه چیزها می گفتند و در تنگیدنِ خاطرِ خطیرِ عزیزِ او می کوشیدند ، چنانکه عادتِ علمای زمانست⁹ تا بَلَلَهُمُ اللهُ عَلَیْهِمْ ، و این ماجری در تاریخِ سنهٔ خمس و ستمائه بوده ، و حضرت بهاء ولد دائما از سرِ منبر در اثنای تذکیر فخرالدین رازی و محمد خوارزمشاه را مبتدع خطاب کردی و آیینهِ وارِ حالِ هر یکی را¹² کَمَا کَانَ باز نمودی و ایشان ازین تقریر و راست گوئی او قوی رنجیدندی و اصلا مجالِ قال و امکانِ جواب و سؤال نبودی

همچنان روزی در وعظِ عظیم گرم شده بود : فرمود که ای فخرالدین¹⁵ رازی و محمد خوارزمشاه و مبتدعانِ دیگر بدانید و آگاه باشید که شما

3 جمهور KZ : تسخیر B || 7 از جب KZ : از جهت B || آن B : او KZ ||

8 کثوده KZ : بر کثوده B || خبث KZ : بخت B || 9 تنکیدن Z : تنکید K رنجیدن B || 10 بوده KZ : بود B || 13 رنجیدندی KB : می رنجیدند Z ||

14 نبودی KZ : + تا B

15 - س 11 / 6 فخرالدین رازی . . . شیاطین است : ر . ک . به . مارف

بهاء ولد ، س ۸۲

صد هزار دل‌های باراحت را و کشفها و دولت‌ها را رها کرده اید و درین
دو سه تاریکی گریخته اید و چندین معجزات و براهین را مانده اید و نزد
دو سه خیال رفته اید؛ این چندین روشنائی را این دو سه تاریکی، عالم بر شما
تاریک می‌دارد و این غلبه از بهر آنست که نفس غائبست، شمارا بی‌کار
می‌دارد و سعی میکنید ببندید، و چون بیکار باشید همه بندی کرده میشود
و تاریکی و وسوسه و خیال و سوداهای فاسد و ضلالت پدید آید از آنکه
عقل غریبست و نفس در مملکت خودست و آن مملکت از آن شیاطین است
الی آخر المعارف

چه خدمت مرحوم خوارزمشاه مرید بود و اکثر اوقات با استاذش
امام فخرالدین رازی که با او رازی داشت در مجلس سلطان العلماء حاضر
شدی و هیچ مجلس نبودی که از سوختگان جانبازها نشدی و غریب از نهاد
مردم بر نخاستی و جنازه، بیرون نیامدی و همیشه نفی مذهب حکماء و فلاسفه
و غیره کردی و بمتابعت صاحب شریعت و دین احمدی ترغیب دادی،
و چون این کلمات بدین نمط از حد می‌گذشت ایشان بالطبع ملول و منفعل
می‌شدند؛ همانا که از سر نفاق اتفاق کرده بخدمت خوارزمشاه بتصدیع <و>
تشنیع غلّو کردند و مساوی بمساوی مشغول شدند که بهاء ولد تمامت
خلق بلغ را بخود راست کرده است و مارا و شمارا اصلاً اعتبار و تمکین
نمی‌نهد و تصانیف مارا قبول نمی‌کند و علوم ظاهر را فرع علم باطن
می‌گیرد و بامر معروف خود را مشهور کرده می‌نماید که درین چند روز
قصد تخت سلطان خواهد کرد و کافه عوام الناس و رنود با وی متفق اند؛
حالیا درین باب تدبیر و تفکر در ابطال این احوال از جمله واجب است؛
همانا که خوارزمشاه درین فکر حیرت نموده فرو ماند تا بچه طریق

7 عقل KZ : عقلی B || 9 بود BZ : شد K || 10 فخرالدین KZ : فخر B ||

14 رنود KZ : رنود B

این معنی را اظهار کند و بسمع او برساند؛ جماعتی از محبتان حضرتش
 ازین حال بخدمت شیخ اخبار کردند؛ روز دوم محمد خوارزمشاه قاصدی
 از خواص خود بحضرت سلطان العلماء فرستاد که اگر مملکت باخ را شیخ
 3 ما قبول میکند تا بعد البوم پادشاهی و ممالک و عساکر از آن او باشد و مرا
 دستوری دهد تا باقلیم دیگر روم و آنجا مقام گیرم که در يك اقليم
 6 دو پادشاه نشاید که باشد؛ والله الحمد که حضرت او را دو گونه سلطنت
 مُسَلَّم شده است: یکی سلطنت این جهانی، دزم سلطنت آخرت؛ اگر
 چنانکه سلطنت این عالم را بما ایثار کنند و از سر آن برخیزند عنایت عمیم
 9 و لطف عظیم خواهد بودن

چون قاصد سلطان بدين طریق تبليغ رسالت کرد، حضرت بهاء ولد
 فرمود که بخدمت سلطان اسلام سلام برسان و بگو که ممالک ملک فناء
 12 و عساکر و خزاین و دفاين و تخت و تخت این جهانی لایق پادشاهانست،
 ما درویشانیم، مملکت و سلطنت چه مناسب حال ماست

شعر (مبحث)

کسی که نوبت الفقير فخری زد جانش چه التفات نماید بتاج و تخت و لیا
 15 ما بخوشدلی تمام سفر کنیم تا خدمت سلطان ما با اتباع و احباب خود
 مستقل باشد؛ قاصد چون بجواب چو آب مراجعت کرد بهاء ولد اصحاب
 خود را اشارت فرمود که سَافِرُوا تَصِيحُّوا > و تَغْنَمُوا خود اینچنین
 18 می بایست بسم الله استعداد کنید تا عزیمت مصمم کنیم

1 برساند KZ : برساند B || 4 ممالک : + ممالک B || 10 ولد KZ : +

قدس الله روحه العزيز B || 11 که KZ : — B || 15 احباب KZ : احباب (!) B

- (۶/۱) گویند قرب سیصد اشتر بار کتب نفیس و اثاث خانه اصحاب
 وزاد و زواد و راحله ایشان ترتیب کردند و چهل مفتی کامل و زاهدان عامل
 3 در رکابش عازم شدند، چنانکه حضرت رسول علیه السلام از ایذای منافقان
 و شر حسودان از مکه مبارک بمدینه هجرت فرمود؛ فریاد و غریو از نهاد
 اهالی بلخ که مرید و محب بودند برخاست و غلوه عام شد و فتنه عظیم
 6 خواست واقع شدن؛ خوارزم شاه متوهم شد؛ بار دیگر قاصدان معتبر پیش
 سلطان العلماء فرستاد؛ تمهید عذر تقدیم داشت و طریقه مستغفرانه پیش آورد
 تا مردم را تسکینی باشد؛ بعد از نماز خفتن پادشاه با وزیر خود بخدمت
 9 بهاء ولد بیامزند و سر نهاده بی حد لا بها کردند که قسح عزیمت کند و از
 سفر فارغ شود؛ البته راضی نشد؛ بعد اللتی و اللتی پادشاه التماس نمود که
 باری چنان غیبت کنی که مردم را اطلاع نباشد و الا فتنه ها متولد شود
 12 و خرابی عظیم واقع گردد؛ بهاء ولد قول سلطان را قبول کرده روز جمعه
 تذکیر عظیم فرموده مجلس بغایت گرم شد و شور اصحاب از حد گذشت
 و بجای اشکها از دیده محبان مشکهای خون جاری گشت و همچنان
 15 در اثنای کلام سر آغاز کرد که ای مَلِکِ مَلِکِ فانی بدان و آگاه باش که
 اگر چه نمیدانی و آگاه نه تو سلطانی و من هم سلطانی؛ ترا سلطان الامراء
 میگویند و مرا سلطان العلماء میخوانند و تو مرید منی؛ همانا که سلطنت
 18 و پادشاهی تو موقوف یک نفس است و هم پادشاهی و سلطنت من نیز

T, I, 9-10 : II, I, 8

۶/۱ Z آ ۵ B آ ۱۲ K

7 فرستاد KZ : فرستاده B || طریقه KZ : طریق B || 11 غیبت KZ :

عزیمت B || کذب KZ : کتد B || 12 روز KZ : بروز B || 13 اصحاب KZ : افتاب

خلاقی B || 15 که K : و B — Z

16 - ص 5/15 تو سلطانی ... خواهند بودن : ر. ک : بسپه سالار ،

ص ۱۵ : I, T ، دیباجه ، ص XIV

- وابسته يك نَفَس است؛ چون آن نَفَس تو از نَفَس تو منقطع شود نه تو مانی و نه تحت و تحت و مملکت و اعقاب و انساب و اسباب تو ماند
- 3 کَانَ لَمْ تَغْنِ بِالْأَمْسِ (۲۵/۱۰) بکلی عدم شوند و اما چون نَفَس نَفَس ما از نَفَس ما بدر آید انساب و اولاد ما که او تاد الارض اند تا قیام قیامت خواهند بودن که کل سَبَب و نَسَب یَنْقَطِعُ إِلَّا سَبَبِی وَ نَسَبِی ؛ حالیا من خود میروم ، اما معلومت باز که در عقب من لشکر جرّار تاتار که جُندُ الله اند و جرّادِ مَبْثُوث ، و خَلَقْتُهُمْ مِنْ سَخَطِی وَ غَضَبِی صَفَتِ ایشانست ، می رسند و اقلیم خراسان را خواهند گرفتند و اهل بلخ را شربت تلخ مرگ خواهند چشانیدن و عالم را تُرَّت و مُرَّت خواهند کردن و خدمت ملک را از ملکِ خود بصد هزار درد و دریغ مزعج خواهند کردن و عاقبت در دستِ سلطانِ روم هلاک خواهی شدن
- 12 (۷/۱) منقولست که در عینِ این تقریر از ناگاه چنان شهقه* بزذکه اغلب جماعت بیهوش شدند و منبر از کنار محراب تا میانه* مسجد روان شد ، بسا مردم که از آن هیبتِ خدائی جان دادند ؛ روزِ شنبه عآیِ استخاره الله تعالی
- 15 بمبارکی از دیارِ بلخ هجرت نموده بجانب دارالسلام بغداد نهضت فرمود (۸/۱) همچنان حضرت بهاء ولد را دایه* بوذ نصب خاتون نام بغایت عالمه بوذ و اهل فتوی بوذ و در فنونِ علومِ ظنون این نصب ، نصیب بی نصب
- 18

T 1, 11 - 12 ; H, 1, 10

۱۴ - ۱۳ K آ ۶ - ۵ B آ ۶ Z ۸ - ۷/۱

2 و اسباب BZ : — K 6 معلومت KZ : معلوم B 7 مَبْثُوث KZ : منصوب

B 9-10 تُرَّت ... کردن KZ : بی رونق و فرو خواهد کرد B 17 نصب KZ : B نصب

11 - 12 در دست . . . خواهی شدن : علاء الدین محمد خوارزمشاه در دست سلطان روم کشته نشده است ؛ بجای او پسرش جلال الدین خوارزمشاه در دست اکراد در حوالی دیار بکر کشته شد (ر . ل . ک . ۱۸ ج ۳ ص ۵۲ ؛ T ؛ ج ۱ ، ص XLIV)

و نصاب اَوْفَر داشت، بعض گویند خواهرش بود؛ مذکوره را با شوهرش آنجایگاه رها کردند

3 و گویند حضرت مولانا جلال الدین محمد در آن زمان پنج ساله بود و برادرش علاء الدین محمد هفت ساله بود

(۹/۱) الحکایه: عزیزی از یاران بزرگ چنان روایت کرد که روزی در

6 مقام جنید الزمان چلبی حسام الحق والدین قدس الله سیره العزیز در قلب

زمستان شدید ساعی عظیم بود و آن روز حضرت مولانا شوهرهای بسیار کرد؛

و بعد از آن سینه مبارکش را باز کرده آلهای عاشقانه برمی کشید و یاران

9 رقتی عظیم می کردند؛ پس آنگاه فرمود که زمان نیست که دل صاحب دلی

بدر آمده بود و هنوز خراسان مسکین انتقام آنرا می کشد و روی بخوابی نهاده

اصلاً عمارت پذیر نیست و این بیتها را گفت

شعر (رمل)

12 تا دلِ مردِ خدا نآمد بدرد هیچ قرنی را خدا رسوا نکرد

خشمِ مردانِ خشک گرداند سحاب خشمِ دلها کرد عالمها خراب

بعد از سماع حضرت چلبی حسام الدین رضی الله عنه از آن حال سؤال کرد؛

15 حضرت خداوندگار همین حکایت از عجاج پند را مین اوّل به آخره فرو خواند

(۱۰/۱) همچنان چون از شهر بلخ بیرون آمدند و روانه شدند تمامت

اهالی بیقاع و قیلاع که در راه بودند حضرت رسول را عایه السلام پیشین بخواب

T, I, 12; H, I, 10 ۱۴ K آ ۶ B آ ۶ Z ۱۰ - ۹/۱

4 علاء الدین BK ~ محمد Z || 7 شدید KZ: شدند B || 12 b قرنی KZ

قومی B || 13 b عالمها Z: عالم را KB

12 تا دل ... نکرد: MN ج ۲ ص ۳۱۱۲/۴۲۱ MA، ص ۴۷۴/۱۲

13 خشم ... خراب: MN ج ۳ ص ۲۸۱۶/۱۶۰ MA، ص ۲۶۱/۱۸

- می دیدند که سلطان العلماء بهاء ولد بلخی می رسد، برغبت تمام و اعتقاد تام
 اورا استقبال کنید و جائب اورا مَبَجَّل دارید؛ هنوز بدان مقام نرسیده
 مردم آن منزل و آن بقعه یک روزه راه برابر می رفتند و باعزاز تمام 3
 مهمانها می کردند؛ بعد الحطّ و الترحال چون بحوالی بغداد بُزید رسیدند
 مگر خفیان شهر پیش دویدند که چه قومید و از کجا می آید؟ حضرت
 بهاء ولد سر از تماری بیرون کرده جواب داد که مِنْ اللَّهِ و إِلَى اللَّهِ 6
 وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. از لا مکان می آیم و بلامکان می رویم؛
 خفیان عرب در عجب فرو ماندند، یکی را بجانب خلیفه فرستاده از
 کیفیت حال اعلام کردند که جماعتی بس انبوه رسیده اند؛ اغلب علماء 9
 و فضلاء اند و از جانب خراسان می رسند؛ خلیفه از استماع احوال آن جماعت
 حیران شد و یکی را بخدمت شیخ مشایخ الزمان شهاب الدین سهروردی
 رحمه الله علیه فرستاد تا بدار الخلافه حاضر شود، چون شیخ این حکایت را 12
 از خلیفه بشنید فرمود که مَا هَذَا إِلَّا بهاء الدین الولد البلخی، چه این نوع
 سخن، این طرز گفتار درین عصر هیچ کسی نگفته است مگر بهاء ولد
 (۱۱/۱) همچنان مصحوب خدمت شیخ تمامت اکابر و اصاغر بغداد 15
 بعشق تمام و صدق کلتی باستقبال آمدند؛ چون برابر رسیدند، شیخ
 شهاب الدین از استر فروز آمد و زنانوی شیخ را بلب ادب بیوسید
 و خدمت کرد و بجانب خانقاه خود روان شد؛ سلطان العلماء فرمود که 18

T, I, ; H, I, 11

۱۵ K ب ۶ B ب ۶ Z ۱۱/۱

4 نزدیک KZ : B — || 8 فرستاده B : فرستادند KZ || 10 می رسند KZ :
 می رسند B || 11 شد KZ : شده B || 14 طرز KZ : طریق B || 16 باستقبال آمدند
 KZ : استقبال کردند B || 17 بیوسید KZ : بیوسیده B

- ۳ ائمه را مدرسه مناسب ترست : در مدرسه مستنصریه نزول کردند و شیخ بنفسه ساق موزه ایشان را کشیده از قیاس بیرون بخلقها کرد ؛ بهاء ولد فرمود که ما می خواستیم که اینجاگاه لنگر اندازیم و نیت اقامت کنیم ؛ اما بخدمت شیخ ایثار کرده زیارت بیت الله الحرام احرام بسته شد ؛ ان شاء الله وحده العزیز
- ۶ گویند همان ساعت خلیفه سه هزار دینار مصری در طبق زرین نهاده بانواع نزلها حق القدومی ارسال کرد ؛ حضرت بهاء ولد آن را قبول نکرد که مال او حرام و مشکوک است و کسی که مُدْمِن مدام باشد و استماع آواز اوتار اغانی و مزار کند ، روی او را نشاید دیدن و در مقام او نشاید مقیم شدن
- ۱۲ همانا که چون این خبر بسمع خلیفه رسید بغایت مُنَغَص و ملول شد ؛ و گویند که مثل او ظالم و غاشم و بی باک هرگز در میان خلفای باک نبوذ ؛ شیخ را پیش خویش خواند که البته می باید که من روی این مرد را ببینم ؛ شیخ گفت : ای خلیفه روی زمین اصلاً بملاقات دیدار شما رضا نمی دهد و من در مابین هیبت ولایت آن بزرگ و سیاست حضرت خلیفه متحیر مانده ام ؛ خلیفه فرمود که ناچار تدبیری باید کردن تا مگر روی مبارک او را توانم دیدن ؛ شیخ گفت : مگر که روز جمعه در مسجد توانم دیدن ؛ شیخ برخاست و بخدمت سلطان العلماء آمده التماس تذکیر نمود که کافه اهالی بغداد از سر اخلاص و نیاز عاشقانه مشتاق و تشنه مجلس شماس بر موجب فذکر فأن الذکری تنفع المؤمنین (۵۵/۵۱)

۱۱ باید که KZ : باید ۱۲ بینم KZ : بینم B || ۱۵ که KZ : — B ||

۱۸ شبات KZ : شباند B

۱ مدرسه مستنصریه : مدرسه مستنصریه را مستنصر بالله در سال ۶۳۰ ساخت است بنابرین سخنهای افلاکی راجع باین مطلب درست نیست (ر. ک : T ، I دیباجه ، ص ۴۵ ؛ I . H ، ص ۱۲ ، حواشی ۱)

عنایت فرمایید؛ امید است که نو امید شیرند و نومید نگردند؛ سلطان العلماء اجابت فرموده راضی شد.

- همانا که آوازه^۱ در شهر بغداد افتاد که روز آذینه بهاء ولد بلخی^۳ و عظم خواهان گفتن، جمیع اهل بغداد بمسجد جامع جمع شدند و حُفَظَ شیرین الفاظ هر یکی از هرجائی آیات و اَعْشَار بر خواندند؛ چندانی لطایف و رقایق و غرایب و دقایق فرمود که حاضران مجلس سراسر مست و بیخود شدند و خلیفه نه چندانی گریست که در شرح آید؛ همچنان در ختم تذکیر دستار مبارک برداشته روی بسوی خلیفه کرده که ای خَتَفِ خَلَفِ بذترین آل عباس دریغا که خلف صالح نیستی؛ زندگانی چنین می باید کرد؟^۹ و در دین شریعت بی شریعتی ورزیدن؟ عجبا این دلیل را در کتاب الله خواندی؟ و این فتوی را در اخبار نبوی یافتی؟ و یا در اقوال خلفاء راشدین و افعال ائمه دین این حجت را مطالعه کردی؟ و در مذهب مشایخ طریقت برهانی مشاهده کردی؟ آخر بنگوئی که بچه وجه این حرکات را روا می داری؟ و برخود مباح دانی؟ و قدم از جاده شارع بیرون می نهی؟ از نکال خداوند متعال نمی ترسی؟ و از حضرت مصطفی علیه السلام شرمسار نمی شوی؟^{۱۵}

شعر (هزج)

آراسته و مست بی بازار آئی زان روز نترسی که گرفتار آئی

- حالیا بشارت می دهم که تنگ چشمان آتش خشیان یعنی لشکر مغل^{۱۸} می رسند و تقدیر الهی چنانست که ترا شهید کنند و بزاری و نزاری

۱ فرماید KZ: فرماید B || 8 خلف حلف KB: خلف خلیف Z || 9 بذترین KZ: - B || 11 و KZ: و یا B || 14 شارع KZ: شرع B || 15 متعال KB: متعال Z || 18 که K: که نک (!) Z

- تمامت بکُشدن و کینِ دینِ محمدی را از جانِ تو بکشند ؛ حاضرِ وقت باش
و پرده غفلت را از دیده دل برگیر و گوشِ هوش بگشا و بانابت و ایابت
3 و استغفار مشغول شو ؛ همانا که خلیفه فریاد می کرد و زار زار میگریست
و آن روز بر هفت جنازه از اهلِ مجلس نماز کردند و چندانک خلیفه اسباب
و اسبان و نُقود فرستاد، بهاء ولد قبول نکرد و گفت لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيِّ
6 وَلَا لِإِذَى مِرَّةٍ سَوِيٍّ ؛ ما را بقدرِ کفایت اسباب و اموال هست ؛ هیچ
نمی باید؛ چه اگر عطای او را قبول کنیم مانعِ قضای حق شده باشیم
لَارَادَ لِقَضَائِهِ وَلَا مَانِعَ لِحُكْمِهِ . يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ (۲۷/۱۴)
9 و بِحُكْمٍ مَایَرِیدُ (۲/۵) و هنوز از بغداد عزیمت نکرده بود که
بخلیفه خبر رسید که لشکرِ چنگز خان قربِ پانصد هزار مُغل شهرِ بلخ
را محاصرت گرفته اند و چندین پاره شهرستانِ خراسان را خراب کرده و بغارت
12 برده، اسیران و برده بی حساب بردند

(۱۲/۱) و گویند که چون چنگز خان قصدِ شهرِ بلخ کرد ؛ بلخیان
بمحاربه و مقاتله عظیمِ مقابله کردند و چغطای نامِ فرزندی از آنِ تولی خان

T, I, 17; H, I, 15

۱۸ K ب ۷ B ب ۷ Z ۱۲/۱

2 و برده KB : برده Z || بکشا KZ : + باشایت B || و ایابت KZ : B —
3 فریاد KZ : فریادها B || 4 از KZ : B — || 5 نقود KZ : + فراوان B || 6 ما را
KZ : B — || 7 چه BK : — || Z || 14 مقاتله KZ : مقابله B || مقابلگی BZ : مقابله K
14. ص 21/1 چغطای ... کشته شد : چغطای برادر تولی خان است ، نه پسر
او و دزین جنک کشته نشده است ؛ بجای او در سال ۶۱۸ هـ / ۱۲۲۱ - ۲ م
در محاصره بامیان پسرش مواتوکان کشته شد (ر . ک . به Généalogie, Zambaur
ص ۲۵۰ ؛ رشید الدین فضل الله . جامع التواریخ ، ص ۱۱۶ ؛ جهان کشا ،
ج ۱ ، ص ۱۰۵)

که پسر چنگز خان بود کشته شد ؛ چنگز خان را بغایت سخت آمد ؛ چنان
 یساق کرد که هر که بدست آید از صغار و کبار و اطفال بکشند و زنان
 حامله را شکم بدرند و حیوانات شهر را بکلتی قربان کنند و بلخ را 3
 بزمین هموار کنند

(۱۳/۱) و منقول چنانست که دوازده هزار مسجد محلات را آتش

زذند و در میان مساجد چهارده هزار ختمه قرآن سوخته شد و قرب پنجاه 6
 هزار دانشمند و طلبه علم و حفظ را بقتل آوردند ؛ بیرون عوام الناس
 که بقلم آید ؛ و گویند دویست هزار آدمی زاذ را فرو زذند و آنچ
 بنهب و غارت بردند نهایت نداشت و تمام آن ملک را خراب و بیاب 9
 کرده در پی محمد خوارزمشاه افتادند تا او را هلاک کنند. و دران وهلت
 که لشکر مغل در اغارت و مقاتله مشغول بودند مگر غریزی بود
 از مریدان بهاء ولد که صاحب کشف و کرامات بود، تمام اکابر بلخ 12
 بفریاد پیش او در آمدند که گناهان ما را از حضرت الله بخواه و شفیع
 ما عاصیان شو تا ظلمات این قضا زایل شود ؛ درویش آن شب تا هنگام
 سحر ستهر کرده تضرع و ابتهال عظیم نمود ؛ سحرگاه از عالم غیب 15
 هانی آواز داد که یا ایها الکفرة اُقتلوا ألفجرة ؛ بعد از سوم روز
 آن جماعت را بآن عزیز شهید کردند طوبی لهم و حسن مآب
 (۲۹/۱۳)

1 آمد KZ : آمده B || 2 یساق Z : یساق K امر B || 6 مساجد KZ :

مسجد B || 8 آید KB : آمد Z || گویند KZ : + که B || فرو زذند KZ :

فرو زذند B || 11 انارت KZ : غارت B || 16 سوم KZ : سیوم B

گویند خلیفه، بغداد از استماع این خبرِ جانگدازِ ناخوشِ عظیم مُنْغَصَّ شد و حال بر وی بگشت و اثرِ زوالِ دولت و انتقالِ مملکت را در خود مشاهده میکرد 3

(۱۴/۱) منقولست که سوم روز حضرت بهاء ولد از راه کوفه بسوی کعبه عزیمت نمود و چون از زیارتِ کعبه، معظم مراجعت فرموده بدمشق رسید زمانِ ملك اشرف بود؛ اهلِ شام رغبتِ عظیم کرده میخواستند که آنجا بگاهِ مقیم شود. راضی نشد که اشارتِ الهی چنانست که یُورنگاهِ اقلیمِ روم باشد و خالكِ ما در زمینِ دارالملکِ قونیه است و چون بشهرِ ملاطیه پیرون آمدند در سنهٔ اَرْبَعِ عَشْرَةَ و سِتِّمِائِه چنگز خان وفات یافته فرزندش اُوکتای خان را قائمِ مقامِ پذیر کرده بودند و سلطان علاء الدین روم بنوی بر تختِ سلطنتِ روم نشسته بود؛ در شهر سیواس در سنهٔ سِتِّ عَشْرَةَ و سِتِّمِائِه خبر دادند که جلال الدین خوارزمشاه 12

T, I, 19; H, I, 16

۱۹ K ب ۷ B ب ۷ Z ۱۴/۱

4 - سوم ... ولد KZ : حضرت بهاء ولد روز سوم B || 9 عشرة Z :

عشر KB || 10 ذیم KZ - B || 9 ست عشرة Z : ست عشر K ست عشر B

9 در سنه ... کرده بودند : اینجا يك غلط تاریخی هست ، زیرا که وفات چنگز در سنه ۶۲۴ هجری است نه در سنه ۶۱۴ و ذیم مقام شدن اوکتای خان در سال ۶۲۶ است (ر.ك. به Généalogie Zambaur ص ۱۴۸ : خلیل ادهم ، دول اسلامیة ، ص ۳۴۰ و ۳۴۸)

12 - ص 1/23 در سنه ست ... بمحاصرت گرفته است : اینجا مؤلف نیز اشتباه کرده ، ازان جهت که جلال الدین خوارزمشاه بنزدیک اخلاط در سال ۶۲۲ آمده و در سال ۶۲۶ شهر مذکور را بمحاصرت گرفته است (ر.ك. به IA ، ج ۳ ، ص ۴۹)

از دست مغل گریزان گشته شهرِ اخلاط را بمحاصرت گرفته است و برای
خود نخنگاهی می طلبد و البته روم را بجشم کرده است و شَغَفِ عظیم
می نماید

3

همانا که سلطان علاء الدین کیقباد با ملک اشرفِ شام بالای ارزنجان
در یاسی چومان یعنی چمن لشکرِ خوارزمیان را شکستند و خوارزمشاه بجانب
خرپرت گریزان گشته در دست گُردان کُردان کُشته شد فَقْطِعَ
دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۴۵/۶)

شعر (رمل)

9 کشته شد ظالم جهانی زنده شد هر یکی از نوخذا را بنده شد
درفتاز اندر چهی کو کَنده بود زانک ظلمش بر سرش آینده بود
و این واقعه در عِشْرین و ستمانه بوده

tarikhema.org

12 (۱۵/۱) الحکایه : منقولست که چون بهاء ولد در بغداد در مدرسه
مستنصریه نزول کرده بود و هر نیم شبی که طلب آب میکرد حضرت فرزندش
مولانا جلال الدین محمد از جامه خواب بر میخواست و بطلب آب می رفت

T, I, 20; H, I, 17

۱۹ K آ B آ A Z ۱۵/۱

5 یعنی KZ : B || 6 خرپرت BZ : خرپرت K خربت Kh || 6 کردان KZ : --

B || 6 کردان KZ : + گرفتار B || 12 جلال KZ : + الله والحق و B

6 کشته ... بنده شد : MN ج ۳ ص ۱۴۲ / ۲۵۰۳ : MA ص ۱/۲۵۸

10 درفتاز ... آینده بود MN ج ۱ ص ۸۱ / ۱۳۰۸ : MA ص ۱۸/۳۵

11 و این واقعه ... بوده : پادشاه شدن ملک اشرف ایوبی در سال

۶۲۶ است و جنگ یاسی چمن در تاریخ ۲۸ رمضان ۶۲۷ وقوع یافته ؛ بنابرین تاریخ

جنگ یاسی چمن که افلاک داده است درست نیست (ر. ک. ، Généalogie Zambaur

ص ۱۴۰ ؛ دول اسلامیہ ص ۹۲ : 1A جلد ۳ ص ۵۲)

- و چون بر درِ مدرسه میرسید بی واسطهٔ مفتاح بامرِ فتاح چنانک یوسفِ
صدیق را درِ مدرسه گشاده می شد و ابرق را از شطِ بغداد پرآب کرده
بسر وقت پذیر می آورد باز درِ مدرسه چنانک بوذ بسته می شد؛ مگر بوابِ 3
مدرسه مردی بوذ خیطی صاحب دل و روشن ضمیر . بکرات این معنی را
مشاهده کرده بوذ و هیچ نمی گفت ، چون آن حالت از حد گذشت بمشایخِ
بغداد غمز کردن گرفت ، بهاء ولد از آن حرکت منفعل شد و بواب را 6
توبیخ کرد که چرا چنین کردی ؟ بواب بیچاره تواب گشته بنده و مرید شد
(۱۶/۱) منقولست که چون از شهرِ ملاطیه بیرون آمدند و از حیدای
ارزنجان عبور می فرمود ، بارانِ کرام شیخ ربّانی گهواره گر و خواجگی 9
و شیخ حجتاج و غیرهم که مریدانِ خاص بوذند التماس نمودند که
بارزنجان در آئیم فرمود که دستور نیست که با جماعت دران شهر در آئیم ،
چه مردمِ بد در آنجا بسیاراند 12
(۱۷/۱) روایت چنین کردند که خدمتِ ملک فخرالدینِ ارزنجان
رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه از جملهٔ روشن دلان بوذ و معتقد اولیاء . وجفت او عصمتی
خاتون که در عفت و عصمت عایشهٔ دهر و خدیجهٔ عصر و زمان بوذ و ولایت او 15
مشهور گشته . از عالمِ غیب او را معلوم شد که اینچنین قطبی عالم از حوالی*

T, I, 20-21; H, I, 18 ۲۰ K ب - آ ۸ B ب - آ ۸ Z ۱۷-۱۶/۱

- 5 گذشت KZ : بگذشت B || 11 فرمود که KZ : فرمود B || 13 ارزنجان KZ : ارزنجان
B || 15 که B : KZ دهر + KZ : بود B || 16 عالم KZ : B —
9 فخرالدین ارزنجان : داماد سلطان رکن الدین سلیمان شاد سلجوقی است . پس دختر
خود را سلطان عزالدین کیکائوس اوّل (دورهٔ سلطنتش ۶۰۷-۶۱۶هـ / ۱۲۱۰-۱۲۱۹م)
داد . دادست ؛ و در ارزنجان حکمداری کرد . دادست (ر. ک. به ابن بی، الاوامر العلامیه، ص ۱۰۳
: Généalogie , Zambaur . ص ۱۲۰ ؛ دول اسلامیه، ص ۲۲۴)

- شهر گذر می‌کند، فی الحال بر اسب نجیب سوار شده در پی بهاء ولد روان شد، همانا که غلامان خاص ملک فخرالدین را از وقوع حال اخبار کردند با سواری چند در عقب عصمتی خاتون روان شدند و در نزدیک آقشهر³ ارزنجان بحضورتش رسیدند و از اسبان خود پیاده گشته زمین بوسیدند؛ حضرت بهاء ولد دلدارها فرمود و هر دورا بمیریدی قبول کرد؛ همچنان ملک فخرالدین بجد تمام بی حد لا بها کرد که بارزنجان مراجعت نماید. ممکن نشد؛ فرمود که اگر طالب وعاشق منیز درین قصبه برای من مدرسه بنا کنید تا مدتی اقامت افتد؛ علیتها در آقشهر ارزنجان جهت ایشان مدرسه عمارت کردند و چهار سال تمام دران مدرسه درس عام می‌فرمودند و ملکه جهان ملازم خدمتش می‌بود⁹

(۱۸/۱) همانا که چون بتقدیر مُقَدَّر الامور و مُفَرَّق الجمهور ملک

- فخرالدین وعصمتی خاتون وفات یافتند الی رحمة الله تعالی؛ حضرت بهاء ولد از آنجا یگانه منزل بمنزل تا شهر لارنده که از توابع قونیه است رسیدند و در آنجا از نواب سلطان اسلام علاء الدین و الدین کیقباد شخصی بود امیر موسی نام که سوباشی و حاکم آن ولایت بود، چه مردی بود، ترك و بهادر و سازه دل و طالب صادق، شنید که چنین مردی از ملک خراسان می‌رسد و دانست که اینچنین خور آسان بهر جائی نتابد. با تمام شهریان و لشکریان¹²

T, I, 21; H, I, 18

۱۸/۱ ب ۸ B ب ۸ K ۲۰

2 نزدیک B: نزدیک KZ 7 بنا KZ: عمارت B 13 اسلام KZ اسلام B

17 شنبه KZ: شنبه B می رسد: می رسید KZ دانست KZ: بدانت B و لشکریان ZK: B

3-4 آقشهر ارزنجان: حالا در اناطولی بنام آقشهر جز بدو آقشهر قونیه شهری دیگر موجود نیست ولی ممکن است که يك ده صو شهری که نامش Akşar است همین قصبه باشد (ر.ک. به Türkijede meskûn yerler kılavuzu، ج ۱، ص ۳۶؛ EI، ج ۱، ص ۳۲۳ آ)

پیاده استقبال کرده مرید شدند و چندانک بسرای خود دعوت کرد راضی نشد و البته مدرسه* در خواست کرد که خدمت امیر موسی فرمود که در میانه* شهر جهت* او مدرسه* بنیاد نهادند

3

(۱۹/۱) گویند قرب هفت سال یا زیاده دران مدرسه می بوزند ، تا حضرت مولانا جلال الدین محمد بدرجه* بلوغ رسیده دختر خواجه شرف الدین لالای سمرقندی را بنکاح آوردند و او مردی بود معتبر ، کریم الاصل ، شریف النجار ؛ دختری داشت در غایت خوبی و لطافت و در جمال و کمال نظیر خود نداشت ، گوهر خاتون نام ؛ همانا که عروسی* عظیم کردند و حضرت سلطان ولد و علاء الدین از آن خاتون بوجود آمدند در سنه* ثلث و عیشترین* و سیمانه

9

و گویند چون حضرت سلطان ولد با والد خود در هر مجمعی که جمع شدند اغلب مردم ایشانرا برادران پنداشتندی و در زمان تاهل حضرت مولانا هجده ساله بود و پیوسته حضرت ولد در هر محفل که بودی در جنب والد خود نشستی

12

(۲۰/۱) همچنان چون در شهر لارنده مدتی مدید اقامت فرمودند مگر جماعت نمانان و حُساد امیر موسی را در بندگی* سلطان علاء الدین نیمت کردند که حضرت مولانا بهاء ولد بلخی بطرف دیار روم رسیده است و این ولایت را بنور ولایت خود منور گردانیده و از مقدم او پادشاه وقت را اصلاً خبری نیست و امیر موسی که از جمله بندگان و سوباشیان

15

18

T, I, 22; H, I, 20

۲۱ K ۹ B ۹ Z ۲۰ - ۱۹/۱

6 نکاح B : نکاح KZ || 11 سلطان KZ : B — || 14 بودی KZ : B بود ||

17 B — : KZ ولا

- حضرت سلطانست، مُزاحمِ او گشته. اورا در شهر لارنده باز داشته است و ارادت آورده و برای او مدرسه بنیاد کرده، این چنین جرأتی و دلیری نموده است و از پادشاه ترسیده؛ همانا که سلطان را عَصَبِ غضب بر خاسته بغایت رنجید و از سر نیاز وزیر پادشاه بصد هزار تَلَطُّفَات و لطایف تسکینِ غضبِ سلطان کرده گفت: اول تجسسِ کیفیتِ این حال کنیم بعد ازان جزای امیر موسی را تدبیر کرده شود؛ سلطان اسلام فرمود 6 تا مثالِ همایون متضمن بانواع تهدید و تشدید بجناب امیر موسی نبشتند که این ذهول و تغافل تا غایت چرا کرد؟ و شمه از حال آن بزرگ بموقف عرض نرسانید، چون مثال سلطان بامیر موسی رسید از غایت ترسِ سلطان لرزان 9 و ترسان بحضرت بهاء ولد درآمد و از ماجرای وقت اعلام کرد و مکتوب سلطان را عرضه داشت؛ حضرت بهاء ولد فرمود که ملك علاء الدین شُرب میکند و آوازِ چنگ می شنود؛ من روی اورا چگونه توانم دیدن؟ خود 12 پیش ازین واقعه دم بدم امیر موسی اجازت میخواست که خبر ایشان را بخدمت سلطان بفرستد و از عظمتِ ولایتِ او اعلام دهد؛ بهاء ولد تمکین نمی داد؛ حضرت شیخ فرمود که برخیز و بی تحاشی بخدمت سلطان 15 رُو و آنچه دیدی و شنیدی کما یَتَّبِعُی عرضه دار
- (۲۱/۱) همچنان در جوابِ مثالِ پادشاه بنفسه روانه شد و چون بحضرت سلطان درآمد سرزمینِ تذلل نهاده بلبِ ادب پایه تخت را بوسه داد؛ 11

T, I, 23; H, I, 20

۲۱/۱ Z ب ۹ B ب ۹ K ۲۳

2 بنیاد KB: بنا Z || 3 عصب غضب B غضب غضیب KZ || 5 تجسس KZ:

بالتجسس B || 12 من KZ: و من B || 15 بخدمت KB: + حضرت Z

سلطان از چگونگی قدم بهاء ولد باز پرسید؛ چنانکه کیفیت قصه بود
تقریر کرد؛ سلطان از صحت آن خبر خیر عظیم خوش دل شد و بسیار گریست
و شکرهای بی حد کرد که مثل آنچنان عالم ربانی و عارف صدائی بقدم
3 مبارک خود ملک ملک روم را مشرف کرد و سعادت کلی بوی مساعدت
نمود و فرمود که اگر شیخ بدار الملک ما قدم رنجہ فرماید و شهر قونیه را
6 محتد اولاد خود سازد من در همه عمر خود دیگر آوازِ آغانی و چنگ
نشنوم و هرگز کسی را ارادت نیاورده ام بنده و مرید او شوم

امیر موسی را تشریفات داده با خواص حضرت خود بخدمت آن
9 سلطان فرستاد؛ چون قصاصد علی التام والکمال تبلیغ رسالت بلیغ کردند
حضرت بهاء ولد فرزندان و اصحاب را برگرفت و بسوی دار الملک قونیه
روانه شد، و چون خبر مقدم سلطان العلماء بگوش سلطان الامرا رسید
12 با جمیع ارباب قلم و اصحاب علم و اهالی قونیه استقبال کردند و از دور
جای از اسب فروز آمده زانوی شیخ را بوسه داد؛ میخواست که زیارت
و مصافحه کند؛ مولانا بجای دست عصای خود را داد؛ سلطان ازان
15 مهابت و نظری گرم او لرزیدن گرفت

شعر (رمل)

هیبت حق است این از خلق نیست هیبت این مرد صاحب دلق نیست
هیبت باز است بر کبک نجیب خرمگس را نیست زان هیبت نصیب
18 و سلطان را نیت آن بود که در طشت خانه خود جای سازد؛ مولانا قبول

11 الامرا KZ: — B 12 جیع Z: جم BK 13 جای KZ: جایی B 15 مهابت

KZ: مهابت B 18 و سلطان KZ: سلطان B 11 جای KZ: جا B

16 هیبت حق . . . دلق نیست: MN ج ۱، ص ۱۹۲۴/۸۸ MA ۱۹/۲۸

17 هیبت باز . . . نصیب MN ج ۳، ص ۴۳۴۰/۲۴۸ MA ۲۲/۳۰۷

نکرد؛ فرمود که ائمه را مدرسه و شیوخ را خانقاه و امرارای سرای و تجارترا
خان ورنمود را زوایا و غیربارا مصطلبه مناسب است؛ همانا که در مدرسه
التونپا نزول فرمود، و گویند هنوز در قونیه غیر آن مدرسه دیگر نبوذ و باروی
شهر را نساخته بوذند

- چنانکه رسم سلاطین و اکابر زمانست، انواع نزلها از نقد و جنس
و غیره فرستادند و از هیچ کس چیزی قبول نکرد که اموال شما مغشوش
و مشکوک است و مرا بقدر کفایت اسبابی هست و هنوز از مال میراث آبا
واجداد ما که از غنائم غزا حاصل کرده بوذند دارم؛ همگان از کمال
تقوی صدیقانه و استغناء او تعجب کردند و بصد هزار صدق و اخلاص
ارادت آورده زن و مرد مرید شدند و سلطان اسلام با وزرا و خواص
خویش درین حال حیران می شدند
- گویند دران زمان دو جوان مقبل مرید مقبول ایشان شده
بوذند، یکی خبّازی میکرد و یکی قصّاب بوذ، و بهر یکی هزار دینار داده
بوذ تا راتب مطبخ درویشان را علی الدوام مهیا و مرتب دارند و بدان
مقدار تعیش می کردند

1 سرای KZ : سارا B

- 3 مدرسه التونپا: این مدرسه حالا در قونیه موجود است، ولی بموزه تبدیل شده است
4 باروی شهر... بوذند: افلاک درین مطلب نیز اشتباه دارد، زیرا که باروی شهر قونیه
در سال ۶۱۸ ساخته شده است و آمدن بهاء الدین ولد بقونیه در سال ۶۲۶ بود (ر. ک. ب. .
Épigraphie arabe d'Asie-Mineur, Cl. Huart, نمرة ۴۸، ص ۷۵؛ ولدنامه
ص ۱۹۲؛ IA، ج ۳، ص ۵۴)

- (۲۲/۱) منقول است که روزی سلطان علاء الدین رحمه الله اجلاس عظیم کرده حضرت شیخ را بسر ادعوت نمود : چه تمامت علماء و عرفاء و حکماء و شیوخ کبار و ارباب فتوت و گوشه نشینان شهر حاضر بودند ؛ چون حضرت بهاء ولد از در درآمد سلطان اسلام استقبال کرده در خواست کرد که حضرت مولانا بر تخت نشینند . گفت : ای پادشاه دین من بنده ام ؛ بعد الیوم میخوام که سوباشی* تو باشم و حضرت مولانا سلطانی کند ، چه سلطنت ظاهر و باطن از قدیم العهد از آن شماست ؛ همچنان حضرت بهاء ولد از حد بیرون عنایتها فرموده چشمهای سلطان را قبلها داد و حاضران مجلس آفرینها بر جان سلطان کردند و تعظیم و انصاف او را پسندیدند و ثناها گفتند ؛ حضرت بهاء ولد فرمود که ای مَلِکِ مَلِکِ سیرتِ مَلِکدار یقینت باز که مَلِکِ دنیا و آخرت را از آن خود کردی ؛ سلطان بر غبت و ایقان تمام برخاست و مرید شد و بموافقت پادشاه جمیع خواص و سپاه مرید شدند ؛ و زر افشانها کرده صدقات باریاب حاجات بخش کردند ؛ مگر در آن ساعت در ضمیر سلطان گذشته باشد که حضرت مولانا کلمات و معارف می فرمود تا حاضران مستفید می گشتند ؛ مولانا فرمود که ای مَلِکِ جهان ترا گفتند که سلطان العلماء می آید ، نگفتند که فصّال میرسند تا جهت مَلِکِ فصّلی ترکیب کنند ، چه اگر باخلاص و حضور دل

T, I, 26-27; H., I, 23 ۲۵-۲۴ K آ ۱۰ B آ ۱۰ Z ۲۲ / ۲

۱ رحمه K : رجة BZ || الله KB : + علیه Z || کرده KZ : کرد B و ||

2 نمود KZ : — B || 9 انظم Z : انظم KB || پسندیدند KZ : پسندیده دیده B

دی مراقب شوی و ادبِ باطن نگاه داری آنچ مطلوب و مقصودِ دلست.
بی گفتِ زبان میسرت شود،

3 شعر (رمل)

هر کرا دامن درست است و مُعد آن نثارِ دل بذانکس میرسد
دامنِ تو آن نیازست و حضور هین منه در دامن آن سنگتِ فجور

6 (۲۳/۱) الحکایه: از عدولِ رُوات چنان منقولست که دران عهد قاضی بود

بس بزرگ و اورا بهاء الدین طبری گفتندی: مردی بود متبحر؛ مگر روزی
در بندگی سلطان از سرِ حسد و غرضی که داشت در عِرضِ ایشان خُبنگی

9 کرده بود؛ اتفاقاً روزی مذکور در محفلِ سلطان حاضر شده؛ حضرت
بهاء ولد فرمود که هی قاضی طبری زبان از ما کوتاه کن و زحمت مان مده؛

همانا که درین چند روزی که هستی خواهی مُردن و از اعقابِ تو هیچ کسی
نخواهد ماندن و حکمِ الهی چنانست که همه شان بمیرند و زحمتِ رشوتِ

12 تو از مظلومانِ امت منقطع شود؛ اما انساب و اعقاب و اصحابِ ما تا قیامت
دایم و قایم خواهند ماندن

15 گویند بعد از چند روزی و بایی نزول کرده قاضی بهاء الدین طبری
وفات یافته تمامت قوم او مردند، و گویند او را هفت روز تمام رُعاف
غلبه کرده رحلت نمود، و گویند بُرج و ربّضِ قونیه را دران
تاریخ ساختند

T, I, 28; H, I, 24 ۲۶ K ب ۱۰ B ب ۱۰ Z ۲۳/۱

1 نگاه BZ: نکه K || مطلوب KZ: + دل B || 2 منبرت KB: میر Z ||

8 اتفاقاً KZ: اتفاق B || روزی KZ: آرزوی B || 10 مانا که KZ: مانا B ||

چند KZ ~ روزی B || 13 ماندن KZ: بودن B || 14 روزی KZ: روز B ||

15 قوم KZ: اقوام B || و گویند KZ: گویند B

3-4 هر کرا... فجور: MN. ج ۳، ص ۲۲۷۴/۱۲۹ - ۲۲۷۵: MA
ص ۱/۲۵۲

- (۲۴/۱) منقول است که چون مدتی بسر آمد حضرت بهاء ولد صاحب فراش شد: سلطان برخاست و عیادت او آمد و بسیاری بگریست و گفت من میخواستم که باستقلال تمام حضرت سلطان العلماء بر تخت نشیند و من سر لشکر او باشم تا فتحها کنم و فتوحها اندوزم: حضرت مولانا فرمود که اگر این نیت تو راست است پس یقین شد که من از عالم شهادت بجهان سعادت سفر میکنم و تو نیز اندکی مانده است که بایوان کیوان ارواح ملحق شوی؛ بعد از سوم روز چاشتگاه روز جمعه هر دهم ماه ربیع الاخر سنه ثمان و عشرين و ستمائه بجوار جلال رحمت ایزدی فی مقعد صدق عیند ملک مقتدر (۵۵/۴۵) توطّن فرمود

شعر (طویل)

فَسَارَ إِلَى الْفِرْدَوْسِ يَبْنِي نَزْوَلَه
بِمَقْعَدِ صِدْقٍ فِي جَوَارِ الْمُهَيَّمِنِ

شعر (رمل)

- رفت آن طاوسِ عرشی سوی عرش چون رسید از هاتفانش بوی عرش سلطان اسلام قوی متألّم شد و مضطرب گشته هفت روز تمام از سرا بیرون نیامد، چهل روز سوار نشد و از سرِ سر بر رحصیر نشسته رسم عزا را باقامت رسانید و چهل روز تمام در مسجد آذینه قلعه ختمها کرده خلق عالم را خوانها نهادند و صدقات بر مساکین بخش کردند و فرمود که

T, I, 29; H, I, 25 ۲۶ K ب ۱۰ B ۲۳/۱

1 بهاء KZ : + الدین B 4 باشم KZ : شوم B 5 اگر BZ : + جه K 6 تو

KZ : ترا B 8 عشرين KZ : عشر B 13 عرشی KZ : عروسی B

13 رفت ... بوی عرش: MN ج ۶ م ۳۱۱۸/۴۵۰ MA م ۱۰/۶۲۵

گرداگردِ تربۀ مبارکِ شیخ حرّی برکشیدند و برسنگی مرمرین تاریخ وفات را ثبت کرده کاویزند و بعد از چند سالی سلطانِ اسلام نیز بدارِ سلام رحلت نمود

شعر (هزج)

گل بوذ که اندکی برویت می ماند او نیز برفت و زندگانی بتوداد

مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشَّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا (۶۹/۴)

(۲۵/۱) الحکایه : ولی ربّانی مستورِ قیابِ سبّحانی شیخ حجتاج نساج

رحمة الله عليه که از جمله مقبولانِ مقبیلِ حضرت بهاء ولد بوذ، چنان روایت کرد که قاضی و خوش مردی بوذ معتبر و از علمای این عالم بوذ، می خواست که از دیباجه کتبِ معارف و استفتاها لقبِ سلطان العلماء بهاء ولد را محو کند، حضرت مولانا برین حال مطلع شد، فرمود که عن قریب نام و کتبتِ آن بزرگ از دفترِ عالمِ وجود محو خواهد شدن؛ بعد از پنج روزِ معدود بآخرت سفر کرد

(۲۶/۱) همانا که پیوسته ضایرِ خلائق را فرمودی و از وقوعِ وقایعِ غیبی اعلام کردی و بران فایده های دیگر گفتی که همگان متحیر شدند و همچنین منکرانِ آن حضرت بعد از مشاهده کرامات باقرارِ تمامِ جَوَقِ جَوَقِ می آمدند و مرید می شدند و بسا منکرانِ مُصِرّ که از شومئ انکار بی ایمان می مُردند

٢٥-٢٦ Z ١١ آ-ب ١١ K ٢٧-٢٨ H, I, 30-31 ; T, I, 26

2 کرده BZ : کردند K || 9 علیه KZ : B || 11 ولد را KZ : ولد B ||

15 خلائق KZ : خلق را B

- (۲۷/۱) وگویند سببِ مرید شدنِ حضرت سید برهان الدین محققِ ترمذی رضی الله عنه همان خواب بوده است که علمای بلخ در خواب دیدند که مسطفی صلی الله علیه وسلم اشارت فرمود که همگان او را سلطان علماء گویند و او را بهتر و مهترِ خود دانند
- (۲۸/۱) الحکایه: مگر روزی در درسِ عام، در اثناي بحثِ کلام، جمال الدین حصیری جدل و عسیری می نمود؛ حضرت بهاء ولد عصا را برکشیده بر روی حله کرد که ای مردکِ صُحُفِ الْعَصَا لِمَنْ عَصَى؛ شَتَّانَ بَيْنَ الدَّرَرِ وَالْحَصَى؛ چه اگر ازین صحف که می نازی و بدان قوتِ هرسوی می نازی هیچ نماند و بکلی مُنْعِیدِم و مُنْدِرِس شود و در ممالکِ دنیا مدرسه و مسندی نماند، چه خواهی کردن و از صفحه کذام صحفِ درس خواهی گفتن و سَبَقِ خواهی خواندن؟ جهدی میکن که از لطیفه صحیفه دل صفحه از بر کنی؛ تا ابد الآباد آن معنی مونس جان تو باشد و از یاد تو بهیچ وقتی نرود، و آن علمِ عشق است که ترا بعد از مرگ دستگیر شود؛ چنانک فرموده اند

شعر (رمل)

ای فقیه از بهر الله علم عشق آموز تو
زانک بعد از مرگ حیل و حرمت ایجاب کو

- (۲۹/۱) منقولست که روزی حضرت خذاوندگار قَدْ سَنَّا اللهُ بِشُورِ الْأَحْرَارِ، در مجمعِ یارانِ اَبَرارِ تقریرِ عظمتِ پدرش می فرمود که حضرت

T, I, 31 - 32; H, I, 26 - 27 ۲۸ K ب ۱۱ B ب ۱۱ Z ۲۹ - ۲۷/۱

1 سید KZ: B - || 3 دیدند که KZ: + حضرت B || 4 خود KZ: B - || 8 سوی KZ: سو B || 10 صفحه ZK: صفحه B || 12 صفحه KZ: صفحه B || باشد B: شود ZK

بهاء ولد روزِ آذینه در بلخ تذکیری میگفت : فرمود که روزِ قیامت حق سبحانه و تعالی جزای 'عَمَلِ صالح و اخلاقِ نیکو و احسان مؤمنان را حور و قصورِ جنّات خواهد دادن ؛ از ناگاه پیر مردی مُنْجَنی از گوشه³ مسجد برخاست و گفت : یا امام المسلمین امروز درین عالم بنجرِ احوال ایشان مشغول شویم و فردا بتفرّجِ حور و قصور اکتفا کنیم ؛ پس حکایتِ دینار چون خواهد بوذن ؟ در جواب فرمود که ای عزیز من⁶ رموزِ حور و قصور از برای قصور فهانِ عوامست و الا اصل دینار دوست است و آن دینار بانواعِ نامها دارد، از هر مصنوعی صانع را مشاهده میکنند و از هر ذره⁹ دینارِ آفتابِ حقایق را مطالعه نمایند

(۲۰/۱) الحکایه : شمعِ جمع یاران ، شیخ محمود صاحب قران ، رحمه الله که از جمله^{۱۲} مریدانِ محرمِ خداوندگار بوذن چنان روایت کرد که در زمانِ خداوندگار در حمامِ پوستین دوزان اخی ناطوری بوذن ، بسنِ صد و ده سالگی رسیده و او از جمله^{۱۵} مریدانِ بهاء ولد بوذن و مادران هنگامِ کودکان بوذیم ؛ روزی اصحابِ کرام در مناقبِ بهاء ولد کلمات می گفتند ؛ اخی ناطور حکایت کرد که روزی عوانی مقابلِ بهاء ولد افتاده دید که مظلومی را می رنجانید بر مقتضای فوکتره^{۱۵} موسی فَقَضَى عَلَيْهِ (۱۵/۲۸) بعضای خود آن عوان را بزذ ؛ فی الحال جان بجهنم سپرد ؛ برداشتند و بگورش بردند ؛ سلطانِ اسلام درین قضیه متردد خاطر شد که بی موجب^{۱۸} آن شخص را چون کُشت ؟ و سبب چه بوذه باشد ؟ مولانا فرمود که

تا ملک در تردّد نباشد که بی امر حق برگی از درخت جدا نمی شود

شعر (رمل)

3 هیچ برگی می نیفتد از درخت بی قضا و حکم آن سلطان بخت

و من بحقیقت سگی را کُشتم و مظلومی را از ظلم او رهانیدم : سلطان فرمود که گور آن عوان را گشاذند . همانا که سیاه سگی را خفته یافتند :

6 سلطان سر نهاد و بتمهید عذر مشغول شد : فرمود که آن شخص را خوی سگی و سبّعیّت غالب بوزه ، عقور بها میکرد ، عاقبة الامر همچنان سگ محسوس شد و همچنان بر صورت سگی محسوس خواهد شدن ؛ چنانک فرمود :

9 سیرتی کان بر وجودت غالبست هم بران تصویر حشرت واجبست سلطان گریها کرده دست و پای شیخ را بوسه ها داده استغفار کرد و از منہیات منزجر گشت

12 (۳۱/۱) الحکایه : همچنان از خدمت اخی ناطور منقولست که روزی

سلطان از حضرت بهاء ولد برغت تمام و الحاح عظیم التماس و عظ و تذکیر کرد : بهاء ولد فرمود که منبر را بگورستان قانعی بیرون آوردند و مجموع شهریان من الذکور و الاناث در آن جایگاه حاضر شدند ؛ حضرت مولانا بر سر منبر رفته حفاظ تجوید الفاظ از هر سوره عشرها و قوارع خواندند

T, 1, 34; H, 1, 29 ۳۰ K 112 B 112 Z ۳۱/۱

5 سیاه سگی را KZ : سگی سیاه را B 5-8 فرمود ... شد BZ : K 7 بوزه

Z : بود B 8 چنانک فرمود KZ : شعر B 12 الحکایه KZ : منقولست B

3 هیچ ... بخت : MN ج ۳ ، ص ۱۸۹۹/۱۹ MA : ۶/۲۴۳

9 سیرتی ... واجبست : MN ج ۲ ، ص ۱۴۱۹ ۳۲۳ MA : ۱۸/۱۳۵

و حضرت مولانا در بیان حشر و نشر و عرض روز قیامت و مجازات اَعمال و مجاری اَحوال احوال آن روز و سؤال و جواب و ترازو و صراط و امتیاز اهل بهشت از اهل دوزخ و کیفیتِ یَوْمِ تَبْدِیْضِ وُجُوْهٍ و تَسْوَدِّ وُجُوْهٍ³ (۱۰۶/۳) چندانی دلائل و وجوه فرمود که عقول عقلای عالم بعِقال حیرت بسته شد و آه حسرت از میان جان همه شان برآمد و مردم از بسیاری گریه و درد دل بیچاره شدند ؛ از ناگاه گوری بشکافت و یکی کفن پیچیده برخاست و گفت : اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلهَ اِلَّا اللهُ وَ اَشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللهِ ، باز فرو خفت ؛ همانا که از آن هیبت چندین هزار خلائق بیهوش شدند و بسیاریان جان تسام کردند و آن درویش سوگندان مغالطه یاذ می کرد که من بدین چشم ظاهر آن حالت معجز را مشاهده کردم و چندانی مرد و زن آن روز مرید شدند که در حساب آید ؟ و برین حکایت ماهی نگذشت که حضرت آنچنان شاهی نقل فرمود¹² اِلَى عِنايَةِ اللهِ تَعَالَى

(۳۲/۱) همچنان منقولست که مریدان حضرت بهاء ولد مردم بس شوریده بوذند و همه شان اهل تقوی و ریاضت باره ؛ وقتها بخدمت شیخ در گورستان می رفتند و آهسته آهسته قرآن می خواندند و چون مولانا دعا می کرد اهل گورستان محسوس دستها از حبیب گور بیرون کرده بدعای او آمین می کردند

T, I, 35 ; H, I, 29

۳۱ K ب ۱۲ B ب ۱۲ Z ۳۲/۱

2 مجاری KZ : مجازی B 3 || بهشت KZ : بهشت را B 4 || چندانی KZ : چندان از B 6 || درد KZ : و در B 8 || رسول الله KZ : عبده و رسوله B 10 || مغالطه KZ : عظیم B 14 || باره BZ : بان K

- (۳۳/۱) همچنان حضرت سلطان ولد قدس الله لطیفته روایت کرد که روزی حضرت پدرم در تربت مولانای بزرگ مراقب نشسته بود؛ بارها 3
لا حول ولا قوت الا بالله العلی العظیم می فرمود؛ پرسیدم که موجب لا حول ولا قوت چیست؟ گفت: یکی در صحرای فلویاط اسب می دوانید؛ گفتم: چه باشد؟ گفت: از بهاء ولد نمی ترسند که اینجا بگاه آسوده است
- (۳۴/۱) همچنان درویشی روایت کرد که روزی حضرت خذاوندگار 6
بزیارت تربت بهاء ولد آمده بود و همان عادت داشتی که هر حالی و مشکلی و واقعه که واقع شدی بترت پدر آمذی و مراقب گشته آن عقده را حل کردی؛ و از روضه ضریح پدر صریح جواب صواب شنیدی؛ از ناگاه 9
سواری همچون برق دوان دوان از کنار تربت درگذشت و او را معروف ولد فخرالدین شاهد میگفتند، و او از جمله خواص حضرت سلطنت بود؛ 12
خذاوندگار قوی منفعل گشته، ازان حضور باز آمد و فرمود که این شخص نمی داند که عروق بهاء ولد گردا گردد تربت را فرا گرفته است و جسم مبارک او درین مرقد مدفونست؛ در حال آن سوار را اسبش بزمن زده 15
چندانی کشید که پاره پاره اش کرد، تا بی ادبان راه و مغروران جاه آگاه شوند و عبرت گیرند و از غیرت اولیاء هراسان باشند و از سر سرور غرور کستخی و جرأت نکنند

T, I, 36; H, I, 29

۳۱ K ب ۱۲ B ب ۱۲ Z ۳۴ - ۳۳/۱

1 لطیفه KZ: لطیفه B || 4 قوت KB: — Z || یکی KZ: B || دوا ید KZ:
دوا ید B || 7 هر Z: در هر B — K || 9 ضریح BZ: — K || 12 کشته KZ: کنت B ||
13 فرا گرفته KZ: فرو گرفته B || 15 کرد BZ: می کرد K

4 صحرای فلویاط: حالا باین نام در نزدیک قونییه صحرائی معلوم نیست. ولی اسمش در کتب قدیم دیگر نیز ذکر شده است (ر. ک. به این بپی: ص ۶۱۱، ۶۹۰، ۶۹۲، ۶۹۹، اقداری: ص ۵۰ (بنام فیل آباد)؛ منشآت فریدون بیگ، ج ۱، ص ۳۹۸)

شعر (رمل)

بذ زکستاخی کسوف آفتاب شد عزازی زجرأت ردّ باب

- 3 (۳۵/۱) همچنان منقولست که تصرف حضرت بهاء ولد در حق مریدان خود بمثابتی بود که چون بسروقت شیخ درآمزدنی فرمودی که با چشمان آلوده بروی من نگاه مکنید و چشمهای خود را بقطرات عبرات فرو شوئید پس آنگاه بروی مردان حق نگاه کنید تا مگر شعشاع آن انوار غیبی و عینی را توانید دیدن؛ و همچنان خطاب کردی که هی فلان تو در راه بر روی شاهی نظر انداخته که زِنَاءُ الْعُیُونِ النَّظَرُ از صحبت ما غیبت کن و یکی را فرمودی که تو کوزکی را تفرّج کرده؛ خود را طهارت ده که حضرت الله قدّوس و طاهر است، متطهّران را دوست میدارد که **إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ** (۲۲۲/۲)

12 شعر (رمل)

چشم آلوده مکن از خد و خال کآن شه‌نشاہ بقا می آید
ورشذ آلوده باشکش می‌شوی زانک ازان اشک دوا می‌آید

- 15 (۳۶/۱) الحکایه: علمای اصحاب روایت کردند که روزی حضرت سلطان ولد فرمود که **مَلِكُ الْمُتَالِهِينَ** فقیه احمد ما رحة الله علیه نزد بهاء ولد بتحصيل علم فقه مشغول بود؛ و او مردی بود ترك وساده دل، و هم

- میریدش بود و از یک نظرِ جدّم بی نظیرِ عالم گشته درو حالتی پذیرد آمد
 که کتاب را از دست بینداخت و شوریده حال گشته راهِ کوهستان
 ۳ در پیش گرفت و در دریای حیرت و قدرت مستغرق گشته سالهای بسیار
 در کوهها می‌گشت و ریاضتها می‌کرد و عاقبت حال سرّ اَوّیّسِ قرنی
 رضی الله عنه بقیه نبیه متمثّل گشته بکلتی مجذوب و مسلوب گشت ؛
 ۶ جماعتی از حضرت بهاء ولد از احوال و جنون او سؤال کردند ؛ فرمود که
 از آن رطلهای گرانِ ما که سیدِ سِردان میکشید قطره ایست که بدین
 مزد رسیده است ؛ و همچنان حضرت پدرم نیز روزی فرمود که از دریای
 ۹ مستی مولانا شمس الدین تبریزی مستی فقیه احمد بوی بوده باشد، لا غیر

شعر (هزج)

تو از شراب مستی من هم زبوی مسم بونیز نیست اندك در بزم کيقبازی

- ۱۲ (۳۷/۱) در خبرست که شیخ حجّاجِ نَسّاج که بمرتبه لا یَعْرِفُهُمْ
 غَیْری رسیده بود، بعد از وفاتِ بهاء ولد بجامه بافی مشغول میشد و نانهای
 فَخْخَرَه فقرارا خوریده در آب خسانیدی و شب از آن افطار کردی و آنچ
 ۱۵ از کَسْبِ حلال بدست آوردی هزینه ساختی ؛ تا مبلغ دویست و سیصد
 عدد شدی. آوردی و در کفشِ مبارکِ حضرت خذاوندگار ریختی و چندانک
 در قیدِ حیات بود بهمین خدمت مواظبت می نمود

T, I, 39 ; H, I, 32 ۳۳ K ب ۱۳ B ب ۱۳ Z ۳۷/۱

۱ حالتی BZ : حالی K || ۳ کشته BZ : کشت K || ۵ بکلی BZ : بکل K ||
 ۶ احوال BZ : حال K || ۷ بدین KZ : باین B || ۹ احمد KZ : رحه الله B

- (۳۸/۱) همانا که چون از عالم رحلت کرد. غسل را حاضر کردند تا ویرا بشوید؛ مگر غسل دست دراز کرده تا ستر عورت را برگیرد و طهارت دهد؛ حجاج دست او را چنان سخت بگرفت که بیهوش گشت و فریاد عظیم برآورد؛ اصحاب چندانی که قوت کردند، دست غسل را از چنگ او نتوانستند رهانیدن؛ بحضرت خذاوندگار خبر کردند، پیامد و شفاعتها کرده و در گوش حجاج آواز داد که معذور دار، ترا ندانست، گناه او را بمن بخش؛ همان ساعت دست او را بگذاشت؛ بعد از روز سوم غسل نیز نقل کرد (۳۹/۱) همچنان منقولست که روزی حضرت سلطان ولد فرمود که جدم بهاء ولد در سن هشتاد و پنج سالگی نقل فرمود (۴۰/۱) گویند که پیوسته بهاء ولد گرد گورستانها گشتی و دعاها کردی که خدایا ما را خوشخو گردان و بارکش گردان، و فرمودی که بروز تفرج گورستان کنیز و شب کواکب ثواقب آسمان را مطالعه نمائید که سنت و وصیت پیغمبر ماست علیه السلام تا عجائبا بینید (۴۱/۱) همچنان مرویست که از غایت ریاضت و مجاهدات حضرت بهاء ولد را چند دندان معدود در دهان بیش نمانده بود؛ از تهجدات شب و اجتهادات روز یک لحظه فارغ نمیشد؛ چه اصحاب حال ازان حال پرسیدند؛ گفت: جهت فرزندان و یاران ماست (۴۲/۱) مگر شبی عزیزی روشندل حضرت بهاء ولد را بخواب دید که فرق مبارکش بر ساق عرش مجید سائیده بود و بغایت بلند گشته، سوال

T, I, 40; H, I, 32-33 ۳۴ K ب ۱۳ B ب ۱۳ Z ۴۲ - ۳۸ / ۱

7 بخش BZ: بخش K || 9 فرمود BZ: فرموده K || 10 کویند که B: کویند KZ || ولد KZ: B — 13 علیه السلام KZ: B — 16 نمیشد KZ: نمیشد B || 18 که KZ: B —

کرد که بيم نيلت مانيلت بدين مرتبت و منزلت بچه سبب رسيدی ؟
 فرمود که ببرکت زندگانی لطيف و روش عظيم فرزندم جلال الدين محمد
 رسيدم که تمام ارواح انبياء و روحانيان ساوات و نورانيان عرش عظيم
 مشتاق جمال او گشته اند و همه اوليای کمال سلوک او را تحسینا میکنند
 و روح من از روح آن حالت مباحات میکند و مفتخر میشود و چنین می بالذ
 چه اگر عرش عظيم و کریم مانع نشدی بلندی قدر من از حد خلا گذشتی
 و بجائی رسيدی که جایها ازان هیت بی جا شوندى

شعر (رمل)

این قدر خود درس شاگردان ماست کرو فر ملحمه مان تا کجاست
 تا کجا آنجا که جا را راه نیست جز سنا برق مه الله نیست
 از همه اوهام و تصویرات دور نور نور نور نور نور
 (۱/۴۳) صورت نامه که بخدمت ملک یغان تکی رحمه الله جد خوارزمشاه
 حضرت بهاء ولد فرستاده بود، جهت شفاعت قاضی رومی که حبسش
 کرده بودند :

T, I, 42 ; H — ۳۵ K آ ۱۴ B آ ۱۴ Z ۴۳/۱

6 عظیم و KZ : B 11 یغان KZ : فغان B 12 رومی KZ : روم B ۱۱
 که B : KZ —

9 - 11 این قدر ... نور MN ج ۶ ص ۲۱۴۴/۳۹۵ - ۲۱۴۶ : MA
 ۲۱ - ۲۰/۶۰۳

11 - ص ۴۳/6 صورت نامه که ... التقوی : مبارک بهاء ولد ص ۴۱۸ :
 مکتوبات مولانا جلال الدین ص ۱۵۰

بعد از سلام و دعا بر حضرت ملکی که ملکداریش را سعد و نحس انجام بکار نایذ؛ هیچ کاری کمال نگیرد مگر نیکوکاری؛ میل بغلبه و قوت نباید کردن که غلبه در حقیقت دین و تقوی راست که لیظهره^۳ عَلی الدین کُتِبَ (۳۳/۹)؛ قاضی امام رومی بعرف نه، بدیانت و صلاح آراسته است و سعادت بمعاونت بر و تقوی باز بسته است که تعاونوا علی الابر و التَّقوی (۲/۵)؛ وَالسَّلَامُ عَلَی مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى (۴۷/۲۰)؛ همان ساعت قاضی رومی را تشریف فرموده دلدارها کرد

(۴۴/۱) صورت رفته دیگر که جهت مظلومی بنزد خوارزمشاه اصدار فرموده است :

شکر جاهی که مرجع مظلومانست، دفع ظلم متغلبانست؛ لاسیما از اصحاب تصوف و ارباب خیر خاندانی که تربیت سلاطین حالیه تَعَمَّدَهُمُ اللَّهُ بِغُفْرَانِهِ یافته است و ذکر جمیل ایشان بنصرت بدانجا سایر؛ حمد الله تعالی که آن سُدّه منیع و جناب رفیع زاده الله رِفْعَةً بدان حلیه مُتَحَلًی است که مثال کریم صادر شده است که متغلب در امتثال ملکی میناید، آن را بامضا رسانند، تا بی فائده نگردد و السلام (۴۵/۱) الحکایه: منقولست که امیر بدرالدین گوهر تاش المعروف بدزدان که لالای سلطان علاء الدین کیقباد بود، مردی بود بزرگ و سَرَوَر و مُتَمَوِّل و صاحب خیرات و استاذ سرای خاص؛ و سبب اعتقاد و مرید شدن او آن

T, I, 43; H, I, 34

۳۵ K ب ۱۴ B ب ۱۴ Z ۴۵ - ۴۴/۱

2-3 غلبه KBZ قوت ~ V || کردن KBZ: کرد V || که KBZ: + هوالدی ارسل رسولہ بالهدی و دین الحق V || 4 کله KBZ: + ولو کره المشرکون و کنی بالله شهیداً V || جرف نه V: بعرف به KBZ || 7 کرد KZ: کرده B || 13 جناب KZ: جنات B || 16 کوهر ZK: کوهر B || 18 استاد BK: استا Z

- بوده است که روزی حضرت بهاء ولد در مسجد سلطان تذکیر می فرمود و تمامت علماء و فقراء و امراء و سلطان حاضر بودند و حضرت بهاء ولد در سبب نزول هر آیتی و تحقیق آن و اسرار هر کلمه گوناگون تفسیرها 3
تقریر میکرد و بسط کلام می فرمود؛ مگر در ضمیر بدرالدین گوهر تاش گذشته باشد که زهی ذهن صائی و استحضار عظیم و مطالعه بسیار 6
که چندین آقاویل و امثال بیان میکنند و این مقدور هیچ مفسری و مذکبری نیست؛ همانا که از سر منبر اشارت فرمود که امیر بدرالدین غُشری بخوان؛ از غایت دهشت و هیبت سلطان بغتة سوره "قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ" (۱/۲۳) سرآغاز کرد، فرمود که اکنون بی استحضار و مطالعه بسیار 9
بشنو تا چند آذینه در تحقیق کلمه "قَدْ" تفسیر و معانی می فرمود؛ غریو از نهاد خلائق برخاست؛ فی الحال بدرالدین گوهر تاش ضمیر خود را 12
بحضرت سلطان عرضه داشته فروز آمد و پایه منبر را بوسه داده بنده و مرید شد؛ بهاء ولد فرمود که برای شکرانه این حالت جهت فرزندان من مدرسه بساز؛ آن بود که مدرسه خذاوندگار را ساخته و وقفها نهاد 15
و چندانک در قید حیات بود، در قند حیات بود و وجود خود را بکلی وقف خاندان او ساخته بود

- (۴۶/۱) الحکایه: همچنان منقولست که خدمت خلیفه بغداد شیخ 18
شهاب الدین سهروردی را رحمة الله علیه بخدمت سلطان علاء الدین کیقباد

T, I, 44; H, I, 35

۴۶/۱ Z ب ۱۴ B ب ۱۴ K ۳۶

- 4 کوهر KZ: کهر B || 6 مقدور KZ: استطاعت B || 11 کوهر KZ:
کهر B || 12 بحضرت KZ: — B || داشته Z: داشت BK || آمد KZ: آمدند Z
داده KZ: + B || 13 و مرید KZ: مرید B || 15 حیات KZ: حباب (؟) B ||
16 ساخته بود KZ: ساخته B

برسالت فرستاده بود؛ چون بقونیه رسید، سلطان بتفرج قلعه، گواله رفته بود و حضرت مولانای بزرگ را با هم برده؛ سلطان فرمود که شیخ را نیز بقلعه آورند؛ بعد از تبلیغ رسالت خلیفه بهاء ولد شیخ را اعزاز عظیم کرد؛³ چه در بغداد از حد بیرون بندگیها کرده بود؛ و او را می فرمود که سهروردیان هم عتقیانند و هم ما را خویشان نزدیک اند

- و همان شب سلطان اسلام خوانی عجیب دیده متحیر بر خاست و صورت خواب را بحضرت بهاء ولد و شیخ عرضه داشت و گفت: در خواب می بینم که سرم از زر شده است و سینه ام نقره، خام گشته و از ناف زیر بکلی رویین شده است و هر دو رانم از صلب است و هر دو پایم از زیر گشته، تمام معتبران معتبر از عظمت تعبیر این خواب فروماندند؛ همانا که شیخ شهاب الدین تعبیر خواب را بحضرت بهاء ولد حواله کرده هیچ نگفت؛ سلطان العلماء فرمود که چندانک تو در عالم باشی، در زمان تو عالمیان آسوده و خالص و با قیمت چون زر باشند، و بعد از انتقال تو زمان فرزندت بمنزل نقره باشد، نسبت بزمان تو؛ بعد از آن فرزند فرزندت بمرتبه رویین باشد و خلق دون همت و فزون نهمت سرور شوند؛ و چون سلطنت مملکت بیطن سوم رسد جهان درهم شود و میان خلق صفا و وفا و شفقت نماند و چون نوبت سلطنت بیطن چهارم و پنجم رسد، ممالک روم بکلی خراب و بیاب شود و جمیع دیار و بلاد را اهل فساد بلید پلید فرو گیرد و زوال آل سلجوقیان باشد و اصلاً نظام جهان نماند؛ و کوچکان بی اصل بزرگ شوند و اشغال خطیر، بدست دونان حقیر افتد؛ چنانک شاه ما

4 و KZ: — B || او را K: او را و Z او را B || که KZ: — B || 5 هم

ما را KZ: — B || 6 شب KB: + که Z || 15 نهمت KZ: همت B || 17 چهارم BZ:

+ رسد K || 19 نماند BZ: نباشد K || 20 شاه: + صلی الله علیه B

فرموده است اذا وُسِّدَ الْأَمْرُ إِلَيَّ غَيْرِ أَهْلِيهِ فَاَنْتَظِرِ السَّاعَةَ ؛
 واز هر جایی خوارج خروج کنند و استیلای مغل مملکت عالم را خراب
 3 کند و علمای دین و شیوخ با تمکین را آثار نماند و برکات از روی زمین
 مرتفع شود و خلائق مسکین قیامت کبری را بچراغها جویند
 همانا که سلطان اسلام و حاضران که بودند گریها کردند و زاریها
 6 نمودند و آن روز سلطان اسلام حضرت بهاء ولد را و شیخ را تشریفات
 عظیم و ثمن داد و سایر علماء و فقرا را عطاها فرموده استدعاء دعاها کرده ؛
 تغیر حال همچنان شد که تعبیر کرده بودند و بیان فرموده

شعر (رمل)

هر چه اندر آینه بیند جوان پیر اندر خشت بیند بیش از آن

(۴۷/۱) همچنان روزی حضرت سلطان ولد فرمود که جدّم بهاء ولد

12 صاحب قوت بود و جسم جسم و هیكل عظیم داشت و زَادَهُ بَسْطَةً

فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ (۲۴۷/۲) صفت ذات او بود و استخوانهاش بغایت

بزرگ بود ؛ چنانکه سه نفر اشتربان لُئْتُر را در راه بغداد بیک

15 يك ضرب بینداخت و بحال مرگ رسانید ؛ و توبه ها کرده مطیع شدند ؛

و وقتی که بغزا سوار شدی در صف هیجا حیدر کرار بودی

T, I, 46; H, I, 36

۴۷/۱ B آ ۱۵ K آ ۱۵ ۳۸

3 با تمکین Z : تمکین KB || 7 عظیم و KZ : — B || دا ذ KZ : داده B ||

فرموده KZ : فرمود || دعاها BZ : دعا K || 8 تغیر BZ : — K || شد KZ : شده

B || 9 شعر KZ : — B || 14 بزرگ BZ : + بزرگ K || 16 سوار KZ : سواری B

10 هر چه اندر ... از آن : رقم این بیت « در » (کشف الایات مثنوی) « میرزا

ظاهر کاشانی غلط ثبت شده است ؛ ازین جهت در مثنوی مولوی نمی توان یافت

(۸/۱) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود که روزی در بندگی* پدرم

حکایت کردند که فلانی در حق قرآن طعنه میزند؛ فرمود که بد میگوید

3 و از گزاف میگوید، شاید نشاید؛ چه اگر او مرید پدرم بهاء ولد است که مولانا بهاء الدین ولد تا آخر وقت بقراءت قرآن و تفسیر آن و نیاز پر نیاز مشغول بود؛ آنکه قرآن را چون میخواند هر کلمه را پنج و شش بار مکرر میکرد:

6 چنانکه می گفت: الحمد لله الحمد لله الحمد لله، و در آن حالت که میگفت از وجود مبارک او نوری عظیم ظاهر میشد و تا ملاء اعلی می پیوست؛

(۹/۱) و هم از حضرت سلطان ولد منقولست که روزی مولانای بزرگ

9 فرمود که خواهم که خوبی شبت را علیه السلام ببینم؛ اکنون بروم بحضرت الله که همه آنجا خواهند جمع شدن؛ خوبی شبت و تمامت انبیاء علیه السلام مشاهده کنم

سلطان ولد فرمود که چون بتربه جدّم و پدرم نظر میکنم دو نور

12 عظیم میبینم که از سر هر دو تربه مبارک متصاعد میشود و تا عنان آسمان جولان کنان میروذ و بعد از ساعتی آن هر دو نور یک نور میشود؛ یعنی اشارتست که ما هر دو یکیم و یک نوریم

15 (شعر رمل)

چون از ایشان مجتمع بینی دو یار هم یکی باشند و هم ششصد هزار

(۱۰/۱) همچنان حضرت سلطان ولد نقل فرمود که حضرت پدرم در وقت

18 نفلان خود فرمود که بهاء الدین بدان و آنگاه باش که ما و جمله مریدان ما روز

T, I, 17 - 48; H, I, 36 - 37 ۳۹ - ۳۸ K ب ۱۵ B ب ۱۵ Z ۵۰ - ۴۹/۱

3 چه KZ ~ اگر B 4 بهاء الدین BZ: بهاء K 11 سلطان ولد Kh: BZ -

14 هر دو BZ: هم K 16 نفلان BZ: نقل K

15 چون ... هزار: MN ج ۲، ص ۱۸۴/۲۵۷ MA: ۱۲/۱۰۹

قیامت در سایه مولانای بزرگ خواهیم بودن ؛ و همه بسبب او بحضرت حق خواهیم رسیدن و همه را خدا برای خاطر مولانای بزرگ رحمت خواهد کردن

(۵۱/۱) منقولست که عارف ربّانی، واقف اسرار معانی، خواجگی گهواره گر که از مریدانِ واصل مولانای بزرگ بود رضی الله عنه، روزی از شیخ پرسید که هر که شراب خورد چون شود؟ گفت: سگ شود. خوک شود، پوزینه شود؛ پیش سید برهان الدین آن حکایت را روایت کرد؛ فرمود که شیخ فتوی داد که هر کس چنین شود او را حرام باشد؛ اگر چنین میشود بخور، و اگر نمی شوی تو آن نباشی

شعر (رمل)

لقمه و نکته ست کامل را حلال تونه کامل بخوری باش لال

(۵۲/۱) همچنان منقولست که چون حضرت بهاء ولد از عالم ملک بملکوت سموات نقل فرمود حضرت خداوندگار در سن بیست و چهار سالگی بوده در سال هفتم تأهل کرد و بارها در مجمع اصحاب می گفت که اگر حضرت مولانای بزرگ سالی چند می ماند، من محتاج شمس الدین تبریزی خواستم شدن؛ چه هر پیغمبری را از ابوبکری تا گزیرست و عیسی را حواریونه در خور

شعر (رمل)

هر پیغمبر اندرین راه درست معجزه بنمود و همراهان بجست

T, I, 48; H, I, 38

۳۰ K ۱۱۶ B ۱۱۶ Z ۵۱/۱

5 عت KZ : B 6 چون KZ : B 13 بست و چهار K : چهارده BZ ||
14 هتدم BZ : هتده K || کرد KZ : کرده B

10 لته ... لال : MN ج ۵۱ ص ۱۶۲۱/۱۰۰ MA ۴۳/۴۲

(۵۳/۱) الحکایه : در نقلست که بعد از وفات حضرت بهاء ولد رضی الله

عنه اندک زمانی گذشت که خبر رسیدن جلال الدین خوارزم شاه بخدمت

سلطان علاء الدین رسید. همانا که زیارت تربت شیخ را در یافته بوسها 3

داد و زاریها نمود و استعانت و همت در خواست کرده استعداد استقبال

اورا مهیا شد. و چون لشکر خوارزمی بخود ارزن الروم رسیدند

جواسیس شاه از غلبه لشکر او بسلطان اسلام اعلام کردند؛ لشکر ۱۰

روم را وحشی عظیم ظاهر شد؛ سلطان فکری کرد که کیفیت حال و آیین

اورا دریابد. تا بران منوال مستعد شوند؛ شبی جامه ها نگردانیده چند

سراسر باز پای بی داغ بر گزید و از راه کوه با ترکی چند با لشکر ۱۱

خوارزمیان ملحق شد؛ امراء خوارزمی از حال ایشان تفحص کردند؛

گفتند: ما از ترکان این دیاریم، در نواحی کوههای ارزن الروم می باشیم

و اجداد ما از آب آمویه بودند؛ درین چند سال سلطان کیقباد از ما 12

عنان عنایت بر تافته ما را بتنگ آورده است؛ پیوسته در انتظار مقدم

عساکر منصور خوارزمی بودیم، مگر که از ظلم او خلاص یابیم؛ چون این

T, I, 49; H, I, 38

۵۳/۱ Z ۱۶ B ۱۶ K ۲۰

2 گذشت K: گذشت BZ || 4 نمود BZ: نموده K || 6 اعلام کردند KZ: عرض

کرد B || 9 با لشکر KZ: با لشکر B || 12 آمویه KZ: مویه B || 14 بودیم KZ: بودم B

۵۳/۱ الحکایه ... ۵۴/۱ همچنان: ر. ک. بسپه-الار، ص ۱۶-۲۱: غیر ار جامه

گردانیدن و رفتن سلطان علاء الدین بلشکرکاه خوارزمشاه. بیشتر اطلاعاتی که افلاک درین

حکایت داده است درست است مگر اشتباهی که هست آنست که این جنگ قبل از وفات

یافتن بهاء الدین ولد واقع شده است، نه بعد از وفات او؛ زیرا که جنگ یابی چن در بیست

هشتم رمضان ۶۲۷ وقوع یافته است (ر. ک. به 1A، ج ۳، ص ۵۶) که درین تاریخ

بهاء الدین ولد بر حیات بود

قضیہ را بسمع سلطان رسانیدند ، عظیم خوش شد و بنال نیک صایب
 نمود ، فرمود تا خوان خاص را گسترند و امرا و وزرا و خواص
 حضرت و ارکان دولت هر یکی بمحل خود جا گرفتند و آیین سلطنت را
 ۳ مہیا کرده ایشانرا حاضر کردند ، زمینبوس شاہ کردہ ترتیب و آیین اورا
 علی التمام و الکمال تفرج کردند و اسباب را عرضہ داشتند ، سلطان ایشانرا
 ۵ نوازش فرمودہ خلیع پوشانیدہ وعدہ جمیل داد و خیمہ معین کردہ علوفہ
 مرتب داشتند ، نیم شبی مگر خوارزمشاہ را در خاطر گذشت کہ در ممالک
 علاء الدین بہر جا کہ عبور کردیم تمامت رعایا ازو شاکر ہوذند ، چہ
 ۹ معنی کہ این ترکان چند شکایت کردند ، چہ استماع می رود کہ سلطان
 علاء الدین درین جوانب رسیدہ است و در عیاری و شبہروی آتینست ؛
 مبادا کہ این ترکان جاسوسان او باشند ، تفحص حال بہ ازین باید
 ۱۲ کردن کہ الحزم سوء الظن ؛ فی الحال ملک مغیث الدین را کہ ملک
 ارزن الروم ہوذ ، پیش خواند ، با او مشورت کرد ، گفت : فردا
 تفحص کنیم

۱۵ همان شب سلطان علاء الدین در خواب دید کہ حضرت بہاء ولد
 می آمد و میگفت کہ برخیز و سوار شو ؛ چہ وقت خوابست ؟ چون
 بیدار شد اندیشید کہ فردا نیز تفرج کنیم ، آنکہ رویم ؛ باز بخواب

۲ فرمود KB : + کہ Z || ۷ نیم Z : + دران KB || کہ KZ : - B ||
 ۹ چند KZ : - B || ۱۵ کہ KZ : - B

۱۲ ملک مغیث الدین : پسر قلیق ارسلان ثانی (دورہ سلطنتش ۵۵۱ - ۵۸۸ هـ /
 ۱۱۵۶ - ۱۱۹۲ م) است (ر . ک . بہ ابن بیہی ، الاوامر الملائیہ . ص ۲۷۶ ؛
 خلیل ادم . دول اسلامیہ . ص ۲۱۸)

- رفته دید که مولانای بزرگ عصارا بر تخت سلطان زده . بالای تخت آمد
و بر سینه اش زد که چه خفته . از غایت هیبت بیدار شد و لرزه عظیم
در تن او ساری گشته . اصحاب را بیدار کرده نیمشب اسبان را زین کردند
و اسب خود را بدست خود زین کرده روانه شدند . چون آخر شب شد ،
خوارزمشاه فرمود که چند امیر معتبر در حوالی خیمه ایشان مترصد
باشند . تا امروز بتفحص حال ایشان مشغول شویم . علی الصباح
تجسس کردند . اثری ندیدند . چه همه شان رفته بودند . سلطان را
اعلام کردند . همانا که دوسه هزار سوار بهادر در پی فرستاده در عقب
خود نیز سوار شد . چون سلطان علاء الدین دید که ز عقب ایشان گرد
لشکری پیدا شد . عنان ریزان کرده بشکر خویش پیوست . خوارزمیان
خائب و خاسر باز گشتند . سلطان علاء الدین لشکر خود را مستظهر
گردانیده استالت عظیم داد و خزاین بسیار بخشش فرمود که بعنایت حق
و همت بهاء ولد ما مؤید و غالییم و در یاسی چمن ارزنجان لشکر خود را
قرار داد . همانا که چند روز محاربه کردند . روز پنجم از ناگاه باز
سعادت و ظفر از مهابت انفاس اولیاء الله تعالى بوزید و از طرف لشکر
رومی گرد و خاک را در طرف لشکر خوارزمی بهراگند و حضرت سلطان
بر موجب اشارت و مآرمیت اذ رمیت ولکن الله رمی شاهت الوجوه
گویان گشت و خوف الفیرار مما لا یطاق من سنن المرسلین در دل
ایشان کار کرد و رایات سلطان . بایات سبحان . منصوب و منصور شد
و وفود جنود او بظفر و پیروزی و به روزی مقرون گشتند . تا عالمیان را

1 زده ZB : + و K 6 تا KZ : که B 13 یاسی جن KZ : یاسی جن (!)

B 19 منصوب KZ : منصوب B خود

معلوم و یقین گردد که بَیْمُنْ هَمَّتِ آن قطبِ وقت چنین لشکری با هیبت و اُهْبَتِ مخدول و مقهور گشتند و حقیقت است که عنایتِ این طائفه در دین و دنیا موجبِ سعادتِ ابدی و نجاتِ سرمدی خواهد بود 3 و پیوسته سلطان علاء الدین بهر مهمتی که او را پیش آمدی از روضهٔ شیخِ خود استمداد طلبیده مظهرِ فر و مؤیدِ بد باز گشتی

6 (۱/۵۰) همچنان منقولست که حضرت بهاء ولد فرمود که تا من زنده ام و در میدانِ معنی نازنده ام . کسی همچو من پیدا نیاید ؛ باش تا من بگذرم تا ببینی که فرزندم جلال الدین محمد چون شود ؟ 9 بجای من شود و بالاتر از من شود

(۱/۵۰) روزی حضرت سید رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ فرمود که امشب در خواب دیدم که از تربتِ شیخِ بهاء الدین ولد قَدَمَنَ اللّٰهُ رُوحَهُ دری باز شد . و نوری عظیم بیرون آمد . تا بخانهٔ ما رسید و در خانه درآمد ؛ 12 چه در راه هیچ دیواری حجاب و حایلِ او نشد و نتوانست هیچ دیواری سایه کردن ؛ دران نور چون در خانهٔ ما درآمد ، من از خواب جستم از هیبت و لذتِ آن نور لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ می گفتم و آن نور می افزود تا شهر را همه را فرو گرفت و می افزود تا محیط شد و عالم را فرا گرفت ؛ 15 بعد ازان من ببخود شدم ؛ ندانم که چه شدم ، و تعبیرِ این آنست که اسرارِ پرانوارِ این خاندان عالم را خواهد گرفتند و عالمیان را مرید و محب 18 خواهد گردانیدند

1/ ۵۵ - ۵۵ ۱۷ Z B آ ۱۶ B ۲ K ۴۲ T, I, 53; H, I, 41

7 در KZ : — B 14 دران نور BZ : دران نورانی K 16 مه را B2 :
مه K 11 و می افزود ZB : — K 16 فرا گرفت KZ : فرو گرفت B

شعر (رمل)

نورِ مردان مشرق و مغرب گرفت آسمانها سجده کرده از شگفت

- ۵۶/۱) همچنان منقولست که روزی در شهر بلخ در مسجد آذینه
دانشمندی بنام ایستاده بود. وردای خود را بردوش گرفته دست از آستین
بیرون نیاورده نماز میکرد؛ حضرت بهاء ولد فرمود که دست در آستین
کن. آنگاه بنام مشغول شو تا حضوری حاصل شود؛ و او از سر سفاقت
و عقل بی ناهت بجواب مشغول شد که تا چه شود؛ فرمود که تا نفس
مرد ریگت بمیرد و مطیع امر شود؛ فی الحال بیفتاد و بمرد؛ غریو از
نهاد مردم برخاست؛ گویند آن روز چندین هزار آدمی از علماء و فقراء
و امراء باخلاص تمام مرید شدند؛ و بکرامات اولیا که تلو معجزات
انبیاست. ایمان آوردند و بسیاران توبه کردند
- ۵۷/۱) الحکایه: روایت کردند که پیش از عمارت کردن رَبعِ
قونیه محل مرقدی که حضرت بهاء ولد آسوده است، مختصر تلگی
بوده است؛ روزی استر سوار گشته بدانجاگاه رسیده ساعتی نیک توقف

T, I, 54; H, I, 42

۵۶/۱ Z ۱۷ آ B ۱۶ ب K ۳

3 که BZ: — K 7 ناهت KZ: ناهت B ۱۱ که KZ: — B 9 روز

KZ: B 10 امراء BZ: + و صلحا K 11 بسیاران BZ: بسیار K

2 نور ... شکف: MN ج ۶، م ۳۹۰ / ۲۰۶۹: MA ۶۰۱ / ۲۹

فرموده اشارت کرده است که قبر من و از آن فرزندان و اعقاب و احفاد من همین جای خواهند بودن

- ۳ (۵۸/۱) همچنان وقتی که سلطان علاء الدین رحمه الله باری شهر را با تمام رسانید . بحضرت بهاء ولد لا بها کرده انتماس نموده است که یکبار گیرد بارو برآمده تفرج فرماید : حضرت مولانا فرموده باشد که از دفع سبیل و منع خیل نیکو بنیادی نهادی و قلعه حصین ساختی ؛ اما تیر دغاهای مظلومان را چه توانی کرد که از صد هزار برج و بدن میگذرد و عالم را خراب میکند ؛ الله الله جبهی بنا و جهادی کن تا قلعه احسان و عدل برآوری و لشکر دغاهای خیر حاصل کنی که از هزاران حصار حصین آنت بهترست ؛ و امن عالم و امان خلق در آنت ؛ بصدق تمام اشارت آن حضرت را آلت و عدت خود ساخته تا وقت ممات در نشر عدل و حسنات کوشیده برخورداری یافت

شعر (منسرح)

قارون هلاک شد که چهل خانه گنج داشت

نوشین روان نمرود که نام نیکو گذاشت

۵۸/۱ - ۵۹ Z ۱۷ B آ ۱۷ B ۵۴ ; H, I, 42 T, I, 54

۳ رحمه الله KZ : رحه B ۹ دغاهای KZ : دعای B ۸ عالم را KZ : عالمی B .

۴۱ قرون ... گذاشت : کستان سدی ۰ م ۱۱

۷/۱ د املاکی درین روایت اشتباه کرده است ؛ زیرا که باری شهر قونیه قبل از وازد شدن بهاء ولد بشهر مذکور ساخته شده است (ر. ک. به همین کتاب ، م ۲۹ . نوبت ۳)

(۵۹/۱) همچنان منقولست که روزی کبچباز بزیارت مولانا آمده بود. بجای دست عصای مبارکش را پیش داشت : تا سلطان زیارت کرد و بوسید : اما در ضمیرش گذشت که زهی دانشمند متکبر : فالحال 3 مولانا فرمود که آن تملق و تواضع را دانشمندان نگذا کنند . نه سلطانان دین که ایشان اصل را گرفته اند . سیران دران میکنند

1 روزی 2K : + سلطان B || 2 مبارکش را KB : مبارك Z || کرد BZ : کرده
 3 || K و KZ : B — || دانشمند BZ : دانشمندی K || 5 دین BZ : + و دنیا K ||
 میکنند BZ : + والله الهادی و علیه التکلان وهو المبین و المستعان K

فصل دوم

3 در مناقب حضرت سید سردان برهان الحق والدين الحسين الترمذی
رَوَّحَ اللَّهُ رُوحَهُ الْعَزِيزَ

(۱/۲) راویان اخبار که اخبار اصحاب اخبار بودند نَوَّرَ اللَّهُ
ضَرِيحَهُمْ چنان خبر دادند که حضرت سید را در ملک خراسان
6 و ترمذ و بخارا و غیره مشهور سید سردان می گفتند و دایم از ضایر
درون و مغیبات سَفَلَى و علوی می گفت : و دران زمان که حضرت
بهاء ولد از دیار بلخ هجرت نمود ، سید سردان بجانب شهر ترمذ
9 رفته منزوی شده بود ؛ بعد از مرور ایام روزی بمعرفت گفتن مشغول
بود ؛ چاشتگاه روز جمعه هردهم ماه ربیع الآخر سنه ثمان و عشرين
و ستانه فریاد عظیم کرد و بسیار گریست که دریغا حضرت شیخ از کوی
12 عالم خاک ، بسوی عالم پاک رحلت نمود ؛ جماعتی که حاضر وقت
بودند ، تاریخ روز و سال را در حال ثبت کردند ؛ بعد از آنکه
بملک روم رسید همچنان بود که فرموده بود ؛ نماز جنازه را گزارده
15 شرایط عزرا را باقامت رسانید و کافه اکابر آن دیار تا چهل روز تمام
سوگواری می بودند ؛ بعد از عرس چهل روز فرمود که فرزند شیخ
جلال الدین محمد من تنهاست و نگران منست ؛ بر من فرض عین

T, I.76 ; H, I.59 ۱/۲ Z ۱۷ ب . B ۱۷ آ K ۱۱

2 الحسين الترمذی KZ : الحسين B ۱۱ روح . . . النریز KZ : رضایه عنه B ۱۱
النریز BZ : + بمحمد وآله وکان من اهل التبیذ K ۱۱ 4 اخبار KZ ; اخبار B ۱۱ اخبار
KZ : B — 6 می گفتند ZB : گفتند K ۱۱ 7 علوی K ~ سفلی BZ ۱۱ 9 بود BZ :
بوده K ۱۱ 10 و عشرين K : و عشره BZ ۱۱ 13 در حال KZ : در حال B ۱۱ 14 رسید
KZ : رسیدند B ۱۱ 16 روز KZ : B — 17 من KZ : B —

- است که جانبِ دیارِ رومِ رَومَ را برخاکِ پای او مالَم . و در خدمتِ او ملازمِ باشم و این امانت را که شیخِ بمن سپرده است ، بوی تسلیم کنم ؛ بزرگانِ ترمذ در فراقِ حضرت سید زاریها کردند ؛ 3 با چند یاری همدم قدم در راه نهاده قطعِ مسافتِ شیب زفرافز میکرد ؛ چون بدار الملکِ قونیه رسید ، از تاریخِ شیخ سالی گذشته بود و دران هنگام مگر حضرت خذاوندگار بسوی شهرِ لارنده رفته بود و حضرت 6 سید چند ماه در مسجدِ سینجاری معتکف شده ؛ با درویشِ خدمتکار مکتوبی متضمنِ بانواعِ حکمِ بجانبِ مولانا فرستاد که البته عزیمت فرماید و در مزارِ والدِ خود این غریبِ سوخته را در یابند که شهر 9 لارنده جای اقامت و اقامت نیست که ازان کوه در قونیه آتش خواهد بارید ؛ چون مکتوبِ سید بمطالعه اشرفِ مولانا رسید از حد بیرون رفته 12 کرده و بعده شاذان شد و مکتوب را بر دیندها مالیده بوسها داد و گفت

شعر (محنت)

- 15 هزار سال بیاید که تا بیاغِ هنر ز شاخِ دولت چون تو گلی ببار آید
هر قران و هر قرن چون توفی نبود روزِ کار چو تو کس بروزگار آید
و بزودی مراجعت نموده چون بشهر رسید بتعجیل تمام بر خاست
و زیارتِ سید رفت ؛ حضرت سید از درِ مسجد بیرون دوید 18
بخذاوندگار استقبال نمود ؛ همدیگر را در کنار گرفته

شعر (رمل)

- 21 هر دو بحری آشنا آموخته هر دو جان بی دوختن بر دوخته .

7 خدمتکار KZ : خدمتکاری B || 12 و بعده KZ : B || 3 شعر ZK : B

21 هر ... دوخته MN ج ۱ ، ص ۷۵/۷ : MA ص ۱۱/۳

- هر دو بیخود گشتند : غریب و نعره‌ها از نهاد یاران برخاست : بعد از آن حضرت سید از هر علومی که استفسار فرمود انواع جوابها داد ، سید برخاست و زیر پای خداوندگار را بوسه‌ها دادن گرفت : 3 و بسی آفرینها کرد و گفت که در جمیع علوم دینی و یقینی از پدر بصد درجه گذشته : اما پذیرت را هم علم قال بکمال بود و هم علم حال بنام داشت : بعد الیوم می خواهم که در علم حال سلوک کنی و آن علم انبیاء و اولیاء است : و آن را علم لدنی خوانند که و آتیناه من لدنا علماً . عبارت از آنست و آن معنی از حضرت شیخ بمن رسیده است و آن را نیز هم از من حاصل کن تا در همه حال ظاهراً و باطناً وارث پدر باشی و عین او گردی : بر هر چه اشارت فرمود مطاوعت نموده حضرت سید را بمدرسه خود آورد و نه سال تمام خدمت سید را 12 بندگیها نمود

- بعضی گویند که در آن ولعت مرید سید شد : و بعضی گویند که در بلغ در عهد پدر خود بهاء ولد مریدش کرده بود : و سید برسم لالا و اتابك دم بدم حضرت خداوندگار را بر دوش بر میگرفت و می گردانید 15 (۲/۲) الحکایه : منقولست که روزی حضرت خلیفه الحق چلبی حسام الدین قدس الله سره از زبان خداوندگار چنان روایت کرد که 13

T, I, 59 ; H, I, 47

۲/۲ Z ۱۸ ب B ۱۸ آ K ۷

2 انواع K : بانواع ZB 4 جمیع BZ : — K 5 درجه BZ : درج K 6 داشت BZ : دانست K 7 و آتینا . . . علماً BZ : و علمنا من لدنا علماً K 11 آورد B : آورده KZ 14 بهاء ولد KZ : بهاء الدین ولد B

- مگر حضرت سید ما در ملک خراسان بشهری رسید بیابانک نام ،
 تمام اکابر و صدور آن مقام استقبال کرده . معزز و مبجل داشتند
 و در آن قصبه شیخ الاسلام نامی مردی بود . ذو فنون و متبحر از سر 3
 خیلاء و تکبر با استقبال او نیامد و التفات نکرد . حضرت سید بی تخاصی
 بر جست و بدیدن شیخ الاسلام رفت . بخدمت شیخ الاسلام اعلام
 کردند که سید بر در رسید از سر سجاده پا برهنه تا در خانقاه دوید 6
 و دست سید را بوسه ها داده عذری میگفت : سید فرمود که در دهم
 ماه رمضان محتاج حمام خواهی شدن : و در راه حمام ملاحیده بیرون
 آیند و ترا بکشند : خبرت کردم تا غافل نباشی : و این اشارت در عشر 9
 آخر شعبان بوده : شیخ الاسلام فریاد کرد و غریبها بر آورده سر برهنه
 کرد . پهای سید افتاد : فرمود که فی فی قضی الامر و الی الله ترجع
 الامور (۲/۲۱۰) : آری جهت این نیاز و تضرع که نمودی ایمان ببری 12
 و از دیدار باری باری محروم نمایی : آنچنانک فرموده بود در دهم ماه
 رمضان ملحدانش شهید کردند
 (۳/۲) الحکایه : همچنان اخوان صفا و خیلائ وفا روایت چنان 15
 کردند که بعد از مصاحبت بسیار حضرت سید از خداوندگار اجازت

T, I, 60 ; H, I, 48

۱۷ K آ ۱۸ B آ ۱۸ Z ۳/۲

1 ما KZ : — B || 3 قصبه KZ : قصبه B || بود ZB ~ مردی K || 11 کرد
 KZ : — B || غریبها B : غریب KZ || بر آورده KB : بر آورد Z || 13 الامور KZ :
 الامور B || نیاز BZ ~ تضرع K || 14 باری باری KZ : باری B.

1 بیابانک : قصبه است در جنوب شرقی کورنمک (ر . ک . به مسعود کیهان
 جغرافیای متصل ایران ، ج ۲ ، ص ۴۸۶ ؛ شهرست در میان خراسان و عراق Kh
 ص ۱۷)

خواست که جانبِ قیصریه روز و مدتی آنجا بگذاهد مقيم شود؛ و حضرت مولانا نمی خواست که سید از قونیه بروی، دمدم این خطرت در ضمیرش میگذشت و فرصت نمی یافت که غیبت کند؛ مگر روزی جماعتی از اصحاب ملازم حضرت مولانا سید را بر استری سوار کرده بتفرج باغها روانه شدند و در آن ساعت در آینه ضمیر سید خیالِ قیصریه صورت بسته منسلخ گشته؛ در حال استر برجست و سید را بینداخت؛ همانا که پای مبارکش در اندرونِ ساقِ موزه بشکست؛ آهی بکرد و بیخود شد؛ یاران استر را گرفتند و باز سید را سوار کرده تا باغِ هماد الدین اسفهلار بردند و سید از کیفیتِ حال هیچ نفرمود؛ چون موزه را بر کشیدند، انگشتانِ مبارکش خرد شده بود؛ حضرت خداوندگار و اصحاب گریستند و متألم شدند؛ سید فرمود که زهی مرید که پای شیخ را می شکند؛ همانا که حضرت مولانا دستِ مبارک بر آنجای نهاده چیزی بر دمید؛ فی الحال آن جراحت مُندَمیل شده صحت یافت و بدستوری حضرت او بجانب دارالفتح قیصریه عزیمت نمود؛ چه شهرِ قیصریه را سید عظیم دوست میداشت و برکوه علی رضی الله عنه رفته روزها و شبها بمناجات مشغول می شد

گویند در آن زمان خدمتِ دستورِ اعظم شمس الدین اصفهانی، طیب الله ثراه، حاکم شهر بود؛ و بحضرت سید ارادت آورده بانواع بندگیها میکرد؛ آخر الامر بنده و مرید شده ملحوظِ نظرِ عنایتِ او گشت

6 در حال K : فی الحال BZ || 7 بیخود BZ : بیهوش K || 8 سوار کرده

BZ : سواره کردند K || اسفهلار BZ : + چلی سلطان Kh || 12 نهاد KZ : نهاده B

17 صاحب شمس الدین اصفهانی، در تاریخ ۸ ذی الحجه سنه ۶۴۶ کشته شده است

(ر. ک. به T، ج ۱، دیباچه، ص LIII)

- (۴/۲) همچنان منقولست که در قیصریه سید را در مسجدی امام کرده بودند؛ از غایتِ استغراقی که داشت در قیامِ نماز روزی تمام می ماند و در رکوع و سجود همچنان میکرد؛ بعضی جماعت ازان حال عاجز میشدند؛ روزی از جماعت عذرخواست که مرا عذریست و جنونی دمبدم غلبه میکند بر من؛ و من امامی را نشایم. مرا معذور دارید و امامی عاقل طلب کنید؛ جماعت فریاد کردند که در پی تو یک رکعت نماز مابجای هزار رکعت نماز است و ما بدان جنون راضیم؛ عاقبة الامر فارغ شد
- (۵/۲) همچنان روایتست که سید بعد از آنکه مرید بهاء ولد شده بود، زمانی دیوانه وار روی بصحرا نهاده از غلباتِ انوارِ تجلیات و تواترِ حالات مضطرب و بی قرار می شد. و ریاضتِ او بغایتی بود که سر و پای برهنه دوازده سال در پیشه ها و کوهستان میگذشت؛ و انبانچه داشت بر آرد جو کرده و در مدت ده روز باری سه دانه بُغراق می ساخت و افطار میکرد؛ تا حدی که از غایتِ جوع بکلی دندانهاش رفته بود؛ ناگاه سحرگاهی از عالمِ غیب هاتنی آواز داد که بعد الیوم ریاضت را بمان و دیگر زحمت مکش؛ سید جواب داد: بالله الذی بعث نبیاً محمداً علی الاسود والاحمر، تا معین مشاهده نکنم، دست از مجاهده بر ندارم؛ و هر چه میخواست از حضرت عزت میسرش میشد؛ بعد از کمال ولایت و مکاشفات بی نهایت بفراغِ بال بحال درون مشغول شد تا انقراضِ ایامِ عمرِ عزیز

T, I, 61- 62; H, I, 49

۴۸ K ب ۱۸ B آ- ۱۹ Z ۵- ۱/۲

۱ مسجدی ZB: مسجد K ۳ عذر BZ: عذری K ۹ روایت KZ: منقولست B
 ۱۱ بنایتی KZ: بنایت B ۱۳ بغراق KZ: بغراق B ۱۷ عمداً KZ: عمد B

(۶/۲) الحکایه: کرام اصحاب همچنان روایت کردند که بعد از فترت بغداد و کشته شدن خلیفه . بزرگی از شیخزادگان با جماعتی بخدمت سلطان غیاث الدین کیخسرو پسر سلطان علاء الدین بر سالت آمده بودند؛
 3 بطلب مرسومات و اموال روم و استخراج خراج در سته ست و ثلثین و ستانه . چون شیخزاده بقصریه رسید صاحب اصفهانی که وزیر سلطان بود استقبال کرده در خانقاهی فروز آوردند : شیخ زاده فرمود که زیارت سید را دریابیم : صاحب شمس الدین پیشترک بحضرت سید در آمده . دید که سید در کازه خود آسوده است . دو پایش بیرون در و صومعه چنان مختصر بود که جسم مبارکش تمام نمی گنجید؛ صاحب
 9 از دور سر نهاد و گفت : بزرگی و پادشاهی از فرزندان مشایخ بغداد زیارت سیدی آید؛ سید بانگی بر وی زد که خاموش باش! من پادشاه
 12 و او پادشاه! غیر از من اگر پادشاهی هست بیار . تا گردش را بزخم : صاحب از هیبت سید سراسیمه شد؛ شیخ بیامد و سر نهاد و دست سید را بوسید . بر روی خود می مالید : سید گفت : بگو که فقیری
 15 نیازمندی صادق می رسد تا از مردان حق عنایتها برد . اندک ماند که این درویش غریب دلریش گردد؛ شیخ در قدم سید دینارها نثار کرده فرمود که مساکین شهر ریغا کردند

۶/۲ Z ۱۹ ب ۱۹ K آ ۹ K ۵۰ H. I. 50 T. I. 63

5 که BZ : — K زادۀ BZ : — K 9 و KZ : — B 12 تا KZ : —
 B 16 غریب KZ : عزیز و B

1- 5 بعد از ... ستانه : سخنان مؤلف راجع باین مطلب درست نیست؛ زیرا که کشته شدن خلیفه بغداد در سال ۶۵۶ هـ / ۱۲۵۸ م اتفاق افتاده است . نه قبل از سال ۶۳۶ (ر. ک. به E1 ، ج ۱ ، ص ۲۱ ب ؛ 1A ، ج ۱ ، ص ۱۹)

۷/۲) همچنان از حضرت خذاوندگار منقولست که فرمود: حضرت سید در حجره، مدرسه، ما می بود و در شبی هشتاد بار باری تعالی بسید تجلی می کرد: و در هر باری سید نعره‌ها می زد و مناجات‌ها می کرد: همچنان روزی از مدرسه بیرون آمده بشور تمام دوان دوان میرفت و طرف فرجیش را می گشایند: و من در پی سید می رفتم که تا کجا می رود: ناگاه هشیار سری برابر سید رسیده گفت که ها درویش کنار فرجیت را راست کن: فرمود که مرا غم آن نیست، تو دهان خود را راست کن: در حال دهان آن شخص طناز لقوه شد: فزاید کنان سردر قدم سید نهاد: هماندم باز برقرار آمد

۸/۲) گویند اوقات یاران را چون ترشی آرزو کردی می فرمود که ترشی شلجم سوذمندست و بهترین مخللاست و شلجم را خام خوردن دینه را روشن کند: چه حضرت سید در علوم طبّی و حکمت الهی ممتاز بود و هر چه گفتی در حال از عالم غیب پیدا شدی

۹/۲) روزی خدمت صاحب اصفهانی زیارت سید آمده بود: خادم اعلام کرد که وزیر زیارت پیر آمده است: بیرون آمد و بر در حجره برخاک نشست: صاحب و امرا بر سر خاک بنشستند: چندانی معرفت و اسرار فرو ریخت که صاحب بیهوش شد و بر سر وقت سید هنگامه عظیم جمع آمد: چون معارف تمام شد، فرمود که

T. I. 64 : H. I. 51

۵۰ K ب ۱۹ B آ ۲۰ Z ۹ - ۷ / ۲

4 می کرد BZ : کرد K || 6 بکا BZ : بکاها K || 8 ضاز KZ : ضاز B || 10

می فرمود BZ : فرمود K || 11 شلجم را KZ : شلجم را B || 12 چه KZ : — B || 13

در حال KZ : — B || 16 و اسرا KZ : اسرا B

- ۳ الیَوْمَ یَغْفِرُ اللهُ لَکُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ (۹۲/۱۲) ، برخواست و بخانه درآمد و در را محکم بست ؛ صاحب شمس الدین از غایت خوشی برسم شکرانه دینارها بر فقرا تصدق کرده گریان و آه کنان روانه شد (۱۰/۲) همچنان اصحاب قدیم از حضرت مولانا رضی الله عنه روایت کردند که روزی گفت : شیخ سید برهان الدین محقق دمدم می فرمود که قرب هفت و هشت سال است که در معده من لقمه ایست نکرده است و مرا آن حالت عجب می نمود و حیران می ماندم حضرت یَعْلَمُ خَائِدَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُور (۱۹/۴۰) ۹ علیم است که اکنون قرب سی سالست که لقمه در معده من شئی نمانده است ؛ جهت دفع ظنون خلق و تعلق صورت بشریت بر مقتضای فَبَالَ وَتَوْضًا قدری اراقت کردی و برخاستی ؛ خود صفت عظمت بشر - سِرِّ یُوحِی الَی (۱۰۸/۲۱) - از افهام و اوهام بشری بیرونست ۱۲ (۱۱/۲) گویند پیرمردی در حمام حضرت سید را مُغَمَّز می کرده . بسیار بندگی نمود ؛ سید را خدمت و تعلق او خوش آمده میخواست که در حق او عنایتی کند ؛ همانا که آن پیر بدیگری مشغول شد و او را تعلق و تعلق می نمود ؛ فرمود که این مردك لیف حمام و جاروب سقایه بوده است ؛ درمی بدست او داد و بیرون آمد

- ۱۸ (۱۲/۲) الحکایه : اعزّه اصحاب روایت کردند که خاتونی بزرگ که آسیه وقت بود ، مریده سید شده بود ؛ روزی بطریق مطایبه

T, I, 65 ; H, I, 51 ۵۱ - ۵۰ K ب ۱۹ B آ - ۲۰ Z ۱۲ - ۱۰/۲

۴ رضی الله عنه KZ : — B || 7 عجب KZ : — B || 12 بشر سر Z : سر سر B

بشر K 19 که Z : — KB || آسیه KZ : آبت (!) B

- سؤال کرد که در جوانی نیز مجاهده و رياضات را بکمال رسانيده بودی ؛ چه معنی که درین وقتِ آنجرِ عمر روزه نمیگیری و اغلب نمازها نیز از تو فوت میشود ؛ فرمود که ای فرزند! ما همچون اشترانِ بارکشیم، بارهای 3 گران کشیده و شدائدِ روزگار زورکار چشیده و راههای دور و دراز کوفته ، قطعِ منازل و مراحلِ بیحد کرده ، پشم و موی هستی فرو ریزانیده ، لاغر و نحیف و نامراد گشته ایم ؛ و در زیرِ بارِ گران 6 گام زن و اندک خوار و تنگ گلو شده ؛ اکنون ما را چند روزی بَجَو باز بسته اند ، تا چون پرورده شویم در عیدگاهِ وصالِ سلطان قربان گردیم ؛ زیرا که قربانِ لاغر را در مطبخِ سلطان بکار نبرند ؛ پیوسته 9 قریبه را قریبه باشد

شعر (رمل)

- 12 گاوِ موسی دان مرا جان داده* جزو جزوم حشرِ هر آزاده*
گاو اگر خسپد و گر چیزی خورد* بهر عید و ذبحِ او می پرورد
خاتون گریان شد و پایهای سید را قبلها داده توبه کرد
- 15 (۱۳/۲) همچنان منقولست که حضرت شیخ صلاح الدین نورالله^۱ ضریحه از جمله^۲ مریدانِ سید بود ؛ در اوّلِ حال روایت کرد که

T, I, 67 ; H, I, 53

۱۳/۲ Z ۲۰ ب B ۲۰ آ K ۵۲

1 نیز KZ : — B || 2-3 و اغلب ... میشود KZ : این عبارت در B قذرده شده است || نیز Z : — K || 4 راهها BZ : رانها (!) K || 5 کرده KB : کرده ایم || 7 خوار KZ : خور B

12-13 گاو موسی... پرورد MN ج ۳، ص ۲۲۱ - ۲۲۲/۲۸۹۶ - ۳۸۹۷ ؛

MA ۲۹۵ / ۲۴ - ۲۵

- پیوسته حضرت سید یاران را وصیت می فرمود که اگر هیچ طاعتی و عبادتی نتوانید کردن . الله الله روزه را مهمل مگیرید و هماره بتجوّع شکم و توجّع الم حریص باشید که بهتر از روزه داشتن طاعتی نیست ۱
- و خلای شکم کلند ینابیع حکمت است ؛ چه از باطن فاطن انبیاء و اولیاء ینابیع حکمت از برکت جوع و روزه بجوش آمده است ؛ اما بتدریج باید ؛ و مرد سالک ناسک را بمنزل مقصود موصولتر از مرکب روزه هیچ نیست ؛ و دعوات اهل روزه مستجاب و مقبول است ؛ و در حضرت عزت اترهای عظیم دارد و کلید خزائن حکمت است
- ۱۱۴/۲) همچنان از حضرت چلبی عارف قدس الله سره منقولست ۹
- که روزی حضرت سید در کنار خندق قیصریه سرمست ساغر الهی گشته . نشسته بود و لشکر مغل شهر را غارت می کردند ؛ از ناگاه مغل مهیب شمشیر کشیده بر سروقت سید رسیده بانگی بر وی زد که ۱۲
- های چه کسی ؟ سید فرمود که های مگو . چه اگر چه صورت مغل پوشیده ، اما بر ما پوشیده نیستی ، می دانم که چه کمی ؛ در حال از اسب فروز آمده سر نهاد ، دی بنشت و روانه شد ؛ اصحاب ۱۵
- حال از حال او سؤال کردند ؛ فرمود که از مستوران قیاب

T, I, 68 ; II, I, 54

۱۴/۲ ۱۴ Z ۲۸ آ ۲۰ K ۵۲

۱ می فرمود BZ : کرد K || ۲ مکپید KZ : مکزاید B || هماره B :

مانا Z همان K || ۴ کلند K : کنبد (!) B کلید Z || ۷ مستجاب KZ : + است B ||

مقبولت Z : قبولت KB || ۸ و در BZ : در K || ۹ قدس . . . سرد BZ ~

مقبولت K || ۱۱ و KZ : — B || مغلی B : مغل KZ || ۱۲ مهیب KZ : با هیت

B || ۱۳ اگر چه KZ : اگر B

حق است که در قبا پنهان شده است ؛ بعد از لحظه باز آمد ، دیناری
چند در قدم سید فرو ریخته سر باز کرد و مرید شد و برفت

- 3 (۱۵/۲) همچنان حضرت ولیة الله فی الارض فاطمه خاتون دختر
شیخ صلاح الدین رَضِیَ اللهُ عَنْهَا وَعَنْ آبِیْهَا وَعَنْ بَعْلِیْهَا روایت
کرد که روزی در خانه ما حضرت سید فرمود که حالم را بشیخ صلاح الدین
بجئیم و قلم را بحضرت مولانا ایثار کردم

(۱۶/۲) همچنان روزی سید فرمود که آدمی را بیرون سه حالت
زیاده جوئی فضولیت ؛ نخست از هر طعمای آن قدر که بسنده باشد ؛
دوم از ملبوسات آن قدر که دفع سرما و گرما کند ؛ و از بزرگی آن
قدر کفایت که بسخره نگیرندش

- (۱۷/۲) الحکایه : اخصّ اصحاب که ارباب وَمَا یَبْدَکَرُ إِلَّا
اُولُو الْاَلْبَاب (۲۶۹/۲) بوژند: چنان روایت کردند که چون حضرت
سید را مذت عم بآخر آمد و عزیمت آن جهان نزدیک رسید ، بخادم
خود اشارت کرد که سبویی آب گرم مُهِیّا کند ؛ خادم گفت : چون
آن را گرم کردم ، فرمود که بدر رو و در را محکم ببست و گفت : برو
صلاتی ده که سید غریب از عالم نقل کرد ؛ خادم گفت : بر در
صومعه گوش نهاده بودم ، تا چه خواهد کردن ؛ دیدم که برخاست
و وضو ساخت و غسل کرد و جامه اش را پوشیده و جام اجل را نوشیده
بکنج خانه سرفرو کشید و بانگی بر زد که آسمانها پاکند و افلاکیان همه

پا کنند و ارواحِ پاکان و پاکِ روان همه حاضر شده اند ؛ ای حاضر و ناظری که امانتی بمن سپرده بودی ، لطف کن بیا و بستان سَتَجِدُنِي
 8 اِنْ شَاءَ اللهُ مِنْ الصَّابِرِينَ (۱۰۲/۳۷) و آهنگش رفتن کرد و گفت

شعر (رباعی)

ای دوست قبولم کن و جانم بستان مستم کن و از هر دو جهانم بستان
 7 باهر چه دلم قرار گیرد بی تو آتش بمن اندر زن و آتم بستان

و بحق جان را تسلیم کرد ؛ خادم فریاد بر آورده جامه ها را چاک زد ؛
 همانا که خبر وفات سید بخدمت صاحب شمس الدین و اکابر رسیده
 1 افغان کنان و موی کنان حاضر شدند ؛ کافه اعظم و اصاغر دار الفتح
 سرها باز کردند و سید را چنانک ارکان اهل ایمانست حفظ قرآن خوانان ،
 و شیوخ ذکر گویان ، و علماء دستار پریشان ، و مقربان صلا زنان ، در
 12 حظیره مبارکش دفن کردند ؛ خدمت صاحب شمس الدین مالهای فراوان
 خرج کرده عرسها ساخت ، ختمها کردند ؛ و فرمود که بالای تربه
 سید را پوشانیدند ؛ بعد از چند روز خراب شد ؛ باز فرمود که طاقی
 15 بر آوردند ؛ هم منهدم گشت ؛ شبی حضرت سید را بخواب دید که بر
 سر ماعمارت مکنید ؛ بعد از آنک چهل بگذشت مکتوبی درین باب
 بحضرت خداوندگار اصدار کرد ؛ مولانا با اصحاب کرام اکرام نموده
 18 بسوی قیصریه عازم شد ؛ و زیارت سید را دریافته از نو عرُسی بنیاد
 کردند ؛ تمامت کتب و اجزای سید را صاحب شمس الدین عرضه داشته ؛

13 ساخت KZ : ساخته B || فرمود KB : فرمودند Z || 16 مکنید KZ :

مکند B || 18 بسوی KB : سوی Z || 19 کتب KZ : کند (!) B

آنچه مطلوب ایشان بود قبول کردند و چند جزوی برسم تبرک و یادگارِ سید بصاحب بخشیدند و باز بسوی قونیه عزیمت فرمودند

- 3 (۱۸/۲) همچنان از مریدان حضرت بهاء ولد منقولست که اوقات سید از استماعِ معارفِ شیخ و کشفِ اسرارِ چنان گرم شذی که هر دو پای خود را در آتشِ مینقل نهاده بدستانِ خود جراتِ آتش را فرو کشتی ؛ تا حضرت بهاء ولد بانگ بر وی زدی که او را از مجلس بیرون کنید ، تا حضورِ ما مشوش نشود ، و چون نعره شیخ در گوشِ سید می رسید در حال ساکن می شد

- 9 (۱۹/۲) همچنان حضرت چلی عارف قدس الله لطیفته از حضرت مولانا قدس الله سیره روایت کرد که روزی حکایت کرده است که ریاضتِ سید ما بغایتی بود که ده و پانزده روز چیزی افطار نمی کرد و چون نفسش تقاضا کردی و افتقار نمودی ، سید بر می خاست و بدکانِ 12 رَواسی می رفت و در تغاری که آبِ سر را بسگان می ریختند و در آنجا بقیه که مانده بودی ، از آنجا قصدِ نوشیدن می کرد و میگفت : ای نفسکِ فضول دسترس من همین قدرست ؛ معذورم دار و دیگر زحمت 15 مده ؛ اگر سرِ نوشیدن داری بنوش و می گفت :

T, I, 71 : H, I, 56

۱۸/۲ - ۱۹ Z ب ۲۱ B ب ۲۱ K ۴۰

2 باز KZ : B — 6 بانك KZ : بانكي B || 7 ما BZ : K — 9 لطيفته KZ :

سیره B || 10 KZ : B — 11 ما KZ : B — چيزي BZ : K — 13

روايي KZ : روایي (!) B || تغاري BZ : نفاهه ثي K || : B —

۱۸/۲ همچنان ... م ۲/۷۰ جانگذار . ر . ك . به سه سالار ، م ۱۲۳

شعر (رمل)

۳ نان جَوُ حَرَامَتِ وِفسوس نفس را درپیشِ نِه نانِ سَبوس
نفس را هل تا بگریزد زار زار تو ازو بستان وامِ جانگذار

(۲۰/۲) همچنان از حضرت سلطان ولد قدس الله سیره منقولست
که روزی جماعتی از سید پرسیدند که راه حق را پایان هست یا نه ؟
۶ سید فرمود که راه را پایان هست ؛ اما منزل را پایان نیست ؛ زیرا که
سیرِ دواست : یکی سیرِ اِلَیَّ الله است و یکی سیرِ فی الله ؛ آنک
سیرِ اِلَیَّ الله است پایان دارد ؛ زیرا گذر کردنست از هستی و دنیای
۹ دنی ؛ و از خودی خود رستن است ؛ و این همه را آخرست و پایان ؛
اما چون بحق رسیدی بعد از آن سیر در علم و معرفت خداست و آنرا
ایانی نیست ؛ چنانکه فرمود

شعر (رمل)

۱۲

تا لب دریا نشان پایماست پس نشان پا درونِ بحرِ لاس
زانک منزلهای خشکی را احتیاط هست دهها و وطنها و رباط
۱۵ باز منزلهای دریا در وقوف وقتِ موج و حبس بی عرصه سقوف
نیست پیدا آن مراحل را سنام فی نشانت آن منازل را نه نام

T, I, 71-72 ; H, I, 56

۲۰/۲ Z ۲۲ آ B ۲۱ ب K ۵۵

4 سلطان KZ : B ۵ KZ : فی B 6 سید ZB : K ۵ KZ : B —

2 نان جو ... سبوس : MN ، ج ۵ ، ص ۳۴۸۸/۲۲۱ MA : ۲۰/۵۲۶

5-11 روزی ... نیست : ابتدائیه ص ۲۳۷

13-16 تا لب ... نام : MN ج ۵ ، ص ۵۲/۸۰۳-۸۰۵ MA

ص ۴۹/۱۷-۱۹

(۲۱/۲) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود که سید برهان الدین در عنفوان جوانی چهل روز تمام ملازم صحبت مولانای بزرگ بوده ؛

۳ هر چه حاصل کرد از ولایت و کشف دران چهل روز بوده است

(۲۲/۲) الحکایه : همچنان در نقل است که چون حضرت سید

وفات بهاء الدین ولد را شنید یکسال تمام بر سر خاکستر اندوه بتمام

۶ نشست و در فراق او میسوخت ؛ همانا که شبی شیخ را در خواب دید که

از سر حدت بر وی نظر میکرد و میگفت که برهان الدین چه گونه است که

گرد خداوندگار مانمی گردی و او را تنها گذاشته ؛ و این طریقه لالائی

۹ و اتابکی نیست و این تقصیری را چه جواب خواهی دادن ؟ از هیبت آن

حال بیدار گشته با استعجال تمام عزیمت روم نمود بحضرت مولانا وصول

یافته بانواع خدمات مشغول گشت

۱۲ (۲۴/۲) نقلست از خدمت صاحب اصفهانی که روزی از بندگی

سید استدعا کردند تا جامه های مبارکش بشویند ؛ قطعاً ممکن نشد، و قرب

دوازده سال بود که ناشسته بود ؛ فرمود که اگر باز چرکین شود

۱۵ چه کنم ؟ گفت : باز بشویند ؛ فرمود : پس ما بعالم جهت جامه شوئی

آمده باشیم ؟ اینچنین فضولی دیگر مکن و مرا مرنجان ؛ همانا که جان شوئی

از جامه شوئی بهترست

T, I, 73 : H, I, 57

۵۰ K آ ۲۲ B ب آ ۲۲ Z ۲۳ - ۲۱/۲

۱ همچنان KZ : B — || 7 حدت KZ : حیرت B || نظر KZ : نظری B || که

برهان KZ : برهان B || 12 خدمت BZ : — || K 13 قرب BZ : قریب K || 14 که

۱۵ KZ : نا B || چرکین KZ : چرکینی B

- (۲۰/۲) دمچنان هم صاحب شمس الدین نقل کرد که چون شیخ الاسلام شهاب الدین عمر سهروردی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه از دارالخلافه بخدمت سلطانِ روم آمده بود . میخواست که زیارتِ حضرتِ سید را دریابد ؛ صاحب از بندگیِ سید اجازت حاصل کرده چون بحضور سید درآمد . دید که سید بر سرِ خاکی نشسته بود ؛ اصلاً حرکت نفرمود ؛ شیخ از دور سر نهاده و بنشست ؛ هیچ گونه قیل و قال در میانه نرفت ؛ شیخ زاری کنان برخواست و روانه شد ؛ مریدان گفتند در میان شما اصلاً سوألی و جوابی و کلماتی نرفت مبنی بر چه بود ؟ شیخ گفت : پیشِ اهلِ حال ، زبانِ حال می باید ؛ فی زبانِ قال .

شعر (رمل)

- پیشِ بِنّا شد خموشی نفعِ تو زین سبب آمد خطابِ اَنْصِتُوا
پس بر و خاومش باش از انقیاد زیرِ ظلِّ امرِ شیخ و اوستاد
- چه بی آن حال . بمجردِ قال . مشکلات در وقت حل نمیشود ؛ صاحب شمس الدین و اقرانِ او از شیخ پرسیدند که او را چون دیدی ؟ گفت در بایست مَوَاج از دُرَرِ معانی و غُرُرِ حقایقِ اسرارِ محمدی . بغایت غایت آشکار و در غایتِ غایتِ پنهان و نپندارم که در جمیع عالم بغیر از حضرت مولانا جلال الحق و الدین قدس الله سره کمی بتحقیقِ او رسد و او را دریابد

T, I, 73 ; H, I, 58

۵۶ K آ ۲۲ B ب ۲۲ Z ۲۴/۲

- 6 قبل KB : قبلی Z || در میانه KZ : در میان B || 13 در وقت KZ : درون B ||
16 آشکار BZ : آشکارا K || 17 الحق و BZ : -- K || رسد Z : نرسد KB || دریابد Z : دریابد KB

12 پیش ... انصتوا : MN ج ۴ ، ص ۲۹۹ / ۲۰۷۲ ؛ MA ۲۹ / ۲۷۷

13 پس ... اوستاد : MN ج ۴ ، ص ۴۷۶ / ۳۳۴۹ ؛ MA ۲۷ / ۴۱۳

فصل سوم

در اعلام بعضی از مناقب ظاهر حضرت مولانا سیر الله الاء عظم ، قدسنا
الله بيسره المعظم

3

(۱/۳) راویان اخبار و حاویان اسرار که احببنا حقایق بوذند ،

روایت چنان کردند که حضرت مولانا در سن پنج سالگی اوقات از جای

خود بر میجست و مضطرب میشد ، تا حدی که مریدان بهاء ولد او را

در میان می گرفتند ؛ از آنک صور روحانی و اشکال غیبی بنظرش متمثل

میشدند ، اعنی سفره ملایکه و برره جن و خواص انس که مستوران

قبا حق اند ؛ چنانک در اوایل حال فرشتگان مقرب حضرت رسول را

و جبرئیل مریم را و ملایکه اربعه لوط را و خلیل را و سایر مرسلین را

علیهم السلام تمثل میکردند ؛ و حضرت سلطان العلماء استمالت فرمودی که

ایشان غیبیانند ؛ خود را بشا عرضه میکنند تا نثار عنایات کنند و هدایای

عینی و غیبی ارمغان آورده اند و این نوع حالات و سکر برایشان بتواتر

واقع می شد ؛ و خطاب لفظ خداوندگار گفته بهاء ولدست ، رضي الله

عنه ؛ ولادت حضرت مولانا در بلخ سادس ربیع الاول بوذه لسنة

اربع و ستانه

T, I, 76 ؛ H, I, 59

۱/۳ ب ۲۲ Z ب ۲۲ B آ ۷ K

2 در KZ : + مناقب B || 3 المعظم BZ : الریز K || 4 احبار Z : اخبار K

اخبار B || 5 چنان KB : چنین Z || سالکی KZ : + بقی B || 9 رسول را BZ :

+ صلح K || 15 بوذه KZ : + است B || لسنة BZ : سنة K || ستانه KZ : ا حالا B

- (۲/۳) الحکایه : شیخ بدرالدین یواش نقاش المولوی چنان روایت کرد که من از حضرت سلطان ولد شنیدم که فرمود که بخط مبارک بهاء ولد در صحیفه نبشته یافتند که حضرت جلال الدین محمد من در بلخ شش ساله بود که روز آذینه بر بام خانه های ما سیّر میکرد و ماضی قرآن میخواند و اکابر زاذگان بلخ هر جمعه بخدمت او حاضر شدند و با او صحبت و اُلُفّت کردند و تا وقت مسجد باهم بودند ؛ مگر کوزکی از میان ایشان بدیگری گفته باشد که بیا تا ازین بام بر آن بام دیگر بجویم و رهان می بستند ؛ حضرت مولانا زیر لب تبسم کنان بدیشان جواب داد که ای برادران این نوع حرکت از گُربّه و سگ و جانوران دیگر می آید ؛ حیف نباشد که انسان مکرم بدینها مشغول شود ؛ چه اگر درجان شما قوت روحانی و میل جانی هست ، بیائید تا سوی آسمان پریم و سیّر منازل ملکوت کنیم ؛ و دران حالت از نظر آن حماقت غایب شدن گرفت و از غایت وهم تمامت کوزکان فریادها کردند و غریو برآوردند تا مردمان ازان حال مطلع شدند ، دیدند که بعد از لحظه رنگ ریخته و در جسم مبارکش تغییری ظاهر شده باز آمد ، جمیع کوزکان سرها باز کرده روی برخاک قدمش نهاده مرید شدند ؛ فرمود که آن ساعت که من باشا مکالمه میکردم دیدم که جماعتی سبز قباian مرا از میان شما برگرفتند و بگرد اطباق افلاک و بروج سماوات

T, I, 77 ; H, I, 59

۵۷ K آ ۲۲ B آ ۲۳ Z ۲/۳

1 یواش : KZ : یواش B || 6 باو : KZ : باو B || 8 رهان : KZ : دهان B ||

9 داذ : KZ : دادی B || 11 درجان : KZ : درجات B || جانی : BZ : کانی K ||

15 جسم : KZ : چنم B || تنیری Z : تنیر KB || 16 سرها Z : سر B

گردانیدند و عجایب عالم روحانی را بمن نمودند و چون فغان شما بگویم
رسید بازم این جایگاه فروز آوردند : و گویند دران سن اغلب در
سه چهار روز باری هفت روز افطار میکرد

3

(۳/۳) همچنان از حضرت سید برهان الدین منقولست که او روایت
کرد که حضرت شیخ بهاء ولد قدس الله روحه پیوسته میان
اصحاب کبار بکرات میفرمود که خدایندگاری من از نسل بزرگست
وپادشاه اسیلست و ولایت او باصلتست : چه جدّه اش دختر
شمس الاثمه سرخمی است

6

و گویند شمس الاثمه شریف بود و هم از قبل ماذر بامیر المؤمنین علی
مرتضی می رسد کرم الله وجهه و از قبل پدر بابو بکر صدیق رضی الله عنه
وماذر من دختر محمد خوارزمشاه بلخ است و والده احمد خطیبی جدم
هم دختر ملک بلخ ابراهیم ادهم است : غرض از اعلام این انساب
مدح نسب ظاهر ایشان است تا اهل نسبت و مناظره کنندگان بی وقوف
را معلوم شود که حضرت اباء کرام واجداد عظام ایشان از اصل
چنین شاهان صوری و معنوی بوده اند و ازان عنصر پاک پالوده اند و بر
موجب اشارت نبوی که ، العریق دسّاس ، عریق پاک ایشان را
معتبر دارند و در تعظیم او بیفزایند

12

15

T, I, 78 ; H, I, 60

۳/۳ Z ۲۳ ب B ۲۲ ب K ۵۸

3 هفت روز BZ : + باری K ۹ و گویند KZ : گویند B 10 مرتضی BZ : +
رضایه عنه K ۱۱ کرم ... وجهه BZ : - K ۱۲ از قبل ... عنه Z : - KB ۱۱
جدم BZ : - K ۱۲ ملک ... ادهم است Z : ملک بلخ است KB ۱۱ انساب BZ :
انساب K ۱۳ کنندگان BZ : کنندگان را K ۱۱ بی وقوف را BZ : بی وقوف K ۱۱
صوری KZ : صوری (!) B

شعر (رمل)

این نسب خود پوستِ اورا بوذہ است کز شہنشاہانِ مہِ پالوذہ است
مغزِ او خود از نسبِ دور است و پاک نیست جنسش از ستمک کس تا سیمک
تا پیشتِ آدم اسلافش همه مہترانِ بزم و رزم و مملکتِ مہ

(۴/۳) همچنان منقولست کہ روزی حضرتِ مولانا فرمود کہ من
در سنِ ہفت سالگی دایم در نمازِ صبح سورہ: **إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ**
(۱/۱۰۸) می خواندم و میگریستم؛ از ناگاہ حضرتِ اللہ از رحمتِ بیدریغِ
خود بمن تجلّی کرد؛ چنانک ببخود شدم؛ و چون بہوش آمدم از ہاتقی
آواز شنیدم کہ ای جلال الدین! بحقّ جلالِ ما کہ بعد ازین مجاہدہ
مکش کہ ما ترا محلِّ مشاہدہ کردیم؛ و بشکرانہ آن عنایت تا غایت
بندگیہا می کنم و بر موجبِ أَفْلاّ اَکُونُ عَبْدًا شَکُورًا (۳/۱۷)
۱۲ می کوشم و می جوشم، تا مگر اصحابِ خود را بجمالی و کمالی و حالی توانم
رسانیدن؛ چنانک فرمود

شعر (رمل)

۱۵ همچو تاری شد دل و جان در شہود تا سرِ رشتہ بمن روئی نمود
راہهای صعب پایانِ بردہ ایم رہِ براہلِ خویش آسان کردہ ایم

۴/۳ Z ۲۳ ب ۲۲ B ۵۹ K T, I, 79 ; H, I, 61

1 شعر BZ : بیت K || 5 کہ من KZ : من B

2 4 این ... ملحمہ : MN ج ۴ ، ص ۲۳۹ / ۱۰۳۶ - ۱۰۳۸ : MA

۱۱-۱۰/۳۵۱

15 همچو نمود : MN ج ۶ ، ص ۴۴۰ / ۲۹۴۳ : MA ، ص ۱/۶۲۱

16 راہهای ... کردہ ایم : MN ج ۳ ، ص ۱۶۷ / ۲۹۴۷ : MA ۲۸/۲۶۹

(۵/۳) الحکایت : از کبار اصحاب منقولست که چون حضرت بهاء

ولد از عالم فانی بجهان باقی رحلت فرمود . حضرت مولانا در سال دوم

بجانب شام عزیمت نمود تا در علوم ظاهر ممارست نماید و کمال خود را 3

با کمالیت رساند و گویند سفر اولش آن بود ؛ و چون بمبارکی بشهر حاب

رسید در مدرسه حلاویه نزول کرد و از مریدان پدرش چند یاری

ملازم خدمتش بوزده در آنجا مدتی مقیم شدند ؛ مگر ملک الامراء حاب 6

کمال الدین ابن عدیم مَلِک مَلِک حَلَب بود ؛ مردی بود فاضل و علامه

و کاردان و صاحب دل و روشن درون ، از غایت اعتقاد خدمات متوافره

می نمود و پیوسته ملازم حضرتش می بود ؛ ازان سبب که فرزند سلطان 9

العلماء بود ، و بتدریس مشغول می شد و چون در ذات مولانا فطانت

و ذکاوت عظیم می دید در تعلیم و تفهیم او جِدّ بی حدّ می نمود و از همه 12

طلبه علم بیشتر و بیشتر دوسه درس بدو می گفت ؛ بعضی از خواص او

و طلبه علم و غیره از سر انکار و حسدی که داشتندی ، ازان ملازمت

و رغبت او ملول می شدند ، و همچنان بواب مدرسه از خاصان حضرت

نواب بی خبر بود ؛ بارها با نواب ملک شکایت می کرد که حضرت مولانا 15

هر نیم شبی از حجره اش غایب میشود ، و نمی دانم که کجاها می رود

T, I, 80 ; H, I, 62

۵/۳ Z ۲۴ T ۲۳ B ۴ K ۵۹

1 الحکایه Z : حکایه KB || 4 بود KZ : + و B || 7-8 علامه و کاردان KZ :

علامه کاردان B || 8 متوافره Z متوافر KB : || 11 می دید KZ : دید B || 14 و همچنان

KZ : همچنان B || از خاصان ... بارها Z : — KB || 15 نواب KZ : بواب B

و عجب درین است که در مدرسه را بسته می یابم و باقی نمی دانم که حال
 چونت ؛ ملک کمال الدین از ثنات آن ناقصان قاصر فهم مترددِ خاطر
 3 می شد ؛ همانا که شبی در حجره بواب متواری گشته خواست که صوبت
 حال را دریابد ؛ چون نیم شب شد ؛ دید که حضرت مولانا از حجره
 خود بدر آمد و روانه شد ؛ چون بر در مدرسه رسید در باز شده بیرون
 6 آمد ؛ ملک کمال الدین آهسته آهسته در عقب او روانه شد ؛ چون بدروازه
 شهر رسید ، همچنان دروازه واز شده بیرون شدند و تا مسجد خلیل الرحمن
 رفتند ؛ کمال الدین نظر کرد قبه دید سپید ، پر از غیبیان سبزپوش ، که
 9 در جمیع عمر خود مثل ایشان مردم نورانی ندیده بود ؛ همشان بحضرت
 مولانا استقبال کرده سر نهانند ؛ کمال الدین ازان هیبت بیوش شد ،
 تا وقت اشراق بیخود خفته بوده . چون بیدار شد . نظر کرد فی قبه دید
 12 و نه در آن حوالی کمی بود ؛ برخاست زاری کنان ، و ازان جرأت
 پشیمان ، در آن صحرای بی پایان روانه شد ؛ روز همه روز تا آفتاب زرد
 راه می برید و اشکها می بارید . اصلاً بمنزلی و آبادانی نرسید و پایاهش از
 15 غایت نازکی آبلها کرده بود ، چه در همه عمر خود پیاده نرفته بود ، شب
 همه شب تا سحر بانگها می زد و استغفار میکرد ؛ ازین طرف چون
 خواص او ملک را دو شبانروزی ندیدند دیوانه شدند و این خبر که ملک
 10 حلب از ناگاه غایب شد ، در شهر شایع گشته کیفیت حال را حجاب
 ملک از بواب مدرسه دریافتند ؛ صبحدم مجموع جندیان از دروازه
 بیرون آمده در آن صحراها بطلب او متفرق گشتند ؛ از ناگاه بحضرت

7 همچنان BZ : + آن K || دروازه BZ : در K || واز BZ : باز K ||

شدند KZ : آمد B || 11 بده KZ : بود B || 12 دران KZ : در B || 13 صحرای

KZ : صحرای B || 14 می برید KZ : می برید B

- مولانا ملاقات افتاده بجمعهم با مدلت تمام سر نهانند، و هشان گریستند ؛
 و چون سبب گریه ایشان را می دانست ، فرمود که بر او مسجد خلیل
 روید تا گم شده را بیابید ؛ آن روز همه روز رکابدار ملک می راند ؛
 در صحرائی ملک را درمانده و خسته شده بیافت ؛ و از غایت جوع و عطش
 از حیات خود بکلی امید بریده دید ؛ فروز آمده سر نهان و بسیار گریست
 و آب و طعامی که بر گرفته بود پیش آورد ؛ ملک گفت : مرا چون یافتی ؟
 گفت با لشکر شهر حلب بطلب ملک بیرون آمده بودیم ، من بنده از دور
 بحضرت مولانا رسیدم و حکایت را عرضه داشتم ، بدینجانب اشارت
 فرمود ، و لله الحمد که مطلوب خود را یافتم ؛ ملک هیچ نگفت ، بر اسب
 تازی سوار شده چون شهر رسید اجلاس و دعوتی عظیم کرده بارادت
 تمام مرید محصل شد ؛ تمامت حُساد خجل و شرمسار گشتند و اهل
 حلب زن و مرد محب و مرید شدند و چون غلوی غام از حد گذشت
 از آفتِ اشتها گریزان گشته روزِ سوّم بسوی دمشق نهضت فرمود ؛
 بعد از چند ماه مگر سلطان عزالدین روم ملک الادباء بدرالدین یحیی را
 رَحِمَهُ اللهُ بخدمت ملک حلب کمال الدین برسات فرستاده بود ، بدعوت
 مولانا تا بمقرّ عزّ خود عودت نماید ؛ این قضیه را علی التمام و الکمال
 کمال الدین بخدمتش تقریر کرد ؛ همچنان ملک الادباء بدرالدین یحیی ارادت
 آورده این حکایت را در وقت مراجعت بحضرت سلطان اسلام و خواصّ
 حضرت او باز گفت ؛ هشان عاشق و معتقد شدند

1 با KZ : تا B || 3 تا BZ : + که K || 5 امید BZ : او مید K || 10 سواز

KZ : سواره B || 12 محب BZ ~ مرید K || 15 رحمة الله BZ : — K || 16 عودت KZ :
 دعوت B || نماید ZKB : + در ضمن حکایات و سرگذشتها Zh || 18 سلطان اسلام BZ :
 سلطان الاسلام K

(۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت شیخ صلاح الدین رَضِیَ اللہُ عَنْہُ فرمود که در خدمت سید برهان الدین محقق عَظَمَ اللہُ ذِکْرَہُ بحضور تمام مراقب نشسته بودم ؛ و او از عظمت جلال مولانا کلمات می فرمود ؛ گفت : در اَوَّانِ صَبَا که لالا رَاْنَا بِکِ آن سلطان بودم ؛ در اوقاتِ عروجِ خود بیست کُرت بیشتر حضرتِ او را برگردنِ خود گرفته بالای عرش برده ام ، تا بدین عظمت رسید ، و مرا برو حقوقِ بسیارست و او را بر من اضعاف و آلاف آنست و چون این حکایت را بحضرتِ مولانا حکایت کردم ، فرمود که همچنانست و صد هزار چندانست و رحمت و احسانِ آن خاندان بسیار است و بی پایانست و این بیت را گفت

بیت (بسیط)

۱۲ أَحْسِنَ إِلَى النَّاسِ تَسْتَعِيدُ قُلُوبَهُمْ فَطَالَ مَا اسْتَعْبَدَ الْإِنْسَانُ إِحْسَانُ
(۷/۳) الحکایه : همچنان شیخ سنان الدین اقصهری که از کبارِ اصحابِ کشف بود ، روایت چنان کرد که چون حضرتِ مولانا بطرفِ دمشق برای تحصیل کردنِ علومِ عزیمت نمود ؛ مگر قافلهٔ شام در ولایتِ سیس بمغاره رسیده نزول کردند و دران مغاره چهل نفرِ راهبانِ مُرتاضِ منقطع می بودند ، تا حدی که کشفِ رازهای عالمِ مُلُک می کردند ، و از مُغِیَّبَاتِ سُفلی خبر میدادند ، و ضامُرِ مردم میگفتند ، و از اطرافِ نُحُف و نذورشان میبردند ؛ همانا که چون حضرتِ مولانا را دیدند ، کودکی را اشارت کردند تا آهنگِ جوّ هوا کرده میانِ اَرْض و سما بایستاد ؛

T, I, 84 ; H, I, 64

۶/۳ Z ۲۵ آ B ۲۴ آ K ۶۲

3 جلال BZ : حال K 4 آن KZ : او B 9 رحمت BZ : مرحمت K ۱۱ بسیار است و KZ : B 10 کفت BZ : می گفت K 15 علوم KZ : B 17 می کردند BZ : کردند K 20 سما KZ : شما B

- و حضرت مولانا سر مبارک در پیش خویش انداخته مراقب شده بود ؛
 از ناگاه آن کوزک فریاد کرد که بمن چاره کنیز والا همینجا می بستم
 و از هیبت آن شخص مراقب هلاک می شوم ؛ گفتند: فروز آی ؛ گفت : 3
 نمیتوانم فروز آمدن ؛ گوئیا که مرا اینجاگاه بمیخ دوخته اند ؛ چندانکه
 کوشیدند نتوانست فروز آمدن ؛ همگان سر در قدم مولانا نهادند که
 ای سلطان دین ! ستاری فرما و رسوائی ما مکن ؛ گفت : بغیر از 6
 گفتن کلمه توحید چاره نیست ؛ فی الحال کوزک کلمه شهادت بر زبان
 راند که اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
 و بآسانی فروز آمده همه شان باتفاق تمام ایمان آوردند و می خواستند که 6
 مصحوب آن حضرت روانه شوند ، راه نداد ، فرمود که همینجا بعبادت
 حق مشغول شوید و ما را از دعای خیر فراموش نکنید ؛ باز بهمان عبادت
 و ریاضت ملازم بوده مغیبات علوی و سفلی ملک ایشان شد و در آن 12
 جایگاه گوشه ساخته صادر و وارد را خدمات میکردند
 (۸/۳) همچنان روایت کردند که چون حضرت مولانا بدمشق
 مبارک رسید علمای شهر و اکابر دهر که بودند استقبال کرده در مدرسه 15
 مُقَدَّمیه فروز آوردند و خدمات عظیم کردند و او بر ریاضت تمام بعالم
 دینی مشغول شد ؛ گویند قُرب هفت سال مقیم دمشق بود و گویند
 چهار سال بود ؛ و نوبت اول سید از قونیه باهم سفر کرده در قیصریه 18
 پیش صاحب اصفهانی بنامد ؛ چون حضرت مولانا باز گشت ، در
 ملازم او باز بقونیه بیامد

- (۹/۳) همچنان منقولست که روزی در میدان دمشق سیّر میکرد،
 در میان خلایق بشخصی بوالعجب مقابل افتاد، نمدی سیاه پوشیده
 3 و کلاهی بر سر نهاده گشت میکرد؛ چون بنزدیک مولانا رسید، دست
 مبارکش را بوسیده گفت: صرافِ عالم مرا دریاب؛ و آن حضرت
 مولانا شمس الدین تبریزی بود؛ و تا حضرت مولانا بذو پرداختن گرفت،
 6 در میان غلبه ناپذید شد؛ بعد از اندک زمانی حضرت مولانا عزیمت
 روم فرموده چون بقصریه رسید، اکابر علماء و عرفاء برابر رفتند و تعظیم
 عظیم کرده، خدمت صاحب اصفهانی میخواست که بسرای خود بر د؛
 9 سید برهان الدین تمکین نداد که سنت مولانای بزرگ آنست که در مدرسه
 نزول کنند؛ و چون حضرت مولانا از غلبه زیارت مردم خلوت شد،
 بطریق یاری حضرت سید فرمود که والله الحمد والمثنه که در جمع علوم
 12 ظاهر صد هزار همچون پندری؛ میخواهم که زمانی هم در علوم باطن
 خوضی کنی تا دررِ غررِ علوم لدنی را بظهور رسانی؛ و مرا ارادتست که
 پیش من خلوتی بر آری؛ همانا که اشارت سید را بصدق تمام تلقی
 15 نموده، سید فرمود که هفت روزه بگیر؛ مولانا گفت: قوی اندکست،
 تا چهل روزه باشد؛ سید خلوتی راست کرده. مولانا را بخلوت نشاند،
 در حجره را بگیل برآورد؛ گویند غیر از ابریقی آب و چند قرص جوین
 18 هیچ نبود؛ بعد از آنکه چهل روز بگذشت، سید در خلوت را بگشاد؛
 چون درآمد. دید که حضرت مولانا بحضور تمام در کنج تفکر سر

T, I, 86; H, I, 66

۹/۳ Z ۲۵ B ۲۴ K ۶۴

2 افتاد نمدی B: افتادنی KZ | 3 و کلامی KB: و کلام 5 || Z 5: B: بود

KZ || 12 هزار Z: — KB || 13 که BZ: — K || 16 روز KZ: روز B || کرده KZ: کرد B

بگریبانِ تحیر فرو برده ، بتدبیرِ عالمِ باطن روی آورده ، بمشاهدهٔ
عجایبِ لا مکان مشغول شده است و در سرِّ وَفِی اَنْفُسِکُمْ اَفْلَا
تُبْصِرُونَ (۲۱/۵۱) مستغرق گشته

3

شعر (هزج)

بیرون ز تونیس هر چه در عالم هست در خود بطلب هر آنچ خواهی که تویی
ساعتی توقف کرده اصلاً نگران نشد ؛ سید آهسته بیرون آمده در
خلوت را برآورد ؛ تا چهلهٔ دیگر بگذشت ، باز درآمد ؛ دید که بنواز
ایستاده نیاز میکند و از عینانِ مبارکش عینتانِ تجریمانِ (۵۰/۵۵)
روان شده است ؛ قطعاً بسید پرداخت ؛ باز بیرون آمده در را محکم
کرد و بمراقبتِ حالِ او مشغول شد ؛ چون چلهٔ سوم بگذشت ، سید
نعره زنان در خلوت را خراب کرده ؛ دید که مولانا از خلوت بصد
جلوت تبسم کنان برابرِ سید آمد و هر دو چشمانِ مبارکش از مستی
دریای مواجِ الهی گشته بود

12

شعر (رمل)

در دو چشمش بین خیالِ یارِ ما رقصِ رقصان در سوادِ آن بصر
سید سر بسجدهٔ شکر نهاد ؛ بیحد زاری و رقت کرده ، حضرت مولانا را
در کنار گرفت و بر روی مبارکِ او بوسه ها افشان کرده بارِ دیگر سر نهاد
و گفت : در جمیعِ علومِ نقلی و عقلی و کسبی و کشفی بی نظیرِ عالمیان بودی
و الحال هُده در اسرارِ باطن و سیّرِ سیّرِ اهلِ حقایق و مکاشفاتِ

18

6 آمده ZB : شد K || 7 که BZ : — K || 11 که ZB : — K || 17 بار BZ :

- روحانیت و دیندارِ مُعَیَّباتِ انگشتِ نمایِ انبیاء و اولیاء شده؛ چه تمامتِ مشایخِ پیشین، و دانشمندانِ و بینشمندانِ راستین، درین حیرتِ بوذند که بحضرتِ چون تو پادشاهی و صول یابند، و از اصولِ کیفیتِ و صول، با حصولِ شوند؛ و لله الحمد فی الآخِرَة و الاُولی که من بنده، ضعیف و نحیف بذین سعادتِ سرمدی، و دولتِ ابدی، رسبدم و دبدم؛ بسم الله روان شو و روانِ جهانیان را بحیاتِ تازه و رحمتِ بی اندازه مستغرق گردان و مردگانِ عالمِ صورت را بمعنی و عشقِ خود زنده کن؛ و آن بوذ که حضرتِ مولانا بطرفِ قونیه روانه شدند و بتدریسِ علومِ ظاهر مشغول گشته، ابوابِ مواظ و نصایح و تذکیر را مفتوح گردانیده دستارِ خود را بر موجبِ اشارتِ نبوی که العَمَائمُ تیجَانُ الْعَرَبِ، دانشمندان می پیچید و ارسال میکرد و ردای فراخ آستین، چنانکه سنتِ علمای راستین بوذ، میپوشید؛ بعد از مرورِ ایامِ حضرتِ سید از ممالکِ ملکِ بعوالمِ ملکوت نقل فرمود؛ حضرتِ مولانا بجانبِ قیصریه رفته زیارتِ سید را دریافت؛ چنانکه یاد کرده شد؛ بعد از آنکه بقونیه باز آمد، زمانی نگذشت که دوم بار حضرتِ سلطان الفترا مولانا شمس الدین قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ بقونیه رسید، در بیست و ششم جمادی الآخر لِسَنَةِ اثْنِی وَارْبَعِیْن و سِتِّمِائِه (۱۰/۳) الحکایه: همچنان ابتدای حکایتِ مولانا شمس الدین تبریزی

T, I, 89; H, I, 68 ۶۶ K ب ۲۵ B ۲۶ Z ۱۰/۳

2 و دانشمندان Z: — BK 5 سرمدی BZ: — K ۱۱ ابدی BZ: ابد K

9 کشته KZ: شده B ۱۲ ردای KZ: روای B ۱۴ رفته ZB: رفت K ۱۱

زیارت KBZ: زیارت تربه Kh ۱۵ نگذشت Z: بگذشت BK ۱۷ لته Z: سه KB ۱۱

اثنین Z: اثنی KB

- عَظَمَ اللهُ ذِكْرَهُ آنچنانست که در شهر تبریز مریدِ شیخ ابوبکر تبریزی
 سلّه وزنبیل باف بود ؛ و آن بزرگِ دین در ولایت و کشف القلْب
 یگانه زمانِ خود بود و حضرت شمس الدین تبریزی را مقامات 3
 و مرتبت بدانجائی رسیده بود که او را نمی پسندید و از آن مقام عالتر
 مقامی میجُست، تا از برکتِ آن صحبتِ اعلی و عظیم تر شود و بدرجات
 اکملیت رسد و ارتقا نماید ؛ و درین طلب سالها بی سر و پا گشته 6
 گِرْدِ عالم میگشت و سیاحت میکرد ، تا بدان نام مشهور شد که شمس
 پرنده اش خواندندی ؛ مگر شبی سخت بی قرار شده شورهای عظیم
 فرمود و از استغراقِ تجلیاتِ قدسی مست گشته در مناجات میگفت : 9
 خدایا ! میخواهم که از محبوبانِ مستورِ خود یکی را بمن بنمائی ؛ خطاب
 عزّت در رسید که آنچنان شاهدِ مستور ، و وجودِ پر جودِ مغفور ، که
 استدعا میکنی همانا که فرزندِ دلبدِ سلطان العلماء بهاء ولد بلخی است ؛ 12
 گفت : خدایا دیدارِ مباركِ او را بمن بنمائی ؛ جواب آمد که شکرانه
 چه میدهی ؟ فرمود که سر را

2 سلّه زنبیل باف Z : — BK || 3 بوذ BZ : بوذ K || 4 بدانجائی KZ : در
 انجائی B || 5 آن KZ ~ صحبت B || و عظیم تر KZ : او عظیم تر B || 6 رسد KZ : —
 B || 7 میکشت KZ : کشت می کرد B || سیاحت KB : سیاحت Z || 9 از استغراق Z :
 سفاق BK || میکفت BKZ : کفت Bb || 11 در رسیده BZ : در می رسید K ||
 مستور KZ : مسور مستور B || 12 ولد KB : — Z || 13 دیدار KZ : + دیدار
 B || 14 شکرانه Z ~ چه KB

شعر (رمل)

تبریز عهد کردم که چو شمس الدین بیاید

بنهم بشکر این سرکه بغیر سر ندارم

3

الهام آمد که باقلیم روم رو، تا بمقصود و مطلوب حقیقی برسی؛ کمر
اخلاص در میان جان بسته بصدق تمام و عشق عظیم جانب ملک روم
روانه شد

6

بعضی گویند که از دمشق بروم آمد و بعضی گفتند که باز بتبریز
رفته، بروم آمد؛ و چون بشهر قونیه وصول یافت، چنانک مشهورست
در خان شکر فروشان نزول کرده، حجره بگرفت و بر در
حجره اش دوسه دیناری قفلی نادر می نهاد، و مفتاح را در گوشه
دستارچه قیمتی بسته بردوش می انداخت، تا خلق را گمان آید که
او تاجر بزرگست؛ خود در حجره غیر از کهنه حصیری و شکسته
کوزه و بالشی از خشت خام نبود؛ در ده و پانزده روزی خشک
پاره کرده را در آب پاچه ترید کرده افطار میفرمود

12

(۱۱/۳) همچنان منقولست که روزی آن سلطان عالم جان،

15

بر در خان نشسته بود؛ مگر حضرت مولانا، قدس الله لطیفته
از مدرسه پنبه فروشان بیرون آمد و بر استری رهوار سوار شده،
تمامت طالب علمان و دانشمندان در رکابش پیاده از آنجا عبور میکردند؛

18

T, I, 91; H, I, 70

۱۱/۳ ۲۷ Z آ ۲۵ B ۶۷ K ب

2 ه تبریز : KB ب تبریز Z || 4 باقلیم KB : ب ملک Z || 7 که BZ : — K || 13
کوزه BZ : ا بریق K || بالشی KZ : بالشی (!) B || و پانزده K : پانزده BZ || 14 ترید Z :
ترید KB || خشک پاره KZ : — B || 16 الله KZ : — B || 17 استری BZ : استر K ||
18 طالب ... دانشمندان BZ : علماء و دانشمندان و طالب علمان K

همانا که حضرت مولانا شمس الدین برخاست و پیش دویذ و لیگامِ استرا
محکم بگرفت و گفت : ای صرّافِ عالم و نقودِ معانی و عالمِ اسماء !
بگو که حضرت محمد رسول الله بزرگ بود یا بایزید ؟ فرمود که فی
محمد مصطفی سرور و سالارِ جمیعِ انبیاء و اولیاء است و بزرگواری
از آن اوست بحقیقت

شعر (منسرح)

بختِ جوان یارِ ما دادنِ جانِ کارِ ما
قافله سالارِ ما فخرِ جهانِ مصطفاست

شمس تبریزی گفت : پس چه معنیست که حضرت مصطفی سُبْحَانُكَ
ما عَرَفْنَاكَ حَقًّا مَعْرِفَتِكَ می فرماید و بایزید سُبْحَانِی مَا اَعْظَمَ
شَأْنِی وَاَنَا سُلْطَانُ السَّلَاطِیْنِ میگوید ؛ همانا که مولانا از استر
فروذ آمده از هیبتِ آن سؤال نعره بزد و بیوش شد و تا یکساعتِ رَصْدِی
خفته بود و خلقِ عالم در آن جایگاه هنگامه شد و چون از عالمِ غشیان
بخود آمد، دستِ مولانا شمس الدین را بگرفت و پیاده بمدرسه خود آورده ؛
در حجره در آمدند ، تا چهل روز تمام بهیچ آفریده را راه ندادند ؛
بعضی گویند : سه ماه تمام از حجره بیرون نیامدند

(۱۲/۳) منقولست که روزی حضرت مولانا فرمود که چون
مولانا شمس الدین از من این سؤال را بکرد ، دیدم که از فرقِ سرم
دریچه باز شد و دودی تا قُمه عرشِ عظیم متصاعد گشت ؛ همانا که

ترك درسِ مدرسه و تذکیرِ منبر و صدارتِ مسند کرده بمطالعه اسرار
الواح ارواح مشغول شدند ؛ چنانك فرمود :

شعر (هزج)

3

عطارد وار دفتر باره بوذم زبَر دستِ ادیبان می نشستم
چو دیدم لوحِ پیشانی ساقی شدم مست و قلمها را شکستم

6

(۱۳/۳) همچنان چون آن صحبت و انقطاعِ کلتی و خلوت از حدّ

گذشت ، کافه خلیق قونیه بجوش آمدند و محبّان و یاران از سر غیرت
وحسد درهم شدند و هیچ کسی را معلوم نبوذ که او چه کس است و از

9

کجاست ؛ باتفاق تمام قصدِ او بزرگ کردند و فترتی عظیم در میانِ یاران
واقع شد ؛ همانا که روز پنجشنبه ، بیست و یکم ماهِ شوال لسنه اثنین

و اربعین و ستمائه ، حضرت مولانا شمس الدین غیبت نمود ؛ قرب ماهی
طلب او کردند ؛ اثری پیدا نشد که چه شد و بکجارت ؛ پس حضرت

12

مولانا فرمود تا از هندباری فرجی ساختند و کلاهی از پشمِ عسلی بر سر نهاد ؛
و گویند در آن ولایت جامه هندباری را اهلِ عزّا می پوشیدند و قاعده

15

قدّما آن بوذ ، چنانك درین عهد غاشیه می پوشند ؛ همچنان پیراهن را
نیز پیش باز کرده پوشید و کفش و موزه مولوی در پا کردند و دستار را

با شکر آویز پیچیدند و فرمود که رباب را شش خانه ساختند ؛ چه از قدیم
العهد ربابِ عرب چهار سو بوذ و فرمود : شش گوشه ربابِ ما شارح

18

سر شش گوشه عالمست و الف تارِ ربابِ مبیین تألفِ ارواح است بالفِ الله

T, I 93 ; H, I, 72

۱۸ K ب ۲۶ B ب ۲۷ Z ۱۳/۳

2 شدند BZ : شدم K || 10 لسنه Z ؛ ست KB || اثنین و Z : ثلث KB

|| 16 کردند BZ : می کردند K

مصراع (رمل)

گر ترا گوشیت بشنوور بود چشمی بین

- بعد از آن بنیاذِ سماع نهاد و <از> شورِ عشق و غوغای عاشقان اطرافِ 3
 عالم پر شد و خلقِ جهان از ضعیف و شریف و قوی و ضعیف و فقیه و فقیر
 و عالم و عامی و مسلمان و کافر و جمیعِ اهلِ میل و اربابِ مذاهب و دُول
 روی بحضرتِ مولانا آورده تمامتِ مردم شعرخوان و اهلِ طرب شدند 6
 و دائماً لیلًا و نهارًا بسماع و تواجِد مشغول شدند و یک دم مجالِ آرامش
 و آسایش نداشت و بسا متاکی و حساد و خودپرستانِ مُعْجَب و کور
 دلانِ متجبر و محجوبانِ متکبر که مبتدعانِ شریعت و مرتدانِ طریقت بودند 9
 از اطرافِ غریزند گرفتند و زبانِ طعن بر گشودند که "إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ"
 عَجِيبٌ" (۷۲/۱۱)؛ دروغا نازنین مردی و عالمی و پادشاه زاده که از ناگاه
 دیوانه شد و از مداومتِ سماع و ریاضت و تجوُّع 'مُخْتَل' الْعَقْل گشت 12
 و مجذوب شد؛ چنانکه صنادیدِ کُفَّار، در شانِ محمد مختار، گفته
 بودند و آن همه از شومئِ صحبتِ آن شخصِ تبریزی بوده و حضرت باری
 تعالی در قهرِ ایشان جوابِ صواب فرموده که مَا أَنْتَ بِنِعْمَةٍ 15
 رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ (۲/۶۸) و مصطفی صَلَّوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ
 میفرماید که هیچ ایمانِ بنده بخدا درست نشود، تا مردمِ جُهَال
 ویرا بِمَجْنُون منسوب نکنند 18

1. مصراع KZ: شعر B || 5 ملل ZK: ملك B || 12 کشت B: کشت KZ || 13 شان

BZ: حق K

شعر (رمل)

- 3 گرافلاطون را رسد زین گون جنون دفترِ طب را فرو شوید بخون
آنچنان دیوانگی بگُست بست که همه دیوانگان پندم دهند
- 6 و چون حقیقتِ حقیقتِ حضرتش معلومِ عالمیان شد ، آنانک توفیق
و عنایتِ حقِ رفیقِ جانِ ایشان شده بود ، بنده و مرید گشته نادم و مستغفر
شدند ؛ گروهی که در طُغْیَان و کُفْرَانِ خود قساوتی داشتند ، در
اندک زمانی مخدول و منکوب گشتند و لَا یَزِیدُ الْکَافِرِینَ کُفْرُهُمْ إِلَّا
خَسَاراً (۳۹/۳۵) چنانک فرمود

شعر (هزج)

- 9 مشو تو منکرِ پاکان بترس از زخمِ بی باکان
که صبرِ جانِ غناکان ترا فانی کند فانی
- 12 امید است که تمامی فضلِ مولانا شمس الدین در فصلِ مناقبِ او گفته آید ،
ان شاء الله تعالی وحده العزیز
- 15 (۱۴/۳) الحکایه : همچنان منقولست که حرمِ مولانا کِرا خاتون
رَحِمَہَا اللهُ که در طهارتِ ذیل و نقاوتِ عِرْض ، مریم ثانی بود ؛

T, I, 96 ؛ H, I, 73 ۷۰ K ب ۲۱ B آ ۲۸ Z ۱۴/۳

5 کشته BZ : کشت K 12 امید است BZ : اومید است K ، او KZ : مولانا
B 15 مریم ثانی بود BZ : خود را نظیر نداشته بود K

2 کر فلاطون را ... بخون : MN — ؛ MA —

3 آنچنان ... دهند : MN ج ۲ ، ص ۳۲۱ / ۱۳۸۵ ؛ MA ص ۱۳۴ / ۲۷

14 کرا : یکی از عنوانهای زنان یونانی است ، مثل خاتم و خاتون (ر.ک به

T ج ۲ ، دیباچه ، ص VI - XIII)

- روایت کرد که روزی حضرت مولانا در قلب زمستان با حضرت شمس تبریزی در خلوتی نشسته بودند و مولانا برزانوی شمس الدین تکیه کرده و من از شکاف در خلوت گوش هوش فاسوی ایشان نهاده بودم ، 3 تا چه اسرار میگویند و درمیانه چه حال میروذ ؛ از ناگاه دیدم که دیوار خانه گشوده شد و شش نفر مهیب مردم غیبی در آمدند ، سلام کردند و سر نهاده دسته گل در پیش مولانا نهادند و تا قرب نماز 6 پیشین بحضور تمام نشسته بودند ، چنانک اصلا کلمه گفته نشد ؛ حضرت مولانا بخدمت شمس الدین اشارت کرد که نماز بگزاریم ، امامتی کن ؛ شمس الدین فرمود که با وجود شما کسی را امامتی 9 نرسد ؛ مولانا امامی کرده ، بعد از اتمام نماز آن شش نفر کرام اکرام کنان برخاستند و از آن دیوار باز بیرون رفتند و من از آن هیئت بهوش شده ، چون خود را جمع کردم ؛ دیدم که مولانا بیرون آمد 12 و آن دسته گل را بمن داد که این را نگاه دار و من برگی چند از آن گل بدکان عطاران فرستادم که این نوع گل ما هیچ ندیده ایم ، این گل از 15 کجاست و این را چه نام است ؛ تمام عطاران بر طراوت و رنگت و بوی آن گل حیران ماندند که در قلب زمستان این چنین گل غریب از کجا آمد ؛ مگر در آن جماعت خواجه بود معتبر ، شرف الدین هندی نام که دایم بتجارت هندوستان رفتی و متاعهای غریب و عجیب آوردی ؛ 21 چون گل را بروی عرضه کردند ، گفت این گل هندوستانست و مخصوص در آن ولایت می روید ، در حوالی سرنديب ؛ والحاله هذه

1 قلب BZ : + ایام K || 3 فا سوی K : سوی BZ || 5 نفر BZ : + مردم

K || مردم BZ : - || 11 دیوار BZ : - || K || 13 کل را BZ : کل K || 17 آمد

BZ : آمده K

در اقلیمِ روم چه کار دارد؟ من می‌باید که کیفیتِ این حال را در یابم که
 این تحفه در روم چون آمد؟ خادمه، کرا خاتون برگهارا برگرفته باز
 3 بخانه آمد و حکایت را باز گفت؛ حضرت کرا خاتون را حیرت یکی
 در هزار شد؛ از ناگاه حضرت مولانا در آمد، فرمود که کرا آن
 گل‌دسته را سر بسته دار و بکسی نا محرم مناهکه مستورانِ حرمِ کرم
 6 و باغبانِ خرمِ ارم که اقطابِ هندوستانند، آن را جهتِ تو ارمغان
 آورده اند، تا دماغِ جانت را قوت دهد و چشمِ جستم را قوت بخشد،
 الله الله نیکو محافظت کن تا چشمِ زخم نرسد؛ و گویند تا دمِ آخرین
 9 کرا خاتون آن برگهارا نگاه میداشت، مگر که از آن مجموع چند برگی
 بخدستِ گرجی خاتون حرمِ سلطان داده بود و آن هم باجاستِ مولانا بوده
 و هر کرا چشم درد کردی، برگی را بر آن می‌مالیدند شفا می‌یافت
 12 و اصلاً رنگ و بوی آن گل تغییر نکرده بود ببرکتِ دستِ آن عزیزانِ
 مشکِ جیب

(۱۵/۳) همچنان هم از حضرت کرا خاتون رَضِیَ اللهُ عَنْهَا
 15 منقولست که گفت: در خانه ما چراغ پایه بود که بطولِ قد آدمی
 ساخته بودند، همانا که حضرت مولانا از اوّل شب تا طلوع فجر

T, I, 98 : H, I, 75

۷۱ K آ ۲۸ B آ ۲۹ Z ۱۵ / ۳

1 روم KZ : + او B || در یابم KZ : بدانم B || 3 باز گفت KB :
 کت Z || 4 کرا Zh : KBZ || 5 کل‌دسته را BZ : کل دست K || 7 دهد KZ : —
 B || قوت Z : قربت B قوت K || 12 دست Z : آسیب B آستین K

10 کرجی خاتون حرم سلطان : کرجی خاتون زن معین‌الدین پروانه است،

نه حرم سلطان (ر. ل. به T. ج ۱، دیباچه، ص LIV)

بر سر پای ایستاده معارف حضرت بهاء و لد را مطالعه میکرد ؛ شبی جماعتی از جنیان که سُكَّانِ یَقَاعِ ما بودند ، بمن شکایت کردند که ما را تاب تابش چراغ نیست و از روشنائی چراغ زحمت عظیم می بینیم ، 3 مبادا که بمردم خانه از ما المی برسند ، کِرا خاتون فرمود که حکایت این شکایت را بحضرت مولانا روایت کردم ، تبسم فرموده تا سه روز هیچ گونه جوابی نگفت ؛ بعد از آن فرمود که بعد الیوم غم مخور که جنیان مرید و معتقد ما شدند و بهیچ کسی از فرزندان و یاران ما زحمتی نخواهند رسانیدن

- 9 (۱۶/۳) الحکایه : فخر الاصحاب ، جلال الدین قصاب ، رَحِمَهُ اللهُ که از مریدان قدیم مولانا بود و او مردی بود پر لطایف و ظرایف جهان و او را سنت چنان بودی که تازی بچگان می خرید و تیار داشتی کرده با کابر می فروخت و او را اسبان نیکو دایما در اصطبل بودی ؛ چنان 12 روایت کرد که روزی حضرت مولانا را از عالم بی چون شوری عظیم ظاهر شده بود و چهل روز تمام دستار مبارکش را عربانه تحت العُنُق بسته می گشت ؛ از ناگاه دیدم که غرق عرق شده بهیبت تمام از در درآمد و من بیچاره وار سر نهادم و متحیر ماندم ؛ فرمود که آن فلان اسب حیسان را بزمین کن ؛ با سه نفر خدمتگاران جوان بصند هزار جهد و شیکال زمین نهاده پیش کشیدم ؛ سوار گشته برابر قبله روانه شد ؛ 18

T, I, 98; H, I, 75

۷ K آ ۲۸ B آ ۲۹ Z ۱۶/۳

1 حضرت KZ : — B || 2 جماعتی KZ : دران جاءت B || 4 که KZ : BZ ||

5 بحضرت ZK : بحضور B || 6 مخور KZ : میخور B || 10 ظرایف BZ : ظرایف K ||

18 و شكال Zh : — KBZ

گفتم که بنده خداوندگار نیز بیاید؟ فرمود که بهمت مددکن؛ شب هنگام دیدم که گردآلود گشته باز رسید و آن چنان اسبِ فیل جثه بغایت نحیف و دو تا شده بود؛ روزِ دوم دیدم که باز آمد و اسبی دیگر بهتر از آن خواسته سوار شد و برفت و وقتِ نمازِ شام باز آمده، اسبِ تازی ضعیف و چنگال شده بود و من اصلاً نیارستم دم زدن؛ روزِ سوم باز آمد و اسبی دیگر سوار گشته روانه شد؛ همچنان نمازِ مغرب پیامد و از مرکب فروز آمده بخانه درآمد و بفرغتِ تمام بنشست و گفت

شعر (رمل)

مرثده مرثده ای گروه عیش ساز کان سگکِ دوزخ بدوزخ رفت باز
فَقَطُّطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۴۵/۶)
و مرا از هیبتِ مولانا مجالِ آن نشد که از کیفیتِ حال سؤال کنم؛
بعد از چند روز از طرفِ شام کاروانی عظیم رسیده خبر دادند که
لشکرِ مُغَلِ شهرِ دمشق را قوی بتنگ آورده است؛ گویند: هُولاو
خان بود که در سنهٔ خمس و خمسین و ستمائه بغداد را بشمشیر گرفته
و خلیفه را کشته، در سنهٔ سبع و خمسین و ستایه قصدِ شام کرد و حلب را
بگرفت؛ و گویند: کتبوغا با لشکرِ گران تا دمشق براند و در آن وهلت که
لشکرِ محاصرتِ دمشق کرده بودند و اهالیِ دمشق حضرت مولانا را

1 که بنده KB : بنده Z || 2 آلود KZ : آلوده K || اسب KZ : + و B ||
3 دو تا KZ : دو تا B || دیدم Z : می بینم KB || 4 اسب KZ : است B || 6 کشته
BZ : شد K || شد BZ : کشت K || نماز BZ : + وقت K || 11 حال KZ :
جان (!) B || 13 آورده BKZ : + بوده Zh || 15 و ستایه B : - KZ || 16 لشکر KZ :
لشکر را B || 17 محاصرت KZ : محاصرت (!) B

- آنجا بگاه معاینه دیدند که بمعاونت لشکر اسلام رسیده مغل را شکستند و بکلی منہزم گشته خایباً خاسراً مراجعت نمودند ؛ راوی خبر میگوید که از بشاشت استماع این خبر شاذان شده بحضرت مولانا آمدن تا وصف حال 3 دمشق را بگویم ؛ فرمود که آری جلال الدین

شعر (رمل)

- آن سواری کوسپه را شد ظفر اهل دین را کیست سلطانِ بصر 6
تمامت یاران نعره زنان شورها کردند و در میان عالمیان شوری و سروری حاصل شده، این کرامت و قدرت منتشر گشته محبتان منتشر شدند
- 9 (۱۷/۳) الحکایه : اکابر اصحاب روایت کردند که معتبر خواجه، مَتَمَوِّلِ نیازمند از شهر تبریز در خانِ شکر فروشان نزول کرده بود ؛ مگر روزی از خواجگان شهر قونیه استفسار کرده است که درین شهر شما از مشایخ و علماء کیانند که بزیارت ایشان مشرف شوم و سعادت دست بوس 12 ایشان را دریافته مصاحبت نمایم و از موایدِ فوایدِ ایشان مستفید شوم که مقصودِ عارفانِ عالم از زحماتِ اسفار و مطالعهٔ اسفار دریافتنِ حضورِ علمای کبار و مشایخِ ابرار است ، نه آنکه محض تجارت و اکتسابِ اسباب 15 کنند ، چنانکه گفته اند

T, I, 101 : H, I, 76

۱۷/۳ Z ۲۹ ب ۷۳ KB

4 فرمود : KZ : فرموده B || 7 شوری BZ : سوری K || 8 محبان KZ :

همچنان B || مبتشر K : مبتشر BZ || 11 شما KZ : — B

6 آن سواری . . . بصر : MN ج ۱ ، م ۲۱۳۱/۱۳۰ : MA م ۱۷/۵۶

شعر (رمل)

گفت حقّ اندر سفر هر جا روی باید اول طالبِ مردی شوی

- 3 گفتند درین شهر ما مشایخِ کرام و علمایِ عظام بسیارند، امّا شیخ الاسلام
و محدّثِ ایّام خدمتِ شیخ صدر الدین است که در جمیعِ علوم دینی
و طریقتِ مشایخِ یقینی عَدیمُ المِثْل است؛ خواجگانِ شهر او را برگرفته
6 بزیارتِ شیخ صدر الدین روانه شدند و قربِ دوِست دیناری ارمغانهای
عجیب و تحفِ غریب باهم بردند؛ چون خواجه تبریزی بر درِ شیخ رسید
بسا خدم و حشم و شاهد و غلامان دید و حُجّاب و بوّاب و طواشی هر چه
9 تمامتر تماشا کرده ازین حال انفعال نموده ملول شد که من بزیارتِ امیر
آمدم یا بدیدنِ فقیر؟ گفتند شیخ را این معنی زیان نمی کند که او نفسِ
کامل دارد؛ چنانکه حلوا طیب را زیان ندارد، امّا رنجورِ محروور
12 مزاج را زیان دارد و نشاید حلوا خوردن؛ علیها باکراهِ تمام در آمده
صحبِ آن بزرگ را دریافته، از حضرت شیخ همتی استدعا کرده از
زبانهای متواترِ خود شکایت نمود و طلبِ استخلاص کرد و گفت که در

4 خدمت BZ : — K | 8 و غلامان BK : غلامان K || طواشی Z : توانی
KB | 9 کرده KZ : کرد B || 11 محروور BZ : بخورد K | 12 در آمده BZ : +
و K | 13 آن KZ : او B

2 گفت ... شوی : MN ج ۲ ، ص ۲۲۲۱/۲ : MA ص ۲۲/۱۵۳

8 طواشی : خواجگانی که در بندگی سلطان یا امیر باشند (ر. ک. به
Histoire des sultans Mamluks, Quatremère ج ۱ ص ۳۶۵، ۱۳۲ :
Osmanlı devleti teşkilâtına medhal, İ. Hakkı Uzunçarşılı ص ۳۳۹
Mevlânâda Türkçe kelimeler, M. Şerefeddin : ۴۴۶، ۳۷۷، ۳۷۱، ۳۶۵

TM، ve Türkçe şiirler ج ۴ ، ص ۱۴۵)

- وقتِ حَوَلَانِ حَوَل وجه زکات را باریابِ حاجات می‌رسانم و بوسعِ طاقت، صدقات دریغ نمی‌دارم؛ اما سببِ زیانمندیِ خود را نمی‌دانم که از کجاست؛ چندانکه نیاز و ابتهال می‌نمود، شیخ بحالِ او ملتفت نمی‌شد،³ همچنان خایب و ملول مراجعت کردند؛ دوم روز باز از خواجگان سؤال کرد که درویشی و عزیزی دیگر نیست که از صحبتِ او توان برخوردار شدن و بمقصود رسیدن و استعانت طلبیدن؟ گفتند: آنچنان مردی و شهسواری که تو می‌طلبی حضرت مولانا جلال‌الدین است که ترکِ لذاتِ مایوسی‌الله کرده، دکانِ دوکون را پشتِ پای زده، روز و شب بعبادت الله مشغول گشته است و در تقریرِ مواعظ و معارف دریای محیطِ معانیست؛ خواجه تبریزی بشغفِ تمام لابه‌های عظیمِ نمود که مرا بخندمتِ او دلالت کنی که مجرد از استماعِ جالِ او در باطنِ من سروری سر زده؛ خواجه چند او را بسوی مدرسه مولانا رهبری کردند و مبلغِ پنجاه دینار زر در کنارِ دستارچه بسته باهم بردند؛ همانا که چون بمدرسه مولانا درآمدند، حضرت مولانا در جماعتخانه مدرسه تنها نشسته بود و بمطالعه کُتُبِ مستغرق گشته؛ خواجگان بجمعهم سر نهادند و بیخود شدند و خواجه تبریزی از یک نظرِ مبارکِ مولانا لایعنقیل گشته بسیار گریست؛ مولانا فرمود که پنجاه دینار تو در محلِ قبول افتاد و بهتر از آن دویست دینار است که تلف شد و حق تعالی¹⁸ می‌خواست که بر تو آفتی و قضائی بفرستد، آن قضا را بدین صحبت بخشید

2 نمی‌دانم ZK : بمی دانم B || 6 بمقصود رسیدن Z : بمقصودی BK ||

7 حضرت KZ : B - || 8 پشت ZB : + و K || 10 بشغف BZ : بهد K ||

11 مجرد KB ~ از Z || 15 کشته BZ : کشت K

و ز آن آفت رھیزی ، هان تا تو نومید نباشی که بعد الیوم دیگر زیانمند
 نشوی و عذرِ مافات را خواسته آید؛ خواجه مسکین ، از آن نفَسِ مشکین
 حیران گشته شاذان شد ؛ بعد از آن فرمود که سببِ زیانمندی و بی برکتی
 و نکبتِ تو آن بود که روزی در فرنگستانِ مغرب در محلهٔ میرفتی و درویشی
 فرنگ از اولیای کبار بر سرِ چارسوئی خفته بود ، در هنگامِ گذر بر سرِ
 وئی خُذو انداختی و ازو نفرت نمودی ؛ دلِ مبارکِ آن عزیز از تو رنجید
 و از آن سبب ترا چندین وقایع و خسارت پیش آمد بِرُو و اورا خشنود کن
 و از وی حلالی بخواه و هم سلامِ ما را بوی برسان ؛ خواجه بیچاره
 ازین اشارات سراسیمه شد که این چه قدرتِ پادشاهی و قوتِ الٰہیست ؟
 حضرت مولانا فرمود که می خواهی که این ساعت اورا مشاهده کنی ؛
 نگاه کن ، دستِ مبارکِ بر دیوار زده ، دری از دیوار گشوده شد ؛
 خواجه دید که آن مرد در فرنگستان در چارسوئی خفته است ؛ خواجه
 در حال سر نهاده جامه هارا چاک زد و از آن مستی دیوانه وار بیرون آمده
 عزیمت نمود و چون بدان دیار رسید و در آن محله بطلبِ آن مرد میگشت ،
 در همانجا یگانه که بویِ نموده بودند اورا خفته دید ؛ از دور فروز آمد
 و سر نهاده ؛ درویشِ فرنگ گفت : چه کنم که حضرت مولانا نمیگذارد
 والا نمیخواستم که خود را و قدرتِ خدا را بتو می نمودم ؛ اکنون نزدیک
 بیا ، خواجه را در کنار گرفته بر رویش بوسه ها داد ؛ و بانواعِ دلداریهاش

2 مشکین KB : — 3 زیانمندی ZB : + تو K 6 رنجید KZ : رنجیده B 9 که

این . . . الٰہیت Z : — KB 10 که KZ : — B 12 فرنگستان BZ : +ستان K

خفته BZ : + بوده K 17 نمودم ZKB : + می دیدی که جهات میکردم Zh 18

18 و بانواعِ دلداریهاش KBZ : — Zh

- فرمود که اکنون نگاه کن تا حضرت شیخم و خداوندگارم را ببینی
و مشاهده کنی ؛ خواجه نگاه کرد ، دید که حضرت مولانا در مدرسه
مستغرقِ سماع گشته درین بیت ذوقها میکند و رقصها میفرماید

شعر (رجز)

- ملکیست اورا زُفت و خوش هرگونه می بایدش
خواهی عقیق و لعل شو خواهی کلوخ و سنگ شو
گر مؤمنی می جویند و رکافری می شویند
این کو برو صدیق شو و آن کو برو افرنگ شو
و چون بمبارکی باز وصول یافت ، سلام و سجدهاتِ فرنگ را رسانید ،
بی نهایت اسباب باصحاب ایثار کرده در قونیه مسکن ساخت و از جمله
عاشقانِ مخلص شد

- ۱۲ (۱۸/۳) الحکایه : منقولست که در سرای معین الدین پروانه شبی
سماعِ عظیم شده بود و شیوخِ ابرار و علمای مختار حاضر شده بودند و آن
شب حضرت مولانا شورهای عظیم میکرد و نعرهای پیاپی می زد ؛
آخر الحال بکنجِ خانه رفت و ایستاد ؛ بعد از لحظه فرمود که تا قوالان
چیزی نگویند ؛ تمام اکابر حیران ماندند ، بعد از ساعتی که مراقب

T, I, 105 ; H, I, 80

۷۶ K آ ۳۰ B آ ۳۱ Z ۱۸/۳

۱ فرمود KBZ : کرد Zh || ۲ خواجه KB : — Z || KBZ : — K || در مدرسه
Z : — KB || ۹ مبارکی KZ : مبارکی B || رسانید KZ : رسانید B || ۱۶ که BZ : — K
۱۲ معین الدین پروانه : یکی از رجال بزرگ دولت آل سلجوق بود ، در سال
۶۷۶ هـ / ۱۲۷۷ م کشته شد (ر. ک به T ، ج ۱ ، دیباچه ، ص LXI - LV)

گشته بود، سر برداشت و هر دو چشم مبارکش گویا که دو طشتِ
 پر خون گشته بود؛ فرمود که یاران پیش آئید و در دو چشم من عظمتِ
 3 انوارِ خدایا عیان تفرج کنید؛ هیچ کسی را امکانِ نظرِ آن نظرِ
 بی نظیر نبود و هر که بجِدّ نظر کردی، فی الحال چشمه اش خیره و بی قوت
 شدی؛ اصحاب فریادها کرده سر نهاده

6 (۱۹/۳) همچنان حضرت مولانا بسوی چلبی حسام الدین نگران
 گشته فرمود که بیا دین من . بیا ایمان من . بیا جان من ، بیا سلطان
 من ، پادشاه حقیقی و حضرت چلبی نعرها می زد و اشکها می ریخت؛
 9 مگر پروانه بخدمت امیر تاج الدین معتز خراسانی پنهانی نظر کرده گفته
 باشد که عجباً آنچه مولانا در حق چلبی حسام الدین می فرماید درو آن
 معنی هست؛ واستحقاقِ آن خطابات دارد یا تکلف میکند؛ در حال چلبی
 12 حسام الدین پیش آمده پروانه را محکم بگرفت و گفت: امیر معین الدین
 اگر نیز نیست؛ چون حضرت مولانا فرمود فی الحال آن معنی را همراه
 جان ما کرد و بخشید انما امره اذا اراد شیئاً ان یقول له
 15 کن فیکون (۸۲/۳۶) که

T, I, 106 : H, I, 80

۷۶ K آ ۳۰ B آ ۳۱ Z ۱۹/۳۰

1 که BZ : — K || 5 شنی ZB : + یهوش کشتی K || 8 حقیقی BZ : + ما K

9 تاج الدین معتز خراسانی: پسر محی الدین طاهر رضی القضاة جلال الدین
 خوارزمشاهست، جلال الدین خوارزمشاه او را بوظیفه ابلجیکری بزد سلطان علاء الدین
 کبکباد اول سلجوقی (دوره سلطنتش ۶۱۶ - ۶۳۴ هـ / ۱۲۱۹ - ۱۲۳۶ م)
 فرستاده است، بعد از آن از جانب مغل برای تحصیل کردن و امایای آل سلجوق
 بناتولی آمده است (ز. ک. ب. ت، ج ۱، دیباجه، ص LXXI - LXX؛ مکتوبات
 مولانا، ص ۲۷، ۶۳، ۶۴، ۸۰، ۹۱، ۱۱۱، ۱۲۲، ۱۴۰)

مصراع (رمل)

کارِ او کن فیکونست نه موقوفِ علیل

3 شعر (رجز)

مشهور آمد این که میس از کیمیا زرمی شود

این کیمیای نادره کردست میس را کیمیا

6 از یار فروشی و بنده نوازی و مرید پروری خذاوندگار اینها بعید و بدیع نیست ؛ همانا که پروانه در عرقِ تشویر غرق شده سر نهاد و عذر ها خواسته خواسته ؛ بسیار شکرانه فرستاد

9 (۲۰/۳) همچنان از کرامتِ عظیمِ آن حضرت یکی آن بود که هیچ آفریده ؛ بجشمِ مبارکِ او نیارستی نظر کردن ، از غایتِ حدتِ لمعانِ نور ، وقوتِ شور ؛ بایستی که همگان از آن لمعانِ نور چشم دزدیدندی و بزمن نگاه کردند

12 (۲۱/۳) الحکایه : ملک المدرّسین مولانا شمس الدین ملطی رحمة الله علیه که از کبارِ یارانِ محرم بود و در انواعِ حکمِ مُشارِ الیه و متفق علیّه . روایت کرد که روزی مصحوبِ حضرت مولانا در باغِ جنید الزمان معروف الوقت چلبی حسام الدین بوذیم و حضرت مولانا هر دو پای مبارکِ خود را در آبِ جوی کرده معارف میفرمود ؛ همچنان در اثنای کلام بایثای صفاتِ سلطان الفقراء مولانا شمس الدین تبریزی

- مشغول گشته ، مدحهای بی نهایت فرمود و خدمتِ مقبول الاقطاب
بدرالدین ولدِ مدرّس رحمه الله که از اکابرِ کُمَلِ اصحاب بود، در آن حالت
آهی بکرد و گفت : زهی خیف، زهی دریغ؛ مولانا فرمود که چرا خیف و چه
خیف و این خیف بر کجاست و موجبِ خیف چیست و خیف در میانِ ما چه
کار دارد؟ بدرالدین شرمسار گشته سر نهاد و گفت : خیفم بر آن بود که
خدمتِ حضرت مولانا شمس الدینِ تبریزی را در نیافتیم و از حضورِ
پرنورِ او مستفید و بهره‌مند نگشتیم و همه تأسف و تلهّف بنده بدان
سبب بود؛ همانا که حضرت مولانا ساعتی عظیم خاموش گشته هیچ
نگفت؛ بعد از آن فرمود که اگر بخدمتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی
عَظَمَ اللهُ ذِکْرَهُ نرسیدی، بروانِ مقدّسِ پدزم بکسی رسیدی که
در هر تائی موی او صد هزار شمسِ تبریزی آونگانش و در ادراکِ
سرِّ سرِّ او حیران

شعر (رمل)

- شمسِ تبریزی که شاه و دلبرست با همه شاهنشهی جاندار ماست
اصحابِ شاذیها کردند و سماع برخاست و حضرت مولانا این غزل را
آغاز فرمود

شعر (منسرح)

- گفت لب ناگهان نامِ گل و گلستان آمده آن گلغذار کوفت مرا در دهان

2 ککل BZ ؛ K — 11 تای Z : تار KB 14 a و K : — BZ 16 فرمود

BZ : + که K 18 b آمده K : آمد BZ

گفت که سلطان منم جانِ گلستان منم
حضرتِ چون من شهی وآنکه یاذِ فلان

الی آخره وگویند قربِ چهل روز چلبی بدرالدین رنجور و مهجور خفته
بود ، مستغفر گشته صحت یافت ، باز بعنایتِ مخصوصِ شیخ
مشرف شند

(۲۲/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمود صاحب قران که از اتراب

واقرانِ خود گذشته بود ، روایت چنان کرد که روزی قاضی شهید
مرحوم مولانا عزالدین قونیه که وزیر سلطان عزالدین کیخسرو بود
رَحِمَهُمَا اللَّهُ وَبَجْهَتِ حضرتِ مولانا در دارُ الْمُلْکِ قونیه مسجدِ

جامع بنا کرده ، مردی عالی همت بود ؛ از حضرتِ مولانا سؤال کرد که
از هرفنِ علمی که حضرتِ شما را حاصلست از علوم ظاهر ما نیز بقدرِ
استعداد و اجتهادِ خود همان کتب را حاصل کردیم و در تحصیلِ آن

ممارستِ بی حد نمودیم ؛ اما آنچ بحضرتِ شما معلوم و مفهوم شده است
از آنها ما را هیچ گونه وقوفی و خبری نیست و عقلهای ما اصلاً مُدرکِ
آن معانی نشده است ؛ حضرتِ مولانا تبسم فرموده گفت : آری ،

ما یکدو ورق از علمِ اقبال که علمِ اللّٰهست مطالعه کرده ایم که آن

T, I, 109 ; H, I, 82

۷۸ K B آ ۳۲ Z ۲۲/۳

3-4 مخصوص ... مشرف Z : شیخ مخصوص K شیخ مشرف مخصوص B || 8 بجته

KZ : جته 10 || هر BZ : K — 12 || اما BZ : K

6-7 قاضی ... عزالدین قونیه : قاضی عزالدین محمد بن محمود رازی است که
در ۶۵۴ یا ۶۵۶ هـ / ۱۲۵۶ یا ۱۲۵۸ م کشته شده است (ر. ک. ۴. مسامرة
الاخبار ، ص ۴۰-۴۲ ؛ ابن بیی ، الاوامر اللایة ، ۶۰۱-۶۰۸ . مکتوبات
مولانا ، ۷۶ ، ۷۸ ؛ فیه مافیة ، ص ۲۰۲ ، ۳۴۰ حواشی و تعلیقات ناشر)

بخدمتِ شما و سَمِعَ شما نرسیده است؛ بعضی میخواند و بعضی را
میخوانند وَ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ (۹۵/۵)

شعر (رمل)

عقل کآن باشد زد و رانِ زُحَل پیش عقلِ ما ندارد آن محل
از عطارد وز زحل دانا شد او ما ز دادِ کردگارِ لطف خو
عَلَّمَ آلِ انْسانِ^۱ خمِ طغرای ما عَلِمَ عِنْدَ اللَّهِ^۲ مقصدهای ما
فی الحال قاضی سر نهاده گریان بیرون آمد

۶ (۲۳/۳) همچنان منقولست که خدمتِ قاضی عزالدین در اوایل
حال بغایت منکرِ سماعِ درویشان بود؛ روزی حضرتِ مولانا شورِ
عظیم کرده سماعِ کنان از مدرسه، خود بیرون آمده بِسَرِّ و قَتِ قاضی
عزالدین در آمد و بانگی برویِ زذ واز گریانِ قاضی را بگرفت و فرمود که
بر خیز! بزمِ خدا بیا! کشان کشان تا مجمعِ عاشقان بیاوردش
و نمودش آنچ لایقِ حوصله، او بود؛ همانا که جامه هارا چاک زده
۱۲ بساع در آمد و چرخها میزد و فریادها میکرد؛ عاقبة الامر ارادت آورده
بصدقِ تمام مرید شد

۱۳ (۲۴/۳) همچنان منقولست که قاضی عزالدینِ قونیه و قاضی عزالدینِ
آماسیه و قاضی عزالدینِ سیواس رحمهم الله تعالی که هر سه از کبارِ عصرِ
خود بودند؛ روزی از حضرتِ مولانا پرسیدند که راهِ شما چیست؟

T, I, 110 : H, I, 83

۲۴ - ۲۳/۳ Z ۲۲ آ B ۳۱ آ K ۷۹

۱ میخواند Z : میخواند B || ۹ فرمود KB : می فرمود Z || ۱۰ بیاوردش

BZ : برآوردش K || ۱۳ شد : KZ : شدند B

۴ - ۶ عقل ... ما : MN ج ۵ ، ص ۱۶۶ / ۲۵۸۵ ۲۵۸۷ : MA ص ۵۰۱ / ۲۱

۱ سوره علق ۹۶ / ۵ : تلمیح است به سوره نمل ۲۷ / ۴۰

فرمود که قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي اَدْعُوْا اِلَى اللّٰهِ عَلَىٰ بَصِيْرَةٍ اِنَّا وَمَنْ اِتَّبَعَنِي (۱۰۸/۱۲) : سر نهاده هر سه مرید شدند

- ۳ (۲۵/۳) همچنان جماعتی از اصحاب روایت کردند که چون قاضی عزالدین مسجد آذینه را در قونیه تمام کرد، بشکرانه آن اجلاس عظیم کرده دینارها بارباب علم واصحاب عمل وحفاظ کرام بخش کرد و از حضرت مولانا استدعا نمود که البته درین مسجد نو تذکیر فرماید؛ اجابت کرده بعد از آنکه بتذکیر ونصایح خلق مشغول شد. در اثنای وعظ حکایتی فرمود که در فلان اقلیم مُرَغّکی بود که موی سر نداشت؛ کمال الدین مُعَرِّف تحسینا میکرد و میگفت که هزار آفرین، ای پادشاه راستین، برای اَدَبَتِ میرام : نایب قاضی مولانا رکن الدین همان لحظه مرید شد. بسبب لطافت آن کلمه که فرموده بود؛ چه مگر قاضی عزالدین و کمال الدین امیر محفل هردو کَلْ بُوَند، موی سر نداشتند؛ و او بطریق آن حکایت را ادا کرد که گَرْدی در دل ایشان نشست

- ۱۵ (۲۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتش از محله میگذشت؛ دو شخص بیگانه با همدیگر مناقشه و منازعه میکردند و همدیگر زی و قاف میگفتند؛ حضرت مولانا از دور توقف فرموده می شنود که

T, I, 110-111; H, I, 83

۸۰-۷۹ K آ ۳۱ B ب ۳۲ Z ۲۶ - ۲۵/۳

5 KZ : + علم B

۹ مرف : کبیکه در محافل بزرگ و یا در مجالس اسرا و سلاطین و قضاة با آواز بلند نام والای و اردین را می گفت و تمین جا و محل واردین راوی بوده است (ر. ل. ب. فیه مایه، در قسم حواشی و تعلیقات ناشر، ص ۳۰۸-۳۰۹ Prof. Dr. Fuad Köprülü, Vakıflar Dergisi, Vakfa ait tarihi istılahlar meselesi. شماره اول، ص ۱۳۳-۱۳۴)

یکی بدیگری می گویند که یعنی بمن میگوئی ، و آله و آله که اگر یکی بگوئی هزار بشنوی ؛ خداوندگار پیش آمده فرمود که فی نی ، بیا هر چه گفتنی داری بمن بگو ، که اگر هزار بگوئی یکی نشنوی : هر دو خصم سر در قدم او نهاده صلح کردند

- (۲۷/۳) همچنان مولانا شمس الدین ملطی رحمه الله روایت کرد که
- 6 روزی دانشمندی متبحر با شاگردان مُستَدِلِ زیارتِ حضرت مولانا آمده بودند ؛ میخواستند که بطریقِ استفسار و اما بر سبیلِ امتحان سؤالها کنند و بهمدیگر گفته باشند که عجا مولانا را قسمِ عریتش چون باشد ؟ چنانکه استاذِ ما در آن فن نظیرِ خود ندارد ؛ همانا که چون بحضرتِ خداوندگار زیارت کرده بنشستند ؛ بعد از آنکه معارفِ بسیار و لطایفِ بیشمار فرمود ، حکایتی آغاز کرد که مگر فقیهی ساذه دل با نحوی
- 12 زیرک موافقت کرده بود ؛ از ناگاه بسرِ چاهی رسیدند که خراب و بیاب گشته بود ؛ فقیه آغاز کرد که و بیپرِ مُعَطَّلَه (۴۵/۲۲) بی همزه گفت ؛ نحوی برنجید و گفت : و بیپرِ بگو ، مهموز بخوان فصیحتر بود ؛
- 15 همچنان بحثِ فقیه و نحوی بغایت دراز کشید و جهتِ همزه اعلال نموده تمامتِ کتبِ صرف و نحو را ورق ورق میکردند و از دلائل گفتن ملول شدند ؛ عاقبة الجدل اصلاً بمنزلی و آبادانی نرسیدند و بتاریکی شب مانده ، در عینِ آنکه در بحث گرم گرم شده بودند ، قضا را نحوی ما بجای
- 18 مع فرو افتاد ؛ از اندرون چاه بانگ و فریاد میکرد که ای رفیقِ طریق وای فقیه شفیق حَسْبَةَ لَهِ تَعَالی مرا ازین چاهِ مُظْلَم برهان ،

T, I, 112 ؛ H, I, 84

A. K ۴۱ B ۳۲ Z ۲۷/۳

1 بمن ZB : بامن K 2 آمده BZ : آمد K 3 نشنوی KB : شنوی Z

11 فرمود ZB : فرموده KZ 14 مهموز BZ : بهزه K 16 کردد K 16 صرف

BZ ~ نحو K 20 شفیق KZ : شفیق B

فقیه گفت: بشرطی خلاصت دهم که همزه را از بُر حذف کنی؛ بیچاره
 نحوی مسکین که مغرورِ هنر گشته بود، تا از بُر حذفِ همزه نکرد،
 3 از آن چاه زهید؛ همچنان تا همزه ترد و هستی خود را حمزه وار از
 خودی خود حذف نکنی از بُرِ تاریکِ خودبینی که چاهِ طبیعت و نفس
 است و غِیَابَةِ اَلْجُبِّ (۱۰/۱۲) عبارت از آنست، زهی و هرگز
 6 بفضای صحرای وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاَسَعَتْ (۱۰/۳۹) نرسی؛ همانساعت
 تمامت دانشمندان دستارها فروز آورده، زنارِ انکار بریده، بصدقِ
 تمام ارادت آورده مریدِ مخلص شدند

9 شعر (رمل)

مردِ نحوی را از آن در دوختیم تا شمارا نحویِ محو آموختیم
 محوی باید نه نحو اینجا بدان گرتو محوی بی خطر در آب ران
 12 فِقْهَ فِقْهٍ وَنَحْوِ نَحْوِ وَصَرَفِ صَرَفِ در کم آمد یابی ای یارِ شگرف
 (۲۸/۳) الحکایه: همچنان منقولست که روزی بعضی از یاران
 در بندگی حضرت مولانا ذکرِ خیرات و عدلِ معین الدین پروانه
 15 میکردند که با وجودِ پر جودِ او عالمیان آسوده اند و امنِ عظیم و ارزانی
 نعمت بی نهایتست و همچنان در زمانِ او علماء و شیوخ و افاضل در مدارس
 و خواتن مرفه و جمع اند، بی حد تحسین می کردند؛ حضرت مولانا
 18 فرمود که یاران راست میگویند و آنچه میگویند صد چندانست؛

T, I, 114 : H, I, 26 ۸۱ K آ ۳۱ B آ ۳۳ Z ۲۸/۳

3 حمزه وار BZ : همزه وار K 13 همچنان KZ : B 17 مرفه : BZ +
 و آسوده K ۱۱ بی حد KB : بجد Z ۱۱ می کردند KZ : می کرد B

10 - 12 مرد ... شگرف : MN ج ۱ ، م ۱۷/۲۸۴۶ ، ۲۸۴۱ ، ۲۸۴۷۰ ، ۲۸۴۷۰ :
 MA م ۲۹/۲۹ ، ۲۷ ، م ۱/۷۶

اما چیزی دیگر هست و این حکایت بدان می ماند که جماعتِ حاجیان
 زیارتِ کعبه می رفتند ؛ مگر درویشی را در راهِ بادیه اشتری رنجور
 شد ؛ چندانکه کوشیدند برنخواست بارِ او را بر اشتری دیگر بار کرده
 او را گذاشتند و گذشتند ؛ همان لحظه جانورانِ وحشی و سیاحِ بری
 گردِ او حلقه کرده یکی بیشتر نمی رفت ؛ قافله، حُجَّاجِ درین حال
 حیران ماندند که عجباً جانورانش چرا پاره نمی کنند و امتناع می نمایند ؛
 شخصی از قافله باز گشت تا کیفیتِ حال را دریابد ؛ در گردنِ اشتر
 هیکلی بسته دید ؛ چون هیکل را از او باز کرد و روانه شد ، فی الحال
 دَڙانِ هجوم کرده پاره پاره اش کردند ؛ اکنون بدانید و آنگاه باشید که
 این عالم بر مثالِ آن اشترست و علماء و امراء و فقراء و غیرهم که درین
 عالمند بر مثالِ آن قافله حاجیانند و وجودِ ما بر مثالِ آن هیکل است که
 بر گردنِ اشترِ عالم بسته اند ؛ چندانکه آن هیکل بر گردنِ اوست بر
 کارست و قافله، جهان بکامرانی روان باشد ، تا هیکل را بر مُوَجِبِ
 يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمَطْمِئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً
 (۲۷/۸۹-۲۸) از گردنِ اشترِ عالم بگشایند ، آنگاه مشاهده کنید که
 عالم چه می شود و آدمیان بکجاها می روند و سلاطین و اربابِ عِلْم و قَلَم
 چه گونه فنا میگردند ؛ یاران فریادها کردند و زاریها نمودند ، و گویند که
 در آن ایام بود که حضرتِ مولانا نقل فرموده سالی تمام نگذشت که
 تمامِ سلاطینِ دنیا و اَسَاطِینِ دین و اکابر و خواجگان در پیِ یک

2 اشتری KZ : اشتر B || 3 بار KZ : باز B || اشتری KZ : اشتر B || 6 چرا

KZ : پاره B || 9 کرده KZ : کرد B || 12 چندانك KZ : چندان B || 15 کنيد KZ :

کند B || که KZ : — B || 16 بکجاها Z : بکجاها KB || 17 که B : — KZ

دیگر رحلت کردند و اقلیمِ روم بنیم و بی دولت فرو ماند و عالم زیر و زبر
شد و بکلی آثارِ خوشی و رفاهیت و جمعیتِ خواطر از جمیع جهان مرتفع
گشته، آنچنان شد که فرموده بودند الی ما شاء الله تعالی

3

(۲۹/۳) همچنان منقولست که از خدمت مولانا شمس الدینِ ملطی
رَحِمَهُ اللهُ که او گفت: روزی از پگاه بحضرت مولانا رفته بودم؛
دیدم که درِ صحنِ مدرسه سیری کند و بیتی عربی که صریحاً هزلست
می گوید و آن را در دیارِ عرب زنانِ قِحاب می گویند و لاغ می کنند
و آن بیت را بجدِ عظیم مکرر می فرمود

6

بیت (هزج)

بَيْنَ الْفَخِذَيْنِ نِصْفُ دَانِقٍ عَيْنَ الْفَخِذَيْنِ دَانِقِينَ
رَأْسٌ دَخَلُوهُ أَعْطَى دِرْهَمٌ كُلُّ دَخَلَهُ دِرْهَمِينَ

9

و من از دور سر نهاده بر جای خود متحیر ماندم که صورتِ این بیت را
معنی چه باشد و بچه تأویل کنند؛ در حال جوابِ ضمیرِ من فرمود که
معنی بیت چنانست که هر که می خواهد که بعالمِ فقر در آید قدمِ اول
باید که یک دانگِ دنیا را ترک کند و هر که خواهد که سَرِ فقرا
دریابد و در آن سیران کند نصفِ دنیا را ترک کند و هر که خواهد که
سراز گریبانِ فقرِ محمدی بیرون آورد، همه دنیا را پشت پا زند
و هر که خواهد که بدرجه کمالِ فقرِ حالِ محمدی رسد دنیا و آخرت را

15

18

T, I, 116 : H, I, —

۸۲ K آ ۳۱ B آ ۳۳ Z ۲۹/۳

۱ فرو ماند BK : فرو ماندند Z || ۴ همچنان BKZ : الحکایه Zh || ۸ بجد
عظیم Z : — KB || ۱۱ رأس KZ : رأس B || درهم : فی الاصل درهماً || ۱۶ دنیا را
KZ : دینار B || ۱۷ دنیا را ZB : دینار B || ۱۸ فقر BZ : — K

ترك كنند؛ تا بحضرت مولا وصول يابد و چون بنده مخلص خالصاً
لِوَجْهِ اللَّهِ تعالى تركِ ماسِوَى اللَّهِ كند تمامتِ دنيا و عقبي و آنج
دروست فداى قدمِ آن مخلصِ خالص شود و اين بيت را فرمود 3

شعر (رباعی)

دنيا مِستان اگر بقا مى طلبی عقبي مِستان اگر لقاي طلبی
هم دني و هم عقبي و هم جمله کون بگذار و بيا اگر خدا مى طلبی 6

(۳۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در سماع تواجد
عظيم نموده حالات بی نهایت کرد و در اثنای آن حالت فرمود که مَا رَأَيْتُ
شَيْئاً إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ فِيهِ ؛ از ناگاه درویشی صاحب دل نعره زنان
پیش آمد که هر چند که گستاخیست، اما بر مِستان نگیرند، این لفظ
فيه ظرفیتِ راست و در حقِ باری تعالی این لفظ را اطلاق جائز نیست که
او در ظرف باشد یا در عالم ظرفی باشد که او مظروفِ آن ظرف شود،
نقض لازم آید که چیزی برو محیط شود و خدا داخلِ چیزی و چیزی
باشد؛ حضرت مولانا فرمود که اگر تومستی، ما مستِ هشیاریم؛
چه اگر این سخن کامل و تمام نبودی ما این نمی گفتیم؛ آری نقضِ وقتی
لازم آید که ظرف غیرِ مظروف باشد و ظرف و مظروف دو چیز باشند؛
چنانکه عالمِ صفات ظرفِ عالمِ ذات شده است و هر دو یک چیزند،
لا غیر؛ اما این که دومی نماید چون فی الحقیقه یکبست کئی نقض لازم
آید که حق تعالی محیط است خارج را و داخل را که اگر داخلش نگوئیم،
پس محیطِ داخل نباشد و او محیطست بر همه اشیاء و قوام و قیامِ کل 8

T, I, 117; H, I, —

۸۳ K آ ۳۱ B آ ۳۴ Z ۳۰/۳

1 مخلص KZ ؛ مخلصی B 12 شود BZ ؛ باشد K 13 که KZ — B

18 کی K ؛ و BZ 19 نگوئیم K ؛ نگوئیم ZB 20 و قیام KB — Z

وجود واجب الوجودست ؛ پس ظرف نیز اوست و مظهر و نیز اوست ،
تا احاطت بر همه موجودات لازم آید و هُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ
(۵۴/۴۱) ؛ فی الحال درویش سر نهاده و مرید شد

3

(۳۱/۳) همچنان نقلست که روزی حضرت مولانا در دکنان شیخ
صلاح الدین زرکوب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نشسته بود و یاران گرد اگر د
دکنان حلقه زده بمعارف و اسرار مشغول شده بود ؛ ناگاه پیر مردی
سینه کوبان و عَلاَ لَا کَنان در آمد و سر بقدّم مولانا نهاده زاریها نمود
و گفت : هفت ساله فرزندکی داشتم و او را دزدیدند ؛ چند روزست که
در طلب او سر و پا برهنه بیچاره شده ام و نمی یابم ؛ همانا که بحدّت
تمام فرمود که عجب چیز است ! تَمَاتِ عَالَمِیَانِ خُذَارَا گم کرده اند
و او را اصلاً نمی جویند و طلب او نمی کنند و سینه کوبان بر سر نمی زنند ؛
ترا چه شده است که سینه کوبی می کنی ؟ مردی پیر در هوای طفلی
خود را خراب و رسوای کنی ، چرا یکدم خالقِ عالم را نجوئی و ازو
استعانت و استغاثت نخواهی تا یوسف گمشده را یعقوب وار یابی ؛
فی الحال پیر بیچاره سر نهاده استغفار کرد و خود را پوشانیدن گرفت ؛
درین حالت بود که از فرزند مفقود او خبر دادند که موجود شد ؛
همانا که آن روز چندانی خلایق عاشق و مرید شدند که در شمار آید ؟

12

15

T, I, 118 ; H, I, 87

A 4 K 7 22 B 7 24 Z 31/3

6 شده KB : — Z || 9 او KZ : وی B || سر و پا برهنه Zh : — ZKB ||

شده ام KZ : شدم B || 10 خذارا KZ : حذار (!) B || 11 کوبان KZ : کوبان B ||

12 کوبی KZ : کوبی B || مردی KZ : مرد B || 14 یعقوب وار ZK : یعقوب واره

B || 16 خبر KZ : خبری B

- (۳۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در مجمعی معانی و حقایق می فرمود ؛ از ناگاه جوانی معتبر از در درآمد و بر بالای پیری بنشست ، بعد از زمانی حضرت مولانا فرمود که در زمان ماضی امر الهی چنان بود که هر جوانی که بر بالای پیران نشستی ، فی الحال بزمن فرو رفتی ، قصاص آن امت بدان شکل بودی ؛ اکنون درین زمان می بینم که جوانان نوحیز بی تحاشی و دهشت پیران راه را لکذها می زنند و هیچ از خسوف عاقبت و منسخ باطن اندیشه نمی کنند ، و فرمود که روزی اسدُ الله الغالب ، علی بن ابی طالب کرم الله وجهه بنماز صبح بمسجد رسول می رفت ؛ در میانه راه دید که پیر مردی یهودی پیش می رود ؛ امیر المؤمنین از آنجا که فتوت و مروت و حسن اخلاق او بود ، محافظت ادب پیر کرده پیش نگذشت و آهسته آهسته در پی او می رفت ؛ چون بمسجد رسول رسید ، حضرت مصطفی علیه السلام برکوع رکعت اول خمیده بود ؛ در حال بامر جلیل جبرئیل در رسیده دست بر پشت مبارک رسول نهاد تا ساعتی توقف کند که علی مرتضی از ثواب رکعت اول نماز صبح محروم نشود که ثواب رکعت اول بهتر از صد ساله عبادت مقبولست والركعة الاولى خير من الدنيا وما فيها فرموده رسولست ؛ بعد از آنکه حضرت مصطفی صلوات الله

T, I, 119 ; H, I, 88

۸۴ K آ ۳۲ B ب ۳۴ Z ۳۲/۳

2 از در KZ : — B بر KZ : در B || بالای Z : بالای BK || 3 بد
از . . . مولانا Zh : — KBZ || 6 پیران KBZ : + قدیم Zh || 7 و فرمود که KZ :
مانا که B || 9-12 بمسجد رسول . . . چون KZ : — B || 11 ادب Zh : — ZK ||
12 السلام KZ : — B || 13 رکعت K ~ اول B || 14 ساعتی . . . که Zh : — KBZ

- وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ از نماز و اورادِ معهود فارغ شد و دعا کرد ، از جبرئیل امین سوال کرد که سَرِ حالتِ امروزینه چه بود؟ جبرئیل گفت : سبب آن بود که علی در وقتی که بمسجد می آمد با پیری یهودی 3 همراه شد ، او را معزز داشته تبجیل نمود و پیشتر از او قدم نهاد و پادشاهِ قدیم سبحانه و تعالی روا ندید که علی مکی از نِصابِ ثوابِ نمازِ صبح بی نصیب ماند ، تا اینچنین عنایت فرمود ؛ اکنون جایی 6 که مثلِ علی مرتضی رَضِیَ اللهُ عَنْهُ پیرکِ کافر را حرمت داشت فرموده در مقابله آن حرمت از حق تعالی چنین کرامات یافت ، قیاس کن که اگر عاشقِ صادقی پیری را که در راهِ خدا پیر شده باشد و در ملتِ مسلمانی محاسن سپید کرده بود و صحبتِ پیرانِ معنی را دریافته مقبولِ حق گشته باشد ، اکرام کند و حرمت و رزق و اعتقاد بندد ، حق تعالی او را در عوضِ آن چها بخشد و چه لطفها کند و در حقیقت 12 عزت از آن خداست و رسول او و از آن بندگانِ خاص او که وَلِیُّهِ الْعِزَّةُ وَلِیْرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِیْنَ (۸/۶۳) ؛ الله الله اگر خواهی که پیوسته قرینِ بختِ جوان باشی ، دامنِ پیرِ معنوی را محکم 15 گیر که بی عنایتِ پیرِ راستین هرگز جوانی پیر نشد و بکرامتِ پیرانِ معنی نرسید

1 سلامه علیه KZ : سلام B || 2 امین KZ : — B || 3 با KZ : تا B || 4

نهاد KBZ : + بموجب حدیث نبوی که بجلوا المشایخ فان تبجیل المشایخ من اجل الله تعالی فرموده بود عمل کرد Zh || 7 پیرک BZ : پیرک K || فرموده

KZ : فرمود B || 10 پیران BZ : + قدیم و K

شعر (رمل)

- ۳ پیر را بگنیزن که بی پیر این سفر هست بس پُر آفت و خوف و خطر
کرده ام بختِ جوان را نام پیر کو ز حق پیرست نه از ایام پیر
من نجویم زین سپس راهِ اسیر پیر جویم پیر جویم پیر پیر
پیرِ گردون فی ولی پیرِ رشاد در جهان والله اعلم بالسّداد
- ۶ (۳۳/۳) همچنان منقولست که روزی در مدرسه مبارک معانی
می فرمود گفت : حق سبحانه وتعالی در قرآن مجید می فرماید که اِنَّ
اَتَكْرَرَ اَلَا صَوَاتٍ لِّصَوْتِ الْحَمِيرِ (۱۹/۳۱) ؛ چه از جمیع
۹ جانوران صوتِ زشت و مکروه را بدو منسوب کرده است ؛ معلومست
یاران را که چه معنی دارد ؟ یاران سر نهاده ملتمس بیانِ آن شدند ؛
فرمود که سائر حیوانات را مخصوص ناله ووردی و تسبیحی هست که
۱۲ خالق و رازق خود را بدان یاز می کنند ؛ چنانکه حنین شتر و زبیر
شیر و این نخچیر و طنینِ مگس و دوی زبور و غیرهم و بر آسمان ملائکه
و روحانیان را تسبیح و زجل است و بنی آدم را تسبیح و تهلیل و انواع عبادات
۱۵ باطنی و بدنی ، غیر از خر بیچاره که در دو وقتِ معین بانگ می کند :
یکی وقتی که آرزوی جماع کند ، دوم در وقتی که گرسنه شود ؛ چنانکه گفته اند

T, I, 122؛ H, I, 89

۸۶ K ب ۲۲ B آ ۳۵ Z ۳۳/۳

۴ من ... پیر پیر : Z — BK || سپس Zh : سبب Z || ۸ چه KZ : — B || 11
حیوانات را BZ : حیوان K || تسبیح KZ : وردی B || 16 یکی B : يك KZ || در وقتی
KB : وقتی Z

۲ - 3 پیر را ... پیر : MN ج ۱ ص ۱۸۱ / ۲۹۴۳ ، ۲۹۴۰
۱ ، ۲/۷۸ MA

۴ - 5 من نجویم ... بالسّداد : MN ج ۶ ص ۵۱۰ / ۴۱۲۴ ، ۴۱۲۱
۶۰۷/۶۰۰ MA

شعر (رمل)

كَحِمَارِ السَّوْمِ إِنَّ أَشْبَعْتَهُ ضَرَبَ النَّاسَ وَإِنْ جَاعَ نَهَقُ

- ۳ پس خر دایما بنده فرج و گلوست ؛ و همچنان هرکسی که در جان او
درد خدا و ناله عشق نباشد و در سر او سودائی و سرتی نبوذ عِنْدَ اللَّهِ
تَعَالَى کتر از خروست اُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ (۱۷۹/۷)
۶ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْهُ

شعر (رمل)

دانك اين نفسِ بهیمی تر خروست زیرِ او بوذن از آن ننگین ترست

- ۹ گزندانی ره هر آنچه خر بخواست عکسِ آن کن خود بوذن آن راهِ راست
بعد از آن فرمود که در زمانِ ماضی پادشاهی ز پادشاهِ دیگر بطریقِ
امتحان سه گونه چیز در خواست کرد که از آن سه چیز بدر نبوذ :
۱۲ یکی طعامِ بَذَ : دوم نفسِ بَذَ ، سوم جانورِ بَذَ ؛ این پادشاه از طعامها
پنیر فرستاد و از نفوسِ بَذَ غلامِ ارمنی فرستاد و از حیوانات خری فرستاد
و در عنوانِ نامه این آیت را نشان کرد : إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ
۱۵ الْحَمِيرِ (۱۹/۳۱)

(۳۴/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا با جمعِ یاران

بسوی باغِ چلبی حسام الدین می رفتند و آن روز خداوندگار بر خری

T, I, 123 ; H, I, 90

۸۷ K آ ۳۵ B ب ۳۵ Z ۳۲/۳

۳ همچنان KZ : B — ۱۴ و در عنوان KZ : غیر آن عنوان B || ۱۷ الدین

B — : KZ

۸ دانك ... ننگین ترست : MN ج ۵۰ ص ۸۹ / ۱۳۹۲ : MA ۲۷/۴۶۶

۹ گزندانی ... آن راه راست MN ج ۱ ص ۱۸۲ / ۲۹۵۵ : MA ۹/۷۸

سوار شده بود ؛ فرمود که مَرَّ كَبُ الصَّالِحِينَ است و چندین پیغامبران
 خر سواری کرده اند ؛ چنانکه شَيْثٌ وَعُزَيْرٌ وَمَسِيحٌ وَحَضْرَتِ رَسُولِ
 ما علیهم السلام 3

شعر (رمل)

- خر برهنه بر نشین ای بو الْفُضُولِ خر برهنه فی که را کب شد رسولِ
 6 مگر یارِ ربّانی شهاب الدین گوینده نیز بر بهیمه* سوار شده بود ؛ از
 ناگاه خرِ او بانگی بر کشید ؛ مذکور از سرِ غضب چند بار خر را
 بر مریزد ؛ حضرتِ مولانا فرمود که حیوانِ بیچاره را چراش می زنی ؟
 9 برای آنکه بارت می کشد ؛ شکری نکنی که تو را کبی و او مرکوبِ
 نست وَنَعُوذُ بِاَللّٰهِ اگر بر عکس بودی چه خواستی کردن ؟ حالیا
 ناله* او از دو حال بیرون نیست : یا برای گلوست یا برای فرج ؛ درین
 12 کار جمیع خلق مشترک اند و پیوسته درین کارند و تخمِ هوس را درین
 کارند ؛ پس همه را بر مریاید زدن و مریزش کردن ؛ همانا که شهاب الدین
 نادم گشته فروز آمد و سُمَّ آن جانور را بوسیده نوازش کرد
 15 (۳۵/۳) همچنان منقولست که یکی از قَلَّتِ مثال و کَلَّتِ حال
 حکایت می کرد و شکایت می نمود ؛ حضرت مولانا فرمود که بَرُوْ
 بعد الیوم مرا دوست مدار تا دنیات بدست آید و فرمود

شعر (هزج)

بیا چون من شوای مَهْرُو نه دولت جو نه نعمت جو

3 گَر ابلیس را چنین بوذی شه و صاحب عِلْم بوذی

(۳۶/۳) همچنان فرمود که روزی صحابه، حضرت رسول را

علیه السلام گفت که ترا دوست می دارم ؛ گفت : چه ایستاده ؛ جوش

6 آهین بپوش واستقبالِ بلاها کن و قلت را مستعد باش که بلا تحفه محبتان وعاشقانست

شعر (سریع)

9 گفت اَلَسْتُ و تو بگفتی بلا سِرّ بلی چیست کشیدن بلا

باز فرمود که عارفی از منعمی پرسید که مال را دوست می داری

یا گناه را ؛ گفت : مال را دوست می دارم ؛ گفت : راست نمی گوئی

12 بلکه گناه و وبال را دوست تر می داری ؛ نمی بینی که مال را فرو می

گذاری و وبال و گناه را با خود میبری و عند الله تعالی مؤخذ می گردی ؛

اگر مردی ، جهدی کن که مال را بیگناه با هم ببری ، چون دوستش

15 می داری چاره آنست که پیشتر از خود مال را بحضرت خداوند

ذوالجلال فرستی . تا آنجا برای تو کارها کند که و ما تُقَدِّمُوا

لأنفسیکُم مِّنْ خَیْرِ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَیْرًا وَاَعْظَمَ

18 اَجْرًا (۲۰/۷۳)

T, 1, 125 ; H, 1, 91

۸۷ K آ ۳۳ B ۳۵ Z ۳۶/۳

a 2 جو KZ : خو B 3 ب کر Z : که B ۱۱ چین KZ ~ شه B 5 علیه السلام

KZ : B 6 باش Zh — BKZ 7 عاشقانست KBZ : + عاشقرا يك بلا در بشین

و دیگر در کین است Zh

- (۳۷/۳) الحکایه : همچنان یارانی که محرم اسرار و محرم احرام آن کعبه احرار بودند . رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمُ أَجْمَعِينَ ، روایت چنان کردند که روزی معین الدین پروانه اَعْلَى اللَّهِ دَرَجَتَهُ 3 در سرای خود اجتماع اکابر کرده بود و جمیع علماء و شیوخ و ارباب فتوت و گوشه نشینان خلوت و مسافرائی که از اقالیم رسیده بودند ، 6 در آن مجلس حاضر شده و صدور عظام صدرها را گرفته بنشستند ، مگر پروانه را آرزو شد که اگر حضرت مولانا نیز تشریف حضور پر نور ارزانی فرمودی چه بودی ، همانا که شرف روزگار ما بودی ؛ 9 خدمت مجد الدین آتابک که داماد پروانه بود و مرید حضرت مولانا ، مردی بود پر فضائل و معتقد ؛ برخاست و بدعوت مولانا اقدام نمود ؛ ازینجانب میان صدور و اکابر مشوش صدور فُجِفُجِه در انداخت که 12 اگر مولانا تشریف دهد کجا نشیند ؛ باتفاق گفتند که ما هر یکی در مقاعد عز خود نشسته ایم ، او نیز هر کجا که خواهد بنشیند ؛ چون مجد الدین آتابک بعبارت بلیغ تبلیغ رسالت کرد ، حضرت مولانا 15 چای حسام الدین و اصحاب را جمع کرده روانه شدند ؛ یاران پیشا پیش می

T, I, 126 ; H, I, 92 ۸۸ K ب ۳۳ B آ ۳۶ Z ۳۷/۳

3 چنان KZ : چنین B || کردند KB : کنند Z || 6 شده BZ : بود K ||
11 مشوش BZ : موسوس KZh || 13 کجا Z : جا KB

14 مجد الدین آتابک : مجد الدین علی بن محمد الحسن المستوفی الارزنجانى است و در ۶۷۶ هـ / ۱۲۷۷ م فوت شد (ر.ک. به ابن بیی، الاوامر العالیه، ص ۶۵۶-۶۶۰ ؛ افسرائی ، مسامرة الاخبار ، ص ۷۳ ، ۸۹ ، ۹۳ ، ۹۵ ، ۱۰۰ ، ۱۰۲ ، ۱۱۸ ؛ دیوان سلطان ولد . ص ۱۴۳ ؛ مکتوبات مولانا ، ص ۱۴ ، ۱۶ ، ۲۲ ، ۵۸ ، ۷۱ ، ۱۲۴ ؛ فيه مافی . ص ۲۸ ، ۲۶۰ ؛ سهیلار ، ص ۱۰۰ ، ۳۵۱ ؛ تاریخ بیس (ترجمه ترک) ص ۸۶ ، ۱۵۲ ؛ T ج ۱ ، دیباجه ص LXXVII - LXXVIII)

- رفتند و حضرتش در پی یاران می آمد ؛ چون حضرت چلبی حسام الدین
 برای پروانه در آمد ، تمام اکابر اکرام کرده بالای صفه جا دادند ،
 3 در عقب حضرت مولانا در رسیده ، پروانه و ارکان دولت پیش
 دویزند ؛ پروانه دست مبارک حضرت خذاوندگار را بوسه ها می داد
 و عذر ها می خواست که حضرت خذاوندگار را زحمت شد و اما
 6 بندگان را رحمت شد ، لطفها فرموده ؛ چون برای در آمد ، دید که
 زیر و بالای صفه اکابر نشسته اند ، السلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ
 فرموده در صحن سرای فرو نشست ؛ حضرت چلبی حسام الدین برخاست
 و وزیر آمده در پهلوی مولانا بنشست ؛ اغلب اکابر بموافقت فروز
 آمدند و آنانکه از غلبه نفاق اتفاق کرده بودند ، در ماندند ؛ مثل
 ناصر الدین و شیخ شرف الدین هریوه و سید شرف الدین و من تابعهم
 12 من السفهاء که هر یکی در انواع علوم کتابخانه بودند ؛ گویند :
 سید شرف الدین مردی بود حکیم طبع و متکلم و گستاخ رو و بد روی
 و چون این حالت را بدید که تمام بزرگان بموافقت او بزرگ
 15 از بالا زیر دویزند و حضرت آنچنان صدی در صف نعال
 صدی ساخته صدرها خالی ماند ، سر آغاز کرد که در صورت
 حال صدر کجاست ؟ و در مذهب اهل طریقت صدر چه جارا
 18 گویند ؟ قاضی سراج الدین گفت که در مدارس علماء صدر میانه
 صفه است که مسندگاه مدرّس است و شیخ شرف الدین هریوه
 گفت که در طریقه اهل اعتکاف و پیران خراسان کُنج زاویه

2 کرده ZB : کرد و بالضروری K || 4 حضرت KB : — Z || 9 آمده BZ :

+ و K || 13 بدروی BZ : بدرو K || 14 او BZ : آن K || 16 - KZ : بر B ||
 16 در صورت KB : صورت Z || 20 در طریقه KB : طریقه Z

صدراست و شیخ صدرالدین گفت که در مذهبِ صوفیان صدر در
خوانق کنارِ صفّه را گویند و آن فی الحقیقه صفّ نیعالت ؛
3 بعد از آن بر سبیل امتحان از حضرت مولانا سؤال کردند که محلّ
صدر در سُنّتِ شما کجاست ؛ حضرتش فرمود که

شعر (رمل)

6 آستان و صدر در معنی کجاست ما و من کو آن طرف کآن یارِ ماست
صدر آنجاست که یار است . سید شرف الدین گفت کو یار ؟ فرمود که
کوری نمی بینی

شعر (هزج)

9 تو دیده نداری که بنو در نگر ی ورنی زسرت تا قدمت اوست همه
همانا که بر خاست و بساع شروع کرده ، سماع آنچنان گرم شد که
12 تمامتِ اکابر جامه ها بر خود چاک زدند ؛ عاقبة الامر بعد از وفاتِ
مولانا چون سید شرف الدین بدمشق رسید نا بینا شد ؛ اوقات
مگر یاران بدیدن او رفتندی ؛ ناله ها کردی و گریستی که دریغا دریغ
15 که بر جانِ من چها رفت و روایت می کرد که در آن ساعت که حضرت
مولانا بر من بانگ بر زد ، دیدم که تُتَقّ سیه برابرِ نظر من گرفتند ؛
دیگر درکِ اشیاء نتوانستم کردن و رنگِ چیزی را دیدن ؛ اما

1 که BZ : — K || خوانق Z : خوانیق KB || 2 و آن KZ : — B || 5 شعر
KB : + گفت Z || 6 آستان K آستانه BZ || 12 زدن KB : کردند Z || 14 رفتندی
BZ : آمدندی K || 16 سیه KB : سیاه Z || 17 درک KB : ادراک Z

6 آستان ... ماست : MN ج ۱ ، ص ۱۰۹ / ۱۷۸۴ ؛ MA ص ۱۰ / ۴۷

از حضرت او امیدها دارم که بر من بیچاره مغرور عنایت کند ؛
چه الطاف اولیاء بی نهایتست ؛ چنانکه فرموده او بزرگست :

شعر (هزج)

3

مشو نومید از آن جرمی که کردی که دریای کرم توبه پذیرست
گناهت را کند تسبیح و طاعات که در توبه پذیری بی نظیرست

- 6 (۳۸/۳) همچنان بعضی از باب احباب روایت حکایت چنان کردند که
این ماجرا در زمان جلال الدین قرطائی بوده است که چون مدرسه خود را
تمام کردند اجلاس عظیم فرمود کردن و همان روز در میان اکابر
9 علماء بحث افتاد که صدر کدامست و آن روز حضرت مولانا شمس الدین
تبریزی بشوئی آمده بود ؛ در صف نعال میان مردم نشسته بود
و باتفاق از حضرت مولانا پرسیدند که صدر چه جارا گویند ؟
12 فرمود که صدر علماء در میان صفه است و صدر عرفاء در کنج خانه

T, I, 129 ; H, I, 94

۹۰ K ب ۳۴ B ب ۳۷ Z ۳۸/۳

1 مغرور BZ ؛ + غرور K || 4 پذیرست BZ : پذیرست K || 5 نظیرست

BZ : نظیرست K || 6 احباب Zh : — BKZ || 9 مولانا KB : — Z

7 جلال الدین قرطائی: در ۶۵۲ هـ / ۱۲۵۴ م فوت شده است ؛ یکی
از بزرگان دولت آل سلجوق بود (ر. ک. به ابن بی الاواسر اللایه ،
ص ۵۹۳ - ۶۰۱ ؛ اقبرائی . مسامرة الاخبار ، ص ۳۶ - ۳۸ ؛
Selçuk büyüklerinden Celalettin, M. Ferit Uğur - M. Mesut Koman;
1940 ، Konya ، Karatay ilçesinde kardeşlerinin hayat ve eserleri,
: ۳۵ ، Konya dergisi, Büyük Karatay Medresesi شماره ۴۹ - ۵۰ ، ص ۳۵ ؛
Belleten, Selçuk Devri vakfiyeleri ، Prof. Osman Turan.
(ج ۱۱ ، تموز ۱۹۴۷ ، ص ۴۱۵ - ۴۲۹)

و صدرِ صوفیان در کنارِ صفّه و در مذهبِ عاشقان صدر در کنارِ یارست ؛
 همانا که بر خاست و پهلوی شمس الدینِ تبریز بنشست ؛ و گویند آن روز
 بود که مولانا شمس الدینِ تبریزی در میانِ اکابرِ قونیه مشهور شد
 3 و در زمانِ پروانه دوم بار این حکایت هم واقع شده

(۴۹/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه حضرت مولانا را
 6 سماع داده بود و جمیع علماء و عرفاء حاضر بودند و گرمی سماع تا نیمشب
 کشیده تمامِ آنها سرد شده بیات گشت ؛ پروانه شیخ محمد خادم را
 پیش خوانده قضیهٔ طعام را بوی عرضه داشت ؛ شیخ محمد خادم
 9 آن معنی را میخواست که بطریقِ کنایت بحضرت مولانا باز گوید ؛
 مولانا فرمود که تا امیرِ آب آشهارا نبرد آسیاب کنی ایست کند و سکون
 یابد و قرار گیرد ؟ پروانه سر نهاد و اشکها رانده آشهارا یغما فرمود
 12 و از نو بنیادِ طعام کردند

(۴۰/۳) الحکایه : در خبرست که بقراطِ زمان مولانا اکل الدین
 طبیب طیبِ آللهُ شَرَاهُ که از اکابرِ حکمای روم بوده و نظیرِ خود
 15 نداشت ؛ پیش از آنکه مریدِ مولانا شود روزی زیارتِ حضرتش
 آمده بود ؛ مولانا فرمود که جهتِ هفته یارِ گزیده مُسْهِلِ و حَبّاتِ
 ترتیب کند و اصحابِ کرام باحتمال مشغول شدند ؛ آن روز که روزِ
 تناولِ دارو بود ، علی الصبح حضرت مولانا بسوی خانه

T, I, 130 ; H, I, 95 ۹۱ K ب ۳۴ B آ ۳۷ Z ۴۰ - ۳۹/۳

2 تبریز : B : تبریزی K - Z 3 تبریزی KZ : B - 9 مولانا KZ : B -

11 آشهارا KZ : آنها B 17 شدند Z : بودند K - B

۴۰/۳ الحکایه ... ص ۱۲۴/۵ قند : سپهسالار ، ص ۸۱ - ۸۲

- اکل الدین رفته ، حکیم را خبر کردند ، بیرون آمده سر نهاده ؛ حضرت مولانا در آمد و هفتده کاسه دارورا چنانکه مهیا کرده بود ، یگان یگان در آشامید و در هر باری الحمد لله رب العالمین می فرمود ؛ همانا که 3 اکل الدین از هیبت آن حالت در حیرت فرو مانده مجال مقالش نبود ؛ بعد از آن بجانب مدرسه خود روان شد ؛ تمامت اصحاب را ازین حال اعلام کردند ؛ همه شان متحیر ماندند که مزاج مبارک لطیف نازک 6 ریاضت باره او چه خواهد شدن ؛ زمانی بمعارف مشغول شده مستبها می نمود و خدمت اکل الدین ناچار برخاست و آهنگ مدرسه کرد تا کیفیت حال را در یابد ؛ می بیند که در محراب مدرسه بر مثال آفتاب 9 تکیه زده بشرح حقایق و بسط دقایق مشغول شده است ؛ اکل الدین سر نهاده پرسید که مزاج مبارک و طبیعت چونست ؟ بطریق مطایبه فرمود که تجرّی من تحتها آلا نهّار (۲۵/۲ ، ۲۶۶) ؛ گفت 12 تا حضرت خذاوندگار از آب پر هیز کند ؛ در حال فرمود که جلید بیاوردند و خرد کرده از آن بخپاره ها خوردن گرفت ؛ چندانی بخورد که 15 در بیان آید ؛ بعد از آن بجانب حمام روانه شد و چون از استحمام فارغ گشت ، بسماع شروع فرمود ، تا سه شبانروز در سماع بود ؛ همانا که اکل الدین دستار بر زمین زده افغان می کرد و نعره ها می زد که این حالت مقدور بشر نیست و این قدرت را از اولیاء کسی ننموده است ؛ همان 18 ساعت با اولاد و اعقاب خود مرید و بنده شد و حکایت را با حکماء و اطبای عهد باز گفت ، باخلاص تمام بجمعهم مرید شدند و اقرار

2 چنانکه K : چنان ZB || بود KZ : B || 7 او KZ : B — || 11 پرسید

KB : پرسیده Z || 13 خذاوندگار BZ : مولانا Z || 14 بخورد Z : خورد KB || 15 آید

KB : ناید Z || 16 شبانروز KZ : شبانه روز B

کردند که این مردِ مردانه مؤید^۴ مینِ عیندالله است و ذاتِ عالی صفاتست و حکیم الهیست

شعر (رمل)

3

گرولی زهری خورذ نوشی شود و رخورذ طالب سیه هوشی شود
ز آن نشد فاروق را زهری گزند که بُد آن تریاقِ فاروقیش قند

6

(۴۱/۳) همچنان مگر در آن روزها در میان حکمای شهر و علمای
دهر، بحثی عظیم افتاده بود که نفسِ آدمی بخون زنده است
یا بجیزی دیگر؟ اطباء علی العموم مسئله^۵ جامعی گفتند که البته بخون
زنده است؛ چه اگر خونِ آدمی بکلی بروت، فی الحال بمیرد و فقها را
مُلزم کردند؛ علماء باتفاق تمام بحضرت مولانا آمده این مسئله را
عرضه داشتند؛ فرمود که البته محقق شده است که آدمیان بخون زنده اند؛
همه شان گفتند که در مذهب حکماء چنانست و در آنجا ادله^۶ حیکمی
و براهین معقول گفتند؛ مولانا فرمود که مذهب حکما نه چندانست؛
بلک آدمی بخدا زنده است نه بخون؛ هیچ کس را مجال ایم^۷ و لا تُسَلِّم نبود

12

۱/۳ : ۳۷ Z ب B ۳۵ آ K ۹۲ T, I, 132 ; T, I, 96

8 یا KZ : B ۱۳ || مقول KZ : مقولی B || نه KZ ؛ B — || 14 مجال

KZ — : B و ؛ Z — || KB

4 کرولی ... شود: MN ج ۱، ص ۲۱۰۳/۱۶۰ MA ۱۶/۶۹

5 زان نشد ... قند: MN ج ۵، ص ۴۷۳۸/۲۶۹ MA ۲۵/۵۴۹

شعر (رمل)

فَلْتَسَنِي رَا زَهْرَه نِي تَا دَم زَنْد دَم زَنْد دِينَ حَقَّش بِرَهَم زَنْد

- بعد از آن فرمود که فصّاد بیارند ؛ همانا که از دو دستِ مبارکِ خود
 3 فصّد کرده چندانِ بگذاشت که تمامتِ خون از عروقِ بیرون آمد و در
 جایگاهِ نیش زرد آبی بیش نماند و بطرفِ حکماء التفات فرمود که
 6 چونست؟ بخون زنده اند یا بخدا؟ همگان سر نهادند و بقدرتِ مردانِ
 خدا ایمان آوردند ؛ فی الحال برخاست و بحمام در آمد ؛ چون بیرون
 آمد بسماع شروع کرد

- 9 (۴۲/۳) همچنان خدمتِ مولانا شمس الدینِ ملطی رحمه الله روایت
 کرد که روزی بحضرتِ مولانا رفته بودم ؛ دیدم که در جماعتخانه
 مدرسه تنها نشسته بود ؛ سر نهادم و نشستم ؛ فرمود که نزدیک بیا !
 12 قدری پیشتر رفتم ؛ بارها فرمود که نزدیک بیا ! چندانِ پیشتر غریبم که
 زانوی من بزانوی مبارکش رسید و مرا از غایتِ دهشت و نحاشی
 اِشعیرائی عظیم در باطن ظاهر شد ؛ فرمود که چنان بنشین که زانوی
 تو بزانوی من متصل شود ؛ همانا که از مناقبِ حضرتِ سید برهان الدین
 15 و از کراماتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی قدّس الله سرّهما چندانِ

T, I, 133 ; H, I, 97 ۹۳ K ب ۳۵ B آ ۳۸ Z ۴۲/۳

- 2 دین BZ : دید B || 3 هانا KZ : B || مبارک KB : — Z || 4 چندانِ KZ :
 چندانک B بگذاشت BZ : بگذشت K || 6 زنده اند BZ : رنده است K || 7 و بحمام ...
 آمد BZ : — K || رحمه الله KZ : B || 12 که K : — BZ چنان KZ : چنین B ||
 16 تبریزی KZ : تبریز B

2 فلسفی ... زنده MN : ج ۱ ، ص ۱۳۱ / ۲۱۵۱ : MA ۲۷/۵۶

بیان فرمود که من بیخود شدم ؛ پس آنگاه فرمود که حضرت سلطان
 ما عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ فرموده است یعنی درجائی که
 ذکرِ صالحانِ امت کنند ، بارانِ رحمت فرو می بارد ؛ اما در آنجا که
 ذکرِ ما روذ خدا می بارد

(۳/۳) همچنان منقولست که اوقات چون حضرت مولانا بحام می
 رفت حرم او کرا خاتون رَضِيَ اللهُ عَنْهَا یاران را سپارش میکرد که
 حضرت مولانا را نگاه دارید که او را از خود فراغتِ کلیست ، یاران
 قالیچه و نمچین با هم می بردند و در سردابه می گسترند و قها در آنجا
 آرام می گرفت و مُعَمَّزِی می کردند ؛ مگر شبی در قلبگاه زمستان
 شدید بحام رفته بود ؛ یاران بر عادتِ قدیم قالیچه و مفرمه برده در
 سردابه راست می زدند ؛ همانا که چون برهنه شد و در آمد. نظری
 کرد و باز بیرون جست ؛ زمانی کشید در پی او بیرون آمده دیدند که
 بر سرِ یخپاره^۱ ایستاده و یخپاره^۲ دیگر بر سر نهاده بود ؛ یاران فریاد کردند ؛
 گفت : نفسم بد می آموزد و گستاخ می شود ؛ لله الحمد درویشانیم از آلِ
 فرعون نیستیم ؛ از آلِ پادشاهیم که سلطانِ فقرا بود ، دستار و فرجی پوسیده
 روان شد

(۴/۳) همچنان روزی حضرت سلطان ولد نقل فرمود که حضرت
 والدیم دایما می فرمود که من پنج ساله بودم که نفسم مرده بود و در حالِ
 جوانی و کهولت چون بجد تمام بر ریاضت و شبخیزی مشغول می شد

T, I, 134 ; H, I, 98 ۹۳ K ب ۳۵ B آ ۳۸ Z ۱۴۳/۳

7 نگاه BZ : + می K ۸ قالیچه و KZ : — B در آنجا KZ : آنجا B ۱۱

9 قلبگاه BZ : قلب K ۱۲ کرد Z : بکرد KB ۱۲ - ۱۳ که بر KZ : و B

و مبالغه می نمود؛ پرسیدم که روزی مرا چنان حکایت فرموده بودی؛
این دم چونست که شب و روز قرار و آرام نداری؟ فرمود که بهاء الدین،
نفس قوی عیارست؛ می ترسم که مبادا از ناگاه از جایی سرزند
و شجاع الدین عقل را مغلوب و منکوب گرداند

شعر (رمل)

نفس را هیل* تا بگریذ زار زار تو ازو بستان وام جانگزار
مصحف سالوسِ او باور مکن خویش با او همسیر و همسَر مکن
(۴۵/۳) الحکایه: همچنان از حضرت چلبی حسام الدین قدس الله
روحہ العزیز منقولست که سید شرف الدین را محبتی بود، از اکابر
شهر قونیه و او را پسری بود، صاحب جمال؛ یوسف مثال و اکثر
خلایق شیفته حسن او شده بودند و آن پسر از صمیم جان و دل عاشق
و ربوده حضرت خذاوندگار گشته بود و دائماً نام او می برد و سوگند
بخاک پای آن حضرت می خورد؛ پدرش چندانک از آن حالت او را
منع می کرد. ممتنع نمی شد؛ بلکه عشق و صدق او دائم مضاعف
می گشت؛ روزی او پدر خود گفت: اگر مرا دوست می داری و خواهان
منی، می باید که حضرت مولانا را بخانه دعوت کنی و سماع دهی و مرا

T, I, 135; H, I, 98

۹۴ K آ ۳۶ ب ۳۵ B ب ۳۸ Z ۴۵-۴۴/۳

1 مبالغه Z: مبالغهها KB || روزی KZ: + که B || بودی BZ: بودید
2 || قرار و آرام Z: آرام و قراری KB || نداری BZ: ندارید K || 6 بستان
BZ: + و K || 9 سید KBZ: + خواجه Zh || 15 و KB: با Z || 16 می
B - KZ

7 مصحف... مهر مکن MN ج ۳، ص ۲۰۰۵/۱۴۵ MA ۱۰/۲۰۹

بنده و مریدِ او سازی و اِلّا من خود را هلاک می کنم و یا از شهر خود
دیوانه وار آواره می شوم ؛ خواجه، بیچاره از غایتِ محبتِ فرزند طوعاً
و کرهاً راضی شده بخدمتِ سید شرف الدین آمد و کیفیتِ حال را باز
گفت ؛ سید شرف الدین که از جملهٔ معجبانِ مُکابر بود، بطریقِ انکار
بخواجه تعلیم داد که چون فرزندت مرید شود از مولانا سؤال کن که
این فرزند من بهشتیست و دیدارِ حق را خواهد دیدن یا نه؟ تا چه
جواب دهد ؛ خواجه تمامتِ اکابر و صدور و علمای شهر را دعوت کرده
سماعی عظیم داد ؛ بعد از آن که سماع بنشست و طعام خورده شد، پسرِ
خود را پیش کشیده مرید کرد، پیش از آنکه خواجه سؤال کند، حضرتِ
مولانا فرمود که این فرزندِ نیکبخت از جملهٔ بهشتیانست و لایقِ
دیدارِ الله گشته است و غریقِ رحمتِ حق شده ؛ آخر امثالِ این فرزند
درین شهر بسیار اند ؛ چرا بسوی ما رغبت نمی کنند و ارادت نمی آورند؟
خواجه گفت : این را خدا چنین کرد ؛ فرمود که حالاً اوّل بسخنِ تو
خدا را دید و خداهش بطرفِ ما فرستاد ؛ چه اگر خداهش نحواستی
و قبولِ حضرتِ خود نکردی . بجانبِ ما نیامدی و الهامِ الله معاون
و مرشدِ او نشدی ؛ در حالِ خواجهٔ مسکین سر در قدمِ مولانا نهاده
مرید شد و از سلکِ عاشقانِ واصل گشت

1 خود KB : — Z || 3 و KZ : او B || شده ZB : شد K || آمد KZ :
— B || معجبان KZ : معجران (!) B || 5 شود KZ : شد B || 6 چه KZ : — B ||
7 کرده KB : کرد Z || 13 این را KZ : این B || کرد KZ : — B || 16 در
قدم KB : قدم Z

(۱۶/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه رحمه الله در دیوانِ سرایِ خود گفته باشد که حضرتِ خداوندگار پادشاهِ بی نظیرست و مثلِ او سلطانی نپندارم که در قرنِها ظهور کرده باشد ؛ ۳ اما مریدانش بغایت مردمِ بزند و فضول نفس ؛ مگر یکی از جاهِ محبانِ حضرتش که آنجایگاه حاضر بود ، از غایتِ دردِ دل تحملِ آن سخن نکرده این خبر را بحضرتِ مولانا رسانیده ؛ تمامتِ یاران ۶ شکسته دل گشتند ؛ همانا که حضرتِ مولانا رقعہٗ بخدمتِ پروانه ارسال فرمود که اگر مریدانِ من نیکِ مردمِ بوذندی ، خود من مریدِ ایشان می شدم ؛ از آنچ بزد مردمِ بوزند که بمُریدیشان قبول کردم ۹ تا تبدل یافته نیکو شوند و در سلکِ نیکان و نیکوکاران در آیند

شعر (سریع)

۱۲ کورنیم لیک مرا کیمیاست این درمِ قلبِ آز آن می خرم
باز فرمود که بروانِ پاکِ حضرتِ پذیرم تا حق تعالی ضامنِ ایشان نشد که
ایشان را رحمت کند و از جملهٗ مقبولانِ خود گرداند ، بمحلِّ قبول نیفتادند
۱۵ و در دلِ پاکِ عباد الله جا نکردند

شعر (منسرح)

رحمتیان رسته اند لعنتیان خسته اند ما ز پی رحمتِ قومِ لعین آمزیم

۱۱ چون پروانه رقعہٗ رفیعِ آن سلطان را مطالعه کرد اعتقادش یکی در هزار

T, I, 137 ; H, I, 99

۱۶/۳ Z ۳۹ آ B ۳۶ ب K ۹۰

۴ مردم KZ : — B || مکر KZ : + که B || ۱۰ تبدل BZ : تبدل K ||

۱۲ خرم KBZh : خورم Z || ۱۷ امتیاز KZ : اخسان (!) B

گشته برخاست و پیاده بحضرت مولانا آمده عذرهای خواست و استغفار کرده بسی شکرانها بیاران ایتار کرد

- 3 (۱۷/۳) همچنان منقولست که روزی صاحب فخرالدین ابوالخیرات رحمه الله گفته باشد که حضرت مولانا پادشاه بزرگوارست، اما اورا می باید از میان مریدانش بیرون کشیدن و ایشان را تلف کردن ؛ چون خبر بحضرت مولانا رسید، تبسم فرموده گفت : اگر توانند بیرون کشیدن، بعد از آن فرمود که عجا این یاران ما چرا چنین مبغوض نظر اهل دنیاست ؛ مگر که محبوب و مقبول نظر عنایت حق اند ؛ چه تمامت عالمیان را در غلبه کردم ، همانا که همه شان فرو رفتند غیر ازین یاران ما که بر سر بالا آمده اند ؛ جسم ما جان یارانتست ، جسم یاران ما جان عالمیانست ؛ اگر دانند و اگر ندانند

T, I, 138 - 39 ; H, I, 100 ۹۶ K ب ۲۶ B ب ۳۹ Z ۱۷/۳

9 فرو Z : فرود KB || 11 داند KZ : دانید B || نداند KZ : ندانید B

3 صاحب فخرالدین ابوالخیرات : فخرالدین علی بن حسین الرومی است که تقریباً پنجاه سال در بندگی آل سلجوق بامور دولت مشغول شده است ؛ چشمها ، مدرسه ها ، کاروانسراها و زوایا ساخته است ؛ ازین جهت بابو الخیرات مکنی کنته است ؛ در ۶۸۷ هـ / ۱۲۸۸ م فوت شده است (ر.ک. به ابن بیی ، الاوامر اللایه ، ص ، ۶۱۷ - ۶۱۸ ، ۶۳۳ - ۶۳۶ ، ۶۵۲ - ۶۵۶ ، ۶۹۸ - ۶۹۹ ؛ اقصائی ، مسامرة الاخبار. ر.ک. به فهرست ؛ تاریخ بیبرس ، ر.ک. به فهرست ؛ تاریخ آل سلجوق در آناتولی ، ص ۳۶ - ۴۰ ، ۴۴ - ۴۹ ، ۶۱ ؛ خلیل ادهم ، قیصریه شهری ، ص ۱۰۴ Selçuk veziri Sahib Ata ile ، M. Ferit ve M. Mes'ut T : oğullarının hayat ve eserleri ، ج ۱ ، دیباچه ، ص XCII - XC)

(۴۸/۳) الحکایه : همچنان پیرانِ صحبت و یارانِ خدمت روایت

چنان کردند که در جوارِ مدرسهٔ مولانا جوانی بوذ تجارت پیشه ؛

3 مرید و محبِ خاندان شده بوذ و هوسِ آن می کرد که بجانبِ مصر سفر

کند و دوستانش منع می کردند ؛ همانا که نیتِ آن جوانِ صادق معلوم

حضرتِ مولانا شده فرمود که البته بمصر مرو و ترکِ این سفر کن و آن

6 جوان از آن دغدغه اصلاً آسایشی نداشت ، علیها شی بیرون آمد

و عزیمتِ دیارِ شام کرده چون شهرِ انطاکیه رسید ، بکشتی نشسته

روانه شد ؛ همچنان از قضای آسمانی کشتی^۱ او در فرنگستان کِسدانی^۲ (؟)

9 گرفتار گشت ؛ و آن جوان را اسیر کرده در چاهی کردند و هر روز

سدِّ رَمَقِی بوی می دادند ، تا چهل روز تمام در آن جایگاه بماند و شب

و روز زاریها می کرد و بحضرتِ مولانا لابه ها می نمود که این جزای

12 جرأتِ منست که امرِ پادشاهِ خود را شکستم و بهوای نفسِ شوم

متابع نمودم ؛ همانا که شبِ چهل حضرتِ مولانا را در خواب دید ؛

فرمود که ای فلان فردا روز هر چه این کافران از تو سؤال کنند در

15 جواب بگو که می دانم تا خلاص یابی ؛ آشفته وار بیدار شد و شکرها

کرده سر نهاده و مراقبِ تعبیرِ خواب شد ؛ دید که جماعتی فرنگان آمدند

و یکی را ترجمان کرده ازین جوان پرسیدند که از حکمت چیزی می دانی

T, I, 139 ; H, I, 101

۹۷ K ب ۳۶ B ب ۳۹ Z ۴۸/۳

1 الحکایه KB : منقولست که Z || 9 معلوم KZ : معلول م B || 7 انطاکیه B : ،

انطالِب KZ || 8 روانه BK : روان Z || از قضای KB : قضای Z || کِسدانی KZ :

کسانی B || 10 سد KZ : صد B || 14 این KZ : — B || 13 دید KZ : دیده

B || 15 شد KZ : شده B || 16 جماعتی KZ : خلقی B || 17 کرده KZ : کردند B

و طیبی توانی کردن که امیر ما رنجور شده است ؛ گفت : می دانم ؛
 فی الحال از چاه بیرون کرده بمحّامش بردند و خلعت نیکوش پوشانیده بخانه
 رنجورش بردند ؛ جوان بیچاره بالهام الهی فرمود که هفت گونه میوه
 آوردند ، نقّوعی ترکیب کرده قدری محمّوده در آنجا تعبیه کرد و سه
 بار نام مولانا را بر زبان رانده شربت را در خورد رنجور داد ؛ بعنایت
 یزدان و همّت مردان دوسه مجلس اجابت کرده امیر فرنگک خوش
 شد و چون عنایت آنحضرت همراه آن جوان بود ، اگرچه عائی محض
 بود ، صاحب حکمتش کردند و معاونت فرمودند

شعر (رمل)

9

شیر مردانند در عالم مدد آن زمان کافغانِ مظلومان رسد
 بعد از آنک امیر فرنگک برخاست و صحت کلتی یافت ، آن جوان را
 گفت : بخواه از من چه می خواهی ؛ گفت : می خواهم که آزادم
 کنی تا بوطن خود روم و صحبت شیخ خود را در یابم ؛ و از
 عظمت ظهور خداوندگار باز گفت و حکایت سفر و خواب را
 شرح کرد ؛ همانا که مجموع فرنگان نادیده محب و عاشق شدند
 و بدان سبب او را آزاد کرده با اسباب مُستوفا و ارمغانها روانه
 کردند ؛ چون بدار الملک قونیه رسید ، پیش از آنک بخانه

T, I, 139 ; H, I, 101 ۹۷ K ب ۳۶ B ب ۳۹ Z ۴۸/۳

2 بیرون KZ : B — || 3 کونه KZ : B — || 4 در آنجا BZ : K — ||
 کرد Z : کرده BK || 5 رانده Z : + و BK || داو Z : داو K || 7 کردند KB :
 کرد Z

7 شیر . . . رسد : MN ج ۲۰ ص ۳۵۲ / ۱۹۳۳ ؛ MA ص ۲۴/۱۴۶

- خودِ روزِ آهنگِ زیارتِ حضرتِ مولانا کرده چون از دور روی مبارکش را بدید ، سجده کنان هردو پایش را درکنار گرفته بوسه ها می داد و روی بر قدمهاش می مالید و می گریست ؛ حضرت مولانا بر روی آن جوان بوسه ها داده فرمود که نیک بود که فرنگ را خوش کردی ، آنگه رفتی ؛ بعد الیوم بنشین و بکسبِ حلال مشغول شو و قناعت را درپیش گیر که نسبتِ بعیارِ دریا واضطرابِ کشتی واضطرارِ اسیری وظلمتِ چاه زحمتِ قناعتِ رحمتِ محض است
- (۴۹/۳) همچنان منقواست که روزی اصحابِ صحبتِ حکایت می کردند که امرا و اکابرِ زمانِ بنزدِ شیوخِ شهرِ بجدّ می روند و زیارتِ این حضرت کمتر می آیند ؛ عجا سببِ آن چه باشد و از چیست ؛ مگر که این عظمت را نمی بینند و ازین اسرارِ محجوبند ؛ حضرتِ مولانا فرمود که نیامدن را می بینید ، ازین طرف راندن را نمی بینید ؛ چه اگر ایشان را راه دهم تشنگان و یارانِ ما را جا نماند ؛ آن بود که علی الصبح تمامتِ امرای شهر مثلِ فخرالدین و معین الدین پروانه و جلال الدین مستوفی و امین الدین میکائیل و تاج الدین

T, I, 142 : H, I, 103

۹۸ K ۱۳۷ B ۱۰ Z ۴۹/۳

1 کرده BZ : کرد K || 2 کنان KBZ : + نزدیک رسید Kh || پایش را KZ :
پایش B || 5 آنکه KZ : آنکه B || 8 صحبت KZ : B || 10 که KZ : B - ||
عظمت را KZ : عظمت B || 12 راندن KZ : بدن را (!) B

14 جلال الدین مستوفی : جلال الدین محمود مستوفی است از اکابرِ رجالِ روم که در آغاز سلطنت غیاث الدین کیخسرو بن قلج ارسلان متصدی منصب استیفا شد (ر. ک. به ابن بیی . الاوامر الثلاثه . ص ۶۵۶ ، ۶۶۴ - ۶۶۵ ، ۷۲۵ ، ۷۳۰ - ۷۳۱ ، ۷۳۳ ، ۷۳۴ ؛ افراتی ، مسامرة الاخبار . ۷۴ ، ۸۹ ، ۹۳ ، ۹۷ .
(LXV - LXIV) I, T : ۱۰۲ ، ۱۰۰

14 امین الدین میکائیل : در ۶۷۶ هـ / ۱۲۷۷ م کشته شده است . یکی از رجال

معتز و اولادِ خطیر و بها الدین ملک السواحل و نورالدین ولد جیجا
 و مجدالدین آتابک و غیرهم طیبَ اللهُ ثَرَاهُم باتفاقِ تمامِ بزیارتِ
 حضرت مولانا درآمذند ؛ سخن و صفهٔ مدرسه چنان پرشد که هیچ یاری را
 ۳ جای نماند و اصحاب بکلی بیرون آمذند ؛ چه حضرت مولانا چندان
 معارف و معانی و لطایف و ظرایف فرمود که در اطباقِ اوراق گنجد ؟
 ۹ و همگان را سیراب گردانیده مستِ شرابِ الهی گشتند و آن روز
 اصحاب را اصلاً التفات نفرمود ؛ یاران نه چنان متألم و مجروح روح
 شدند که توان گفت ؛ چون امرا بیرون آمذند یاران فریاذکنان در پائی
 خداوندگار افتادند که از وظیفهٔ معارف و حقایقِ امروزی نه محروم ماندیم ؛
 ۹ مرحمت فرموده یاران را استمالت و تسکین داد ؛ بعد از آن فرمود که اِنَّمَا
 الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ (۶۱/۹) معارف و اسرارِ ما فی

5 اوراق KZ : او B || 10 یاران KZ : B || 12 مآرف KB : Z

دولت آل سلجوق بود (ر.ک. ابن بیبی ، الاواسر العلاءیه ، ص ۶۸۹ ، ۶۹۳ ،
 ۶۹۶ ، ۶۹۸ ؛ افسرائی ، ص ۷۴ ، ۱۲۲ ؛ TM ، ج ۲ ، ص ۱۰ ؛ T ، ج ۱ ،
 دیباچه ص LXIV)

1 تاج الدین ممتاز الحراسانی : پسر قاضی القضاة محی الدین طاهر است ؛ از جانب
 هلاکو خان بروم آمده است (ر.ک. به افسرائی ، ص ۴۹ ، ۱۵۴ ، ۳۱۹ ؛ ابن بیبی ،
 ص ۶۳۳ - ۶۳۴ ، ۶۴۷ ؛ مکتوبات مولانا جلال الدین ، ص ۲۷ ، ۶۳ - ۶۴ ،
 ۸۰ ، ۹۱ ، ۱۰۲ ، ۱۱۱ ، ۱۲۲ ، ۱۴۰ ؛ T ، ج ۱ ، دیباچه ، ص LXX - LXXXI)
 1 اولاد خطیر : نامشان شمس الدین و ضیاء الدین است که پسرهای خطیر زنجانی بودند ؛

هر دو عاصی شدند و در ۶۷۵ هـ / ۱۲۷۷ م بقتل رسیدند (ر.ک. به ابن بیبی ، الاواسر العلاءیه ،
 ص ۶۶۲ - ۶۶۹ ؛ افسرائی ، مسامرة الاخبار ، ۹۷ ، ۱۰۱ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ؛
 تاریخ آل سلجوق ، ص ۲۷ - ۳۹ ؛ دیوان سلطان ولد ، ص ۱۴۵ ؛ مکتوبات مولانا
 جلال الدین ، دیباچه ناشر ، ص ۲۱ ؛ T ، ج ۱ ، دیباچه ، ص XCII - XCIV)

- الحقیقه حصّه یارانت ، همانا که بر سرِ جانِ دیگران نیز از برکتِ اصحابِ ما فائز می شود ؛ چنانک شیرِ گوسفند را دیگران بطفیلِ برّهٔ او می نوشند و وقوعِ این حالت هم از تشنّیع و ایرادِ یاران بود ؛ 3
وقتی که امرا بزیارتِ ما تردّد کنند یاران برنتابند و راضی نشوند ؛ پس دعاها می باید کردن تا ایشان در پیِ ضبطِ مصالحِ خلق و اشغالِ خود مشغول باشند و باوقاتِ درویشان زحمت و تشویش نیارند ، تا آن 6
رزقِ حلالی و نورِ جلالی خاص از آنِ یارانِ ما باشد

(۵۰/۳) الحکایه : همچنان منقولست که روزی حضرتِ خداوندگار

- را در اجلاسِ شیخی اتفاق افتاد ؛ مگر شیخ صائِن الدینِ مقرئِ سبعة 9
خوان بخواندن و الضُّحَى (۱ / ۹۳) رسیده تا آخرِ سوره بِاماله خواندن گرفت ؛ می خواند که والضُّحَى وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى مَا 12
وَدَّعَكَ رَبَّكَ وَمَا قَلَى (۱ / ۹۳ - ۳) ؛ حضرتِ خداوندگار عظیم منفعل شد ؛ حضرتِ چلبی حسام الدین بتمهیدِ عذرِ آن آغاز کرد که این مقرئِ قراءتِ کِسائی می خواند ؛ خداوندگار معذور فرماید ، 15
فرمود که چلبی راست می فرماید ، امّا مثالِ ایشان بذآن فقیه تَرْك می ماند که از سفر رسیده بود ؛ نحویی ازو سؤال کرد که مِّنَ اَیْنِ اَنْتَ قَالَ مِّنْ طَبِیسْ ، بجای آنک طوس گوید ؛ نحوی گفت : وَاللّهِ مَا

T, I, 143 ; H, I, 104

99 K ب ۳۷ B ب ۴۰ Z ۵۰/۳

1 جان BZ : — K || نیز از KZ : هزار B || 3 یاران Zh : یاران را KBZ ||

4 نایند K نایند Z نیاید B || خوان KBZh : — Z || 12 حضرت KB : — Z

8 — م ۱۳۶ / ۱۴ الحکایه ... شد : ر. ک. به فی مایه ، م ۱/۸۱

و حواشی : ناشر م ۲۹۵ ؛ T : ج ۱ ، دیباچه ، م XXXVI

- سَمِعْتُ أَنَا اسْمَ هَذَا الْبَلَدِ فِي عُمْرِي ، فَقِيهٌ كَفْتُ : نَمِي دَانِي كه
 مِينَ حَرْفِ جَرْتَسْت ، در طوس در آمد آن را طیس کرد ؛ نحوی
 3 گفت : من در نحو چنین خواندم كه مِينَ حَرْفِ را جر كنذ ، امانشیندم كه
 شهری را در گردانذ ؛ فی الحال مقری سر واز کرده بنده و مرید شد
 (۵۱/۳) همچنان روزی حضرت مولانا اصحاب را معانی می فرمود ؛
 6 در اثنای سخن حکایتی مثال آورد كه مگر نحویی در چاه افتاده
 بود ؛ درویشی صاحب دل بر سر چاه رسیده بانگی زد كه ریسمان
 ودُؤْل بیارید ، تا نحوی را از چاه بیرون کشیم ؛ نحوی مغرور اعتراض
 9 كرد كه رَسَنُ ودُكُو بگو ؛ درویش دست از خلاص او باز کشید و گفت
 تا من نحو آموختن تو در چاه بنشین ؛ اکنون جماعتی كه اسیر چاه
 جاه و طبیعت گشته اند و پیوسته بَبَرِ هنرِ خود می پرند تا تَرَكِ آن
 12 خیالات و هنرها نكنند و پیش اولیاء سرنهند . حَقَّا كه از آن چاه
 خلاص نیابند و در صحرای وَاَرْضُ اللهِ وَاَسِيعَةُ (۱۰/۳۹) خرامان نشوند
 و بمقصودِ كُنْیَ نرسند و هذه كفایه

- 15 (۵۲/۳) الحکایه : همچنان منقولست كه حضرت شیخ صلاح الدین را
 عَظَّمَ اللهُ ذِكْرَهُ مریدی بود تاجر و مَتمول ، و بغایت محب و صادق
 خذاوندگار بود و او را هوس می شد كه بجانبِ استنبول سفر كنذ ؛ مصحوب
 18 حضرت شیخ بخدمت مولانا آمدند ، تا اجازت حاصل کرده واستعانت

T I, 141 ; H, I, 104

۱۰۰ K آ ۳۸ B آ ۴۱ Z ۵۲-۵۱/۳

4 واز K : باز Z آواز B || 11 بر هنر KZ : بر هیز (!) B || 17-ص

۸/۱۵۵ بجانب . . . شمس الدین، BZ : K

15 الحکایه ... ص ۲/۱۳۹ کشت : ر. ك. به سه سالار ، ص ۱۰۵ - ۱۰۷

- خواستہ روانہ شود ؛ چون بشرفِ دستبوسِ شریفِ آن حضرت مشرف
شد. خداوندگار فرمود کہ در حوالیِ شہرِ استنبول قصبہٗ ہست معمور
و در آنجا یگاہ راہبی ہست در دیرِ خود معتکف گشتہ و از خلائق
منقطع و مقتنع شدہ ؛ از ما بوی سلامی برسانی و پرسی ؛ بازرگان سر
نہاد و عازم شد ؛ چون بدان سینور رسید ، از کیفیتِ احوالِ آن
راہب باز پرسیدہ در آن دیہ شد و بادبِ تمام از درِ دیر در آمدہ شخصی
را دید کہ کنجی بسانِ گنجی سر در بغلِ الثورُ فی السواد ، و از دیدنِ
آن حال تاجر بیخود شد ؛ همانا کہ چون سلامِ مولانا را براہبِ عزیز
رسانید از جا برجست و گفت : وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَ سَلَامٌ عَلَيَّ
عِبَادَہُ الَّذِینَ اصْطَفٰی (۵۹/۲۷) سر نہاد و در سجدہٗ دراز بماند ؛
چون آن تاجر بکنجی دیگر نظر انداخت دید کہ حضرت مولانا بہمان
لباس و دستار مراقب نشستہ است ؛ حال بر وی بگشت ، شہقہٗ بزد
و بیفتاد ؛ بعد از آن ساعتی چون بخود آمد راہب دلدار یہاش نمود ؛
فرمود کہ اگر محرمِ اسرارِ احرار شوی از اختیارِ ابرار گردی ؛
آخر الامر مکتوبی بنزدِ تکفور اصدار کرد کہ فلان تاجر تعلقِ بدینجانب
دارد و جانبِ دارئ او کردہ خفیرانِ راہ و عُحالِ شہر زحمتش ندهند.
چون تاجر بشہرِ استنبول رسید و نامہٗ راہب را بخدمتِ سلطان
رسانید فرمود کہ نزلش بردند و مہماتِ اورا با تمام رسانیدہ عمّا قلیل
سالمّاً و غانماً روانہ کردند ؛ همچنان در عودتِ باز بخدمتِ راہب رسیدہ
راہب گفت : سلام و سجداتِ من بیچارہ را بحضرتِ خداوندگار

6 دیہ Z : دہ B || 7 کنجی Z : کنج B || الثور Z : اکنون (!) B || 10

بماند B : بماند Z || 11 آن Z : — B || 13 نمود Z : کردہ B || 15 بدینجانب Z :

برسانی ؛ امیدست که این محتاج پر نیاز را از عنایت بی نهایت خود فراموش نکنند؛ بعد از مدتی چون جوان تاجر بقونیه رسید و کیفیت حال را بحضرت شیخ صلاح الدین تقریر کرد، فرمود که هرچه از اولیاء گویند همه حق است و واقع بی گمان و تخمین

شعر (هرج)

6 بهرچه از اولیاء گویند گویم ربّ فارزُفتی
بهرچه از انبیاء گویند آمنا و صدقنا

9 اما این قضیه را تا بهر خسی حکایت نکنی ؛ شیخ برخاست و او را بحضرت مولانا برده در آمد، سر نهاد و سلام راهب را رسانیدن گرفت ؛ مولانا فرمود که نگاه کن! تا عجایب بینی ، بهمان صورتی که او را دیده بود می بیند که در کنج جماعتخانه مدرسه مراقب نشسته است ؛ بازرگان فریاد کنان جامه هارا چاک زد؛ حضرت مولانا در کنارش گرفته فرمود که بعد ازین محرم سر مائی ، اما اسرار اولوالبصار را از اغیار اشرا بی اعتبار نگاه دار

شعر (رمل)

15 تا نگوئی سر سلطان را بکس تا نریزی قند را پیش مگس
گوش آن کس نوشد اسرار جلال کو چو سوسن صد زبان افتاد و لال

6 گویم ... فارزُفتی Z : از زفتی و وفتی B || 10 صورتی B : صورت Z

16 - 17 نکوئی ... لال MN : ج ۰۳ ص ۴ / ۲۰ - ۲۱ : MA
ص ۱۹۳ / ۱۰

همچنان مجموع مالِ خود را فدای اصحاب کرده سماعها داد و خرقه پوشید و از کارِ دنیا فارغ گشت

- 3 (۵۳/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا از مسجدِ مرام با اصحابِ کرام بسوی شهر عزیمت می فرمود؛ از ناگاه راهبی پیر مقابل افتاده سر نهادن گرفت؛ مولانا فرمود که تو مسن تر باشی یا ریش تو؟ راهب گفت؛ من بیست ساله از ریش خود بزرگترم، و آخرتر آموزه است؛ فرمود که ای بیچاره! آنک بعد از تو رسید و پخته شد و تو همچنانک بوذی در سیاهی و تباهی و خای می روی؛ ای وای بر تو، اگر تبدیل نیابی و پخته نشوی؛ رهبان مسکین فی الحال زنتار بریزد و ایمان آورده از مسلمانان مسلم شد

- (۵۴/۳) حکایه: مگر جماعتی سیاه پوشان و پاپاسان بحضرتش مصادف شده اند و از دور جای چون یاران ایشان را دیدند از روی ناپسند زهی مردم تاریک و ناخوش گفته؛ فرمود که در کل عالم از ایشان خنی تر مردم نیستند که دین اسلام و پاکی و طهارت و انواع عبادت را درین دنیا اینارِ ما کردند و در آن عالم هم از بهشِبِ مغلّذ و حور و <و> 15 قصور و دینارِ ملکِ غفور ایشان را نصیبی نیست که ان الله حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ (۵۰/۷) و این چندین کفران و تاریکی و عذابهای دوزخ را متصدی گشته اند؛ همانا که چون آفتاب عنایتِ الهی از ناگهان بذیشان بتابد فی الحال منور و سپید روی شوند

T, I, 148; H, I, 107

B ۳۸ B ۱۱ Z ۵۴-۵۳/۳

4 عزیمت B: - Z || از B: - Z || 7 رسید Z: رسید B || 11 الحکایه Z: همچنان B || 16 قصور B: + و طهور Z || نیست Z: - B

شعر (سریع)

کافرِ صذ ساله اگر بیندت سجده کند زوذ مسلمان شود
چون نزدیکتر رسیدند سر نهاده بحضرت مولانا مشغول گشتند وبصدق تمام
ایمان آورده مسلمان شدند ؛ فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ 3
(۷۰/۲۵) ؛ خداوند گار رو بیاران کرده فرمود که

شعر (رمل)

اندرونِ زهر تریاق آن خفی کرد تا گویند ذواللطف آلخفی 6
حق تعالی سیاهی را در سپیدی پنهان می کند و سپیدی را در سیاهی
جا میدهد ؛ اصحاب سر نهاده شاذیها کردند
(۵۰/۳) الحکایه : مَلَکِکَ بَجَسَمٍ ، قدوة الاخیار . مولانا اختیارالدین فقیه 9
رَوْحَ اللَّهِ رُوحَهُ که از مریدانِ واصلِ حضرت بوذ ، مگر روزِ جمعه
در مسجدِ آذینه دیر کشید و تا آمدنِ او حضرت مولانا چند کُرت
اورا طلب کرد ، بعد از آنک از مسجد بیامد ، فرمود که اخوانِ 12
صفا را چه مانع شده بوذ که دیرترک آمدند ؛ اختیارالدین گفت :
خدمتِ واعظِ خجندی بر سرِ منبر رفته بوذ و خلائق را نصیحت
می کرد و بنده از دهشتِ مردم گرفتار شده بوذ ؛ مجالِ بیرون شو 15
نداشتم ؛ فرمود که آخر چه نوع سخن می راند و چها می گفت و از کجاها
نشان می داد ؟ اختیارالدین گفت : در اثنای وعظش این معنی را

T, I, 149 : H, I, 108 آ ۳۹ B آ ۴۲ Z ۵۰/۳

6 کوبند Z : کوبیده B 9 الحکایه Z : همچنان B 14 خجندی Z : جند B

6 اندرون ... الحفی : MN ج ۶ ، ص ۵۲۴/۴۳۴ : MA ص ۶۵۶/۵

- تقریری کرد که **لِلّٰهِ الْحَمْدُ** و **الْمِنَّةُ** و **الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا** (۴۲/۷) که حق تعالی ما را از زمره کافران نیافرید و ما را بهمه حال بهتر از ایشان کرد و اهل مسجد تضرع و زاری می کردند : حضرت 3 مولانا شکر خنده فرمود که زهی بیچاره ضالّ مضلّ که خود را بر ترازوی گبران می کشد که دانگی از ایشان افزونم و بدان شاذ می شود و عجب میکند و مباحث می نماید ، اگر مردست تا بیاید و خود را بر ترازوی 6 انبیاء و اولیاء بکشد تا نقصان حال خود را ببیند و کمال حال مردان بداند

شعر (مجتث)

- فراز کنگره کبریاش مردانند فرشته صید و پیمبر شکار و یزدان گیر 9 همانا که یاران از سر شاذی بسامع شروع کردند
- (۵۶/۳) الحکایه : خدمت ملک الادباء حسام الملة والدين المعروف 12 بان آینه دار سیواسی رحمه الله علیه از خدمت مولانا علاء الدین آماسیه که از کبار خلفاء بود و شیخ او ، چنان روایت کرد که بدرالدین تبریزی که معمار معموره تربه مبارک بود و بانواع کمالات و منقبت متصف مثل نجوم و رقوم و هندسه و سیمیا و کیمیا و حل خواص نارنجات 15 و سحریات و غیره ، روزی در میان اصحاب عظام حکایت می کرد که مصحوب حضرت مولانا در باغ چلبی حسام الدین بودم و آن شب تا وقتی یاحیّ سماع عظیم بود ؛ بعد از آن حضرت مولانا مرحمت فرموده فرود داشت 18

T, I, 151 : H, I, 109

۵۶/۳ Z ۴۲ ب B ۳۹

1 لله الحمد و الله B : الحمد لله و الله Z || 4 خود را Z : خود B || 7 مردان

بداند Z : مردان را ببینند B

- کرد تا مگر یاران قدری بیاسایند ؛ همانا که تمامت اصحاب متفرق گشته
هر یکی بگوشه و پشته غنودند و من نیز در میان پشته نشسته خود را
3 بخواب می دادم وزیر زیر نظر می کردم تا حضرت مولانا چه می کند
و حضرتش مستغرق تجلیات قدسی گشته حیران شده بود و مرا در
ضمیر گذشت که چون حضرت موسی و عیسی و ادیس و سلیمان
6 ولقمان و خضر و سائر پیغمبران را عَلَیْهِمُ السَّلَامُ بیرون معجزات
صد هزار هنر ظاهر بود ، مثل کیمیا ساختن موسی و صناعت صباغت
عیسی وزره باقی داود و همچنین چندین اولیاء کمل را خارج معقولات
9 انواع کرامات و خرق عادات بوده است ؛ عجا اینچنین حکیم الهی را
ازینها باشد یا نی ؟ وحاشا که نباشد بلکه نمی خواهد که بناید و از آفت
شهرت بمحمول می گریزد ؛ درین تفکر بودم که از ناگاه همچون
12 شیر غران بر من جست که بدرالدین بر خیز و با من بیا ! همانا که
دست راست دراز کرده سنگی بر گرفت و بردست چپ نهاده بمن داد
و گفت : فَخُذْ مَا آتَاكَ اللَّهُ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ (۱۴۴/۷)
15 برابر مهتاب نظر کردم دیدم که آن سنگ خارا لعل پاره بود ؛
بغایت شفاف آبدار که در خزائن هیچ ملوک ندیده بودم و از آن
هیبت چنان نعره از من صادر شد که تمامت اصحاب بیدار شدند و بر
18 من غلو کردند که این چه نعره بی هنگام بود که همگان همین ساعت
بخواب رفته بودیم و در اوقات چون بدرالدین در سماع نعره زدی ، گویا که
آواز ده مرده داشتی ؛ گفت : بسیار گریه ها کردم و این حکایت را بیاران
21 باز گفتم ؛ تمامت سر نهادند و مستغفر شدند و من از آن اندیشه گستاخانه توبه
کردم ؛ حضرت مولانا رحمت فرموده و آن لعل پاره را بخدمت گرجی خاتون

- ارمغان بردم و کیفیت حصول آن را باز گفتم ؛ بمبلغ صد هزار و هشتاد هزار درم سلطانی قیمت کردند ؛ آن بهارا داده و تشریفاتم پوشانید و چندان عطا و تشریفات دیگر بخدمت یاران فرستاد که در شرح آید؟
 3 همچنان حضرت مولانا بمن فرمود که حکایت آن درویش را که اغصان زرا شاخ زر کرد ، در مثنوی مانخوانده ؟ چه هر حکایتی و اشارتی که در حدیث دیگران گفته ایم همه وصف حال یاران ماست ؛ اگر چه
 6 کبار ماضی علم کیمیا را در اجسام و اجساد بکار بردند و آن عجب نیست ، اما کیمیاکاری در عقول و ارواح عجیبت

شعر (مبحث)

- ز کیمیا عجب آید که زر کنند مس را مسی نگر که هر لحظه کیمیا سازد
 (۵۷/۳) الحکایه : سِرِّ سَرِّ سَقَطِی مولانا شمس الدین ملطی رحمه الله
 12 علیه ، چنان روایت کرد که چون شیخ مظهر الدین ولد شیخ سیف الدین باخرزی رحمه الله علیهمَا بشهر قونیه رسید ؛ کافه اعظم و افاضل بزیارت مذکور رفته اورا بغایت معزز داشتند ؛ اتفاقاً آن روز حضرت مولانا با جمع یاران بسوی مسجد مرام رفته بودند ؛ شیخ مظهر الدین
 15 گفته باشد که عجا این خبر بسمع مبارک مولانا نرسیده است که القادِمُ یُزَارُ ، مگر دانشمندی از اصحاب مولانا آن را می شنید ؛
 18 ازینجانب ضرب مولانا در میان تقریر حقایق بغتة سر آغاز کرد که

T, I, 153 ; H, I, 110

T 40 B T 43 Z 57/3

4 همچنان B : 5 ما Z : B - 7 و آن Z : -

B 11 الحکایه Z : همچنان منقولست که B

ای برادرِ قادمِ مائیم نه تو؛ ترا و امثالِ ترا لازمست که زیارتِ ما آئید
و مشرف شوید؛ حاضرانِ مجلسِ درین نکته و اشارت حیران شدند
تا خطاب بر کجاست و بر کیست؛ بعد از آن مثالِ فرمود که یکی از بغداد
آمذ و دیگری از خانه و محله، خود بیرون شد، کدام را زیارت اولتر
باشد؛ گفتند اورا که از خطه، بغداد می آید زیارت و تعظیم او از واجباتست؛
فرمود که در حقیقتِ حال ما از خطه، بغداد لایمکان رسیده ایم و این
شیخزاده عزیز که رسیده است از محله، این جهان می آید، پس زیارت
و تعظیم اولتر مائیم نه او

شعر (رمل)

ما ببغدادِ جهانِ جان انا الحَق می زدیم
پیش از آنکین دار و گیر نکته منصور بود

اصحابِ شاذیها و شکرها کردند؛ راوی حکایت فرمود که چون
شهر رسید از مریدانِ مظهرالدین پرسیدم که شیخزاده شما امروز در چه
حکایت بود؟ کمان کمان حکایتِ حدیث را روایت کردند و من از استماع
این خبر لایعقل شدم؛ همچنان چون این معنی را بخدمتِ شیخزاده
معلوم کردند؛ برخاست و پیاده بحضرتِ مولانا آمد و سرباز کرده
انصاف داده از جمله محبانِ مخلص شد و گفت: آنچه پذیرم و صیت
می فرمود که چارقِ آهنین می باید پوشیدن و عصای آهنین بکف گرفتن
و بطابِ مولانا رفتن که در یافتنِ صحبتِ او بزرگ از جمله مفترضاتست؛

۱ آئید B : آئید Z و مشرف Z : تا مشرف B || 14 حکایت B : — Z ||

حق گفته است و بر حق بوده است و عظمتِ مولانا صد هزاران چندانست که پدرم فرموده بود

شعر (رمل)

3

هر چه گفتند در اوصافِ کمالیتِ تو

همچنان هیچ نگفتند دو صد چندانست

- (۵۷/۳) همچنان منقواست که روزی حضرتِ مولانا به شیخ محمد خادم اشارت فرمود که برو فلان کار را باتمام برسان، مگر شیخ محمد در جواب ایشان اِنْشَاءَ اللَّهِ گفته باشد؛ حضرتِ مولانا بانگ بر وی زد که ای ابله! پس گوینده کیست؟ فی الحال شیخ محمد افتاد و بیهوش شد و از دهانش کف بیرون آمدن گرفت؛ یاران بجمعهم سر باز کرده سجده ها کردند و گریستند که شیخ محمد خدمتکارِ درویشانست و عظیم در بایست است، دیگر گستاخی نکند؛ در حال نظری عنایت فرموده، شیخ محمد بخود آمد و مستغفر گشت

- (۵۸/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه اجتماعِ عظیم کرده کافهٔ صدور و بدور حاضر آمده بودند و خدمتِ سلطانِ اسلام رکن الدین هم حاضر بوده، سماع روز تا نصفِ اللَّیْل کشید؛ مگر میانِ سلطان بدرد آمده پنهانی بگوشِ پروانه گفته باشد که اگر سماع می نشست می آسودم؛ فی الحال خداوندگار فروداشت فرموده بنشستند؛

T, I, 156 ; H, I, 112

۵۸/۳ Z ۴۳ ب - ۴۴ آ B ۴۰ ب

12 در بابت B : بابت Z || فرموده : فرمود 13 محمد B : — Z || 16

میان Z : + مبارک B || 17 پنهانی Z : پنهان B || سماع Z : سماعی B || 18 آسودم Z : آسودیم B

مگر شیخ عبدالرحمن شیداد هنوز شورها می کرد و نعره ها می زد؛ سلطان
برنجش تمام بگوش پروانه می گوید که این درویش چه بی شرم کس
است که فرو نمی نشیند؛ یعنی از حضرت مولانا اورا حالت بیشر است؛ آن
معنی معلوم آن حضرت شده فرمود که شمارا که در باطن خود کرمی
میچنبد و گوشتان گرفته بملک اسفل می کشد و بسبب او چندین طاق و طرب
و بُردا بُرد می کنید و هنوز نمی توانید آسودن و یکدمه تحمل صحبت اولیاء
ندارید؛ کسی را که در باطن او اردهائی دهان باز کرده باشد و دائماً
آهنگ عالم اعلا کند و اورا بالای بالا بر می کشد، چون تواند آسودن
و ساکن بودن؟ یاران بیگبارگی نعره زنان شاذیها کردند و چون سلطان
رکن الدین دو نوبت کرامت عظیم مشاهده کرد، باخلاص تمام سر نهاد
و مرید شد و خدمات پادشاهانه نمود

12 (۵۹/۳) الحکایه : همچنان اخص اصحاب روایت کردند که
سبب انقلاب دولت و قناء فینای سلطنت آل سلجوق آن بود که چون
سلطان رکن الدین بحضرت مولانا مرید شد و اورا پذیر ساخت بعد از
15 زمانی مجمعی عظیم ساخته اجلاس بی نظیر کردند؛ گویند: در آن
زمان پیر مردی بود و اورا شیخ بابای مرندی گفتندی؛ مردی بود
مرتااض و زاهد مترسم و جماعتی از شیاطین الانس که بدان پیر انس
18 داشتندی چندان مدح اورا پیش سلطان کردند که سلطان مشتاق

T, I, 157; H, I, 113 ۵۹/۳ ۴۱ ۴۴ Z

۴ کرمی Z: می کرمی (!) B 12 الحکایه همچنان B: منقولست که Z 13
فناى BZh: Z — 16 مرندی Z: مریدی B 17 مترسم Z: متوسم B

12 — ص ۱۴۹ / ۳ الحکایه ... باشد: ز. ک. به سه سالار

۸۴ - ۸۵

- صحبت او گشته بود؛ آخر الامر فرمود که در طشت خانه بنیاذ سماع کرده با کرام تمام شیخ بابای مرندی را آوردند؛ جمیع اکابر استقبال کرده باعزاز وافر بر صدرش نشاندند و سلطان کرسی نهاده در پهلوی 3 تخت خود بنشست؛ همانا که چون حضرت مولانا از در درآمده سلام داد و درکنجی فروکشید؛ بعد از تلاوت قرآن مجید معرفان فصلها خوانده سلطان اسلام رو بحضرت مولانا کرده گفت: تا معلوم 6 خداوندگار و مشایخ و علمای کبار باشد که بنده مخلص خدمت شیخ بابارا پذیر خود ساختم و او مرا بفرزندی قبول کرد؛ بیاسرهم آفرین و مبارک باز کردند؛ همانا که حضرت خداوندگار از غایت 9 غیرت این سَعْدًا لَغَیُورٌ وَاَنَا اَغْبَرُ مِنْ سَعْدٍ وَاللَّهُ اَغْبَرُ مِنْی فرمود که اگر سلطان او را پذیر ساخت، ما نیز پسری دیگر کنیم؛ نعره بزد و پا برهنه روانه شد 12

- (۶۰/۳) همچنان حضرت چلبی حسام الدین روایت کرد و گفت که چون حضرت مولانا بیرون آمد، بجانب سلطان نظر کردم، دیدم که بی سر ایستاده بود؛ در حال زخم خورد؛ چندانکه علماء و شیوخ در 15 پی او دویدند مراجعت نفرمود؛ آن بود که بعد از چند روز امرا اتفاق کردند، سلطان را باقسرا دعوت کردند تا در دفع تاتار کنگاجی کنند؛ سلطان برخاست و بحضرت مولانا آمد تا استعانت خواسته روانه 18 شود؛ فرمود که اگر نروی به باشد؛ چون اخبار دعوت متواتر شد،

ناچار عزیمت نموده چون بآق سرا رسید در خلوت جائی در آورده زه
 کمان در گردنش کردند و در آن حالت که می تاسانیدند ، فریاد می کرد
 ۳ و مولانا مولانا ! می گفت و حضرت مولانا در مدرسه مبارک خود
 در آن دم بسماع مستغرق شده بود و دو انگشت سبابه را در گوشها
 کرده فرمود که سرنا و بشارت بیارند؛ همانا که سر سرنا و بشارت را
 ۴ در گوشهای خود کرده نعره ها می زد و این غزل را فرمودن گرفت :

شعر (بحث)

نگفتمت مرو آنجا که آشنات منم درین سراب فنا چشمه حیات منم
 ۵ در پی غزلی دیگر فرمود که

شعر (بحث)

نگفتمت مرو آنجا که مبتلات کنند که سخت دست درازند بسته پات کنند

۱۲ الی آخره : چون سماع بآخر رسید فرجی خود را در محراب فرو انداخته
 فرمود که نماز جنازه کنیم و تکبیر بست : تمامت یاران اقتدا کرده بعد
 از نماز اصحاب کرام حضرت سلطان ولد را بر آن آوردند که از کیفیت
 ۱۳ اشارات و حالات امروزیه استفسار کنند : پیش از آنکه حضرت
 سلطان ولد سؤال کند . فرمود که آری بهاء الدین بیچاره رکن الدین
 را خفه می کردند و او در آن حالت نام مرا می گفت و بانگ می زد

۳ مولانا ۷ : B — 4 شده Z : B — ۵ بود و Z : B — ۶ بهاره : B —

۱۷ نام Z : B —

۱۶ رکن الدین را خفه می کردند : سلطان رکن الدین را در ۶۶۳ هـ / ۱۲۶۵
 م خفه کرده اند (ز . ک . به این پی ، الاوامر العلایه ، ص ۶۴۳ - ۶۵۰
 افسرانی ، مسامرة الاخبار ، ص ۸۵ - ۸۷)

و در تقدیرِ الهی چنان بود که چنین شود : نمی خواستم که آوازِ او بگوشم
در آید و تشویش دهد ، قاصداً سرِ سرنارا در گوش می کردم تا از وی
فارغ باشم اما در آن عالم احوالش نیکو باشد

3

(۶۱/۳) همچنان از اصحابِ کرام منقولست که پیش از وقوعِ
این فترت مگر حضرتِ مولانا در سماعِ عزیزی از اوّلِ روز تا نصف
اللیل شورها و ذوقها می کرد و حضرتِ چلبی حسام الدین را خواب غلبه
کرده بود : مولانا فرجی مبارکشِ خود را بالش کرده فرمود که
تا چلبی قدری سر نهد : همانا که رعایتِ امرِ ایشان کرده سر نهاد
و بخواب رفته : بین النوم و البیظه می بیند که مرغی سبیدِ کلان می آید
و او را برمی گیرد و می پرزد تا حدّی که دایره دنیا در نظرش مقدارِ
خردل دانه می نماید و عاقبت بر سرِ قلّه کوهی پر بار و ازهار فروز می
آرد و آن کوه را در غایتِ سبزی و خرمی تفرّج می کند : گوئیا که
حق تعالی آن کوه را از زمرّد سبز آفریده بود : می بیند که آن کوه را
بر قلّه اش سرست همچون سرِ آدمیان و آن مرغ شمشیری بدستِ چلبی
می دهد که گردنِ این کوه را بزَن که فرمانِ ایزدی چنانست :
حضرتِ چلبی می پرسد که تو کیستی و ترا چه نام است ؟ گفت :
من ناموسِ اکبرِ طاوسِ ملائکه جبرئیلِ امینم : همچنان بدان
شمشیرِ آن کوه را از تن جدا می کند : بازش مُرغ بر میدارد و بهمان
جایش فروز می آرد : چون حضرتِ چلبی از هیبتِ آن خواب چشمها

6

12

18

T, I, 159 : H, I, 115

۶۱/۳ Z ۴۵ آ B ۴۱ ب

7 مبارک Z : B ۸ رعایت Z : B ۱۱ فروز Z : فرو B 12 می

کند Z : می کرد B

باز کرده دید که ، حضرت مولانا برابرش ایستاده است ؛ برخاست و سر نهاد ، فرمود که تعبیرِ آن خواب همین روز بشما معاینه شود ؛ آن بود که سلطان رکن الدین سماع ساخته شیخ بابا را در حضورِ مولانا پذیر ساخت ، حضرت چلبی حسام الدین می بیند که رکن الدین را سرش بریده فروز آویخته شد ؛ نظر بسوی مولانا کرده فرمود که تعبیرِ آن خواب اینست که دیده بودی

شعر (رمل)

دیده غیبت چو غیب است اوستاد کم مبادا از جهان این دید و داد
همان بود که برخاست و روانه شد

(۶۲/۳) همچنان قدوة الاخيار، شيخ محمود نجات رحمة الله چنان روایت کرد که روزی حضرت مولانا معرفت می فرمود و کافه اصحاب حاضر و ناظر بودند ؛ از ناگاه خدمتِ مولانا مفتی الجن والانس نُعْمَانُ الْفَقِیْهِ، عَمَّانُ الْعِلْمِ شمس الدینِ ماردینی رحمة الله علیه از درِ مدرسه درآمد، حضرت مولانا فرمود که بیا بیا، نیک آمدی ، اگر تا امروز غایب از خدا می گفتند و تو می شنیدی ، بعد الیوم از خدا بشنو بی هیچ واسطه ؛ باز فرمود که زمانی بیاید که حق تعالی بر بندگانِ خود بی واسطه شیخی کند ؛ اگر چه در جمیع اطوار و اکوار و ادوار شیخ حقیق

T, I, 161 ; H, I, 116

۶۲/۳ Z ۴۵ ب B ۴۲ آ

1 کرده Z : کرد B || 2 آن Z : این B || بشما Z : + عر (!) B || 5 آن

Z : این B || 14 امروز B : - Z || غایب Z : غایت B || 15 هیچ B : - Z

8 دیده ... و داد : MN ج ۴ ، ص ۳۶/۲۸۰ : MA ، ص ۱۸/۳۲۳

اوست ؛ عَجَبَرِ آنک هم شیخ اوست و هم مرید و حقیقت دائم که این
آن زمانست و این بیت را گفت

شعر (مضارع)

3

آن پادشاهِ اعظم در بسته بود محکم پوشید دلقِ آدم امروزِ بدرآمد

(٦٣/٣) همچنان شیخ محمود روایت کرد که روزی معین الدین

پروانه در زاویه شیخ صدر الدین جمعیتی عظیم ساخته بود و حضرت 6
مولانا هم در آن مجمع حاضر شده بود و چون بسماع شروع کردند از

عظمت گرمی و شور او قیامتی برخاست و حضرت مولانا در عالم

استغراق مستغرق شده ؛ مگر کمال الدین امیر محفل در جنب امیر 9

پروانه ایستاده بجنب یاران مشغول شد که مریدان مولانا عجایب

مردم اند ؛ اغلب عامی و محترفه و اعیان شهراند ؛ مردم فضلا ودانا

گردد ایشان کمتر می گردند ؛ هر کجا خیاطی و بزازی و بقالی که 12

هست او را بمردی قبول می کند ؛ از ناگاه حضرت آن سلطان آگاه

در میان سماع چنان نعره زد که همگان بیخود گشتند ؛ فرمود که ای

غرخواهر منصور ما نه حلاج بود شیخ ابوبکر بخارا نه نساج بود 15

و آن کامل دیگر زجاج ؛ حرفتشان بمعرفتشان چه زیان کرد که رحمة الله

علیه می گوئی ؛ پروانه را از آن هیبت پروا نمانده کمال الدین و پروانه

سر باز کرده مستغفر شدند 18

T, 1, 163 ; H, 1, 117

٦٣/٣ Z ٤٥ B ٤٢ آ

1 اوست : Z است B 6 عظیم : Z — B 7 بسماع : Z — B 9 امیر

Z — B 11 دانا : B + اصلا Z 13 آن B : مولانای Z

- (۶۴/۳) همچنان روزی دیگر کمالِ معرف در سماعی رعایتِ صوفیان کرده پشتِ بطرفِ یاران کرده بود و اصحاب را ملتفت نمی شد؛
- 3 حضرت مولانا بانگی بر وی زد که هی کمالِ ناقص! پشتِ بکمالِ کمال کرده. هُشدار؛ از ناگاه بیفتاد و سرش شکافته شد، برخاست و بیای مولانا افتاده ابتهالِ عظیم نمود؛ عنایت فرموده فرجی و دستارش را بوی بخشید؛ زنارِ انکار را بریده بصدقِ تمام بنده و مرید شد
- 6 (۶۵/۳) همچنان اربابِ البابِ روایت کردند که چون حضرت مولانا از کس رنجیدی و مکابره، او از حدّ شذی غر خواهر گفتی و در همش کوفتی؛ چه اصطلاحِ شتمِ خراسانیان همین بوده است
- 9 (۶۶/۳) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که روزی حضرت مولانا در شرحِ نیستی و انکسار و تواضع معانی می فرمود و دلایلِ معقول و منقول و مکشوف می گفت؛ مثال فرمود که چون شاخهای درختان بی باری باشند، مثلِ صنوبر و سرو و شمشاد و سپیدار دایم سر بالا می دارند و اغصانِ خود را بیالای کشند و چون درختانِ بارور باشند؛ تمامتِ شاخه‌هاشان سر زیر می آرند، متواضع و متذلّل می باشند؛ ازین رو
- 12 حضرت پیغمبرِ ما عَلَیْهِ السَّلَامُ التَّحِیَّاتِ بغایت متواضع بود که شجره وجودِ مبارکش جامعِ ثمره اولین و آخرین بود تا لاجرم از
- 15

T, I, 163 ; H, I, 118

۶۶ - ۶۴/۳ Z ۴۶ آ ۲ B ۴

- 1 همچنان B : گویند Z || 2 بطرف یاران Z : بیاران B || 5 فرموده Z : فرمود B || 6 انکار را B : انکار Z || 8 او : B — || 12 فرمود Z : — B || 13 بار Z : باری B || 15 متذلل Z : متذلّل B || 17 و آخرین Z : آخرین B

- جمع انبیاء و اولیاء متواضع تر و خاکیتر و درویشتر و خولتر بود ؛ چنانکه
 فرمود اُمِّرتُ بِمُدَارَاتِ النَّاسِ وَخُلُقِ الْحَسَنِ وَمَا أُودِیَ نَبِیُّ
 3 مِثْلَ مَا أُودِیْتُ ؛ چنانکه سر و دندان مبارکش را شکستند و او از
 غایت کرم بی نهایت خود اللّهُمَّ اهْدِ قَوْمِی فَإِنَّهُمْ لَا یَعْلَمُونَ
 ی گفت و پیغمبران دیگر در هر زمانی مر امّتان خود را چه نفرینها
 6 می کردند ؛ و گویند : هیچ کسی بیشتر از مصطفی صلی الله علیه و سلم
 سلام نمی یارست کردن که ما سَبَقَ رَسُولَ اللَّهِ أَحَدٌ فِی السَّلَامِ
 آنگاه این بیت را فرمود

9 شعر (هزج)

بنی آدم سرشت از خاک دارد اگر خاکی نباشد آدمی نیست

- (۶۷/۳) و همچنان از بعض اخلاق حمیده آنحضرت آن بود که
 12 بهر آحادی و طفلی و بیوه زنی تواضع کردی و تذلل نمودی و دعاها فرمودی
 و سجده کنندگان را سجده کردی ؛ چه اگر نیز کافر بودی ؛ گویند که
 روزی قصّابی ارمنی تنخیل نام مصادف مولانا شده هفت بار سر نهاد
 15 و او نیز بوی سر نهاد

- (۶۸/۳) همچنان منقولست که روزی از محامّه می گذشت و طفلکان
 خُرد بازی می کردند ؛ چون از دور مولانا را دیدند بیکبار دوانه شده
 18 سر نهادند ؛ خداوندکار نیز سر نهاد ؛ مگر از دور کودکی بانگ زد که

T, I, 164 - 5 ; H, I, 118 - 19

۶۷/۳ - ۶۸ Z ۴۶ آ B ۴۲ ب

1 درویشتر Z : درویشتر 3 شکستند Z : می شکستند B || 5 نفرینها B : + که Z ||

12 بیوه زنی Z : بیوه زن B || 13 گویند که Z : مکر B || 16 روزی B : -- Z || 17

دیدند Z : دیدند B || دوانه Z : روانه B

تا من نیز بیایم ، تا کوزک فراغت حاصل کردن و آذن توقف کرده بود

3 (۶۹/۳) و همچنان در آن زمان نه چندان اعتراض و انکار می کردند و فتویها می نبشتند و در تحریم سماع و رباب بابها می خواندند که در بیان کتاب آید و آن همه را از کمال کرم و غایت لطف و مرحمت 6 تحمّل می فرمود و هیچ نمی گفت ؛ عاقبة الامر چنان عدم شنیدن که گوئیا در وجود نیامده بودند و آن طریقت و نسل ایشان تا قیام قیامت در ازدیاد و بردوام خواهد بود

9 (۷۰/۳) همچنان روزی حضرت مولانا را پروانه بسماع دعوت کرده بود ؛ چن برادر سرای رسید توقف بسیار فرموده گفت : تا همه یاران در آیند ؛ چون مجموع اصحاب در آمدند پس آنگاه 12 مولانا درآمد ؛ چون اهل سماع متفرق شدند و آن شب حضرتشان آنجا بگه مانده پروانه از حد بیرون بندگیها نمود و شکرهای عظیم کرد که آنچنان پادشاهی مهمان او شد ؛ مگر چلبی حسام الدین از 15 توقف کردن خداوندگار بر در سؤال کرده باشد ؛ فرمود که اگر اول ما در می آمذیم ، بودی که حشم نواب بعضی اصحاب را منع کردند و یاران مرحوم از صحبت ما محروم ماندندی و چون در دار دنیا یاران 18 خود را نتوانیم بسرای امیری و یا خانه وزیر در آوردن پس روز قیامت در سرای عقبی و جنت مأوی و حضرت مولی چون توانیم بردن ؟ یاران از شاذی آن عنایت شکرها کردند و سر نهادند

- (۷۱/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا رقعہ بخدمت پروانہ فرستادہ بود در شفاعت شخصی کہ خون کردہ درخانہ یاری متواری شدہ بود ؛ پروانہ در جواب رقعہ نبشتہ باشد کہ این قضیہ بقضایای دیگر نمی ماند ، حکایت خون است ؛ حضرت مولانا در جواب فرمود کہ آخر خونی را ولد عزرائیل میگویند ؛ اگر خون نکنند و مردم نکشد ، پس چہ کند ؟ پروانہ بغایت خوش شدہ فرمود 6 تا آذاش کردند و خصمان را خشنود کردہ خون بہا داد

- (۷۲/۳) همچنان منقولست کہ خدمت مولانا شمس الدین ملطی گفت کہ روزی حضرت مولانا در مدرسہ خود معانی می گفت ؛ در 9 اثنای معرفت فرمود کہ من شمس الدین را عظیم دوست می دارم ، اما یک عیب دارد ؛ امیدست کہ حق تعالی آن را نیز از وی ببرد و او را از آن رغبت ببرد ؛ فی الحال من بندہ سرنہادم و تضرع عظیم نمودم کہ 12 عجا آن عیب چہ باشد ؟ فرمود کہ آن کہ در ہر وجودی تصور می کنی کہ خدا آنجاست و در پی آن خیال بی حقیقت می دوی

- 15 شعر (رمل)

چون بسی ابلیس آدم روی هست پس بہر دستی نشاید داد دست
چون ترا آن چشم باطن بین نبود گنج می پنداری اندر ہر وجود

- 18 ہمانا کہ بصدق تمام از آن حالت استغفار کردم و تمیزی عظیم بخشید تا از جملہ صدیقان گشتم و مرا در اوائل کار عادت چنان

T, I, 166 ; H, I, 120

۷۲/۳ Z ۶۶ ب B ۴۳ آ K ۱۰۱

1 کہ Z : B — 8 منقولست کہ Z : B — 11 آن را Z : آن B 17 b

می پنداری Z : پنداراند B 18 ہمانا کہ Z : B — ۱۱ تمیزی KB : تمیزی Z

16 چون ... دست : MN ج ۱۱ م ۲۱ / ۳۱۶ : MA م ۲۶ / ۸

17 چون ... وجود : MN ج ۲ م ۲۱۵۵ / ۳۶۵ : MA م ۲۴ / ۱۵۱

بود که گیردِ تمامتِ اکابر و شیوخ و گوشه‌نشینان و درویشان
 می‌گشتم و استمداد و استعانت می‌طلبیدم و چون طالبِ صادق بودم
 ۳ ناچار ازینها می‌گردم؛ چون حضرت مولانا آنچ نمود بی‌بود نمود
 و دیده مرا گشود؛ از صحبتِ همه‌شان نبراً نمود و حقیقتِ حق را
 معین دیدم و سرِ آن حقیقت بر من مبین شد و آن روز حضرت
 ۶ خداوندگار این بیت را مکرراً می‌فرمود و گفت تا یاران یاذ گیرند

شعر (هزج)

درین بازارِ عطاران مَرُو هر سو چو بیکاران
 ۹ بدکانِ کسی بنشین که در دکانِ شکر دارد

(۷۳/۳) همچنان منقولست که روزی در محفلِ معرفت می‌فرمود؛
 گفت: سلطان العارفين بايزيد رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ سَخَنِي عَجَب
 ۱۲ فرموده است و در غایتِ خوبی گفته که من بحضرتِ محمد رسول الله
 برای شَقِّ قَر و فَلَاقِ حَجَر و اجتماعِ شَجَر و تَكَلِّمِ نَبَات و مَدَر، ایمان
 نیاوردم، بلکه ایمان برای آن آوردم که از کمالِ حکمت اصحاب
 ۱۵ و اَمَّتِ خود را از شُرَبِ شراب نهی کرد و بر اَمَّتِ خود حرام کرد؛
 بعد از آن فرمود که وَاللّٰهُ وَاللّٰهُ هَر که بیشتر کند بیشتر گریز
 و ندامت بیشتر خورد؛ چه اگر در آن مزه و لذتی و منفعتی بودی اول

T, I, 168 ; H, I, 121

۷۳/۳ ۱۶ Z آ ۱۳ B ب ۱۰۱ K

۲ می‌گشتم : KZ — B || بودم : KZ — B || ۴ حقیقت : KB حقیقت : Z || ۳ آ

: KZ این B || ۶ تا BZ : — B || ۱۱ بایزید : KZ : ۱۲ محمد : KZ — B ||

۱۳ حجر KZ ~ شجر B || ۱۴ از کمال KB : کمال Z

خود کردی و دیگران را هم ترغیب دادی و چون شاگردِ خاصِ خالق بود آنچه از حق شنید آنرا کرد و آنرا گفت

شعر (رمل)

3

ترك اين شرب اربگوئی يك دوروز دركنی اندر شرابِ خُلد پوز
چونك اغلب بد بدُند و نا پسند بر همه می را محرم کرده اند

6 (۷۴/۳) الحکایه : اصحابِ کرام که کِراماً کاتیبینَ (۱۱/۸۲)

بوزند ، چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در خانهٔ پروانه

معانی عجب و معارفِ غریب بیان می فرمود ؛ در میانِ تقریر بیان کرد که

9 روزی امیرالمؤمنین عثمان بن عفّان رضی الله عنه از کثرتِ اموال

و اسبابِ خود پیشِ مصطفیٰ علیه السلام شکایت کرد و تنفّر نمود که

چندانک زکات می دهم و تصدّق می کنم و بیشتر خرج می کنم اسباب

12 بیشتر می شود و از عوایقِ آن علایق نمی توانم فراغتِ کلی

حاصل کردن و بی قید بودن و حقیقت می دانم که آسایشِ جان و آرایشِ

دین در عالمِ فقرست و راحتِ نجاتِ الْمُخَفَّقُونَ در آنست ؛ تا حضرتِ

15 رسول درین باب چه تدبیر و تدارک می فرماید ؟ حضرتِ رسول می

فرمود که یا عثمان برو در شکرِ نعمتِ حق تقصیری کن و زمانی کفرانِ

T, I, 169 ; H, I, 121

۱۰۲ K ب ۴۳ B ۷۴/۳

6 الحکایه K : همچنان Z همچنان منقولست که B || 8 کرد ZB : می کرد K ||

9 روزی KZ : + حضرت B || 10 علیه السلام KZ : صلی الله علیه وسلم B ||

14 المحنفون : فی الاصل : المحنون || 16 یا عثمان KB : — Z

4 ترك ... پوز : MN ح ۱ ، ص ۸۵/۱۳۷۲ : MA ۱۰/۳۷

- نعمت و رز، تا مالت کم شود و زودتر درویش گردی و هیچ گونه برکت نماند؛ عثمان گفت: یا رسول الله حمد احد و شکر انعامهای بی حد او که مونس جان و ورد زلفان منست و بدان خوگر شده ام چون توانم کردن که نگویم: حضرت مصطفی فرمود که در قرآن مجید بخواندی که لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ (۷/۱۴)؛ یعنی حق سبحانه و تعالی در کلام قدیم خود شکر شاکران را زیادتی و عده کرده است وَالشُّكْرُ صَيِّدٌ لِّلْمَزِيدِ وَقِدٌّ لِّلْعَتِيدِ هم گفته منست

شعر (رمل)

- شکر نعمت نعمت افزون کند کفر نعمت از کف بیرون کند
زانک شاکر را زیادت و عده است آنچنانک قُرب مُرد سجد است
- پس ترا یا عثمان ازین غنا و اسباب ناگزیرست؛ هرگز در مال تو خسارت و نقصان نخواهد بودن؛ عثمان بشکرانه آن بشارت سیصد سر اشتر سیاه چشم و <و> جعد موی با تمام عُدَّت و اُهبت و آلات سیصد مرد غازی و برگ و زاد فدای غُزات رسول کرده حضرت رسول صلی الله علیه و سلم دست مبارک برداشته عثمان را دعا کرد و فرمود که بَارَكَ اللهُ فِيمَا أَنْفَقْتَ وَفِيمَا أَمْسَكَتَ يَا عِثْمَانُ؛ بعد از آن این حکایت را در شان پروانه تنزیل فرمود که لِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ وَمِنْهُ الْقُوَّةُ

3 زلفان BZ زبان: K 10 عده است KZ: کرده است B 11 در مال KB: مال Z ۱۱ خسارت Z: خار B خسارت و زیان K 12 سر KB: Z 13-14 سلم KZ: علیه B

- والمُنَّةُ که هم درین زمانِ ما خدمتِ امیر معین الدین سلیمان عثمان وار
درشکرِ نِعَمِ باریِ تعالی جِدّ بلیغ می نماید و کافهٔ علما و فقرا و صلحا
و عرفا را تربیت می کند و سایر مستحقانِ اُمّت را بانواعِ دلداریها می 3
فرماید و جمیعِ رعایا را بر موجبِ الشَّفَقَةِ عَلَی خَلْقِ اللَّهِ حمیت
و رعایت کردن بر خود واجب می داند و اکثرِ اوقات گردد
کعبهٔ دلها نیز طواف می کند و در آن عرفات که غُرَفاتِ مقاماتِ 6
اولیاست سعیِ جمیل می نماید تا لاجرم بپرکتِ دعا و بمنِ همتِ
ایشان حَیْثُمَا سَارَ وَتَوَجَّهَ بر هر چه قصد می کند و دست می زند
مظفّر و منصور می شود و همچنان حضرت حق سبحانه و تعالی روز بروز 9
نعمت در نعمت و دولت بر دولت بشکرانهٔ شکرِ او عطا و عوض می فرماید
و چندانک بیشتر کند بیشتر یابد و پیشتر رود؛ پروانه از غایتِ شادی که
حضرتِ مولانا در حقّ وی عنایتها فرمود بپایهای مبارکِ او را بوسه ها 12
می داد و سجده ها می کرد و شکرها می گفت و قربِ دو هزار دینار
ایثارِ اصحاب کرده فرمود که تمامتِ علما و مشایخ و صلحا را سیما
بخش کردند و آیتنام و مساکینِ شهر را جامه ها و پیراهنها ساختند 15
- (۷۰/۳) همچنان فقیرِ متکلم المعروف بشمس الدین مُعَلِّم که
از خواصِ یاران بود، روایت کرد که روزی حضرت

T, I, 171 ; H, I, 123

۱۰۴ K آ ۴۴ B آ ۴۸ Z ۷۰/۳

1 خدمت KZ : — B || 6 دران KB : در Z || 10 بر KB : در Z || او

KB : — Z || 12 بپایهای مبارک KB : مبارک پایهای Z || 16 المروف KZ:

B مروف

خداوندگارِ ما باصحابِ نظر کرد و فرمود که حضرت پیغمبرِ ما محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چنین فرموده است که چون نورِ خدا در دلِ مؤمن درآید دل باز شود و فراخ شود و صحرایی شود خوش و لطیف، چنانکه سنگی در آب اندازی آن آب از هم باز شود؛ سؤال کردند که یا رسول الله اگر آدمی را آن نظر نباشد که فراخ شدنِ دل را ببیند و در نظرِ آدمی پرده و غباری باشد از شومئِ طبیعت و شهوت، بچه علامت داند که دلِ او فراخ شد و فسحتی و سعتی درو سر زد؛ فرمود که بدان که جمیع اسبابِ دنیا و اهلِ دنیا و لذاتِ او در دلِ او سرد شود و بی ذوق نماید و از دوستانِ دنیا و آشنایانِ خود بیگانه شدن گیرد بی هیچ سببی و غرضی

(۷۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا قدسنا الله بسره الاعلی در چهار سوئی ایستاده بود؛ معانی و اسرارِ می فرمود و تمامِ خلایق شهر هنگامه کرده بودند؛ روی مبارک را از خلایق بدیوار کرده معرفت می فرمود تا شب هنگام نمازِ شام شد و چون شب درآمد تمامِ سگانِ بازار گردِ او حلقه کرده بودند و بدیشان نظرِ مبارک تیز کرده معانی می فرمود و ایشان سر و دُم می جنبانیدند و آهسته آهسته زو زو می کردند؛ فرمود که بالله العلیّ القویّ القاهرِ الذی لا قَدیرَ ولا قاهرَ فی الوجودِ لِأَنَّهُ هُوَ که این سگان فهم معرفتِ ما می کنند؛ بعد ازین ایشان را سگ

T, I, 172; H, I, 122

ب ۷۶/۳ Z ۴۸ آ ۴۴ B

1 پیغمبر BZ: پیغمبر K || 3 در آید KZ: + آن B || 5 که KZ: — K ||
 9 سرد KZ: سر B || 11 حضرت ... الاعلی K: — KBZ || 15 تیز
 KB: نیز Z

مگوئید که ایشان خویشانِ کلبِ اصحابِ کهنند

شعر (رمل)

شذ سرِ شیرانِ عالمِ جله پست چون سگِ اصحاب را دادند دست
و این درو دیوارها که مُسَبِّحند . فهمِ اسرار میکنند

شعر (خفیف)

چشم کو تا که جانها بیند سر برون کرده از در و دیوار
در و دیوار نکته گویند آتش و آب و خاک قصه گزار
از ناگاه یاران از هر جایی ریخته شدند : حضرت مولانا فرمود که

شعر (هزج)

بیائید بیائید که دلدار رسیده است بیائید بیائید که گلزار دمیده است

بعد از آن گفت که حضرت حق تعالی صدقه بخش می کرد : صدقه

خوارانِ ماکجا بودند ؟ همه یاران سر نهادند و همچنان معرفت گویان
و سماع زنان تا مدسه آمدند ؛ آن شب همه شب تا سحرگاه سماع بی صداغ
بوده : فرمود که واللّٰه واللّٰه خواصّ این خلائی بیچاره اعتقادی که
در حق انبیا و اولیا بسته اند در حق تره فروشی لایق نیست . مگر که
ایشان عنایت فرمایند . و رحمت کنند

2 شعر KB : بیت 2 || 4 و این KZ : این B || 8 از ناکاد KZ : ناکاد

B || جایی Z : جایی KB || 11 تالی KZ : 4 تا غایت B || 13 آن KB : از 2

3 شد . . . دست : MN ج ۱ ، م ۱۰۲۲/۶۴ : ۷۸ م ۳/۲۸

11

- (۷۷/۳) الحکایه : ولی پنهانی عارفِ صمدانی سراج الدینِ مثنویخان
 طیب الله ثراه که از اکابرِ یاران بود و از حضرتِ چلبی حسام الدین
 3 عنایات و تربیتها یافته ، روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در معنی
 این آیت که إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيداً وَنَرَاهُ قَرِيباً (۷۰/۶-۷) معرفت
 می فرمود ؛ گفت که حضرتِ حق تعالی را سرمه دانی هست که از آن
 6 هر کرا خواهد سرمه چوبی در چشمِ ظاهر و باطنِ او می کشد ، تا بر
 جمیعِ مکنوناتِ مکوناتِ مطلع گشته غیوبِ غیب الغیب برو کشف
 می شود و عینِ یقینِ مخفیاتِ کنوزِ الهی را کما هیَ مشاهده می کند
 9 و اگر چنانکه آن عنایت را در حقِ او نکنند و از آن سرمه بچشمِ او
 نکشد چه اگر تمامِ مغیبات در نظرِ حسنِ او حاضر آیند هیچ یکی را
 نبیند و نداند

شعر (رمل)

12

بی عنایاتِ حق و خاصانِ حق گر مَلَّک باشد سیاهستش ورق
 بی عنایت کی گشاید چشم را بی عنایت کی نشاند خشم را
 15 بعد از آن فرمود که در نظرِ شیخ یا نور شو یا دور شو

شعر (رمل)

نور خواهی مُسْتَعِدَّ نور شو دور خواهی حویش بین و دور شو

T, I, 174; H, I, 125

۱۰۵ K ب ۴۴ B ب ۴۸ Z ۷۷/۳

1 صمدانی KZ : همدانی B || 5 که BZ : K — || سرمه دانی BZ : + که K ||

6 ظاهر Z ~ باطن KB || 13 a و KB Zh : آن Z || 14 a کی KB : که Z || b ی KB :

که Z || 16 شعر KZ : بیت B

13 بی عنایات . . . ورق : MN ج ۱ ، ۱۸۷۹/۱۱۴ : MA ص ۲۰/۴۹

17 نور . . . دور شو : MN ج ۱ ، ۳۶۰۶/۲۲۱ : MA ۲۸/۹۳

(۷۸/۳) همچنان خدمتِ مولانا سراج الدینِ مثنوی خوان رحمة الله

عليه روايت کرد که روزی بیاعِ حضرتِ چلبی حسام الدین رفته بودم ؛

3 دستارچه^۱ پر گلِ احمر بخانه تبرک آوردم ؛ مگر که حضرتِ مولانا در

خانه^۲ چلبی بوده است و مرا معامو نبود؛ بغتة^۳ درآمدم و سر نهادم، می بینم که

اصحابِ عظام زیر و بالا پر نشسته اند و حضرتِ مولانا در صحنِ خانه سیر

۶ می کند و از معارف و لطایفِ منظوم و منثور هر چه می گویند یاران

می نویسند و من از غایتِ دهشت و حیرت دستارچه را فراموش کردم

و از دور در صفِ نعال فروکشیدم ؛ حضرتِ مولانا بجانبِ من نگران

9 گشته فرمود که هر که از باغ بیاید تبرک گل آرد و هر که از دکانِ

حلوائی بیاید مثنی حلوا آرد ؛ سر بر قدم مبارکش نهاده گلها را فرو

ریختم ؛ یاران نعره ها زدند و گلها را ریغا کردند . همانا که سماع

برخواست

12 (۷۹/۳) همچنان خدمتِ سراج الدین گفت که روزی حضرتِ

مولانا فرمود که مجموعِ عالم اجزای یک کس است و اشارتِ اَللّهُمَّ اَهْدِ

15 قَوْمِي فَانْتَهُمُ لَا يَعْلَمُونَ عبارت ازینست ، قومی ای اجزائی ؛ چه اگر

کافران اجزای او نباشند او کل نباشد

شعر (رمل)

18 جزو درویشند جمله نیک و بد و نباشد اینچنین درویش نیست

^۱ T, I, 175 ; H, I, 126

۷۸/۳ Z ۸۸ ب B ۴۵ آ K ۱۰۶

1 سراج KZ : + الله و B 2 عليه KZ : B 4 آمد KZ : آمد B 11 کله

KZ : کله B 15 ای KZ : از B ۱۱ اگر KBZh — Z

18 جزو . . . نیست : فيه مافه ، ص ۷۶/۱۵

(۸۰/۳) همچنان روزی خدمت معین‌الدین پروانه حضرت سلطان ولد را لایه‌ها کرد که البته می‌خواهم تا حضرت مولانا در خلوت بمن معرفت فرماید تا در حق بنده خود عتابی کرده باشد مخصوص؛ چون حضرت سلطان ولد استدعاء پروانه را بحضرت پدرش عرضه داشت. فرمود که آن حَمَل را تحمّل نتواند کردن. تا سه بار الحاح کرده فرمود که بهاء‌الدین دلوی را که چهل کس میکشند آن را یک کس نتواند کشیدن؛ سلطان ولد سر نهاده گفت: این اگر نمی‌گفتم اینچنین معی را از کجا می‌شنیدم

(۸۱/۳۱) همچنان روزی دیگر هم پروانه حضرت ولد را شفیع گرفت که تمام اکابر قونیّه بتذکیر مولانا مشتاق شده اند، اگر مجلسی احسان کند چه شود؛ همانا که تشنگان آب حیات را سیراب گردانیده برخلاق رحمتی عظیم کرده باشد؛ حضرت ولد این حکایت را بخضرتش باز گفت: فرمود که بهاء‌الدین درخت میوه‌داری که از پُری میوه شاخها تا زمین فروز آورده بود کفران نعمت باغبان کرده توانستند قیّاف کردن و از آنجا ربودن و خوردن و شکر نعمت حق را بجای آوردن اکنون که سر شاخها تا سِدْرَةُ الْمُنْتَهی رسیده است و خود را بی‌الا برکشیده. کجا توانند تمتع و تنعم کردن و بلذّت میوه آن نعیم رسیدن؟

T, I, 176 ; II, I, 126

۱۰۷ K آ ۵ B آ ۹ Z ۸۱ - ۸۰ / ۳

۴ سلطان KZ : — B || پدرش Z : پدر KB || ۵ نتواند K : نتواند Z
نتوان B || ۷ نهاده BZ : نهاد و K || ۹ روزی K : روز BZ || ۱۱ کند BZ :
فرمائی K || ۱۳ کت K : کت BZ || پری KZ : پر B || ۱۴ تا زمین فرود K : تا فرو
BZ : ۱۶ - KB : — Z || ۱۷ نتواند KZ : تواند B || میوه KB : — Z || نیم
KB : نیم Z

(۸۲/۴) همچنان از حضرتِ ولد منقولست که روزی پروانه از

حضرتِ مولانا التماس نمود که وی را پند دهد و نصیحت فرماید ؛

۶ زمانی متفکر مانده بود : سرِ مبارک برداشت و گفت که امیر معین الدین

می شنوم که قرآن را یاد گرفته ؛ گفت : آری ؛ دیگر شنیدم که

جامعُ الاصول احادیث را از خدمتِ شیخ صدرالدین سماع کرده ؛

۷ گفت : بلی ؛ گفت : چون سخن خدا و رسول را می خوانی و کَمَا

يَنْبَغِي بحث می کنی و می دانی و از آن کلمات پند پذیر نمی شوی و بر

مقتضای هیچ آیتی و حدیثی عمل نمی کنی از من کجا خواهی شنیدن

۸ و متابعت نمودن ؟ پروانه گریان برخاست و روانه شد و بعد از آن

بعمل و عدل گستری و احسان مشغول گشته خیرات نمود تا یگانه

آفاق شد ؛ حضرتِ مولانا بسماع شروع فرمود

۱۲ (۸۲/۴) الحکایه : ثِقَاتِ رُوات روایت چنان کردند که علمای شهر

که در آن عصر بوذند و هر یکی در انواعِ علوم و حکم مُتَّفَقٌ عَلَیْهِ

بوده ، باتفاقِ تمام بنزدِ خیر الانام قاضی سراج الدین اَرْمَوِی رَحِمَهُ اللهُ

۱۳ جمع آمدند و از میلِ مردم باستماعِ رباب و رغبتِ خلایق بسماع و تحریرِ آن

شکایت کردند که رئیسِ علما و سَرْمُورِ فضلا خدمتِ مولویست در مسندِ

شرعِ نبوی قایمِ مقامِ رسول ؛ چرا باید که اینچنین بدعتی پیش رود

T, I, 177 ; II, 127

۱۰۷ K ب ۴۵ B آ ۴۹ Z ۸۲/۳

2 نمود KB : نموده B 3 و گفت KB : و کنت Z 5 خدمت KB : حضرت Z

14 سراج الدین ارموی : قاضی سراج الدین ابو التمام محمد بن ابی بکر بن احمد

الارموی است که از دانشمندان بزرگ آذربایجان بود و در ۶۸۲ هـ / ۱۲۸۳ م در قونیّه

فوت شد (ر. ک. به G AL, Br. ج ۱ ص ۶۱۴ Suppl. ج ۱ ص ۸۴۸ ؛

سبسالار ، تعلیقات و خوانی* ناشر ، ص ۳۳۸)

و این طریقت تمثیت یابد؟ امید است که عن قریب این قاعده منهدم شود و این شیوه بزودی دور افتد؛ قاضی سراج الدین گفت: این مرد مردانه مؤیدٌ مینِ عیندِ الله است و در همه علوم ظاهر نیز عَدِیمُ المثلست، با او نشاید پیچیدن، او داند و خدای خود

مصراع (خفیف)

كُلُّ شَاةٍ بِرِجْلِهَا سَتْنَاطُ

6

بوالفضولی چند، چند فصولی در مسائل مشکله از فقه و اخلاق و منطق و اصولیین و عربیت و حکمت و علم نظر و علم معانی و بیان و تفسیر و نجوم و طب و طبعیات و غیرها من الآتیات در طبق نبشته بدست تُرک فقیهی دادند تا بخدمت مولانا بر د؛ تُرک فقیه پُرسان پُرسان بلکه ترسان ترسان حضرتش را در دروازه سلطان درکنار خندق بیافت؛ دید که بمطالعه کتابی مشغول شده است؛ اجزارا بدست مولانا داد و از دور بایستاد؛ در حال مطالعه نا کرده دوات و قلم خواسته جواب هر مسئله و نکته را در تحت آن ثبت فرمود بتفصیل و همچنان جوابات مجموع مسایل را در هدیکر آمیخته مجملًا مسئله ساخت؛ چنانک چند دارورا طیب حاذق معجونی مهنًا مهنًا کند؛ چون تُرک فقیه کاغذ را بمحکه باز آورد، بعد از اطلاع و توضح مشکلات و جوابات آن علی العموم در غمام غوم منحصر ماندند و در بیّنات دلائل آن مسایل واقامت بیتہ

18

1 یابد KZ : باید B || 2 دور BZ : ور K || ستناط B : ستناط KZ ||

مشکل Z مشکلی K - B || 14 آن KZ : + پادشاه B || 15 ساخت KZ : ساخت B ||

18 منحصر BZ : محضر K

و ایرادِ براهین و اظهارِ مسندِ هر یکی و دلیلِ حصر و الزامِ مَن يَقُولُ
لَا تُسَلِّمُ و دفعِ معارضهٔ خصم و بحث با توجیهِ حضرتشان حیران
ماندند و بیچاره شدند و ازین حرکت خجل گشتند

همانا که حضرت مولانا در عقبِ رقعهٔ فرمودِ نبشتن که معلومِ رای
عالی، علمای عالم باشد که مجموعِ خوشیهای جهان را از نقود و عقود
و عُنُقُودِ اعراض و اجناس و آنچه در آیتِ رَبَّنَا لِلنَّاسِ (۱۴/۳) 6
است و جمیعِ مدارس و خوانق را بخدمتِ صدورِ مُسَلِّمِ داشته
۳: هیچ منصبی از آنها نگران نیستیم و بکلی عَنِ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا
قطعِ نظر کرده ایم تا صدور را اسبابِ متوافر و لذاتِ دنیاوی مرتب 9
و مستوفا باشد و زحمتِ خود را دور داشته در کُنْجی مُنْزَوی گشته ایم
و در خانهٔ خول فرو کشیده؛ چه اگر آن ربابِ حرام را که فرموده بودند
و نفی کرده اگر بکارِ عزیزان می آمد و بایست بودی حقا که دست 12
از آنجا باز کشیده هم ایثارِ ائمهٔ دین می کردیم و از غایتِ ناچیزی
و ناملفتی ربابِ غریب را بناوختیم؛ چه غریب نوازی کارِ مردانِ
دین و ابراهیمِ یقین است و غزلِ رباب را در حال سر آغاز فرمود 15
و گفت:

شعر (رمل)

هیچ می دانی چه می گوید رباب ز اشلکِ چشم و از جگرهای کباب 18

T, I, 178 ; H, I, 128

۱۰۸ K ب ۴۵ B ب ۴۹ Z ۸۳/۳

4 ها ۴ : KZ : همچنان B || 5 از KZ : B — || عقود K ~ عقود Z || عقود

: KZ : B — || 6 اجناس KZ : B — || 7 صدور KZ : صدقه B || 10 کشته ایم KB :

کشته Z || 11-12 فرموده بودند KB : فرمودند Z || اگر Kh : — KBZ || 18 دانی

KZ : + که B

الی آخره : مجموع علماء در خدمت قاضی سراج الدین نادم گشته توبه‌ها کردند و بحلم خلیلانه و خلعت عظیم مولانا انصافها دادند و از آن جملت پنج نفر دانشمندان فتحل مستدل و مدرسان مفتی بنده و مرید شدند و گفتند :

شعر (رمل)

۶ ز آسمان آید این بخت نهاز عالم خالک کارِ قبال و ستارست نه کارِ بازو

(۸۴/۳) الحکایه : راویان حکایت و حاویان آیت ، چنان روایت کردند که جماعت حاجیان معتبر از کعبه معظم رسیده بودند و بزیارت مشایخ و گوشه نشینان شهر رفته ، هر یکی را دریافتند و اهالی شهر حاجیان را سماعها داده و دلدارها کردند ؛ آخر الامر مگر دوستی حاجیان را بزیارت حضرت مولانا ارشاد کرده بجمعهم احرام بندگی در میان جان بسته بزیارت کعبه جانها توجه نمودند ؛ چون از در مدرسه مبارک در آمدند حضرت مولانا را در محراب دیدند ، بیکبارگی تکبیر آورده بپوش شدند ؛ بعد از ساعتی چون بخود باز آمدند حضرتش بعذر خواستن مشغول شد که شاید که بر شما پوشیده شده باشد و یا مانند کرده باشد که آدمی بآدمی عظیم می ماند ؛ همگان فریاد بر آوردند که حضرت مولانا چه مغلظه و رو پوشست که می فرماید چون اصحاب عظام از کینیت حال و تمهید آن عذر تفحص کردند ، حاجیان باتفاق گفتند که والله العظیم و بیکلامه القدیم

T, I, 180 ; H, I, 129 ۱۱۰ K آ ۶ B آ ۵۰ Z ۸۴/۳

2 جملت KZ : حل B 4 گفتند KZ : B 8 جماعت KB : جماعت Z 12 در KZ : B 13 حضرت مولانا را KB : Z 8 بیکبارگی BZ : بیکبارگی K 15 کرده باشد ZB : کرده باشد K 15 کرده باشد KZ : کر B

- که این مرد در طوافِ بیت الله الحرام احرام بسته با ما بهم بود
و در وقفه عرفات و سعی مروه و صفا و جمیع مناسک حجّ و غیره
زیارتِ مرقّد رسول علیّه السّلام در مدینه مصاحب و همراه ما³
بود، امّا هیچ روزی با ما همسفره و همکاسه نشد و چندین مشاعر
حجّ را تفهیم می کرد، بهمین صورت و لباس که پوشیده است و این دم
مغلّطه می کند و خود را می پوشاند؛ یاران شورها کردند و سماع⁶
عظیم رفت و حاجیان سرها باز کرده مرید و عاشق شدند

(۸۵/۳) همچنان منقولست از فحول اصحاب که حضرت مولانا را

- مریدی بود از اعیان شهر و تجارت صنعت؛ مگر بکعبه معظم رفته⁹
بود؛ همانا که شب عرفه عید قربان خاتون آن خواجه حلوائی
بسیار ساخته بفقرا و مساکین و همسایگان یگان یگان تصدق کرده
سینی عالی پر حلوائی شکری بحضرت مولانا فرستاد تا اصحاب تناول کنند،¹²
خواجه را بدعای خیر معاونت نمایند؛ حضرت مولانا فرمود که آن خاتون
صدیقه ماست تا تمام اصحاب ازین حلوا بخورند و تبرکّ نیز بگیرند؛
جمیع اصحاب چنانک می باید بذوق تمام خوردند و بردند و هنوز سینی مالا مال¹⁵
بود؛ حضرت مولانا سینی را برگرفت و آهنگ بام مدرسه کرده، یاران
متحیر شدند که چه خواهد کردن؛ همان لحظه از بام فروذ آمد بی سینی؛
فرمود که آن حلوا را بآن مرد رسانیدیم تا او نیز بخورد؛ حیرت یاران¹⁸

T, I, 182 ; H, I, 130

۸۵/۳ Z ۵۰ B ۶۶ ب ۱۱۰ K

4 هیچ KZ : — B || همسفره BZ : + نشد K || 5 صورت و KZ : + همین

12 || B تا KZ : یا B || 14 ماست KZ : مات B || تا KB : — Z || 18 رسانیدیم BZ :

+ که || حیرت BK ~ یاران Z

یکی در هزار شد، اتفاق چنان افتاد که خبر مقدم حاجیان رسیده
 شادی کسان مردمان شهر استقبال حاجیان کردند؛ همانا که آن خواجه
 3 روشندل همچنان از گرد راه راست زیارت مولانا آمده سر نهاد
 و شکرها کرد؛ خداوندگار دلدارها فرموده دستورش داد تا بخانه رود،
 پیامد و عیال خود را سلامت بی ملالت و ملامت دریافته همان شب
 6 قدم که نشسته بودند غلامان از میان رختها سینی را بیرون آوردند؛
 خاتون گفت: این سینی ما بشما چه کار دارد؟ تاریخ و نام خواجه
 بروی نبشته؛ خواجه گفت: من نیز درین حیرتم که این سینی پیش
 9 من چه کار دارد؟ خاتون قضیه را باز پرسید؛ گفت: در کوه عرفات
 شب عرفة در خیمه خود با حاجیان جمع نشسته بودیم؛ می بینم که دستی
 از گوشه خیمه درآمد و این سینی را پر حلوا در پیش ما نهاد؛ دیدم که
 12 سینی از آن ما بود، الا معلوم نشد که آنجا از کجا آمد، غلامان بیرون
 دویدند هیچ کسی را ندیدند؛ خاتون صدیقه در حال سر نهاده مشکل
 حلوارا حل کرد و کیفیت حال را باز گفت؛ خواجه بیچاره از آن
 15 عظمت و قدرت بی قرار گشته، علی الصباح زن و مرد بحضرت مولانا
 آمده سر برهنه کردند و زاریها نمودند؛ حضرت مولانا فرمود که آن همه
 برکت اعتقاد و صدق نهاد شما بود که حق تعالی قدرت خود را از
 دست ما بظهور رسانید و ان الفضل بید الله یؤتیه من یشاء
 18 (۶۶/۳؛ ۲۹/۵۷)

2 مردمان K: مردم BZ || 4 فرموده KZ: فرمود B || 5 ملالت و KZ: — B

7 بشما KZ: با شما B || و نام Z: نام و نام K نامه B || 11 در پیش KB: پیش Z ||

12 ما KB: من Z || 13 در حال Z: فی الحال KB || 14 کرد Z: و اگر BK ||

16 آمده KZ: + و B || کردند KZ: کرده B || 17 نهاد KB: — Z

(۸۶/۳) الحکایه : از یارانِ قدیم مرویست که حضرت مولانا در مسجدِ قلعه روزِ جمعه تذکیر می فرمود و مجلس بغایت گرم شده بود و تمامتِ صدور و بدور حاضر بودند و در بسطِ کلام و تقریرِ غرایبِ 3 تفسیر یدِ بیضا می نمود و دُررِ غرایب و امثال و حکایات و اشعارِ مناسبِ آیاتِ نثار می فرمود و از هر گوشه تحسینها و آفرینها تا بمنجوقِ عتیوق می پیوست و مداحانِ رباعیا می گفتند و مقریانِ خوش الحال سحرها می کردند. ۸ مگر فقیه‌ی از سرِ علتی که در دل داشت گفته باشد که اغلبِ واعظانِ آیاتی چند از قرآن مناسبِ وقت و ایام اختیار می کنند تا مقریان آن را می خوانند و ایشان در آن باب استحضار کرده از هر کتابی و تفسیری اقوالِ غریب فرو می شمرند و آن موافقِ طباعِ انام می آید، اما واعظی که بر افاضتِ معانی و ابداعِ لطایف 9 قادر باشد و در هر فتنی ماهر آنست که بیدیه از هر جائی که حفاظ بخوانند در آن باب خوض کند و از فوائدِ عجیبِ علمای عالم را محبتِ خود گرداند ؛ 12 همانا که حضرت مولانا در عینِ آن استغراقِ بدان فقیه اشارت فرمود که از قرآنِ مجید سوره که بخاطرت آید بخوان تا بجایبِ بینی ؛ سلطان و امرا و سایر خلق حیرانِ این اشارت گشتند ؛ همانا که آن فقیه نا نبیه سوره و الضمخنی را (۹۳) فرو خواند ؛ حضرت مولانا فرمود که خواص حضرت 15 الهی که جاسوسِ القلوب اند ، چون در صحبتِ ایشان رسی بحضورِ دل و صدقِ تمام بنشین تا از سعادتِ سرمدی بی نصیب نمانی

T, I, 184 ; H, I, 131

۸۶/۳ Z ۵۱ B ۴۷ آ ۱۱۲ K

4 در KZ : در B || 6 سحرها می کردند BKZ : مناسبِ عشرها میخواند Kh ||
 10 بیدیه KZ : مدیه (!) B || 11 گرداند KB : گرداند Z || 13 بجایب KB :
 عجیب Z || 14 نا KZ : تا B || 15 خواند ZB : خوانده K || 15 - 16 خواص... آلهی که Z :
 خواص حضرت مولانا فرمود الهی که B خاصان خدا عز و جل K || جاسوس القلوب
 ZB : جاسوس قلوب K || 17 نصیب ZK : انصاب B

شعر (رمل)

ای میری کرده پیاده با سوار سرنخواهی برد اکنون پای دار

تو میری با همچو خود موشان بکن با-شتر مرموش را نبوذ سخن

3

پس آنگاه سر آغاز تفسیر و تحقیقِ سورهٔ وَالضُّحَى کرده چندان

معانی و دقایق بیان کرد که در تقریر بیان آید؟ و تا قربِ نمازِ

مغرب مجلس کشید و هنوز در تقریرِ وایِ قَسَمِ وَالضُّحَى غرایب و نوادر

6

می فرمود؛ حاضرانِ مجلس تمامت مست گشته همان دم آن فقیه منکر

برخاست و سر برهنه کرده و جامه‌ها چاک زده زاری کنان پایه

منبر را بوسها داده با اعتقادِ کامل و صدقِ بی غِلِ بنده و مرید شد

9

و آن روز تمامِ خواصِ مردم ارادت آورده غلوی عام شد و گویند

و عظمِ آخرینِ خداوندگار همان بود، دیگر بتذکیر شروع نفرمود

و بطریقِ دیگر لایتنقَطِ بتذکیر و تقریر مشغول بود

12

(۸۷/۳) همچنان منقولست که در آن زمان بزرگی از اعیانِ شهر

وفات یافته بود و مجموعِ اهلِ قونیه در آن مجموع حاضر گشته؛ مگر

حضرتِ مولانا بیرونِ سرای متوفّا سیّر می فرمود تا جنازه بیرون

15

آمدن و کمال الدینِ معرف ایستاده بود، صدورِ شهر را علی الانفراد

T, I, 185 ; H, I, 133

۸۷/۳ Z ۵۱ B ۷۱ K ۱۱۳

3 a بکن : KB : مکن B 6 غرایب : KB : غریب Z 8 کرده : KB : B 8 زده

: KB : زاده (!) B 9 با KB : از Z 11 آخرین : BZ : + حضرت K 12 بود KB :

بوده B 13 که KB : + روزی B 15 می فرمود KB : فرمود Z

11 ای میری . . . پای دار : MN ج ۱ ، ص ۱۶۱۴/۹۹ ؛ ص ۱۶/۴۳ MA

12 تو میری . . . سخن : MN ج ۲ ، ص ۳۴۴۹/۴۴۱ ؛ ص ۶/۱۸۲ MA

تعریف می کرد که بسم الله خواجه صدرالدین ، مرحبا اخي بدرالدین ،

بسم الله امير کمال الدین ، خوش آمدی مولانا سیف الدین ، شاذ آمدی

شیخ عزالدین وازین قبیل بیحد می گفت و چون جنازه را بیرون آورده 3

روانه شدند و تابوت را در کنار لحد نهادند تا دفن کنند ؛ حضرت

مولانا پیش آمد و بر سر گور مثال تلقین خوانان بایستاده فرمود که

کمال الدین معرف را بخوانند ؛ معرف بیامد و سر نهاد ؛ جمیع علماء و شیوخ ۶

نگران شدند تا حضرت مولانا چه می کند ؛ فرمود که هم اکنون اگر

صدرالدین و بدرالدین و کمال الدینست پیدا شود و معین گردد که از کیانست

و می ترسم که در صدر او دین نباشد و بدر او را نوری نباشد و کمال ۹

او در نقصان باشد و چون سیف دین را بر نفس خود نرانده بود ، بساطور

مُشکَر و نکیر اسیر شود و عزت او بخواری بدل گردد ؛ غریب از نهاد

خلایق بر خاسته کمال الدین بیهوش گشته بسا منکران کهن تجدید ایمان 12

کرده زنارها بریزند و از نو بنده و مرید شدند

(۸۸/۳) الحکایه : یاران صحبت و ندیمان خدمت چنین روایت

کردند که هر سالی حضرت مولانا با اصحاب کرام و گویندگان فاخر 13

بر گردونها سوار شده بجانب آب گرم می رفتند و قرب چهل و پنجاه

روز آنجایگاه اقامت می فرمود ؛ مگر در کناره دریاچه آب گرم

یاران حلقه زده بودند و حضرت مولانا سرمست جام بقا و مستغرق 18

T, I, 186 ; H, I, 134

۸۸/۳ Z ۵۱ B ۴ / ۱۱۴ K

3 قبیل KB : قبل Z 4 : تابوت را BZ : تابوت K 5 : بایستاده Z : بایستاد

KB 8 که از KB : از Z 11 : بخواری KB : بخوری Z 12 : بر خاسته BZ :

بر خاست K 13 : و از نو . . . شدند ZB : — K 17 : در کناره BZ : کنار K ۱۱

14 - من ۱۷۴/۱۰ الحکایه . . . مرید شدند : ر. ک. به سه-الار ، من ۸۳

انوارِ لقا گشتہ معانی می فرمود ، یاران نعرہ ہا می زدند و شور ہا می کردند اتفاقاً تمامتِ جغرّانِ آن گول بیکبارگی بوقوفہ در آمدہ غلبہ عظیم می کردند ؛ حضرت مولانا بانگی سہناک بریشان زد کہ 3
 این چہ غوغاست ، یا شاہا بگوئید یا ما ؛ در حال ہمہ شان خاموش گشتہ هیچ نگفتند ؛ چندانک آنجا بگاہ بوزند اصلاً جانوری دم نزد و چون 6
 بمبارکی نہضت می فرمود بکنارِ دریاچہ بیامد و اشارت کرد کہ بعد ازین دستورست بحالِ خود مشغول شوید ؛ فی الحال بغلغلہ تمام بگفتن آغاز کردند و ازین کرامت عجیب نہ چندان منکران توحید 9
 ایمان آوردند کہ توان گفت ، و قربِ دو ہزار آدمی از زن و مرد مرید شدند

(۸۹/۳) همچنان مگر روزی حضرت مولانا زیارتِ تربت بہاء ولد می رفت ؛ قضا را مگر قصّابانِ شہر گاوی را خریدہ بوزند کہ 12
 قربان کنند ؛ ریسہاں را بریدہ از دستِ ایشان بگریخت و خلایق در پیِ آن گاو می دویزند ؛ عللاً می کردند و هیچ کسی را بارہ آن نبوذ کہ 15
 بارہ پیشتر روز ویا اورا تواند گرفت ؛ از ناگاہ گاو بحضرت مولانا مقابل افتادہ فی الحال بایستاد و آہستہ آہستہ پیش او آمدہ بزبانِ حال کہ اہلِ حالش می دانند امان می خواست و لا بہا می کرد ؛ همانا پیش آمدہ 18
 گاورا بگرفت و بدستِ مبارک اورا می مالید و مرحمت می فرمود ؛ جماعتِ قصّابان در پیِ رسیدہ سر نہاژند ؛ فرمود کہ این را شاید کشتن آرازش

T, I, 187 ; H, I, 134 ۱۱۵ K آ ۴۸ B آ ۵۲ Z ۸۹/۳

1 می زدند KB : زدند Z || 6 دریاچہ KZ : دریا B || کرد BZ : — K

8 نہ چندان KZ : — B || 16 افتادہ KB : افتاد Z

- کنید ؛ قبول کرده آن جانور را آزاد کردند و از قتل رهیذه ترخاننش گذاشتند ؛ بعد از ساعتی چون اصحابِ عظام در عقب رسیدند حضرت مولانا بمعرفت شروع فرموده گفت : حیوانی را که آهنگِ قتل او کرده بودند از ناگاه خلاص یافته بگریخت و بسوی ما آمد ؛ حق جل و علا اورا از عنایتِ بی نهایتِ خود و برکتِ ما از کشتن و شرحه شرحه گشتن برهانید و آزاد شد ؛ اگر انسانی را که از جان و دل روی بحضرتِ مردان آرد و مرید شود از دستِ سلاخانِ دوزخ برهاند و بجنّت ابدی برساند ، هیچ عجیب و غریب نباشد ؛ یاران از غایت شادی برقص و چرخ درآمده از اوّل روز تا شب هنگام مشغولِ سماع بودند و چندانی دستارها و جامه‌ها بقوالان دادند که در حساب آید ؛ و گویند آن گاوی آزاد کرده را دیگر کسی بجائی نذید و در صحرای قونیّه ناپدید شد

- 12 (۹۰/۳) همچنان از خدمتِ مفخرالابرار شیخ سنان الدینِ نجاتار که از نجاتار کرام بود رَوَّحَ اللهُ رُوحَهُ منقولست که روزی حضرتِ مولانا فرمود که عاشقانِ خدا را حلاوتِ محبت می‌کشد و اهلِ دنیا را زهرِ فراقِ زن و زر می‌کشد و چون حق تعالی این عالمِ وجود را از عدمِ محض ساخته است ، پس عدم می‌باید شدن تا از تو چیزی سازند

T, I, 189 ; H, I, 135

۹۰/۳ Z ۵۲ ب B ۴۸ ب K ۱۱۶

3 فرموده KZ : فرمود B || حیوانی را BZ : حیوان را K || که ZK ؛
 — B || 5 کشتن KZ : کردن B || 6 انسانی را KB : انسانی Z || برهانید KZ ؛
 برهانید B || 7 آرد KZ : آزاد (!) B || 8 یاران KZ : — B || 9 سماع KZ ؛
 سماع B

- (۹۱/۳) هو روایت کرد که روزی خدمتِ مولانا قطب الدین شیرازی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ زیارتِ مولانا آّمذہ بود و حضرتش بمعارفِ پذیرِ کریمِ خود گرم شده بود؛ از ناگاه گردونی از درِ مدرسه می گذشت؛ 3
جماعتی نگرانِ آن صدا شدند؛ مولانا فرمود که آوازِ گردونست یا فعلِ گردون؟ همه شان سر نهانند؛ بعد از آن خدمتِ قطب الدین سؤال کرد که راهِ شاهیست؟ فرمود که راهِ ما مُردن و نقدِ خود را 6
بآسمان بردن، تا نمیری نرسی؛ چنانک صدرِ جهان گفت تا نمردی نبردی؛ قطب الدین گفت: آه دریغا چه کنم؛ فرمود که همین که 9
چه کنم؛ پس آنگاه در سماعِ این رباعی را فرمود

رباعی

- گفتم چه کنم گفت همین که چه کنم گفتم به ازین چاره بین که چه کنم
رو کرده بمن بگفت ای طالبِ دین پیوسته برین باش برین که چه کنم 12
هماندم مرید شد

- (۹۲/۳) همچنان یکی از کبارِ اصحابِ وفات یافته بود؛ بحضرتِ مولانا مشورت بردند که او را بتابوت در گور نهد یا بی تابوت؛ فرمود: 15
تا یاران چه مصلحت بینند؛ عارفِ ربّانی، معدنِ النور، کریم الدین ولدِ بکنمور رحمة الله علیه که از جمله اهلِ مقامات و صاحب بصیرت

T, I, 190 ; H, I, 135

۹۲ - ۹۱/۳ ب ۵۲ Z ب ۴۸ B

1 هو KB : همچنان Z 2 علیه KZ : — B 5 خدمت KZ + :

مولانا B 8 نبردی KZ + : مولانا B 10 رباعی ZB : شعر K 12 کرده

Z : کرد KB ۱۱ بگفت KZ : گفت B

- بود ؛ فرمود که بی تابوت نهادن اولیتر باشد ؛ یاران گفتند : بچه دلیل؟
گفت : فرزندان مادر بهتر رعایت کنند که برادر ؛ چه جسم آدمی از
3 خاکست و تخته چوبین هم فرزندی خاکست ، پس هر دو برادر باشد
و خاك مادر مشفق ، پس بمادر سپردن صواب تر باشد ، حضرت مولانا
تحسینهاش فرمود وگفت : این معنی در هیچ کتابی مسطور نیست
- 6 (۹۲/۳) همچنان منقولست که روزی در مسجدی قاضی عزالدین
واعظی وعظ می گفت و حضرت مولانا در آنجا حاضر بود ؛ مگر واعظ
در تفریر آیات و بیانات و عظمت مردم مبالغه عظیم می کرد ؛ حضرت
مولانا روی بسوی اصحاب کرده بمعرفت شروع فرموده حکایتی عجیب
9 مثال آورد که در خطبه بلخ خواجه بود منعم و صاحب ثروت ؛
از ناگه عالم بقا سفر کرده ، او را فرزندی ماند ناخلف و پرحلف
و بدکار و از تحویل پذیرش قرب صد هزار دینار زر نقد بوی میراث
12 ماند ، بیرون املاک و اثاث خانه ، با عورتی تعشقی کرده تمام اسباب
را با وی تلف کرد و هیچش نماند

شعر (رمل)

مرد میراثی چه داند قدر مال رستمی جان کشد و بجان یافت زال
نقد رفت و کاله رفت و خانه ها ماند چون جغدان در آن ویرانه ها

T, I, 190 ; H, I,

K ۱۱۷ ب ۴۸ B ۵۲ Z ۹۲/۳

4 مشفق KZ : B — || بمادر KB : + مشفق B || باشد Z : نماید K می
ماند B || 5 کتابی KB : کتاب Z || 8 وعظت KB : واعظت Z || 10 آورد KZ :
آورده B || 14 باوی KZ : B — || و KZ : B —

16 مرد ... زال : MN ، ج ۲ ، ص ۳۷۲/۲۶۷ ، MA ، ص ۱۴/۱۱۳

17 نقد ... ویرانه ها : MN ، ج ۶ ، ص ۴۲۱۰/۵۱۶ ، MA ، ص ۱۹/۶۵۲

- عاقبتِ حال این پسر را چون از همه وجوه بسر آمد، چنانک بنانی محتاج شد و آن معشوقه، دروغین نیز از وی کنار گرفته . چندانک می کوشید در میان نمی آمد و آن موئی که در میان ایشان نمی گنجید از دیده، او سر زد و بعوض هر بوسه، دشنام باران می کرد، آخر الامر بدان فاحشه گفت: از تو حاجتی دارم، بعد از آن تو دانی؛ معشوقه راضی شد؛ گفت: می خواهم که در وقتِ بَول کردنِ تو در کافِ شکافِ رانت را نظر کنم؛ گفت: سہلست؛ همانا که ساعتی بتفرجِ فُرجه، فرجِ او مشغول شده فریاد کرد و بهیاهای بگریست؛ پرسیدند که موجبِ گریه و افغان چیست؟ گفت: از آن مجموعِ مال و اسباب و اسبان که در راهِ او در باختم درینجا هیچ یکی را نمی بینم و همه درین جایگاهِ تباہِ پرگناه فرو رفته است؛ چندانک نگریدم اثری از آنها پدید نیست؛ همچنین این واعظِ مانیز و علمای ظاهرِ خود نما اگرچه از انبیاء و اولیاء و اقطاب نشانها می دهند و بدان قدر مباحات می کنند بَقُولُونَ بِالْأَنسَنِیَّتِهِمْ مَا لَیْسَ فِی قُلُوبِهِمْ (۱۱/۴۸) قطعاً از آن حالات و مقاماتِ درویشان چیزی نیست و تصویرِ ایشان آنست که ما همه را داریم

شعر (خفیف)

- دعوی عشق کردن آسانست لیک آنرا دلیل و برهانست
حقاً که هیچ ندارند و آنچه دارند بر بسته است، فی بر رسته؛ عاقبتِ کار معلوم شان شود و سود ندارد؛ برخاست و بی کفش روانه شد

6 رانت را BZ: رانت K || 9 آن K: — BZ || 10 فرو رفته است KB:
فرو رفته KZ: || 15 داریم KZ: می داریم B || 17 لیک KZ: لیکن B || 18 فی BZ: نه K

17 دعوی ... برهانست: فیه مافیه، ص ۴

(۹۴/۳) الحکایه : ملک القضاة والحُکّام مولانا کمال الدین کابی

رحمة الله عليه که از اکابر قاضیان روم بود ، روایت کرد که در تاریخ

سنه سته و خمسين و ستمائه بجانب دارالملک قونیّه رفته بودم بدیدن سلطان 3

عزالدین کیکاوس نورالله قنبره تا امور ولایت دانشمندیّه با تمام رسانیده

با امثله و فرامین عودت افتد و بعنایت باری تعالی بزودی جمیع مهمات

بحصول پیوسته می خواستم که روانه شوم ؛ جماعتی دوستان که از اکابر شهر 6

بوژند مثل شمس الدین ماردینی و افصح الدین وزین الدین رازی

و شمس الدین ملطی رحیمهم الله مرا بدریافتن زیارت حضرت مولانا

ترغیب و تحریص دادند وصیت جمیل ایشان را خود از افواه مردم 9

شنیده بودم ، اما استکبار منصب و استکثار اسباب و ارتکاب انکار

مانع می شد و نمی یارستم بدان جانب مآبی جستن ؛ عاقبه الحال توفیق 12

الهی رفیق جان من گشته برغبتم تمام و جذبه درون آن شاه انام

مصحوب آن جماعت کرام بزبارت حضرت مولانا مشرف گشتم ؛ همانا که

چون از در مدرسه مبارک قدم نهادیم دیدم که حضرت مولانا خرامان 15

خرامان استقبال ما بندگان کرد ؛ بمجرد نظری که بر چهره مبارکش

انداختم عقل از من زایل شد ؛ همچنان بجمع سر نهادیم و مولانا از آن

میان من بنده را درکنار گرفته گفت : 18

شعر (رمل)

می گریزی هر زمان از کار ما در میان کار چونت یافتم

T, I, 192 : H, I, 136

۱۱۸ K آ ۹۹ B آ ۵۳ Z ۹۴/۳

4 دانشمندیه KZ : دانشمندیان را B || 5 جمیع KB : جمیع Z || 6 اکابر BZ : + علمای

K || شمس الدین Z : شمس دین K شمس B || 15 که KB : — Z || 17 شد KZ : شده B

- بعد از آن فرمود که الله الحمد کمال الدین ما روی بکمال جلال آورده
از اکلان دین شد و همچنان از علم لدنی خود زبانی برگشود که در جمیع
عمر خود از زبان هیچ شیخی و قطبی و عالمی نشنیده بودم و در هیچ کتابی
مطالعه نکرده ؛ چون بقدر استعداد و ادراک خود از عظمت او واقف
گشتم ، بصدد هزار ارادت و اخلاص از سلک مخلصان او شدم و فرزندم
قاضی صدرالدین و مجدالدین اتابک را مریدش ساختم و چندین بزرگ
زادگان و سایر آزادگان بنده و مرید شدند؛ همانا که آشفته وار چون بمقام
خود باز آمدم می بینم که باز جانم باز در قفص قلب من بی قرار و پرواز
کنان شد ؛ با دوستان عزیز مشورت کردم ، البته میخواهم که حضرت
مولانا را سماع دهم و مریدی را پیدا کنم ؛ تمامت قونیه را طلب کردند ،
غیر از سی زنبیل آبلوج خاص الخالص نیافتند و قوصره چند از نبات
هم آمیختند ؛ چه در آن زمان تمامت عالمیان در کنف امان امین بودند ؛
از کثرت اجتماعها و سماعها و سورها و سرورها هیچ نوع نعمتی بخلاق
قونیه و لواحق آن بس نمی کرد ؛ برخاستم و بنزدیک گوماج خاتون
توقاتی که حرم سلطان بود رفته کیفیت حال را باز گفتم ؛ ده کله آبلوج
دیگر مذکوره انعام فرمود و من تصور می کردم که آنچنان مجمع را این
قدر شکری جلاب چون جواب گوید ؛ باز فکری کردم که جهت مردم
عوام جلابهای شهید عسلی سازند ؛ درین فکرت بودم که از ناگاه

1 آورد. KB : آورد Z || 2 اکلان K : کلان B اکمال Z || 4 نکرده KB
ناکرده Z || 7 و سایر آزادگان BK : — Z || 12 کف KZ : کف B || 3 بودند Z :
بوده BK || 13 سورها BZ : سورها K || نوع KZ : نوعی B || 14 لواحق KZ : از
حق (!) B || 15 کله B : — KZ || 17 شکری KB : سکری Z || فکری KZ : فکر B

- حضرت مولانا از در درآمد و گفت: کمال الدین وقتی که مہانان بیشتر آیند
آب را بیشتر باید کردن تا بسندہ کند؛ همان بود کہ کَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ
وَالْهَامِ الْهَاتِفِ ناپدید شد؛ چندانکہ در پی دویند اثری ندیدند؛
3
علیہا تمامِ آبلو جہارا در حوضِ مدرسہ قرہ طائی کردہ در چند
خُمِ خسروائی دیگر جلاب ساختم و بشراہدارِ سلطان سپردم تا آبناک
نہاشد، دم بدم می باید چشیدن؛ اُسکرہ پر کردہ بدستِ من داد؛
6
دیدم کہ بغایت زبان گز و گلوگیر بود؛ گفتم دیگر آب می باید، سبویی
چند باز آب ریختند؛ باز چشیدم شیرین تر از اولین بود؛ همچنان بغیر از
9
حوضِ دہ خُمِ دیگر از جلاب شکاری پر کردند و هنوز شیرین بود
فریاد از نہادِ من برخاست کہ این کرامتِ عظیم از اشارتِ آن
حضرتست و مرا اخلاص یکی در ہزار شد کہ بود والوانِ اطعمہ را
12
از جلابِ بی حساب و قیاس باید کردن و در آن شب تمامِ سلاطین
و اساطینِ دین را دعوت کردم؛ چندانکہ بزرگان جمع آمدند کہ در شرح
گنجد؛ و از وقتِ نمازِ ظہر تا نیمشب حضرت مولانا در سماع بود
15
و بقوتِ ولایت و قدرتِ ہدایت میدان را از دستِ مردانِ وقت باسقلالِ
تمام فرور گرفته کسی را مجالِ جولان و امکانِ حرکت نبود و من در صفِ
نعال کمرِ خدمت در میانِ جان بسته تشنگانِ سماع را جلاب بخش
18
می کردم و خدمتِ معین الدین پروانہ و نوابِ سلطان بموافقتِ من بندہ

3 دویند KB : دویندی Z || ندیدند KB : ندیذندی Z || 5 خم K : خی

BZ || 7 زبان کر K : زبانگیر BZ || دیگر BZ : دکر K || 9 و K : — ZB || 11

اطعمہ را KZ : اطعمہ B || 12 حساب BZ ~ قیاس K || 13 دین را KB : را Z ||

15 و بقوت KB : وقوت Z — Zh

چون شمع طراز، بصد هزار نیاز و اهتزاز، ر سر پا ایستاده بوذند
و بو العجب افکار و اندیشه‌ها در دلم می گذشت ؛ همانا که حضرت مولانا
۳ قوالان را بگرفت و این رباعی را فرمود

شعر

گرم آمد و عاشقانه وجست و شتاب
۶ بو یافته روح او ز گلزارِ صواب
بر جله قاضیان دوانید امروز
در جستن آب زندگی قاضی کاب

۹ باز سماع از آن گرم تر شد که بوذ ؛ همچنان مرا در پیش خود خوانده
در کنار گرفت و بر چشم و رویم بوسه‌ها داده غزلی سر آغاز فرمود
بیت (مجتث)

۱۲ مرا اگر توندانی پیرس از شبها . پیرس از رخ زرد و ز خشکی لبها
و این غزلیست مطوّل و عظیم و من فی الحال سر باز کرده جامه‌ها چاک
زدم و مرید عشق او شدم و آن بوذ که احوال من و امارت من
۱۵ چندانک رفت ترقی گرفته اولاد و اعقاب و اسباب من بی نهایت شد
و آنچ بیاطن من بخشید و چشاند نتوان بزبان آوردن ، یَضِیقُ صَدْرِی
و لا یَنْطِقُ لِسَانِی ؛ چنانک گفت :

۱ اهتزاز KZ : اهتزاز B ۵ و شتاب K : شتاب Z ۶ بو KBZb : بر Z ۷
۹ کر متر BK ~ ازان Z ۱۰ خوانده KB : خواند Z ۱۱ در کنار BZ : در کنارم
K ۱۲ و رویم BZ : رویم K ۱۳ فرمود بیت . . . ص ۱۹۲ / ۲۰ الله ZB : — K
(در K آن ورقها که دارای این قسم اند افتاده اند) ۱۲ پیرس Z : پیرس B ۱۴ من
Z : — B ۱۵ اولاد B : — Z ۱۶ چنانکه B ~ کنت Z

شعر (رجز)

ملکِ سعادت ببرد هرکه مرا بنده شود

3 گردد بشاهِ دو سرا هرکه گزیند درِ من

(۹۵/۳) همچنان سعاداء اصحاب چنان روایت کردند که شبی

معین الدین پروانه اکابر شهر را سماع داده بود و هریکی شمع نیم منی

6 با هم برده در پیشِ خود نهاده بودند ؛ عاقبة الامر حضرت مولانا را

دعوت کرده اجابت فرمود ؛ چه عادت آن حضرت چنان بود که بعد از

اجتماع همه اکابر حاضر شدى ؛ پس حضرت مولانا یاران را فرمود تا

۹ مختصر شمعی با هم باشد ؛ اعزه اصحاب در حقارت آن شمعک کوچک

متعجب شدند ؛ چون حضرت مولانا بسرای پروانه درآمد در کنج

خانه فرو کشیده آن شمعک را در پیش او نهادند ؛ صدور و اکابر زیر

12 در همدیگر نظر می کردند و تعجب می نمودند و بعضی بر جنون و شید

حمل می کردند ؛ حضرت مولانا فرمود که جان این همه شمعها این شمعک

حقیر ماست ؛ اصحاب صدیق سر نهاده مصداق می داشتند و بعضی از روی

15 انکار سر می جنبانیدند و مُحال می پنداشتند ؛ گفت : اگر باور نمی کنید

هوئی بکرد و آن شمعک فرو مرد ؛ تمامت شموع منور بیکبارگی کشته شد

و همه شان در تاریکی فرو ماندند ؛ فریاد از نهاد یاران برخاسته بعد از

18 ساعتی که حیران مانده بودند ، آهی بکرده مجموع شموع کما کان بازور

شدند ؛ هی سماع برخاست جمیع علما و امرا نعره زنان سر نهادند و تا

T, I, 197 ; H, I, 139

۱۲۰ K آ ۵۰ B ب ۵۴ Z ۹۵/۳

4 همچنان Z : B 5 شمع : B 7 از Z : B 11 در پیش B :

پیش Z || کشیده B : کشید Z || خانه Z : B 16 فرو مرد Z : فرو مرد B

وقتِ سحر سماع می‌رفت و مجموعِ آن شمعها سوخته شد و آن شمعکِ کوچک تا صبحدم از برکتِ آن دم در کار بود؛ همه‌شان بنده و مرید شدند 3

- (۹۶/۴) الحکایه: ملک المدرّسین مولانا شرف‌الملة والدینِ قیصریه علیه سلام الله والتّحیة که در عصرِ خود شافعی ثانی و نعمانی بانی بود و از مریدانِ برگزیده، ممتاز؛ چنانک خدمتِ تاج‌الدین معتر در شهرِ آق‌سرا جهتِ او مدرسه بنا کرده از حضرتِ مولانا اورا مدرّس خواست؛ حکایت کرد که روزی در بندگیِ مولانا حاضر بودم؛ فرمود که مرید را در حضورِ شیخِ خود نماز کردن جائز نیست؛ چه اگر در کعبه نیز باشد؛ چنانک حضرتِ بهاء ولد رضی الله عنه بمعرفت مشغول بود؛ وقتِ نماز شد، جماعتی از مریدان ترکِ حضورِ شیخ و استماع معارف کرده بنماز شروع کردند و یاری چند همچنان مستغرقِ حضور و مستهلکِ نورِ شیخ گشته بودند و حق تعالی نظرِ بصیرت ایشان را علی العیان نمود که نماز کنندگان را روی از سوی قبله برگشته بود و نماز باطل شده و همچنان معنی دیگر فرمود که سماعِ شیخ کامل را چون نمازِ موقت و روزه رمضان فرضست و بر مریدانِ مخلص و مقبل سماع مباحست چندانک می‌تواند، و بر عوام الناس که نه شیخند و نه مرید حرامست و باز فرمود که کافه انبیاء و اولیاء در حق حقیقتِ باری تعالی هیچ نگفتند و بر چیزی قرار ندادند و من از

مر نور جان محمدی علیہ الصلوٰۃ والسلام می گویم خدا همگی
ذوقست و من لم یدق لم یدر؛ و من آن ذوقم و در آن ذوق بکلی
غرقم و ذوق عالمان عکس آن ذوقست که الایمان کله ذوق³
و شوق؛ همانا که نعره بزد و بسماع شروع کرد

(۹۷/۳) همچنان فرمود که من این جسم نیستم که در نظر
عاشقان منظور گشته ام، بلکه من آن ذوقم و آن خوشی که در باطن⁶
مرید از کلام ما و از نام ما سرزند؛ الله الله چون آن دم را در یابی
و آن ذوق را در جان خود مشاهده کنی غنیمت می دار و شکرها
می گزار که من آنم⁹

شعر (رباعی)

خود را چو دی زیار خرم یابی از عمر نصیب خویش آن دم یابی
زهار که ضایع نکنی آن دم را زیرا که چنان دی دیگر کم یابی¹²

و باز معنی دیگر فرمود که نظر در لقمه حلال و کسب حلال نباید
کردن که اصل آن دخل و خرج است تا در چه خرج شود؛ بسیار
لقمه حلال باشد که جز کسل و دغل و فشل بار نیارد؛ لقمه که¹⁵
در جان تو شوق و ذوق افزایش و رغبت بدان عالم نماید و میل بر طریقه
انبیا و اولیا رویابد، بدان که حلال است

T I, 199 ; H, I, 141

۹۷/۳ Z ۵۵ آ ۵۰ B ۵۰ ب

1 الصلوٰۃ و Z : B — || خدا || B — Z || 2 لم یدق : Z : + و من B ||

5 در B : B — Z || 13 در B : B || نباید Z : باید B || و Z : B — ||

14 درجه Z : درجه B || 15 بار Z : باز B || که Z : + دیگر B

مصراع (هزج)

دانستی است و گفتنی نیست خموش

3 و اگر از آن لقمه بر عکسِ اینها سرزنش بدان که حرامِ محض است

شعر (رمل)

لقمه کو نور افزود و کمال آن بود آورده از کسبِ حلال
 6 چون ز لقمه تو حسد بینی و دام جهل و غفلت زاید آن را دان حرام
 علم و حکمت زاید از لقمه حلال عشق و رقت آید از لقمه حلال
 لقمه تخمست و برش اندیشه‌ها لقمه بحر و گوهرش اندیشه‌ها
 9 زاید از لقمه حلال اندر روان میل خدمت عزم رفتن آن جهان

باز فرمود که لقمه را چندانک توانی خوردن بخور؛ اما نگاه دار
 نا خود را در امور دنیا خرج نکنی؛ البته جهد کن که در راه حکمت
 12 و استماع کلام اولیاء و انبیاء صرف شود و الا لقمه ترا خورده باشد؛ چنانک
 حضرت مصطفی صلی الله علیه و سلم در شان امیر المؤمنین عمر رضی الله
 عنه فرموده است کُلُوا مِثْلَ أَكَلِ عَمْرٍ، فَإِنَّهُ يَأْكُلُ الرِّجَالِ
 15 وَيَعْمَلُ عَمَلَ الرِّجَالِ، بعد از آن فرمود

شعر (رمل)

چونک لقمه می شود در تو گهر تن مزین چندانک بتوانی بخور
 18 چونک در معده شود پاکت پلید قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید
 هر که در وی لقمه شد نور جلال هر چه خواهد تا خورد او را حلال

1 مصراع Z : B || 11 جهد Z : جهدی B || 12 و انبیاء Z : B

5 - 9 لقمه ... جهان MN : ج ۱، ص ۱۰۱ / ۱۶۴۲ - ۱۶۴۵ - ۱۶۴۴
 MA : ۱۹۴۸ - ۱۶۴۷ ص ۴۴ / ۷ - ۴

17 - 19 چونکه ... او را حلال MN : ج ۲، ص ۴۷ - ۴۸ / ۳۵۶۸
 MA : ۳۵۷۲ - ۳۵۷۱ ص ۱۸۴ / ۲۲ - ۲۴

(۹۸/۳) حکایه : یارانی که قولِ ایشان معتبر و معتمدٌ علیه بود

- چنان روایت کردند که شمس‌الدینِ معلّم پیوسته در سماع برابرِ حضرتِ مولانا والهِ وحیران می ماند و باقی اصحاب در سرور و سرور و شور مشغول می شدند ؛ روزی فرمود که چرا بر روی ما بجدّ نگاه می کنی و سماع نمی زنی ؟ مذکور سر نهاده جواب داد که غیر از روی مبارکِ شما در عالم چه رویت که توان دیدن و تفرّج کردن و این بنده آن مزه و آن خوشی که از تماشای روی مبارکِ خداوندگار می یابد از هیچ روی دیگران روی نمی نماید ؛ فرمود که نیکست ، مبارک باد . اما ما را روی دیگر هست پنهانی که آن رو را بدين دیده ها نتوانی دیدن ؛ جهدی کن تا روی بر آن روی نمی و آن را بینی تا وقتی که این روی ظاهر پنهان شود آن روی پنهان را آشکارا توانی مشاهده کردن و چون بینی فی الحال شناسی

شعر (رمل)

جهد کن بی پرده دیدن نور را چون نماند پرده نفزاید عما
الله الله بر قُصَصِ آفتاب نباید تیز تیز نظر کردن که چشم را خیره
و بصیرت را تیره می کند و بعد از آن هیچ نتوانی دیدن

شعر (هزج)

ای چشم که پُر دردی در سایه او بنشین ز نهار در آن حالت در چهره او منگر
بعد از آن شمس‌الدین بعبادتِ سماع قیام نمود

T, I, 202 ; H, I, 142

۹۸/۳ Z ۵۵ B ۵۱ آ

۱ حکایه Z : همچنان B || ۳ در سور B : در شور Z || شور B : سور Z || ۶ باد
Z : بادا B || دیگر Z : دیگری B || ۱۳ b نماند Z : نماید B || ۱۴ تیز تیز Z : تیز B

- (۹۹/۳) الحکایه : یارِ بزرگوارِ نهری بهاء الدینِ بحری رحمه الله علیه که کاتبِ اسرار بود ، روایت چنان کرد که روزی از حضرت مولانا سؤال کردم که علتِ مشایخ که در افواه مردم گفته می شود کدامست ؟ عجباً آن علت در ظاهرست و یا در باطن ؟ فرمود که حاشا از مشایخ که در ایشان چنان علت بد باشد ، اما کسانی که بسبب جرأتِ باطن و بی باکی ظاهر مردودِ طریقت گردند عاقبت بدان علت مبتلا شوند ؛ چنانکه در زمانِ مولانا شیخی بود صاحب قبول و ذوفنون و او را مشهور شیخ ناصرالدین گفتندی صاحب تبصره و با شیخ صدرالدین در جمعِ علوم یکا یک زدی و مریدانِ معتبر داشت ؛ مگر روزی حضرت مولانا با چند درویشی از حوالی خانقاه مذکور عبور می کرد و او در جوسقِ خود با مریدانِ خود نشسته بود ؛ از ناگاه دید که از دور حضرت مولانا با مریدانِ خود می گذرد ؛ باصحابِ خود گوید که نظر کنید که مولانا در سیرت چه صورتِ تاریک و طریقتِ باریک دارد با دستارِ دখانی و فرجی کبود و من هیچ نمی دانم که این مرد چه سیرت و چه طریقت دارد و خرقة او بکه می رسد ؛ نپندارم که در وی نوری باشد ؛ همانا که حضرت مولانا از دور بدان قصر نظر کرده بدرشتی فرمود که ای حیزِ بی تمیز ! همان ساعت شیخ ناصرالدین آهی بکرد و بیفتاد ؛ مریدانش فریاد کنان برو افتادند که چه حالتست ؛ گفت : دریغا که بی ادبی کردم

T, I, 203 ; H, I, 143

۹۹/۳ Z ۵۵ ب B ۵۱ ب

4 ویا B : یا Z 6 کانی Z : کانی را B 8 بود B : + و Z 11 جوسق

Z : جواسق B 12 از دور B : - Z 13 که B : - Z

و گستاخی نمودم و حضرت مولانا بر من زخمی راند و من از عظمت ولایت او بی خبر بودم ؛ هرزه که همین ساعت اینجا گفتم بودم غیبیان بگوش او رسانیده مرا حال دگرگون شد و بخت من سرنگون گشت

شعر (رمل)

- 6 گرچه کس نشنید از وی آن سخن رفت درگوشی که بُد آن مین لَدُن آن محمد خفته و تکیه زده آمده سر گرد او گردان شده گفت پیغمبر که عینَتای تنام لاینام قَلْبی عن حال الانام
- 9 خود همان بود از حَیْزِ مردی بیرون آمده حیز شد ، نعوذ بالله من ذلک ؛ ازینجانب اصحاب بهر شش جهت نظر کردند که دشنام مولانا بر کیست ، هیچ کسی را ندیدند و تعجب ایشان یکی در هزار شد ؛ بزاری تمام از قضیه دشنام سؤال کردند ؛ فرمود که ناصرالدین بی دین نامرد شد ، در علوی خود نشسته میان اخوان الشیاطین در حق صورت ما چیزی می گفت ؛ لا جرّم حیزی شد ، حق تعالی از غایت غیرت آن بیچاره را عبرت عالمیان کرد تا مردی مردان و نامردی 15 سَرْدان در نظر یاران سَرْدان ظاهر گردد و عاقبة الامر چنان شد که دیابان را پنهانی چیزی می داد تا او را در کار آرند و مفعول ما برآد شد و آن بود که در شهر قونیه بعالت مشایخ مشهور گشت و بعضی از روند 18

3 غیبیان B : غیبیان Z || 13 شد Z || BZ || 17 چیزی Z : چیزی B ||

18 که Z : B —

6-7 کرچه کی ... گردان شده MN : ج ۳ ، ص ۲۶۰ / ۴۵۲۸ ،

۴۵۲۱ : MA ۳۱۳/۲ ،

8 گفت ... حال الانام MN : ج ۲ ، ص ۴۴۷ / ۳۵۴۹ : MA ص ۱۸۴ / ۱۲

وبی باکانِ ناپاکان گردِ او می گشتند و از و چیزها می بردند و خَسِرَ
هُنَالِکَ اَلْمُبْطِلُونِ (۷۸/۴۰) در شان او می خواندند

شعر (رمل)

3

بذگمان باشد همیشه زشت کار نامه خود خواند اندر حقّ یار
هرکه باشد از زنا وزانیان این بر ذ ظن در حقّ ربّانیان

مربدانش شی دارو دادند و از آن ننگی و تنگی رهانیدند

6

(۱۰۰/۳) الحکایه : شیخ بدرالدین نقّاش که از مقبولانِ خاصِ

حضرت بوذ چنان روایت کرد که روزی مصحوبِ ملک المدرسین مولانا
سراج الدین تری رحمه الله بتفرّج می رفتیم ؛ از ناگاه بحضرت مولانا
مقابل افتادیم که از دور دور تنها می آمد ؛ ما نیز متباعت او کرده

9

از دور در پی می رفتیم ؛ از ناگاه واپس نظر کرده بندگانِ خود را
دید ؛ فرمود که شما تنها بیائید که من غلبه را دوست نمی دارم و همه

12

گریزانی من از خلق شومئ دستبوس و سجده ایشانت ؛ خود همراه
از تقبیل دست و سر نهادن مردم بجدّ می رنجید و بهر آحادی و نامرادی تواضع

عظیم می نمود. بلکه سجده ها می کرد، بعد از آن حضرت مولانا روانه شد، چون
قدری پیشتر کُرت رفتیم ؛ در ویرانه یک چندی سگان بر همدیگر خفته بودند ؛

15

همانا که سراج الدین تری فرمود که این بیچارگان چه خوش اتحادی

T, 1, 205 ; H, 1, 145

آ ۵۲ B آ ۵۶ Z ۱۰۰/۳

6 رهانیدند B : رهیدند Z || 7 الحکایه B : همچنان Z || 9 تری Z : تبرّی

B || ۱۱ می رفتیم B : می رفتم Z || 7 از دور دور B : از دور Z || 14 می کرد B : کرد Z ||

17 تری Z : تبرّی B

4 بذگمان ... یار MN : ج ۵ ص ۱۹۸۱/۱۲۶ MA : ص ۲۸/۴۸۲

دارند و چه خوش خفته اند و بر همدیگر چفسیده ؟ فرمود که آری ،
 سراج الدین اگر دوستی و اتحاد ایشان را خواهی که دریایی جیفه و اما
 جگر بندی در میان ایشان انداز تا حال ایشان را کشف کنی ؛ همچنین
 3 حال اهل دنیا و مال پرستان برین منوال است که می بینی ؛ وقتی که
 عَرَضی و غرضی در میان نیست بنده و محب یکی دیگرند و چون محقری
 از عرض دنیا در میانه در آید عِرَض چندین ساله را بیاذ دهند و حق
 6 مخالفت را بیکسو نهند ؛ پس اتفاق اهل نفاق نفاق ندارد و همین
 مثالست که می بینی

9 (۱۰۱/۳) همچنان منقولست که شبی معین الدین پروانه حضرت
 مولانا را دعوت نموده بود و سروران شریعت و طریقت بجمعهم حاضر
 بودند ؛ بعد از آنکه از سماع فارغ شدند خوانی عظیم انداخته باشارت
 12 پروانه در کاسه زرین کیسه پر زر در زیر برنج نهادند تا بطریق
 امتحان ببینند که مولانا چه می کند و آن کاسه را در پیش او نهاده
 دم بدم پروانه بتناول طعام ترغیب می داد که این طعام از وجه حلالست
 تا حضرت خداوندکار یک دو لقمه افطار کند ؛ مولانا بانگی بر وی
 15 زد که طعام مکروه را در ظرف مکروه نهاده در پیش مردان آوردن
 از دین مصلحت دورست و از مذهب مروت بیرون ؛ والله الحمد که
 18 ما را ازین کاسه ها و کیسه ها فراغت کلی بخشیده اند و سیر و سیراب
 گردانیده ؛ همانا که سماع برخاسته این غزل را سر آغاز فرمود

T, I, 207 ; H, I, 145

آ ۵۲ B ۴۶ Z ۱۰۱/۳

6 عرض : Z غرض B 8 مثالست Z : مثالست B 10 بود Z — B

بجمعهم Z : بر ۱۰ تنهم B 14 می داد B : می دارد Z

شعر (رمل)

بِخُذَا مِلَّ نَدَارْمَ نَه بِجَرْبِ وَ نَه بِشِيرِینْ

نَه بَذَانْ کِیْسَهْ پَرَزَرْ نَه بَذِینْ کَاسَهْ زَرِینْ

3

الی آخره ؛

پروانه مسکین بیای مولانا سر نهاد ، عذر ها خواسته از امتحانی که کرده
بوذ مستغفر شد و کاسه ها را بیغا فرمود و این حکایت را در اوائل ظهور
بوذه است

6

(۱۰۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت ولد قدس الله

سره اَلْعَزِیزَ فرمود که از حضرت پدرم سؤال کردم که تفسیر این
کلام که اولیائی تَحْتَ قِیَابِی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی چه گونه است ؟

9

مقصود از قِیَابِ قوالب ایشانست یا اخلاقِ ذمیمه ؟ فرمود که بهاء الدین
آن نیز هست ، اما مراد از قِیَابِ خویشای ایشانست ؛ چه بعضی اولیا را در

12

ظاهر حرص چیزها باشد و بعضی را اسفار و تفرج خوش آید ؛ باز
بعضی مشغول شوند بشاهد بازی ، بعضی را تجارت خوش آید و بعضی بتحصیل

علوم رغبت کنند و بعضی باکتساب اسباب مایل شوند ، ایّا مَا کَانَ
و یُمْکِنُ که بعضی برخلاف شرایع انبیاء کارها کنند که مردم را

15

نا پسند آید و در تحت آن قبه ها پنهان بمانند و از آفت شهرت گریخته
در راحتِ خولِ حولِ مکاره باشند ؛ تا عوام لا بلک خواص آن

18

جماعت را ندانند و بر حالشان مطلع نشوند که اِنَّ اللَّهَ تَعَالٰی اولیاءَ
اَخْفِیَاءَ صَدَقَ رسولُ الله

شعر (رمل)

- قومِ دیگر سخت پنهان می روند شهرهٔ خلقانِ ظاهر کی شوند
این همه داند و چشمِ هیچ کس بر نیفتد بر کیاشان یک نفس 3
هم کرامتشان هم ایشان در حرم نامشان را نشنوند ابدال هم
و هر جانی را که توفیق رفیق شود و عنایتِ الهی همعنان گردد
و سعادت مساعدت نماید در درونِ آن قبه ها ایشان را در یافته از 6
شومی اعراض و اعتراض اجتناب لازم داند تا از عنایت و هدایت ایشان
نصیبی اجترک و حظی آوفر حاصل کرده مستی وجود او زرین
گردد و بحضرتِ اکسیر اعظم راه یابد ، چنانکه فرمود 9

شعر (رمل)

- دیدنِ ایشان شمارا! کیمیاست چون نظرشان کیمیائی خود کجاست
الحکایه : همچنان کبار اصحاب روایت چنان کردند که 12
خدمتِ شیخ بدرالدین تبریزی رَحِمَهُ اللهُ که معمارِ تربهٔ معظمه بود
و در علمِ کیمیا و انواعِ حکیم بدیع الزمان و یگانهٔ جهان بود ؛ روز
همه روز در صحبتِ اصحاب ملازمت نمودی ، شب همه شب با استعمالِ 15
کیمیا مشغول گشتی و از آنجا دراهم و دنانیر در حقِ یارانِ فقیر صرف
کردی ؛ مگر شبی حضرتِ مولانا بخلوتخانهٔ مذکور در آمده اورا در آن

T, I, 209 ; H, I, 147

۱۰۳/۳ Z ۵۷ آ B ۵۱ ب

1 شعر ... من ۲۰/۲۲۲ برکت : — K 2 || می روند Z : می آرند B || 13 معظمه

B : معظم 15 || اصحاب ZB : + یاران Zh

2 - 4 قوم دیگر ... ابدال هم : MN ج ۳ ، من ۳۱۰۴/۱۷۶ - ۳۱۰۶

MA من ۲۷/۲۶ - ۲۷

- کار مستغرق دید ؛ همانا که مذکور از هیبتِ مولانا برجا خشک گشته
حیران بماند ؛ حضرت مولانا بدستِ مبارکِ خود سندانِ او را بر
گرفته بدستِ او بداد ؛ دید که سندانیست زرین لطیف درخشیده گشته ؛
فرمود که اگر زرسازی می کنی چنین زر ساز و اینچنین زر سازی را
سازی و انگازی و سندانِ در بایست نیست و حقیقت بدان که چون
بذینها گهرِ عُمَرِ نازنین را صرف کنی و چون انقلابِ امور
پیش آید حاصل بیش از قلابی نبوده باشد و آن زمان که زرِ تو میس
گشته باشد ندامت و تحسّرِ تو سود نکند ؛ جهدی کن که تا میسِ وجودِ
تو زر گردد و زرِ تو گهر شود و گهرِ تو آن شود که در او هامِ این
و آن ننگند ؛ چنانکه گفت

شعر (رجز)

- عیمی میست را زر کند و زر بُود گهر کند
گهر بود بهتر کند بهتر ز ماه و مشتری
همان بود که بدرالدین جامه ها را چاک زده از آن فن تبرّا نمود
(۱۰۴/۳) همچنان از خدمتِ بدرالدین تبریزی منقولست که
او گفت : روزی حضرت مولانا باصحاب معرفت می فرمود و مواعظ
می گفت و بر سُنَنِ فرائض و سُنَنِ رسول تحریص می کرد ؛ فرمود که
اصحابِ کرامِ رسول علیه السلام در خدمتِ صدیقِ اکبر رضی الله عنه
بغزا رفته بودند و قلعه را بمحاصرت گرفته در فتحِ آن می کوشیدند

وآن کوشش دراز کشید ؛ صدیق فرمود که در حالت عبادت خود
 امان نظر کنید ، مبادا که از دقایق فرائض و سنن چیزی فوت شده
 باشد و بسبب ترک آن فتوح این فتح بتأخیر افتاده ؛ جمع صحابی 3
 گرد احوال خود برآمده دیدند که در وقت نماز شام ترک سیواک
 کرده بودند ؛ علی الصبح روی بحضرت خالق الاصبح آورده بخروش
 و صبح برخاستند و مسواک کرده و نماز صبح را باقامت رسانیده 6
 آهنگ جنگ قلعہ یهود کرده تا وقت اشراق قلعہ را بستند و اهالی
 آن را اسیر کرده بعض را کشتند شاکراً لله تعالی و ذا کراً لنعمه بمدینه
 رسول بازگشتند ؛ الله الله می خواهم که چندانک طاقت یاراست 9
 و استطاعت دست می دهد بمطاعت تمام بطاعت رغبت کنید و اجتهاد
 نمائید تا دقیقه از سن پیغمبر ما نا مرعی و مهمل نماند تا بر قلعہ
 نفس امیاره ظفر یافته و ساوس نفسانی و تسویلات شیطانی را 12
 اسیر خود گردانیده بقتل آورید ، مگر شهرستان سلطان دل را
 بی حجاب آب و گیل بحال عمارت توانید آوردن و کفار افکار فاسده
 و شبه روان خیالات بیفائده را متلاشی گردانیدن و بنور و ابَد ناه 15
 بروح القدس (۲۵۴/۲) امیر ایشان شدن ، چنانک گفت :

شعر (رمل)

18 نفس کشتی باز رستی ز اعتذار کس ترا دشمن نماند در دیار

1 کشید : B کشیده Z // 2 فرائض B : — Z // 3 آن Z : او B // 3 صحابی Z :

صحابه B // 9 رسول Z ؛ رسول B // 10 بطاعت B : — Z

18 نفس ... در دیار : MN ج ۲ ، ص ۲۹۰ / ۷۸۵ : MA ص ۱۰/۱۲۲

- (۱۰۵/۳) همچنان، یارِ ربّانی خواجه نفیس الدین سیواسی رحمه الله
روایت کرد که روزی حضرت مولانا و صرّ می ساخت و من بردست
3 مبارکش آب می ریختم، مگر بیازوی مبارکش آب علی التمام نرسیده بود؛
بخشم عظیم بر من نگریست که آب بریز! تا سنت پیغمبر ما فرو نماند
و بکمال باشد؛ چنان کرد و صد چندانک فرمود و زیادت بر عبادات
6 دیگر قیام نمود که اصلاً بر آن مکلف نبود، بلکه از همه تکالیف شرعی
آزاد و مسلم گشته بود، اما رعایه للشرع النبوی و طریقتیه را ظاهر
اسرار حقیقتیه فی عین شریعتیه

مصراع (رمل)

9

تا دم آخر دی فارغ نبود

شعر (رمل)

- 12 جمع صورت با چنین معنی رُرف نیست ممکن جز سلطان شکر
پس فرمود: هر چیزی را که انبیاء و اولیاء ورزیدند از اوامر و نواهی
بنیادی محکم نهاند مرصوص و منصوص گشته؛ ما را بر آن ورزش
15 باعث شدند؛ همانا که آن را باقامت و ادامت رسانیدن و متابعت آن
مبایعت کردن از جمله واجباتست

T, I, 212 ; H, I, 149 ۱۰۵/۳ B ۵۷ ب B ۵۳ ب

9 مصراع Z: شعر B || نبوذ Z: شود B || شعر Z: — B

12 جمع ... شکر MN: ج ۳، ص ۱۳۹۳/۷۹ MA ۲/۲۲۸

(۱۰۶/۳) همچنان یارانِ متقی از سرِ سرّتی چنان روایت کردند که چون آوازِ اذانِ مؤذنِ بگوشِ مبارکش رسیدی بعمطی تمام بر سرِ زانو ها قیام نمودی و گفتی :

مصراع (رجز)

نامت بمانا تا ابد ای جانِ ما روشن بتو

و سه بار بگفتی و سر نهادی ، آنگاه برخاستی و بنّاز شروع کردی و گفتی

(شعر رمل)

این نماز و روزه و حجّ و جهاد هم گواهی دادنت از اعتقاد هدیه ها و ارمغان و پیشکش شد گواه آنک هستم با تو خوش گر محبتِ فکر و معنیستی صورتِ روزه و نماز نیستی

(۱۰۷/۳) همچنان از مستورانِ قباتِ حضرت یکی روایت کرد که

روزی حضرت مولانا در بیانِ فضیلتِ نماز و نمازکاران با نیاز معانی

می فرمود ؛ حکایتی کرد که در شهرِ بلخ درویشی بود که در الله اکبر گفتی

مؤذن بر سرِ پا برخاستی و تواضع و تذللِ عظیم نمودی تا مؤذن اذان را

تمام کرد ؛ چون ساعتِ نفسِ آخرینِ او پیش آمد و نفسِ نفیس

پاک او تسلیم شد از ناگاه مؤذن اذان کردن گرفت ، در حال باذن الله

تعالی برخاست و همان اکرامِ خود را بجای آورده حق تعالی بپرکت آن

تعظیم ، سكراتِ موت را بر روی شیرین گردانیده ، چون وی را

T, 1, 213 : H, 1, 150

۱۰۶/۳ - ۱۰۷ Z ۵۸ آ B ۵۳ ب

۴ مصراع : Z شعر B ۱۴ کرد Z : کردن B ۱۵ گرفت Z : B — ||

۱۷ تعظیم : Z + عظیم B

۷-۸ این ... خوش : MN ج ۵۰ م ۱۳ - ۱۴ / ۱۸۳ . ۱۸۶ : MA

۱۳ - ۱۲ / ۴۳۳ م

۹ کر محبت ... نیستی : MN ج ۰۱ م ۱۶۲ / ۲۶۲ : MA م ۷۰ / ۲

در لحد نهادند و منکر و نکیر گرد آن فقیر برآمدند و بسؤال کردن مشغول شدند ؛ خطابِ عزّت در رسید که بنده ما را سهل گیرید و بادب باز گردید که پیوسته در قیدِ حیاتِ خود نامِ عزیزِ ما را عزّت کردی و تواضع نمودی

شعر (رمل)

هر که آرد حرمت او حرمت بر ذ هر که آرد قند لَوَزینه خورد
چون شدی مَن کانَ لله از و لَکه من ترا باشم که کانَ الله لَکه

(۱۰۸/۳) همچنان شیخ محمد خادم رحمه الله چنان روایت

کرد که حضرت مولانا پیوسته در قلب زمستان شدید که از غایت شدت سرما مردم جوان با پوستین گران در کنار تنور و بخاری هنوز سرما یافتندی، بر بام مدرسه رفقی و تا سحرگاه با صد هزار ناله و آه تهجهت نمودی ؛ بعد از آنکه نماز صبح را گزارده از بام زیر آمدی ساق موزه مبارکش را می کشیدم، از شکافهای پاشنه اش قطرات خون روان شدی و اصحاب فریادها می کردند و می گریستند و حضرتش می فرمود که نه حضرت سلطان ما را همین حال بود

شعر (رمل)

کرده آماس زایستادن شب پای رسول
تا قبا چاک ز دند از سهرش اهل قبا

T, I, 214 ; H, I, 151 آ ۵۴ B آ ۵۸ Z ۱۰۸/۳

3 در قید B : — 7 b که B کی Z 8 رحمه الله Z : — B 9 پیوست

B : — 13 شکافهای B : شکافهای Z

6 هر که آرد ... خورد : MN ج ۱ ص ۱۱۹۴/۹۲ : MA ص ۱۱/۴۰

7 چون شدی ... الله له : MN ج ۱ ص ۱۹۳۹/۱۱۸ : MA ص ۸/۵۱

نه که مستقبل و ماضی گنهی مغفورست

گفت این جوشش عشقت نه از خوف ورجا

- 3 بعد از آن باز وضوء را تجدید کردی و نمازِ اشراق را تا ضحی وضعی را
تا قربتِ ظهر گزاردی و گفتی: بُعِثْتُ مُعَلِّمًا رَقِیضْتُ وَاَنَا
فِی مَكْتَبِ التَّعْلِیمِ؛ چه اگر ما ازینها هیچ نکنیم امتِ بیچاره
6 بکلتی ذاهل و غافل شوند

شعر (رمل)

آن همه جهد و طلب نه از بیم بود ایمنست او آن پی تعلیم بود

- 9 و پیوسته وصیت فرمودی که الله الله نمازها بسیار کنید. تا اسباب
و انساب و اعقاب و احباب شما بسیار شوند و چون قیامت شود هم از آن
نمازها بیاران مواساها کنید و یقین است که از برکت نماز طالب
12 نیازمند را مقاصد دینی و دنیوی بی هیچ ربی محصل و میسر می شود

- (۱۰۹/۳) همچنان روزی فرمود که امیر عالم ما را بنماز تحریص می
کردم، تا هر مرادی که دارد بحصول پیوندد؛ بنماز اجتهاد نمود و چون
15 طالب امیری و بزرگی بود، عاقبت امیر کبیر شد و خزینه دار سلطان گشت
و هر بنده که بنماز مشغول شود هر چه از عالم غیب خواهد میسرش
شود؛ باز فرمود که این پرندگان هوا و چرندگان صحرا که در دام
و مضراب گرفتار می شوند سببش ترك تسبیح ایشانست و گویند

T, I, 216; H, I, 152 ب ۵۴ آ - ب ۵۸ Z ۱۰۹/۳

3 وضو را B: وضو 2 || 4 کمی B: گفت || 8 نه Z: - || B 12 ربی Z: دینی

B || 16 نماز Z: + اجتهاد کند و B || 17 که Z: - || B در Z: -

گرفتاری پرندگان از آنست که بر بام بی‌نمازی گذری سازند ؛ لاجرم
بدای گرفتار می‌شوند

شعر (رمل)

3

چون تو وردی ترک کردی در روش
بر تو قبضی آید از رنج و تبش

(۱۱۰/۳) همچنان مرویست که چون یکی را دیدی که بجد بنماز

6

مشغولست ، فرمودی که زهی بنده طایع وزهی چاکر متواضع ؛ مرد

مردانه آنست که در خدمت مخدوم خود ثابت قدم باشد و بوسع

9

طاقت طاعت کند و مثال صورت نماز و روزه چنانست که یکی مادر

مشفق طفلك رضیع خود را بلذات اطعمه و اشربه اندک اندک

خود دهد تا از کثرت لذت گیری قابل لقمه پذیری شود و تواند گواریدن ؛

12

همچنان چون بنده مخلص نیز ازین عبادات ظاهر قوت گیرد

و بالغ راه معنی شود و استعداد کامل حاصل کند ؛ همانا که بحضرت

عزت جللت قدرته قربت یابد ، چنانکه فرمود

شعر (رمل)

15

گفت و آسجد و آقترب یزدان ما

قرب جان شد سجده ابدان ما

گر رهی خواهی ازین سین خرب

18

سر مکش از دوست و آسجد و آقترب

T, I, 216 ; H, I, 152

۱۱۰/۳ Z ۵۸ B ۵۴ هـ

10 بلذات B : بلذات 11 || تواند Z : توانیدن (!) B || 15 شعر : Z — B

4 چون ... تبش : MN ج ۳ ، ص ۳۹/۲۲ ؛ MA ، ص ۲۰۱/۷

16 گفت ... ابدان ما : MN ج ۴ ، ص ۱۱/۲۷۸ ؛ MA ، ص ۲۲۳/۴

18 کر رهی ... و اقرب : MN ج ۱ ، ص ۳۶۰۷/۲۲۱ ؛ MA ، ص ۲۹/۹۳

(۱۱۱/۳) همچنان بانوی جهان خدیجه الزمان حرمِ خداوندگار

کرا خاتون بَبَیْضُ اللَّهِ عِزَّتْهَا روایت کرد که شبی در فصل زمستان

حضرت مولانا در صفه^۳ خانه نماز شب می کرد و بعظمت تمام فاتحه^۳

الکتاب را کلمه کلمه بتأنتی چنان خواندی که دیگران ده سوره خواندندی

و در انشای نماز قطراتِ عبرات از دیده مبارکش چنان چکیدی که

چاقاچاق اشک بگوشِ ما می رسید ؛ فریاد کنان پایهای خداوندگار را^۶

بوسه ها دادم و بسیار گریستم و گفتم : ای شفیعِ بندگان ! امید

ما مسکینان بعنایتِ شماس و چون شمارا حال برین منوال باشد ، پس

وای برجانِ ما و عاقبتِ احوالِ ما ؛ این همه زاری و رقت و نزاری^۹

ودقت و آهها بر کجاست ؟ فرمود که والله والله نسبت بعظمتِ ذوالجلال

و پادشاهی او اینها که می بینی در غایتِ قصور و تقصیر است ؛ اما از

حضرت عزتِ او عذری می خواهم و نیازی می کنم که ای کریمِ علی^{۱۲}

الاطلاق ! قدرتِ من همین قدرست ، معذورم دار ؛ اگر چه حضرت

رسول الله ما خطاب لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ

وَمَا تَأَخَّرَ (۲/۴۸) می شنید جوابی که أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا^{۱۵}

شکورا می فرمود

شعر (مضارع)

۱۸ گر ما مقصّریم تو بسیار رحمتی عذری که می رود بامیدِ عطایِ تست

T, I, 217 ; H, I, 156

۱۱۱/۳ Z ۵۹ آ B ۵۴ ب

۶ می رسید B : رسید Z || ۹-۱۰ رقت B ~ دقت Z || ۱۱ اینها B : - Z

۱۳ قدرت Z : قدرت من فوكت B || ۱۴ رسول الله Z : + علیه السلام B

و همچنان بس یاران و بسیاریان بر ما تعلق نموده اند و اعتماد کرده ؛ چه
اگر ما فارغ شویم و هیچ نکنیم ایشان چه کنند و بر درِ که روند ؟

شعر (رمل)

3

گفت پیغامبر که روزِ رستخیز کی گذارم مجرمان را اشک ریز
من شفیعِ عاصیان باشم بجان تا رهانم شان ز اشکنجهٔ گران

همچنان مبنی بر آن متابعت هر شیخی در حقِ مریدانِ بیچارهٔ
خود همین چاره خواهند فرمودن

شعر (رمل)

9

گفت پیغامبر که شیخِ رفته پیش چون نبی باشد میانِ قوم خویش
بندگانِ حق رحیم و بُردبار خویِ حق دارند در اصلاحِ کار

(۱۱۲/۳) همچنان اصحابِ صحبت و رفاقِ سُبْحَتِ عَظَمَ اللَّهِ

12

ذِکْرَهُمْ از حضرتِ خداوندگار قَدَسَ اللَّهُ لَطِيفَتَهُ چنان روایت
کردند که چون هلاو خان در سنهٔ خمس و خمسين و ستمائه بخطهٔ بغداد
رسید، محاربه و مقاتلهٔ عظیم کرده اصلاً فتحی نشد ؛ هلاو خان

فرمود : سه روز هیچ کسی چیزی نخورد و اسبان را نیز علیق ندهند

13

T, I, 219 : H, I, ۱۱۲/۳ Z ۵۹ ب ۵۵ آ

1 کرده B : کرد Z 6 مبی B : — 11 همچنان Z : الحکایه B 12 چنان

~ Z روایت B 14 رسید Z : رسیده B

4-5 گفت پیغامبر ... کران : MN ج ۳ ، ص ۱۷۸۳/۱۰۲ - ۱۷۸۴

MA ص ۲۸/۲۳۹ - ۲۹

9 گفت ... خویش : MN ج ۳ ، ص ۱۷۷۴/۱۰۲ : MA ص ۲۳/۲۳۹

10 بندگان ... کار : MN ج ۳ ، ص ۲۲۲۲/۱۲۷ : MA ص ۳/۲۵۱

- وهر یکی برای فتح بغداد و نصرت خان بیرتغان خود لایه ها کنند ،
 تا مگر مُفْتِحُ آلا بواب فتحی پیش آرد و فتوحی حاصل شود ؛ چه
 خدمت خلیفه متمولِ عظیم بود و منتهکِ مفرط ؛ چون سه روزه 3
 منقضی شد ، خان بخدمتِ خواجه نصیرالدین طوسی رَحِمَهُ اللهُ که
 وزیرِ مملکتِ او بود و مَدَارِ عَلَیَّهِ ، اشارت فرمود که رقعۀ از پیش
 ما بنزدِ خلیفه بنویس ، تا مطیع شود و ایلی کند و تَمَرّد نهاید که حکم 6
 یَرْتِغان چنانست و اگر تَمَرّد کند نتواند بسر بردن ؛ اگر بیاید
 دولت و خلعت یابد و اگر نیاید دامن که نباید ؛ فی الحال خواجه نصیرالدین
 بر کاغذی بنوشت : اَمَّا بَعْدُ حَمْدًا لِلّٰهِ فَقَدْ نَزَلْنَا بِبَغْدَادَ ، فَسَاءَ 9
 صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ (۱۷۷ / ۳۷) فَدَعَوْنَا مَالِكَهَا فَاتَّبَى ، فَحَقَّ
 عَلَيْهِ الْقَوْلُ (۱۶ / ۱۷) فَاتَّخَذْنَاهُ اخْتِذَاً وَبَيْلًا (۱۶ / ۷۳)
 و قد دَعَوْنَاكَ اِلَى طَاعَتِنَا فَاِنْ اتَّيْتُ فَرُوحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةٌ 12
 نَعِيمٌ (۸۹ / ۵۶) وَاِنْ اَتَيْتَ فَلَا سَلْطَنَ مِنْكَ عَلَيْكَ ، فَلَا تَكُنْ
 كَالْبَاحِثِ عَنْ حَتْفِهِ يَظْلِفُهُ وَالْجَادِعِ مَارِنَ اَنْفِهِ يَكْتَفِيهِ
 وَالسَّلَامُ ؛ و گویند مکتوب را بدستِ کتبوغا بهادور داده با جماعتی 15
 فرستادند ؛ ابا کرده تَمَرّد نمود و بسی سَقَطْها داد ؛ همان روز فتح
 بغداد کرده خلیفه را اسیر کردند ؛ اکنون جائی که تا خوردن و روزه
 داشتن در شانِ کَفَّارِ دین و خامانِ کَمِّ یقین اینچنین عمل می کند و مقصود 18
 شان میسر می شود و منصور می گردند ، قیاس کن که در حقِ انصارِ
 اولوالبصار و محبّانِ ابرار چها کند و چها بخشد

2 منفح B : متفتح Z || 3 مفرط B : + بود Z || 7 کند Z : نماید B ||

8 یابد Z : — B

شعر (مجتث)

بروزه باش که آن خاتمِ سلیمانست مده بدیو تو خاتمِ مزن تو ملک بهم

3 و این حکایت را جهتِ فضیلتِ جوع و ناخوردن تنزیل فرمود

(۱۱۳/۳) همچنان منقولست که چون مغل بغداد را بشمشیرِ خود

بستد همچنان خلیفه را دست و گردن بسته پیشِ خان آوردند؛ فرمود که

6 اورا در خانهٔ محبوس کرده سه روز چیزی بوی ندادند خلیفه از کُرُبِ

گرسنگی فریادِ کنان بسیار گریست و نصیرِ طوسی را خوانده طلبِ مأکول

کرد و او شخصی اَکول بود و بالوانِ نعمت و نازکی و تازگی آموخته ؛

9 همانا که وزیرِ چون حالِ اورا در خدمتِ خان عرضه داشت ، فرمود

تا از آن جواهر و لآلی و نقود که از خزینهِ خلیفه برده بودند در چند

طبق کرده در بعضی مروارید و در بعضی یاقوت و لعل پاره‌ها و در بعضی

12 دینارهای زر و نقره نهادند و طبقِ پوشی پوشانیده پیشِ او بردند ؛ مگر

خلیفه را تصویری شد که خان اورا سُورِ غامبیشی کرده طعامهاش فرستاد ؛

چون غطای طبق را برگرفتند هیچ گونه خوردنی و آشامیدنی در آنجا نبود ؛

15 خلیفه گفت :

والله ازین مجموع یکتا نانی بهتر بود ، و ایشان الزام می‌کردند که

البته ازینها می‌باید خوردن ؛ عاقبة الامر خان فرمودش که چون ترا

18 نانی بَسَنده بود چرا استکبار کرده شکرِ چندین نعمتِ یَرْتغان را بجا

نیاوردی و کفرانها کردی ؟ لاجرم بدین سختی و بدبختی گرفتار شدی ،

T, I, 221 ؛ H, I, 155 آ ۵۵ B ۵۹ Z ۱۱۳/۳

4 مغل Z : 5 همچنان Z : 6 ~ Z : هم B || 7 خوانده Z :

خواند B || 8 اَکول ~ بود B || 16 والله Z : + که B

- و چون دیندی که مغلوب می‌شوی چرا باین اسباب و اموال و کنوز دفع دشمن نکردی؟ بایستی ابل شدن و مطاوعت نموده مال خود را برای جان خود پیشکش کشیدن تا امان می‌یافتی و آن را نیز نکردی، باغی و طاغی شدی؛ ناچار می‌بایدت کشتن؛ و حال آن مسکین آنچنان شد که حضرت سلطان العلماء رضی الله عنه پیشین فرموده بود: اورا نصیحت و تهدید کرده و گفته بود که البته ترا شهید خواهند کردن و همانا که رفع درجات و دفع سیئات تو از آن خواهد بودن؛ و گویند اورا در غراری کرده بزیر لکذ شهید کردند الی رحمة الله تعالی

شعر (هج)

- چو بذ کردی مباش ایمن ز آفات که واجب شد طبیعت را مکافات
(۱۱۴/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بخدمت فرزندش سلطان ولد فرموده است که بهاء الدین اگر از تو پرسند که راه مولانا چیست، بگو: ناخوردن و باز فرمود که فی فی بگو مُردن؛ بعد از آن حکایتی فرمود که درویشی بر در خانه رسیده آب درخواست کرد؛ دختری چون ماه از خانه بیرون آمده ابریقی بدست درویش داد؛ درویش گفت: کوزه آب خوردن می‌خواهم؛ دختر بانگ بر روی زد که خه خه درویش بین که روز همه روز می‌خورد و شب همه شب می‌خسبد؛ چه درویش راستین آنست که شبها نیز نخورد، روز خود چه باشد؟ همانا که آن درویش تا روز وفات طعام روز را نخورد تا بمقصود خود رسید

T, I, 222 ; H, I, 138

۱۱۴/۳ ۶۰ Z آ B ه ب

۱ باین Z : با این B || 6 ابت B : Z — 17 بین Z : این B || روز همه B :
همه Z || شب همه B : همه Z || 20 روز را B : روز Z

- (۱۱۵/۳) همچنان منقولست که حضرت سلطان ولد عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ فرمود که روزی پندرم مرا پیشِ خود خواند و بر روی و سرم بوسه ها داده بی نهایت عنايت فرمود ؛ بعد از آن گفت که بهاء الدین می خواهی که خذارا بتو بنایم ؛ گفتم که رحمتِ عظیم باشد ؛ فرمود که در ده روز تمام معینِ بینیِ اِلَّا بشرطی که بیست و چهار ساعت شب و روز را قسمت کنی و بیست و دو ساعتِ رصدی بامورِ این جهانی مشغول شوی از خواب و خور و غیره و آن دو ساعتِ دیگر را بخدمتِ حق مشغول شوی بجدِّ عظیم و حصولِ حضور ؛ همچنان بعد از چند روز بیست ساعتِ بَهَمَاتِ خودِ مباشر باشی و چهار ساعت باز بخدمتِ حق مشغول باشی ؛ همچنان تا غایتی که بیست ساعت تمام بعبادتِ حق قیام نمائی و چهار ساعت بعالمِ اسباب و اصحاب و مصالحِ ایشان مشغول شوی و آن حالت را بجائی رسانی که تمامِ ساعتِ اوقاتِ تو بخدمتِ الله مصروف شود و تعلقاتِ عالمِ ملک بکلی منقطع شود و هیچ نماند ؛ بعد از آن چندانک خواهی و توانی می بین و با محبوب عشقبازیها می کن و ازو هرچه گوئی و جوئی میسر شودت ؛ فرمود که بروانِ پندرم آنچه را کردم که فرموده بود و آنچه را شدم که اشارت و ارشاد کرده بود ؛ چنانکه حق تعالی بموسیٰ کنیم خود خطاب کرد که یا موسیٰ 18 كُنْ لِي كَمَا اُرِيدُ ، اَكُنْ لَكَ كَمَا تُرِيدُ یعنی تو آنچه را شو مرا که من می خواهم ؛ تا من آنچه را شوم ترا که تو می خواهی ؛ چنانکه فرمود

T, I, 223 : H, I, 189

آ ۱۱۵/۳ Z ۶۰ آ B ۵۶

3 داده B : داد Z 4 بتو Z : با تو B 9-11 باز ... نمائی و B : — Z

14 می کن Z : می کنی B 19 ترا B ~ که Z

شعر (مجتث)

پریر عشق مرا گفت من همه نازم همه نیاز شو آن لحظه که ناز کنم
 3 چو ناز را بگذاری همه نیاز شوی من از برای تو خود را همه نیاز کنم

(۱۱۶/۳) الحکایه : شیوخ اصحاب عَظَمَ اللهُ قَدَرَهُمْ چنان

روایت کردند که روزی حضرت مولانا در شرح حقیقت حقایق و اسرار

6 غامض گرم شده بود ؛ در عین آن حالت فرمود که حق تعالی در

حق اهل روم عنایت عظیم داشت و بدعای صدیق اکبر مرحوم

ترین جمیع اُمت اند ؛ بهترین اقالیم خطه رومست ، اما مردم

9 این ملک از عالم عشق مالک الملک و ذوق درون قوی بیخبر و بی

مزه بودند ؛ مُسَبِّبُ آلا سَبَابِ عَزَّ شَانُهُ وَ تَعَالَى سُلْطَانُهُ لطیفه

فرموده سببی از عالم بی سببی برانگیزانید ، مارا از ملک خراسان

12 بولایت روم کشیده اعقاب مارا درین خالک پاك ماوی داد تا از اکسیر

لدتی خود بر میسر وجود ایشان نثارها کنیم تا بکاتی کیمیا شوند

و محرم عالم عرفان و مدم عارفان عالم گردند ؛ چنانک گفت

15

شعر (رمل)

از خراسانم کشیدی تا بر یونانیان تا در آمیزم بذیشان تا کنم خوش مذهبی

و چون مشاهده کردیم که هیچ نوعی بطرف حق مایل نبوژند و از

18 اسرار الهی محروم می ماندند ، بطریق لطافت سماع و شعر موزون که

T, I, 2-4 ; H, I, 130

۱۱۶/۳ Z ۶۰ ب ۶۶ B

4 الحکایه B : سچان Z || 8 خطه Z : + روم B || 16 b مذهبی Z : +

چنانک گفت B

- طباعِ مردم را موافق افتاده است آن معافی را در خوردِ ایشان دادیم ؛
 چه مردمِ روم اهلِ طرب و زهره بیانِ بودند ؛ مثلاً چنانک طفلی
 رنجور شود و از شربتِ طیبِ نفرت نماید و البته فُقاع خواهد ؛ طیبِ 3
 حاذقِ رو چنان نماید که دارورا در کوزهٔ فُقاع کرده بدو دهد تا بوهم
 آنک فُقاعت ؛ شربت را برغبِت بنوشیده از خللِ عللِ صافی گشته
 حُلُلِ صحت در پوشد و مزاجِ سقیمِ او مستقیم گردد 6

شعر (رمل)

- الصَّلا بيمارئي ناسُور را داروی ما يک بیک رنجور را
 ما طیبیانیم و شاگردانِ حق بحرِ قُلُزُم دید ما را فَاَنفَلَقَ 9
 دستِ مزدی می‌نخواهیم از کسی دستِ مزدِ ما رسد از حق بسی

- (۱۱۷/۳) الحکایه : همچنان منقولست که خدمتِ ملکِ المدرّسین
 جامع السُّنن والقَرَض ، وَلِیُّ اللَّهِ فِي آلاَرْض ، شمس الدینِ ماردینی 12
 رحمة الله علیه که در عهدِ خرد شُرُیجِ زمان و نَعْمَانِ ثانی بود و در
 صیانت و دیانت ثانی نداشت ؛ مگر بغایت منکرِ سماع و کراماتِ
 مشایخ بود ؛ جماعتِ فقهای که اندکی از عالمِ مردانِ خدا با خبر بودند 15
 و بوئی برده ؛ روزی پیشِ وی ذکرِ مناقبِ مولانا می کردند و از
 اخلاقِ حمیدهٔ او می شمردند که حضرتِ مولانا چنینها می کند و بی

T, I, 226 ; H, I, 191

۱۱۷/۳ Z ۱۶۰ آ B ۵۶ ب

6 او Z : — B || 10 a مزدی Z : موزی (!) B || b مزد Z : مزدی Z

2 - 6 مثلا ... کردد : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۷۰

8 - 10 الصلا ... بی : MN ج ۳ ص ۱۵۳/۲۷۰۹ ، ۲۷۰۰ ، ۲۷۰۸ ؛

MA ص ۲۶۳/۲۰۱۰۷

- تأمل و مطالعه کتب در عین سماع فتوی می نویسد و چنان تسخیر نفوس حکماء و تعطیل عقول اهل معقول می کند که هیچ نفسی ازین اکابر پیش او نفسی نمی تواند زدن و بکلی نطاقِ نطقِ منطقیانِ عالم در حضور او بسته می شود ؛ همانا که در جواب ایشان خدمتش گفته باشد که ازین خیالات فاسده باید گذشتن و پیوسته بعلوم دینی باید مشغول شدن و اسکات ایشان کرده چون از درس عام فارغ شد برخاست و چند رکعت نماز کرده سر نهاد تا قدری قیلوله کند و باز بدرس خاص مشغول شود ؛ در خواب می بیند که حضرت سلطان الانبیاء والمرسلین محمد رسول الله صلعم در صدر صفت مدرسه جلال الدین قره طائی رحمه الله علیه نشسته است و صحبائی کرام بجمعهم حاضر و طبق پیش حضرت رسول نهاده ؛ همانا که مولانا شمس الدین پیش روذ و بادب تمام رسول را علیه السلام سلام می دهد . حضرت مصطفی و علیک السلام والا کرام جواب می فرماید ؛ می بیند که در طبق گوشت پاره های پخته نهاده است و او را پیش می خواند و پاره گوشت مذکور می دهد ؛ سؤال می کند که یا رسول الله بهترین و لذیذترین گوشتها کدامست ؟ جواب می فرماید که خیار اللحم ما اتصل بالعظم ؛ از ناگاه بیدار می شود و ازین شادی در پوست خود نمی گنجد که حضرت رسول را در خواب دیده بدست مبارک خود نصیبی بوی داد ؛ باز تجدید وضوء کرده از حجره مدرسه بصفه بیرون آید ؛ می بیند که در همان صدر صفت که حضرت رسول را دیده بود حضرت

2 نفی B : — Z 6 شد : شده B 8 که Z : — B 10 رحمه ... علیه Z :

رحم الله B 13 والا کرام B : — Z 17 خود B : — Z 20 رسول را Z : محمد رسول الله را B

مولانا نشسته است ؛ متحیر می شود که این چه حالتست ؛ بادب سلام می دهد ، حضرت مولانا اکرام فرموده بجواب سلام قیام می نماید ، دستبوس مولانا کرده برابرش می نشیند ؛ در خاطرش می گذرد که عجا 3
این خواب را که مشاهده کردم بخدمت مولانا بگویم یا نکویم ؛ باز فکر می کند که همان سؤال را ازو نیز پرسم تا ببینم که چه جواب می دهد ؟
پیش از آنک سؤال می کند میفرماید که آنچه در خواب حضرت محمد امین 6
جوابت فرموده است که خیارُ اللّٰحمِ مَا اتَّصَلَ بِالْعَظْمِ ؛ فی الحال
مولانا شمس الدین بیهوش می گردد و حضرت مولانا غائب می شود ؛
چون مذکور بهوش باز می آید می بیند که مولانا غیبت کرده است ؛ 9
همانا که این معنی را پنهان کرده با هیچ کسی اظهار نمی کند ، اما در باطنش هیبتی و اثری عظیم می ماند

(۱۱۸/۳) همچنان روزی خدمت مولانا افصح الدین مُعید خواب 12
دیده از انکار استغفار می کند و در صفِ نِعال سر باز کرده بیایماچان می ایستد ؛ چندانی که تا حضرت مولانا مقراض نراند و مرید نشد
15 فروز نیامد و آن روز قربِ چهل دانشمند و متعلم بموافقتِ استاذشان در سلكِ فقراء وزیّ مولویان درآمده ارادت آوردند

(۱۱۹/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که در اواخرِ حال 18
چون حضرت مولانا بسماع مباشرت می فرمود خدمتِ شمس الدین ماردینی طبلک را بر فرقِ سر بر داشته گفتی : حقّا حقّا که تسبیح می گوید و هر که می گوید که این سماع حرامست حرامزاده است و این

- حکایت را مذکور روایت کرد و گفت : رَوِيَ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعَ صَوْتَ النَّاقُوسِ فَقَالَ لِمَنْ مَعَهُ مِنْ أَصْحَابِهِ أَتَدْرِي مَا يَقُولُ هَذَا النَّاقُوسُ؟ فَقَالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَابْنُ عَمِّ رَسُولِهِ < اَعْلَمُ > ، فَقَالَ عَلِيٌّ إِنَّ عَلِيَّ مِنْ عِلْمِ رَسُولِ اللَّهِ وَإِنَّ عِلْمَ رَسُولِ اللَّهِ مِنْ عِلْمِ جِبْرَائِيلَ وَإِنَّ عِلْمَ جِبْرَائِيلَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ : هَذَا النَّاقُوسُ يَقُولُ حَقًّا حَقًّا حَقًّا 6
- صِدْقًا صِدْقًا صِدْقًا ، بعد از آن فرمود که ناقوس کافران مجوس چون چنین می گویند تا طلبک عاشقان قدوس چها گویند ؛ همانا که بر مقتضای وَاِنَّ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (۱۷/۴۴) 9 تسبیح گویند و چون جبال داودی تأویب کند که یا جِبَالُ اَوْبِی مَعَهُ (۱۰/۳۴) و این معنی منقولست از خدمتِ استاذ المدرّسین مولانا زین الدین رازی رَحِمَهُ اللَّهُ که از او سماع کرده بود و او در آن زمان 12 از فحولِ علمای روم بود

- (۱۲۰/۳) همچنان از خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی منقولست که روزی مگر محتاجِ حمام شده بود ؛ وقتِ صبح بر خاست 15 و آهنگِ استحمام کرده از ناگاه بحضرتِ مولانا مصادف شده از غایتِ شرمساری می خواست که باز گردد و پنهان شود ؛ مولانا آواز داد که نشاید گریختن، چرا چنین می کنی؟ مانع چیست؟ گفت : از حضرتِ مولانا 18 شرمنده شدم و تشویش بر من غالب شد که درین حالتِ جنابت بر

چهرهٔ طاهرِ خداوندگار نظر نکم ؛ فرمود که از روی ظاهر نیکوست
و ادبِ عظیمست ، اما مارا درین وقت باید دیدن که نظرِ عنایتِ
مردان کم از آبِ حتمی نباشد که عبارت از آیتِ وَ نَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً مَّبَارَكًا (۹/۵۰) روحِ اولیاست

شعر (رمل)

خود غرض زین آبِ جانِ اولیاست کو غَسُولِ تیرگیهای شماست
و چون مردانِ خدا بر طاهر کردنِ نجاساتِ باطن قادرند ، تا نجاساتِ
ظاهر را چه کند ؛ چنانک گفت :

شعر (هزج)

نجس در جوی ما آبِ زلالست مگس در دوغِ ما بازست و عنقاست
(۱۲۱/۳) همچنان کاتب الاسرار الاحرار شیخ بهاء الدینِ بحری
که در معارفِ لدنی بحری بود رَحِمَهُ اللهُ ، چنان روایت کرد که روزی
در باغِ حضرتِ خلیفهٔ الحق چلبی حسام الدین رضی الله عنه سماعِ عظیم
بود تا هفت شبانه روزی کشید ؛ بعد از آن که ختمِ سماع کردند ، اصحاب
هر یکی منفرد شده در جایی خزیدند ؛ قضا را آن شب بر من احتلام
واقع شده ، پیش از طلوعِ فجر برخاستم تا بکنارِ جوی روم و غسلی
بر آورده وقتِ نمازِ صبح را مهیا شوم ؛ از ناگاه بحضرتِ مولانا
رسیدم که از برابرِ من می آید ؛ بحکمِ ضرورت سر نهادم ؛ فرمود که

T, I, 231 ; H, I, 194 ۱۲۱/۳ ۶۲ Z آ ۵۷ B ب

1 طاهر B : طاهر Z 7 خدا بر Z : خدا را B

6 خود . . . شماست MN : ج ۵ ، م ۲۲۱/۱۵ : MA ۹/۴۳۴

چشمه، مقابل آب گرم دارد، برای غسل کردن آنجا یگانه رو و هر چه زودتر مراجعت کن و در حال ناپدید شدن

۳ (۱۲۲/۳) الحکایه : همچنان حضرت سلطان العارفين چلبی عارف

قدس الله سره العزیز چنان روایت کرد که روزی حضرت پندرم سلطان ولد حکایت کرد که چون خدمت شیخ مولانا شمس الدین

نبریزی عظم الله ذکره از مردم دیده مردم نادیده متواری شد و صورت لطیف او همچون معنی منیفس غایب گشت و فترتی در میان

یاران همدل واقع شده، حضرت مولانا جهت نسکین نایره آن

۹ فتنه ضایره بعضی اصحاب و اعقاب را برگرفته آهنگ دیار شام کرده؛ چون بسور شام در آیم از ناگاه لشکری پیدا شد،

قرب سیصد مرد حرائی پرساز و سلب بطرف کاروان ما عزیمت

۱۲ نموده متوجه شدند و جمیع اهل کاروان بیچاره گشتند؛ همانا که حضرت والدیم بنماز معهود مشغول شد؛ من پیش رقم و لابه‌ها

کردم؛ فرمود که بهاء الدین تا غم نخورند که سر لشکر باماست؛

۱۵ همچنان گردا گرد کاروان دایره برکشید، مثال دایره هود نبی

علیه السلام تا امت او را باذ مهنیک صرصر بر باذ ندهد؛

چون لشکر برابر کاروان آمدند، چندانک می‌کوشیدند اسبان ایشان

۱۸ گاهی پیش نمی‌رفتند؛ حرامیان ازین حال بتعجب ماندند؛ یکی پیاده

شد و پیش آمد و با آواز بلند سلام داد و پرسید که شما چه قومید و از کجا

T, I, 231 ; H, I, 195

۱۲۲/۳ Z ۶۲ B ۵۷ ب

۱۱ و سل Z : + B و ۱۶ بر باد B : بر باد Z ۱۷ می‌کوشیدند B : کوشیدند Z

۱ چشمه قبل : در وادی مرام چشمه است مشهور Bh (ورق ۵۷ ب)

می رسید و این چه واقعه است که اسبان تازی مابسوی شما نمی نازند
و گاهی پیشتر نمی نهند و از نیامها شمشیرهای مصری بیرون نمی آیند ؛
3 مگر که در میان شما جاذویان هستند ؛ اهل کاروان جواب دادند که
حاشا که مردم جاذو در میان مردان در آیند ، اما بدانید و آگاه
باشید که فرزندی بهاء ولد بلخی مولانا جلال الدین روم با اولاد و اعقاب
6 خود در میان ماست و هیبت ولایت اوست که شما را بسته کرده است

شعر (رمل)

هیبت بازست بر کبگنج نجیب خرمگس را نیست ز آن هیبت نصیب
9 همانا که همه شان چو برگ خزان ریزان گشته خزان خزان
پیش آمده سرهاشان باز کرده باخلاص تمام ارادت آوردند و از آن
معصیت توبه ها کرده چندین تحفه های غریب بیاران بخشیدند و مرافت
12 نموده تا شهر حلب بدرقه شدند و هر یکی اجازت خواسته بمقام مألوف
خود معاودت نمودند و همانا که هر کرا معاون و مناصر و معاضد حق
باشد ابدًا از آفات زمان و بلیات جهان ایمن و سلیم باشد ؛ چنانگ فرمود

شعر (رمل)

15 آن کسی را کش خدا حافظ بود مرغ و ماهی مرورا حارس شود

6 که شمارا Z : با شمارا B || 13 حق B : — Z

8 هیبت . . . نصیب : MN ج ۳ ، ص ۴۳۴۱/۲۴۸ : MA ص ۲۳/۳۰۷

16 آن کسی را . . . شود : MN ج ۳ ، ص ۳۲۳۷/۱۸۲ : MA ص ۲۳/۲۷۸

- روزی مفخرالصلحاء حاجی مبارک حیدری رَحِمَهُ اللهُ که از خلفای
 (۱۲۳/۳) الحکایه : همچنان از یارانِ مقبول چنان منقولست که
 معتبر قطب الدین حیدر بود، از جمله محبانِ حضرتِ خداوندگار³
 قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ در دارالذاکرینِ تاج الدین وزیرِ رحمه الله بشیخی
 نصب می کردند و اجلاسِ عظیم بود و خلاصه علماء و فقراء و امراء
 و اعیان و اخیان حاضر بودند و آن روز حضرتِ مولانا شورهای عظیم⁶
 کرده در چرخ مشغول و مستغرق شده بود؛ بیم آن بود که از خوشی
 این چرخ لطیف چرخ اعظم منیف چرخ زنان درهم شدی و رقص
 الجمل در پیش گرفته؛ چنانکه در شوقِ آن حالت زمانبست که هنوز⁹
 در چرخ است؛ چنانکه گفت

شعر (مضارع)

- ای آسمان که بر سرِ ما چرخ می زنی¹²
 در عشقِ آفتاب تو هم خرقه منی
 مگر خدمتِ سید شرف الدین که در فنونِ علمِ ظنونِ نصایی اوفر
 داشت، اما از حالاتِ اولیاء بی نصیب بوده در گوشه رفته با مونس و سوس¹⁵
 چند بمسائی یاران مشغول شد؛ از ناگاه حضرت مولانا بانگی بر وی
 زد که ای غریخواهر! اَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ
 مَبْنِيًا فَتَكْرَهُهُ؟ (۱۲/۴۹) در کلام الله نخوانده؟ تمامتِ اکابر¹⁸
 متحیر ماندند که حضرت مولانا چه فرمود؛ سید شرف الدین آغاز

T, I, 233 ; H, I, 196

آ ۵۸ B ب ۶۲ Z ۱۲۳/۳

5 بوز B : نموده Z 5-6 امرا . . . اخیان Z : — B 7 کرده B : + و Z //

8 این Z : آ B // لطیف Z : + و B

کرد که حاشا حاشا مولانا را این معنی خیالست؛ فرمود که خُش کن خیلِ خیال همه آنسوست و این جانب جز جانِ حقایق نیست و از هیبتِ حقیقتِ مردان خیالِ سَر دان چه سگت باشد که سرزند؟ همانا که خدمتِ شیخ صدرالدین و پروانه اسکاتِ سیدِ سید سیرت کرده بحدتِ تمام گفته باشد که خُش کن که بالای سخنِ مولانا سخن نیست و سخنِ حق آنست که ایشان می فرمایند و از دستِ یاران ورنود گریخته ماهها از خانه خود بیرون نیامد؛ عاقبت الامر ضریر و بیچاره شد

(۱۲۴/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمودِ صاحبِ قرآن رَحِمَهُ اللهُ روایت چنان کرد که شبی در بندگیِ حضرتِ مولانا بودم و سرمایِ عظیم بود و یاران را از سخنانِ حضرتِ بهاء ولد معانی می فرمود و اصحاب می نشستند و من اوراقِ نبشته را در تنور خشک می کردم تا نصفِ الیل؛ بعد از آن بر خاست و بجانبِ حَمّام روانه شد؛ همچنان در خزینه حَمّام در آمده فرو نشست تا سه شبانه روزی یاران طُلُب طُلُب در می آمدند و بیرون می رفتند؛ سوم روز بیرون آمده فرمود که تا یاران قدری خواب کنند؛ چون اصحاب سر نهادند برخاست. آهسته آهسته بخوابی در آمده بنواز مشغول شد و دمبدم آوازِ عظیم می شنیدم که الله الله چنان می گفت که سقفِ حَمّام می کُتفت؛ تا وقتِ نمازِ صبح در خلوتی در می آمد و نماز می کرد؛ چون صبح صادق دمید و جشید خورشید بر کرّه فلک سوار شد، فرمود که مردم آمدند تا بمدرسه رویم؛ چون بمدرسه رسیدیم باز بسماع شروع فرمود هفت روز تمام

T, I, 235 ; H, I, 197

۱۲۴/۳ Z ۶۳ آ B ۸ د ب

4 کرده Z : کرد B 6 ورنود Z : ورید (!) B 11 نبشتند B : نوشتند Z

13 شبانه روزی Z : شبانه روزی B

(۱۲۵/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس رَحِمِهِ اللهُ

روایت کرد که روزی در شهرِ قونیه واقع، هایل واقع شده بود ؛

تمامتِ اهالی قونیه بنزدِ مولانا آمدند تا عنايتنامه پیشِ معین الدین پروانه

بنویسد و شفاعت کند و حضرت سلطان ولد را شفیع می گرفتند ؛ چون

بحضرت مولانا عرضه داشت ، مکتوبی در استعفا شفاعتگری ارسال

فرمود ؛ چون خدمتِ پروانه رقعۀ را بوسیده مطالعه کرد ، فرمود که

این مهم بولد صد رو تعلق دارد تا او نیز حاضر شود ، در جوابِ رقعۀ

پروانه باز فرمود نبشتن که مقصودِ درویشان آنست که یک رو باشد

و این معنی صد رو دارد ؛ رقعۀ را بردیده ها مالیده اهالی شهر را

خلاص داد و در آن واقعۀ راضی بودند که ده هزار دینار بدهند و از آن

غصه برهند ؛ همانا که بیک رقعۀ مبارک خلق را از بلائی رهانید ،

در آخرت نیز چها خواهد کردن ؟

(۱۲۶/۳) همچنان منقولست که عاملی از محبانِ آن حضرت

در ایفای مال قوی زیانمند شد و قربِ دو سه هزار دینار وامدار گشت

و طاقتِ ادا کردنِ آن نداشت ؛ برخاست و با عیالِ خود بحضرتِ مولانا

آمده پای مبارکش افتاد که حَسْبَةَ اللهِ تَعَالَى عنایت و شفاعتنامه درین

باب بخدمتِ پروانه بنویسد تا مگر چیزی وا برند و یا مهلتی دهند ؛

فی الحال رقعۀ فرستاده شفاعت کرد ؛ پروانه گفته باشد که این قضیه

بدیوان تعلق دارد ؛ در جوابِ او باز فرمود نبشتن که حاشا حاشا دیوان ،

T, I, 235 ; H, I, 198

۱۲۶-۱۲۵/۳ Z ۶۳ آ B ۵۸ ب

5 در استعفا Z : در استغفار B || 9 منی Z : B || مالیده B : مالید Z ||

14 ب : Z || 15 آن B : Z || 16 افتاد B : افتاده Z || 18 گفته B : گفت Z

بحکم سلیمانست نه آن که سلیمان بحکم دیوان ، و پروانه را نام سلیمان
 بود ، بشاشت عظیم نموده ذوقها کرد ورقه را بوسیده ذمت عامل را
 از آن وام بری کرد و از خاصه خود بدیوان جواب گفت ؛ همانا که 3
 حضرت مولانا دعاها کرده فرمود که در پیشانی معین الدین پروانه نوری
 هست سلیمانی که اگر آهنگ کند ملک مغرب و مشرق را فروگیرد ؛
 6 پرسیدند که عجب آن نور چه نورست ؟ فرمود که نور عشق ماست ؛
 دوستان این خبر را بگوش پروانه رسانیده سر نهاد و شکرها کرده نه
 چندان شکرانها فرستاد که در شرح آید

9 (۱۲۷/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولد مدرس رحمة الله علیه
 روایت کرد که خدمت امیر جلال الدین قره طائی رحمة الله علیه مردی
 بود ولی سیرت ، ظاهر سریرت ، و خیرات و صدقات او برکافه برایا
 12 علی العموم متواصل بود و حضرت مولانا او را تعظیم عظیم می فرمود
 و نوازش می کرد ؛ بعد از وفات او روزی از در مدرسه او گذر می کرد ؛
 زمانی توقف فرمود ؛ بعد از آن گفت که یار مرحوم جلال الدین
 15 قره طائی ما بانگ میزند که مشتاق حضور اصحاب شده ام تا از
 نفَس مبارک مولانا یکدم بیاسیم ؛ با جمع یاران زیارت او تشریف
 داده ساعتی در تربه او نشسته ، حفظ قرآن خواندند و یاران عزلیات
 18 و مثنوی خواندند ؛ مرحمت بی نهایت فرموده بیرون آمدند

T, I, 237 ; H, I, 199

۱۲۷/۳ Z ۶۳ ب ۵۹ آ

5 که B : — Z || 10 روایت Z : + روایت B || 13 از در B : از Z || 15

ما Z : — B || 16 یکدم B : — Z || با Z : تا B || 17 داده B : داد Z

- (۱۲۸/۳) همچنان هم خدمتِ چلبی شمس الدین حکایت کرد که روزی حضرت مولانا با جمعِ اصحاب بسوی زاویه شیخ صدرالدین می‌رفتند ؛ چون نزدیکتر رسیدند خادمِ مقام بیرون آمده خدمت کرد که شیخ در گوشه نیست ؛ خداوندگار فرمود که خمش کن که از شیخ این قدر نیاموختی که چیزی را که از تو نپرسند نگوئی ؛ از آنجا در گذشتند و بمدرسه که در آن حوالی بود در آمدند ، چندانى 6 معانی و معارف فرمود که توان گفت ؟ بعد از آن ساعتی گوشِ مبارک را بر دیوارِ مدرسه نهاده سر می‌جنبانید ، فرمود که اصحاب را معلوم است که ما اینجاگاه چون آمذیم ؟ مقصودِ کلتی آن بود که این بقعه 9 بیچاره بزبانِ حال بحضرت حق می‌نالید و زاریها می‌کرد که چند پوست چند پوست ؛ روزی بمعانی دوست مشرف نشوم ؛ الله الهام داد تا بدینجا نهضت نموده ساعتی او را بمنز نغزِ معانی و قدمِ مبارک یاران مشرف 12 گردانیدم

- همچنان فرمود که امام محمد غزالی رحمه الله علیه در عالمِ ملک گردد از دریای عالم بر آورده ، عَلمِ عالم را بر افراشته ، مقتدای 15 جهان گشت و عالِمِ عالمیان شد ؛ چه اگر همچون احمد غزالی ذره عشقش بودی بهتر بودی و سرِّ قربتِ محمدی را چون احمد معلوم کردی ؛ از آنک در عالم همچون عشق استاذی و مرشدی و مَوْصِلی نیست 18

شعر (سریع)

عشق گزین عشق که گردی گزین عشق ترا بخشد رائی رزین

- 3 (۱۲۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در حجره سراج الدین تری که علاقه زمان خود بود، درآمده بمعانی مشغول شد؛ فرمود که حکیم الهی خواجه سنائی و خدمت فرید الدین عطار قدس الله سرهما بس بزرگان دین بوذند ولیکن اغلب سخن از فراق گفتند؛ اما ما سخن همه از وصال گفتیم؛ باز فرمود: امام ابوحنیفه و امام مطلبی و امامان دیگر رضي الله عنهم معاران عالم خشکی بوذند؛ هر که بصدق تمام طریقه ایشان را گرفت و متابعت آن عزیزان کرد از شرور اشرار و قطاعان راه دین ایمن شد و رهید؛ اما جنید و ذوالنون و ابایزید و شقیق و ادهم و منصور و امثال ایشان مرغان آبی بوذند و سبحان عثمان معانی؛ هر که متابعت ایشان کند از حيله های نفس مکار خلاص یابد و بگوهر دریای قدرت ره برد

- 15 (۱۳۰/۳) همچنان خدمت بهاء الدین بحری که از علم معانی بهره اکتل داشت روایت کرد که روزی حضرت مولانا فرمود که هر که بسخنان عطار مشغول شود از سخنان حکیم مستفید شود و بفهم اسرار آن کلام رسد و هر که سخنان سنائی را بجید تمام مطالعه کند بر سر سنائی سخنان ما واقف شود

T, I, 240 ; H, I, 201

آ ۶۰ B ۶۱ Z ۱۲۸/۳

7 و امام B Z : + شافعی Zh II مرغان Z : مرغ B || سبحان Z : سبحان

B || 14 بهره B : بهره Z

- (۱۳۱/۳) هم او روایت کرد که روزی حضرت مولانا علیه سلام الله و تحیاتہ در مدرسه نشسته بود؛ از ناگاه ملک الشعرا امیر بهاء الدین قانع که خاقانی زمان بود، با جماعت اکابر زیارت خذاوندگار درآمدند؛
 3 بعد از مقالات بسیار واجوبه واسئله بی شمار قانع گفت که بنده سنائی را هرگز دوست نمی دارم؛ از آنک مسلمان نبوذ؛ فرمود که چه معنی که مسلمان نبوذ؟ گفت: از برای آنک آیات قرآن مجید را در اشعار خود
 6 تضمین کرده است و قوافی ساخته؛ حضرت مولانا بحدت تمام قانع را درهم شکسته فرمود که خشن کن! چه جای مسلمانی که اگر مسلمانی
 9 عظمت اورا دیدی کلاه از سرش بیفتادی؛ مسلمان تویی و هزاران همچون تو؟ او از کونین مسلم بود و کلام خود را که شارح اسرار قرآنست
 هم بدان صورت زیب داد که اخذنا من البحر و آهرقنا علی البحر
 12 و تو این حکمت را ندانی و نخوانده از آنک بظاهر قانع و گفت:

شعر (رمل)

- اصطلاحانیت مر ابدال را که نباشد زان خبر اقوال را
 15 زان نماید این حقایق نا تمام که برین خامان بوذ فهمش حرام

T, I, 240; H, I, 201

آ ۶۰ B ب ۶۵ Z ۱۳۱/۳

3 اکابر Z: — B || 8 که: — B || 14 اصطلاحانیت Z: اصطلاحی نیست B

امیر بهاء الدین قانع: احمد بن محمود الطوسی است که بعد از وفات (۶۷۲ هـ/۱۲۷۳ م) مولانا فوت شده است؛ مداح سلاطین آل سلجوق بود و کلیله و دمنه را بنظم آورده است (ر.ک. به Rieu، Catalog of the Persian manuscript in the British Museum ج ۲، ص ۵۸۲ ب — ۵۸۴ آ؛ Ana-، M. Fuat Köprülü؛ Belleten، dolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları ج ۷ (۱۹۴۳) ص ۳۹۳-۳۹۶؛ Ahmed Ateş؛ Hicri VI-VIII (XII-XIV). asırlarda، ص ۱۱۱-۱۱۲)؛
 ۵-۸، جزو ۲، ص ۱۱۱-۱۱۲)؛
 ۵-۸، TM، Anadolu'da Farsça eserler

و چون خدمتِ شہارا از غوامضِ اسرارِ اولیاءِ حظی نیست لازم نیاید
نفیِ حالِ ایشان کردن و خود را در معرضِ هلاک انداختن ؛ ولی اگر
در حقِّ ایشان اعتقادی بندی و صدقِ ورزی ترا در روزِ جزا و زری
نباشد بلکه ورزی و پناهی باشد و شفیعِ شفیعِ تو شوند ؛ فی الحال
بر خاست و سر واز کرده استغفار نمود و از آن بی ادبی توبہ کرده مرید
مخلص شد 6

(۱۳۲/۳) همچنان ولیُّ الله عَلَی الْعِیَان ، سراج الدین مثنوی خوان ،
رحمةُ اللهِ عَلَیْهِ از حضرتِ چلبی حسام الدین قدسُ اللهُ سِرَّهُ روایت
چنان کرد کہ روزی یکی را از مریدانِ خود سوگند می داد کہ بکارِ
نا مشروع مشغول نشود و بر سرِ رحلِ الهی نامہ حکیم را پوشانیدہ
پیش آوردند ؛ در حالِ حضرتِ مولانا از دردِ آرمہ پرسید کہ چہ سوگند
خوارگیست ؟ چلبی فرمود کہ فلانی را از تهنکٹ سوگند می دهم ؛ ترسیزم
کہ بمصحف سوگندش دهم ، الهی نامہ را رو پوش کردم ؛ فرمود کہ
والله این قوی تر میگیرد ؛ از آنکے صورتِ قرآن بر مثالِ ماست است
و این معانی روغنِ وزبدهٔ آن 15

(۱۳۳/۳) همچنان شہاب الدین گویندہ و عثمانِ قَوَالَ رَحِمَهُمَا اللهُ
از مقبولانِ مُقْبِلِ بودند ، چنان روایت کردند کہ روزی در مدرسہ
سباعِ عظیم بود و حضرتِ مولانا از حدِ بیرون شورها کردہ دم بدم
تا تختِ گویندگان می آمد و منحنی گشتہ عذرها می خواست ، باز تواجد
می نمود و عذرها می خواست کہ شہارا عالمِ نازکیست ، بس باشد واصحاب را 18

T, I, 242 ; H, I, 203 آ ۶۰ B آ ۶۵ — ب ۶۴ Z ۱۳۳ — ۱۳۲/۳

2 ولی Z : بی B || 5 کرده Z : کردی B || 12 می دهم B : + سوگند

می دهم Z || 14 بر B : — Z

- حیرت یکی در هزار می‌شد که این تواضع با که می‌کنند و این تکلف با کیست ؛ چون سماع بنهایت رسید حضرت چلبی حسام الدین سر نهاده از آن سرّ باز پرسید ؛ فرمود که سرّ روحانیت خواجه حکیم سنائی 3 متمثل شده بود و تجسّد نموده در پهلوی عثمان و شهاب الدین ایستاده دف می‌زد و لطفها می‌فرمود و من دمدم از تمثال سرّ او عذرها می‌خواستم تا از ما خشنود باشد و حقیقت باید دانستن که مردان حقّ از عالم غیب 6 هرکرا باز کنند و خواهان او شوند در حال پیش او متمثل می‌شوند ؛ چنانکه روح القدس مریم را و حضرت رسول را عَلَیْهِمَا السّلام و صور روحانی اولیاء کمل را و آن را درویشان عالم تر و حُن و تمثّل 9 و تجسّد گویند

(۱۳۴/۳) همچنان یار ربّانی خواجه نفیس الدین سیواسی رحمه الله

- علیه روایت کرد که روزی حضرت مولانا بجمّام درآمده بود و در میانه 12 گرما به مُرَبّع نشسته معانی می‌فرمود و اصحاب شورها می‌کردند ؛ از ناگاه برخاست و بانگی بر زد که درین مجمع مولانائی کیست تا سه بار ؛ جمیع یاران خاموش کرده هیچ نگفتند ؛ بعد از آن فرمود که اگر چنانکه 15 بیگانه درین حتم درآید و در جامه کنّ حتم جامه‌های اصحاب را ببیند ، در حال بدانند که یاران مولانا اینجایگاه بوده اند ؛ اکنون از آنک جامه و دستار شما مُعَرَّفِ شما باشد ، چرا نباید که شما مُعَرَّفِ جانها و جامه‌ها 18 باشید ؛ چنانکه ظاهر یاران بدینها آراسته است ، باید که بواطن شما

نیز بمعرفتِ الهی و حقایق آراسته شود که **إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَلَا إِلَى أَعْمَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ** ، تا من
3 جمیع الوجود مولوی معنوی باشید و هذه کفایه

(۱۳۵/۳) همچنان خواجه نفیس الدین روایت کرد که روزی در

مدرسه سماعی عظیم بود ؛ از ناگاه حضرت مولانا نیز تیز بسوی من آمد
6 و گریبان مرا محکم بگرفت و من از آن هیبت بیخود گشتم ؛ بعد از آن
فرمود که اگر از تو سؤال کنند که مولانا آستینِ فرجی را چرا تشمیر
میکنند چه خواهی گفتن ؟ گفتم : هر چه خداوندگار فرماید ؛ فرمود که

9 کل کائنات بر مثالِ خانقاهِست بس عالی و عظیم و در آن خانقاه شیخ
حقیق حضرتِ الله است و تمامِ انبیاء و اولیاء و خواصِ امتِ بسانِ
صوفیان مسافرنند ، و چون صوفی غریب درین خانقاه نزول کند و خادم را

12 نداند باید که نظر کند تا آستینِ جامه را که تشمیر کرده است استدلال
کند که خادمِ خانقاه اوست و سایر ارکان و آدابِ اربابِ تصوف را ازو
اکتساب کند ؛ بعد از آن با صوفیانِ صفا و سالکانِ راهِ وفا محرم
و همدم تواند بوذن و در آنجا اقامت کردن و استقامت نمودن و الاّ هم

15 اندر ساعت از هانقاهش برون اندازند ؛ اکنون درین خانقاه عالم
از تحویل آدم و فیضِ آن دم خادمِ الله مائیم و الخادِمُ اللهُ حَبِيبُ اللهِ
18 ضابطه کُنْیَسْتِ وَالْعَاقِلُ یَتَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ ؛ و این نصیبِ خدمت
از نصابِ رسولِ الله بما رسیده است کَمَا قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ ؛ زهی مبارک خدمتی که خادمی از برکت

21 خادمی مهتر و بهترِ عالمیان شد و مخدوم جهانیان گشت

(۱۳۶/۳) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی پیشِ حضرتِ مولانا از یکی حکایت کردند که فلانی می گویند که دل و جان بخدمتست ؛ فرمود که خش کن ! در میانِ مردم این میراث دروغ مانده است که 3 میگویند و او آنچنان دل و جان از کجا یافت که در خدمتِ مردان باشد؟ بعد از آن روی مبارکِ بسوی چلی حسام الدین کرد که الله الله با اولیای حق زانو زانو باید نشستن که آن قربت را اثرهای عظیمست ، چنانکه 6 فرمود

شعر (هزج)

9 بهر حالی که باشی پیشِ او باش که از نزدیک بوذن میهر زاید
چنانکه تن بساید بر تنِ یار بدیدن جانِ او بر جان بساید
جذائی را چرا می آزمائی کسی مر زهر را چون آزماید؟
12 اگر تو پاک و ناپاک بمگریز که پاکیا ز نزدیکی فزاید

(۱۳۷/۳) همچنان روزی خدمتِ علاء الدین ثریانوس بحضرتِ مولانا حکایت میکرد که اخي احمد امروز در مجمعی می گفت که مانیز از جمله عاشقانِ مولانائیم ؛ فرمود که خش کن ! چه گونه مرده خواند عاشق 15 است که اورا معشوقش نمی شناسد . اگر چه محرم نشوند

شعر (رمل)

18 ز آن بیاورد اولیا را در زمین تا کندشان رحمةً لِلْعَالَمِينَ

1 همچنان ... س ۱۲/۲۴۸ : BZ — K || 7-6 چنانکه فرمود Z : —

B || در B : بو Z کت || 10 n بساید Z : بساید B

18 زان ... للمین : MN ج ۰۳ س ۱۸۰۴/۱۰۳ : MA ۱۴/۲۴۰

- (۱۳۸/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا رو بیارانِ عزیز کرده فرمود که چندانک ما را شهرت بیشتر شد و مردم بزیارت ما می آیند و رغبت می نمایند از آن روز باز از آفت آن نیا سوذم ، زهی که راست می فرمود حضرت مصطفای ما که الشُّهْرَةُ آفَةٌ وَالرَّاحَةُ فِي الْخُمُولِ ؛ امّا امر چنانست چه توان کرد که اُخْرِجُ بِصِفَاتِي اِلَى خَلْقِي مَنْ رَاكَ رَاَنِي وَمَنْ قَصَدَكَ قَصَدَنِي وپیوسته اصحاب را از آفت شهرت حذر میفرمود و میگفت

شعر (رمل)

- 9 خویش را رنجور سازی زارزار تا ترا بیرون کنند از اشتهار
کاشتهارِ خلق بندِ مُحْكَمَست در ره این از بندِ آهن کئی کَمَست
- (۱۳۹/۳) الحکایه : فقیر نهری ، فی دهری ، شیخ سنان الدین آقشهری
12 رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ که از کُمَلِ اصحابِ حُلُوی و سالکِ مَسَالِكِ عُلُوی بود ،
از حضرتِ سلطان ولد چنان روایت کرد که او فرموده است که در ماهِ رمضان حضرتِ والدِ دمِ قَرَبِ ده روز در خانه منزوی شده روی بکسی ننمود ؛ روزی اکابرِ قونیه از علما و فقرا و عرفا و امرا و عوم مردم در مدرسه غُلُوی عام کردند که ما بفراقِ خذاوندگار تحمّل نداریم و زاریهای عظیم نمودند

T, I, 246 ; H, I, 206

T 61 B 60 Z 139 - 138/3

- 5- 6 اخراج . . . قصدی : گفته بایزید بسطامی است (ر. ک. به رساله النور ، ص ۱۳۹ ؛ فیه مافیه ، ص ۷۶ ، ۲۹۳ حواشی و تعلیقات ناشر)
9 خویش را . . . کست : MN ج ۱ ، ص ۱۵۴۵/۹۵ - ۱۵۴۶ ؛ MA

شعر (مقارب)

درازست قصه تو خود این بدانی طلبهای ماهی ز بی استقائی

- 3 حضرت ولد فرمود که برخاستم و بر در حجره رفتم، تا از حال پدرم
تجسس کنم؛ آهسته آهسته آمدم و دزدیده از شکاف در نظر کردم؛
حضرت پدرم فرمود که بهاء الدین بیرون چه غلبه است؛ گفتم: تمام
6 شهر محبان و عاشقان در فراق خداوندگار می سوزند؛ گفتم: حق
بدست ایشانست، اما سه روز دیگر مرا مهلت دهند؛ سر نهادم
و باز گشتم، اصحاب را خبر کردم؛ شاذیها کردند و سباعها زدند؛ بعد
9 از سوّم روز علی الصبح آمدم و از شکاف در در حجره نظری کردم
دیدم که تمام حجره از زیر تا بالا بجم مبارك مولانا پر شده بود
و مالا مال گشته و همچنان شکاف در نیز آکنده شده بود؛ چنانکه پنبه را
12 در شکافها پری کنند؛ از آن هیبت نعره زدم و بیخود شدم تا دو سه
نوبت این حالت را دیدم؛ آخرین نوبت باز نظر کردم، دیدم که
بر جسم او همان قرار اعتدال و لطافت و لاغری بود که بود و دیدم که
15 بدست مبارك خود را مینواخت که شا باش! نیکو رفتی! احسنت
زهی تحمل که نمودی، آنچ کوه طور بر نتافت و پاره پاره شد تو
برداشتی، آفریها بر چون تو یار غار باد، چنانکه فرمود

18

شعر (رمل)

از کمال قدرت ابدان رجال یافت اندر نور بیچون احتمال
آنچ طورش بر نتابد ذره قدرتش جا سازد از قاروره

فریادِ کنان از درِ درآمدم و سر نهادم و روی برپایش مالیذم؛ فرمود که
 بهاء الدین این سرّیست میانِ ما و شما؛ و قتها می باشد که ما بحضرت
 3 میرویم و اوقات فیض و تجلّی حضرتِ تعالی و تقدّس بر ما می آید؛
 ساعتی که ما آنجا رویم لاغر و ذلیل و پر نیاز شویم؛ ساعتی که حضرت
 عزّت تشریف فرماید در جمله عالم ننگنجیم، تا حجره را چو رسد؛
 6 بیرون آمدم و اصحاب را خبر کردم؛ غلغله در شهر قونیه افتاده طُلُب
 طُلُب اکابر و اصاغر زیارت می آمدند و هر یکی را عل الانفراد
 از کمال اتحاد دلدارها میفرمود و عنایتها می کرد؛ بعد از آن بلا انقطاع
 9 هفت شبان روزی بسامع شروع فرمود

(۱۴۰/۳) همچنان محققانِ طریقت و محققانِ حقیقت عَدَلْتِهِمِ
 التَّحِیَّةُ وَالسَّلَام روایت چنان کردند که مگر روزی خدمتِ جلال الدین
 12 قره طائی را در دل رغبتی شد که نمازِ صبح را در پی مولانا گزارد؛
 پنهانی برخاست و تنها بمدرسه ایشان در آمد در وقت یاحی؛ و در پس
 در بنماز ایستاد؛ دید که حضرت مولانا در محراب ایستاده است.
 15 می بیند که از ناگاه بلند شد و عظیم شد و بالید و تناور گشت و تمامِ صحن
 و صفّه مدرسه مالا مال شد، چنانکه او را مجالِ مقان و مقام قرار
 نماند؛ نعره بزد و بیهوش شد؛ بعد از ساعتی چون بخود آمد، دید که
 18 حضرت مولانا بسجده رفته بود؛ چون نماز را تمام کرد، فرمود که
 امیر جلال الدین وقتی که حضرت عزّت ما را بنوازد چنان میشویم

و وقتی که مارا آنجا خوانند چنین می‌شویم : سر نهاد و گریان بیرون آمد
و آن روز یاران را بخشایش بسیار فرمود

- ۳ (۱۴۱/۳) همچنان خدمت زبده الفضلاء ینبوع المعانی مولانا
صلاح الدین ملطی رحمه الله علیه که از کبار علمای اصحاب بود و حضرت
خداوندگار اورا یارکٹ بہاء الدین خطاب فرمودی و در فن عربیت
سیبویہ وقت بود و استاد چلی عارف قدس الله سیرہ چنان روایت
۶ کرد کہ حضرت خداوندگار قرب چهل روز تمام از ناگاہ غائب شد
و تمام اصحاب و اکابر در طلب او دیوانہ شدند تا مبادا کہ دشمنی
و منکری فرصت یافته چیزی واقع شود : همچنان یاران فوج فوج
۹ گشته طلب میکردند و پرسان می شدند تا حدی کہ در شهر منادی
کردند کہ ہر کہ خبر خداوندگار بیارد و نشان دہد ہزار درم شکرانہ
دہند : مگر کہ حمام دوی را قازغان خلل آورده آتش چکیدن گرفت ؛
۱۲ همانا کہ آتش کشیدہ حمامی در آمد کہ مرمت آن خلل کند ؛ دید کہ
حضرت مولانا با جامہ ہا و دستار بر بالای گوزبان خزینہ ایستادہ است
و والہ گشتہ کہ نہ جامہ ہاش تر شدہ بود و نہ غرق عرق شدہ ؛
۱۵ بادب تمام سر نہادہ باز گشت و دوان دوان بدمر سہ آمد ؛ دید کہ مجموع
یاران در بندگی سلطان ولد و چلی حسام الدین جمع آمدہ در آن اندیشہ
بودند ؛ کیفیت حال را باز گفتم از غایت شادی یاران اورا برداشتہ
۱۸ بوی فرجیہا و چیزہا بخشیدند و خدمت خواجہ مجد الدین مراغی فی الحال

۵ بہاء الدین : ۲ : بہاء الدینش B || ۶ چلی B ~ عارف Z || روایت Z ~

چنان B || ۱۲ دہند ZB : دہم B || ۱۳ آتش را B : آتش Z || ۱۶ دوان دوان Z : دران

مدت B || آمد دید Z : آمدہ دوان B || ۱۸ اورا Z : او B

هزار درم و خلعتش داد ؛ بجمعهم بحمام آمدند و قوالان حاضر شدند ؛
 همچنان سماع کنان و رقص زنان بمدرسه آمدند ؛ گویند : یک هفته تمام
 3 سماع واجتماع بود

(۱۴۲/۳) الحکایه : همچنان روزی حضرت خلیفه خدایوندگار ،
 سلطان الابرار ، چلبی حسام الحق والدین رَضِیَ اللهُ عَنْهُ روایت
 6 فرمود که از حضرت مولانا چنان شنیدم که حق تعالی چون جسم
 پاكِ آدم را علیه السلام از آدمه کوره خاك ابداع کرد و روح قدسی را
 در وی نفخ فرمود ، جبرائیل امین را خطاب عزت در رسید که از دریای
 9 قدرت من سه پاره گوهر عظیم برگیر و در طبق نورین نهاده نثار
 آدم صَفّی کن و برو عرضه می دار ، تا از آنها یکی را اختیار کند ؛
 یکی گوهر عقل بود ، دوم گوهر ایمان بود ، سوم گوهر حیا
 12 بود ؛ چون جبرائیل امین طبق را بحضرت آدم عرضه داشت و کیفیت
 حال را باز گفت : بنظر فراست المؤمنینُ یَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ نظر کرده
 گوهر عقل را اختیار کرد ؛ جبرائیل می خواست که طبق را بآن دو
 15 گوهر برگیرد و باز بدریای قدرت بر د ؛ از غایت گرانی بآن قوت که
 او را بود نتوانست برگرفتن ؛ گوهر ایمان و حیا جواب دادند که ما از

T, I, 251 - 52 ; H, I, 210 - 11 ب ۶۲ B آ ۶۷ Z ۱۴۳ - ۱۴۲/۳

1 آمدند و B : آمده Z || 3 آمدند B : آمده Z || 8 فرمود Z : می فرمود B

10 یکی را B : یکی Z || 16 بود Z : — B || دادند Z : دادندی

13 المؤمن ... الله : یکی از احادیث نبوی است (ر . ک . به احياء علوم الدین ، ج ۲

ص ۲۰۱ ؛ ج ۳ ص ۱۸ ؛ جامع صغیر ، ج ۱ ، ص ۸ ؛ کنوز الحقائق ، ص ۳ ؛

فیه مافیہ . ص ۱۲۸ و حواشی و تملیقات ناشر ص ۳۱۵)

- صحبۂ عقلِ محبوبِ خدا جدا نمی شویم و هرگز بی وجودِ او بجائی
مارا قراری و وجودی نیست ؛ از آنک از قدیم العهد ما هر سه جوهرِ
3 کانِ عزتیم و گوهرِ بحرِ قدرتیم ؛ از همدیگر انفکاکِ نداریم ؛ از حضرت
الله خطابِ عزت در رسید که یا جبرائیل دَعْنَهُمْ وَتَعَالَ یعنی که بگذار
و بیا ؛ همانا که عقل بر قلّهٔ دماغِ آدمی منزل گرفت و گوهرِ ایمان
6 در دلِ پاکِ درآکِ او مسکن ساخت و گوهرِ حیا بر چهرهٔ مبارکِ آدم
فرو نشست و آن هر سه گوهرِ پاکِ میراثِ فرزندانِ خاصِ آدم اند ؛
چه از نسلِ آدم هر فرزندی که بذاتِ گوهرها متحلی و متجلی نیست
از آن نور و از آن معنی خالیست وَآلْعَاقِلُ یُکْفِیهِ الْإِشَارَةُ 9

(۱۴۳/۳) همچنان چلی شمس الدین ولد مدرّس روایت کرده که

- بندگی، مولانا حمزه نامی نای زنی بود و بغایت استاد و خوشنواز بود
و حضرت مولانا در حقّ او عنایهای عظیم داشت ؛ از ناگاه رنجور
12 شد و بمرد ؛ بحضرت مولانا اعلام کرده بعضی اصحاب بتجهیز او مشغول
شدند ؛ همانا که مولانا برخاست و بخانهٔ او رفته چون از درِ او درآمد
گفت : یارِ عزیز حمزه برخیز ! لَبَّيْكَ کنان بر خاست و نای نواختن
15 گرفت ؛ سه شبان روزی سماعی عظیم کردند و آن روز قربِ صد
کافرِ رومی مسلمان شد و چون قدم مبارک بیرون نهاد فی الحال
18 رحلت نمود .

1 خدا Z — B || او Z : ان B || بجائی Z : جائی B || 2 قراری و وجودی Z :

قراری وجود B || از قدیم B : قدیم Z || 14 که B : — Z || 16 شبان Z :

شبان B

(۱۴۴/۳) همچنان درویشی از یاران سفر کرد؛ چون خبر وفات

ابو بختری مولانا رسید فرمود که چرا بیشتر که خبر نکردید که رها
نمی کردم که می رفت؛ قُضِيَ الْأَمْرُ وَاللَّهِ تَرْجِعُ الْأُمُورُ
(۲۱۰/۲)

(۱۴۵/۳) همچنان یارِ ربّانی ملک الخلفاء سالک سنی مولانا

بدرالدین معدنی رَحِمَهُ اللهُ که در معدنِ لُؤْلُؤَه خلیفه بزرگ بود

و صاحب دل، روایت کرد که حضرت مولانا را گوینده بود بغایت

شیرین نَفَس. اما در پشتِ خود کوری داشت؛ روزی حضرت

مولانا در سماع شورها میگرد و تواجد مینمود و بنزد او آمده حالها

میکرد و آن بیچاره منحنی گشته بعشق تمام دف می زد و اسرار می گفت؛

بعد از سماع فرمود که چرا راست نمی ایستی، تراچه حالتست؛ کور

پشت را عرضه داشت؛ همانا که دستِ مبارک بر آنجا مالیده شد

در حالِ قدّ او بالیده شد؛ سر نهاد و همچو سرو روان روان شد، شادی

کنان چو بخانه خود آمد زن او انکار نموده در را نگشود که تو

شوهر من نیستی؛ اصحاب حکایتِ عنایت را باز گفته و سالها در بندگی

قیام می نمود

(۱۴۶/۳) همچنان روزی حضرت مولانا را حکایت کردند که

فلان الدین نائی در حالتِ مستی نمانده است؛ فرمود شکر که نماند

T, I, 253 - 54; H, I, 211 - 12 آ ۶ B آ ۶۸ ب ۶۷ Z ۱۴۶ - ۱۴۴/۳

6 لولوه B: لؤلؤه Z || B 8 خود: او Z || 9 حالها Z: حالتها B || 13 در حال ...

بالیده شد B: — Z || 14 او Z: او را B || 15 عنایت را B: غایت را Z || 17 مولانا را

B: مولانا Z

و در آن مستی بمرد ؛ چه اگر مانند و هشیار شدى نيك نبوذى ،
چنانك بلبل بپجاره در وقت گل برابر گل نعره ها ميزند و فريادها
ميكند ، چندانى كه بيخود ميشود چه اگر گريه در آن حالت فرصت
يابد و آن بلبل بيخود را بخورد آن بلبل ابداً مست بماند و بيخود
محسوس شود كَمَا تَعِيشُونَ تَمُوتُونَ وَ كَمَا تَمُوتُونَ تُحْشَرُونَ

6 شعر (رمل)

اين قدر گفتيم باقى فكر كن فكر اگر جامد بود روى ذكر كن
ذكر آرد فكر را در اهتزاز ذكر را خورشيد آن افسرده ساز

9 (۱۴۷/۱) همچنان جماعتى از حضرت مولانا سؤال كردند كه پيش
جنازه مردگان مريان و مؤذنان تا بوذه است از قديم العهد بوذه
است ؛ درين زمان كه دور شماس بوذن اين گويندگان چه معنى
دارد ؟ همانا كه علمائى امت و فقهاى شريعت تشنيع ميزند و آن را بدعت
ميگويند ؛ فرمود كه در پيش جنازه مؤذنان و مريان و حفاظ گواهي
ميدهند كه اين ميت مؤمن بود و در ملت مسلمانى وفات يافت ؛ قوالان
ما گواهي ميدهند كه اين متوفى هم مؤمن بود و هم مسلمان و هم عاشق
بود و ديگر آنك روح انسانى كه سالها محبوس زندان دنيا و چاه
طبيعت شده بود و اسير صندوق بدن گشته ، از ناگاه بفضل حق
خلاص يافت و بمركز اصلى خود رسيد . نه موجب شاذى و سماع
18 و شكرها باشد ، اورا تا همچنان پير زنان و شاذى كنان بحضرت
عزت رغبت و مراجعت نمايد و ديگران را هم ترغيب دهد بجانبازي

8 b ذكر را : Z ذكر B 16 روح : Z روحانى B 18 يافت : Z يافت

B 19 بحضرت : Z حضرت B 18 بجانبازي : B بجانبازي Z

8-7 اين ... افسرده ساز : MN ج ۶ ، ص ۵۷ / ۱۴۷۵-۱۴۷۶ : MA ص ۵۸۷ / ۱۱

۳ و دلیری . چه اگر در صورتِ حال یکی را از زندان آزاد کنند
و تشریف دهند بی هیچ شکّی موجبِ هزار مَحَمَدات و شادی باشد
و فی الحقیقه مرگِ یارانِ ما درین مَثاب است که گفته شد

شعر (رمل)

۶ چونک ایشان خسرو دین بوذه اند وقتِ شادی شد چو بشکستند بند
سوی شادروانِ دولت تاختند کُنْده و زنجیرا انداختند
روحِ سلطانی ز زندانی بچست جامه چه درانیم و چون خائیم دست

(۱۴۸/۳) همچنان از حضرتِ سلطان ولد منقولست که گفت :
۹ روزی ملالت و قبضِ عظیم بر من غلبه کرده بود ؛ دیدم حضرتِ
والدم از درِ مدرسه در آمد و مرا ملول و متقبض دیده فرمود که از کسی
تو رنجیدی که چنین تُرنجیدی ؛ گفتم : نمی دانم که چه حالست ؛ پدرم
۱۲ برخاست و بخانه در آمده بعد از لحظه دیدم که پوستینِ گرگین را
گردانیده سر و روی مبارک را پوشانیده بیرون آمد و چون نزدیکِ
من رسید فرمود که بُعْ بُعْ یعنی مرا بترساند ، چنانک اطفال را
۱۵ ترسانند و مرا از آن حرکتِ لطیفِ پدرم خنده عظیم وارد شده
چندانی خندیدم که نتوان گفتم ؛ سر نهادم و پایهای پدر را بوسه ها
دادم ؛ فرمود که بهاء الدین چنانک اگر ترا محبوبی لطیفی که ملازم

T, I, 255 ; H, I, 213

۱۴۸/۳ Z ۶۸ آ B ۶۳ ب

2 هزار Z : هزاران B

5-7 چونک ... دست : MN ج ۶ ، ص ۷۹۸/۳۱۸ - ۷۹۹ ، ۷۹۷ :

MA ص ۵۷۱ / ۱۲ - ۱۱

کنار تو بوده باشد و هماره با تو لاغها کند و طرب انگیزیها نماید ،
از ناگاه صورت را بگرداند و بیاید و ترا بُع بُع کند ، هیچ ازو
بترسی؟ گفتم : فی تترسم ؛ فرمود که آن محبوبی که ترا بغایت شاذان
میداشت و ازو در بسط بودی و نشاط میکردی هموست که غمگینت
میدارد و ازو مقبوض گشته ؛ همه اوست و ازوست و ازو فایض میشود

6 شعر (رمل)

گر لباسِ قهر پوشد چون شرر بشتاسمش
کو بزمین شیوه بر ما بارها مست آمده است

9 پس چرا بی فائده غمناک میشوی و در قبضه قبض فرو می مانی

شعر (رمل)

قبض دینی چاره آن قبض کن ز آنک سرها جمله میروید ز بُن
12 بسط دینی بسط خود را آب ده چون بر آید میوه با اصحاب ده
فرمود که فی الحال حال بر من بگشت و همچون گل تازه شگفته
و منبسط شدم و چندانک عمر من بود دیگری روی غم را ندیدم
15 و غمناک نشدم و اصلاً غم دنیا در گردن نگشت و از غایت بسط
با والدیم انبساطی کرده گفتم که از مقامات و کرامات و درجات جمله
انبیاء و اولیاء علیهم السلام خبرها فرمودید و از بزرگی هر بزرگی نشانها
18 باز نمودید اما از عظمت و پادشاهی خود هیچ نگفتید ؛ پدرم فرمود که
بهاء الدین سهل گیر! نمیدانی که

شعر 6 Z : B — 12 بکشت Z : نکشت B || 14 در کرد B : کرد Z ||

15 که Z : B —

11 - 12 قبض... ده : MN ج ۳ ص ۳۶۲/۲۲ - ۳۶۳ : MA ص ۲۰۱/۱۴

شعر (رمل)

مادحِ خورشیدِ مدّاحِ خودست که دو چشمِ روشن و نا مَرُمیدست
و چون حضرتِ پدِرم از عالمِ قبضِ بعالمِ بسطِ کشیده بود و از مملکتِ
کثرتِ بملکوتِ وحدتِ رسانیده

شعر (طویل)

وَمَا الْحُسْنُ إِلَّا وَاحِدٌ غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا أَنْتَ عَدَدْتَ الْمَرَايَا تَعَدَّدَا 6

طریقهٔ انبساط را مفتوح گردانیده درین سؤال الحاحِ عظیم کردم که
البته شمهٔ از آن احوالِ خود باز گوئی؛ فرمود که بهاء الدین درین
شهرِ قونیه نظر کن تا چند هزار خانه ها و کوشکها و سرائیهای اُمراء
و اکابر و اعیانِ فاخر هست؛ چه خانه های خواجگان و اکادشه از
خانهای محترفه عالیترست و سرائیهای اُمراء از خانهای خواجگان عالیتر
و همچنان طاق و قصورِ سلاطین و ملوک از آن مجموع بصدد درجه بالاتر
و معظم ترست، اما بلندی و عظمتِ آسمانها بمقابلهٔ آن سراها بغایت
رفیع و منبع و عظیم افتاده است و چند در چندست، اکنون مقاماتِ
تمامتِ انبیاء و اولیاء برین منوالست که ذکر کرده شد چنانکه قرآن
مجید می فرماید تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ (۲/۲۵۳)
و قوله وَكَذَٰلِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ (۱۷/۵۵) وقال
تعالى وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ (۳۲/۴۳) و درین معنی

2 و B : Z — 3 بسط : بسط B 5 شعر : Z — B 14 افتاده : Z — B

15 تمامت : Z تمام B ۱۱ چنانکه : Z + در B

2 مادح ... مرمدست : MN ج ۵ ، ص ۹/۹ ، MA ، ص ۴۲۹/۵

- آیات و اخبار بسیارست ، اما مقامات ما نسبت بآن سراها بمثبت
آسمانهست ، والله یرزق من یشاء بیغیر حساب (۲۱۲/۲) ؛
۳۷/۳ ؛ ۳۸/۲۴) از آن ماست و ما من جمیع الوجوه وارث نور محمدیم
شعر (رمل)

بگشادند خزینه همه خلعت پوشید مصطفی باز بیامد همه ایمان آرید

- ۶ (۱۴۹/۳) الحکایه : اصحاب یقین رضوان الله علیهم اجمعین
چنان روایت کردند که یار ربانی شیخ فخرالدین سیواسی رحمه الله علیه
مردی بود ذوفنون ، و در آن عهد کتابت اسرار و معانی بر عهده او
بود ؛ از ناگاه درو جنوبی طاری شده دیوانه گشت ، حضرت مولانا
همین غزل را همان روز فرمود

شعر (رجز)

- ۱۲ ای عاشقان ای عاشقان یک لؤلؤی دیوانه شد
طشطش فتاذ از بام ما تگک سوی مجنون خانه شد
الی آخره

- ۱۵ اوقات مگر او در کلام خداوندگار مدخل میکرد و بطریق اصلاح
قلم می راند و تحریف کلمات می کرد بی آنکه اجازت فرمودی
(۱۵۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا فخرالدین را
۱۸ بتندی تمام بگرفت و گفت : مرا با تو سؤالیست درین معنی که آدم

T, I, 258 - 60 ; H, I, 216 - 17 . ب ۶۴ آ Z ۱۵۱ - ۱۴۹/۲

۱ مانبت Z : خاصان B 3 ماست Z : خاصانت B || شعر B : بت Z || 10 فرمود

B : فرموده Z || 17 همچنان B : — Z

تقی و ابلیس شقی در دو گناهی کرده بودند ، عاقبت آدم مغفور و مرحوم شد و شیطان محروم و مرجوم گشت ، سبب آن چه بود ؟
 3 فخرالدین سرنهاذ و بسیار گریست و در جواب آن عاجز گشت ؛ فرمود که سبب طرد او شرکت بود و پس فخرالدین از خجالت بیخود شد ؛ بعد از آنکه رحمت نمود از عزیزان روشن دل یکی او را در خواب دید که دندانهایش را ملائکه قهار بمقامع حدید خرد میکردند و او فریادها می کرد ، بیننده بینا از آن حال باز پرسید ؛ گفت : مکافات آن بی ادبهاست که در کلام مولانا می کردم و مداخلت می نمودم ؛
 9 یاران از آن هیبت قوی دلنگش شدند و گریستند ؛ باتفاق بحضرت تربه شیخ در آمدند و سرها باز کرده شورها کردند و گناهان فخرالدین را درخواستند ؛ هم در آن شب همه شان بجمعهم در خواب دیدند که در قصور علیین سیر می کرد ؛ از حال او پرسیدند که ما فعل الله بیک قال غفر لی ربی ؛ بر من رحمت کردند و از آن زحمت بدعا و شفاعت یاران رهیم

15 (۱۰۱/۳) همچنان مؤلف کتاب بنده خاکی احسن الله الیه میگوید که حضرت مولانا قدس الله سره سطری چند بدست خط مبارک خود در صفحه کتابی بسرخی نبشته بود که شبی مندیل شیخ صلاح الدین عظم الله ذکره در حمام گشوده شد و افتاد ؛ گفت : ای چراغ ! رسوایم کردی ؛ در حال چراغ نگونسار شد فرو افتاد و مُرد و جماعت پیش شیخ دویدند که ما هیچ ندیدیم ؛ شیخ بدان

2 شیطان Z : + علیه العنة B || 3 آن : - Z || 6 میکردند B : میکرد Z ||

و او ... می کرد B : - Z || 19 رسوایم Z : رسوایم B

گفت: ایشان خشنود شد که دیده نا دیده آوردند ، اکنون نا مبارکست
آن تبدیل مثنوی و تحریف کلمه: اِنَّا نَحْنُ مُصْلِحُونَ اَلَا اِنَّهُمْ
3 هُمُ الْمُفْسِدُونَ (۱۲-۱۱/۲) چنانست که چنگال در نهادند و اعضا و شکم
فرو میتراشند بناخن ، و گوشت را بر میدرند ؛ آن دستار چنین می باید ،
چنین می باید ، اندرین کناره می باید او که اینجاش استانید ، قادرست که
6 او را ماه کند و آن ماه را آفتاب کنند و آن آفتاب را چیزی لطیفتر
و نافعتر ، والله اعلم

(۱۵۲/۳) الحکایه : همچنان کبارِ اخبارِ اصحاب روایت کردند که

9 خدمتِ امیرِ یگانه ، مقبول الاولیاء ، تاج الدین معز الخراسانی رَحِمَهُ اللهُ
که از خواصّ مریدانِ حضرت بوذ و امیری معتبر و مردی بوذ صاحب
خیرات و حبر ؛ چه در ممالکِ روم مدارس و خوانق و دارالشفاء
12 و رابطها بنیاد کرده است و حضرت مولانا از جمیع اُمرای سلطان
او را دوست داشتی و بدو همشهری خطاب کردی و آن روز که مذکور
در حضورِ مولانا تشریف دادی اصحاب شاذیها کردند و چون حضرت
مولانا او را طالبِ صادق و مستقیّ آبِ حیات و جلابِ معانی میدید
15 در شرحِ حقایقِ معارف گرمتر میشد و اسرارِ غریب میفرمود ؛ مگر
روزی بنابر سیرتِ قدیمِ خود بزیارت آمده بوذ ؛ حضرت مولانا
فرمود که کسانی < که > از هستی خود بکلی نرسته اند و از خودی
18 خود نگذشته اند و دم از عالم نیستی میزنند مثالشان چنانست که یکی در

T, I, 261 ; H, I, 299

ب ۶۴ B ب ۶۹ Z ۱۵۲/۳

5 چنین می باید Z : — B || او Z ~ که B 9 رَحِمَهُ اللهُ که Z : — B || 12 سلطان

Z : — B || 14 دادی Z : کردی B || 15 جلاب B : جذاب Z || 16 مولانا Z : — B ||

19 نگذشته اند B : نگذشته Z

قمر چاه اَنَا الْاَعْلَى می گوید و لاف از مقام بالا نی می زند و همچنان
 کسانی که از هستی خود نیست شده اند و رهائی یافته اند ، بر
 بالای بام ندای اَنَا اَلَا دُنَى می زنند ، همگان دانند که آواز از
 3 جای عالی می آید و او در همه حال عالی است و مثال این دو دعوی
 چنانست که یکی در دهان خود سیر گرفته است دم از مشک میزند
 6 و یکی در دهان خود مشک میدارد و سیر میگوید ؛ اَمَّا عَرَفَانِي كِه
 مَشَامِ جَانِ پاكِ ايشان از بوی اِنْتِي لِأَجِيدُ نَفَسِ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ
 الیَمَنِ یُمْنِي یافته باشد و گشاده مشام گشته فی الحال مشك را از
 9 پُشك و آواز باز را از كنجشك میدانند و در میان حق و باطل و عالی
 از نازل فاروق وار فرقی میکنند كه المؤمن كَبَّسٌ مُمَيِّزٌ فَطِينٌ
 يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ

شعر (رمل)

12 هر که او يَنْظُرُ بنور الله شد از نهایت و زُنُحْت آنگاه شد
 حق چو سیما را مُعَرَّف خوانده است چشم عارف سوی سیما مانده است
 15 قَوْلُهُ تَعَالَى سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ (۲۹/۴۸) ؛ بعد
 از آن فرمود که امیر تاج الدین ! بیا بگوین ؛ چه اگر بوی وی نیاید بپر و بینداز

1 می گوید B : گوید Z 2 یافته اند B : یافته Z 11 فطن Z : ظن (!) B 12

الله Z : + تامل Z 17 بگوین Z : + بی کن B

14 حق ... مانده است : MN ، ج ۱ ، ص ۱۲۶۵/۷۸ ، MA ، ص ۱۷/۳۴

10 المؤمن ... فطن : حدیث نبوی است (ر.ک. به جامع الصغیر ، ج ۲ ، ص ۱۸۴ ؛

کدو الخفاتی ، ص ۱۳۶ ؛ فیه مافیه ، ص ۱۱۷ ، ۱۴۷ و حواشی و تعلیقات ناتر ، ص ۳۱۰)

شعر (مقارب)

بجو بوی حق از دهانِ قلندر بجود چون بجوئی یقین محرم آئی

- 3 باز فرمود که پیوسته جانورانِ صحرائی از هر علنی و گیاهی که میچرند
 همرنگِ آن گیاه میشوند ؛ بعضی سبزرنگ ، بعضی کبود ، بعضی سیاه ،
 بعضی زرد ؛ همچنان حق را بندگانِ شایسته هستند که دائماً در صحرای
 6 و اَرْضُ اللَّهِ وَاَسِيعَةً* (۱۰/۳۹) چَرَا میکنند و از آن چشمه ها می نوشند
 که دل را چشمها می بخشد و از غذای نور چنان پر شده اند که بکلی
 نورِ حق گشته اند ؛ چنانک فرمود

9 شعر (رمل)

هر که کاه و جو خورد قربان شود هر که نورِ حق خورد قرآن شود
 گر خوری یکبار از آن مأکولِ نور خاکِ ریزی بر سرِ نانِ نور
 12 چنانک حضرتِ سلطانِ ما صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ گشته بود ؛ همانا که
 امیر تاج الدین سر در قدمِ مولانا نهاده صدقش یکی در هزار شد و البته
 استدعا نمود که جهتِ یاران دار العُشَّاق بنا کند، حضرتِ مولانا فرمود

15 شعر (مضارع)

ما قصرِ چارطاق درین عرصه فنا
 چون عاد و چون نمود مُقَرَّنَس نمی کنیم

- 18 جز صدرِ قصرِ عشق در آن ساحِ خاود
 چون نوح و چون خلیل مؤسَس نمی کنیم

14 فرمود Z : + که B || شعر Z : B

10 هر که ... قرآن شود : MN ، ج ۵ ، ص ۱۵۹ / ۲۴۷۸ : MA ، ص ۴۹۸ / ۱۶

و اهلِ معنی را متابعتِ حضرت رسول الله از جمله واجب است؛ چه
 او قسم یاذ می کند که والله ما عَمَرْتُ شَبِيراً وَلَا آدَخَرْتُ تَبِيراً؛
 3 چون از بندگی مولانا بیرون آمد بسرای خود رفت؛ از مالِ جزیه سه
 هزار دینار در کیسها کرده با نوابِ خود ارسال کرد تا یاران بحمام دهند
 و حضرت مولانا قبول نکرد و انفعالِ عظیم نمود؛ فرمود که ما از کجا
 6 و شوقه دنیا از کجا؟

شعر (هزج)

من همچو منی خواهم من سیمنی خواهم

بیزارم از آن زشتی کو سیم و درم دارد

همچنان گرفتند و باز بردند؛ آخر الامر حضرت سلطان ولد
 شفیع گرفته گفت: تا حضرت مولانا رضا دهد و اجازت فرماید که
 12 پهلوی مدرسه عامره خانه چند درویشانه بی تکلف جهت خدمتگاران
 عمارت کند؛ با اجازت و اشارت حضرت ولد خانه ها را بنیاد کردند
 (۱۵۳/۳) همچنان خدمتِ سَدِّ الصلحا و لَیِّ مَسْتور شیخ بدرالدین
 15 نجار مولوی که در طهارت سریرت فرشته خاقت بود؛ حکایت کرد که
 من مراهق گشته بودم و در خدمتِ نجارانِ حاذق در آن خانه ها کاری کردم
 چون سقفِ تابخانه را پوشانیدند و بسقفِ صفه بزرگ مشغول
 18 گشتند مجموع درختان را پیمرده اندازه گرفتند؛ مگر که تیری
 از آنجملت نیم گز کوتاه آمد؛ چندانک در شهر بدل آن را طلب کردند

- دست نداد؛ استاد و جمیع نجاران فرو ماندند که چه تدبیر کنند؛ از ناگاه حضرت مولانا از سماع بیرون آمده بسروقت ما در آمد که استاذان در چه فکرند، همشان سر نهاده از کوتاهی آن درخت باز گفتند؛ فرمود فی 3 فی این چنین درخت نازنین کوتاه چون باشد؟ مگر که در پیمودن آن غلط کردند؛ استاذم باز بر خاست و در نظر خذاوندگار دوم بار پیمود؛ همان بود که بود؛ دیدم که حضرت مولانا پیش آمد و دست مبارک بر آن درخت مالیده گفت: این چنین تیر موزون چرا باید که کوتاه باشد؟ سهو از نجاران ماست؛ فرمود که هم اکنون باز بیما؛ چون 9 بهمان گز پیمودند از درختان دیگر نیم گز و چیزی درازتر بود؛ تمام استاذان و یاران نعره زنان بیخود شدند و همگان در سجده حیرت بودند که خذاوندگار غیبت کرده بود؛ همان روز صفه را تمام کردند؛ همانا که معجزات انبیا و کرامات اولیا را علیهم السلام در تصرف اشیا 12 و تبدیل جمادات و نامیات و غیرها نهایی نیست

شعر (رمل)

- 15 این کسی داند که روزی زنده بود وز کف آن جان جان جامی ربود
معجزه موسی و احمد را نگر چون عصا شد مار و آستین باخبر
فلسفی کو منکر حنانه است از حواس اولیا بیگانه است

13 جمادات Z: حمات (!) B

15 این کی... ربود: MN ج ۰۵ ص ۵۹۱/۳۹ MA ص ۶/۴۴۴
17 فلسفی... بیگانه است: MN ج ۰۱ ص ۲۰۲/۳۲۸۰ MA

ص ۱۹/۸۶

- (۱۰۵۴/۳) همچنان خدمتِ کاتبِ الاسرار بهاء الدینِ بحری رَحِمَهُ اللهُ
 فرمود که روزی مصحوبِ حضرتِ مولانا در حَمَامِ بودم؛ حکایتی در پیشِ
 3 خاطرم آمد که روزی شیخِ گرامی ابوسعید ابوالخیر رحمة الله علیه
 با مریدانِ خود در حَمَامِ در آمده بود و مریدان گرداگردِ شیخ حلقه
 زده، شیخ گفته باشد که اللهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ که مائیم و مَیْزَرِی و آن
 6 نیز از آنِ حَمَامِ؛ یعنی تجریدِ خود را عرضه میداشت؛ حضرتِ مولانا
 فرمود که یا ابوسعید ابوالخیر! نگوئی که جامه‌ها و جبّه‌ها که در جامه‌کنِ
 حَمَامِ نهاده است از آنِ کیست؟ و حَمَامِ بگرونگاه می‌دارد؛ از آنِ کیست؟
 9 و استری که بر در بسته اند بکه تعلق دارد؟ بعد از آن فرمود که حَقًّا
 ثُمَّ حَقًّا وَهُوَ الْحَقُّ بِالْحَقِّ وَاللهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ
 (۴/۳۳) که تمامتِ انبیاء و اولیاء را درین عالم اندک تعلقِ مالی بود و قدری
 12 از برای مصالحِ خلقِ میلی داشتند. ما را آن قدر نیز نیست و نخواهد بود

شعر (رجز)

- چون کرد بر عالم گذر سلطانِ مَا زَاغَ الْبَصَرُ
 15 نقشی بدید آخر که او بر نقشها عاشق نشد

- (۱۰۵۰/۳) همچنان خدمتِ یارانِ ربّانی شیخِ بدرالدینِ یواش
 المعروف بالنقاش رَحِمَهُ اللهُ مردی بود صاحبِ دل و صایبِ نظر،
 18 چنان روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بیارانِ عزیز فرمود که الله

T, I, 266 - 68 : H, I, 219 (فقط ۱۰۵۵) آ ۶۶ B ۷۱ Z ۱۰۵۵-۱۰۵۴/۳

3 علیه Z : — B ۵ میزری Z : می ریزی (!) B ۶ یعنی Z : + که B ۸

حمام B : — Z ۱۱ از آن کیست Z : — B ۱۲ آن Z : این B ۱۶ شیخ B : — Z

- الله که جمیع اولیا در توقع سؤال را جهت ذلّ نفس و قهر مرید گشاده کرده بودند ، و رفع قنديل و تحمّل زنبیل را واداشته واز مردم مُنْعِم بر موجبِ وَاَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا (۷۳/۲۰) 3 مالِ زکوة و صدقه و هدیه و هبه هم قبول می کردند؛ ما آن در سؤال را بر یاران خود در بسته ایم و اشارتِ رسول را بر جای آورده که اِسْتَعْفِفْ عَنِ السُّؤَالِ مَا اسْتَطَعْتَ، تا هر یکی بکدّ یمن و عرقِ جبینِ خود 6 اِمّا بکسب و اِمّا بتجارت و اِمّا بکتابت مشغول باشند و هر که از یاران ما این طریقه را نوزد پولی نیززد؛ همچنان روزِ قیامت روی ما نخواهد دیدن و اگر چنانک بکسی دست دراز کنند من روی بذیشان فراز 9 خواهم کردن و این حدیث را گفت :

شعر (رمل)

- گفت پیغمبر که جنت از آله گره می خواهی زکس چیزی بخواه 12
گر نخواهی من کفیل مرترا جنة المأوی و دیدارِ خدا
(۱۰۶/۳) همچنان منقولست از خدمتِ نورالاصحاب مولانا نورالدین
تیز بازاری نورّ الله قَلْبُهُ وَقَبْرُهُ که از جمله مریدانِ خاصّ بود 15
روایت کرد که روزی حضرت مولانا معانی می فرمود و در اثنای
کلام حکایتی غریب روایت کرد که درویشی مُتَالِیه چهل سال تمام
در بیشه واله مانده بود ، تا حدّی که مرغان بر فرقِ سر او لانها 18
کرده بودند ؛ ناگاه قطی را بر او گذر افتاد ؛ سیلی محکم بر قفاش فرو

T, I, 268 ; H, I, 220

آ ۶۷ B آ ۷۱ Z ۱۰۶/۳

16 کرد Z : کرده B || روزی B : + که Z

12-13 گفت ... خدا : MN ، ج ۰۶ م ۳۳۳/۲۹۰ - ۳۳۴ : MA

۲۵/۵۵۸ م

- کوفت که ای مردک! حرام خوار! درویش از عالم سکر بعالم صَحْنُ بیرون آمده از آن مستی و استغراق هشیار گشت، فرمود که چهل سال تمام من طعام حلال دنیا را تناول نکرده ام تا حرام را چه رسد که بر من راه می بُری؛ قطب فرمود که نه قاصدان صبا و نسیم سحری و محال بهاری و ریاح رایحه رسان بویهای خوش را بدماغ و مشام تو می رسانند و در گلوی تو فرو می برند و ترا می پرورند و از آن بویهای خوش قوت می شود و از آن قوت می گیری و آن همه بی کد و رنج تست و در مذهب کُمل رجال آن بر تو حرامست اَمَّا سَمِعْتَ مِنْ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ كُلٍّ مِنْ كَدِّ يَمِينِكَ وَعَرَقِ جَبِينِكَ؛ نشیدی که سلیمان نبی را علیه السلام دادم طعامهای بهشتی می آوردند و او از آنجا افطار می کرد و متلذذ می شد؛ مگر روزی جبرئیل امین علیه السلام حاضر بود که از بهشت راتبه طعام آوردند و باشتهای تمام از آنجا می خورد؛ فرشته با ملک دیگر میگوید که سلیمان نبی چنان بر غبت و اشتها میخورد که گویی در تحصیل آن رنجی برده است؛ پیغامبر خدا بایستی که طبل نخوردی؛ سلیمان از جبرئیل پرسید که چه میگویند، سلیمان گفت: یعنی از کدِ یَمین و کسبِ حلال حاصل شود بهتر و لذیذتر از طعامهای جَنّت است؛ گفت: بلی؛ بعد از آن سلیمان توبه کرده دست بر نیل بافی نهاد و از بهاء آن طعام میخورد؛ همچنان روزه داودی می گرفت و از آن لقمه افطار میکرد؛ جبرئیل گفت: ای رسول خدا بدان و آگاه باش که سَبَبِ اِذْتِاطَعَامِهای بهشتی هم از آنست که حق تعالی

4 می بری B: بری Z || 6 می پرورند: بری BZ || 8 آن B: — Z || 10

علیه السلام B: — Z || 17 دست B: روزه Z || 18 نهاد Z: نهاده B

- عینِ جنت را و آنچ دروست از رنجِ عبادتِ عابدان و ذکرِ ذاکران
و شکرِ شاکران و صبرِ صابران آفریده است؛ تاریخی نبری گنجی نبری 3

شعر (رمل)

- هر که رنجی دید گنجی شد پذیرد هر که جدّی کرد در جدّی رسید
و همچنان اغلبِ اکامل انبیاء و کمل اولیاء و شیوخِ کبار و اکابرِ علماء 6
و حکماء و سلاطینِ ماضی بصنعتی و کسبی منسوب بودند
(۱۰۷/۳) همچنان هم درین معنی حکایتی دیگر تقریر کردند که
موسی را علیه السلام چشمها درد کرده بود و زحمتِ عظیم می دید که
لَا وَجَعَ إِلَّا وَجَعَ الْعَيْنِ؛ همانا که ناله کنان بجانبِ طور روانه شد
و در آن راهی که می رفت نباتاتِ زمین او را آواز می دادند که ای موسی
مارا بر گیر و بر چشمِ جمال تا خوش شود، اصلاً بذیشان التفات نمی کرد؛ 12
چون از مناجاتِ فارغ شده گفت: خداوندا! از دردِ دو چشم قوی ضعیف
شدم؛ از حضرتِ عزّت و آذّا مَرَرْتُ فَهُوَ بِشَفِیْنِ (۸۰/۲۶) دوائی
و شفائی شیءٌ لله میکم و نباتاتِ زمین که خاصیتِ خود را بر من عرضه 15
کرده بودند قبول نکردم تا حضرت چه فرماید؛ خطابِ عزّت
در رسید که سخن ایشاز را بشنو تا چشمت شفا یابد، از آن که در مقابله
در دردی دوائی و برای هر المی مرهمی آفریده ام و سببی ساخته 18

T, I, 271; H, I, 222 ۱۲۱ K آ ۶۷ B آ ۷۲ - ۷۱ Z ۱۰۸ - ۱۰۷/۳

1 عین Z: غیر B || 6 همچنان B: — || 6 اکامل Z: کامل B || 8 همچنان
Z: — || کردند B: کرد Z || 9 که B: — || 12 جمال Z: مال B || نمی کرد B:
می نکرد Z || 13 شده B: شد Z || خداوندا Z: خداوند B || دو Z: — B

4 هر که رنجی ... رسید: MN، ج ۵۵، ص ۱۳۰ / ۲۰۴۷: MA

ص ۴۸۴ / ۲۲

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که یزدان مجید از بی هر درد درمان آفرید

- 3 چون از کوه طور مراجعت نمود از نباتها بر چشمها مالیدن گرفت؛ از آنج
 بود دیگر بتر شد؛ فریاد کنان بحضرت بی علت بازگشت و نضرع عظیم
 نموده؛ خطاب آمد که یا موسی! نگفتمت که از صحرا برگیر و بچشم خود
 6 بمال بی آنکه در تحصیل آن زحمتی کنی، بلکه بدکان طیبیان رو
 و از ایشان آن اجزاء دارو را بخر و توتیا ساخته بر دیده خود بمال تا شفا
 یابی و براحتی برسی و بدان محقر تو طیب نیز جلب منفعت کند و بفایده
 9 برسند؛ موسی علیه السلام همچنان کرد. تا شفا یافت

- (۱۰۸/۳) همچنان منقولست که روزی از حضرت مولانا سؤال
 کردند که محبان و عاشقانی که بمزار انبیاء و اولیاء شمع و قنادیل و براتیها
 12 می برند عجا فائده آن چه باشد و صاحب خیرات را از آن چه عاید شود؟
 فرمود که مثال آن چنانست که یکی شمعی اما چراغی بکف گرفته باشد
 و از همسایه منور منور نور می گیراند تا خانه خود را هم از آن منور
 15 گردانند؛ این شمعها و چراغها که بمزار انبیاء و اولیاء می برند همچنانست
 که چراغی بر می گیرانی تا لحد تاریک خود را از آن منور کنی و در آن
 روزی که انظرونا نقتبیس من نور کم (۱۳/۵۷) پیش آید،
 18 در کف تو شمعی باشد که نور هم یسعی بین آیندینهم و بایمانهم

13 اما BZ Kh: و یا K || 14 منور منور KBZ: منور Kh || تا BZ: — || 15 K

KB: — || Z || 16 خود را KBZ: شان Kh || 16 کی KBZ: میشود Kh

2 گفت... آفرید: MN، ج ۲، ص ۲۸۴/۶۸۴: MA، ص ۱۲۰/۳

- (۸/۶۶) تا جوابِ آن جماعتِ منکرانِ گوئی که قیلَ اَرْجِعُوا
وَرَاءَکُمْ فَالْتَمِسُوا نُوراً (۱۳/۵۷) چنانکه حضرتِ رسولِ علیه السلام
شبِ نمازِ راتِ بمسجدِ خود در آمد دید که مسجد را پر چراغ و قندیل 3
و غیره کرده بودند ؛ پرسید که این تعظیم و تنویر را که کرد ؟ عمر
رَضِیَ اللہُ عَنْہُ بر خاست و خدمت کرد که بنده مخلص کرد یا رسول اللہ ؛
حضرتِ رسولِ فرمود که نَوْرَ اللہُ قَلْبَکَ وَقَبْرَکَ یا عُمَرُ کَمَا 6
نَوْرَتِ مَسْجِدِی ؛ و همچنان تشعلِ قنادیل و تنویرِ چراغها از زمانِ
عمر تا غایتِ میانِ امتِ مرحوم یادگارست و گویند : امیر المؤمنین علی را
کَرَّمَ اللہُ وَجْہَہُ سہ عادتِ عالی بود که سعادتِ عالمیان در آنست : 9
یکی آن که چندانکه او را مهمانِ آمدی در پیش او غسل آوردی ، دوم
مساکین و مستحقان را شلوار پوشانیدی ، سوم در هر مسجدی چراغها
فرستادی ؛ مَقْرَبَانَ حضرتِ علی رضی اللہ عنہ از سر آن سہ عادت 12
سؤال کردند ؛ فرمود که مسافرانِ فقیر را از آن با غسلِ مصفیِ مهمانی
میکم تا چون دهان و کامِ ایشان شیرین شود در حق من دعائی کنند ،
تا مگر مرارتِ موت در کام من شیرین شود ؛ دوم آن که مسکینان را 15
شلواری و پیراهن از آن می سازم که تا دعائی کنندم ، از برای آن وقتی
که یُحْشَرُ النَّاسُ حُفَاةً عُرَاةً ؛ چون جمیع خلائق عور محشور شوند
مرا سترِ عورتی و پوششی باشد تا در آن مجمعِ روزِ عظیم رسوا نشوم ؛ 18
سوم آنکه در مساجدِ خدا چراغها و قندیلها می فرستم تا مگر حق
سبحانه و تعالی گورِ تاریکِ مرا از لطفِ عظیمِ خود منور گرداند و در آن

8 علی را K : علی BZ || 11 مسجدی KB : مسجد Z || 14 میکنم BZ : + که K

14- 15 در حق ... شود KZ : فرمود که در حق مسافران فقیر B || 16 شلواری و K :

باری BZ || که تا BZ : تا K || 17 چون KZ : — B || 20 تاریک KB : — Z

لحد تنگ و تاریک بی چراغ نگذارذ: تا بدانی که شمع و چراغ و براتی
و غیره که زیارتِ اولیاء می‌برند چه اثرها دارد و چه عنایتها حاصل
می‌کند و در کتب همه میلل شموع و نزور و چراغ و بخور بردن بصوامع و بیع
و کنایس ایشان واردست، و ثواب آن مرجو؛ علی الخصوص که در
بخورات راحتِ جمیع ثقلین است و فواید بسیار

- 6 (۱۵۹/۳) الحکایه: رُواتِ فُحول وِثِقاتِ عدولِ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ چنان روایت کردند که روزی معین الدین پروانه رَحِمَهُ اللّٰهُ از حضرت مولانا سؤال کرد که مشایخِ ماضی را اِنْتَارَ اللّٰهُ بُرْهَانَهُمْ
9 عَلَی الْاِنْفِرَادِ اورادی و ذکر می‌بوده است، مثلِ کلمه 'لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ' و بعضی درویشان ترکستان هُو هُو می‌گفته اند و بعضی را ذکرِ اِلَّا اللّٰهُ بوده فَحَسَبَ و بعضی زُهَاد لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ را تکرار می‌کرده اند و بعضی اِسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِیْمَ می‌گفته و بعضی کَلِمَتَانِ سُبْحَانَ اللّٰهِ و بِحَمْدِهِ را تا صد بار می‌شمرده اند، عجا حضرت خداوندگار را طریقه ذکر چگونه است؟ فرمود که ذکرِ ما الله الله
15 الله است، از انک ما اللّٰه یانیم از الله می‌آئیم و باز بالله می‌رویم

شعر (هزج)

- مازاده ذاتیم سوی ذات می‌رویم بر رفتنِ ما دهید یاران صلوات
18 همانا که ترکِ ماسوئی الله گفته الله را گرفته ایم

T, 1, 273 ; H, 1, 224

۱۵۹/۳ B ۷۲ ب ۶۷ K ۱۲۲

2 می‌برند B: برند KZ || 3 می‌کند B: کند KZ || 3 بخور KZ: — B

4 و کنایس ایشان KBZ: و مرافق انبیا و اولیا Kh || 4 واردست KZ: از دست (!)

B || 17 a می‌رویم B: رویم KZ

شعر (مبحث)

ز هر دو عالم پهلوی خود تهی کردم چو می نشست بهلوی لام اللهم

۳ (۱۶۰/۳) همچنان حضرت والدیم بهاء الدین ولد قدس الله سره

پیوسته از الله می شنید و از الله می گفت و ذاکر الله بود ؛ چه حق تعالی
 جمیع انبیاء و اولیاء را از اسمی مخصوص تجلی فرموده است و تجلی

۶ ما محمدیان از اسم الله است که جامع جامع است

(۱۶۱/۳) همچنان شیخ محمود عزب رحمه الله روایت کرد که

حضرت مولانا پیوسته در شبهای دراز دایم الله الله می فرمود و سر

۹ مبارک خود را بر دیوار مدرسه نهاده با آواز بلند چندانى الله الله
 می گفت که میان زمین و آسمان از صدای غلغله الله پرمی شد

(۱۶۲/۳) همچنان روزی مگر حرم مولانا کرا رضى الله عنها

۱۲ بندی را بریده بر فرجی مولانا می دوخت ؛ در آن حالت که پوشیده

بود و معروف چنانست که جامه را که پوشیده باشند بر بالای خود
 ندوزند تا در دهان چیزگی نگیرند چنانکه دانه و اما برگ کاهی و اما

۱۵ کاغذ پاره که بغایت شوم آورده اند ؛ مگر در صمیر کرا خاتون گذشته

باشد که حضرت مولانا چیزگی در دهان مبارک می گرفت ؟ فی الحال
 فرمود که غم نیست ، محکم بدوز که اینک من قل هو الله احد را در

۱۸ دهان میدارم و خدارا بندگان محکم گرفته ام

(۱۶۳/۳) همچنان منقولست که روزی خدمت معین الدین پروانه

زیارت مولانا آمده بود و حضرتش متواری گشته اُمرای کبار چندانى

توقف کردند که عاجز شدند و انتظار از حد گذشت و البته روی
 مبارک بذیشان نمود؛ مگر در ضمیر پروانه گذشته باشد که امیران
 عادل را که اولوالامرند عزت کردن و محترم داشتن بزرگان دین و مشایخ
 یقین قوت جان و مدد حال ایشان می باشد و از پرتو آن عنایت برآید
 سداد ارشاد و هدایت می یابند؛ عجا گریز مولانا از امرا و ملوک بنابر
 چیست؛ چه علماء و مشایخ زمان التفات امرا را بجراغها می طلبند و مرده آند
 و او از ما چنان می گریزد که بهشتی از دوزخ و مرغ پرن از فغ؛
 از ناگاه حضرت مولانا از جماعتخانه مدرسه بیرون آمد و خود را بسان
 شیر غران بذیشان عرضه داشت و در ضمن معارف حکایتی روایت
 کرد که در زمان شیخ ابوالحسن الخرّاقانی رحمه الله علیه سلطان سعید
 مسعود غازی محمود سبکتگین رحمه الله علیه برخاست و قصد زیارت
 شیخ کرد و زرا و اکابر ارکان دولت سلطان پیشتر دویزند تا شیخ را
 از مقدم سلطان اسلام اعلام کنند؛ شیخ هیچ نگفت تا حدی که بر
 در باغچه خانقاه رسید حسن میمندی در آمد و سر نهاد، گفت:
 حسیبه الله برای مصلحت اصحاب و رعایت خاطر سلطان تا شیخ قدم
 رنجه کند تا ناموس پادشاهی را خللی نیفتد؛ شیخ اصلاً از جا نجنبید تا
 بر در مقام رسید وزیر پیشترک دویذ که ای بزرگ دین در قرآن
 مجید نخوانده که اَطِيعُوا اللَّهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِي الْأَمْرِ

5 می یابند KZ : می باشد B || امرا و KZ : B — || بنا B : بنی KZ ||

11 غازی KZ : B — || رحمه ... علیه KZ : رحمه الله B || 12 پیشتر KZ : پیشترک B ||

18 مجید KZ : B —

10 - ص ۲۵۳ / ۴ در زمان شیخ ابوالحسن ... رفتند : ر . ک . ب .

نورالعلوم (Iran ، ۳) ص ۱۹۲ - ۱۹۳ ؛ تذکرة الاولیا ، ج ۲ ، ص ۲۰۸ ؛ سمانی ،
 کتاب الانساب ، ص ۱۹۴ ب ؛ حدائق الوردیه فی حقائق علی نقشبندیہ ، ص ۱۰۶

مِنْكُمْ (۵۸/۴) چه عزّت و تعظیمِ اُولُوآلَاَمَر از جمله واجب است ،
فخاصّه این چنین سلطانِ ولی سیرت ، شیخ جواب فرمود که بحضرتِ
اَطِيعُوا اللهَ چنان مستغرق و مستهلک شده ام که بِاَطِيعُوا الرَّسُولَ رَا
هنوز نپرداخته ام تا با اُولُوآلَاَمَر چه رسد ؟ فی الحال سلطان سر نهاد
و مریدِ مخلص شد و گریان از حضرتِ شیخ بیرون رفتند

شعر (رمل)

مطربِ عشق این زند وقتِ سماعِ بندگی بند و خذاوندی صداع
بندگی و سلطنت معلوم شد زین دو پرده عاشقی مکتوم شد
غیرِ هفتاد و دو ملت کیشِ او تختِ شاهان تخته بندی پیشِ او
پادشاهانِ جهان از بندرگی بو نبرند از شرابِ بندگی
ورنه اَدَهَم وار سرگردان و دنگ ملک را برهم زدندی بی درنگ

همچنان معین الدین پروانه و امرا بجمعهم گریان تاسف کنان بیرون
آمدند

6 مطرب ... صداع ZK : — B

7-8 مطرب ... مکتوم شد : MN ج ۳ . ص ۲۷۰/۲۷۲ ، ۲۷۴ : MA ،

ص ۲۴/۳۱۷ - ۲۵

9 غیر ... پیش او : MN ، ج ۳ . ص ۲۷۰/۲۷۲ : MA ، ص ۲۲/۳۱۷

10-11 پادشاهان ... درنگ : MN ، ج ۴ ، ص ۳۱۸/۳۱۷ - ۳۱۸ : MA

MA ، ص ۳۴۱/۱۹

(۱۶۴/۳) همچنان شیخ نفیس الدین سیواسی رَحْمَهُ اللهُ چنان روایت

- کرد که روزی حضرت مولانا در صحنِ مدرسه، مبارک سیر می فرمود
 3 و اصحاب بجمعهم ایستاده جمالِ باکمالِ آن سلطان را مشاهده میکردند؛
 فرمود که درِ مدرسه را محکم کنید؛ از ناگاه خدمتِ سلطان عزالدین
 با وزرا و امرا و ثوابِ زیارتِ مولانا آمدند؛ در حجره، در آمده
 6 خود را پنهان کرد؛ فرمود که جواب دهند تا زحمت ببرند؛ چون آن
 جماعت مراجعت کردند یکی درِ مدرسه را بجد می زد و بجدت می کوفت؛
 درویشی می خواست که در را بگشاید؛ مولانا تمکین نداد، بنفسه پرسید که
 9 کیست که درِ مردان را می زند؛ گفت: بنده، بندگان امیر عالم است؛
 در آمد سجده کنان تا حضرت مولانا بیامد؛ فرمود که امیر عالم قلْ
 هُوَ اللهُ أَحَدٌ (۱/۱۱۲) را میدانی؟ گفت: بلی، میدانم؛ گفت: بر خوان
 12 تا بشنوم؛ چون بخواند، فرمود که حق سبحانه و تعالی میفرماید مرا
 ماذر و پذیر و فرزند و مانند و شریک و شبیه نیست؛ کنون ایامِ عمل
 و هنگامِ خدمتست؛ بوسعِ طاقت در طاعت کوش و تکیه بر من مکن که
 15 مردان خدا خدا صفت اند و این آیت را فرو خواند که فَلَا اَنْسَابَ
 بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَ لَا يَنْسَاءُ لَوْنٌ (۱۰۱/۲۲)

شعر (رمل)

- 10 اندرین ره دان که لا انساب شد زهد و تقوی فضل را محراب شد
 و همچنان حضرت چلبی امیر عالم تا بوذ در عبادت و تقوی و زهد
 و سخاوت مشغول بوذ؛ شیخ نفیس الدین گفت که چون چلبی امیر عالم

از حضرت مولانا بیرون آمد یاران از آن اشارت در قلق افتادند که آیا عاقبت ما چه خواهد شدن؟ و بسیار بگریستند؛ حضرت مولانا فرمود: فی فی تا این حد نیست، میخواستم که امیر عالم ما بکلی تنبل نشود و نفس مکار را کاهلی تعلیم نکند و بقدر امکان در کوشش و جوشش باشد که حق تعالی مردم کاهلی و عاطل و اهل کسل را دوست نمی دارد

شعر (رمل)

دوست دارد یار این آشفته‌گی کوشش بهوده به از خفتگی
کافر من گریبان کردست کس در ره ایمان و طاعت یک نفس
کار تقوی دارد وزهد و صلاح که بدان باشد بدو عالم فلاح

چه اگر آنچه مرا از رحمت بی نهایت معلوم شده است اعلام دهم و افشا کنم و بخلق بگویم بکلی از کار بمانند و هیچ نجینند و گفت:

شعر (مضارع)

تو امنی مطلق و برنارسیدگان اینست اعتقاد که خوف و رجاستی

(۱۶۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در جماعتخانه بایاران همدم صحبتی کرده بود و یار ربانی ربانی می‌زد و در سر رباب معرفت می‌فرمود؛ از ناگاه شیخ المشایخ

T, I, 280; H, I, 228

۱۲۰ K آ ۶۹ B آ ۷۴ Z ۱۶۵/۳

8 دوست ... خفتگی: MN، ج ۱، ص ۱۱۱/۱۸۱۹: MA، ص ۴۸/۲

9 کافر ... نفس: MN، ج ۱، ص ۶۱/۹۷۷: MA، ص ۲۶/۱۹

- شرف الدین مَوْصِلی رحمه الله از کبارِ فضلا بود با امیری چند
از خدمتِ پروانه برسالت آمدند ؛ مگر خواجه مجدالدین مراغی که
از مقربانِ حضرتِ مولانا بود بتعجیلِ تمام درآمد و از غایتِ ساده 3
دلی بریابی میگوید که رباب را بر گیر که بزرگان می آیند ؛ چون زیارتِ
مولانا مشرف گشته بیرون آمدند ، اصحابِ کرام تا درِ مدرسه تشییع
کردند ؛ شیخ شرف الدین فرمود تا دو هزار درهم بخدمتِ خواجه 6
مجدالدین دادند تا یاران را کفش بهائی باشد ؛ همانا که چون خواجه
مجدالدین حال را بحضرتِ مولانا عرضه داشت از سرِ حدتِ فرمود که
مه تو تومانی ، مه آن درهم ، مه آن مردگان سَرَد که آمده بودند 9
چنان بتعجیلِ تمام از درِ درآمد که پنداشتم نبی مُرسَل رسید و یا جبرئیل
امین مُنزل شد ؛ ما بکارِ خود مشغولیم هر که خواهد برود ، تو چرا
شتاب میکنی ؟ 12

شعر (هزج)

- مارا چه ازین قصّه که گاو آمد و خر رفت
هین وقت لطیفست از آن عربده باز آ 15

- هماندم خواجه مجدالدین سر باز کرده بیای خذاوندگار افتاد
وزاری کزان استغفار کرد ؛ باز عنایت فرموده گفت : این درِ مهارا
بخدمتِ چلبی حسام الدین بُبَر تا در اتمامِ مهمّاتِ یاران صرف کند 1۹

1 بامیری : ZK : بامیری B || 4 ربابی : ZK : بر پای B || 6 فرمود ZK : + که

B || 10 تمام ZK : — B || درآمد ZK : آمدی B || 11 بکار KZ : بکار B || 14

رفت B : شد KZ || فرموده ZK : فرمود B

- خدمتِ خواجه مجدالدین مردی بود منعم و صاحب یسار و خیر
و هر چه داشتی از عُرُوض و نُقُود همه را فدای حضرتِ مولانا کرده
بود، تا حدّی که دو سه صندوق و تخته جامها از پوششهای دوخته نگاه
می داشت، مثلِ دستارهای شاشِ هندی و فرجیهای هندباری نفیس
و پیراهن و غیره و کفشها و موزه ها؛ از هر یکی دو سه دسته ساخته
و نهاده بود و چون حضرتِ مولانا در حالتِ سماع و اِمّا جایی دیگر
بگوبندگان و مردم بخشش فرمودی، در حالِ خواجه مجدالدین مُعَدّه
داشتی و در حقّ مذکور عنایتِ موفور مبذول بود؛ مگر در زمانِ
هولاو خان که با لشکرِ گران در بلادِ روم هجوم کرده خرابیها کرده
بوذند و فترتی عظیم در مسلمانان واقع شده مذکور را هزار سرگوسفند
پروری بوذه؛ قوی مشوّش شده که آنها را چه کنند و بکجا برذ؟
برخواست و بحضرتِ مولانا آمد و قضیه را باز گفت؛ فرمود که هیچ
غم نخور، شیری را بگمارم تا گوسفندانِ ترا از شرِّ گرگانِ گرگین
نگاه دارد؛ همچنان در حوالی قونیه هرگوسفندی و مواشی که بود
تمامت را لشکرِ مُعَلّ بتاراج برده بعنایتِ حق اصلا از گوسفندان
او برّه کم نشد

- (۱۶۶/۳) همچنان مگر روزی منعیمی را بحضرتِ مولانا آورده بود
تا زیارت کند؛ مولانا برخاست و در سقابه درآمده دیر کشید؛ مجدالدین

T, I, 282; H, I, 231

۱۶۶/۳ ۷۴ ب ۷۰ آ ۲۷۷

1 و صاحب BK : + مال Z || خیر KZ : خیر B || 7 مدد KB : مدد Z ||

10 عظیم KB : - Z || 15 تمامت را KB : + از Z || 17 بحضرت KZ : بخدمت

B || 18 سقابه ZB : سقابه K

در پی درآمد، تا حال را دریابد؛ دید که مولانا در کنجِ مَبَرَزِ مراقب
 نشسته بود؛ سر نهاده گفت: خداوندگارِ بنده چه می‌کنی؟ فرمود که
 3 گندِ این مبرزِ آگنده از صحبتِ اغنیاء جان‌کنده پیشِ من بصد
 درجه بهترست؛ چه صحبتِ اهلِ دنیا و اغنیاء دل‌های روشن را تاریک
 می‌کند و تشویش می‌دهد؛ فی الحال آن خواجهٔ منعم جامه‌ها را چاک زده
 6 بنده و مرید شد و تمامِ اسبابِ خود را بانساب و اصحاب بذل کرده
 فرجی پوشید و از خلق انقطاع نمود و بمقصود رسید

(۱۶۷/۳) الحکایه: یارانِ عتیق و اخوانِ شفیق که هریک
 9 شفیقِ وقتِ خود بودند رَحِمَتَهُمُ اللهُ چنین روایت کردند که چون
 لشکرِ باجو گردا گردِ قونیه را تو بر تو حلقه زده بودند و بمحاصرت
 مشغول شده و کافهٔ خلائق از جانِ خود اومید بریده از همدیگر حلالی
 12 می‌خواستند، بحضرتِ مولانا آمده فریادها کردند و استمداد خواستند؛
 همانا که حضرتِ مولانا از دروازهٔ حلقه بگوش بیرون آمده بر سرِ تلی که
 سپسِ میدانِ قونیه است برآمده بنمازِ اشراق مشغول شد و گویند که خیمهٔ
 15 باجورا زیرِ آن تلّ زده بودند؛ از بعضی نوینانِ او دزدند که شخصی ازرق
 پوشِ دخیانی دستار بر بالای آن تلّ برآمده بفراغتِ تمام نماز می‌گزارد و عالم
 در هم شده و آن زمان لشکرِ مغل از نورِ اسلام و امانِ ایمان و اَیْمَانِ بیخبر
 18 بودند؛ بلکه در چندین پارهٔ شهرهای اسلام هدمِ مدارس و مساجد
 و منارها کرده بودند، باتفاقِ تمام قصد کردند که حضرتِ مولانا را

- تیر باران کنند همه را دستها بسته شد ؛ چندانکه می کوشیدند کشیدن
 کمان ممکن نشد ؛ براسبان سوار شده بر بالای تل می تاختند و اسبان را
 گرم می کردند ؛ اسبی از آن حله گامی پیش نهد و اهالی شهر این قدرت را
 3 از بالای برج تفرج می کردند و تکبیرها و فریادها بعیق می رسانیدند ؛
 چون بخدمت باجو این حکایت را عرضه داشتند بنفسه برخاسته از در
 خیمه بیرون آمد ، تیر و کمان خواسته تیری بجانب او پرتان کرد ؛ همانا که
 تیر باز گشته در میان لشکر افتاد ؛ تا سه نوبت سوار شده اسب را
 پیش راند ، دید که هیچ نمی رود از غایت غیظ و غضب پیاده گشته
 روان شد ؛ بقدرت قادر کن* فیتکون هر دو پایش بسته شده نتوانست
 9 جنبیدن ؛ گفت : آن مرد بحقیقت از آن یرتغانست از خشم او پرهیز
 باید کردن و در هر شهری و ولایتی که چنان مردی باشد آن مردم اصلا
 12 مغلوب ما نشوند

(۱۶۸/۳) همچنان حضرت مولانا هم در حق مذکور بارها
 می فرمود که باجو ولی بود ، ولی نمی دانست ؛ چون آن عظمت و کرامت را
 دیدند باجو گفت : بعد الیوم تا محاربه و مقاتله نکنند ؛ آن بود که
 15 از سر شهر برخاسته بصحرای فلوباط فروز آمدند ؛ تمامت اکابر
 و اعیان شهر بخدمت سلطان اسلام آمده بحضرت مولانا آمدند و عذرهای
 18 خواسته شکرها کردند و مالهای بی حد جمع آورده از نقود و اجناس

T, I, 284 ; H, I, —

۱۶۸ K ب ۷۰ B آ ۷۵ Z ۱۶۸/۳

- 1 شد Z : شده KB || 5 باجو KZ : + خان B || برخاست KB : برخاست Z ||
 6 کرد KZ : کرده B || 7 تیر KZ : + راست رفته B || نوبت ZB : + باز K || 9 شده
 KB : Z || آن مرد BZ ~ بحقیقت K || 13 هم B : — KZ || 14 می فرمود KB و
 فرمود Z || 14 ولی نمی دانست ... ص ۲۲/۲۶۴ افطار BZ : — K (آن ورقها که دارای
 این قسمند افتاده اند) || ولی B : — Z

- و مواشی و تَحَفِ غریب پیشکش بردند و ایلی کردند ؛ باجو راضی
 شده شهرها را بخشید و از اکابر شهر حضرت مولانا را پرسید که او چه
 3 بزرگست و از کجاست ؟ حکایت بهاء ولد را و خروج ایشان را از بلخ
 مین آوَلِه الی آخرِه بیان کردند ؛ فرمود که برای ناموس و خاطر
 من کنگرهای شهر را ویران کنند که من سرگند خورده ام ؛ و اکابر
 6 شهر چون بخراب کردن کنگرها دست نهادند غریو از نهاد شهریان بر
 خاسته یاران آن حکایت را بحضرت مولانا اعلام کردند ؛ فرمود که
 تا ویران کنند که قونویان را محقق شود که شهر قونیه از برج و بدن
 9 دیگر محروس و محروست ، فی بدین برج و باروی سنگین که
 باندک حکمی خراب و بکمتر زلزله بیاب میشود ؛ چه اگر همت مردان
 خدا نبودی بایستی که تا غایت چون شهرستان قوم عاد و ثمود عالیها
 12 سافیهها (۸۲/۱۱) زیر و زبر گشته بودی و عالیمان برای اطلال و زمن
 او زارها کردند

شعر (رمل)

- 15 شیر مردانند در عالم مدد آن زمان کافغانِ مظلومان رسد
 مهربان بی رشوتان یاری گران در مقام سخت و در روزِ گران
 رو بجوین قوم را ای مبتلا هین غنیمت دان شان پیش از بلا
 18 بندگان حق رحیم و بُردبار خوی حق دارند در صلاح کار

5 سوکند B : سوکدی Z 8 کنند که Z : کنند B

15 شیر مردانند ... رسد : MN ج ۲ ، ص ۱۹۳۳/۳۵۲ : MA ص ۲۴/۱۴۶

16-18 مهربان ... کار : MN ج ۳ ، ص ۲۱۲۳/۱۲۷ : ۲۲۲۲ ، ۲۲۲۴ ؛

(۱۶۹/۳) همچنان دم بدم حضرت مولانا می فرمود که قونیہ را بعد ازین مدینۃ الاولیا لقب نهد که هر مولودی که درین شهر بوجود آید ولی باشد و چندانک جسم مبارک حضرت بهاء ولد و نسل ایشان درین شهر خواهد بودن درین شهر شمشیر نروذ و دشمن این شهر بسر نبرد و عاقبت هلاک شود و از آفات آخر زمان در امان باشد ؛ چه اگر بعضی خراب شود و مندرس گردد و بکاهد ، اما بکلی منهدم نشود ؛ چه اگر خراب شود اما گنج ما درو مدفون باشد ؛ چنانک گفت :

شعر (مجتث)

تار اگر چه جهان را خراب کرد بخت
خراب گنج تو دارد چرا شود دلتنگ

و عاقبت الامر از تمامت عالم مردم معنوی روی بدینجانب آورده چنانک خوشبها شود که مردگان هوس برخاستن کنند و معانی و اسرار ما عالم را فرو گیرد و باز فرمود که چندانک در شهر قونیہ از منکران خاندان ما قومی باشند مردم این شهر نخواهد آسودن (۱۷۰/۳) الحکایه : مگر درویشی از ندیمان حضرت انبساط نموده بطریق مطایبه گفته باشد که خداوندگار ما عجب بود که از لشکر باجو ترسید و در چنان روز قیامت بر سر آن تل بنماز ایستاد ؛ زهی شجاعت

۱۶۹/۳ - ۱۷۰ Z ۷۵ آ - ب . B ۷۰ ب ۷۱ آ

T, I, 285 - 286 ; H, I, 233 - 234

۱ مولانا B : Z - ۳ چندانک B : چندان Z ۶ چ Z - ۱۲ اگر B ۱۲ بدینجانب Z : بدینجانب B ۱۶ الحکایه Z : همچنان B

۳ و دلیری، یقین شد که خداوندگارِ ما پهلوانِ عظیم بوده است؛ فرمود که ای والله نه که شاهِ ما اَنَا أَشْجَعُ النَّاسِ فرموده است؟ یارانِ بجمعه سر نهادند و آفرینها کردند؛ همانا که این قصیده را سر آغاز کرد و گفت:

شعر (هزج)

۶ • و یاران می نشستند تا بدین ابیات رسید که
من این ایوان نه تورا نمی دانم نمی دانم من این نقاشِ جاذورا نمی دانم نمی دانم

بدستم یرلغی آمد از آن قانِ همه قانان

۹ چه روی چهرگان دارم چه ترکانِ نهان دارم
چه عیبت آن هلاورا نمی دانم نمی دانم

الی آخر القصیده

۱۲ (۱۷۱/۳) الحکایه: همچنان منقولست که از حرمِ خداوندگار کرا خاتون رضی الله عنها که او روایت کرد که شبی حضرت مولانا از میانه ما غایب شد و من اندرون و بیرونِ خانه های مدرسه را یگان
۱۵ یگان جست و نیافتم و حال آن بود که تمامتِ درها بسته بود؛ درین اندیشه همگان متحیر مانده بودیم؛ بعد از آنکه همه در خواب رفته بودیم، از ناگاه بیدار شدم؛ دیدم که بنهار تہجد ایستاده بود،

T, I, 287; H, I, 235

آ ۷۱ B ب ۷۵ Z ۱۷۱/۳

۲ بجمعه Z: هم B ۵ || b 5 نمی دانم Z: — B ۹ چه روی... نمی دانم

نمی دانم B: — Z ۱۳ || شی B: — Z ۱۷ دیدم Z: — B

- تا نماز را تمام کردن هیچ نگفتم ؛ چون از نماز و اورادِ خود فارغ شد،
 رخصتم و بیشتر رفته سر نهادم و پایهای مبارکش را در کنار گرفتم
 و آهسته آهسته می مالیدم ؛ دیدم که پایهای مبارکش گرد آلود گشته 3
 بود و در میان اصابعِ پایش رنگین ریگها می یافتم ؛ کفش را دیدم
 پر ریگ شده بود ، بخشیت تمام از آن حالت پرسیدم ؛ فرمود که در
 کعبه معظّمه عظمّتها الله و شرفّها ، صاحب دلی بود که دم از محبت 6
 ما می زد ، یکدمه بمصاحبت آن درویش رفته بودم و آن ریگ حجّازست ؛
 نگاه دار و بکسی مگو ؛ مرا در ضمیر می گذشت که زهی سفرِ عظیم
 و سیرِ عجب ! درین تعجب مانده بودم که فرمود 9

شعر (مضارع)

- مردان سفر کنند در آفاق همجودل فی بسته منازل و پالان و اشترند
 و من جمیع ریگ را جمع کرده صبحدم قدری در کاغذ پیچیده بخدمت 12
 ملکه الملکات گرجی خاتون که مریده حضرتش بود فرستادم و از آن
 عظمت سیر و طیّ زمین اورا اعلام کردم ؛ همانا که ملکه را اعتقادش
 یکی در هزار شد و بشکرانه آن چندان بخششها ارزانی داشت که در بیان 15
 بنان گنجد ؟

- (۱۷۲/۳) منقولست که همچنان شیخ محمود صاحب قران علیّه
 عینایه الرحمن حکایت چنان کرد که من بنده در آن وهلت که بحضرت 18
 مولانا نو مرید شده بودم دیدم که جماعتی حاجیان از جانب شام رسیدند

T, I, 288 ; H, I, 236

ب ۷۱ B آ ۷۶ Z ۱۷۲/۳

7 درویش Z : درویشی B || 12 ریگ را Z : ریگ B || 17 منقولست که Z :

الحکایه B

- و جوانی خوب روی که از خواجه زادگانِ قونیه بود بزیارتِ مولانا آمده از حدّ بیرون خدمات نمود و انواعِ هدایا علی الانفراد بیاران احسان کرده حکایتی عجب بخدمتِ اصحاب روایت کرد که شبی در راهِ بادیه خواب بر من مستولی شد ؛ از قافله باز ماندم ؛ از ناگاه چون بیدار شدم دیدم که تمامتِ قافله رفته بودند ؛ بر زمین و یسارِ خود نظر کردم دیاری پدیدار نبود ؛ بسی گریستم فریادها کردم و نمی دانستم که بکدام سُون باید رفتن ؛ غلیها اُفتان و خیزان تا قربِ نمازِ دیگر رفتم ، همانا که از دور دیدم در میانِ بادیه خیمهٔ بزرگ زده اند و از آنجا دودی عظیم بیرون می آید ؛ بی خود وار تا بدان خیمه دویدم ؛ چون نزدیک رسیدم ؛ دیدم که بر درِ آن خیمه شخصی مهیب ایستاده است ، بصد ترس و ادب سلام کردم ؛ جواب داد که وعلیک السلام در آ و بنشین و بیاسا ! در آمدم می بینم که در پاتیلہٗ حلوی خانگی می پخت ؛ گفتم که ای ولی الله ! درین چنین بادیهٔ خونخوار این چنین خیمه و این چنین حلوی گرم و آبِ لطیفِ سَرْد از کجاست و این چه حالتست ؛ بمن بیان کن ؛ گفتم : ای جوان ! بدان و آگاه باش که حضرتِ مولانا فرزند بهاء الدین ولد رَضِیَ اللہُ عَنْہُمْ ہر روز یکبار ازین طرف عبور می کنند و من از جملہٗ مریدانِ آن سلطانم ، این حلوارا جهتِ او می سازم ، تا مگر از عیمِ عنایتِ خود ازینجا قدری افطار کند ؛ و حیرتِ من یکی در هزار شد ؛ ساعتی برین نگذشت دیدم که حضرتِ مولانا از درِ خیمه درآمده این مرد پیش رفت و سر نهاده طبقِ حلوا درپیشِ مولانا نهاد ؛ همانا که حضرتِ مولانا مقدارِ فندقی از آنجا

در دهان کرده پاره، بمن نیز دادند و من دست بردامنِ مولانا زدم که
از بهرِ خدا از شهرِ قونیّه ام و عیال مند، از قافلهٔ حاجیانِ مهجور
مانده راه را نمی دانم؛ فرمود که چون همشهری منی هیچ غم نخور؛
بعد از آن گفت که چشمهات بهم کن! بعد از لحظهٔ چون چشمها را باز
کردم خود را در میانِ قافله دیدم

شعر (رمل)

- ۶ گر بماند عاشقی از کاروان خضر آید بر سرِ ره رهبرش
و من این واقعه را بجمعِ حاجیان باز گفتم و تاریخِ روز را نبسته در
آنجاگاه بصد هزار جان و دل بنده و مرید شدم و در وقتِ وصول
تمامتِ حجاجِ بارشادِ آن جوان سرها باز کرده ارادت آوردند
(۱۷۳/۳) همچنان ملازمانِ حضرت کثرَ اللهُ اَمْثَالَهُمْ چنان
روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا از درِ حمای می گذشت؛
از ناگاه کلخن تابِ حمای سر در پیِ مولانا کرده لابهای عظیم
نمود که مُقِلُّ الحالم و مردی صاحبِ عیال و از دنیاوی هیچ
ندارم؛ البته من خواهم که مولانا بمن چیزی دهد؛ فرمود که
دهان باز کن! همانا که چون دهان باز کرد مولانا مشتِ خود را
در دهان او کرده؛ کلخن تابِ زود زود در دامنِ خود فرو ریخت،
می بیند که بیست دینارِ زرِ سرخ بود مضروب و مسکوک؛ چه هنوز

T, I, 290; H, I, 237

۱۷۳/۳ Z ۷۰۶ ب ۷۲ K ۱۲۹

- ۱ بردامن Z : بدامن KB ۳ مانده KB : مانده Z ۴ : چون ZB : KB ۴
چشمهات KZ : چشمه B ۵ : بعد از لحظه Z : KB ۶ : چشمها KB : چشمها
Z ۱۱ : همچنان KB : Z ۱۲ : چنان KZ : + چنان B ۱۳ : B : KB ۱۴ : همانا
۱۵ : همانا KB : همانا Z

- گرمیش باقی بود و آن درویش کلخنی پیش اصحاب حکایت چنان کرده است که اگرچه از گرمی دنانیر زبانم سوخته شد اما زبانم توخته شد؛ بیچاره کلخن تاب بی تاب گشته میخواست که شوری نکند و عالم را بشوراند؛ خداوندگار فرمود که فی فی غلبه مکن و ازینها با کسی باز مگو و اگر وقتها سیمت بایست شود باز بنزد ما بیا
- 6 (۱۷۴/۳) همچنان کرام اصحاب عظام روایت کردند که ملک شمس الدین هندی که ملک ملک شیراز بود رقعہ بخدمت اعذب الکلام و اللفظ الانام شیخ سعدی اصدار کرده استدعا نمود که غزلی غریب که محتوی بر معانی عجیب باشد از آن هرکه باشد بفرستی، تا غذای جان خود سازم؛ شیخ سعدی غزلی نو از آن حضرت مولانا که در آن ایام بشیراز برده بودند و خلق بکلی ربوده آن شده بنوشت و ارسال کرد و آن غزل اینست:

شعر (منسرح)

- هر نفس آواز عشق می رسد از چب و راست
ما بفلک می رویم عزم تماشا کراست
- 15
- الی آخره . . .

T, I, 291 ; H, I, 238 ۱۲۹ K ۷۷ Z ۷۷ B ۷۲ A ۱۷۴/۳

4 باکی KB : یکی Z || 5 بنزد KB : نزد Z || 6 همچنان KB : منقولست که
8 سدی KB : + رحمه الله Z || 12 آن KZ : این B

6 همچنان ... ص ۱۹/۲۶۸ آسوده است : مؤلف درین روایت اشتباه کرده است، زیرا که در میان ملوک شیراز شمس الدین هندی نام کسی نیست؛ بجای او شمس الدین نام شخصی دیگر هست که او صاحب دیوان و ممدوح سدی بود نه ملک شیراز. و بدین منصب در ۶۷۱ هـ/ ۱۲۷۲ م آمده است؛ و شیخ سیف الدین باخرزی در ۶۵۸ هـ/ ۲۵۹ م فوت شده است، یعنی قبل از صاحب دیوان شدن شمس الدین؛ سدی نیز بقویه نیامده است (ر.ک. به بدیع الزمان فروزان فر، رساله در تحقیق احوال زندگانی مولانا جلال الدین محمد، ص ۱۴۱؛ T، ج ۱، ص LXXIV)

- و در آخرِ رقعہ اعلام کرد کہ در اقلیمِ روم پادشاهی مبارکِ قدوم
 ظهور کرده است و این از صفحاتِ سرِّ اوست کہ ازین بہتر سخنی فی
 گفتمہ اندونہ خواهند گفتن و مرا ہوسِ آنست کہ زیارتِ آن سلطان 3
 بدیارِ روم و روم را برخاکِ پای مبارکِ او مالم ، تا معلومِ
 ملکِ باشد ؛ همانا کہ ملکِ شمس الدین آن غزل را مطالعہ کردہ از
 حدِ بیرون گریہا کرد و تحسینہا دادہ مجمعِ عظیمِ ساختہ بدان غزل 6
 سماءہا کردند و تحفِ بسیار بخدمتِ شیخ سعدی شکرانہ فرستاد و آن
 بود کہ عاقبۃ الامر سعدی بقونیہ رسیدہ بدستبوسِ آن حضرت مشرف
 گشتہ ملحوظِ نظرِ عنایتِ مردان شد و گویند کہ ملکِ شمس الدین از 9
 جملہٗ معتقدانِ شیخ سیف الدین باخترزی بوذروح اللہ روحہٗ آن غزل را
 در کاغذی نبشتہ با ارمغانہای غریب بخدمتِ شیخ فرستاد تا شیخ در
 سرِّ آن چہ گوید ؛ جمیعِ اکابرِ شہرِ بخارا در بندگیِ شیخ حاضر بودند ؛ 12
 چون شیخ آن غزل را بفراغتِ تمام و امعانِ نظر مطالعہ نمود ، نعرہٗ
 بزذ و بیخوذ شدہ چندان شورہا کردہ جامہہا درید و فریادہا کرد کہ
 در حساب آید ؟ بعد از آن فرمود کہ زہی مردِ نازنین ! زہی شہسوارِ 15
 دین ! زہی قطبِ آسمان و زمین ! الحق غریبِ سلطانی کہ در عالم
 ظهور کردہ است حقاً ثم حقاً کہ کافہٗٗ مشایخِ ماضی کہ صاحب
 مکاشفہ بودند در حسرتِ اینچنین مردی بودند و از حضرتِ حق تمنا 18
 می بردند کہ بدان دولتِ رسند ، میسرشان نشد و آن سعادت بآخر
 زمانیان مساعدت نمود ؛ چنانک فرمود

3 گفتن KB — Z || 4 KZ — B || مبارک KZ — B || 8 عاقبۃ الامر KZ :

+ شیخ B || 11 نبشتہ KZ : بنوشتہ B || 14 شدہ BZ : شد K || درید KB : دریدہ Z ||

15 در حساب BZ : + نہ K || 16 سلطانی ZB : سلطان K || 19 می بردند K : می برد Z

شعر (مضارع)

بختی که قرنِ پیشین در خواب جُسته اند

آخر زمانیان را کردست افتقاد

3

الله الله چارقِ آهنین باید پوشیدن و عصای آهنین بکف بگرفتن و بطلب

او بزرگ رفتن و وصیت است بر دوستانِ ماکه هر کرا استطاعتِ راه

باشد و طاقتِ بدنی و قوتِ سفر دست دهد بی هیچ تعللی باید که 6

بزیارتِ این پادشاهِ روز و آن نعمت و رحمت را در یابد که حضرت

بهاء ولد و آباء کرام و اجدادِ عظامِ ایشان از کبارِ مشایخ و عظیم الشان

بودند و صدیقی اکبر جدّ نهمِ ایشانست رضوانُ اللهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِينَ 9

و من قوی ضعیف و پیر شده ام و تحمّلِ مشقتِ سفر ندارم و الا

مَشْيًا عَلَی آلِهَام لَا عَلَی الْأَقْدَامِ بزیارتِ آنحضرت اقدام می کردم ؛

مگر شیخ مظهر الدین فرزندِ مهینِ شیخ در آن مجلس حاضر بوده ؛ 12

شیخ بجانبِ او ملتفت گشته فرمود که مظهر الدین امید دارم که چشمهای

تو بیدارِ مبارکِ آن مَظْهَرِ مُطَهَّرِ منور گردد و سلام و خدمتِ مارا

بحضرتش برسانی اِنْ شَاءَ اللهُ وَحْدَهُ الْعَزِيزُ ؛ بعد از وفاتِ پدر شیخ 15

مظهر الدین عزیمتِ ملکِ روم کرده بسعادتِ زیارتِ آن حضرت

مستسعد گشته سلام و اشتیاقِ پدر را بحضرتِ مولانا رسانیده دلدارها

فرمود و چند سال در قونیه اقامت نموده باز بیخارا عزیمت نمود و گویند : 18

از فرزندان او یکی در قونیه آسوده است

T, I, 294 ; H, 240

۱۳۱ K آ ۷۳ B آ ۷۸ Z ۱۷۴/۳

3 افتقاد KZ : افتعال B || 5 بر دوستان ما BZ : دوستان ما را K || 7 پادشاه

BK : — Z || 12 بوده BZ : بود K || 14 تو BK : — Z || مبارک BK ~ آن Z ||

17 رسانیده BZ : رسانید K || 18 نموده BZ : نمود

(۱۷۵/۳) همچنان منقولست که چون ابن غزل و خبر ظهور مولانا در عالم منتشر شد، اکابر بخارا و دشت از علماء و شیوخ لَا یَنْقَطِعُ بروم آمده زیارت آن حضرت را در می یافتند و از آن بحر معانی در می یافتند و گویند : روزی از بخارا و سمرقند بیست نفر رسیده مرید شدند و در قونیه فرو کشیدند

- (۱۷۶/۳) همچنان فضلی اصحاب روایت کردند که روزی دانشمندی بزرگ بدیدن مولانا آمده بود ؛ بطریق امتحان چند سؤالی بکرد که خدای تعالی را نفَس توان گفت یا فی ؟ چه اگر او را نفَس توان گفتن کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ (۱۸۵/۳) را معنی چه باشد ؟ و اگر اطلاقِ نفَس در شان بی نشان باری جایز نباشد چرا عیسی علیه السلام تَعَلَّمَ مَا فِی نَفْسِی وَلَا اَعْلَمْتُ مَا فِی نَفْسِکَ (۱۱۶/۵) گفت و این دو معنی متضاد می نماید و همچنان اگر چنانکه حق را شیء گفتن روا باشد پس کُلُّ شَیْءٍ هَالِکٌ (۸۸/۲۸) چرا گفت ؟ حضرت مولانا فرمود که معنی وَلَا اَعْلَمْتُ مَا فِی نَفْسِکَ (۱۱۶/۵) اِنِّی فِی عِلْمِکَ وَغَیْبِکَ باشد و بنزد اهل کشف اِنِّی فِی سِرِّ سِرِّکَ گفتن باشد یعنی تَعَلَّمَ مَا فِی سِرِّی وَ سِرِّ سِرِّی وَلَا اَعْلَمْتُ مَا فِی سِرِّ سِرِّکَ و ارباب الباب می گویند : مَعْنَاهُ : تَعَلَّمَ مَا کَانَ مِیْنِی فِی الدُّنْیَا وَلَا اَعْلَمْتُ سِرِّ مَا یَكُونُ مِنْکَ فِی الْآخِرَةِ و اما اطلاق کردن شیء بر حق تعالی جایزست کما قال تعالی قُلْ اَیُّ شَیْءٍ اَکْبَرُ شَهَادَةً قُلْ اَللّٰهُ (۱۹/۶) اِنِّی اَللّٰهُ

T, I, 296 - 97 ; H, I, 242 K ۱۳۳ ب ۷۸ Z ۱۷۶ - ۱۷۵/۳

3 زیارت KZ : زیارت B در می یافتند BZ : در یافتند K || 4 رسیده BZ : رسیده K || 8 فی KZ : نه باید B || 9 معنی BK ~ چه Z || 10 علیه السلام KZ : B - || 13 هالک BK : + الا وجهه Z || 15 سر BZ : - K || 18 قال KZ : + الله B

اعظمُ بِالشَّهَادَةِ؛ قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ (۱۹/۶) يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَ اللَّهِ فَإِنَّ الْإِلَهَ لَذُوُ الْإِلَهِاتِ تَعَالَى إِيَّا هُوَ وَلَا هُوَ وَلَا أَصْلُ فِي الْبَابِ أَنَّ الْمُسْتَشْنَى مِنْهُ هُوَ وَاللَّهُ أَعْلَمُ؛ هَامِزَاتِ أَنْ دَانِشْمَنْد بِنْدَهُ مَخْلُصٌ وَمُرِيدٌ مُحَقَّقٌ شَدِّهِ فَرْجِی پُوشِید

6 (۱۷۷/۳) همچنان روری جماعتِ مستعربان آمده بودند؛ هر معرفتی و اسراری که آن روز فرمود بعربی گفت و ختم معانی برین کلمات کردند که
9 الْآدَمِيُّ كَالْإِنَاءِ أَوْ كَالْقَصْعَةِ، فَغَسَلَ ظَاهِرَهُ وَاجَبَ وَغَسَلَ بَاطِنَهُ أَوْ جَبَّ وَغَسَلَ ظَاهِرَهُ فَرَضَ. فَغَسَلَ بَاطِنَهُ أَفَرَضَ لِأَنَّ شَرَابَ اللَّهِ لَا يُصَبُّ إِلَّا فِي إِنَاءٍ ظَاهِرٍ فَأَمَرْنَا بِتَطْهِيرِ الْإِنَاءِ لِأَنَّ مَحَلَّ الشَّرَابِ بَاطِنُهُ لَا ظَاهِرَ لَهُ

12 شعر (رمل)

طَهِّرْ أَيْ بَيْتِي بِبَيَانِ پَاكِيست گنجِ نورا است ارطِیسمش خاکیست
گر جسد خانه حسد باشد ولیک آن جسد را پاک کرد الله نیک
15 باز فرمود که كُلُّ مَنْ مَاتَ نَفْسُهُ وَشَيْطَانُهُ وَطَهَّرَ عَنْ آخِلَاقِ الذَّمِّمَةِ، وَصَلَ إِلَى اللَّهِ؛ حَاشَا لِلَّهِ بَلْ قَدْ وَصَلَ إِلَى طَرِيقِ اللَّهِ؛ إِذَا كَانَ يَعْرِفُ أَنَّهُ مَا وَصَلَ إِلَى اللَّهِ، فَقَدْ وَصَلَ إِلَى طَرِيقِ اللَّهِ فَهُوَ ضَالٌّ عَنْ طَرِيقِ اللَّهِ
18

7 آن KZ : B || فرمود ZB : فرموده B || معانی برین BZ : — K ||

14 باز فرمود که BK : — Z || 17 ما BK : — Z

13 طهرا ... نیک : MN ، ج ۱ ، ص ۲۷ / ۴۳۴ - ۴۳۳ : MA

(۱۷۸/۳) همچنان روزی در بندگی مولانا شخصی گفته باشد که

جَمِيعُ الْأَنْبِيَاءِ وَالْخَوَاصِّ ارْتَعَدُوا مِنْ هَيْبَةِ الْمَوْتِ وَشِدَّتِهَا؛
 قال مولانا حاشا عَن شَأْنِهِمْ هَلْ يَعْرِفُونَ النَّاسَ مَا أَلَمَتْ؟ أَلَمْ تَوْتُ؟
 عِنْدَ الرِّجَالِ رُؤْيَا رُؤْيَا الْحَقِّ، كَيْفَ يَهْرَبُونَ مِنْ رُؤْيَا

(۱۷۹/۳) همچنان منقولست که روزی در اثنای معرفت فرمود که

يَحْسِبُ النَّاسُ أَنَّ الْمَخَاطِرَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ
 إِلَى التَّهْلُكَةِ (۱۹۵/۳) هُوَ الْوُقُوعُ مِنَ السَّطْحِ الْعَالِي، لَا بَلْ
 لَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ مِنْ اسْتِيعَاعِ كَلَامٍ غَيْرِ إِمَامِيكَ
 فَإِذَا لَمْ يَجْزُ اسْتِيعَاعُ كَلَامٍ غَيْرِ مُرْشِدِكَ وَإِنْ كَانَ كَلَامًا وَأَصِحَّ؛
 فَالْإِسْتِغْنَالُ بِالْوَسْوَسَةِ الْبَاطِلَةِ أَخْزَى وَأَفْضَحُ وَأَبْطَلُ؛ بعد از آن
 فرمود که روزی حضرت مصطفی علیه السلام صحابه را بخواند و او در نماز
 بود؛ چون تمام کرد برخاست و بیامد رسول باو عتاب کرد که چرا دیر
 آمدی؟ گفت: نمازی کردم؛ فرمود که آخر نه مَنَنْت می خواندم؟ الا بَرَارُ
 لَا يَحْتَمِلُ الْإِنْتِظَارَ

(۱۸۰/۳) همچنان از اصحاب خبر منقولست که حضرت مولانا چندانک

غره ماه محرم که سر سال عربست طلوع کردی در وقت رؤیت هلال
 این دعا را می خواند: اَللّٰهُمَّ اَنْتَ الْاَزَلِيُّ الْاَبَدِيُّ الْقَدِيمُ؛ هذه
 سَنَةٌ جَدِيدَةٌ اَسْأَلُكَ الْعِصْمَةَ فِيْهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

۱۷۸/۳ - ۱۸۰ Z ۷۸ ب - ۷۹ آ B ۷۳ ب - ۷۴ آ K ۱۳۲

T, I, 297 - 98; H, I, 243

1 همچنان KB: و گویند Z || 11 علیه KZ: + الصلوة و B || 15 خبر BZ: چنین B

وَالْعَوْنُ عَلَىٰ هَذِهِ النَّفْسِ الْآمَّارَةُ بِالسُّوءِ وَالِاسْتِغْفَالُ بِمَا يُقَرَّبُنِي
إِلَيْكَ وَالِاجْتِنَابُ مِمَّا يَبْغِدُنِي عَنْكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ
بِرَحْمَتِكَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ 3

(۱۸۱/۳) همچنان خدمتِ ملکِ المدرّسین شیخ شمس‌الدینِ ماردینی
رحمةُ اللهِ علیه روایت کرد که روزی شخصی را از محبتانِ تب گرفته بود ؛
حضرتِ مولانا پیامد و از حُمتی شکایت کرد ؛ فرمود که بنویس و در
انداز و بمحوم ده تا بفضلِ حق شفا یابد و اینست آنچ املا فرمود :
يَا اُمَّ الْمِلْدَمِ اِنْ كُنْتَ اَمَنْتِ بِاللّٰهِ اَلَا عَظَمَ لَا تُصَدِّعِ الرَّاسَ
وَلَا تُفْسِدِ الْفَتْمَ وَلَا تَأْنَاءِ كُلِّ اللَّحْمِ وَلَا تَشْرَبِ الدَّمَ فَتَحْوِلِي
عَنِّي اَوْ عَنْ فُلَانٍ اِلَى مَنْ اَشْرَكَ مَعَ اللّٰهِ اِلَهًا اٰخَرَ وَاِنِّي
اقُولُ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ ؛ همانا که محموم چون از آن آب بخورد شفا یافت بعونِ الله تعالی 6
9
12

(۱۸۲/۳) همچنان منقولست که بر سه دانه سیر و اگر بعضی نتواند خوردن
بر سه دانه با دام بنوشت و در خوردِ محموم داد ، در سه روز شفا
یافت و آن اینست اذان اذن بسین (؟)

(۱۸۳/۳) همچنان از خدمتِ مفخرالاولیاء مولانا سراج‌الدینِ مثنوی
خوان استاذ جامعِ کتابِ رحمه الله که او روایت کرد که حضرتِ مولانا
پیوسته این سه بیت را تکرار می کرد و حضرتِ چلبی حسام‌الدین را یاد
می داد و مرا فرمود که یاد گیر که من از حضرتِ شیخِ سید برهان‌الدین
محققِ ترمذی قدس الله سیره یادگار دارم

شعر (بسیط)

- الرُّوحُ مِنْ نُورِ عَرْشِ اللَّهِ مَبْدَأُهَا
 3 وَتُرْبَةُ الْأَرْضِ أَصْلُ الْجِسْمِ وَالْبَدَنِ
 قَدْ آلَفَ الْمَلِكُ الْجَبَّارُ بَيْنَهُمَا
 لِيَصْلُحَا لِقَبُولِ الْعَهْدِ وَالْمِحَنِ
 4 الرُّوحُ فِي غُرْبَةٍ وَالْجِسْمُ فِي وَطَنِ
 فَأَرْحَمَ غَرِيبًا كَثِيبًا نَارِحَ الْوَطَنِ
 وهمچنان شورها می کرد و می گفت

شعر (هزج)

- گر خیره سری زنج زند گوی زن
 معشوقه ازین لطیف تر امکان نیست
 12 (۱۸۴/۳) الحکایه : منقولست که روزی حضرت مولانا با یاری
 چند از دروازه اسب بازار بیرون آمده زیارت مرقد سلطان العلماء
 بهاء الدین ولد رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ وَاَرْضَاهُ می رفت ؛ دیدند که خلایق
 15 بیشمار بر شخصی هنگامه شده اند و از آن جماعت جوانی چند پیش دویدند
 و فریاد کردند که حَسْبَةُ لَيْلَةٍ یکی را سیاست می کنند تا حضرت مولانا
 شفاعت کند که نوجوانست رومی ؛ فرمود که چه کرده است ؛ گفتند که
 18 یکی کشته است قصاص میکنند ؛ در حال پیش رفته تمامت جلاّدان

- و مردم شجنه سر نهاده از دور ایستادند؛ دامن فرجی مبارک برو پوشانیده؛
 شجنه شهر بخدمت سلطان اسلام کیفیت حال را عرضه داشت؛
 3 فرمود که مولانا حاکم است، چه اگر شهری را بخواهد و شفاعت کند
 می رسدش و همه فدای اوست تا رومی که باشد؟ همانا که اصحاب او را
 برگرفته بجمام بردند و از حمام بیرون کرده بمدرسه آوردند؛ تا بدست
 6 مولانا ایمان آورده مسلمان شد؛ همان لحظه ختنه کرده سباع عظیم
 کردند؛ حضرت مولانا فرمود که نامت چیست؛ گفت: ثریانوس؛
 فرمود که او را بعد الیوم علاء الدین ثریانوس بگویند؛ عاقبة الامر از
 9 برکت نظر عنایت حیات بخش آن حضرت بجائی رسید که مشایخ
 کبار و علمای اختیار در تقریر معرفت و سیر آن مذکور حیران میشدند
 و از بذله و لطایف او تعجب می ماندند؛ مگر روزی حضرت مولانا
 12 از مذکور شیخ علاء الدین پرسیده باشد که این کشیشان و احبار نصاری
 هَذَاهُمْ اللهُ در حق حقیقت عیسی علیه السلام چه می گویند؟ گفت:
 خدا می گویند؛ فرمود که بعد ازین بذیشان بگو که محمد ما خذتر،
 15 محمد ما خذتر، محمد ما خذتر

- (۱۸۵/۲) همچنان روزی جماعتی از فقها نزد ملک القضاة
 سراج الدین ارموی رحیمه الله تشیع کردند که علاء الدین ثریانوس بجد
 18 می گویند که مولانا خداست و آن در قانون شریعت نبوی جایز نیست،

T, I, 300 ; H, I, 245 ۱۳۵ K — B ۷۹ Z ۱۸۵/۳

1-2 دامن . . . داشت KZ : B — داشت Z : داشته K 8 الیوم KBZ : +
 داماد Kh 11 مکر BK : همچنان Z 13 علیه السلام K : ZB 14 می گویند BZ : +
 و K 14-15 خذتر . . . ما خذتر KZ : B 16 همچنان . . . ص ۲۷۶/۶ نشوی
 KZ : B 18 می گویند که Z : می گویند K

- بلک کفرست ؛ مُحَضَّری چند فرستاده اورا حاضر کردند ؛ قاضی گفت : توئی که مولانا را خدا می گوئی ؟ گفت : حاشا وکلاً ، بلک می گویم که مولانا خدا سازست ؛ نمی بینی که مرا چگونه ساخت ؟ 3 گبری بوزم بعید و عنید ، عرفانم بخشید و عالم گردانید و عظم داذ و خدادانم کرد و از تقلیدِ خدا خروانی ب تحقیقِ خدادانی ام رسانید و مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ نُقْدِ وَقْتِ مَنْ شَدَّ وَتَا در جانِ 6 کسی خدائی نباشد خدا را نتواند شناختن و این دلیلِ قطعیت

شعر (مضارع)

بی عقل عقل را چو نداند کسی یقین

- پس فهم کن ازین که که باشد خدای دان 9
- نحوی نحوی را داند ، فقیه فقیه را شناسد ؛ هرگز جاهلی عالم را نداند و کور آفتاب را نبیند و بی خدائی خدائی نتوان کرد که اُخْرُج بِصِفَاتِنِی اِلَیْ خَلْقِنِی ؛ چنانک خدمتِ مولانا ببرکتِ صحبت و تربیتِ خود 12 جاهلی را عالم می کند و فقیه و نحوی و منطقی می کند و از پرتوِ تو تبدیل می یابد ، همچنان صحبتِ حضرتِ مولانا نیز ب تنقَسِ مبارکِ خود نَفَسِ جاهل را عالم می کند ، عارف می کند ، عاقل می کند و باز عاقلان را 15 عاشق می کند ؛ بی بلک چیزی می کند که هرکسی آن نتواند شدن ، آخر نمی بینی ؟ که در علمِ کیمیا دانگی ، اکسیر میسِ رنگِ آلوده را زرِ خالص می سازد و از هستیِ پیشینی اش تبدیل می کند ؛ اگر چنانک مردِ خدائی 18

- که از هستی اول مبدل شده باشد و از خودی خود رسته و از نور خدا
 برگشته مسّ وجودها را زر کنند و منور گردانند و بدریای والی الله
 3 تُرْجِعُ الْأُمُورُ (۲/۲۱۰ ؛ ۳/۱۰۹ ؛ ۸/۴۵) رساند هیچ غیب و غریب
 نباشد تمام دانشمندان و فقّها خجل و شرمسار گشتند ؛ علاء الدین
 ثریانوس چون ماجرای قاضی و فقّها را بحضرت مولانا عرضه داشت
 6 تبسم فرموده گفت که بایستی گفتن بقاضی که وای بر تو! اگر خدا نشوی
 (۱۸۶/۳) همچنان مگر جماعتی از ارباب تصوف او را در میان گرفته
 عتاب می کردند که مولانا را چرا خدا می گوئی ؛ گفت : بهر آنکه
 9 بالاتر از خدا و عالتر از آن نام نیافتم که بگویم و اگر چیزی دیگر بودی
 هم گفتمی

شعر (مضارع)

- از عشق شرم دارم اگر گویمش بشر
 12 می ترسم از خدای که گویم که این خداست
 و در طریقت اهل حقیقت مرید مخلص را در حق شیخ خود هر چه
 15 گویند جایز داشته اند و او را گرفت نیست

- (۱۸۷/۳) همچنان خدمت اخی احمد که از معتبران زمان بود، روزی
 بعلاء الدین گفته باشد که من یک خروار کتاب خوانده ام و در آنجا هیچ
 18 اباحت سماع را ندیده ام و وجه رخصت را نشنیده ؛ شما این بدعت را بچه
 دلیل پیش می برید ؟ علاء الدین جواب داد که خدمت اخی خروار خواند،

T, I, 302 ; H, I, 247 ۱۲۶ K ب ۷۴ B آ ۸۰ Z ۱۸۷-۱۸۶/۳

6 فرموده Z : فرمود K || گفت که Z : گفت K || 7-15 همچنان
 گرفت نیست KZ : B || 9 از K : Z || از خدا K : از خدائی Z || 16 همچنان
 BK : گویند Z || خدمت B : KZ || 17 خوانده ام BK : خواندم Z || ندیده ام
 KZ : ندیدم B || 19 خدمت ZB : K

برای آن ندانست؛ بحمد الله که ما عیسی وار خوانده ایم و بسر آن رسیدہ
(۱۸۸/۳) همچنان از خدمت شیخ محمود نجات رَحِمَهُ اللهُ منقولست که

- او گفت: روزی علاء الدین از حضرت مولانا پرسید که در ایام 3
زمستان بر پشت پا مسح کردن رواست؟ فرمود که شمارا رواست؛
همو پرسید که این که پیوسته مردم می گویند که کنار تنور جای مردانست
چه معنی دارد؟ مولانا فرمود که معنیش آنست که هر که در ایام 6
تابستان کوششی نمود و ذخیره نهاده، لاجرم در هنگام زمستان کنار
تنور و آسودنگاه جای اوست و هر که از تکاسل تقاعد نمود و کوششی
نکرد و بقدر امکان دست و پائی نزد و اجتهاد نمود، همانا که در 9
شداید زمستان بیچاره و نا مراد مانده بکنار تنور نرسید؛ همچنان
مثال این عالم و آن جهان همچنین است؛ الْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ

- 12 (۱۸۹/۳) الحکایه: منمخر الابرار شیخ محمود نجات رَحِمَهُ اللهُ
روایت کرد که روزی حضرت مولانا روی مبارک بسوی یاران کرده
فرمود که در بغا اهل قونیه از سماع پر ذوق ما ملول می شوند و زیر
زبر طعنه می زنند و بدین خوشبها و شاذیهای ما راضی نیستند و همچون اهل 15
مبا کفران نعمت حق می کنند و بگوشت می رسد که تشنیهها می زنند؛
همانا که مالک يوم الدين جزای کفران و شومی طغیان ایشان چندانی
غم و پریشانی برایشان ریزاند که همشان عاجز و بیچاره شوند؛ عاقبت 18
الامر ترک عیال و اسباب کرده جلاء وطن کنند راملاک و ضیاع

T, I, 303 : H, I, 247 ۱۳۷ K آ ۷۵ ب - ۷۴ B آ - ۸۰ Z ۱۸۹ - ۱۸۸/۳

7 نهاده B || 8 آ و ذکاه KZ : آسودگاه B || 11 همچنین است K :

همچنانست B : + و Z || 12 الحکایه BK : همچنان Z || 14 بر ذوق K : و ذوق BZ

17 ایشان BZ : ایشان را K || 19 الامر B : - KZ

- ایشان دردستِ مستأكله خراب و بیاب شود و اغلبِ اغنیاء و مردمِ زاذگانِ
 این دیار بعلتِ قلتِ هلاک شوند ؛ آخر الامر چون بتوبه آیند و استغفار
 کنند و اولاد و اعقاب و احقادِ مارا باعتقادِ تمامِ مبعجل دارند و بفضلِ
 3 باری تعالی شهرِ قونیه از نوْ معمور شود و اهلِ آن زمان سماعِ دوست
 و مردمِ ذوقی باشند و عالمِ عشق همه، جهانرا فرو گیرد و کافهٔ مردم
 عاشقِ کلامِ ما شوند و عظمتِ این خاندان چندانک روزِ ترقی گیرد
 6 و خواستِ الله پیشِ روزِ و یارانِ ما بر عالمیان بچربند هم بقال و هم
 بحال و سرّ و لاَ یُحِیطُونَ بِشَیْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ
 9 (۲۵۵/۲) معلومِ اهلِ عنایت شود اِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالٰی

- (۱۹۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بدیدنِ
 شیخ المشایخ نادره الزمان ملک المحدثین شیخ الصدرالدین رَحِمَهُ اللهُ
 12 رفته بود، شیخ بتعظیمِ تمام استقبال کرده بر سرِ سجادهٔ خود
 نشاند و برابرِ او بدو زانوی ادب در آمده مراقب گشتند و در دریای
 حضورِ پر نور زمانی سبّاحی و سیّاحی کردند ؛ مگر درویشی که در
 15 بندگیِ شیخ مجاور بود و چند نوبت زیارتِ کعبه را در یافته بصحبِ
 مشایخِ ربعِ مسکون رسیده بود و او را معروف حاجی کاشی خواندندی
 از حضرتِ مولانا سؤال کرد که فقر چیست؟ هیچ جواب نفرمود ؛
 18 شیخ عظیم رنجید، مکرّر تا سه نوبت سؤال کرد؛ هیچ نگفت ؛ همانا که
 مولانا برخاست و روانه شد ؛ شیخ تا درِ بیرونی وداع کرده باز گشت

- و بغضبِ تمام گفت : ای پیرِ خام ! وای مرغِ بی هنگام ! در آن وقت چه جای سؤال و کلام بود که بی ادبی کردی و همچنان سؤال را جوابِ صواب فرمود و تو بی خبر ، حالیا حاضرِ وقتِ خود باش که از عالمِ غیب زخم خوردی ؛ کاشی گفت : جوابم چه بود ؟ گفت : آنکَ الْفَقِيرُ إِذَا عَرَفَ اللَّهَ كَدَلَ لِسَانَهُ ؛ یعنی درویشِ تمام آنست که در حضورِ اولیا هیچ نگوید نه بزبان و نه بدل ؛ یعنی که إِذَا تَمَّ الْفَقْرُ فَهُوَ اللَّهُ 6 چنانک گفت :

شعر (رمل)

- پیشِ بینایان خبر گفتن خطاست کآن دلیلِ غفلت و نقصان ماست 9
پیشِ بینا شد نحوشی نفعِ تو بهر این آمد خطابِ انصتُوا
بعد از سوم روز در راهِ باغش رندان برسیده اورا بقتل آوردند
و هر چه داشت بردند ، نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ قَهَرِهِمْ وَنَهَرِهِمْ و همچنان 12
درویشی از حضرتِ مولانا سؤال کرد که عارف کیست ؟ فرمود که عارف
کسیست که هیچ کدورتی مشربِ صافِ اورا مکدر نگرداند که الْغَارِفُ
لَا يَتَغَيَّرُ و هر کدورتی که بذورسد صافی شود ؛ چنانک گفت : 15

شعر (هزج)

- در آبِ روان ای جان خاشاک کجا پاید
در جان و روان ای جان چون خانه کند کینه 18

2 که BK : Z — 6 که KZ : B — 11 بقتل B : 16 شعر KB : Z —

9-10 پیش ... انصتوا : MN ، ج ۴ ، ص ۳۹۹ - ۲۷۰۱ - ۲۰۷۲ : MA ،

ص ۳۷۷ / ۲۸ - ۲۹

(۱۹۱/۳) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی حضرت مولانا از یاران دوات و قلمی خواسته و سطر سطر بر روی دیوار مدرسه بنوشت که روزه گرفتن از غذای روح حرامست والله اعلم. و باز در صفحه کتابی فرمود نبشتن که دلیل لَذَّةِ الْمَعَشُوقِ دَمْعُ الْعَاشِقِ وَهُوَ مُعْجِزَةُ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

شعر

در هوات که می دارد در هوای او باش
در طابت که می دارد در طلب او باش

گویند : روزی در تفسیر این آیت تحقیق می فرمود که الَّذِي خَلَقْتَنِي فِيهِ وَيَهْدِينِي (۷۸/۲۶) خَلَقْتَنِي لِخِدْمَتِهِ يَهْدِينِي لِأَدَابِ الْخِدْمَةِ وَتَقَلُّبِكَ فِي السَّاجِدِينَ (۲۱۹/۲۶) فِي الْأَصْلَابِ الْإِبَاءِ وَأَرْحَامِ الْأُمَمَاتِ

(۱۹۲/۳) همچنان از افاضل اصحاب مولانا فخرالدین ادیب رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرت مولانا در محفل عظیم ابن حدیث را شرح می فرمود که قَالَ النَّبِيُّ صَلَّعَ مَا رَأَيْتُ اللَّهَ إِلَّا بِلِبَاسِ أَحْمَرَ و هیچ کسی را مجال دم زدن نبود و در آن شرح همگان خیره گشته بودند ؛ و روایت دیگر فرمود که مَا رَأَيْتُ رَبِّي إِلَّا وَفِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ ؛ و شورها کرده این غزل را فرمود

T, I, 306 - 07 ; H, I, 250 ۱۹۲ - ۱۹۱ / ۳ آ ۷۵ B

۱ همچنان BK : الحکایه Z || ۲ قلمی BZ : قلم K || خواسته BZ : می خواست

K || ۵ علیهم السلام BK : — Z || ۸ در طابت KZ : در طلب B

شعر (هزج)

- نوریت میانِ شعرِ احمر از دینده و هم ز روح برتر
خواهی خود را بدو بدوزی بر خیز و حجابِ نفس بر در 3
آن روح لطیف صورتی شد با ابرو و چشم و رنگِ اسمر
بنمود خدای بیچگونه بر صورتِ مصطفی پیمبر
آن صورتِ او فنای صورت و آن رنگِ او چو روزِ محشر 6
هر گه که بخلق بنگریزی گشتی ز خدا گشاده صد در
چون صورتِ مصطفی فنا شد عالم بگرفت الله اکبر

- و فرمود که در خواب جامهٔ سرخ پوشیدن یا سرخی دیدن عیش است 9
و فرح ، سبزی دیدن زهد است . سپیدی تقویست ، کبودی و سیاه ماتم
و غم و الله اعلم

- 12 (۱۹۳/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در مجمعِ پروانه عند الحضور الصدور و اکابر الجمهور در اثناء معرفت فرمود که
الله تعالی مَوْجُودٌ عِنْدَ النَّاطِرِ فِي صُنْعِهِ ؛ مَفْقُودٌ عِنْدَ النَّاطِرِ فِي
ذَاتِهِ ؛ لَا يَصِلُ إِلَى غَيْرِ اللَّهِ إِلَّا بِالصَّبْرِ عَلَيْهِ ؛ اللَّهُ أَظْهَرَ 15
مِنَ الشَّمْسِ ، فَمَنْ طَلَبَ الْبَيَانَ بَعْدَ الْعِيَانِ فَهُوَ فِي الْخُمُرَانِ

شعر (رمل)

- هر که بر هستی حق جوید دلیل او زیان مندست آنمستی و ذلیل 18

T, I, 308 ; H, I, 251

۱۴۰ K آ ۷۶ B ب ۸۱ Z ۱۹۳/۳

b2 BK : — Z ۳ خواهی KB : + كه Z h K بدو BK : برو Z ۴ ۴ روح

BK : نور Z ۴ ۴ ابرو ... رنگ KB : ابرو چشم رنگ Z ۵ ۵ الله BZ : اله Z h K

هر که مقصودی ندارد و جودی ندارد و اگر دارد بجز از هر عقوبتی ندارد ؛
 الزَاهِدُ يُحِبُّ الْخِدْمَةَ وَالْعِبَادَةَ وَالْعَارِفُ يُحِبُّ الْمَخْدُومَ ؛
 3 الزَاهِدُ جَرِيحٌ وَالْعَارِفُ جَرَّاحٌ

(۱۹۴/۳) گویند : روزی در حضرت مولانا قدس الله سره
 در باب سماع سختی می گفتند؛ فرمود که اول اهل بیت سماع حاصل کن ،
 6 آنگاه سماع کن که من دی شکر را در بینی کردم ، بینی من شکر را
 نشنید ، مستعد آن نبود

شعر (رمل)

9 اول استعداد جنت بایدت تا ز جنت زندگانی زایدت
 بی ز استعداد در کانی روی بر یکی حبه نگر دی محتوی
 اگر خواهی که در زیر خاک نروی ، در نور گریز که نور زیر
 12 خاک نروذ

شعر (رمل)

نور خواهی مستعد نور شو حور خواهی پاکتر از حور شو
 15 تا نگر دی پاک دل چون جبرئیل سوی مردان از کجا یابی سیل

T, I, 309 ; H, I, 252

۱۴۰۰ K آ ۷۶ B آ ۸۲ Z ۱۹۴/۳

4 گویند BK : همچنان Z || 5 در KZ : B || 9 زایدت K : + شمر Z ||

9 اول ... زایدت : MN ج ۶ ، ص ۴۴۳۴/۵۲۹ ؛ MA ص ۱/۶۵۸

10 بی ز استعداد ... محتوی : MN ج ۶ ، ص ۴۴۲۵/۵۲۸ ؛ MA ص ۲۶/۶۵۷

14 نور خواهی ... شو : MN ج ۶ ، ص ۳۶۰۶/۲۲۹ ؛ MA ص ۲۸/۹۳

فرمود که من مرده باشم و او در من نگرذ به از زنده که او در من نگرذ

شعر (رمل)

3

مرده باشم بمن حق بنگرذ به از آن زنده که باشد دور و رد

(۱۹۵/۳) منقولست که پیوسته حضرت خداوندگار دعا کردی

باران را که خدا از قضای آشکارا تان نگاه دارا ؛ باران ازین معنی
سؤال کردند ؛ فرمود که قضای آشکارا صحبت اغیار و نا جنس است ؛
الله الله صحبت عزیز است لا تُصاحِبُوا غَیْرَ اَبْنَاءِ اَلْجِنْسِ چنانکه
گفت :

9

شعر (رمل)

ای فغان از یارِ نا جنس ای فغان همنشینِ نیک جوئید ای میهان

12

گر نخواهی خدمتِ ابنای جنس در دهانِ ارذ هائی همچو خیرس

و فرمود که درین معنی حضرت خداوند سلطان الفقرا مولانا شمس الدین

تبریزی عَظَمَ اللهُ ذِکْرَهُ می فرماید که علامتِ مریدِ قبول یافته آنست

18

که اصلاً با مردم بیگانه صحبت نتواند کردن و اگر از ناگاه در صحبت

بیگانه اتفاق افتد ، چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک در مکتب

واسیر در زندان

T, I, 310 ; H, I, 253

۱۹۵/۳ Z ۸۲ آ B ۷۶ ب

1 فرمود که : — Z || 5 منقولست BK : کوئید Z || 6 خدا KZ : خدا را B

13 و فرمود BK : — Z || مولانا BK : — Z || 18 با مردم KZ : بمردم B

4 مرده ... ورد : MN ، ج ۵۵ ص ۲۵۶ / ۴۰۲۸ : MA ص ۵۴۳ / ۸

11 ای فغان ... میهان : MN ، ج ۶ ص ۴۴۱ / ۲۹۵۰ : MA ص ۶۲۱ / ۴

(۳/۲۹۶) همچنان روزی در مدرسه معارف می‌فرمود و اکابر شهر حاضر بودند؛ گفت: هرگز مسرورِ غرض و مغرورِ عوض نبوده‌ام

شعر (منسرح)

گر بی‌برگی بمرگ مالذگو شوم آزادی را ببندگی نفروشم
 6 طُعمِ طمعِ نچشیده‌ام، اینک چهل سالست تا قناعت توشه من بوده
 است و فقر پیشه من

شعر (رمل)

9 حاش لله در دل من طمع نیست از قناعت در دل من عالمیت
 تا دهد دوغم نخواهم انگین زانک هر نعمت غمی دارد قرین
 بعد از آن فرمود که هر که کمالی و جمالی دعوی می‌کند یا بفعل
 12 یا بقول و تکبر و نازی دارد همانا که باندازه حال خود آنا الحق می‌گویند؛
 در آن صفت الا آنانک کاذب باشند ملحق شوند بفرعون و جنس او؛
 و اما صادقان و عزیزانی که ایشان را رسد آن دعوی، روزی سر بر
 15 آرند از آن کمال که دعوی می‌کنند؛ چنانک عالمیان را حقیقت حقیقت
 ایشان مُحَقَّق شود، چنانک گفت:

۱۹۶/۳ Z ۸۲ آ ۷۶ B ۱۴۲ K T, I, 311; H, I, 254

2 عوض : KZ عرض B || 4 شعر BK : Z — 14 عزیزانی K : عزیزان Z

9 حاش ... عالمیت : MN ، ج ۱ ، ص ۱۴۶ / ۲۳۶۲ : MA

ص ۴۲ / ۲۶

شعر (رمل)

آن آتارا لعنة الله در عقیب وین انا را رحمة الله ای مُحِیب
 رحمة الله آن عمل را در وفا لعنة الله این عمل را در قفا 3

(۱۹۷/۳) همچنان اصحابی که در مسالکِ رَوی و مواقفِ سَوی
 مُستوی بودند و در مرکزِ صورتِ معنوی چنین روایت کردند که
 روزی حضرتِ مولانا در بسطِ معارف و نشرِ اسرارِ لطایف گرم شده 6
 بود و در مناقبِ منصورِ حلاج قَدْ سَرَّ اللهُ سِرَّهُ الْعَزِيزَ چیزها می فرمود ؛
 آخر الکلام می فرماید که سببِ صلبِ منصور آن بود که روزی گفت :
 اگر محمد را در یافتنی بغرامت گرفتمی ماجرا این بود که چون در شب 9
 معراج بحضرتِ عزت رسید تنها مؤمنانِ امت را خواست ، چرا همه را
 در خواست نکرد ؟ چرا نگفت ؟ که همه را بمن ببخش ، همین مؤمنان را
 خواست ؛ فی الحال حضرتِ مصطفی علیه السلام متمثل و متجسد گشته 12
 از در درآمد که اینک آمدم ! چگونه بغرامتم می گیری ؟ بگیر !
 فرمود که ما بفرمانِ حق میخوایم آج میخوایم و دلِ ما فرمان خانه ،
 اوست که از غیرِ ارادت و فرمان او پاک و معصوم شده است ؛ اگر 15
 فرمودی که همه را بخواه همه را بخواستی ، اما همه را نفرمود مؤمنان را
 فرمود ؛ منصور دستار فرو گرفت که یعنی بغرامت می ایستم ؛ گفت : الا

4 مواقف : KZ : موافق B || 6 بسط : KZ : بسیط B || 10 - 12 چرا همه ...
 خواست BK : — Z || 16 که BK : — Z || 17 که Z : BK

2 آن ... محب : MN ج ۵ ، ص ۱۲۹ / ۲۰۳۶ : MA ، ص ۱۶ / ۴۸۴
 8 سبب صلب ... ص ۲۸۶ / ۵ روی نکرد اند : ر.ک. به ترجمه ترک
 نفعان الانس لامی چلی ص ۲۰۱ - ۲۰۲ نقل از مرصاد العباد نجم الدین ابوبکر
 عبدالله بن محمد الاسدی انزازی

سر، بدستار راضی نشوم؛ تا روزِ دوم آن قضیه واقع شد و آن بهانه شد
و او بر سرِ دار می گفت که من می دانم که این از کجاست و این خواست
کیست؟ از خواستِ او رو نگردانم؛ همچنان سر را بباخت و روی 3
از آن سرِ عالم نگردانید و هرگز عاشقانِ صادق از امرِ بزرگانِ دین
و عارفانِ سرِ یقین روی نگردانند؛ اَلْعَارِفُ مَعْدَنُ عِلْمِ اللَّهِ، مُرْضِعُ
أَرْوَاحِ الطَّالِبِينَ بِنَفْسِهِ، صُحُفُ أَسْرَارِ رَبِّ الْعَالَمِينَ بِرُوحِهِ؛ 6
اَلْعَارِفُ وَإِنْ كَانَ بَدْوِيًّا وَحَشِيًّا فَهُوَ مَعْدَنُ الْعَقْلِ وَالْأَدَبِ

(۱۹۸/۳) همچنان منقولست که در صحنِ مدرسه، مبارك سیر
می فرمود و می گفت: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يُغْلَبُ مَنْ تَمَسَّكَ بِهِ 9
و لَا يُخْسِرُ مَنْ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ؛ بِسْمِ اللَّهِ عَلَى تَوْبَتِي؛ بِسْمِ اللَّهِ
عَلَى سُورِ قَلْبِي، بِسْمِ اللَّهِ عَلَى سُكْرِي وَشُكْرِي

(۱۹۹/۳) الحکایه: همچنان ملک الخلفاء و لِيُ اللَّهِ فِي الْآرْضِ 12
شیخ مَوْلَى الْكِنَانِي رحمه الله علیه که از یارانِ بزرگ و پهلوانانِ
سُتُرْگ بود؛ در ولایتِ دانشمندیه روایت چنان کرد که مصحوبِ
مولانا شمس الدین ماردینی رَحِمَهُ اللَّهُ در وقتِ نمازِ صبح در مدرسه، 15
مولانا یافت شدیم و البته اصحاب التماس نمودند که حضرت مولانا امامتی
کند که مَنْ صَلَّى خَلْفَ إِمَامٍ تَقَى فُكَاثِمًا صَلَّى خَلْفَ نَبِيِّ؛
اجابت فرمود؛ چندان اورادِ غریب و دعواتِ عجیب خواندند که هیچ 18

مشایخ را نبوده است و از آنجمله این ده کلمات را یادگار آن حضرت یاد
 کرفتم که ، اَعَدَدْتُ لِكُلِّ هَوْلٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلِكُلِّ هَمٍّ وَغَمٍّ
 مَا شَاءَ اللَّهُ وَلِكُلِّ نِعْمَةٍ اَلْحَمْدُ لِلَّهِ وَلِكُلِّ رِخَاءٍ الشُّكْرُ لِلَّهِ 3
 وَلِكُلِّ اَعْجُوبَةٍ سُبْحَانَ اللَّهِ وَلِكُلِّ ذَنْبٍ اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَلِكُلِّ
 ضِيقٍ حَسْبِيَ اللَّهُ وَلِكُلِّ قَضَاءٍ وَقَدَرٍ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ وَلِكُلِّ
 مُصِيبَةٍ اِنَّا لِلَّهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاغِبُونَ (۱۵۶/۲) 6
 وَمَعْصِيَةٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَهَمَجَنان
 فرمودند که پیوسته سلطان ما بعد از گزار کردن فرض صبح این دعا را
 بجد می خواند که اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لِيْ نُوْرًا فِيْ قَلْبِيْ وَنُوْرًا فِيْ سَمْعِيْ 9
 وَنُوْرًا فِيْ بَصَرِيْ وَنُوْرًا فِيْ شَعْرِيْ وَنُوْرًا فِيْ بَشْرِيْ وَنُوْرًا فِيْ لَحْمِيْ
 وَنُوْرًا فِيْ دَمِيْ وَنُوْرًا مِّنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَنُوْرًا مِّنْ خَلْفِيْ وَنُوْرًا
 مِّنْ تَحْتِيْ وَنُوْرًا مِّنْ فَوْقِيْ وَنُوْرًا عَنْ يَمِيْنِيْ وَنُوْرًا عَنْ 12
 شَمَالِيْ ؛ اَللّٰهُمَّ زِدْنِيْ نُوْرًا وَاَعْطِنِيْ نُوْرًا وَاَجْعَلْنِيْ نُوْرًا ،
 يَا نُوْرَ النُّوْرِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ

(۲۰۰/۳) الحکایه : همچنان اصحاب نظر و اخوان عیبر خبر چنان 15
 دادند که در زمان حضرت مولانا در شهر قونیه زن بود و لیله و کامله که
 او را معروف فخر النساء خواندندی رضی الله عنهما و او خاتونی بود
 پارسا و صدیقه و در عهد خود رابعه جهان بود و اکابر عالم و عارفان 18

T, I, 313 ; H, I, 255

۱۴۳ K ۷۷ B ۸۲ Z ۲۰۰/۳

2 هم KZ : ب 8 پیوسته KZ : + حضرت B || 10 فی بشری K : فی ما
 بشری (!) Z || 15 الحکایه BK : Z

- صاحب دل محب و معتقد مذکورہ بودند و اورا کراماتِ ظاہرہ از حدّ بیرون بود و او پیوستہ از صحبتِ حضرتِ مولانا خالی نبودی و ایشان نیز اوقاتِ بدیدنِ او رفتندی ؛ مگر محبانِ فخرالنساء اورا باعث شدہ باشند کہ البتہ بحج باید رفتن و اورا ہم داعیہٴ باطن بودہ گفت : تا بحضرتِ مولانا مشورت کنم کہ بی اجازتِ و اشارتِ او مرا مجالِ حرکت امکان نیست و ہرچہ او فرماید آن کنم ؛ برخاست و زیارتِ مولانا آمدہ پیش از آنکہ بگفت آید ، مولانا فرمود کہ بغایت نیتِ نیکوست و سفرِ مبارکت ، اومیزست کہ باہم باشیم ؛ سر نہاد و ہیچ نگفت ؛ یاران متحیر ماندند کہ کیفیتِ حال و ماجرای بَیِّنْہُمَا چیست و آن شب خدمتِ فخرالنساء درخانہٴ مولانا ماندہ صحبت کردند ؛ بعد از نیم شب خداوندگار بر بامِ مدرسہ رفتہ بتہجد مشغول شدہ ؛ بعد از فراغِ نماز نعرہای عظیم می زد و شور می کرد ؛ هماناکہ از روزنِ بام اشارت کرد کہ فخرالنساء بالا بیاید ؛ چون مذکورہ بر بامِ مدرسہ برآمد فرمود کہ بالا نگاہ کن کہ مقصود حاضر شدہ است ؛ می بیند کہ کمبہٴ معظم بر بالای مولانا طواف می کند و چرخ می زند عیاناً و یقیناً لا ریباً و تَخْمیناً ؛ فخرالنساء ضعیفہ شہتہٴ بزد و درو بوالعجب حالتی و حیرتی طاری شدہ ، بعد از زمانی چون ہوش آمد سر نہاد و از آن خواست بکلتی برخاست ؛ هماناکہ حضرتِ مولانا این غزلرا سراغاز فرمود

T, I, 314 ; H, I, 256

۲۰۰/۳ ۷۷ آ ۸۳ Z ب ۱۴۴ K

B — : KZ 6 او : B حضرت 5 : KZ حضرت 6 او : KZ

8 نہاد : BZ نہادہ K ۱۷ شد : B KZ 19 فرمود K : + K Z

شعر (رجز)

- کعبه طواف میکند بر سرِ کوی یک نئی
این چه بتست ای خدا این چه بلا و آفتی 3
- ماهِ درست پیشِ او قرصِ شکسته بسته
بر شکرش نباتها چون مگسیت زحمتی
- جمله ملوکِ راهِ دین جمله ملایکِ امین 6
سجده کنان که ای صنم بهرِ خدای رحمتی
- اهلِ هزار بحر و کفِ گوهرِ عشق را صدف
ز آن سوی عزّت و شرف سخت بلند همتی 9
- اوست بهشت و حورِ خود شاذی و عبس و سورِ خود
در غلباتِ نورِ خود آه عظیم آیتی
- بشنو این خطاب را ساخته شو جواب را 12
ذره مر آفتاب را گشت حریف با بنی
- ای تبریزِ مرحمت شمسِ هزار مکرمت
گشته سخن سب و صفت بریم بی نهایتی 15
- (۲۰۴/۳) همچنان فقیرِ آن سری، فقیه سراج الدین تتری رحمة الله
علیه که از کبارِ باران بود روایت کرد که روزی حضرت مولانا
مرا فرمود که حاضر باش که امشب ترا در کنار خواهم گرفتن؛ 18

T, I, 316 : H, I, 257

۱۶۵ K آ ۷۸ B ب ۸۵ Z ۲۰۴/۳

16 مرحمت K : محرمت Z || 16 همچنان BK : الحكاية Z

- همانا که از آن شادی رادی نموده هر چه داشت و پوشیده بود بیارن
 و فقرا شکرانه داد و گفت: چون شب شد جامه خواب لطیف
 گسترانیدم، توقع آنک مگر خذاوندگار دی بیاید بیاساید که از مکابدات
 عبادات شب و سماعهای روز و نا خوردن وجود مبارکش چون لب
 ساغر لاغر گشته بود؛ از ناگاه بیامد؛ فرمود که سراج الدین تو در
 جامه خواب درآ! در آمدم و تا اول صبح بیدار می غلطیدم بامید
 آنک شاید که بیاید؛ دیدم که بنماز مشغول شد و دیر کشید؛ فریادی
 کردم که ای سلطان دین! یکدمه آسایشی نکنی، صبح نزدیکست
 و بنده از انتظار خذاوندگار مردم؛ فرمود که سراج الدین اگر ما در
 خواب رویم چندین خفتگان بیچاره را که چاره کند؟ چه همه را
 بعهدده رفته ایم تا از حق بخوایم و بکمال برسانیم و از عقبات عقوبات
 برهانیم و بدرجات جنات برسانیم ان شاء الله و حده العزیز و این
 غزل را فرمود که

شعر (مبحث)

- اگر تو کار نکردی و مفلسی از خیر
 بیا که کار چو تو صد هزار ما کردیم
 و چون سراج الدین این خبر را بیاران رسانید سجده کنان بجمعهم شکرها
 کردند

(۲۰۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت سلطان ولد فرمود که از یاران یکی بحضرت پذیرم شکایتی کرد که دانشمندان با من بحث کردند که مثنوی را قرآن چرا می گویند ؟ من بنده گفتم که تفسیر قرآنست ؛ همانا که پذیرم لحظه خاموش کرده فرمود که ای سگ ! چرا نباشد ؟ ای حر ! چرا نباشد ؟ ای غر خواهر ! چرا نباشد ؟ همانا که در ظروف حروف انبیاء و اولیاء جز انوار اسرار الهی مدرج نیست و کلام الله از دل پاک ایشان رسته بر جویبار زبان ایشان روان شده است

9 شعر (کامل)

انّ الکلامَ لینی ألفُؤادٍ وَاِنَّمَا جُعِلَ اللِّسانُ عَلَی الکَلامِ دَیلاً
خواه سُرّیانی باشد ، خواه سبع المثانی ، خواه عبری ، خواهی عربی

12 شعر (رمل)

گرچنینی و چنانی جانِ جانی جانِ جان هر زبان خواهی بفرما خسرو شیرین لبی
چون این بیان از زبان صاحب عیان بسمع دانشمندان رسید بجمعهم
بتمهیدِ عذرِ بلاد و نادانیِ خود مشغول گشته استغفار کرده از سلیک
یاران شدند

(۲۰۶/۳) همچنان عزیزی از پنهانیان حق روایت چنان کرد که

11 روزی حضرت مولانا در کنار خندق قلعه ایستاده بود ؛ مگر فقهی

T, I, 318 ; H, I, 259 ۱۷۷ K ب ۷۶ آ B ۷۸ Z ۲۰۶-۲۰۵/۳

13-1 همچنان ... خواهی عربی KZ : B 11 خواه سبع Z : خواهی سبع K

خواهی Z : خواه K

چند از مدرسه قره طائی بیرون آمده از سر امتحان سؤال کردند که رنگِ سگِ اصحاب الکهف چگونه بود؟ فرمود که زرد بود؛ زیرا که عاشق بود و همیشه رنگِ عاشقان زرد باشد چنانکه رنگِ من؛ سر نهادند و مرید شدند

- (۲۰۷/۳) الحکایه : ثِقَاتِ رُواتِ حکایت چنان کردند که شبی معین الدین پروانه رَحِمَهُ اللهُ جِهَتِ مولانا سماعِ عظیم ساخته بود و اجتماعِ اکابر کرده، بعد از آن که سماع فرو داشت کرد و جماعتِ کبار سفره را خورده متفرق گشتند و اصلاً مولانا انگشتِ مبارک در طعام نکرد؛ پروانه را آتش در نهاد افتاده برابرِ شمعِ مولانا پروانه وار می سوخت؛ فرمود که در کاسه چینی جلابِ شرابِ حُمَاض ساخته پیش آوردند؛ بردست گرفته بحضرتِ مولانا عرضه داشت تا مگر کفچه بخورد؛ دم بدم می گفت که این شربت از وجهِ حلالست؛ همچنان حضرتِ مولانا کفچه را بر می گرفت و تا نزدیکِ دهانِ مبارک برده باز در کاسه می نهاد تا چند بار و بمعانی مشغول می شد و خدمتِ پروانه شمعوار اشکها می ریخت تا نزدیکِ سحرگاه درین جزر و مد بودند؛ آخر الامر محاسنِ مبارکِ خود را بگرفته فرمود که امیر معین الدین از ریشم شرم نمی داری که مرا محتاجِ قدمگاه می کنی و گفت :

T, I, 318 ; H, I, 259

۱۴۷۶۸۷۸۵ Z ۲۰۷/۳

1 که KZ : B — 2 سگ BK : — 5 الحکایه BK : همچنان || چنان BK :

چنین Z || 12 می گفت B : کنت KZ || 15 اشکها می BK : اشکهای Z

شعر (رمل)

- چرب و شیرین میناید پاک و خوش یکشی بگذشت و با تو شد پلید
 3 چرب و شیرین از غذای روح خوار تا پُرت بر روید و دانی پرید
 یاران با سَر هم غریو بر آوردند ؛ باز برخاست و بسماع شروع فرمود ؛
 یاران عزیز چنان گفتند که چون از آن سماع فارغ شد بیرون آمد
 6 و بحمام در آمد و در خزینه حتم هفت شبانروزی نشسته بود و کسی را
 زهره آن نبوذ که از سردابه تا اندرون در آید ؛ اصحاب از گریه و افغان
 بی طاقت گشتند که این چه ریاضت و مجاهدتست ؛ باتفاق بحضرت
 9 سلطان ولد لا بها کردند که والد خود را از آن استغراق باز آرذ و همچنان
 تر آن وقتی که لا یَسْمَعَنی فیهِ مَلَكٌ مُّقَرَّبٌ وَلَا نَبِیُّ مُرْسَلٌ
 نبودی ، جز حضرت ولد را مجال مقال نبودی ، چون حضرت ولد
 12 بحمام در آمده پیش خزینه زاریها کرد ، حضرت مولانا سر از
 دریچه خزینه بیرون کرده فرمود که بهاء الدین چونست ؟ یاران مشتاق
 مآشند ؟ ولد سر نهاده روی بر قدم پدر می مالید و می نالید ؛ فی بلک
 15 می بالید ؛ یاران شاذیها کردند و بقوالان فرجیها بخشیدند ؛ بیرون آمده
 بسوی مدرسه روانه شد و خلایق عالم در پی او و این بیت را گفت :

شعر (رجز)

- 18 از روی همچون آتشم نحمم عالم گرم شد
 بر صورت گر مابه چون کوزکان کمتر گری

3 ه خوار BK : خور 2 || 5 که KZ : — B || 8 مجاهد BK : مجاهد 2 || 12

بحمام KZ : در حمام B || در آمده 2 : در آمد BK || 14 ما BK : — 2 || سر نهاده

BZ : سر نهاد K || 16 گفت 2 : می گفت BK

و چون بمدرسه رسید باز بسماع مشغول شد و آن حالت تا چهل روز تمام کشید

- 3 (۲۰۸/۳) الحکایه : سرورِ راهبانِ دیرِ افلاطون که از اکابرِ
 اخبارِ ایشان مردی بود پیر و متبحر و از جمیعِ ولایتِ استنبول و فرنج
 و جانیک و غیره بطلبِ آن علم پیشِ او می آمدند و ازو تحصیلِ احکام
 6 می کردند ؛ حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بدیرِ افلاطون که
 در دامنِ کوهست آمده بود و در آن مغاره که از آنجا آبِ سرد بیرون
 می آید در آنجا رفته تا قعرِ غار روانه شد و من بیرونِ غار مراقبِ
 9 آن حال شدم که تا چه خواهد کردن ؟ تا هفت شبان روزی در میانِ
 آبِ سرد نشسته بود ، بعد از آن شورکنان بیرون آمد و روانه شد ؛
 حقا که اثرِ تغییرِ اصلا در جسمِ مبارکش نبود و سوگندان
 12 خورد که آنچ در صفتِ ذاتِ مسیح خوانده بودم و در صُحُفِ
 ابراهیم و موسی مطالعه کرده بودم و همچنان عظمتِ ورزشِ انبیارا که
 در تواریخِ سلف دیده بودم درو همان بود و زیاده ؛ چنانکه در اسرارِ
 15 خود فرمود و نمود

شعر (مضارع)

- ای محو عشق گشته جانی و چیزِ دیگر
 18 ای آنک آن تو داری آنی و چیزِ دیگر

T, I, 321 ; H, I, 261

۲۰۸/۳ Z ۸۴ ب ۷۸ B

4 الحکایه BK : — Z که Z : BK — 5 مردی بود K : مرد بود Z بود B ||
 متبحر KZ : متبحر B || 7 از آنجا BZ : — K || 9 شبان روزی KZ : شبانه روزی
 B || 11 شد KZ : + و B || 13 بودم KZ : — B || 17 عشق KZ ~ کشته B ||
 چیز KZ : چیزی B

- (۲۰۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا شمس‌الدین تبریزی عظیم‌الله ذِکْرُهُ در مدرسه مبارک فرمود که هر که می‌خواهد که انبیارا ببیند مولانارا ببیند، سیرت انبیاء اوراست، از آن انبیاء که 3 بایشان وحی آمد نه خواب والهام؛ خوی انبیاء صفای اندرون و در بند رضای مردان حق بوذن؛ اکنون بهشت رضای مولاناست، دوزخ غضب مولاناست؛ کلید بهشت مولاناست، برو مولانارا ببین اگر 6 خواهی که معنی العلماء و رتبه آلانبیاء بدان و چیزی که شرح آن نمی‌کنم؛ اگر بی‌شیخ بماندی بماندی، هزار رحمت بر روح تو باد؛ خدای تعالی مولانارا عمر دراز دهاد؛ خداوندا اورا بما ارزانی دار، 9 مارا با او ارزانی دار، آمین

- (۲۱۰/۲) همچنان روزی فرموده است که این ساعت مثل مولانا در ربع مسکون نباشد؛ در همه فنون خواه اصول، خواه فقه و خواه نحو 12 و خواه منطق با ارباب آن بقوة معنی سخن گوید به از ایشان و با ذوق از ایشان و خوبتر از ایشان که اگر من از سر خرد صد سال بکوشم ده یک علم و هنر او حاصل نتوانم کردن؛ او آنرا نا دانسته انگاشته است 15 پیش از من از کمال لطف خود

- (۲۱۱/۳) همچنان از فضیلتی اصحاب منقولست که خدمت مولانا صفی‌الدین هندی رحمه الله که علامه زمان خود بود و در مدرسه پنبه 18

T, I, 322 - 23; H, I, 261 - 62 ۱۱۹ K آ ۷۹ B آ ۸۵ Z ۲۱۱ - ۲۰۹/۳

4 بند KZ: شد B || 8 بماندی بماندی KZ: بماندی بماندی B || 9 دراز KZ: درازها B || 10 دار BK: — Z || 11 همچنان BK: و گویند Z || 12 که BZ: فروع K || 13 معنی KBZ: + و Kb || 14 او BK: و Z || 15 من KZ ~ از B || 17 همچنان Z: الحکایه BK

- فروشان مدرّس : وگویند: مردی بوذ پارسا و متدّین؛ مگر روزی بر بام مدرسه رفته بوذ و وضو می ساخت و طلبه علم گرداگرد او حلقه زده ؛ از ناگاه آواز رباب بگوش او رسیده گفته باشد که این رباب چندانک رفت بیشتر شد و بدعت از سنت گذشت ، در منع آن چاره باید کردن ؛ از ناگاه حضرت مولانا مصوّر گشته فرمود که نشاید نشاید ؛ در حال نعره بزذ و بیهوش گشته ، طالب علما که غلمان او بوذند ار را در گلیمی کرده فروز آوردند ؛ بعد از آنک بیهوش آمد حضرت سلطان ولد را لا بها کرده شفیع گرفت ، تا عذر آن بی ادبی را از حضرت مولانا در خواهد ، چندانک سلطان ولد بوالد خود سر می نهاد و شفاعت میکرد البتّه راضی نمی شد ؛ فرمود که هفتاد کبر روی را مسلمان کردن سهلتر از آنست که صفی هندی را صفائی بخشند و ارشاد کنند که لوح روح او چون روی مشقه های کوزکان سیاه و تاریک گشته است ؛ علیها حضرت ولد چندان کوشید که شفقت مولانا جوشید و رضا داد ؛ تا جمیع اهل مدرسه برخاستند و بحضرت مولانا آمده مرید مخلص گشتند و چندین مشکلاتی که در علم دین او را بوذ نا گفته روز بروز حل می شد و اغلب در خوابش خداوندگار تفهیم می داد
- 18 (۲۱۲/۳) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود که روزی حضرت والد بن گفت که بهاء الدین! خواهی که دشمن را دوست داری و او ترا دوست دارد ، چهل روز خیر او و نیکی او بگو ؛ آن دشمن دوست تو گردد ؛ برای آنک چنانک از دل بزبان راه است ، از زبان بدل همچنان راه است ؛ محبت خدای را نیز بنامهای عزیزش توان

در یافتن ؛ خدا فرمود که ای بندگان زینهار زینهار یاذر من بسیار کنید تا صفائی حاصل شود ؛ چندانکه صفا بیشتر ، پرتو نور حق در آن دل بیشتر ؛ همچنانکه تنور نانبا چندانکه گرم باشد نازرا قبول کند 3 و چون سرد شود قبول نکند

- (۲۱۳/۳) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود که روزی پدرم در مدرسه معانی می فرمود ؛ گفت : مرید راستین آنست که شیخ خود را بالای همه داند ، چنانکه شخصی از مرید ابا یزید پرسیده است که شیخ تو بزرگست یا ابو حنیفه ؟ گفت شیخ من ؛ گفت : ابوبکر بزرگست یا شیخ تو ؟ گفت : شیخ من و تمام صحابه را می شمرد و گفت : 9 محمد بزرگست یا شیخ تو ؟ گفت : شیخ من ، گفت : خدای تعالی بزرگست یا شیخ تو ؟ گفت : خدای را من در شیخ دیدم ، غیر شیخ خود من چیزی دیگر نمی دانم ، همه شیخ خود را می دانم ؛ همچنان 12 از دیگری پرسیدند که خدای تعالی بزرگست یا شیخ تو ؟ گفت : در میان این دو بزرگ هیچ فرقی نیست ؛ عارفی دیگر گفته است که ازین دو بزرگ بزرگتری می باید تا تواند فرقی کردن 15

شعر (رمل)

- چون خدا اندر نیاید در عیان نایب حقند این پیغامبران 18
فی غلط گفتم که نایب بامنوب گر دو پنداری قبیح آید نه خوب

T, I, 324 ; H, I, 263

۱۵۰ K ب ۷۹ B ب ۸۵ Z ۲۱۳/۳

1 در یافتن K : یافتن Z 9-11 و گفت دیدم KZ : B 12 همچنان

BK : Z 14 نیست KZ : فی B 15 بزرگتری BK : بزرگتر Z 18 که KZ ; B

17-18 چون ... خوب : MN ، ج ۱ ، ص ۴۲ / ۶۷۳ - ۶۷۴ : MA ،

ص ۱۸ / ۵ - ۶

(۲۱۴/۳) همچنان از حضرت سلطان ولد منقولست که روزی
 حضرت مولانا در تعزیه، ولدِ شجاع حاضر شده بود و تمامتِ قضاة
 و شیوخ و امرا و اخیان جمع بودند و هر یکی در طلبِ بالائی و علتِ
 3 تفوقِ میِ مردند؛ مولانا فرمود که بالائی آنست که بطرفِ حق باشد،
 نه بطرفِ دنیا و خلق؛ بالائی دنیا برای آنست که زیر افتد؛ چه هر چه
 6 بالاترست زیر تر افتد و خردتر شود و بالائی، بالائی حق است نه بالائی
 دنیا؛ و گفت:

شعر (رمل)

9 نردبانِ خلقِ این ما و متیست عاقبتِ زین نردبانِ افتادنیست
 هر که بالاتر رود ابله تراست کاستخوانِ او بتَرَخواهد شکست
 طُوبَى لِمَنْ ذَلَّتْ نَفْسُهُ وَحَسَنَتْ خَلِيقَتُهُ وَطَابَتْ سَرِيرَتُهُ؛
 12 همشان شرمسار گشته سر نهانند

(۲۱۵/۳) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود که تجلّی مولانای
 بزرگِ بعظمت و کبریا بود و تجلّی حضرتِ والدِ دم بتواضع و لطفِ
 15 عظیم؛ همانا که ولّیِ خدارا کبرش خدائی بود و لطفش خدائی؛
 و فرمود که روزی پندرم گفت: چون ولّیِ حق ازین جهان نقل کند
 سیرش صد هزار چندان باشد که در حالتِ زندگی بود؛ از آنک آن
 18 سیرِ فی الله است آنرا نهایت نیست و همچنان تا روزِ قیامت در مریدان
 و عاشقانِ قصرِ فِ او باقی باشد؛ چنانکه فرمود

T, I, 325-7; H, I, 263-4 ۱۰۱ K آ ۸۰ B آ ۸۶ Z ۲۱۵-۲۱۴/۳

4 میِ مردند BKz : میِ بودند K || 6 و بالایی BK : — 12 سلطان Z :

KB || 16 و فرمود که KB : — Z || 17 آن KZ : — B

8-9 نردبان ... شکست : MN ، ج ۴ ، ص ۴۴۱ / ۲۷۶۳ - ۲۷۶۴ :

MA ، ص ۲ / ۳۹۷ - ۳

شعر (رمل)

ننگری اندی ناکم انلر اندلر تنگری حاضردر گرانلر گیتدلر

و تصرف حق در بندگان خود تا ابد الآباد باقیست و هذه كفایه 3

(۲۱۶/۳) همچنان ولد فرمود که روزی پدرم مست شده بود؛

گفت: بهاء الدین، خداوند تعالی بمن نموده است بنیاد ایجاد عالم را

که این عالم از کی ساخته است و چون ساخته است و تا کی خواهد بوذن 6
والله اعلم

(۲۱۷/۳) همچنان ولد فرمود که روزی معین الدین پروانه بزیارت

مولانا آمده بود، بحضرت پدرم خبر کردم و من پیش پروانه بسیار 9

نشستم؛ پروانه منتظر نشسته بود و من بتمهید عذر مشغول شدم که

مولانا بارها فرموده است که مرا کارهاست و حالها و استغراقها بحق؛

امیران و دوستان هر وقتی مرا نتوانند دیدن تا ایشان باحوال خود و امور 12

خلق مشغول باشند؛ ما برویم و ایشان را ببینیم؛ پروانه تواضع می نمود؛

از ناگاه مولانا بیرون آمد؛ پروانه سرنهاذ و گفت: خدمت مولانا

بهاء الدین تا غایت عذرهای خواست و چنین لطفهای فرمود و من بنده 15

از دیر آمدن خداوندگار این تصویر می کردم که یعنی این حالت اشارتست

بتوای پروانه! انتظار داشتن مردم نیازمند چه تلخ است و چگونه

زحمت است؟ و مرا از دیر آمدن شما این فایده روی نمود؛ مولانا 18

T, I, 327; H, I, 264-65

۱۵۲ K ۸۰ B ۸۶ Z ۲۱۷ - ۲۱۶/۳

6 چون ساخته است KZ: چون ساخته B || 12 دوستان KZ: + و B || 15

چنین KZ: چیز B || 18 این KZ: - B

فرمود کہ این تصوّر بغایت نیکست ، امّا قاعدہ آنست کہ بر درِ کسی
چون سائلی بیاید کہ اورا آواز و شکلِ بدش باشد ، بزودی براہ می کنند
تا آوازِ اورا مکرّر نشنوند و روی اورا نبینند ؛ امّا اگر سائلی باشد 3
خوش آواز و خوب روی و خواہندہ ، بتضرّع و زاری زود زود ناپارہ اش
ندہند ، بلکہ گویند کہ صبرکن ، نان پختہ شود تا بتواتر آوازِ اورا
بشنوند ؛ اکنون دیر آمدنِ ما بہرِ آن بود کہ تضرّعِ شما و عشقِ شما 6
و نیازِ شما با مردانِ حقّ خوش می آمد ؛ خواستیم تا بیشتر شود و مقبول
تر گردد عند اللہ تعالی و درین حالت پروانہ سجده ها می کرد و می شگفت
و می گفتمت : مقصودِ بندہ بر درِ خداوندگار آمدنِ آنست کہ تا عالمیان 9
بدانند کہ من نیز از جملہٗ بندگانِ این حضرتم و از چاکرانِ آستانہ ام ؛
چون بیرون آمد بشکرانہٗ آن رحمت و مرحمت مبلغِ ششہزار عددِ سلطانی
یاران را بندگی کرد ؛ فرمود کہ بخانہٗ چلبی حسام الدین بردند تا با صاحب 12
قسمت کند

(۲۱۸/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد نقل فرمود کہ روزی
والدم در بیانِ لذّتِ صدق و اعتقادِ پاک معافی می فرمود ؛ گفت : جملہٗ 15
علومِ علمایِ جہان کہ در عالم کسب می کنند تا لبِ گورست ، دیگر
بیشتر نمی گذرد

شعر (ہزج)

چو مال این علم مانند مرد ریگت نہ تومانی نہ علمی کہ گزیدی
امّا اعتقادِ آنست کہ از آن عالم آمده است باز بدان عالم بہم

- می‌روذ؛ درین میان مثالی وحکایتی فرمود که مرا در جوانی یاری بوذ در دمشق که در درس هدایه شریک من بوذ؛ آخرالامر او را در ملاطیبه قاضی کرده بوذند؛ مگر بهادر نای ملاطیبه را بستند و شهر را غارت کرده 3 مال این قاضی را بردند؛ عاقبت فرمود که او را خصی کنند و خایهاش را بیرون آرند؛ قاضی گفت: ای امیر کبیر! اَبْدَكَ اللهُ بِرُوحٍ مِنْهُ هر چه اینجا حاصل کرده بوذم بردند و در دست من هیچ نماند و این 6 خایها را من از ولایت خود بهم آورده‌ام، چرا می‌برند و چرا می‌برند؟ امیر را خوش آمد و او را کماکان عزیز داشته. دلدارها فرمود و منصب قضا را باز داد؛ تا بدانی که آن مردی و مردی آدمی که می‌گویند اعتقاد 9 راست اوست که از ولایت قدیم اَلَسْتُ با هم آورده است و باز بعالم قدیم با هم خواهد بردن؛ جهدی می‌باید کردن که در صحبت سستان 12 طریق مردی را ببازد و عتین نشوند تا از ابکار جنت محروم نمانند
- شعر (رمل)

- 15 مردی آن مردیست فی ریش و ذکر ورنه بوذی شاه مردان کبر خر
هر که نا مردی کند در راه دوست رهن مردان شد و نامرد اوست
(۲۱۹/۳) همچنان ولد فرمود که پیوسته جدم مولانای بزرگ
18 عَظَّمَ اللهُ ذِكْرَهُ با مریدان و اصحاب خود وصیت می‌کرد که فرزندم

T, I, 330; H, I, 267

۱۵۳ K آ ۸۰ B ب ۸۷ ۲۰۸/۳

1 درین BK: در Z || 2 که BZ: — K 3 کرده KZ: کرد B || 5 ای
KZ: — B || 7 خایها را ZB: خایها K || 8 عزیز BK: عزیز Z || 9 می‌گویند
KZ: + B || 10 راست KZ: درست B || 11 خواهد Z: خود K

17 همچنان... ص ۱۶/۳۰۲ او بوذ: مؤلف یا راوی ذرین روایت اشتباه کرده است، زیرا که وفات شمس الاثمه سرخی در میان ۴۸۳-۵۰۰/هـ ۱۱۰۶-۱۱۰۹ است (ر. ک. به G, Brockelmann, ج ۱، ص ۴۶۰، S، ج ۱، ص ۶۳۸)، بنابراین دختر او مادر مادر مولانا نتواند شد (ر. ک. به T، ج ۱، دیباچه من LXXV).

مولانا جلال الدین را محترم و عزیز دارید و عزتِ عظیم کنید که اصیل
 است و اصلِ بس بزرگ دارد و اصالتِ او ازلیست، همانا که ماذرِ
 ماذرش دخترِ شمس الائمه، سرخسی است و او حسینی بود و همچنان
 شمس الائمه چندین پاره کتبِ نفیس در هر فتنی تصنیف کرده بود که
 هیچ عالمی مثلِ آن در خواب ندیده بود؛ بزرگانِ آن عصر مصلحت
 چنان دیدند که آن کتب را آشکارا نکنند تا بدستِ قتلِ انبیاء و دجاجله،
 اولیاء نیفتد و فتنه واقع نشود؛ چنانک گفته اند

شعر (خفیف)

جاهلان منکرند علمی را که ز جهل و عی ندانندش
 گرچه ایمان محض آن باشد چون ندانند کفر خوانندش
 بعضی را نمودند و بعضی را در بغداد در دارالخلافة نهاده اند بمهر
 و هنوز باقیست و گویند: ذکاوتِ وزیرکی، او بزرگ بغایتی بود که یک
 روز بدرِ جامع ملکِ شهر کاتبان نشانده است، تا نامِ جمله خلق را
 و نامِ پدیشان را نبشته اند؛ بعد از آنک از نمازِ جمعه فارغ شدند
 شمس الائمه از اول گرفته است مرتب تا آخر نامِ همه را علی
 الانفراد فروخوانده و آن مبنی بر ولایت و سیادتِ او بوده
 (۲۲۰/۳) همچنان حضرتِ ولد فرمود که شبی اصحاب در بندگی
 پدرم نشسته بودند و حکایتِ ختنه، سوری یکی می رفت؛ مولانا فرمود که

T, I, 330 : H, I, 267

۱۵۲ K آ ۸۱ B آ ۸۷ Z ۲۲۰/۳

I دارید KB : Z ۴ در هرفنی KZ : در هرفنی B ۹ عمی KZ : عار B
 10 a محض KZ : مخلص B 11 نهاده اند KZ : نهاده اند B 12 گویند BK : + کان Z
 13 نام KZ : تمام B 14 KB و به نام Z ۱۱ پدیشان BK : پدیشان Z

بهاء الدين ما هفت ساله بوذه و برادرش علاء الدين هشت ساله بوذكه
در قلعه قره حصار دوله بدرالدين گوهرتاش دزدار، ايشان را سنت
کرد؛ مولانای بزرگ فرمود که مادرشان حاضر نیست؛ بگریند و او را
خوش نیابند؛ گفت: بانواع جواب بگویم؛ چون عروسی آغاز کردند
تمامت امرا و نواب سلطان علاء الدين حاضر بوذند؛ جمله قلعه را
آراستند از جامهای نفیس و سلاحهای ثمين و پادشاه اسلام در آن
مجمع حاضر بوذ؛ چنان عروسی کردند که در هیچ عهدی نبوده است
و چندانى بندگی نمود که لا تسأل

- 9 (۲۲۱/۳) همچنان حضرت ولد فرمود: چون سلطان جدم را
بقونیه دعوت کرد بعد از سالی خدمت امیر موسی باز حضرت جدم را
بلارنده دعوت کرده حضرت پدرم را داماد کردند و من آنجا بگاه
12 بوجود آمدم
- (۲۲۲/۳) همچنان ولد فرمود که روزی دو فقیه ثرک بزبارت
پدرم آمده بوذند و اندکی عَدَس هدیه آورده و از حقارت آن شرمند
می شدند؛ حکایتی فرمود که روزی حق تعالی بمصطفی علیه السلام
15 وحی فرستاد که تا اصحاب الباب برای من مال و اسباب دهند؛ اشارت
کرد تا هر یکی بوسع طاقت و امکان استطاعت خود مال آوردند؛
18 بعضی نیمه مال آورد و بعضی ثلث مال و ابوبکر ما جمله مال خود
آورده؛ تا مالهای بی حد حاصل شد، بعضی اشتر، بعضی زر،

T, I, 332; H, I, 268 ۱۵۷-۱۵۶ K ب آ - ۸۱ B - ۸۷ Z ۲۲۲ - ۲۲۱/۳

3 بگریند : BKZ : بگویند B || 9 حضرت ولد فرمود : BZ — K || 10 حضرت

BK : بمحضرت Z || 11 کرده BZ : کرد K || 13 همچنان BK : وگویند Z || 18 آورد

K — : BZ

بعضی آلاتِ حرب ؛ مگر صحابی، بوذ درویش که هیچ چیزی نداشت
 غیر از سه دانه خرما و یکتا نانِ جوین و او پیر و عیال مند بوذ و آن
 مقدار قوتِ عیالِ او بوذ ؛ بر خاست و آن مُحَقَّر را بنزد پیغامبر آورد
 3 و شرمندہ بنشست ؛ اصحاب را خندہ گرفته بخفیه می خندیدند ؛ مصطفی
 دریافت که او را می خندند ؛ فرمود که از عالمِ غیب بشما اسرار
 6 بگویم ؟ جمله صحابه ثنا کردند که بلی یا رسول الله ؛ فرمود که حق
 تعالی پردها را برداشت و دیدم که جمله مالهای شما را بیک طرف
 ترازو نهاند و آن سه دانه خرما و نانِ جوینِ او را بیک طرف دیگر
 9 و آن مُحَقَّر بر همه زیاده آمد ؛ همگان سر نهاند و سیرِ سرِ مصطفی را
 تحسینها دادند و از سببِ این سر باز پرسیدند ؛ فرمود که برای آنک
 آن درویش از سر چیزی برخاست که غیر آن چیزی نداشت که
 12 اَلْسَخِيُّ بَمَا مَلَكَکَ و باقی اصحاب را هم بقیه مال مانده است و فرمود که
 الْقَلِيلُ عِنْدَ الْجَلِيلِ کثیر ؛ چه یک دانه حقیر را بزمین دفن
 می کنند ، و بخدای سپارند حق تعالی آن یک دانه را درختی میکند که
 15 چندین دانه های میوه می دهد بی حد ؛ برای آنک آنرا بخدا سپردند ؛
 پس داذنی را بدرویش و بنده حق را باید داذن ، که بخدا سپردن
 آنست که الصَّدَقَةُ تَقِيعُ فِي يَدِ الرَّحْمَنِ قَبْلَ أَنْ تَقِيعَ فِي يَدِ الْفَقِيرِ ،
 18 اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ (۶۱/۹) ؛ همانا که فقرای
 مهاجر و انصار شاذیها کردند و خوشیها نمودند ؛ ازین شاذی هر دو فقیه
 بنده و مرید شدند

1 آلات BZ : آت K || بوذ KZ : + و B || که KZ : - B || چیزی

KZ : چیز B || 10 سر KB : - Z || که KB : - Z || 16 حق را BK : حق Z

(۲۲۳/۳) الحکایه : همچنان حضرت ولد فرمود که در اجلاس

- مدرسه اتابکیه تمام علمای کبار و مشایخ اخیار و امرای دین دار حاضر
 بودند و ارسلاندغش اتابک میان بسته بندگی می کرد و مدرس 3
 خدمت مولانا شمس الدین ماردینی بود ، درمسند تدریس نشسته ، همانا که
 بطرف راست او قاضی سراج الدین و بطرف چپ شیخ صدرالدین
 بود و باقی اکابر پر نشسته بودند ؛ آخر الامر حضرت پدزم رسید ؛ تنها چون 6
 در آمد سلام داد و در میان کنار صفتی که جای نقیبت است بنشست ،
 تا حدی که دامن مبارکش زیر صفت آویخته بود ؛ فی الحال پروانه
 و صاحب و نایب و مجد الدین آتابک برخاستند و در جنب مولانا آمدند ؛ 9
 همانا که حضرت پدزم سر در پیش انداخته بکس نپرداخت ؛ قاضی
 سراج الدین بیامد و دست مولانا را بوسیده بستد و بالای خود بنشاند
 بلاهای تمام و شمس الدین ماردینی عذر میخواست که این همه جمعیت 12
 برای بنده شمامت که مرید و بنده است ؛ همانا که جمعیت خداوندگار
 بالای ملکوت است ، تا نماز پیشین مولانا در معرفت و گرمی بود ، چنانکه
 15 امراء و علماء جامها چاک کردند ؛ بعد از آن سماع شد تا شهنشام

(۲۲۴/۳) همچنان حضرت ولد نقل فرمود که خدمت شیخ صدرالدین را

- اول در حق مولانا انکار عظیم بود ؛ شبی در خواب دید که پای مبارک
 مولانا را مغمزی می کرد ؛ بیدار شد استغفار کرده دوم بار باز همچنان 18

T, I, 334 ; H, I, 270

۱۵۷ K آ ۸۱ آ B ۸۷ Z ۲۲۴-۲۲۳/۳

1 الحکایه BK : منقولست که Z || همچنان KZ : B || 4 ک BK — ||

8 راست BK : — || 6 حضرت BK : + مولانا Z || 7 جای نقیبت BK : جایست Z ||
 16 همچنان BK : منقولست که Z || 18 مغمزی BK : مغمزی K || دوم KB ~ باز Z

- دید تا سه بار استغفار می کرد ؛ آخرین بار بیدار شد ؛ فرمود که چراغ ور کنند ؛ غلام را فرمود که برو از کتابخانه فلان کتاب را بیاور ؛ چون غلام از علوی قصد زیر آمدن کرد ، دید که مولانا در میان نردبان نشسته است ، پیش شیخ آمده خبر کرد ؛ شیخ بیامد دید که مولانا نشسته است ؛ چون شیخ را دید برخاست و یگدیگر را در کنار گرفته فرمود که ملول مشو و استغفار مکن ، چنین باشد گاه شما پای ما را مُعَمَّرَی کنید ، گاهی ما از آن شمارا ؛ گاهی شما خدمت ما کنید ، گاهی ما خدمت شما کنیم ؛ در میان ما یگانگیست ، بیگانگی نیست ، همان لحظه باز غایب شد ؛ شیخ متعجب مانده روز فردا بخاوت قاضی سراج الدین رفته قضیه را علی التام باز گفت ؛ همچنان مصحوب قاضی سراج الدین بتمهید عذر مولانا آمده حضرتش از حد بیرون دلداریها فرموده چون بیرون آمدند شیخ فرمود که این مرد مؤید مین عیند الله است و از جمله مستوران قباب حضرت عزت است ؛ همانا که در کیفیت افعال و اقوال و احوال او عقول عقلاء خیره میشود ؛ او را بعد الیوم بنظر دیگر باید دیدن و حرمت و عزت او بشیوه دیگر باید کردن ؛ چنانکه فرمود

شعر (هزج)

- بالایم اگر چه می نمایم پستی هشیار در آن دم که آید مستی
در مایه ازین نظر کن ای دوست از انکث مارا نتوان دید چنین سر دستی

4 نشت است KZ : نشته B || 5 یکدیگر را BZ : یکدیگر K || 7 ازان شما را BK : از آن شما Z || 8 یگانگیست BZ : بیگانگیست K || 12 فرموده BZ : نموده K || 14 عزت است B : عزت KZ || 15 عزت او Z : خدمت او K خدمت او را B || KB b آید Z : می آید KB

قاضی سراج الدین فرمود که الحق آنچنانست که شیخ می فرماید؛
بعد از آن چندانکه رفتند در حضور و غیبت در اعتقاد او افزودند و تا مردن
از جمله 'محبان' مخلص بودند

۹۳

(۲۲۵/۳) همچنان حضرت ولد فرمود که روزی ملک الحُفَاط
اسحق حافظ نزد مولانا آمده بود؛ تکلفِ عظیم فرموده قیام نمود،
گفت: تا بالا نشیند، چنانکه مصحف را عزیزی دارند و بالای رحل
و کرسی می نهند باید که حافظان را نیز عزیز دارند و بالا نشانند که ایشان
حاملِ کلام الله اند و همچنان در هر دلی که نورِ قرآن باشد نشاید که
روی دوزخ بیند؛ زیرا کاغذ پاره که درو قرآن نبشته اند آنرا با آتش
نمی اندازند و حرمت می کنند و می گویند که درو قرآن نبشته است؛
اکنون دلی را که درو چندین قرآن باشد چون بدوزخ اندازند؟ همانا که
تمامتِ حافظانِ شهر بشکرانه این مرده مرید و بنده شدند

12

(۲۲۶/۴) همچنان حضرت ولد فرمود که روزی پدرم گفت که
بهاء الدین بمن نیک نیک نظر کن که چون دانه من درخت شود مرا توانی
دیدن و دریافتن، معنی ما را نیک نیک دریاب و بسیار بسیار بخای تا ازو
لذت گیری و محظوظ شوی؛ بدانکه جسم انبیاء و اولیاء و محبان ایشان
تلف نمی شود، چنانکه هر دانه و تخمی که در زمین اندازند اگر چه
در صورت می میرد و ناپدید می گردد، اما بعد از روزی چند زنده
می شود و درخت می گردد؛ جسم انبیاء و اولیاء نیز همچنانست

18

- (۲۲۷/۳) همچنان حضرتِ ولدِ فرمود که یکی از اصحابِ دیوان
آمده بود که از آن کار استغفار کنند و بمُهمّتی دیگر مشغول شود ؛
3 حضرتِ پندرم فرمود که در زمانِ هارون الرشید شهنهٔ بود که هر روز
خضر علیّه السلام بزیارتِ او آمدی ؛ از ناگاه تائب گشته تقاعد نمود ؛
دیگر خضر بصحبّتِ او نیامد و بکلتی منقطع شد ؛ شهنهٔ مسکین در قلق
6 افتاده مضطرب شد ؛ آن شب زاریها کرده در خوابش نمودند که درجهٔ
تو در آن کار بود ؛ صباحی برخاست و پیشِ خلیفه رفته طالبِ منصبِ
خود شد ؛ پرسید که حالِ چونست ؟ آنچ واقع بود باز گفت ؛ خلیفه
9 همان شهنگی را بوی مقرر داشته ؛ دید که همچنان خضر بزیارتِ
او آمد ؛ شهنه از سرّ حالِ خود باز پرسید ؛ خضر گفت که رفعِ
درجاتِ تو درین است که در دیوان بنشین و رعایتِ مساکین
12 و ضُعفا کئی و مظلومان را از چنگِ ظالمان برهانی و آنرا بهتر از
هزاران خاوت و چله دانی و بر موجبِ مَن بُورِکَ فی شئِ
فَلْيَلْزُمُهُ در آن شغلِ خطیر با خطر ملازم باشی ؛ همانا که آن
15 مرد منصبِ خود را باز قبول کرده مباشرت نمود و عنایتِ شیخ را
رعایت فرمود

- (۲۲۸/۳) همچنان فرمود که روزی مولانا شمس الدین تبریزی
18 شرحِ والدِم می کرد ؛ فرمود که سرّ مولانا همچون سرّ اسلام پوشیده
است ، چون اسلام غریب آمده است ، سرّ او را بین که چون باشد که

T, I, 337 ; H, I, 272 ۱۶۰ K ب ۸۲ B آ ۸۹ Z ۲۲۸ - ۲۲۷/۳

2 بوز KZ : بودند B || مشغول KZ : مشغولی B || 4 از ناگاه BZ : ناگاه K ||

8 خلیفه KZ : — B || 12 آن را KZ : او را B || 17 همچنان BK : و گویند Z

الإسلامُ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا فَطُوبَى لِمَنْ غَرَبَتْهُ أَعْيُنُهُ عَنِ شَيْخِهِ وَرَبِّهِ يَوْمَ تَكُونُ الْأَنْفُسُ فِي أَصْفَادِهَا ۖ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ أَيُّكُمْ صَدَقَ بِمَا نَزَّاهُ ۚ فَاذْكُرُوا يَوْمَ تُنْفَخُ الْأَشْفَادُ ۖ وَمَنْ أُخِذَ فِيهَا بِوَسْطَىٰ أَيْدِيهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّيْسَ لَهُ دَفْعٌ لِّشَيْءٍ ۚ وَالْأَنْفُسُ فَهُمْ وَآلُهُمْ ۚ فَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَخْرَجَكُمْ مِنْ ظُلُمَاتٍ إِلَىٰ نُورٍ ۚ وَكَذْكُرُوا إِذْ أَتَاكُمْ نُسُكُ الْمُنَافِقِينَ ۚ فَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَخْرَجَكُمْ مِنْ ظُلُمَاتٍ إِلَىٰ نُورٍ ۚ وَكَذْكُرُوا إِذْ أَتَاكُمْ نُسُكُ الْمُنَافِقِينَ ۚ فَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَخْرَجَكُمْ مِنْ ظُلُمَاتٍ إِلَىٰ نُورٍ ۚ وَكَذْكُرُوا إِذْ أَتَاكُمْ نُسُكُ الْمُنَافِقِينَ ۚ

- ۳/۲۲۹) همچنان حضرت ولد فرمود که سید باستانی چنان عشق داشت که مولانا با شمس الدین تبریزی؛ فرمود که عادت پذیرم پیش از آنکه بفقر روئند چنان بود که در مدرسه درس می گفت و در هر حجره دوسه طالب علم بوذندی، هر باری رفت زیر نمذ هر یکی بیست عدد، اما سی عدد و اما ده عدد لایق هر یکی می نهاد؛ چون فقیهان در می آمدند و نمذ را بر می داشتند تا گردد افشانی کنند درمها ریخته می شد؛ حیران می ماندند و تعطف و تلطف اورا مر می نهادند؛ فرمود که حضرت پذیرم از اول حال تا آخر عمر عموار هر چه کرد برای خدا کرد نه برای خلق و ریا؛ فرمود که روزی در تربه مقدس یوسف حافظ قنوی قرآن خواند، یاران نمره ها می زدند و از آواز او خوش می شدند؛ پذیرم فرمود که شیخی وعظ می گفتم، مردمان در راه از مریدان او یکی را دیدند، گفتند: آخر شیخ تو در مسجد وعظ می گوید تو چرا آنجا نبودی؟ چون مرید این سخن بشنید فریاد کرد و نمره ها زد؛ گفتند: وعظ را ناشنیده چه نمره ها می زنی و فریاد میکنی؟ مرید گفت: من دانم که هر چه شیخ من

T, I, 338 : H, I, 273

۱۶۱ - ۱۶۰ K آ ۸۳ B آ ۸۹ Z ۲۲۹/۳

6 همچنان Z :- BK || حضرت BK :- Z || 7 با شمس الدین BK : شمس الدین Z ||

18 این KZ : آن B

بگویند همه خوب باشد و صواب باشد ؛ اکنون اگر چه مردمان معنی قرآن را نمی دانند ، اما این قدر می دانند که قرآن از حق آمده است همه نیکوست ؛ بر آن عشق نعره ها می زنند و غرق ثواب بی حساب می شوند

3 که القاریُّ وَالْمُسْتَمِيعُ فِی الْاَجْرِ سَوَاءٌ

(۲۳۰/۳) الحکایه : همچنان حضرت ولد فرمود که روزی فخرالدین سیواسی که جامع کتب اسرار بود ، از سیواس رسیده بود ؛ همان روز پروانه و امراء بزیارت پذیرم آمده بودند ؛ از ناگاه فخرالدین در آمد ؛ حضرت مولانا اکرام کرده پرسید که دوش بکجا منزل بودی ؟ جواب داد که در خان پروانه ؛ فرمود که یعنی امیر پروانه را درین راه خان هست ؟ گفت : بلی ؛ اما در زمان او امن و آمان بغایتیست که کاروان در هر مقامی و صحرائی که می رسند ؛ منزل می کنند ؛ بی اندیشه و خوف ؛ پروانه را خوش آمده بعد از آن والد فرمود که در زمان بنی اسرائیل 12 اشتری بوده است که در گردن او هیکلی بسته بودند ؛ هر که او را می دید ، عزت می کرد و از باغ میوها می دادند ؛ روزی یکی آن هیکل را از گردن شتر برید ؛ بعد از آن اشتر را بسخره گرفته بار کردند ؛ 15 اکنون ای امیر کبیر فقیر نهاد ! بدانکه آن هیکل مائیم برگردن اشتر عالم بسته ؛ چون ازین عالم غدار غرار بعالم ابرار دار القرار سفر کنیم ، آنگاه احوالها معلوم شود که چونست ؛ پروانه بگریست 18 و گفت : آن روز مبادا که بعد از خذاوندگار بمانیم ؛ فرمود که

فی فی شما اندک زمانی خواهید ماندن ، الاّ آسایش و آرایش نخواهد
 بودند ؛ همچنان شد که فرموده بود و چون حضرت مولانا
 نقل می کرد یاران قدیم را گفت که بعد از من شمارا آسایش نخواهد
 3 بودن ، الاّ فرزندان شما در عالم بیآسایند

(۲۳۱/۳) و گویند که روزی بعضی مریدان گفتند که ما بیچارگانیم ،

- گناهکارانیم ، نمی توانیم بخدمت مولانا آمدن ؛ فرمود که شمارا باید
 آمدن که محتاجید و گناهکار ؛ فرمود که هر که معائی مثنوی را بشنود
 و بدان کار نکند سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا (۹۳/۲ ؛ ۴۸/۴) ست سَمِعْنَا
 وَ أَطَعْنَا (۲۸۵/۲ ؛ ۴۹/۴ ؛ ۱۰/۵) نیست ؛ فرمود که شی پدرم
 9 بنهار مشغول بود ؛ در پهلوش نشسته بودم ؛ پدرم در حالت قیام الله
 الله می فرمود ؛ بعد از زمانی دیدم که دهان مبارکش باز مانده بود
 12 و لب نمی جنبید ، امّا از اندرون سینه اش آواز الله الله می آمد ؛ ولد
 فرمود که روزی بحضرت والدم گفتم که یاران می گویند که وقتی که
 ما مولانا را نمی بینیم اصلاً خوش نمی شویم و خوشی ما می رود ؛
 15 فرمود که هر که بی من خوش نمی شود آنست که مرا نشناخته است ،
 مرا آن وقت شناخته باشند که بی من خوش باشند از من ، یعنی بامعنی
 من آشنا باشند ، فرمود که بهاء الدین ، هر وقتی که خود را ببینی که خوشی
 18 داری و حالت خوش بدان که آن خوشی منم در تو ؛ چنانک گفت

T, 1, 341 : H, I, 276

۱۶۳ K آ ۸۴ ب - ۹۰ Z آ ۸۲ ب - ۲۳۱/۳

1 آرایش KB : آرام Z || 3 که K : - Z || 5 گویند Z : فرمود KB || 7 که

KZ : - B || 13 فرمود KB : - Z || 17 باشند KZ : شوند B

شعر (رمل)

لیک ما را چو بجوئی سوی شاذیها جو

که مقیمانِ خوش آباذِ جهانِ شاذیم

3

(۲۳۲/۳) همچنان منقولست که روزی شیخ گرامی اوحد الدین خوئی

رَحِمَهُ اللهُ از حضرت مولانا پرسید که کافر کیست؟ فرمود که تو

مؤمن را بنما تا کافر معلوم شود؛ شیخ اوحد گفت: مؤمن شنائید؛

خداوندگار فرمود: پس هر که ضدِ ماست کافر اوست

6

شعر (رمل)

کیست کافر بی خبر ز ایمانِ شیخ کیست مرده بی خبر از جانِ شیخ

9

(۲۳۳/۳) همچنان منقولست از خدمتِ شیخ عزالدین کوسه که

از جمله واصلانِ حق بود که روزی حضرت مولانا فرموده است که

مرغی که از زمین بالا پرز اگر چه با آسمان نرسد اما این قدر باشد که

از دامِ زمین دور تر باشد و برهد؛ همچنان اگر یکی درویش شود

اگر چه بکمال نرسد این قدر باشد که از زمره خلقِ واهلِ بازار

ممتاز شود و از زحمتِ دنیا برهد و سبگبار گردد که نَجَا الْمَخْضُونِ

15

وَهَلَّكَ الْمُتَّقُونَ

(۲۳۴/۳) همچنان روزی از حضرت مولانا یکی سؤال کرد که

فلانی کار ناپسندیده می کند، حال او چون باشد؟ فرمود که غم

نیست، زیرا مرغی را مانند که پر او رسته است، هر جا که خواهد

18

T, I, 342; H, I, 276 ۱۶۴ - ۱۶۳ K آ ۸۴ B آ ۹۰ Z ۲۳۴ - ۲۳۲/۳

6 اوحد ZK : + الدین Zh || 9 b کیست KZ : گفت B 17 که KB : Z —

9 کیست ... جان شیخ: MN ، ص ۲۲۵ / ۴۳۴ ؛ ۳۳۲۵ / MA ؛ ۹/۱۷۹

پیرد ؛ اما آن مرغ را غم است که پَرش تمام ناشده باشد، چو از لانه خود پیرد طعمه گریه باشد

- (۲۳۵/۳) همچنان از حضرت ولد منقولست که حضرت مولانا شمس الدین تبریزی در مجمعی فرمود که اگر تو یار وفادار نیافتی من یافتم حضرت مولانا را مَدَّ اللهُ ظِلَّهُ وروی مبارک مولانا کرده فرمود که یگانه در عالم آمدی و از میان جمله عالم گوی از میدان بیرون بردی و عالمیان را مست عشق خود گردانیدی

- (۲۳۶/۳) همچنان فرمود که مگر عزیزی در میان جماعتی مدح حضرت مولانا می کرد که مولانا بغایت فری دارد و نوری و مهابتی و در حق مولانا شمس الدین انکار می کرد ؛ مولانا شمس الدین جواب فرمود که آنچ او معتقد شود و اقتدا کند و متابعت کند بیاطل این چگونه فری باشد و نوری ؟ بلکه اقتدا برحق کند نه بیاطل ، باز می گوئی که می باید پنجاه ولی مُفَرَّد در رکاب مولانا رود ؛ آخر بنابینائی چگونه اقتدا کنند ؟ باز می گوئی که اولیا را لشانها می باشد ؛ تو کی اولیا را تا نشان بدانی ؟ آدمی چون عاجز شود ، یا از آن عجز روشنائی پیدا شود یا تاریکی ؛ زیرا ابلیس از عجز تاریک شد و ملائکه از عجز روشن شدند، معجزه همین کند ، آیات حق همچنین باشد و چون عاجز می شوند بسجود در می آیند

T, I, 342 - 343 ; H, I, 277 ۱۶۳ K آ ۸۴ B آ ۹۰ Z ۲۳۶ - ۲۳۵/۳

1 غم است KB : غم نیست Z || باشد BK ~ و نوری Z || 14 می باشد BK : باشد Z

10 مفرد : بشدید الرأء المکسورة من التفرید فی بعض کتب اللغة فی الحدیث طوبی للمفردین فرید الرجل اذا تفقه واعتزل عن الناس وخلا بمراعاة الاسم والنمی وقبل هم الذین هلكوا لذاتهم وبقوا فهم یدکرون الله وقیل هم المتخلفون من الناس بذکر الله (کتاب کشاف اصطلاحات الفنون ، ج ۲ . ص ۱۱۰۷ ؛ النهایه ، ج ۳ ، ص ۲۰۶)

(۲۳۷/۳) همچنان مگر در بندگی مولانا یاری چند گفته باشند که
حضرت مولانا از دنیا فارغ است؛ اما مولانا شمس الدین تبریزی
فارغ نیست از دنیا؛ حضرت مولانا فرمود که این از آنست که شما
مولانا شمس الدین را دوست نمی دارید که اگر دوست دارید شما را طمع
نماید و مکروه نماید

شعر (طویل)

وَ عَيْنُ الرِّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ

سَوَى أَنْ عَيْنَ السُّخْطِ تُبْدِيَ الْمَسَاوِيَا

حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْزِمِي وَيُصِمُّ يَعْنِي عَنْ عَيْبٍ أَلْحَبُّوبِ؛ همین که
عیب دیدن گرفت بدانکه محبت کم شد؛ نمی بینی که ماذر مشفق از
احداث فرزند محبوب خود هیچ نمی رنجد و نمی گریزد و بجان و دل
مشتري اوست؛ بلکه آن دگر از خیر لنگر خود ننگ نمی دارد
اگرچه لکذ زند و کراحت کند

(۲۳۸/۳) همچنان حضرت مولانا شمس الدین تبریزی فرمود که

امروز غواص دریای معنی مولانا است و بازرگان من شمس الدین تبریزی
خالد الله بَرَكَتُهُمَا و گوهر میان ماست؛ من حدیث گوهر
می گویم تو از سر پوی بر نمی خیزی؛ طریق خدا اینست، البته گذر
باقسراست و البته گذشتن است بر پل جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ (۸۹/۹)؛ اول اثار مال است، بعد از آن کارها بسیار

T I, 344-45 ; H, I, 278 ۱۶۵ K ب ۸۴ B ۹۰ Z ۲۳۸-۲۳۷/۳

4 که KZ : — B 14 همچنان KB : الحکایه Z 17 البته BK : — Z

9 حبك .. يصم ر.ك.ه. فرائد الآل، ج ۱، ص ۱۶۲

است؛ اِلّا اَوّل مَمَرِّ بر اقمراست، یعنی اَوّل در یافتنِ مردِ خذاست؛
آنگاه حصولِ وصولِ خذاست

- ۳ (۲۳۹/۳) الحکایه : همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که در آن
ایام که حضرت مولانا شمس الدین تبریزی اَعْلَى اللّٰهُ کَلِمَتَهُ تشریف
داده بود در میانِ اکابرِ شهرِ قونیه غلغله عظیم در افتاد که عجا خدمتِ
شمس الدینِ تبریزی و لیست یا نیست؟ و هر یکی چیزی می گفتند و آرزوی
صحبتِ او میکردند تا مگر در یابندش و او پیوسته از مجامع و محافل
و غایب، خلقان گریزان می بود و اوقات که در مجمعهها یافت می شد در میانِ
سخنانِ او سخن می گفتند؛ همچنان روزی مولانا شمس الدین می فرمود که
آنک در میانِ سخنِ ما سخن در آرد همچون شرفِ لَهَاوَرِی آن در آبِ
تیره فرو رفتن است؛ چنانکه بخواب دید که بابِ تیره بزرگ فرو
می رفت و دو انگشت بزینهار می جنبانید که ای مولانا شمس الدین! دستم
گیر! دستم گیر! آتش پند نشد؛ باز بحضورِ من آغاز کرده فرق
میان معجزه انبیاء و کرامتِ اولیاء شرح می کرد که انبیاء هر وقت که
خواهند معجزه بنمایند؛ گفتمش: حدیثِ اولیاء از کجا و تو از کجا؟ آغاز
کرد که بعضی را فیضانِ مستمر و بعضی را نامستمر، بعضی را فیضانِ باختر
و بعضی را بی اختیار؛ گفتم: تصویری کرده و لی را حالِ او را بخیالِ
خود، چون رو بگردانیم از سخنِ او و از بهرِ مصلحت او گوید که بامن
حسد دارد و کین دارد؛ من خوئی دارم که جهودان را دعا کنم؛ گویم

T, I, 345; H, , 279

آ ۸۵ ب ۸۴ B آ ۹۱ Z ۲۳۹/۳

۱۰ || K Z - : B مکر ۷ || B - : K Z ۴ که KB : و گویند Z || ۳ الحکایه

لهاوری K Z : + و B || در K Z : B || ۱۳ دستم کبر KB - : Z || کرده K : کرد Z

خداش هدایت دهاذ آنرا که مرا دشنام می دهد ؛ دعا می گویم که
 خدایا ! او را ازین دشنام داذن بهتر و خردتر کاری بده تا عوض
 این تسبیحی گویند و تهایی و مشغول عالم حق گردد ؛ ایشان کجا 3
 افتادند بمن که ولیست یا ولی نیست ؛ ترا چه که اگر ولی هستم
 یا نیستم ؛ چنانکه گفتند جوحی را که این سو بنگر که خوانچها
 می برند ؛ گفت : مارا چه ؟ گفتند : بخانه تو می برند ؛ گفت : 6
 اکنون شما را چه ؟ ارین سبب از صحبت خاق برهیزی کم تا از سر
 تقلید در تشویش تسویش نباشند

(۲۴۰/۳) همچنان منقولست که یکی در حضور حضرت مولانا 9
 شمس الدین تبریزی بحضرت مولانا گفت که من ترا دوست می دارم
 و دیگران را از بهر تو دوست می دارم و شعر مجنون را استشهاد می آورد
 شعر (وافر) 12

أُحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَانَ حَتَّى أُحِبُّ لِحُبِّهَا سُودَ الْكِلَابِ
 مولانا جواب فرمود که اگر این غیر مولانا شمس الدین تبریزی را 15
 می گوئی ، اگر مرا بهر او دوست می داری فاضل تر باشد و مرا خوشتر
 آید ، از آنکه او را از بهر من دوست داری و آنچه می گوئی که غیر محبوب را
 بتبعیت محبوب دوست دارند و آن هم وقتی روا باشد که محبوب راضی 18
 باشد بتبع داشتن آن غیر ؛ آن شخص هیچ نگفت ، سری نهاد و برخواست

T, I, 347 ; H, I, ۱۶۶ K آ ۸۵ B آ ۹۱ Z ۲۴۰/۳

8 تسویش : KZ تشویش 11 بی دارم : B دارم : KZ 15 مرا : KZ —
 B 16 او را : KZ — B 17 آنچه : KZ 17 دارند : KZ : دارند : B .

(۲/۲۴۱) همچنان حضرت مولانا در مجمعی معرفت می فرمود ؛

- گفت: حضرت رسول ما علیه السلام فرموده است که اُسْتُرُّ ذَهَابَكَ
وَذَهَابَكَ وَمَذَهَبَكَ؟ در حدیث دیگر گفته مَن كَتَمَ سِرَّهُ مُلْكٌ
3 اَمْرُهُ وَاَنْ سُنَّتْ خُوبَتْ وَجَنَانَتْ وَبِرْجَاسَتْ ؛ آری بنده باشد ،
چرا پنهان گویم ، مولانا شمس الدین تبریزی را اَعْلَى اللّٰهُ ذَكَرَهُ
مُسْلِمٌ باشد که مَن اَظْهَرَ سِرَّهُ مُلْكٌ اَمْرُهُ ، الا آن بنده کو؟
6

(۲/۲۴۲) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا شمس الدین

- در حضور اصحاب حضور فرمود که امشب خواب دیدم که با مولانا
می گفتم: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ (۸۸/۲۸) باقی دیدارِ دوستان
9 است و آن دوست تویی

شعر (هزج)

- 12 یا دیدنِ دوست یا خیالش باقی همه چیزها خیالست

- اهل دنیا اند و اهل آخرت و اهل حق ؛ شبلی اهل آخرتست و حضرت
مولانا اهل حق و آنچ مراست از حضرت مولانا مرا و سه کس دیگر را
بس است ؛ همانا که مَقَرَّبَانِ حضرت از سرِ نیاز از سرِ آن سه کس
15 باز پرسیدند ؛ فرمود که شیخ صلاح الدین و شیخ حسام الدین و مولانا
بهاء الدین من رِضْوَانُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ وَمَنْ تَابَعَهُمْ اِلٰى
يَوْمِ الدِّينِ ، آمین ! بِحَقِّ نَبِيِّهِ اَلَا مِینَ
18

T, I, 347 - 48 ; H, I, 280

۱۶۷ K ب ۸۵ B ب ۹۱ Z ۲۴۲-۲۴۱/۲

I همچنان BK : Z — || حضرت BZ : K — 2 ما ZB : K — 3 ذهب

۳۳ ~ مذهبك K || 6 كه BZ : + كويد B 17 پرسيدند KZ : + كه B

- (۲:۳/۳) الحکایه : همچنان شیخ نورالدین پذیر کمالِ خُرساف رَحِمَهُ اللهُ که از معتبرانِ اعیان بود، روایت چنان کرد که در اوّلِ حال مریدِ شیخ صدرالدین شده بودم و ذکر سنّیده و بخدمتِ او بزرگ 3
تردمی نمودم و سنّتِ شیخ چنان بود که بعد از نمازِ جمعه تمامِ علماء و فقرا و اُمرا بر موجبِ فَنانَثَرُوا فِی الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ (۱۰/۶۲) در زاویه جمع آمدندی و خدمتِ شیخ مسئله و اِمّا نکته می گفت. تا در کشفِ آن بحثها می کردند و غایبه عظیم می شد و شیخ اصلاً نمی گفت ؛ عاقبت سخنی می فرمود تا بحث منقطع می شد و روزی 4
در خدمتِ شیخ اکابرِ بسیار نشسته بودند ؛ از ناگاه از دور حضرتِ مولانا پیدا شد ؛ شیخ بر خاست و با جمیعِ اکابر استقبالِ مولانا کرده همانا که بر کنارِ صَفّه بنشست ؛ شیخ بسیار تکلف کرد که البته بر سر سجّاده نشیند ؛ فرمود که نشاید ؛ بخدا چه جواب گویم ؛ شیخ گفت : 12
تا در نیمه سجّاده حضرتِ مولانا نشیند و در نیمه دیگر بنده ؛ گفت : نتوانم بحق جوابِ آن گفتن ؛ شیخ گفت : سجّاده که بجلوسِ خداوندگار بکار نیاید بماند نمی باید ، سجّاده را نوردید و بینداخت ؛ 15
بعد از آن هرگز حضرتِ مولانا سخنی نفرمود و صامت گشته چندانی بنشست که حاضرانِ مجلس حیران و سکران شدند و همچنان شیخ را می دیدم که سر در پیش انداخته پیشانیاش بر زمین می سائید و غرقِ عَرَق گشته بود ؛ از ناگاه مولانا الله بگفت و برخاست همانا که وَفَقَّكُمْ اللَّهُ

T, I, 349 ; H, I, 281

۱۶۷ K ب ۸۵ B ب ۹۱ Z ۲۴۳/۳

1 الحکایه KB : متفاوت که Z || 3 حال KB : حالی Z || 13 تا در نیمه BZ :

تا نیمه || 15 نوردید BZ : نوردیده K || 16 سخنی KZ : سخن B

گویان روان شد و خدمتِ شیخ از آن مسنی سه شبانروزی بخود نیامد
و بکسی سخن نگفت و تمام اکابر از آن عظمت کالیوه گشته ارادت
آوردند و من بنده فی الحال ببندگی خداوندگار آمده مرید شدم و بر مزید
گشتم والحمد لله علی نعمائه

(۲۴۴/۳) همچنان خدمتِ نورالدین والدِ خُرساف رَحِمَهُ اللهُ

- حکایت کرد که فرزندم کمال الدین را سنت می کردم و ختنه ؛ سورِ 6
عظیم بود و حضرتِ مولانا شانزده روز تمام در عروسی ما بودند
و فوج فوج اکابر را سماع داده ؛ جماعتی می رفتند و جماعتی می آمدند ؛
همانا که حضرتِ مولانا در مداومتِ سماع چنان مستغرق شده بود که 9
در آن شانزده روز هرگز طعمای نخورد و شربتِ آب نجشید و بخواب
رفت ، بعد از روزِ شانزدهم طعماهای نفیس آورده فرمود تا یاران
برغبت بخورند که مرا اشتها صادق نیست و چون سفره را سَفَره 12
خدمت برداشتند ، چلبی امیر عالم صاحب کرسی گشته
کمال را بگرفت تا ختنه کردند ؛ همان شب حضرتِ مولانا اشارت کرد که
طعام بیاورند ؛ همچنان چهار چهار کاسه می آوردند از هر نوعی و همه را 15
بیحد تمام می خورد ؛ قرب پنجاه کاسه طعام را فرو خورد و باز بسماع
شروع کرده یاران را حیرت در حیرت زیاده شد ؛ فرمود که مردِ خدا
مثالِ عصای موسی است که چندان اشتر بار سیحِر سَحَره را فرو برد 18
و اندرو شکمی پیدا نشد و شکم بین نگشت و یا همچون نورِ چراغیست که

T, I, 350 ; H, I, 282

۱۶۸ K آ ۸۶ B آ ۹۲ Z ۲۴۴/۳

3 خداوندگار ZB : مولانا K || 10 نخورد BZ : نخورده K || نجشیده BZ :

نجشیده K

ظلمتِ خانهارا ناچیز می گردانند و همچنان در شکمِ مبارکشان از آن اطعمه
ذرهٔ تفاوت نکرده بود و همان بود که بود و این از جملهٔ کراماتِ
عجیب است 3

شعر (رمل)

لقمه و نکته ست کامل را حلال تو نهٔ کامل مخور می باش لال
هر که در وی لقمه شد نورِ جلال هر چه خواهد تا خورد او را حلال 6

(۲۴۰/۳) الحکایه : فخرِ جویندگان و نمکِ گویندگان شرف الدین
عثمانِ گوینده که ندیمِ قدیمِ بود چنان روایت کرد که روزی در باغِ
کرامانا خاتون که ولیّهٔ زمان بود، سه شبانروزی حضرتِ مولانا 9
سماع کرد و در تواجد مشغول بود؛ همانا که سه جوق گوینده از
گفتن و ناخفتن عاجز و مسکین گشته بودند، در میانِ سماع بگوشِ
زکی قوال گفتم که سه شب است که بخانه نرفتم، عجبا حالِ ایشان 12
چون شده باشد؟ همانا که حضرتِ مولانا دست از زیرِ دامنِ مبارک
بیرون کرده مشتیِ سیمِ نورِ مضروب و مسکوک در دفِ ما چنان
ریخت که رَقّ دف دریده بزمین ریخته شد؛ جمع کرده شمردیم، 15
هزار و هفت صد درم بود سلطانی و ما از آن قدرت بی قوت گشته

۳/۲۴۰ ۹۲ ب ۸۶ B ب ۱۶۹ K T, I, 351 ; H, I, 158

2 همان KZ : همین B || 3 عجیب BZ : عجیب K || 5 و Z : — KB || 7 الحکایه

KB : و گویند Z || 10 بود ZB : شد K || 16 هزار و هفت BZ : هزار هفت K

5 لفه ... لال : MN ، ج ۰۱ ص ۱۶۲۱/۱۰۰ ، MA ، ص ۴۳/۲۲

6 هر که ... حلال : MN ، ج ۰۲ ص ۳۵۷۳/۴۴۸ ، MA ، ص ۲۴/۱۸۴

حیران مانده بودیم که علی الصباح حضرت مولانا در میانِ باغ روانه شد و من بنده در پی خداوندگار می رفتم تا ببینم که کجاها می رود، بر هر درختی که می رسید سلامی می کرد و همه درختان بسجده می رفتند و مرا از سرِّ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ (۶/۵۵) حکمتی می فرمود، همانا که فریاد برآوردم و شورها می کردم؛ بآستینِ مبارک مرا اشارت کرد که مگو! از آن هیبت سه شبانروزی بی خود و بی زبان افتاده بودم، مگر یاران مرا می طلبیدند؛ اشارت کرده است که عثمان ماسکران گشته فلان جای خفته است؛ بصد هزار نیاز و ادب پیشِ خداوندگار آمده سر نهادهم و استغفار کردم و هرگز در همه عمر خود بی نوا نگشتم و غمناک نشدم.

(۲۴۶/۳) همچنان خدمتِ خواجه شرف الدین سمرقندی که از بطانه خانه مولانای بزرگ بود و لالای فرزندان ایشان که دختر او ماذر حضرت سلطان ولد و مولانا علاء الدین است چنان روایت کرد که حضرت مولانا در سن نه سالگی سایر اکابرِ علمارا و دانشمندان چست نکته گوی را در بحثِ مُلْتَزَم می کرد و باز نلطف نموده خود را مُلْتَزَم می کرد و بلطف تمام سؤالا می کرد و جوابها می داد و هرگز در اثنای کلام و بحث کسی را لا نُسَلِّم نمی گفت؛ ایشان غلبه می کردند و لا نُسَلِّم می گفتند و منعها می کردند و من تشیع می زدم که چرا لا نُسَلِّم نمی گوئی و تن می زنی؟ گفت:

T, I, 352; H, I, 159

۱۷۰ K ب ۸۶ B ب ۹۲ Z ۲۴۶/۳

۲ می رفتم BK: رفتم Z ۷ یاران KZ ~ مرا B ۸ کشت BZ: + نک K ۱۱ همچنان KB: و کوید Z ۱۲ - ۱۳ که دختر ... علاء الدین است B: - KZ ۱۷ می داد

BZ: می گفت K ۱۱ کلام او KZ: - B ۱۸ می کردند KZ: - B ۲۱

چون او در سال از من بزرگترست ، بر روی او لاَ نُسَلِّمُ چون گویم ؟
 بارها می دیدم که قاصر و مُلْتَزِم می شد تا بکلی خراب نشوند و در رعایت
 اکابر دین مبالغه می فرمود و همچنان اصحاب را دایم وصیت می فرمود که
 3 وقتی که از یاران بشما نقل مساوی کنند باید که هفتاد بار تأویل کنی
 بخیر و نیکی و نیک اندیشی و چون بکلی از تفسیر و تأویل آن فرومانی
 6 تأویل کنی که سر آن را او داند و فارغ شوی تا بی یارمانی و مَن طَلَبَ
 اَخًا بِلَا عَيْبٍ فَقَدْ بَقِيَ بِلَا اَخٍ

شعر (رمل)

9 یار آئینه است جان را در حزن بر رخ آئینه ای جان دم مزین
 (۲۴۷/۳) همچنان از اکابر یاران منقولست که روزی امیر قانعی که
 ملك الشعرای زمان بود از حضرت مولانا پرسید که سنائی مسلمان بود ؟
 12 فرمود که مسلّم بود و نور بخش مسلمان بود ؛ قانعی سر نهاد و رفت
 (۲۴۸/۳) همچنان در معرفت فرمود که وجود شیخ کامل بر مثال
 حمام است ؛ چنانکه در وقت دخول حمام تا از جامها و غیره تجرید
 15 نشوی طهارت ظاهر حاصل نمی شود و از آو ساخ بدن تنقیه نمی یابی
 و از جنابت پاک نمی شوی ، همچنان تا پیش شیخ راستین نیز از هستی
 و خود پرستی مجرّد نشوی بعیش مجدد زنی و بطهارت قیامت نرس
 18 و از بیجنابت باطن که خیانت نفس است طاهر نگردی . و این آیت را

T, I, 354 ; H, I, 160 ۱۷۸ K آ ۸۷ B آ ۹۳ Z ۲۴۸ - ۲۴۷/۳

3 و BK : — Z 5 و نیک BK : — Z ۱۱ رسید KZ : 11 رسید KZ :

رسیدند B 13 همچنان BK : و گویند Z 17 مجدد BZK : + بعیش مجرد Zh

9 یار ... مزین : MN ، ج ۲ ، ص ۳۱/۲۴۸ ، MA ، ص ۲۸/۱۰۵

تفسير كرد لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ (۴/۹۰) ای فی ظُلُمَةٍ
وَجَهْلٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَيْهِم مِّنْ نُورِهِ فَقَتَّى عَنْ أَوْصَافِ الْإِنْسَانِيَةِ ،
فَمَخْرَجَ مِنَ الْكَبَدِ إِلَى الرَّاحَةِ ؛ فَلَا أَقْتَحِمُ الْعَقَبَةَ (۱۱/۹۰) 3
الْعَقَبَةُ نَفْسُهُ ، فَكَكَّ رَقَبَةً (۱۳/۹۰) أَنْ يُعْتَقَ نَفْسُهُ مِنْ
رِقِّ الْخَلْقِ وَمِنْ رُؤْيَا أَفْعَالِ نَفْسِهِ وَمِنْ رُؤْيَا أَنَّهُ فَكَكَّ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ 6

(۲۴۹/۳) الحکایه : همچنان خدمتِ ملکه خاتون بنت مولانا
رَوَّحَ اللَّهُ رُوحَهَا رُوزِي از خُصَّاسَتِ حَالِ شُوهَرِ خُودِ خُواجه
شهاب الدین رُوغَنِ قَرامیدِ شِکَايَتِ کُرد که در خانه خود تَنَعُّمِ نَدَارَد
و با وجودِ چندان اسباب و اموال و کنیزکان و غلامان خود را عور و گرسنه
می دارد ؛ فرمود که نیکو نمی کند ؛ همانا که سرش می خارد ، بعد از آن
فرمود که اگر امساكِ مُتَسَّكِنانِ نبودی اِکساب و اسبابِ دنیاوی کی جمع
شدی ؟ و حکایتی فرمود که مگر خواجه بود منعم و بخیل ؛ رُوزِي
بمسجدِ جماعت رفته بود ؛ از ناگاه بخاطرش افتاد که مبادا چراغ
بی سرپوش مانده باشد ؛ زود برخاست و بنخانه دویده کنیزک را
بانگ کرد که در را مگشا ، اما سرِ چراغ را پیرشان تا باز بزررا
نخورد ؛ کنیزک گفت : در را چرا نگشایم ؟ گفت : تا پاشنه در خورده
نشود ؛ کنیزک گفت : با چندین تصرف که می کنی از مسجد تا اینجا
۱۸
۲۱
آمدن را چرا نمی بینی که کفشت پاره می شود ؛ گفت : معذور دار ،
با برهنه آمدم ، اینک کفشهام در بغل است ؛ همانا که ماکه خاتون
منبسط گشته خنده زد و فارغ شد

T, I, 355 ; H, I, 161

۱۷۲ K ب ۸۷ B آ ۹۳ Z ۲۴۹/۳

7 ملکه K : ملکه Z || 13 بود KZ : بودم B || 15 باشد K : بود Z || 16 باد

ZK : + باد B || 18 با چندین KZ : + که B || 20 ملکه K : ملکه Z

- (۲۵۰/۳) همچنان شیخ محمود نِجَار رَحْمَهُ اللهُ حَکایت کرد که روزی درویشی وفات یافته بود؛ چون در گورش نهادند حضرت مولانا هر دو پای مبارکِ خویش را در گور او کرده ساعتی مراقب شد؛ بعد از آن نعره بزد و تبسم کنان برخاست، اصحاب محرم از آن حال سؤال کردند؛ فرمود که منکر و نکیر آمده بودند تا او را برنجانند 3
- مرحت نموده ایشان را منع کردم که از آن ماست؛ از آنک پیوسته همسایگان سلطان از شرّ عوانان و ظالمان در امان باشند و سلیم گذرند؛ یکی را گفتند که از حضرت مولانا چه دیدی، که مرید او شدی؟ گفت: 9
- ازین بیشتر چه بینم که مرا با او اضافت می کنند و بنام او می خوانند و فلان الدین مولوی می گویند؛ بهتر ازین چه باشد که نام من با نام او آمیخته شد و جان من عاشق جان او گشته محبت او را می ورزد و از محبان حضرت اوست و سرّ من احبّ قوماً فهو منهنم مرا 12
- حاصل شده و آن از عنایت بی نهایت و جذبه اوست و انّ الفضل بید الله یؤتیهِ من یشاء (۷۳/۳) چنانکه فرمود

شعر (هزج)

15

اندازه معشوق بود عزت عاشق ای عاشق بیچاره بین تا ز چه تیری

- (۲۵۱/۳) همچنان در نقل است که پیوسته حضرت مولانا اصحاب را وصیت می فرمود که در هر حالی که می باشم اگر جماعتی فتوی آرند و کسی را سؤالی باشد منع مکنید و البته بمن عرضه دارید تا مرسوم 18

T, I, 356-7; H, I, 162 ۱۷۳ K ب ۸۷ B آ ۹۴ Z ۲۵۱ - ۲۵۰ / ۳

12 مرا BK : — || 16 a بوز BZ : شد K || 17 همچنان BK : الحکایه Z ||

18 می باشم Z : باشم BK

17 همچنان ... من ۳/۲۳۰ حکمت است : ردک. به سه - الار، من ۹۷ - ۱۰۱

- مدارس بر ما حلال باشد و نمی خواهم که فتوی ازين خاندانِ تقوی منقطع شود و همچنان در وقتِ استغراق و سماع اصحابِ کرام دوات و قلم حاضر داشته‌اندی تا همچنان مطالعه نا کرده مَطْلَعِ حال شدی 3
- و جوابِ صرّاب ثبت فرمودی ؛ اتفاقاً روزی در مسئلهٔ مشکلِ مُخْتَلَفٌ فِيهِ جوابِ نبشت و آن فتوی را بدستِ شمس الدینِ ماردینی دادند ، قبول نکرد و انکار نمود و آن فتوی را بخدمتِ قاضی سراج الدین برده در بَطْلانِ جوابِ فتوی طامانی فرو نهادند ؛ مگر مولانا امام اختیارالدین در آن مجمع حاضر بوده ، بحث کنان برخاست و بحضرتِ مولانا صورتِ ماجرا را عرضه داشت ، حضرتِ مولانا تبسمی فرموده گفت : برو بموالی سلام ما برسان و بگو : تحقیق مسئله نا کرده در حق درویشان طعنه زدن مصلحت نباشد ؛ فی الجمله خدمتِ مولانا شمس الدین را 9
- کتابیست در دو جلد ، در شرح فتاوی که آنرا در شهر حلب خریده بود بمبلغِ چهل درم و مدتیست که بمطالعهٔ آن کتاب مشغول نشده است ، از کتبخانه طلب کنند و در وسطِ کتاب در هشتمین سطر نظر کنند تا مشکل حل شود ؛ در حال اختیارالدین رفته احوال را کماکان تقریر کرد ؛ 12
- تمامتِ علما بر سرِ پا خاسته عذر ها خواستند ؛ شمس الدین ماردینی گفت : بلی این که دو مجلدِ کتاب را بمبلغِ چهل درم در حلب خریده بودیم 15
- راست است و آنچه بمطالعهٔ آن مشغول نگشته‌ام هم واقع و این کراماتِ عظیم است ، باقی را احتیاط باید کردن ؛ قاضی سراج الدین فرمود تا کتب را اینجا بیاورند ؛ فرزندِ مولانا شمس الدینِ ماردینی رفته آن کتب را 18
- بیاورد ؛ بر مقتضای اشارتی که کرده بود ورق ورق شمرده در همان 21

- صفحه بود که فرموده بود ؛ حل اشکال کرده حاضران آن مجلس از نور
 ولایت و احاطتِ اسرارِ او تا غایت در شگفت ماندند و بر قوتِ مکاشفه
 و حسنِ کرامات و ملاحظهٔ او انصافها دادند و عاجزوار مستغفر گشتند 3
 (۲۰۲/۳) همچنان خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی نقل کرد که
 شبی حضرتِ رسول را علیه السلام بخواب دیدم در جایی نشسته بود ؛
 6 چون پیش رفتم و بحضرتش سلام کردم ، روی مبارک را از من گردانید
 و از جایی دیگر رفتم ، همچنان کرد ؛ گریان گشته گفتم : یا رسول الله
 چندین سال بامیدِ عاطفت و عنایتِ حضرتِ تو رنجها بردم و تحصیلها
 9 کردم و در تحقیقِ اخبار و آثارِ اجتهاد نمودم و در حل مشکلاتِ دینی
 سعیا کردم ؛ عجباً موجبِ حرمانِ این بیچاره از چیست و سببِ آن چه
 باشد ؟ حضرتِ رسول علیه السلام فرمود که آن همه راست است ، اما
 12 اخوان مرا بنظرِ انکار می نگری و این کار مرا خوش نمی آید و این
 حرکت و رای همه کناهانست و جرمِ عظیم و جنایتِ شنيع

شعر (مضارع)

- 15 ای اولیای حق را از حق جدا شمرده
 گمراهی تیکت داری در اولیا چه باشد
 علی الخصوص حضرتِ مولانا که فرزندِ جانِ منست ؛ فرمود که چون
 18 از خواب بیدار شدم ؛ استغفار نموده از آن حال توبه کردم و هنوز بشرف

T, I, 358 ; H, I, 164

۱۷۴ K آ ۸۸ B آ ۹۴ ۲Z ۵۲/۳

4 مولانا Z : — K || 5 بخواب BZ : در خواب K || 6 مبارک را KZ :
 مبارک B || 7 از جای دیگر BZ : از جایی دیگر K || 11 رسول KZ : رسول را
 B || 12 مرا BZ : مرا K || کار مرا BZ : کار مرا K

ارادتِ مولانا مشرف نگشته بودم که این نوع کراماتِ متالی مشاهده می‌کردم ؛ عاقبة الامر مطاوعت نموده از مخلصانِ حضرتِ او شدم

- 3 (۲۰۳/۳) همچنان هم از خدمتِ مذکور منقولست که درمیانِ ائمه^۳ دینِ تفریر کرد که روزی در مدرسه^۴ حضرتِ مولانا اجتماعِ عظیم بود و تمامتِ امرا و اکابر حاضر و سماعی گرم می‌رفت و مدرسه^۵ ما نیز در آن حوالی بود^۶ و استماعِ آن حالها و ذوقها مرا شیفته گردانیده ؛ بر خاستم و مختصر جامه^۷ پوشیده از میانِ ازدحامِ خلقِ بمدرسه درآمدم و در گوشه^۸ در پسِ مردم بتلاوة سوره^۹ سجده مشغول گشتم ؛ همانا که چون بآیت سجده رسیدم ، حضرتِ مولانا در حال سجده کرد ؛ گفتم : شاید که اتفاق باشد ، سوره^{۱۰} دیگر خواندم الی آخر السجدهات ؛ همچنان سجده‌ها می‌کرد ؛ یقینم شد که نظریه^{۱۱} مبارک^{۱۲} ایشان بر لوحِ محفوظ است و لوحِ محفوظ باطنِ فاطنِ اوست و اشارتِ مآ کذبَ الْفُؤَادُ و مَا رَأَى (۱۱/۳۵) عبارت ازینست ؛ درین تفکر و تحیر بودم که گریبانِ مرا گرفته کسان کسان پیش کشید ؛ فرمود که این سجدهاتِ اهلِ عادات نیست ، بلکه سجدهاتِ اهلِ سعادتست ؛ بعد ازین دانشمندی را بمان ، بینشمندی را پیش‌گیر و ازین بیشتر امتحان کردنِ مردانِ حرام‌است ؛ و من در آن حالت بیخود گشته چون بهوش آمدم جامه‌ها را چاک زده با خود گفتم : ای شمسک ! محبوب از انوارِ چنین آفتابِ معانی تا کی در پرده^{۱۳} حجاب خواهی بودن ؟ چه بارها برهان و حجّت دیده^{۱۴} مگر که نا دیده^{۱۵} که

T, I, 359 ; H, I, 164

۱۷۰ K ب ۸۸ B آ ۹۱ Z ۲۰۳/۳

1 که KZ : — B || 3 که KZ : B || 6 گردانیده BK : گردانید Z || 9 شاید BZ :

شاید K || 18 آفتاب BZ : — K

- دیده عالم را نادیده می آوری؛ گریان گریان آهسته بیرون آمدم و بخانه رفتم و تمام طلبه و غلبه خود را بر گرفتم و شهنشام بخانه مولانا شدم؛ چون نزدیک مدرسه رسیدم، دیدم که شیخ محمد خادم در را گشاده استقبال ما کرد؛ گفتم: احوال چو نیست؟ گفت: حضرت مولانا فرمود که جمعی آشنایان می آیند، در را بگشا و استقبال کن؛ چون در آمدم در پانچان ایستاده استغفار کردم، پیش رفته بصد هزار لابه و شفاعت یاران کف پای مبارک مولانا را بوسیدم و بر روی خود مالیدم و مرید مخلص شدم؛ همانا که فرجی مبارک خود را در من پوشانیده در حال فرجی و فرجی در جان من ساری شده فرخی یافتم و استغراق حضرتش بغایتی بود که اگر ناگهان کفش او در گل ماندی و اما تنگ بودی همانجای رها کردی و پای برهنه روانه شدی و اگر جمع فقرا در بوزه کردند فرجی از دوش و دستار از سر و پیراهن از تن و کفش از پا بدیشان دادی و رفقی

- (۲۰۴/۳) همچنان در نقل است که خدمت صدر عالی قدر مولانا مجدالدین اتابک داماد معین الدین پروانه رَحْمَهُمَا اللَّهُ روزی از حضرت مولانا انتماس نمود که در مدرسه ایشان خلوتی بیرون آورد؛ اجازت فرموده در خلوت شد در حجره مدرسه؛ بعد از چند روز جویش غلبه کرده طاقتش نماند؛ چه با تنعم و فراغت آموخته بود و او را یارکی

بود همدرد و محرم او بود ، ضرورتِ جوع را در میان نهاده اتفاق
 کردند و شبی از حجره بیرون آمده بخانه دوستی رفتند و صفتِ جوع را
 بذور جوع کردند ؛ آن عزیز جهتِ ایشان بطِ مسمّن و ایرنجی مُفْلَقَل 3
 مهیا کرد ؛ بعد از تناولِ طعام باز بمقام خود آمدند و فروکشیدند ؛
 علی الصبح حضرتِ مولانا بر عادتِ خویش بر درِ حجره آمد ، انگشتِ
 مبارک بر درِ حجره نهاد و بوی کرد ؛ بعد از آن گفت : عجیبِ حالِیست 6
 ازین حجره ما بوی بط و دانه برنج می آید ، نه بوی ریاضت ؛ همانا که
 خود را تسلیم شیخِ سلیم باید کردن تا شیخ در همه حال غصّه او را
 می خورد و بمقصودش می رساند ؛ هر دو یار از حجره بیرون آمده در پای 9
 مولانا افتادند و استغفار آورده گفتند : با وجودِ چنین دریا بسطّتی
 و محیطِ رحمتی خود را در کنجِ خلوتی قدید کردن از بی سعادتِ خواهد بود
 (۲۰۰/۳) همچنان منقولست که یارِ ربّانی فخرالدین سیواسی 12
 رَحِمَهُ اللهُ که از اکابرِ اصحاب بود مگر که او را تبِ محرقه مهلکه
 لازمه شده بود و مدّتی صاحبِ فِراش گشته همچون فِراش سوخته شده
 بود و تمامِ اطبّا از معالجه آن عاجز گشته ؛ همانا که حضرتِ مولانا 15
 بعبادتِ او تشریف فرموده اشارت کرد تا سیردانها حاضر کردند و در
 سیرکوب کوفته فرمود تا بخورد او دهند ؛ چون اطبّا را قضیه این
 معالجه معلوم شد بکلتی از صحتِ او نومید گشتند ؛ بعنایتِ حق و همتِ 18
 مردانِ مطلق همان شب عرق کرده روی بصحتِ نهاده ؛ اطبّا گفتند :

T, I, 363 ; H, I, 166

۱۷۷ K آ ۸۹ B آ ۹۵ Z ۲۰۰/۳

5 آمد BZ : آمده K || 10 آورده KB : آوردند Z || 13 از Z : — K || که KZ :

B — 17 قضیه KB ~ این Z

12 همچنان ... ص ۲/۳۳۰ حکمت است : ر. ک. به سیه سالار ، ص ۱۰۱

این معالجه دست قدرت مولانا است نه قاعده طب و قانون حکمت است

- 3 (۲۵۶/۳) همچنان روزی یار گرامی چلبی جلال الدین رحمه الله از کثرت غلبه خواب بحضرت مولانا شکایت کرد ؛ فرمود : تا شیر خشخاش را بیرون آورده بخورذ ؛ همانا که خوابش بکلی زایل گشته ،
- 6 از بسیاری سهر دماغش بخلل آمده باز بحضرت مولانا رجوع کرد ؛ دست مبارک بر سر او مالیده از آن مرض صحت یافت ، تا مفهوم و معلوم عالمیان گردد که رجال الله را آن قوت و آن قدرت چنان ملک یمین ایشان شده است که هر چه سبب رنج و عنا باشد آن موجب صحت و شفا گردانند و جهل را علم و بله را عرفان و اعدا را اخوان کنند ؛ چنانک گفت

شعر (رمل)

12

چون قبول حق بود آن مرد راست دست او درکارها دست خداست
اولیا را هست قدرت از اله تیر جسته باز گرداند ز راه

- 15 (۲۵۷/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بر بالای بام مدرسه خود سیر می فرمود و حقایق می گفت ؛ از میان اصحاب یکی آهی

T, 1356 ; H, I, 264 ۱۷۷ K ب آ ۸۹ B ب آ ۹۵ Z ۲۵۷ - ۲۵۶/۳

3 بار KZ : از B || 5 کشته BZ : کشت K || 7 مفهوم B ~ معلوم Z || 10 علم BK : Z — 14 b تیر KZ : تیره B || گرداند KBZ : آرنش Kb

3 همچنان ... ص ۸/۳۳۱ مرید شد : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۲

13 چون ... خداست : MN ج ۱ ، ص ۱۶۱۰/۹۹ : MA ، ص ۱۴/۴۳

14 اولیا را ... راه : MN ج ۱ ، ص ۱۶۶۹/۱۰۲ : MA ، ص ۲۲/۴۴

سوزان از جگر گرم برکشید ؛ مگر بزرگی از کِبَارِ کُبَّارِ شهر
از راه می‌گذشت ؛ گفت : علی ؛ حضرت مولانا از سر غیرت فرمود :
هله تا ببینیم علت کرا واقع می‌شود ؟ بحکمِ الهی اورا علی و غلّتی 3
حاصل شد که اکابرِ طبیبان از تشخیصِ مرضِ آن شخص فرو ماندند ؛
بعد از مدتی سببِ علت را دانسته بصدقِ تمام برخاست و بخدمت
شتافت و بانابت و استغفار و اعتذار بسیار مشغول شد و چون توبه او 6
باجابت مقرون گشت عَرَضِ آن مرض از وی زایل گشته ارادتِ
کلی آورده مرید شد

الحکایه : (۲۵۸/۳) همچنان منقولست که امیر محمد سکورجی که 9
مریدِ خاصِ سلطان ولد بود ، چنان نقل کرد که خدمتِ شاه زاده جهان
کیغاثو خان بعد از نقلِ حضرت مولانا چون باقسرا رسید ایلچی
معتبر بطلبِ امرا و اتراکثِ قونیه فرستاد تا مطاوعت نموده استقبال 12
کنند ؛ مگر چندی از رنود از سرِ گستاخی و جلادت ایلچی اورا
بقتل آوردند ؛ چون این خبر بسمعِ پادشاه رسید غضبی عظیم کرده
یرلیغ شد که تمامِ عساکر بقونیه روند و شهر را حصار 15
کرده خلقِ اورا بقتل آورند و بنهب و غارت مشغول شوند ؛
در آن فرصت هیچ یکی از نوآب و امرا دفعِ آن غضب نتوانستند

T, I, 365 ; H, I, 167

۱۷۸ K ب ۸۹ B ب ۹۵ Z ۲۵۸/۳

1 کشید BZ : کشیده K || 2 کت KZ : — B || علی BKZ : علی (در
سپهسالار) || 3 ببینیم BZ : ببینیم که B ببینیم K || 5 بخدمت KZ : + تمام B ||
7 کت KB : شد Z || 11 چون KZ : — B || 13 کت B : کند Z || 14 غنی BZ :
غضب K

۲۵۸/۳ الحکایه ... ص ۳۳۳/۳ آوردم : ر . ک . به سپهسالار ، ص ۱۰۳

- کردن ؛ همانا کہ مجموعِ اہلِ قونیہ از آن خبر منزعِ خاطر شدند و در
استخلاصِ خود هیچ چارہ ندیدند جز پناہِ حضرتِ تربہٴ مقدّس ؛
3 باتفاقِ تمامِ بحضرتِ تربہ آمذہ زاری و تضرّع کردند ؛ چون کیغانو
بالشکرِ عظیمِ در آن حوالی رسید ، شبی حضرتِ مولانا را در خواب
دید کہ بہبتِ عظیم از قبّہٴ خود بیرون می آید و بیچِ دستارِ مبارکِ
6 خود را گشوڈہ گیردِ بارویِ شہرِ حلقہ می کند ؛ بعد از آن بُندیِ تمام
بسروقتِ کیغانو می آید و انگشت بر حلقش می نہد و اورا خفہ می کند
و او فریادکنانِ امان می خواہد ؛ می فرماید کہ ای تُرکُ بی خبر! تُرکُ
9 این فکر و این حرکت بکن و ترکانِ خود را ہرچہ زودتر بسوی ترکانِ
خود بر ! الاتّجانِ سلامتِ نبری ؛ درحالِ کہ بیدار شدِ امرا و مقربانِ
خود را خواندہ چون بخدمتش رفتیم اورا بغایتِ خایف و لرزان و گریان
12 یافتیم ؛ سؤالِ نا کردہ صورتِ خواب را باز گفت ؛ تمامتِ نوینان و مقربانِ
بیک زبان سر نہادہ گفتند کہ ما این معنی را اندیشہ کردہ بودیم کہ این
شہر و این اقلیم از آنِ حضرتِ مولانا است و ہر کہ قصدِ این دیار می کند
15 از نسلِ اودیّار نمی ماند و ہلاک می شود ؛ اما از خوفِ پادشاہِ مجالِ
مقالِ نبوذ ؛ باز یرلیغ شد کہ لشکر باز گردند ؛ چون روز شد بنفسِ خود
با جمیعِ امرا بزیارتِ تربہٴ مقدّس مشرف گشتہ ؛ من بندہ نیز ہنوز
18 تربہ را ندیدہ بودم ؛ حضرتِ سلطان و لدرا حاضر کردہ مرید شد
و قربانہا کردہ صدقاتِ بمجاورانِ حضرتِ وائمہٴ دینِ ارزانی داشت
و کنہا شہریان را بخشیدہ بخوش دلی عودت نمود ؛ اہالیِ شہر شاذیہا

1 مجموع BK : بجم Z || 3 آمذہ BK : آمدند Z || 13 کہ BK : — Z ||

17 جمع BZ : جم K || 19 حضرت و KZ : — B || دین KZ : — B

- کردند و تکلفات بسیار از هر نوع پیش کشی کردند و مرا محبت و عشق قدیم یکی در هزار شد ، تا مرید سلطان ولد شدم ؛ همچنان بشکرانه آن رحمت چشمه تربه را بحال عمارت آوردم
- 3 (۲۵۹/۳) همچنان در نقل است که حضرت مولانا در اوایل جوانی روزی در میان موعظه بر سر منبر مگر حکایت خضر و موسی را عَکَنَّهُمَآ آلسلام تقریر میکرد و یارِ ربّانی مفخرالابرار شمس الدین عطار در گوشه مسجد بحضور تمام نشسته بود ؛ در اثنای آن بیان شخصی را دید که بصورت عجیب در گوشه دیگر نشسته هر بار سر می جنبانید و می گفت : راست می گوئی و نیکو نقل میکنی گوئی که ثالث ما تو بودی ؛ این درویش چون این کلمه را بشنید دانست که خضرست علیه السلام ؛ دست در دامنش زد تا ازو استعانت طلبد ؛ خضر فرمود که ماهمه استمداد ازو می طلبم و تمامت ابدال و اوتاد و اقاراد و کُمل و اقطاب را سلطان اوست و دامنِ او را بگیر و ازو طلب کن هر چه می طلبی ؛ از ناگاه دامن را از دست در چید و غایب شد ؛ شمس الدین عطار گفت : چون بدستبوس حضرت مولانا رسیدم فرمود که خضر نبی و عزیزانِ دیگر از عاشقانِ ماست ؛ در حال سر نهادم و مرید شدم
- 15 (۲۶۰/۳) الحکایه : کرام اصحاب روایت چنان کردند که شبی خدمت شیخ الاسلام صدر الملة والدين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت رسول را 18 علیه السلام در خواب دید که در خانقاه او آمده بر صدر بنشست

T, I, 367 ; H, I, 168 - 9 ۱۸۰ - ۱۷۹ K آ ۹۰ B آ ۹۶ Z ۲۶۰ - ۲۵۹/۳

1 تکلمات KZ : تکلف B || 3 آن KZ : B - || 10 که Z : + حضرت BK ||

14 دامن را KZ : B - || 17 روایت KZ : B - || چنان BK : Z - || که B : KZ ||

18 صدر KZ : + الدين B || 19 آمده KZ : آمد B

- و اصحابِ عظام و اولیای کرام بر یمن و یسار ش صَف کشیده بودند ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا حاضر شد ؛ مصطفی صلی الله علیه و سلم در باره او بزرگ از حد بیرون عنایت فرموده 3
- روی بصدیقِ اکبر کرد که یا ابا بکر ! مقبل فرزندی داری که چشمه چشم همه ما بدو روشن است و فخر ما بدوست 6
- و او فرزندِ جانِ منست و در موضعِ معینِ بطرفِ راستش اشارت فرمود که بنشیند و حضرتِ مولانا حقایق و معانی می فرمود و رسول 9
- علیه السلام تحسینها می کرد و تمام حاضران ذوقها می کردند ؛ علی الصباح حضرتِ مولانا بخانقاهِ شیخ رفته شیخ پیش دویده و اکرامِ عظیم کرده 12
- بر سجاده خود تکلیف می کرد ؛ همانا که حضرتِ مولانا در همانجای بنشست که شب حضرت رسول الله اشارت فرموده بود ؛ بعد از آن فرمود که چون حضرت سلطانِ ما این جای را تعیین کرده بود بر موجب 15
- امرِ او همین جا فرو کشیم و دیگر هیچ نگفت ؛ چون از پیشِ شیخ بیرون آمد شیخ اصحابِ صفه را وصیت فرمود که الله الله پیشِ این مرد 18
- خدا دلها را جمع دارید و از خطراتِ فاسده احتراز کنید که او بر سر ایرِ دلها و ضمائرِ درون مُشرِفست و پادشاهِ بزرگوارست و صورتِ خواب را علی التمام با کابرِ کرام باز گفت و از عظمتِ مولانا همه را اعلام کرد و شیخ را ارادت یکی در هزار شد

6 منست KBZ : + تحقیق قرآن و احادیث ما مانند این کثر کی فیهیده است ، بعد از آن فرمود که جلال الدین بیانشین و جائی آمین کردند و در موضعِ معینِ بطرف راستین اشارت فرمود که بنشیند و حضرتِ مولانا آنچنان کرد که فرموده بود و علی الصباح Kh 7 || بنشیند KZ : بنشیند B || 10 تکلیف BK : تکلف Z .

(۲۶۱/۳) همچنان نقل است که ملکه^۱ سعیده گوماج خاتون که

منکوحه^۲ سلطان رکن الدین بوذ و مریده^۳ حضرت مولانا، حکایت کرد که

روزی در سراهای قدیم ما با عیال خود با جمع خواتین نشسته بودیم؛ از ناگاه حضرت مولانا از در درآمد؛ فرمود که زود ازین خانه بیرون آئید؛ در حال پای برهنه بیرون دویدیم؛ چون تمام قوم بیرون آمدند

طاق صفته فرو نشسته، در پای مبارک مولانا افتاده صدقات بارباب حاجات ایثار کردم و هفت هزار درم سلطانی بشکرانه آن باصحاب فرستادم

(۲۶۲/۳) همچنان منقولست که حضرت مولانا پیوسته هلیله^۴

زرد در دهان مبارک می داشت؛ جمعی از مقربان او تأویلهای می کردند؛ از حضرت سلطان الخلفا چلبی حسام الدین رضی الله عنه از آن سیر سؤال

کردند؛ فرمود که ریاضت حضرت مولانا تا بحدیست که نمی خواهد که

آب شیرین دهانش در حلق او در آید؛ بلکه می خواهد تا بدان غفوصت آمیخته بشیع و تلخ باشد؛ تا حظ نفس اشود و این دالتست بر کمال قوت ریاضت او

(۲۶۳/۳) همچنان منقولست که روزی با جمع اصحاب بیعادت

چلبی حسام الدین می رفت؛ در میان محله سگی برابر آمد؛ کسی خواست

که او را برنجاند؛ فرمود که سگ کوی چلبی را نشاید زدن

T, I, 369; H, I, 170 ۱۸۱ K ب ۹۰ B ب ۹۶ Z ۲۶۱ - ۲۶۳/۳

۳ خواتین K: - Z || خواتین K: + جمیع B || ۴ در آمد KZ: آمده B || ۷

باصحاب KZ: اصحاب B || ۱۳ غفوصت BK: غفوصت (!) Z

۱ همچنان... من ۱۹/۳۳۶ یافت: ر. ک. به سپهسالار، ص ۸۸ - ۸۹، ۹۱

شعر (رمل)

- ۳ ای که شیران مرسگانش را غلام گفت امکان نیست خامش والسلام
آن سگی را کوبود در کوی او من بشیران کی دهم یکوی او
- ۶ در تمنای آن بودم که یکبار بحضرت مولانا متابعت نماز کنم و در پی
او نماز بگزارم و آن سعادت مرا مساعدت نمی نمود و آن دولت
دست نمی داد؛ روزی از اول صبح حضرت مولانا را مستی و استغراق
عظیم غلبه کرده بود؛ چنانکه از اول روز تا وقت عشاء بر سر بام
مدرسه آمد و شذ می کرد و وجدها می نمود و بهیچ آفریده التفات نمی کرد؛
از ناگاه در اثنای سیر بکنار بام مدرسه رفته پا بر هوا نهاد و غایب
شد و این ضعیفه از پرتو آن حالت بیخود گشته تا وقت صبح مانده
بودم؛ ناگاه سحرگاهی بر سر سروق من آمد و اشارت فرمود که
وقت نمازست، نماز بگزاریم؛ همچنان از دستار مبارک دو عقد را گشوده
سجاده کرد؛ نیت فرض کرده افتدا کردم؛ بعد از اتمام نماز
برخاستم تا کفش مولانا را راست کنم؛ پر از ریگ حجّاز دینم؛
حضرت مولانا فرمود که چون بر آن مطلع گشتی مبادا که این معنی را
بکسی نقل کنی؛ تا حضرت او در قید حیات بود هرگز بکسی نگفتم
و آن ریگ را بسوادم و توتیا وار به چشم هر که بسوادم خوش شد و در
۱۸ شربت هر رنجور که کردم شفا یافت

T, I, 369 ; H, I 171

۱۸۲ K آ ۹۱ B ب ۹۶ Z ۲۶۴/۳

۴ نقلت BK : منقولت Z || 10 نهاد KZ : نهاد B || 12 ناکاه سحرکاهی BZ :
ناکاهی K || 13 مبارک KZ : + مولانا B || 14 کرده KZ : B — || 19 که KZ : B —

3-2 ای که ... او : MN ج ۳ ص ۵۷۶، ۵۷۷/۲۳ : MA ص ۱۲، ۱۳/۲۰۶

- (۲۶۵/۳) الحکایه: همچنان حکیم جهان افلاطون زمان اکل الدین طیب رَحْمَهُ الله روایت کرد که روزی خدمت سلطان رکن الدین سعید از من التماس ترکیب تریاق فاروقی کرده بود؛ تمام ادویه را ترتیب کرده در خلوتخانه خود بتعجیل آن مشغول گشته بودم، تا حدی که خدمتگاران خانه نیز حاضر نبودند و مخارج و مداخل خلوت را بسته بودم؛ چون باتمام رسید از ناگاه حضرت مولانا از گوشه تابخانه ظاهر شد از غایت حیرت بیخود گشته سر نهادم و طاس زرین تریاق را عرضه داشتم؛ اصلاً التفات نمود، گفت: ای خواجه اکل الدین! ارذرائی که درون ما را نیش زده است اگر بحر محیط تریاق شود علاج آن نتواند کرد و در حال باز غایب شد و گویند: این حکایت را هم علاء الدین طیب ارزنجانی کرده است
- (۲۶۶/۳) همچنان در نقل است که یک نوبت حضرت مولانا بآب گرم رفته بود؛ اصحاب پیشترک رفته حمام را شستند و بخورات کرده مردم را بیرون راندند و باز باستقبال مولانا رفتند تا آمدن ایشان تمامت مجذومان ورنجوران و مبتلایان باز پر شده بودند؛ مگر اصحاب ایشان را می رنجانیدند و از آب دوری کردند؛ بانگ بر اصحاب زد و جامها بیرون کرده بآب درآمد و نزدیک ایشان رفته از آن آبها بر خود می ریخت؛ کافه حاضران از آن خلق عظیم و کرم عیم او حیران می ماندند؛ مگر

T, I, 371; H, I, 284

۱۸۳ K آ ۹۱ B آ ۹۷ Z ۲۶۶ - ۲۶۵/۳

4 مشغول گشته BK: — Z || 5 مخارج ZB ~ مداخل K || 10 در حال KZ:

در حال B || 15 و مبتلایان BK: — Z || 16 می کردند BZ: کردند K

1 الحکایه... کرده است: ر. ک. به سهالار، ص ۸۲

12 همچنان... ص ۲/۳۲۹ نمود: ر. ک. به سهالار، ص ۸۲ - ۸۳

خدمتِ ملکِ الادبا امیر بدرالدین یحیی آنجا بگاه حاضر بوده از سرِ ذوق
این بیت را می گفت

شعر (رمل)

3 از خدا آمده آیتِ رحمت بر خلق
خود کذا م آیتِ حسن است که در شانِ تو نیست

- (۲۶۷/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه ترتیب
6 جمعیتی کرده اکابر را دعوت کرده بود و جملگان حاضر گشته ،
آخر الامر حضرت مولانا را حاضر کردند ؛ چون سماع بآخر آمد
اکابر بتناولِ طعام مشغول شدند ؛ حضرت مولانا از شیخ محمد خادم
9 ابریق خواسته بمتوضاً رفت ؛ امیر پروانه سه هزار درم بشیخ محمد خادم
شکرانه داده ابریق را ازو بستند و بحضرت مولانا رسانید ؛ همانا که
دعاها کرده بمقدمگاه قدم نهاد و امیر پروانه بر در تا دیرگاه منتظر
12 ایستاده بود ؛ بعد از ساعتی جماعتی از خدمتگارانِ پروانه در آمدند
و دستبوسِ امیر کرده از دور ایستادند که امیر در انتظار چیست ؟ گفتند
منتظر حضرت مولانا ست که از متوضاً بیرون آید ؛ گفتند : ما از راه
15 مسجدِ مرام می آمدیم ؛ حضرت مولانا را دیدیم که بتعجیل می رفت ؛
پروانه حیران شد ؛ شیخ محمد خادم را گفت : در آ و این خبر را
تحقیق کن ! چون بمتوضاً در آمد غیر از آن ابریق پُر کمی نبود ؛

پروانه سجده‌ها کرده اعتقادِ او مضاعف شد و حضرتِ مولانا تا چهل روز تمام بخلق روی ننمود

- 3 (۲۶۸/۳) همچنان منقولست که یک نوبت سلطان رکن الدین سعید غَفَرَ لَهُ > الله که در سرای خویش دعوتِ عظیم کرده بود و تمامتِ شیوخ و اکابر حاضر آمده . چنانکه قاضی سراج الدین در مستند صدر بود و شیخ صدرالدین در صدر دیگر و سید شرف الدین پهلوی تختِ سلطان نشسته بود و مجموعِ اکابر زیر و بالا پر نشسته ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا با اصحاب در آمد و در میانِ سرا گردِ حوض فرو کشید ؛ چندانکه سلطان و پروانه مبالغه کردند بالا نگذشت ؛ شیخ صدرالدین گفت : وَ مِنْ أَلَمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى ؛ حضرتِ مولانا فرمود بَلْ وَ مِنْ أَلَمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى ؛ مجموعِ اکابر فرو آمدند ؛ همانجا سماعِ عظیم شد
- 12 (۲۶۹/۳) همچنان در خانه پروانه سماعِ عظیم بود ؛ حضرتِ مولانا شورهای بی نهایت فرمود ؛ مگر سید شرف الدین با پروانه بگوشه رفته بمسأوی مشغول شد و او از سرِ ضرورت می شنید ؛ فی الحال حضرتِ مولانا سر آغاز کرد و این غزل را فرمود
- 15

شعر (رمل)

- 18 هذیان که گفت دشمن بدرونِ دل شنیدم
بی من تصویری را که بکرد هم بدیدم

T, I, 373 ; H, I, 172

۱۸۴ K ب ۹۱ B ب ۹۶ Z ۲۶۹ - ۲۶۸/۳

1 شد و ZB : شده K || 7 برنشته KB : برکشته Z || 11 فرو آمدند BZ : فرو آمدند K || 12 همچنان BK : الحکایه Z || 13 شورهای BZ : + عظیم و K || 19 تصویری را BK : تصویری او Z

3 همچنان ... ۳۴۰/۵ نداد : ر. ک. به سهالار ، ص ۸۶ - ۸۷

سگکِ او گزید پایم بنمود بس جفایم
نکزم چو سگک من اورا لبِ خویش را گزیدم

3 چو بر ازهای مردان برسیده ام چو مردان
چه بزدین تفاخر آرم که بر از او رسیدم

در حال پروانه سر نهاد و استغفار کرده دیگر سید شرف الدین را رو نداد

6 (۲۷۰/۳) همچنان نقلست از عثمان گوینده که او گفت: نو عروسی

کرده بودم و افلاسِ عظیم بر احوال من راه یافته بود و ضرورت بغایت
رسیده و دلداریِ عروسِ نواز جمله واجبات بوده؛ حضرت مولانا را
9 معلوم شد، برخاست و در حرمِ خود در آمد و از خدمتِ کرا خاتون شش

دینارِ مصری بوام حاصل کرده باز بیرون آمد و بنشست؛ بعد از زمانی
در اثنای سخن فرمود که یا عثمان! پیش ازین خوش سنتی داشتی که دم
12 بدم با ما مضافه می کردی؛ مدتِ آن ترکِ آن سنت کرده، سبب

چیست؟ زود برخاستم تا دستبوس کنم دینارها را پنهان در دستم نهاد
و فرمود که این سنت را چون فرض نماز محافظت کن؛ شاذ شدم و مدتی
15 آن وجه را خرج کردم

(۲۷۱/۳) همچنان نوبتِ دیگر باز مفلس شدم و هیچ نداشتم؛
پیش مولانا آمدم که وقت آن شد که سنتِ دستبوس را بجا آورم؛
18 حضرت مولانا تبسم فرموده گفت: سهل است خاطر خوش دار که

T, I, 375; H, I, 173-74 ۱۸۵ K آ ۹۲ B آ ۹۸ Z ۲۷۱ - ۲۷۰/۳

8 از جمله KZ: + از جمله B 15 کردم K: می کردم BZ 16 همچنان BK — Z

6 همچنان ۱۶/۲۴۱ می کردم: رسد کم به سه سالار، ص ۹۰

- امروز بتولقمه چرب خواهد رسیدن ؛ آن روز تا شب ملازم آستانه بودم ، اصلاً اثری ظاهر نشد ؛ حیرتی بر من مستولی گشت که اشارت آن حضرت چون واقع نشد ؟ چو شبهنگام شد اندکی باران باریدن گرفت و باران یکک یکک می رفتند ؛ گفتم پیش از آنکس تاریک و گیل شود راه خانه پیش گیرم ؛ از درِ مدرسه بیرون آمدم ؛ دیدم که سیلاب عظیم می گذرد ؛ همانا که بواسطه خار و خاشاک محله بند گرفته بود و نمی رفت ؛ پای خود را راه آب را گشودم تا روان شود ؛ ناگه گوشه ریسمانی در پام افتاد و پیچیده شد ؛ چون پای را بیرون کشیدم دیدم که همیانی پرسم سلطانی در آنجا افتاده است ؛ در بغل کرده روانه شدم و در خانه شمردم ، هفتصد درم بود ؛ بعضی را بعروس دادم و بعضی را بعالیقه خود صرف کردم ؛ روز دوم همچنان ترش گشته بحضرت مولانا رفتم ، یعنی که فتوحی حاصل نشد ؛ اشارت فرمود که عثمان چرا رو ترش گشته زرا بکیسه بخانه بردی و دم از افلاس می زنی ، نگهدار تا شکایت نکنی ؛ باید که بشکرانهای آن عطا شکرها گوئی ؛ فی الحال سرنهادم و توبه کردم

(۲۷۲/۳) همچنان نقلست که شخصی از مریدان مولانا که صاحب

- ۱۸ یسار بود در وقت نقل وصیت کرد که می خواهم تا حضرت مولانا

T, I, 375 ; H, I, 174

۱۸۰ K آ ۹۲ B آ ۹۸ Z ۲۷۲/۳

۱ آن روز تا BK : Z — ۶ راه خانه پیش BK : راه در پیش خانه Z || در BK : Z — که BK : Z — ۷ بند K : بندام (۴) BZ || ۱۱ بعروس BK ؛ بعروسی Z || بما BZ : ما K || ۱۲ روز BK : Z — ۱۴ زرا BZ : سیم را K || ۱۵ باید B — : KZ

۱۷ همچنان ... ص ۳۴۲ / ۹ فرمود : ر.ک. به به سالار ، ص ۹۱

- سه روز مرحمت فرموده برگور من تردد فرماید ؛ بعد از وفات مذکور
یک روز تمام بر سر گورش بنشست ؛ جمعی از فرزندان متوفی پند
خود را در خواب دیدند که جامه‌های فاخر پوشیده بود و خرامان خرامان
می آمد ؛ پرسیدند که مَا فَعَلَ اللَّهُ بِكَ ؟ گفت ؛ در حالی که
ما در گور نهادند گروهی از ملائکه عذاب حاضر شدند تا ما را
برنجاند و جهت حرمت داشت حضرت مولانا نزدیک من نمی آمدند ؛
ناگاه ملکی خوب روی از گوشه درآمد و آن ملائکه عذاب را از من
دور کرد که خداوند تعالی این شخص را درکار مولانا کرد و او را
بیمارزید و عنایت فرمود

- (۲۷۳/۳) همچنان یار ربانی بهاء الدین بحری حکایت کرد که در
زمان امارت خود مرا عادت بود که دم بدم زیارت حضرت چلی
حسام الدین می رفتم و با او صحبتها داشتم و اوقات هم چلی بخانه ما می آمد
و هنوز بحضرت مولانا وصول میسر نشده بود ؛ روزی چلی بخانه
من تشریف داده بود ؛ همانساعت دیدم که مولانا از زردبان بالا آمد که
امیر بهاء الدین ! حضرت چلی را می خواهی که از دست ما بربائی ؟
سر نهادم که هر دو بنده مخلص از جمله ربوگان حضرت خداوندگاریم ؛
همانا که بیامد و بفراغت بنشست ؛ اندیشیدم که طعمای پیدا کنم ؛ فرمود که

T, I, 377 ; H, I, 285

۱۸۸ K ب ۹۲ B ب ۹۸ Z ۲۷۳/۳

4 درحالی K : درحال BZ || 6 نمی آمدند BZ : نیامدند K || 10 همچنان BZ : الحکایه
K || K که BK : — Z || 11 زمان KZ : زمانی B || زیارت KZ : + زیارت B || 13 وصول
KZ : فضول (!) B || 14 داده K : نمود Z

- چیزگی یبار ؛ برخاستم که بروم ؛ گفتم : بخدمتگار بانگی زن تا بیاورد ؛
 خدمتگار را بروی گفتم که مَتَا حَضَرَ چه داری ؟ گفتم : همین دم
 طعام خوردیم و در دیک آب گرم نهاده ام تا کاسها را بشویم ؛
 مولانا فرمود که تا آن دیک را بیاورد ، صحن و کاسه بخواست و از دیک
 بر آنجا بدست خود برداخت ؛ دیدم که قلبه برنجی بود بغایت خوبی
 و در لذیذی بی نظیر بود ؛ همگان حیران ماندیم که از دیک خالی چندین
 طعام از کجاست ؟ فرمود که هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ طعام غیبت باید
 خوردن ؛ چون بنده و حضرت چلبی بطعام خوردن مشغول شدیم
 حضرت مولانا بنماز ایستاد ؛ آن بود که ترک مال و عمار و عیال
 و بار کرده بنده و مرید شدم
- 12 (۲۷۴/۳) همچنان در نقل است که اوقات حضرت مولانا بجمام
 رفتی و حلق ک دی ؛ آثار ایشان را یاران بترک بر گرفتندی ؛ مگر
 بزرگی در خلوت حتمام نشسته بود ؛ در ضمیرش گذشته باشد که اگر
 از آن آثار بدست من افتادی مرید می شدم ؛ فی الحال مولانا فرمود که
 15 قدری از آن مو بدان عزیز دادند ؛ همان لحظه سر نهاده و مرید شد
 و خدمات نموده سماعها داد
- 18 (۲۷۵/۳) همچنان نقل است که روزی حضرت مولانا در مدرسه
 خود سیر می فرمود و خدمت سلطان ولد و جلال الدین فریدون و جماعتی

T, I, 378 ; H, I, 286

۱۸۸ K' ب ۹۳ B ب ۹۸ Z ۲۷۵ - ۲۷۴/۳

2 که KZ : B — || ما حفر BK : ما حضری Z || 10 ایستاد BK : ایستاده Z ||

عقار BZ ~ عیال K

12 همچنان ... ۷/۳۴۴ کردند : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۴

از اصحاب کرام در علوی حاضر بودند و بر سبزه حضرت مولانا ناظر؛
از ناگاه امیری غریب زیارت مولانا حاضر شد و ندی که کرده
بود یک همیان زر در پیش او نهاد و سوگندان عظیم خورد که از وجه
حلالست، تا خداوندگار قبول فرماید؛ همه را در آستین مولانا ریخت
و بیرون آمد؛ چون او غایب شد همه را بر سر خاک ریخته روانه شد؛
اصحاب فروز آمده آن مبلغ را جمع کردند؛ حضرت سلطان ولد همه را
بیاران بخش کرده وجه معاش خود کردند

(۲۷۶/۳) همچنان چون حضرت مولانا از کثرت ازدحام خلق
ملول شدی بحمام رفتی و چون در حمام نیز غاو کردند در خزینه
حمام در آمده در آب گرم فرو شدی؛ اتفاقاً سه شبان روزی
در خزینه حمام آرام گرفته روی نمی نمود؛ همانا که مستغرق
تجلیات و بارقات وصال گشته بود؛ بعد از سوم روز حضرت چلبی
حسام الدین تضرع بسیار کرده التماس نمود که اصحاب را روی نماید،
چون مزاج مبارک مولانا را در غایت ضعف دید قطرات سرشک
بر وجنات رخساز روان کرده فریادها کرد که مزاج لطیف خداوندگار
بغایت نحیف شده است؛ اگر جهت ما ضعیفان شربتی افطار کنی
و لحظه آرام گیری چه باشد؟ فرمود که کوه طور با همه وجود خود
تحمل یک نظر جمال حق نکرد و پاره پاره شد

T, I, 379 ; H, I, 175

۱۸۸ K آ ۹۳ B آ ۹۹ Z ۲۷۶/۳

1 حضرت Z : — K || ناظر Z : + بودند K || 5 او K : — Z || 8 همچنان

K : و کویند Z || 12 بارقات BK : باوقات Z || 14 ضعف Z : صیف BK

8 همچنان ۱۷/۲۴۵۰۰۰ و در یک سه سالار، م ۱۰۴، ۱۰۷

(رمل) شعر

صَارَ دَكَاً مِنْهُ وَأَنْشَقَّ الْجَبَلُ

3 هَلْ رَأَيْتُمْ مِنْ جَبَلٍ رَقِصَ الْجَمَلُ

مسکین تنِ ضعیفِ نزارِ من که در سه شبان روزی هفتده بار

شعشعهُ آفتابِ جلال و بوارقِ انوارِ جمال برو تابد، چون تاب

6 آورد و تحمل کند و از آن تاب هرگز رو نتابد؟ و گفت:

(رمل) شعر

از کمالِ قدرتِ ابدانِ رجال یافت اندر نورِ بی چون احتمال

9 آنچ طورش بر نتابد ذرهٔ قدرتش جا سازد از قارورهٔ

گشت مشکاة و زُجاجه جای نور که همی در ز نور آن قاف و طور

جسمشان مشکات دان دشان زجاج تافته بر عرش و افلاک این سراج

12 همانساعت برخاست و بسماع شروع کرده، گویند هفت شبان روزی بلا

انقطاع در سماع بود

(۲۷۷/۳) همچنان نقلست که جمعی از تجار که از قدیم العهد

T, I, 380 ; H, I, 287

۱۸۹ K ب ۹۳ B ب ۹۹ Z ۲۷۷/۳

11 مشکاة Z : + و K

2-3 صار... الجبل : MN ، ج ۳ ، ۱۶/۳ : MA ، من ۸/۱۹۳

8-11 از کمال... سراج : MN ، ج ۶ ، من ۳۰۶۶/۴۴۷ - ۳۰۶۹ : MA ،

من ۶۲۴ / ۷ - ۹

- با جلال الدین فریدون دوستان بودند، هر بار بطریق ممالحت بخدمتش
 3 آموذندی و دبستگی عظیم نمودندی؛ روزی از خدمت او التماس کردند که
 بحضرت مولانا ارادت آورند و حساب اموال خود را نبشته بمذکور
 تسلیم کردند تا شکرانه^۲ یاران باشد و ایشان بکلی از دنیا فارغ گشته
 6 درویش شوند و بجد گرفتند که این ارادت ما را بحضرت مولانا عرضه کن
 تا چه فرماید و آن اموال را بر چه نسق بمصرف رسانیده آید؟
 همانا که چون چلبی جلال الدین احوال تجارت را بحضرت مولانا کما کان
 9 عرضه داشت، مولانا از سر ملالت برخاست و ابرق سته بمبرز درآمد
 و زمانی مکث فرموده، انتظار تجارت از حد گذشت؛ بخدمت سراج الدین
 تری لا بها کردند تا حال توقف را دریابد؛ چون بقدمگاه درآمد
 12 دید که حضرت مولانا در گوشه ایستاده است؛ فرمود که سراج الدین!
 ما از کجا و دنیا از کجا و ما را کی دنیا بوزه است؟ و پیغامبر ما را چه دنیا
 بود و اصحاب او دنیا را کی دوست داشتند؟ حقا که بوی این نجاست
 15 مبرز در مشام من بهتر از اسباب تمام دنیا و اهل دنیا است؛ لطف
 کن و از ایشان عذر ما را بخواه تا بدست خود باریاب الباب و استحقاق
 قسمت کنند اگر صادق راه حقند بی سمنه و ریا؛ چه ثواب در آنجا
 18 بیشتر است از آنچه ما و اصحاب در زحمت باشیم و از مجموع آن اسباب
 خیراتی قبول نفرمود و آن جماعت همه اموال را بدرویشان و یاران
 بذل کرده سماعها دادند و مرید شدند

2 بخدمتش KB : بخدمت Z || 4 خود را B : خود KZ || 8 چون K : Z

13 بوزه است BZ : + که K || 19 آن KZ : این B || و یاران KZ : B

(۲۷۸/۳) الحکایه : همچنان از کرام اصحاب منقولست که سلطان

رکن الدین از خدمت علاء الدین طیب ارزنجان در ارزنجان التماس

نمود که برای او انواع معاجین ترتیب کند؛ قرب سه هزار عدد سلطانی

خرج کرده مجموع را عین می کرد؛ مگر فرزندان طیب گفته باشد که

تو مرد کریم نهادی و بخدمت تو آمد و شد دوستان دایم است و ازین

معجونها التماس خواهد کردن و ناچار بهریکی خواهی دادن و بسی خواهد

تلف شدن، تدبیر آنست که ترا در خلوتی کرده از بیرون قفل نیم تا معلوم

کنند که در خانه کسی نیست؛ همان روز در را محکم کرده حکیم با حرم

خود بترکیب معاجین مشغول شدند؛ از ناگاه دیدند که پرده تابخانه باز

شد و حضرت مولانا از بیرون آمد و در کنج خانه فرو کشید؛ حکیم

و خاتونش بیهوش گشته از هیبت آن حالت خشک شدند؛ بعد از ساعتی

خود را جمع کرده برخاست و تمامت معجونها را که در طاس زرین

کرده بود پیش مولانا نهاد که البته تا حضرت مولانا تناول کند؛

انگشت مبارک بالای آن نهاده گفت: در اندرون مادر دیست که

اگر معجونهای عالم را بنو دهند یکدم تسکین نپذیرد و آن وجع فجیع

آرام نگیرد؛ هر دو گریان گشته حضرت مولانا برخاسته بر در اشارت

کرده قفلها را شد و روانه گشت؛ چندانکه در پی او دویدند آثاری

ندیدند؛ هر دو باخلاص تمام بنده و عاشق شدند؛ چه پیش ازین

حکیم علاء الدین را در حق اولیا اعتقادی نبود و طعنهای می زد؛ از آن

T, I, 382 ; H, I, 287

۱۹۰ K آ ۹۴ B ب ۹۹ Z ۲۷۸/۳

۸ حکیم KZ : B ۱۰ || از (B -) بیرون آمد BZ : اندر شد K || خانه

BK : Z - || 16 بر خاسته Z : بر خاست BK

محبت شفته گشته خاتونِ خود را برگرفت و بقونیه آمده مریدِ مخلص شدند و وقوعِ این قضیه در ارزنجان بود

- 3 (۲۷۹/۳) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که پیوسته حضرتِ خضر علیه السلام با حضرتِ مولانا صحبتها کردی و رموزِ کنوزِ حقایقِ غیبی را از حضرتِ مولانا پرسسیدی و جوابهای لطیف شنیدی؛ روزی مگر حضرتِ سلطان ولد دستارِ خود را می پیچید و کنارِ دستارِ راست نمی آمد؛ باز خراب می کرد و می پیچید؛ مولانا فرمود که بهاء الدین مکرر مپیچ و دربندِ تکلف و رعوت مباش که من نیز در جوانی یکبار دستارِ خود را مکرر پیچیدم، برادرِ خضر علیه السلام از من صحبت اختیار کرد، مدتی از صحبتِ او محروم ماندم؛ بعد الیوم حضرتِ سلطان ولد دیگر دستارِ خود را نپیچید، اصحاب می پیچیدند و او بر سرِ مبارک می نهاد
- 12 (۲۸۰/۳) همچنان منقولست که در اوانِ جوانی حضرتِ مولانا در دمشق در مدرسه مقدّمیه و گویند برّانیه بتحصیلِ علوم مشغول بود؛ بارها جماعتی از اهلِ بصیرت دیدند که حضرت در آن حجره تردد می کرد و تا غایت آن حجره مزارِ احرارست و اغلب عرفای کمال از اطلاعِ اسرارِ آن حضرت غافل و ذاهل بودند؛ چه مستورانِ حق را هرکسی نمی تواند دیدن و دانستن

- 18 (۲۸۱/۳) همچنان در نقلست که شیخ ابو بکر کتانی رحمه الله زیارتِ کعبه معظم مشرف شده بود و در زیرِ ناودان نشسته؛ دید که پیرمردی

T, I, 383 ; H, I, 176 ۱۹۲ K آ ۹۴ B آ ۱۰۰ Z ۲۸۱ - ۲۷۹/۳

3 همچنان KB : الحکایه || 18 همچنان BZ : چنانک K

18 همچنان ... ص ۳۴۹/۱۳ المنتهی : ر.ک. به سه سالار، ص ۲۹؛

تذکره الاولیا، ج ۲، ص ۱۵/۱۲۱

از بابِ بنی شبیه در آمد و با شکوه تمام بنزدیک او آمد و سلام کرد و گفت: چرا آنجا زروی که مقام ابراهیم است و آنجا جماعتی نشسته اند و استماع حدیث نبوی می کنند، تا تو نیز بشنوی و مستفید شوی که آنجا 3 پیری آمده است روایات درست و اسانید عالی دارد؛ ابوبکر گفت: ای خواجه او اسنادی دراز دارد و او هرچه آنجا باسناد می گوید من اینجا بی اسناد از استاذ می شنوم؛ گفت: از که می شنوی؟ گفت: حَدَّثَنِي قَلْبِي عَنْ رَبِّي؛ گفت: بچه دلیل می گوئی؟ گفت: بآن دلیل که تو خضری، خضر گفت: سبحان الله! تا این وقت می پنداشتم که مجموع اولیای حق را می دانم و از من پوشیده نیست، یقینم شد که مستورانِ حق از چشم من نیز مستور بوده اند و من ایشان را نمی شناسم، ایشان مرا می شناسند؛ چنانکه فرمود وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ (۷۶/۱۲)

شعر (رمل)

دست بر بالای دستت ای فتی تا بیزدان که إِلَيْهِ الْمُنْتَهَى

(۲۸۲/۳) همچنان حضرت مولانا فرمود که مولانا شمس الدین

تبریزی ما معشوق خضرست علیها السلام و بر در حجره مدرسه هم بدست 15 مبارک خود نبشته است که مقام معشوق خضر علیه السلام و حضرتش از آن مستوران نازنین بود که از خضر نیز و شمس تبریزی نیز مخفی 18 بود و در خلد حق مستور

T, I, 385; H, I, 177

۱۹۳ K ب ۹۴ B ب ۱۰۰ Z ۲۸۲/۳

5 باسناد KZ: باسنادی B || 14 همچنان B: و همچنان KZ || 15 هم K: — Z

13 دست بر بالای ... المنتهی: MN، ج ۴، ص ۳۱۶۲/۱۶۵؛ MA، ۲۱/۱۰۸

شعر (خفیف)

بارها گفته‌ام که فاش کنم هرچه اندر زمانه اسرارست
لیک از چشم زخم و بیمِ جفا بر زبانم نهاده میسارست

3

(۲۸۳/۳) همچنان از کرامِ اصحاب منقولست که حضرت مولانا
در فصل زمستان شدید شبی در مدرسه خود بنواز تهنجد مشغول
بود و روی مبارک را بر فرشِ مدرسه نهاده چندان اشک راندی که
مشکها پر شدی، چنانکه از برودت هوا محاسنِ مبارکش بخی گرفته
بر فرش جفسیده بود؛ علی الصباح اصحاب بصیاح تمام
آب گرم بر روی او می ریختند تا بخی حل شد و چون صورت
نمازِ ظاهرش این بود تا بر اسرارِ نمازِ باطنِ ایشان کرا اطلاع
افتد؛ مگر محبانِ مخلص ازین حال سؤال کردند؛ فرمود که از امیر
المؤمنین علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه منقولست که اذا حضرَ
وقت الصلوة يتزكزلزل ويبتلون؛ فقیل له ما لک یا امیر المؤمنین؟
فیعول قد جاء وقت امانه عرّضها الله تعالى «علی السموات
والارض والجلال، فابین» أن یحملنہا واشفقن منہا
وحملتہا الانسان (۸۲/۳۳) فلا ادری ما احسن؟ اذا ما
حملت ام لا؛ وقال عایہ السلام والصلوة اتصال بالله من
حيث لا یعلمہ الظاهر؛ وچون حالِ علی ولی برین منوالست
تا دیگران را چه رسد؟ وگفت:

18

شعر (مجتث)

زبان که طوطی گویاست با هزار بیان ز صد یکی نکند سر حال دل تفریر

فلم که چوب زبانست و بسته بند ببند چگونه سر دل عاشقان کند تحریر 3

(۲۸۴/۳) همچنان نقلست که روزی از عرفای زمان جماعتی بزیارت

حضرت مولانا آمده بودند ؛ یکی از ایشان از سر این حدیث که ان الله

تعالی شراباً اَعَدَّهٗ لَا وَلِيَّائِهٖ ، اِذَا شَرِبُوا سَكِرُوا وَاِذَا سَكِرُوا 6

طَابُوا وَاِذَا طَابُوا طَاشُوا اِلٰی آخِرِهٖ سؤال کرد ، تا آن چه شرابست ؟

فرمود که چون حضرت محمد رسول الله صلعم بقرب خاصر قباب

قَوَسَيْنِ اَوْ اَدْنٰی (۹/۵۳) اختصاص یافته مشرف گشت و بر شرفات 9

حقایق مشرف شد و جمال جلال حضرت احدیت را جل جلاله

بدیده بصیرت مشاهده فرمود بعد از کشف لطایف سبحانی و تحقیق

رموز کنوز ربانی از حضرت عزت دو جام جهان نمای از نور حاضر 12

آمد ؛ یکی پراز شراب خالص و یکی پر از شیر سایغ و باختیار یکی

ازین دو جام اشارت رسید ؛ حضرت رسول الله فرمود که اِخْتَرْتُ

اللَّبَنَ وَ اِخْتَبَأْتُ الْخَمْرَ لَا خَيْرَ اِمْتِي ؛ زیرا که آن عهد ابتداء 15

احکام قوانین شریعت و استحکام اساس اوامر طریقت بود ؛ جام جهان

نمای حقیقت را جهت عارفان امت و خاصان ملت خویش محافظت

۱ T, I, 387 ; H, I, 179 ۲۸۴/۳ Z ۱۰۰ ب ۹۵ K ۱۹۴

2 ب Z : + و K 7 طابوا KZ : اطاوا B 12 حاضر KZ : B 12

13 آمد KZ : B 12 اختارت KZ : اختارت (!) B 12 باختیار BK : Z

2-3 زبان ... تحریر : ر. ک. به سه سالار ، ص ۳۰

4 همچنان ... ۲۰/۳۵۲ الشوق : ر. ک. به سه سالار ، ص ۴۶

فرمود و از بوی خوشِ آن شرابست که بعضی از اولیای کُمَل اوقات
بیخود می‌شوند و کشفِ رازها می‌کنند؛ چنانک گفت :

شعر (مجتث)

3

کدام شربت نوشید پورهٔ ادم
که مست و ارشد از ملک و مملکت بیزار

چه سُکر بود که آواز داد سبحانی

6

که گفت رمزِ اَنَا اَلْحَقِّ و رفت بر سرِ دار

باتفاق تحمینها کرده ارادت آوردند و همچنان حضرتِ مولانا در صفتِ
آنچنان شرابِ خوش گوار چه گفتارِ بسیار که فرموده اند و گفته :

9

شعر (هزج)

اگر بر عقلِ عالمیان ازین مستی چکد جرعه

نه عالم ماند و آدم نه مجبوری نه خودکامی

15

و همچنان در غزلی می‌فرماید

شعر (رجز)

ساقی جانِ خوب رو باذه دهد سبوسبو

15

تا سر و پای گم کند زاهد و مرتضای من

از کفِ خویش جسته ام در تکِ خم نشسته ام

تا همگی خدا شود حاکم و کذخدای من

18

پرسیدند که وجد چیست؟ فرمود اَلْوَجْدُ اِنْزِعَاجُ الرُّوحِ عَنِ اِحْتِمَالِ
غَلْبَةِ الشَّوْقِ

4 نوشید KZ : نوشیده B 9 که KB : Z- || و کنت BK : Z - || 12 b عالم

(۲۸۵/۳) همچنان رؤسای اصحاب روایت کردند که روزی حضرت

مولانا مع الاصحاب بحمام رفته بود؛ چون یاران باشارتِ حضرتش

بخدمتِ همدیگر مشغول شدند برخاست و در خاوتی درآمده از حد بیرون 3

ماکت شد؛ مگر چای جلال الدین فریدون را اصحاب کرام بجد گرفتند

تا بر توقفِ مولانا اطلاع یابد؛ بر درِ خلوت شد تا از آن خلوت چه

بیند؛ دید که تمامِ خلوت تا سقف از وجودِ مبارکشان مالا مال شده 6

بود، لرزه بر اعضاش طاری گشته چنان نعره زد که تمامِ یاران

بپوش شدند و حضرت مولانا آهسته آهسته بیرون آمده سماع کنان

تا مدرسه روانه شد 9

(۲۸۶/۳) همچنان از خدمتِ استاذ الفضلا مولانا شرف الدین

فیصریه رَحِمَهُ اللهُ منقولست که او گفت: چون خدمتِ شیخ صدرالدین

پیش آمد که بر جنازه مولانا نماز کند، از ناگاه شقه بزد و بیخود 12

شد تا ساعتی؛ بعد از آن نماز کرد و اشکِ خونین از دیدگانِ خود روان

کرده روان شد؛ جماعتِ کبار از کیفیتِ آن حال سؤال کردند؛

گفت: چون پیش آمدم تا بنماز مشغول شوم صفتی دیدم از روحانیان 15

ملاء اعلی حاضر آمده و روحِ حضرتِ رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ

وَسَلَّمَ مصور ایستاده زیارت و نماز مولانا مشغول شدند

و فرشتگان آسمان بجمعهم کبوز پوشیده می گریستند؛ همانا که خدمت 13

T, I, 390 ; H, I, 181

۲۸۵/۳ - ۲۸۶ Z ۱۰۱ ب B ۹۵ ب K ۱۹۶

5 جلوت K : خلوت BZ || 14 آن BZ : — K || 15 پیش BK : + نماز Z || 16 روح ...
الله K : — BZ || 16 - 17 علیه ... ایستاده K : — BZ || 18 می گریستند KZ : گریستند
B || که BZ : — KZ

شیخ با جمیع اکابر چهل روز تمام زیارت تربت مبارک او تردد می نمودند ؛ هم مولانا شرف الدین فرمود که خدمت استاد و مسند اسناد قاضی سراج الدین برابر تربت مولانا ایستاده بود و زاری کنان این بیتهارا می گفت :

شعر (رمل)

کاش آن روز که در پای تو شد خار اجل
دست گیتی بزدی تیغ هلاک بر سر

تا درین روز جهان بی تو نذیدی چشم
این منم بر سر خاک تو که خاکم بر سر

(۲۸۷/۳) همچنان منقولست که در عنقوان جوانی در شهر حلب پیش کمال الدین ابن عدیم که عدیم المثل و عالی القدر بود در چند مدرسه بافادت و استفادت مشغول بود . همچنان روزی در دمشق بر بام مدرسه مقدمیه تکرار علوم اسرار می کرد ، سیر کنان از کنار کنگره بام یک دو تیر پرتاو بر روی هوا می رفت و باز قهقرا می آمد و طلبه علم بآسره هم مرید مخلص شده بودند و پیوسته حالات را مشاهده می کردند 15.

(۲۸۸/۳) همچنان اخوان صفا چنان روایت کردند که حضرت مولانا بالای بام مدرسه خود طواف می کرد ؛ اوقات یک دو تیر پرتاو

T, I, 391 ; H, I, 288 ۱۹۷-۱۹۶ K آ ۹۶ B ب ۱۰۱ Z ۲۸۸-۲۸۷/۳

2 هم مولانا BK : همچنان Z 3 برابر BK : بر Z 5 شمر KZ : — B 9 این BK : ای Z 13 علوم اسرار K : — BK : کناره B 14 پرتاو BK : + Z 11 می آمد BK : آمد K 15 حالات را KZ : حالت را B 17 طواف BK : طوف Z

بر روی هوا می‌رفت ، باز بیامِ مدرسه می‌آمد ، روزی چنان غایب شد که بعد از بیست روز تمام در مسجدِ مرام نشان دادند و اصحاب جمع آمده هفته در سماع بود

3

(۲۸۹/۳) همچنان از کبارِ احرار منقولست که یارِ عزیز امیرجی که از جملهٔ مریدانِ مخلص بود مگر او را جهتِ مصلحتی عزیمتِ دمشق افتاده بود ؛ پیشِ مولانا آمد و استعانت خواسته و طلبِ استمداد کرده بدمشق روانه شد ؛ چون بشهرِ دمشق در آمد بر سرِ کوشکی حضرتِ مولانا را ایستاده دید که بدستِ مبارکِ خود اشارت می‌کرد ؛ در حالِ نعرهٔ بزد و بیپوش شد ؛ چون بخود آمد هیچ ندید ؛ مهماتِ خود را با تمام رسانیده چون بقونیه آمد زیارتِ مولانا مشرف گشته می‌خواست که حکایت را باز گوید ؛ مولانا فرمود که مردانِ حق همچون ماهیان دریای محیط اند ، از هر جا که خواهند سر بیرون کنند ؛ سر نهاده و کیفیتِ تمثّل را باصحاب باز گفت

12

(۲۹۰/۳) همچنان خدمتِ ملکِ الادباء مولانا صلاح‌الدین ملطی رَحِمَهُ اللهُ فرمود که چون بحضرتِ مولانا مرید شدم می‌دیدم که در روزی ده <و> دوازده رقعہ بخدمتِ پروانه و غیره فرستاده مساکین و اهلِ حاجات را دوا شندی و هیچ یکی خطا نکردی ؛ مرا در ضمیر گفت که عجا روزِ قیامت نیز این دستگیری خواهد بودن ؟ فرمود که ای والله ای والله ، چرا نباشد ؟ بلکه صالحانِ اُمّت را رحمتها و شفاعتها و سخاوتها خواهد بودن ؛ چنانکه فرمود

T, I, 392 ; H, I, 289 , 120

۱۹۷ K ب ۹۶ B آ ۱۰۲ Z ۲۹۰ - ۲۸۹/۳

4 امیرجی KBZ : امیر کورجی ۵ || 6 جلهٔ K۵ : ۷ - ۸ || 6 بود KZ :
B - || خواسته BK : خلعت ۱۲ || هر جا ۱۳ : هر جا ۱۴ || فرستاده KZ :
فرستاد B || 17 حاجات را K۵ : حاجات ۱۸ || مستگیری ۱۹ : مستگیر KZ

شعر (رمل)

- ۳ صالحانِ اتممِ خودِ فارغند از شفاعتِهای من روزِ گزند
بلکه ایشان را شفاعتِها بود گفتشان چون حکمِ نافذ می‌رود
- وقتی که شمشیرِ بران در اندرونِ غلافِ خودِ ببرد قیاس کن که
دروقتِ تجرید چها کند، یارانِ شاذی کثانِ شکرها کردند
- ۶ (۲۹۱/۳) همچنان کمالِ کرم و وفورِ حلم و شیمِ ایشان بغایتی بود که
روزی در سماعِ گرم شده بود و مستغرقِ دینارِ یار گشته حالتها می‌کرد؛
از ناگاه مستی بساع در آمده شورها می‌کرد و خود را بیخود وار بحضرتِ
۹ مولانا می‌زد؛ یارانِ عزیز او را رنجانیدند؛ فرمود که شراب او خورده
است بد مستی شما می‌کنید؛ گفتند ترساست؛ گفت: او ترساست شما چرا
ترسا نیستید؟ سرنهاده مستغفر شدند
- ۱۲ (۲۹۲/۲) همچنان روزی در میانِ بازارِ قونیه می‌رفت، مگر ترکی
پوستینِ روباه بدست گرفته مزاد می‌کرد که دِلْکُو دِلْکُو و بجد
می‌گفت؛ حضرتِ مولانا نمره زنان بچرخ در آمده دل کو دل کو
۱۵ می‌گفت و سماعِ زنان تا بمدرسه مبارک روانه شد

T, I, 392; H, I, 289

۱۹۸ K ب ۹۶ B آ ۱۰۲ Z ۲۹۲ - ۲۹۱/۳

۶ همچنان BK: — Z که KZ: — B ۸ از KZ: — B: — BK: — Z: —
سماع KB: — در سماع Z ۱۳ و BK: — Z

۲ - ۳ صالحان ... می‌رود: MN ج ۰۳ ص ۱۷۸۶/۱۰۲ - ۱۷۸۷؛

MA ص ۲۹/۲۳۹، ۱/۲۴۰

۶ همچنان ... شدند: ر. ک. به فیه مافیه، ص ۷۴/۵

۱۲ همچنان ... ص ۳۵۷/۱۹ ذوالمتن: ر. ک. به سیهالار، ص ۹۲،

(۲۹۳/۳) همچنان روزی از حضرتش سؤال کردند که بعضی اولیا را متکبر می بینم و آن تکبر بر کجاست؟ فرمود که در مردان خدا کبر کبريائي باشد نه کبرِ رِيائي و تجبرِ نفساني و عجبِ جاهِ مردمِ جاني، چنانکه امام جعفر صادق رضی الله عنه که گاه تزکیه نفس خود کردی و خلفا و ملوک را التفات نمودی؛ پرسیدند از آن تکبر او، گفت: حاشا من متکبر نیستم و ایکن چون من از هستی خویش برخاستم کبريائي او مرا مستهلک گردانید و بجای کبر من بنشست و این کبر از کبريائي اوست و من در میان نیستم

9 شعر (رجز)

گفت زبان کبر آورد کبرت نیازت را خورد
شو تو ز کبر خود جدا در کبریا آویخته

12 و نقلست از بازید که فرمود هر که مرا دید از رقم شقاوت آئین
شد؛ چنانکه فرمود

شعر (مجتث)

15 رهد ز تیر فلک و ز سنان مرتبخش هر آن مرید که اورا بعشق پروردم
و جای دیگر گفت

شعر (رمل)

18 خود مرید من نمیرد کآب حیوان خورده است
وانگهان از دست، که از ساقیان ذوالمین

T, I, 393 - 94 : H, I, 289

۱۹۹ K ب ۹۶ B آ ۱۰۲ Z ۲۹۳/۳

3 باشد KZ : و B 5 پرسیدند KZ : + که B 6 چون KZ : B 12 از BZ :

کر K 13 فرمود KZ : گفت B

- (۲۹۴/۳) وهمچنان روزی در میان مجمع اکابر در بیان معجزات
 انبیا و کرامات خواص اولیا معانی می فرمود ؛ گفت : فرق میان
 معجزات و کرامات آنست که معجزات افعال و سُنَن انبیاست و کرامات
 آثار و انوار اولیاست ؛ معجزات اخراج شیء است از عدم و تقلیب
 اعیانست و کرامات صفت انوار باطن اولیاست ، کما قال بعض اهل
 المعرفة کَرَامَةُ الْوَلِيِّ هُوَ قُوَّةُ فِعْلٍ وَ كَيْفَايَةُ مَوْنَةٍ يَقُومُ
 لَهُمُ الْحَقُّ بِمَا هِيَ مَا خَرَقَ مِنَ الْعَادَاتِ ؛ وَمُعْجِزَةُ النَّبِيِّ
 اخْرَاجُ الشَّيْءِ مِنَ الْعَدَمِ اِلَى الْوُجُودِ وَ تَمْلِيبُ الْاَعْيَانِ ، كَمَا
 قَالَ قَدَسَ سِرَّهُ

شعر (رمل)

- قلب اعیانست و اکسیر محیط ائتلاف خرقه تن بی مَحِیط
 وقال لِلْاَوْلِيَاءِ كَرَامَاتٌ وَلِلْاَنْبِيَاءِ مُعْجِزَاتٌ ؛ فَالْمُعْجِزَاتُ
 بِالْاَدْعَوَى ، لِاَنَّهَا حُجَّةٌ وَالْكَرَامَاتُ بِغَيْرِ دَعْوَى لِاَنَّهَا اِجَابَةٌ
 دَعْوَةٍ ؛ هَمَانَاكِهِ بَعْضُ كَامِلَانِ سَبِيلِ طَرِيقَتِ وَ شَارِبَانِ سَلْسَبِيلِ
 حَقِيقَتِ از اظهار کرامات بنفرت تمام احتراز و اجتناب واجب دانند
 بلكِ مشغولی آن را عین حجاب انگارند ؛ چنانك بخدمت جنبید
 رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نقل کردند که فلان درویش بر سر شط سجاده انداخته نماز
 می کند و در هوای پرذ و بوالعجب کلمات می گوید ؛ شیخ فرمود که دریغا که او

T, I, 395 ; H, 290

۱۹۹ K ب ۹۶ B ب ۱۰۲ Z ۲۹۴/۳

3 معجزات BK : + انبیا Z 4 و B : او KZ 10 شعر BK : - Z 14 همانا
 BK : - Z 18 او KB : - Z

1 همچنان من ۹/۳۰۹ الطاعت : ر.ک. به سه سالار . من ۷۶
 11 قلب منخط : MN ج ۵۵ من ۷۸۸/۵۱ MA ۵۸ من ۱۰/۴۴۹

بباز یچه مشغول شده است و بدان قانع گشته و بحال خویش خرسند آمده ؛ اورا بخواند و ببیاگاهانید و از آن حالت باز آورد و از آن ایست باز ایستاد ؛ تا معلوم شود که مقامات کاملان مکمل تا کجاست

شعر (رمل)

تا کجا آنجا که جارا راه نیست جز سنا برقِ مهِ الله نیست
ای برادر بی نهایت در گهیت بر هر آنج می رسی بالله مه ایست

وَقَالَ قَدَسَ سَنَ اللَّهِ سِرَّهُ : عَقُوبَةُ الْأَنْبِيَاءِ حَبَسُ الْوَحْيِ وَعُقُوبَةُ
الْأَوْلِيَاءِ اِظْهَارُ الْكَرَامَاتِ وَعُقُوبَةُ الْمُؤْمِنِينَ التَّقْصِيرُ
فِي الطَّاعَتِ

(۲۹۵/۳) همچنان ملک الادباء خدمتِ مولانا صلاح الدین ملطی

روایت کرد که در شهر عراقلیه در خانه نورالدین وفادار با جماعتِ قبّه

بزرگ و شیوخِ کرام همدم بودم ؛ همانا که شیخ مؤید الدین جندی

با چندی صوفیان که جندی بودند از قونیه رسید ؛ استقبال او

کرده بغایت مکرّم و معزز داشتند ، بعد از سلام و طعام و انواع

کلام از شیخ مؤید الدین سؤال کردم که خدمتِ شیخ صدر الدین

T, I, 396 ; H, I, 183

۲۰۰ K آ ۹۷ B ب ۱۰۲ Z ۲۹۵/۳

5 نیست 2B : + شعر K || 10 همچنان BZ : + خدمت K || خدمت BZ :

K || 15 که KZ : B -

5 تا کجا ... الله نیست : MN : ج ۶ ، ص ۳۹۵/۲۱۴۵ : MA ، ص ۶۰۳/۲۰

15 مؤید الدین جندی : مؤید بن محمود بن صاعد الصوفی الحاتمی الجندی است ؛ از

شاگردان صدر الدین قونوی بود و در ۶۹۰ هـ / ۱۲۹۱ م فوت شد (ر. ک. ب. Broc-

GAL 'kelmann ، ج ۱۰ ، ص ۴۵۱ (۵۸۸) ، Suppl. ، ۱ ، ص ۸۱۰)

در شان بی‌نشانِ مولانا چه می‌گفت و در خلوات چگونه صفت می‌کرد؟ گفت: والله روزی با خواص یاران در بندگی شیخ نشسته بودیم، مثل شمس‌الدین ایبکی و فخرالدین عراقی و شرف‌الدین موصلی و شیخ سعید فرغانی و نصیرالدین قونوی و غیرهم؛ حکایت سیرت و سریرت مولانا بیرون آمد؛ شیخ بصدق تمام و ایقان کلتی شور کنان فرمود که اگر بایزید و جنید درین عهد بوذندی غاشبه این مردِ مردانه را برگرفتندی و منت بر جان خود نهادندی؛ همچنان خوانسالار فقرِ محمدی اوست؛ ما بطفیل او ذوق میکنیم و همگی ذوق و شوق ما از قدم مبارکش اوست؛ تمام درویشان انصاف داده بیان عیان شیخ آفرین کردند؛ بعد از آن مؤید الدین گفت: من بیچاره نیز از جله نیازمندان حضرت آن سلطامن و این بیت را گفت:

شعر (کامل)

لَوْ كَانَ فَبِنَا لِلْأُلُوهَةِ صُورَةٌ هُوَ أَنتَ لَا أَكْفَى وَلَا أُتَرَدَّدُ

(۲۹۶/۳) همچنان منقولست که مگر راهبی دانا در بلاد قُسْطَنْطِیْنِیَه آوازه علم و حلم و تواضع مولانا را شنیده بود و عاشق شده مسافرت نموده بطلب مولانا بقونیه آمده؛ راهبان شهر اورا استقبال کرده معزز داشتند؛ راهب صادق التماس زیارت آن حضرت کرده اتفاقاً در راه مقابل رسیده سه کُرت بخداوندگار سجده کرده؛

T, I, 398 ; H, I, 184

۲۰۱ K ب ۹۷ B آ ۱۰۳ Z ۲۹۶/۳

1 در خلوات BK : در خلوت Z || 2 نشسته BK : — Z || 5 آمد KZ : آمده

D || 8 فقر BK : — Z || 12 شعر BK : بیت Z || 13 a للالهة K : للالهة ZB || 15

و تواضع KZ : — B || مولانا را B : مولانا KZ || 18 B : سی K

چون سر بر می داشت مولانا را در سجود می دید ؛ گویند : حضرت مولانا سی و سه بار بنو سرنهاده ؛ راهب کنان جامه ها را چاک زده گفت : ای سلطانِ دین ! تا این غایت چه تواضع و تذلل است که 3 با هم چون من بیچاره ؛ پلیدی مینمائی ؟ فرمود که چون حدیثِ طُوبی لِمَنْ رَزَقَهُ اللهُ مَالًا وَجَمَالَ وَشَرَفًا وَسَلْطَانًا فَجَادَ بِهَا لِهٖ وَعَفَّ فِي جَمَالِهٖ وَتَوَاضَعَ فِي شَرَفِهٖ وَعَدَلَ فِي سُلْطَانِهٖ فرموده ؛ سلطانِ 6 ماست ، با بندگان حق تواضع چون نکنم و کم زنی چرا ننایم و اگر آنرا نکنم چرا شایم و کرا شایم و بجه کار آیم ؟

شعر (رمل)

گفت آنک هست خورشیدِ ره او حرفِ طُوبی هر که ذلّت نَفْسُهُ 9
بندگی او به از سلطانیست که آنا خیرِ دمِ شیطانیست

فی الحال راهبِ بیچاره با اصحابِ خود ایمان آورده مرید شد و فرجی 12 پوشید ؛ چون حضرت مولانا بمدرسه مبارک آمد حضرت ولد و اصحاب را حکایت فرمود که بهاء الدین امروز راهبی کم زنی قصدِ کم زنی ما کرده بود تا آن مسکنت را از دست ما برباید و لله الحمد که بتوفیقِ احدی 15 و معاونتِ احدی در کمی و کم زنی ما غالب شدیم ؛ چه آن تواضع و کم زنی و مسکنت از حضرتِ مصطفی میراثِ محمدیانست و نصابِ آنچنان دولت نصیبِ مسکینانِ امتِ اوست و این غزل را گفت 18

14 ما KZ : — B 18 این غزل را ص ۶/۳۶۱ الی آخره BZ : در K^۱

در ص ۲۹۷ ثبت شده است

10 - 11 گفت . . . شیطانیست : MN ص ۴۰ ج ۰۴ ص ۷۶/۴۳۴۴۰۳۳۴۲ : MA ،

ص ۱۱۳/۱۰ ، ۱۱

شعر (سریع)

آدمی آدمی آدمی بسته دمی زانک نه آن دمی
 3 آدمی را همه در خود بسوز آن دمی باش اگر محرمی
 کم زد آن ماه نو و بدر شد تا نرنی کم زهی از کمی
 همچو ملنک جانب گردون پیر همچو فلک خم ده اگر می نمی
 6 الی آخره

(۲۹۷/۳) همچنان روزی یاری میخی بر دیوار حجره مدرسه
 می کوفت ؛ حضرت مولانا فرمود که این مدرسه ما مسکن اولیاست
 9 و این حجره از آن مولانا شمس الدین است ؛ نمی ترسند که درینجا
 میخ می کوبند ؛ تا دیگر چنان نکنند ؛ می پندارم که آن میخ را بر جگرم
 می زنند، حرمت مدرسه را تا این غایت رعایت می فرمود، تا بی حرمتان را
 12 چه رسد

(۲۹۸/۳) همچنان روزی حضرت مولانا درین بیت معانی می فرمود

شعر (خفیف)

15 دعوی عشق کردن آسانست لیک آنرا دلیل و برهانست

گفت : روزی پادشاهی دید که کوز کی پیری را می زد و عظیم می رنجانید ؛
 سلطان فرمود که او را حاضر کردند ؛ پرسید که آن پیر را چرا می زنی
 و بی حرمتی می کنی ؟ همین دم سیاست کنم ؛ کوزک گفت : سلطان

T, I, 543 ; H, II, 23 ۲۹۶ K ب ۹۷ B ب ۱۰۳ Z ۲۹۸-۲۹۷/۳

11 رعایت BK : Z — || 4 شعر (+ که K) : KZ — || B 16 می زد ZB :
 می زند K

15 دعوی . . . برهانست : در کتب فقهیه و احادیث

اسلام را بقا باذ ، او دعوی عاشق می کرد و از محبت من می لافید ؛
 اکنون سه روزست که اورا ندیدم ، بدان سبب اورا می رنجانم ، تا
 عاشقان حق را عبرت باشد و از غیرت او اندیشه کنند

3

(۲۹۹/۳) الحکایه : همچنان احزاب اصحاب رَضِیَ اللہُ عَنْہُمْ

روایت کردند که روزی جوانی معتبر از سادات مدینه حضرت

رسول الله علیه السلام زیارت سلطان ولد آمده بود ؛ جماعتی

6

از سادات قونیه با او بوذند ؛ تعریفش کردند که خدمتش فرزند

سید تربه دار مصطفاست ؛ همانا که بوالعجب دستاری بسته بود

چنانکه عذبه در پیش تا بناف فرو گذاشته و کنار دیگر را شکرآویز

9

مولوی کرده ؛ همچنان حضرت سلطان ولد اورا اکرامی عظیم فرموده

بزبانی که بِلِسَانِ عَرَبِیِّ مُبِینِ (۱۹۵/۲۶) بود بمعانی و اسرار مشغول

شد و آن جوان باخلاص تمام ارادت آورده مرید شد و اجازت در

12

خواست کرده ؛ بوی بعربی اجازتی دادند تا خلیفه خاندان باشد ؛ بعد

از آن حضرت سلطان ولد از او پرسید که این شیوه شکرآویز سنت

مولانای ماست و منسوب بمولویان است و مشایخ دیگر را این قسم

15

نیست و سادات دیگر این شیوه را نکرده اند ، شمار این ینگ از کجاست ؟

سید جواب داد که ما از قدیم العهد آل خلیلم و از قبیله قریشم و تا

بوذه است از زمان خلیل الرحمن مفاتیح کعبه معظم و از آن رسول

18

T, I, 544 ; H, II, 24

۲۹۹/۳ Z ۱۰۳ ب B ۹۸ آ K ۲۹۷

1 اسلام را : KZ : اسلام B || 4 الحکایه KB : منقولست که Z || اصحاب :

اصحاب را B احباب K || 6 جماعتی KZ : جماعت K || 9 چنانکه KZ : — B || 11 بود

KB : — Z || اسرار KB : + بربی Z || 13 اجازتی KZ : اجازت B || 14 سلطان B : —

KZ || 15 مشایخ BZ : شیخ K

پیشِ ماست و بهر که مفتاحی بایست شود و یا نَعْلَتَیْنِ مبارکِ رسول
و یا از آثارِ او تر به دارانِ حضرت که آباء و اجدادِ ما بوذند ، بسادات
می دهند و باجارتِ ما در اطرافِ جهانِ میانِ اُمّتِ محمدِ می گردانند 3
و از آنجا متمتع می شوند و محصولِ آن را سالِ سال پیشِ ما می آورند
تا بسُکّانِ آنحضرت و مجاورانِ آن دولتِ علّیّ قدرِ مَرَاتِبِهِمْ وَمَنَاقِبِهِمْ
وظیفه وقت را می رسانند و همچنان از اجدادِ ما منقولست که و در کتابِ
اسرارِ معراجِ مسطور که چون حضرتِ رسول در شبِ سُبْحَانَ
الَّذِي اسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا (۱/۱۷) بمعراجِ عروج کرد و بقرب
ثُمَّ دَنَى فَتَدَلَّى (۸/۵۳) مشرف شد و برؤیتِ دیدارِ جبارِ مخصوص
گشت و ملحوظِ نظرِ عنایتِ گذشته محظوظ شد و آنچ از آیاتِ دیدنی بوذ
کما يَتَّبِعُنِي دِيزَةُ واسرارِ وحی را بی واسطه شنیده

شعر (رمل)

12

در میانِ عاشق و معشوق کاری رفت رفت

تو نه معشوقی نه عاشق مر ترا باری چه شد

و چون بمبارکی جهتِ دعوتِ اُمّتِ عودت نمود بر کنگره عرشِ مجید 15
تمثالِ صورتی را مشاهده فرمود که مثلِ آن صورتی بدان خوبی در
ارکانِ مَلَكْ وَسُكَّانِ فَلَكْ ندیده بوذ

1 شود ZB : باشد K || 2 تر به داران KZ : تر به داران B || 3 باجارت ZB :

اجازت K || میان KZ : بیان (!) B || 4 متمتع KZ : متمتع (!) B || 5 آن

KZ : B || 11 وحی را KZ : روح را B || شنید K : شنید BZ

شعر (هزج)

یکی ماهی همی بینم برون از دینده در دینده

3 نه اورا دینده* دینده نه وصفش گوش بشنیده

وحضرت رسول در لطافت و نظافت آن صورت حیران و سکران
مانده بذو تعلق عظیم نموذ ؛ دینده که دستاری بر سر نهاده بوذ باشکر

6 آویز و جامهای برد یعنی پوشیده بغایت اهتزاز واضطراب می نموذ ؛
از خدمت ناموس اکبر ، طاوس شهر کیفیت حال آن پیکرا باز
رسیده که چندین هزار تماشیل عجیب و اشکال غریب که تحت العرش

9 در هر فلکی علی حده مشاهده کردم که مَا مِنْ مَخْلُوقٍ إِلَّا وَلَهُ
نِمْنَالٌ تَحْتَ الْعَرْشِ الی آخره هیچ یکی از آنها مرا چنان بخوذ ریوده
و نگران نکرد الا که این صورت لطیف الیف منیف ؛ عجا این

12 صورت که باشد و سر این چگونه بوذ ؟ أَهَذَا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَمْ
نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ وَلِيٌّ مُكَمَّلٌ ؟ جبرئیل گفت : این صورت کیست
از نسل صدیق اکبر که در آخر زمان میان امت تو ظهور

15 خواهد کردن و عالم را بانوار اسرار و حقایق تو مالا مال کرده زیب
و زینت خواهد بخشیدن و همچنان حق تعالی اورا قدیمی و قلمی و دی
بخشد که جمیع ملل و ارباب دُول محب و مرید او شوند و او سر نور
18 مظهر مظهر دین تو خواهد بوذن ، چنانکه گفت :

4 و حضرت KZ : و چون حضرت B || 11 نکرد ZB : کرده K || 12 سر

KZ : سیر B || 17 ملل KZ : ملک (!) B || ارباب BZ : — K || مظهر و مظهر

KZ : مظهر مظهر و مظهر K

شعر (رمل)

مخزنِ اِنَا فَتَحْنَا بِرِگشا سَرِّ جانِ مصطفیٰ را باز گو

- 3 و همانا که در سیرت و صورت مین جمیع الوجوه نظیرِ تو باشد ؛ کما
 قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَآلُهُ نَظِيرٌ فِي
 أُمَّتِهِ وَنَامِ او هم محمد باشد و لقبِ او جلال الدین بود و سخنانِ
 6 او شارحِ اسرار اخبارِ تو و کاشفِ بطونِ قرآنِ عظیم بود ؛ در آن
 حال حضرت رسول از غایتِ شاذی بداشتِ عظیم نموده چون بمبارکی
 بمقرِّ عزِّ خود رسید دستارِ مبارکِ خود را بهمان شیوه که تفرج
 9 کرده بود باز بست و فرمود که ذَنَّبُوا عَمَائِمَكُمْ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ
 لَا يُذَنِّبُ وَالْعَمَائِمُ تَبِجَانُ الْعَرَبِ و مقدارِ یکشیر تمام بر سرِ پستانِ خود
 ارسال کرد و کنارِ دیگر را در پسِ قفا شکر آوریست ؛ از آن زمان
 12 تا اِلَى يَوْمِنَا هَذَا ما قَرِيشِيَانِ مَتَابَعَتِ سُنَّتِ رَسُولِ كَرْدِه هَمَانِ مِ وَرَزِمِ
 و آن سُنَّتِ قَبِيلَهُ مَاسْت و گویند : علما و مشایخِ خراسان بر همین
 سُنَّتِ می روند و آن روز از غایتِ شاذی صدیقِ اکبر هر چه داشت
 15 بشکرانه فدای رسول و یاران کرد و گویند که در وقتِ وفاتِ
 رسول ابو بکرِ صدیق از حدِ بیرون می گریست و زاری می کرد ؛
 رسول فرمود که أَيُّهَا الصَّدِيقُ الصَّدِيقُ مَا يُبْكِيكَ و این
 18 گریه بی نهایتِ تو بر کجاست ؟ فرمود که حضرت آدم صَفِی
 و نوحِ نَجِی و انبیای کرام را عمرهای دراز بود و سالهای فراوان

7 نموده KZ : + و B || بمبارکی KZ : مبارکی B || 9 عَمَائِمُ Kh : عَمَائِمُ

KBZ || 10 تَبِجَانُ KZ : فَتَحَان (!) B || 12 سُنَّتِ KB : — Z || 15 که B : —

KZ || 19 فراوان K : BZ

- درمیانِ اُمّتِ خودِ بدعوت مشغول شدند ؛ تو که پادشاهِ
 همه و آدم و مِن دُونِه تَحْتِ لَوَائِي می فرمائی در شصت و دو سالگی
 سفر می کنی و می روی ؛ از آن سبب دلم می سوزد و درینم
 می آید که چون تو سلطان بزودی می روی ؛ من خواستم که
 همچون آدم هزار سال در عالم می ماندی تا عالمیان بوجودِ مبارکِ
 تو مشرف گشتندی ؛ فرمود که هیچ غم مخور که یک روز دعوتِ
 پر رحمت من مقابلِ هزار سالِ پیغامبرانِ دیگرست و آنچه بامّت من
 روی نموده است و خواهد نمودن و علمای اُمّت مرا رسیده است اُمّتِ
 ماضی را در سالهای بسیار روی نموده است و نبوده و ندانی که علماء
 اُمّتِ کَا نَبِیّامِ بَنِي اِسْرَآئِیلَ گفته منست ؛ یا صَدِیقِ خَاطِرِ عَاطِرِ
 خوش دار که الیوم تُسَدُّ کُلُّ فُرْجَةٍ اِلَّا فُرْجَةَ اَبِي بَکْرٍ همه
 روزنها بسته کردند مگر روزن ابو بکر صفتان ؛ بدانک سر من
 و حقیقت من روزی از گریبانِ فرزندانِ ابو بکر سربرون خواهیم کردن
 و عالم را باز منور گردانیدن تا مقصودِ تو بکلی حاصل شود ؛ ابو بکر
 سر نهاده شادان شد و حضرت رسول همان ساعت رحلت فرمود و ما سادات
 قرناً بَعْدَ قَرْنٍ در تمنای این زمان بودیم که آن صورت را که
 بدان صفت رسول ما دیده بود و اشارت فرموده ظهور کند
 تا ما بشرفِ روزگارِ شریفِ او مشرف شویم و لله الحمد که بدان
 دولت رسیدیم و آن سعادت مساعدت نمود و مقصودِ ما بحصول

1 در K : — BZ || 2 لوائی B : + B K || 6 که يك KZ : يك B || 9 روز KZ : روز B || 7 بامت KZ : رامت B || 8 نموده است BZ : نموده K || 9 که KZ :
 — B || 10 خاطر KZ ~ خاطر B || 12 صفتان BZ : + و K || سر ... حقیقت
 KZ : — B || 13 ابو بکر KZ : تو B || 19 نمود BZ : نموده K

پیوست؛ همچنان جماعتِ حاجیان نیز متواتر این خبر را دادند و از ساداتِ راستینِ مدینه بذهن تفصیل و تفضیل شنیدند

شعر (رمل)

3

آنچ گفتند در اوصافِ کمالیتِ او همچنان هیچ نگفتند دو صد چندانست

(۳۰۰/۳) الحکایه: همچنان منقولست که در زمانِ حضرت

سلطان ولد قدس الله سره العریز معتبر تاجری بقونیه آموزه بود؛

همانا که زیارتِ حضرت ترابه را در یافته انواعِ تحف و طرف

بحضرتِ ولد برده اصحاب را خدماتِ بسیار کرد و از سرگذشت‌های

سفرِ خود بسی حکایات باز گفت و در اثنای حکایت چنان گفت

که سفرِ کیش و بحرین کرده بودم تا مگر لآلی و درر و بواقبت

بچنگ آورم، بزرگی از اعیانِ آن دیار بمن ارشاد کرد که مطلوبِ

تو پیشِ فلان صیّادی یافت شود؛ چون بخدمتِ وی رسیدم صندوق

باز گشاده از هر نوعی عرضه داشت؛ چنانکه در قیمتِ هر یکی حیران

ماندم و از حصولِ آن مجموع و چگونگی کثرتِ ثروتِ او را باز پرسیدم؛

گفت: والله ما چهار برادر بودیم و پذیری داشتیم پیر؛ از قدیم العهد

ماهی‌گیران بودیم؛ اما درویش و مُقِلّ الحال؛ اتفاقاً روزی

در کنارِ دریا شست انداخته بودیم؛ از ناگاه جانوری درشت

ما گرفتار شد؛ چندانکه می‌کشیدیم و می‌کوشیدیم، نمی‌توانستیم

بیرون آوردن؛ علیها بعد از زحماتِ بسیار چون بکنارِ دریا بیرون آوردیم

آن خود خذاوند آب بوذه است واورا عجب البحر خوانند ؛ چنانک
 درافواه مردم مشهور است : جانوری دیدیم بس بوالعجب ؛ همگان
 بتعجب ماندیم که این را چه کنیم واین بچه کارآید ؟ همچنان بد دل گشته
 ۳ بر بی طالعی خود می گریستیم که بعد از چندین روز یعنی شکاری بدست
 ما افتاد ؛ وآن جانور همچنان بر ما نگاه می کرد ؛ پذیرم گفت : من
 ۶ این را درخانه بکنم و از هرکسی درمی بستانم آنگاهش بخلق بنایم تا هیأت
 این را تماشا کنند و قدرت حق را ببینند بلکه گیرد عالم بگردانم
 تا فتوحی حاصل شود ورنج ما بکلی ضایع نشود ؛ بانطاق واهب النطق
 ۹ والحيات آن جانور بگفت آمد وگفت که مرا رسوای خلق مکنید ،
 هرچه مطلوب شماست بیاورم چندان که سالیهای دراز باولاد اولاد
 شما بس کند و ما از گفتار او ولاف او بتعجب ماندیم ؛ پذیرم گفت :
 ۱۲ ای جانور عزیز ! ترا بی پائندان چون توان رها کردن ؟ گفت :
 سوگند بخورم آنگاه بروم ؛ پذیرم گفت : بسم الله بیار تا چه داری ؛
 گفت : ما محمدیانیم و مریدان حضرت مولانا ایم ؛ بروان مقدس مولانا
 ۱۵ جلال الدین روم که بروم و باز بیایم ؛ پذیرم نعره بز و بیهوش شد ؛ گفتیم :
 تو اورا از کجا می شناسی ؟ گفت : ما دوازده هزار قومیم ، روی
 بوی آورده ایم و او هر باری در قعر دریا باز بما روی نموده از معانی
 ۱۸ و حقایق درس ما می فرماید و ارشاد ما می کند و ما پیوسته با سرار
 آن سلطان دین مشغول می باشیم ؛ فی الحال پذیرم اورا آزاذ کرد ؛

۱ خود KZ : خد ۳ B || این KZ : — B ۹ خلق KZ : — B ۱۰ دراز KZ :

— B ۱۱ ولاف او KZ : — B ۱۲ ترا بی KZ : آبی B || توان B : — KZ ||

۱۳ آنگاه بروم KZ : — B ۱۷ نموده B : نمود KZ :

- بعد از دوم روز بیامد و چندانی مروارید و سنگها آورد که توان گفت؟ و از ما حلالی خواسته عودت نمود و در عین آن چنان قلت و فقر و فاقه عظیم از ناگاه قارون وقت شدیم و خواجهگان معتبر گشتیم؛ چنانکه غلامان ما تاجران فاخرند و هر تاجری که از یواقیت و غرایب طلب داشت، پیش ما یافت شد و ما اولاد آن صیادیم و مرا پسران صیاد می گویند و در آن عهد پدر عزیز ما بقونیه رسیده زیارت حضرت مولانا را دریافته بود و لله الحمد که درین وقت من بنده را نیز ملاقات حضرت شما میسر شد و بدولت ابدی رسیدیم
- همچنان تجار قدیم از ایشان این حکایت را بتواتر روایت کردند چنانکه فرمود

شعر (مبحث)

- بماهیان خبر ما رسید درد دریا هزار موج برآورد جوش دریا باز و در جای دیگر فرمود

شعر (رمل)

- ماهیان از پیر آگه ما بعید ما شقی زین دولت و ایشان سعید و این کرامات نیست در غایت عظمت و معجزات محمدی صلی الله علیه وسلم (۳۰۱/۳) همچنان از کرامات اصحاب منقولست که روزی خدمت شیخ صدرالدین وقاضی سراج الدین و سایر العلماء والعرفاء باتفاق بتفرج مسجد جامع مرام و باغها بیرون آمده بوذند و همچنان

T, I, 399 ; H, I, 291 ۲۰۲ K ب ۹۹ B آ ۱۰۶ Z ۳۰۱/۳

3 از کاه KZ: از نگاه B || 7 وقت KZ: زمان B || و معجزات B : معجزات KZ || 17
و سایر... الرفا BZ : و سایر علما و عرفا K || 10 بفرج... جامع KB : مسجد Z

14 ماهیان... سید MN : ج ۲ ص ۳۳۸/۴۳۶ : MA ص ۱۷۹ / ۱۹

- حضرت مولانا هم در میان آن جماعت تشریف حضور ارزانی فرموده بود؛ بعد از ساعتی برخاست و در آسیابی در آمده بسیار توقف فرمود و انتظار این جماعت از حد گذشت؛ مگر خدمت 3
شیخ وقاضی سراج الدین در طلب او بآسیاب درآمدند و دیدند که حضرت مولانا برابر سنگ آسیاب به چرخ در آمده است؛ فرمود که بحق حق او که این سنگ آسیاب سُبُوح قُدُّوس میگوید؛ شیخ فرمود که من 6
وقاضی سراج الدین همان ساعت محسوس می شنیدیم که از آن سنگ آسیاب آواز سُبُوح قُدُّوس بسمع ما می رسید و این غزل را سر آغاز کرد که

شعر (رمل)

- دل چو دانه ما مثال آسیاب آسیاب کی داند این گردش چرا
تن چو سنگ و آب او اندیشها سنگ گوید آب داند ما چرا
آب گوید آسیابان را پرس کوفکند اندر نشیب این آب را 12
آسیابان گویدت کای نان خوار گر نگرزد این که باشد نانبا
ما چرا بسیار خواهد شد خموش از خدا و پرس تا گوید ترا
وما از غایت آن عظمت و تصرف او بی خود شدیم؛ چون بهوش خویش 15
باز آمدیم حضرت مولانا غایب شده بود

3 خدمت BZ : حضرت K || 4 سراج الدین K — BZ || در آمدند B : در آمده KZ || 6 می گوید BK : گوید Z || فرمود که BZ : فرمود K || 8 می رسید BK : رسید Z || سر آغاز BK : سر آغازی Z || 15 وما KZ : و اما B || آن BK : — Z || خویش باز KZ : — B || 16 حضرت BK : — Z

(۳۰۲/۳) الحکایه : همچنان شیخ محمود صاحب قران روایت

- کرد که یارِ غار جلال الدینِ قصابِ روزی حکایت می‌کرد که پیشِ
 3 مولانا شخصی گفت که فلان کس خوی بد و بارِ گران دارد و این
 مثل است مشهور که خوی بد و بارِ گران ؛ حضرت مولانا فرمود که
 اصلِ آن مثل چنانست که در زمانِ ماضی پادشاهی بود بس عادل
 6 و کریم نهاد و بر گذرِ سیرانگاهِ او بر دروازهٔ آن شهر دکانِ
 کوزه فروشی بود و او بغایت پیری رسیده؛ چندانک این پادشاه از آن
 دروازه در آمدی پیرِ کوزه فروش در دعای سلطان مبالغه نمودی
 9 و مدحها کردی؛ همانا که روزِ نوروز پادشاه را برو گذرافتاد فرمود که
 ای پیر ! هر چه ترا مقصود و مطلوب است امروز از من بخواه ! پیر
 گفت : شاهِ عالم را بقا باد، بفرما تا خواصّ حضرت و لشکرِ مملکت
 12 تو هر یکی از من کوزهٔ و اِمّا سبویی بدان بها که من خواهم بخرند
 و بمیدانِ سلطان بهم برند ؛ پادشاه اشارت فرمود که هر که مرا دوست
 می‌دارد ازین پیر کوزهٔ بخرد؛ تمامتِ لشکریان از امرا و کبرا علی حده
 15 کوزهٔ از وی بدیناری خریدند و بردند ؛ مگر سلطان را وزیر ی بود
 گرانجان و فرومایه و بدخو، آخر تر شنیده بنفسه بطلبِ کوزه بیامد ؛
 پیرِ بر عقل بر وی سبویی عرضه داشت و صد هزار دینار بها نهاد ؛
 18 وزیر مناقشه نموده قبول نمی‌کرد ؛ آخر الامر بحکمِ ضرورت هزار

T, I, 400 ; H, I, 291

۲۰۲ K آ ۱۰۰ B آ ۱۰۶ Z ۳۰۲/۳

1 الحکایه BK : — Z || 2 می‌کرد BK : کرد Z || 4 بد KZ : + دارد B ||

6 برکدر ... او KZ : — B || 7 او... ازان (: ازیں B) BK : شهر Z || 13 هم KZ :

بهم B || 14 وکبرا BK : — Z || 17 هزار BZ : — K || 18 نموده BK : نمود Z

درم سبورا بخريد؛ پير بجيد گرفت که البته مرا نیز بگردن گرفته
 بحضرت سلطان باهم ببری والا سبورا نمی دهم؛ اگر خواهد
 و اگر نی ناچار پیر را برگردن برداشته سبورا بحضرت پادشاه آورد؛
 همانا که پادشاه گفت: ای پیر این چه حالست و اهانت که کردی؟
 گفت: شاه عالم خوی بند < و بار گران، یعنی یاوز خو یاوز
 یوک؛ چه اگر خستی نمی کرد دیناری می داد و سبورا می برد، بدین
 ملامت و ملالت مبتلا نمی شد بشوئی خساست نفس خود را بیاد داده
 بر جان خود خواری بار آورد

(۳۰۳/۴) همچنان خدمت جلال الدین قصاب که ندیم اصحاب بود
 حکایت کرد که روزی در اوایل ظهور این اسرار جماعتی فقها در خلوت
 مرا در میان آوردند و از سر طنز و انکار لت عظیم زدند و من از سر
 درد از ناگاه تیزی دادم، خنده برایشان غلبه کرد؛ فی الحال مرا
 آزاد کردند و بیرون جستم؛ گفتم: تیز از من و عنایت از خدا؛ یاران
 خنده زدند و خوش شدند؛ حضرت مولانا فرمود که سر این مثل
 چنانست که پادشاهی بود که او را بفصد کردن احتیاج افتاده بود؛ چون
 قصاد پادشاه قصاد را حاضر کردند؛ قصاد مسکین نشتر را تیز کرده
 قصد قصد کرد؛ همانا که سر نشتر شکسته شد و در آنجا بماند؛
 قصاد از وهم پادشاه بی خواست خود تیزی در غایت تیزی بداد؛
 سلطان را خنده عظیم بگرفت و بقیقه بخندید؛ فی الحال سر نشتر از بازوی

T, I, 402 ; H, I, 292 ۲۰۱ K ب ۱۰۰ B ب ۱۰۶ Z ۳۰۳/۳

1 درم سبورا KZ : دینار سبورا B || 3 ناچار BK : — Z || 4 همانا که BZ :
 + دید K || که BK : — Z || 5 یاوز یوک BK : باوزلقی Z || 8 بر BZ : باز K ||
 12 از ناکام BK : ناکام Z

سلطان بیرون جست؛ فَصَّادُ گفت: سلطانِ عالم تیز از من عنایت از خدا؛ و این مثل میان مردم از آنگاه باز یادگار بماند؛ همانا که بقدر الامکان از بندگانِ فقیر بندگی و از حق تعالی عنایت و دستگیری؛ چنانک گفته اند: عَلَیْکَ اَلْدِیْکَ صِبَّاحٌ وَعَلَیْکَ اللّٰهُ صَبَّاحٌ و این دو حکایت از لطایفِ حضرت مولانا است که اوقات می فرمود؛ چنانک گفت

شعر (خفیف)

هزلِ من هزل نیست تعلیمست بهر ارشادِ خلق و تفهیم است

(۳۰۴/۳) همچنان منقولست که در زمانِ مولانا شخصی بر بالای

درختِ میوه دار بر آمده بود تا میوه‌ها چیند؛ از ناگاه صاحب باغ واقف شد بیامد؛ گفت که از درخت فروز آی! گفت: فروز نمی آیم؛ چون باغبان بچید گرفت گفت: زخم مطلقه باز اگر ازین درخت فروز آیم و سه شبانروزی بر آنجا بماند؛ بانواع فتوی طاب کردند ممکن نشد؛ عاقبت عزیزی گفته باشد که این مشکل را بحضرت مولانا می باید عرضه داشتن؛ جماعتی از محبانِ مخلص این حکایت را بحضرت مولانا روایت کردند؛ جواب فرمود که از آن درخت بر درخت دیگر رود و فروز آید تا هیچ خللی واقع نشود و اگر چنانک درخت تنها باشد بر سرِ اسبی فروز آمده فرو آید حادث نشود؛ همچنان کرد و رهید؛ تمام مفتیانِ شهر آفرینها کردند

T, I, 402 ; H, I, 293

۲۰۴ K آ ۱۰۱ B آ ۱۰۷ Z ۳۰۴/۳

1 عالم KZ : — B 4 چنانک BK : چنان Z 5 کفت BZ : می کفت K
8 در KZ : درلن B 10 کفت Z : — BK || فروز نمی آیم BK : فرو نمی آیم
Z 11-12 ازین درخت BK : — Z 16 تا KZ : — B 17 فرو KZ : فروز B

(۳۰۵/۳) الحکایه : همچنان از کبراء فقرا چنان منقولست که درخان ضیاءالدین وزیر طاوس نام خاتونی بود چنگی ؛ بغایت خوش آواز شیرین ساز دلتوازی جامه برازی نیکو دلربا و نادره جهان بود 3 و از لطافت چنگک او تمامت عاشقان اسیر چنگک او گشته بودند ؛ اتفاقاً روزی حضرت مولانا در آن خان درآمده برابر حجره او بنشست ؛ همانا که طاوس چنگی جلوه کنان پیش آمده سر نهاد و چنگک دردامن 6 مولانا زده بحجره بخود دعوت کرد ؛ حضرت مولانا اجابت فرموده از اول روز تا نماز شام بنماز و نیاز قیام نموده از دستار مبارک خود مقدار گزی بریده بوی داد و کنیزکان او را دینارهای 9 سرخ بخشیده روانه شد ؛ همان روز شرف الدین خزینه دار سلطان را بروی عبور افتاده عاشق و مفتون او شد ؛ مردم امین ارسال کرده او را بحمام فرستاد و در جباله خود آورد و پنجاه هزار دیناری کلاه بندش بخشیده 12 خدمات بی حد نمود و در شب زفاف ازو سؤال کرد که تا غایت ترا این خوبی و ملاححت نبود ، درین ایام چه معنی که ترا رابعه عهد وزلیخای زمان می بینم و آن نیستی که پیش ازین بودی و این زیب 15 وزینت ترا از کجاست ؟ همچنان حکایت تشریف دادند مولانا را تعریف کرد و پاره دستار او را که برو سر بند کرده بود باز نمود خزینه دار دلشاد گشته بحضرت مولانا شکرانها فرستاد و مرید شد ؛ 18 عاقبت کار حال طاوس چنگی بجائی رسید که حوریان قونیه

T I, 404 ; H, I, 184 ۲۰۵ K آ ۱۰۱ B آ ۱۰۷ Z ۳۰۵/۳

2 خان KZ : خانه B || 10 سلطان را KZ : سلطان B || 12 فرستاد KZ : فرستاده

B || 13 نمود و BK : نموده Z || 15 و این KZ : و از این B || 17 برو BK : — Z

و نوریانِ قدس مریده، او شدند و میانِ ایشان صریح کرامات می گفت و از ضمیرِ مردم خبر می داد و مجموعِ کنیزکانِ خود را آزاد کرده بشوهران داد و آخر الامر آن خانِ مبارک حمامِ مسلمانان شد و این زمان مشهور حمامِ نقشلو می گویند

(۳۰۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در خلوتِ خود مستغرقِ نماز شده بود؛ یکی در آمد که بی نوایم و چیزی ندارم چون او را در آن استغراق بدید قالیچه را از زیرِ پایِ مبارکش برکشید و روانه شد؛ همانا که خواجه مجدالدینِ مراغی آن حال را دریافته چون مرغی بطلبِ آن شخص بیرون آمد و او را در تیز بازار بدید که قالی را می فروخت، بزجرِ آن مسکین مشغول گشته بحضرتِ مولانا آورد؛ فرمود که از غایتِ احتیاج کرده است عیب نیست، معذور دار؛ ازو باید خریدن؛ زهی کمالِ حلم و جمالِ علم و دریایِ سلیم!

(۳۰۷/۳) همچنان شیخ نفیس الدینِ سیوایی رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا مرا اشارت کرد که دو درمی خطابِ نیکوستان و بیار و آن زمان یک سینی خطاب را بدرمی می دادند؛ فی الحال حاصل کرده از دستِ من بستند و در میزری کرده روانه شد و من آهسته آهسته در عقبِ او می رفتم تا در خرابه، در آمد؛ دیدم که ماذه سگی بچنگان کرده بود؛ همه را در خوردِ آن سگ داد و من از آن شفقت و مرحمت حیران مانده بودم؛ فرمود که هفت شبانروز

۳۰۶-۳۰۷/۳ Z ۱۰۷ B ۱۰۱ ب ۱۰۲ آ K ۲۰۵-۲۰۶

T, I, 404 - 405 ; H, I, 186 , 294

3 آن KZ : B || 18 در خورد KZ : خوردن B || دا ز : داده K

ست که این بیچاره چیزی نخورده است و بسببِ بچگانِ خود غیبت نمی تواند کردن ؛ همانا که حق تعالی نالهٔ او را بسمعِ من رسانیده غمخواری فرمود

3

(۳۰۸/۳) همچنان روایت کردند که در خانهٔ پروانه سماعِ عظیم بود و حضرتِ مولانا بخلوتخانهٔ درآمد، بنماز شروع فرموده خدمتِ گرجی خاتون دوسینی، بزرگِ خطاب فرستاد تا یاران بخورند ؛ از ناگاه سگی درآمده خطابها را بخورد و بعضی را ملوث گردانیده اصحاب ملول شدند، میخواستند که او را قهر کنند و برنجاند ؛ فرمود که مصلحت نیست، او از شما محتاج ترست و اشتهای نفسِ او از شما صادقتر ؛ همگان سر نهاده فارغ شدند

9

(۳۰۹/۳) همچنان اصحابِ عظام چلبی بدرالدین و شمس الدین حکایت کردند که روزی در بامِ مدرسهٔ لالا نشسته بودند ؛ مگر که برادرش شمس الدین گفته باشد که کو آن زمانی که جامهای نفیس پوشیده بر استر سوار می گشتیم و غلامان در پیِ ما دویدند ؛ همانا که بعد از ساعتی بحضرتِ مولانا آمده از ناگاه سه هزار درم بوغچهٔ پر جامهای نفیس و غلامی و استری فرستاده عذر ها خواستند ؛ فی الحال حضرتِ مولانا فرمود که چلبی بدرالدین این درمها را ببرادرت شمس الدین بده تا جامها را بپوشد و از جامها بنوشد و بر استر سوار گشته غلامی خدمتگارش باشد و درمها را خرج کند و در سینهٔ بی کینه اش تأسف و تلهف

18

T, I, 406-07; H, I, 294, 186 ۲۰۶ K آ ۱۰۲ B ۱۰۷ Z ۳۰۹ - ۳۰۸/۳

4 کردند Z : کرد BK || 5 آمد B : آمده KZ || 8 می خواستند BZ : بخواستند

K || 12 برادرش ZK : برادر B || 14 می کشتم BZ : می کشتم K

و تصلف را راه ندهد و از غیرت فقر و فقرای راستین دین بر حذر
 باشد ؛ در حال چلبی بدرالدین و شمس الدین جامهارا چاک زده روی
 بر خاک نهادند و مستغفر شدند ؛ بعد از آن فرمود که بهر که لذت
 فقر محمدی روی نمود حقا که از لذات دوجاهانی و أغراض فانی
 اعراض کرد و فارغ شد و در سلک احرار ابرار منخرط گشت و این
 بیت را گفت

شعر (رمل)

هر که از دینار بر خوردار شد این جهان بر چشم او مردار شد
 فقر فخری بهر آن آمد سنی تاز طمّاعان گریزم در غنی
 (۳۱۰/۳) همچنان حضرت سلطان ولد اَیَّدَنَا اللهُ بِمِیْرَةِ
 الْمُوَیَّدِ نَقَلَ فرمود که روزی حضرت والدیم در مدرسه مبارک نشسته
 بود ؛ دیدم که سه نفر جوان سرخ پوش در آمده سر نهادند و بحضور
 تمام فرونشستند ؛ حضرت پذیرم فرمود که مصلحت باشد تا ببرند ؛
 فی الحال از نظر من غایب شدند ؛ از آن حال سؤال کردم ؛ فرمود که
 ایشان از هفتان اند ، مگر یکی از ایشان نقل کرده بطلب بدل او آمده
 بودند و این جایگاه سقائی هست از محبان من ؛ چه او بکمال حال

T, I, 408 ; H, I, 187

۲۰۷ K آ ۱۰۲ B آ ۱۰۸ Z ۳۱۰/۳

5 منخرط KZ : منحوط (!) B || 8 بر KBZ : در Kh || 13 فرونشستند KZ :
 فروگشتند B

8 هر که ... مردار شد : MN ، ج ۰۲ ص ۵۸۲/۲۷۹ ، MA ، ص ۲۴/۱۱۷

9 فقر فخری ... در غنی : MN ، ج ۵ ص ۷۱۵/۴۷ ، MA ، ص ۹/۴۴۷

و مقاماتِ رجالِ رسیده بود و مقرَّبِ درگاهِ الله شده ؛ از من اورا در خواست کردند ، اشارت کردم تا اورا ببرند و بر جای متوقی نصب کنند و حدیثی فرمود که **كُلَّمَا مَاتَ وَاحِدٌ مِنْهُمْ اَبْدَلَ اللهُ تَعَالٰی** 3 **مَكَانَهُ اٰخَرَ فَاِذَا جَاءَ الْاَمْرُ قُبِضُوا وِیَارَانِ مَا چندانك آن سقارا** طلب کردند دیگر ندیدند و همچنان بعد از وفات حضرت مولانا زیارتِ سلطان ولد رسیده از مقامات و درجاتِ خود باز نموده غایب شد 6

(۳۱۱/۳) همچنان یارِ ربّانی **مَلِكٌ مَّصُوْرٌ**، **فَلَکِ مَنْوَرٌ**، مولانا

اختیارالدین امام رحمه الله روزی بحضرت مولانا خوابی را که دیده بود 9 **تَقْرِیر مِیْکَرْد وَتَعْبِیرِ اَن مِیْجَسْت ؛** گفت : **اَمَشَبْ دَر خَوَابِ دِرْیَائِی** دیدم بس بی کران و در کنارِ آن دریا درختی دیدم بر مثالِ درختِ طوبی بغایت بلند و بزرگ و بر شاخهای بی نهایتِ آن مرغانِ کلان کلان نشسته بودند و هر یکی بالخانِ شیرین صفیره می زدند و تسبیحی 12 **مِیْ گَفْتَنْد وَ مَن دَر اَن عَظْمَت حِیرَانِ مانده بودم ؛** حضرت مولانا جواب فرمود که آن دریای بی نهایتِ عظمتِ ایزدِ تعالی است و آن درختِ بزرگ وجودِ مبارکِ محمد مصطفاست **صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ** 15 **وَ سَلَّمَ وَ شاخهایِ آن درخت درجاتِ انبیا و مقاماتِ اولیاست** و آن مرغانِ کلان کلان ارواحِ ایشانست و الوان و الحان که می سرائند 18 **معانی و اسرار و لغاتِ زبانِ ایشانست**

T, I, 409 ; H, I, 187

۳۱۱/۳ Z ۱۰۸ ب ۱۰۲ K ۲۰۸

1 **بُودَ KZ :** جودی B || 6 **خود KZ :** — B || 8 **رحمة الله BZ :** رحمة الله عليه K ||
 9 **در خواب BK :** در خوابی Z || 14 **عظمت KZ :** — B || تعالی
 است ZB : است K || و K : + تنظیم BZ

(۳۱۲/۳) همچنان هم خدمتِ مولانا اختیارالدین در واقعه دیزه
 بود که حق سبحانه و تعالی اورا دعائی تلقین می فرمود بدین عبارت که
 3 اللَّهُمَّ ارْحَمْ وَتَحَنَّنْ عَلَيَّ سَيِّدِي وَسَيِّدِي وَشَيْخِي وَمَكَانِ
 الرُّوحِ مِنْ جَسَدِي وَذَخِيرَةِ يَوْمِي وَغَدِي وَمَوْلَانَا جَلالِ الْحَقِّ
 والدين وعلى آبابه واجدادہ وامہاتہ واولادہ وخلفائہ
 6 واتباعہ الی یومِ الْقِیامَةِ

(۳۱۳/۳) همچنان مقبول الحضرة المولوية مولانا شمس الدین ولد
 مدرس روزی بحضرت مولانا از دانشمندی بزرگ روایت کرد که فلانی
 9 می گوید که مانیز بنده وعاشق خذاوندگاریم ، اما درین حال بتحصیل
 علوم مشغول گشته ایم واجتهد می نمایم ؛ امید است بعد از
 حصولِ مطلوب بیابیم و مرید شویم : جواب فرمود که حاصل نا کرده
 12 نمی تواند ترک آن کردن ، وقتی که حاصل کند چون تواند از قید
 فقه رهیدن وبعالمِ مطلق فقر رسیدن ؟ همانا که فقر کارِ بیکاراست

شعر (هزج)

15 این کارِ کسی نیست که کاری دارد تا بخت کرا بود وکرا دارد دوست
 (۳۱۴/۳) هم بروایت او بزرگ مگر دانشمندی منکرِ عظیم بود
 واز حالِ اولیا تمرّد می نمود ؛ از ناگاه روزِ عرفه عیدِ اُضحی
 18 بحضرت مولانا مقابل افتاده دستِ اورا بگرفت واز دروازه میدان

۳۱۴ - ۳۱۲/۳ Z ۱۰۸ ب ۱۰۲ B ۱۰۳ آ K ۲۰۸ - ۲۰۹

T, I, 410 ; H, I, 188 , 295

3 شبخی BZ : + متمدی K || 12 که BK : Z || 13 مطلق KZ : - B

17 عرفه KZ ~ عید B

بيرون آمد و بخلوتجائی برد که هيچ کس نبوذ ؛ فرمود که نگاه کن !
 دانشمند خود را برکوه عرفات میان اهل تلبیه دید از غیبت حیرت
 و لهی درو پیدا شد ، نعره بزد و بی خود گشت ؛ حضرت مولانا
 روانه شد ؛ چون دانشمند مسکین از آن غرقاب فنا بخوبش آمد
 دید که حضرت مولانا رفته بود ؛ فریاد کنان بمدرسه آمد و ازین حال
 یاران را باز گفت ، باخلاص خاص و اتقان ایقان از جمله معتقدان
 خالص گشت و بدان عنایت ناگهان و نوازش شاهان شکرها می کرد
 و شکرانها می داد

شعر (مقارب)

مگر ناگهان آن عنایت رسد که ای من غلام چنان ناگهان
 (۳۱۵/۳) الحکایه : راویان عدل که باسالیب فضل آراسته و پیراسته
 بودند ، روایت چنان کردند که حاجی بکتاش خراسانی که خلیفه خاص
 بابا رسول بود که در ملوک روم ظهور کرده بودند و جماعتی او را بابا
 رسول الله می گفتند و حاجی بکتاش مردی بود عارف دل و روشن درون ؛
 اما در متابعت نبوذ ؛ همانا که نقیب خود شیخ اسحق را با مرید چند
 بنزد مولانا فرستاد که در چه کاری و چه میطلبی و این چه غوغاست که
 در عالم افکنده ؟ و این سؤال مبنی بر آنک چون تمامت اکابر جهان
 و اصاغر عالم راغب آنحضرت شدند و ذوق همه مشایخ و علما و امرا
 بدان سخنان بود و بسی مریدان مقلد که از شیوخ مترسم خود

T, I, 410 ; H, I, 296

۲۰۹ K آ ۱۰۳ B ب ۱۰۸ Z ۳۱۵/۳

1 فرمود که BK : فرمود Z || 2 دانشمند KZ : دانشمندی B || 6 اتقان KZ :

ایقان B || 5 الحکایه BK : همچنان Z || 11 بکتاش K : بکتش BZ || خلیفه BZ : K ||

13 الله BK : Z

- اعراض کرده بنده و مرید این خاندان تحقیق و تصدیق شدند و ایشان را
 رشک آن حالت بغایت می‌خلید و از هر جانی از سر غیرت هریکی سخنی
 3 و نکته می‌گفتند و طعنه می‌زدند؛ همچنان گفته بود که اگر باقی فهُوَ
 الْمَطْلُوب ساکن باش و اگر نیافتی این چه غلغله است که در جهان
 انداختی و خود را منظورِ عالمیان ساختی و دکانِ چندین خلق را در هم
 6 زدی؛ چنانک فرموده است

شعر (رمل)

- سرفدم کردیم و آخر سوی جیحون تاختیم
 9 عالمی بر هم زدیم و جست بیرون تاختیم
 چونک در سینورِ مجنونان آن لیلی شدیم
 سرکش آمد مرکب و از حدِ مجنون تاختیم
 12 الی آخره . . . و همچنان گفته بود که جهان را از شیرینی شورِ خود پرکردی
 و بسا زرقانِ سیه کار که از هیبتِ شورِ تو تلخ کامه و سیاه جامه شدند؛
 گویند: چون مریدِ مذکور شیخ اسحق بر درِ مدرسه رسید مگر حضرت
 15 خداوندگار در آن حالت در سماع بود؛ آستانه مدرسه را بوسیده باد
 تمام و حضورِ درویشانه در آمد؛ هماندم حضرتِ مولانا این غزل را
 سر آغاز فرمود

شعر (مجتث)

اگر تو یار نداری چرا طلب نکنی
وگر بیار رسیدی چرا طرب نکنی
بکاهلی بنشینی که این عجب کاریست

عجب توئی که هوای چنان عجب نکنی
الی آخره . . . آن درویش بیخود گشته همان غزل را و تاریخِ وقت را
نبشته روانه شد ؛ چون بخدمتِ حاجی بکتاش رسید و قضیه را چنانکه
دیده بود و شنیده کماکان شرح داد و تاریخِ وقت را عرضه داشت ؛
حاجی بکتاش گفت : همان روز بود که دیدم که حضرت مولانا چون
شیرِ غراتان از درد درآمد و فرمود که ای غر خواهر ! شورِ ما از سرِ سر
و طربست نه از سرِ سوز و طلب و گلوی مرا محکم بگرفت ؛ بیم آن
بود که هلاک شوم ؛ سر نهادم و استغفار کردم و اضطرار و تذلل پیش آوردم ؛
در ساعت از دیده من غایب شد ؛ اکنون ای درویشان من سلطنت و عظمت
او در آن مثبت نیست که در تصورِ مثالِ امثالِ ما گنجد ؛ بغیر از امثالِ
مثالِ آن صورتِ معنی مثالِ صورتِ نمی بندد

شعر (مجتث)

چنان لطافت و خوبی و حسن و جان بخشی
کسی ازو بشکیند زهی شقا و ضلال
بجمعهم سر نهادند و محبتِ مخلص شدند

- (۳۱۶/۳) همچنان علمای اصحاب کسّاهُمُ اللهُ جَلَّابِیبَ رِضَوَانِهِ روایت کردند که روزی حضرت مولانا باصحابِ کرام بمسجدِ جمعه می رفتند؛ از ناگاه بجلاّدی مقابل افتاد که چندین خونها کرده بود و گردنِ مردم زده اورا زیارت کرد و عزّت نمود؛ یاران از آن حالت حیران ماندند که او چه اهلِ زیارتست تا مثلِ او سلطانی اورا تعظیم کند؛ بزرگی از آن حال سؤال کرد؛ فرمود که مردی بود از اولیاء الله که در قبابِ غیرت پوشیده مانده بود و دایم آرزو بردی که از قفصِ قالب مرغِ روح را پرواز دهد و بدرجهٔ شهادت رسد؛ حق تعالی سببی ساخت تا مذکور را متهم کردند و این جلاّد اورا از حبسِ قفصِ بدن رها نید؛ آن ولیّ خدا ولایتِ خود را بذهین جلاّد داد؛ همانا که یاران وصفِ حالِ اورا بذو تقریر کردند، در حال جلاّد مسکینِ بجلاّداتِ تمام و صدقِ عظیم بتوبه و استغفار جلدی نمود و از جملهٔ مریدانِ مقبل شد
- 12
- شعر (رمل)

ای بسا سگت پوست کورا نام نیست
لیک اندر پرده بی آن جام نیست

15

- (۳۱۷/۳) همچنان امام ربّانی سیّد المذکرین، مولانا مجد الدین ولد چاغا القیر شهری رَحِمَهُ اللهُ مردی بود متقی و اهلِ ورع و از انواعِ علوم بهره مند و از علمِ اولیا حظّی آوَقَر داشت و از جملهٔ خلفای
- 18

۳۱۷-۳۱۶/۳ K آ ۱۰۴ B آ ۱۱۰ Z

T, I, 414-15; H, I, 297-98

2 باصحاب KZ: با اصحاب B || 3 افتاد BZ شد: K || 7 در قیاب KZ: در قناعت

B || 16 همچنان BK: — Z || المذکرین KZ: المذکورین

ای بسا... جام نیست: MN ج ۳، ص ۲۱۰/۱۴؛ MA، ص ۱۹۸/۱۰

- خداوندگار در خطهٔ روم یکی او بود و شجرهٔ اورا بدستِ مبارکِ خود نبشته ، روایت کرد که در اوّلِ حال از قیرشهر تُرکِ پسری متعلّم بقونیه باهم برده بودم ؛ در مدرسهٔ مولانا در خدمتِ من 3 می بود ؛ مگر شیِ حضرتِ مولانا در صحنِ مدرسه تا نصف اللیل کَالْقَمَرِ لَبْدَةَ اَلْبَدْرِ سَتَرِ می فرمود و جمیعِ اصحاب در خواب رفته بودند و آن طالبِ علم تُرکِ آهسته آهسته درسِ خود را تکرار می کرد و مراقبِ احوالِ خداوندگار می بود و مرا هم خواب غلبه کرده ؛ فقیهِ تُرکِ می بیند که حضرتِ مولانا بر نورِ سبزِ راکب شده اندک اندک جانبِ روزن بالا رفتن گرفت ؛ چون بروزن رسید فقیه مرا بیدار کرد و چون بر آن اطلاع یافتم ، نتوانستم تحمل کردن و خود را گرفتن ؛ ببخودوار نعرهٔ زدم و بیهوش گشتم ؛ یارانِ خفته یکبارگی بیدار گشتند و چون من بخود آمدم فرمود که مجدالدین چرا نعره می زنی و طعمهٔ خود را از حوصله بیرون می اندازی ؟ تُرکی نو مرید می تواند تحمل کردن توافشا می کنی ؛ ابدلانِ حق را ازینها بسیار باشد ؛ محرمیت حاصل کن تا محروم نشوی ؛ همانا که مَن کَتَمَ 15 سِرَّهُ مَلَکَ اَمْرَهُ نه که فرمودهٔ مردانست

شعر (رجز)

- 18 گر رازدارستی بشر پیدا نگردي خير و شر
هرچه که ناپیداستی بر وی همه پیداستی

1 یکی BK : Z || مبارک BZ : متبرک K || 2 قیرشهر KB : قیرشهری Z || 3 مثل KZ : — B باهم BZ : بهم K || 11 من KZ : — B 17 شعر BZ : — K || 19 ه ناپیداستی KBZ : ناپیداستی Kh

- (۳۱۸/۳) همچنان یارانِ خاص که محلّ اجتناب و اختصاص داشتند و بانوارِ اخلاص منور بودند روایت چنان کردند که روزی حضرت مولانا در مدرسه خود فرمود که خدمت مولانا شمس الدین ماردینی 3 مردِ ولیست، اما خود را نمی داند تا او را از خودی خود واقف کنیم؛ چه بعضی از اولیا هستند که ولایت خود را نمی دانند و بعضی ولایت خود را موقن اند، اما دیگری را نمی دانند و بعضی کمال کرام 6 آنانند که ولایت خود را و دیگری را عین الیقین می بینند و حق الیقین می دانند و ایشان ساقیانِ کامل اند و از مشربِ کوثرِ محمدی می نوشند 9 و این شمس الدین ماردینی ما را روزی مردی از مردانِ خدا نظرِ عنایت انداخته بود تا از آن نظرِ مبارک بی نظیرِ عالم شد و ولی گشت؛ چون یاران این خبرِ خیر را بمذکور رسانیدند که حضرت مولانا در حق 12 شما امروز در مدرسه میان چندین اکابر چنین گواهی داد؛ در حال سر نهاد و شاذها کرده گفت: همچنانست که مولانا فرمود و حکایتی کرد که روزی مرا حق گشته بودم و در شهرِ حلب در مدرسه تحصیل می کردم و بتکرار هدایه مشغول بودم؛ دیدم که ناگاه درویشی از در 15 در آمد و از من آب در خواست کرد؛ بی تعلل و توقف برخاستم و کوزه آب بدست درویش دادم و قدری طعام ما حاضر که داشتم در پیش درویش دلریش نهادم؛ از آن حرکت موزون من دیدم که درویش 18

T, I, 416; H, I, 302

۲۱۳ K آ ۱۰۴ B آ ۱۱۰ Z ۳۱۸/۳

- 1 اجتناب KZ: اجتناب B || 6 دیگری را KZ: دیگری B || 7 آنانند KB: آنند Z || ماردینی Bb: — KZB || 10 مبارک KZ: مبارک B || 11 غیر BK: — Z || 12 چنین BK: — Z || 13 کرده KZ: کرد B || 16 کرد BK: کرده Z || 17 بدست درویش Z: بدویش BK || 18 دیدم KZ: دید B

خوش شد ؛ و در من یک نظری عجب بکرد ؛ همانا که از لذتِ نظری
 شبرینِ او چنان ذوقناک شدم که انزالِ منی شد و من در آن خوشی
 تا خود را جمع کردم دیدم که در ریش رفته بود و غایب گشته و هنوز
 لذتِ آن نظر در کامِ جانِ من باقیست ، اما چون بحضرتِ مولانا
 رسیدم و این عظمت را دیدم و ملحوظِ نظرِ عنایتِ او گشتم حلاوتِ
 آن نظر را در مقابلهٔ این عنایتِ کم از قطرهٔ دیدم از دریای محیط و ذرهٔ
 یافتم از نیرِ اعظم ؛ والله الحمد والمِنَّه که بعنایتِ و ارشادِ او سلطانِ
 ولی شناس نیز گشتم

۳۱۹/۳) همچنان اصحابِ عظامِ اسَکَنَهُمُ اللهُ فِی الدَّارِ السَّالِمِ
 روایت چنان کردند که شیخ بدرالدینِ تبریزی مردی بود ذو فنون
 و در فنِّ کیمیا و صنعتِ سیمیا بو علی سینا بود و در حکمتِ حکمای
 حکمتِ سُقراطِ ثانی و افلاطونِ یونانی ؛ چون بدار الملکِ قونیه رسید
 بانیِ تربهٔ مقدّسِ امیرِ علَمُ الدّینِ قیصرِ رَوْحِ اللهِ رَوْحَهُ مذکور را
 بحضرتِ سلطانِ ولد دلالت نمود و هنرمندیِ او را عرضه داشت و نمود که
 او دعوی میکند که هر روز هزار درمِ سلطانی بخدمتِ یارانِ مُجری
 دارد ؛ چه اصحابِ بیشترند و وجهِ اخراجاتِ کتر ؛ حضرتِ ولد که
 مربّیِ تمامِ اصحابِ و امرا و اهلِ آداب بود این قضیه را در بندگی
 والدِ خود عرضه داشت و حضرتِ مولانا هیچ نفرمود ؛ علیها چون

T, I, 417 ; H, I, 303

K ۲۱۴ B ۱۰۴ Z ۳۱۹/۳

۱ در من BZ : بر من K ۲ انزالِ منی شد BKZ : متحیر گشتم و بی خویش شدم

Kh ۳ تا KZ : — B : کردم BK : کردن Z ۷ نیز KZ : نیز B ۸ نیز Z : —

BK ۹ فی K : — BZ ۱۴ او KZ : B ۱۵ که BK : — Z

۹ همچنان . . . من ۱/۲۷۸ بود : ر. ک. به سپسالار ، ص ۳۹

بدرالدین تبریزی بادبِ تمام درآمد و سرنهاذ بصدقِ درون مریدِ
خلاص شد

- 3 (۳۲۰/۳) همچنان حضرت ولّیه الله فی الارض فاطمه خاتون والده
شیخ ما سلطان العارفين چلبی جلال الدین امیر عارف قدّس الله سیرهما
بنت شیخ صلاح الدین رضی الله عنه که مریم ثانی و صدیقہ ربّانی بود
6 خبر داد که من از شکافِ در نظرمی کردم که خداوندگار درین باب
چه فرماید ؛ فرمود که سبحان الله ، عجب خبریست ، ما سعی میکنیم که
زر را خاک کنیم تا گردِ فتنه او بنشیند و دوزِ کدورتش از دوزمان
9 ما برخیزد یکی آمده است که من خاک را زرمی کنم تا فتنه برانگیزاند
مگر که از اشارتِ الْفِتْنَةِ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ اَيَقْظَهَا بِی خبر
است ، این کار افزائی باشد ، و نمی داند که من زیاده جوئی را دوست
12 نمی دارم ، حتماً ثم حتماً که حق را بندگان هستند که اگر بر سنگ
و کاوِخ نظر کنند بی علتِ کیمیا زر و باقوت گردد ؛ همچنان برخاست
و دستِ مبارک را بر استونِ مرمرینِ مدرسه نهاد ، در حال دیدم که استونِ
15 مرمر همچون آفتابِ درخشنده زرین شد تا لمعانِ آن چشمها را خیره
کرد ؛ اصحاب و بدرالدین تبریزی نعره زنان بجمعهم بیهوش گشتند ؛
مرا عقل زایل شده است و چون بخویش آمدم فرمود که بهاء الدین

T, I, 418 ; H, I, 303

۲۱۴ K ب ۱۰۴ B ب ۱۱۰ Z ۳۲۰/۳

3 الارض KZ : الارضين B || 6 که خدا KZ : خدا B || 8 کنیم BK : می کنیم
9 | Z | 9 رخیزد KZ : خیزد B | 13 غات KZ : — B || 15 شد KZ : شده B || 16 کشتند
KZ : کشت || 14 مدرسه BZ : — K || 16 کشتند K : کشت

خدمتِ بدرالدین را بصحبتِ جنید الزمان خلیفه الحق چلبی حسام الدین
بیر، تا ملازمِ خدمتِ ایشان باشد

شعر (رمل)

3

تا بدانند که بزر طامع نه ایم مازر از زر آفرین آورده ایم
آنکِ گرخواهد همه خاکِ زمین سر بسر زر گردد و درِ تمین
فارغیم از زر که ما بس پرفنیم خاکیان را سر بسر زرین کنیم
از شما کی کُدیهِ زر میکنم من شمارا کیمیاگر میکنم
همره جانت نگرده ملک و زر زر بده سرمه ستان بهر نظر

6

بعد الیوم بدرالدین هر هنری که می ورزید و صنعتی که بکاری برد
فدای یاران میکرد و عاقبة الامر علم الدینِ قبصر بعد از رحلتِ مولانا
اورا معارفِ تربیه مبارک ساخته بود

(۳۲۱/۳) همچنان از مقرران حضرت منقولست که روزی خدمتِ

12

سلطان رکن الدین اَنبَارَ اللّٰهُ بُرْهَانَهُ پنج همیان سیمِ سلطانی فرستاده
بود؛ خواجه مجد الدین برگرفت و پیشِ مولانا برده؛ بانگ بر وی
زد که بیرون انداز تا هر که خواهد برگیرد

15

شعر (هزج)

قاشی کآنِ تو نبوذ برون انداز از خانه
درونِ مسجدِ اقصی سگِ مرده چرا باشد

18

T, I, 420 ; H, I, 305

۲۱۰ K آ ۱۰۰ B آ ۱۱۱ Z ۳۲۱/۳

2 ملازم K ~ خدمت Z || 3 شعر BZ : مثنوی K || 18 کان KZ : که آن B

4 - 8 تاباند . . . نظر : MN ، ج ۴ ، ص ۳۱۷ / ۶۵۰ - ۶۵۹ ، ۶۷۲ :

MA . ص ۱۳/۳۴۱ - ۲۱، ۱۰

بیرون در انداختند ؛ هیچ کسی بر نداشت ، مجدالدین حال را بحضرت
 مولانا عرضه داشت ؛ فرمود که برو خرج کن ، هم نتوانست تلف کردن ،
 سوم بار پرسید که آن سیم را چه کنم و چه می باید کردن ؟ فرمود که اگر
 3 مرا بحقیقت بی تقلید دوست می داری آن مجموع را بر گیر و در خندق
 ریز تا جانت از حساب آن خلاص یابد ؛ همچنان بر گرفتند و در خندق
 6 قلعه ریختند و خندق پر آب و لجم سیاه بود ، بسا کسانی که در هوس
 آن سیم سپید رویها سیاه کرده جانها باختند ؛ بعد از آن فرمود که مال
 دنیا زهر قنالتست و همگان از بهر او در قتال و تمامت خلق را می کشند
 9 و فانی میکند ؛ تا حدی که مردان خذارا نیز دهان تلخ می کند ؛ الله الله
 احتیاط می باید کردن تا از جمیع آفات سیم سلیم مانی و سلیم عاهات
 او نگردی

شعر (هزج)

دنیانبوذ عیدم من زشتی او دیدم کلگونه نهد بر روان روسپی زرده

(۳۲۲/۳) الحکایه : همچنان مشهور آفاق ، سرور باستحقاق ، اخی
 15 امیر احمد پایپرتی رَحِمَهُ اللهُ که از رؤسای آن دیاربوذ ؛ مردی بوذ
 منعم و ممتوّل و صاحب مقام و بس روزگار دینده و بصحبت اکابر رسیده
 بوذ و چون حضرت سلطان العارفين چلبی جلال الدین عارف
 18 قدّس الله سرّه بذان دیار رسید و جمیع اهالی پایپرت من الذکور
 والانات بنده و مرید او شدند چنان حکایت کرد که در عنفوانی

T, I, 421 ; H, I, 305 ۲۱۶ K ب ۱۰۵ B ب ۱۱۱ Z ۳۲۲/۳

1- 2 بحضرت مولانا KZ : بمولانا B || 3 سوم KZ : سیوم B || 10 آفات

KZ : آفات B || 17 جلال الدین KZ : B || 18 سرّه KZ : + الذریز B

- جوانی چون صیتِ جمیلِ ظهورِ حضرت مولانا جدّ شمای بتواتر اینجا می‌رسید و از عظمتِ حال و قالِ او مسافرانِ عالم روایت می‌کردند مرا هوسِ آن می‌شد که از پذیر اجازت خواسته بطرفِ قونیه عازم 3 شوم و شرفِ دستبوسِ آن حضرت در یابم و البتّه مادر و پدر دستوری نمی‌دادند و بهلا هلا تعبیرِ زمان کردم ؛ شبی از غایتِ شوق و عشقِ تمام برخاستم و چند رکعت نمازِ حاجت گزاردم و بآن نیت 6 چهل بار سورهٔ اَنْعَام خواندم تا مگر اَنْعَامِ حق معاون گشته از سلکِ اَنْعَام بیرون آمده بذآن زیارت مشرف شوم ؛ چون نزدیکِ صبح سر نهادم و بخواب رفتم بهمان صفت و صورت که از یاران 9 و مسافران شنیده بودم حضرت مولانا را بخواب دیدم : فرجیها پوشیده و دستارِ دخانی بر سر نهاده بخانهٔ مادر می‌آید و من بنده پیشتر دویده سر می‌نهم و روی بر خاکِ قدمش می‌مالم و لا بها می‌کنم 12 و او از یاری مقراض می‌خواهد و موی مرا بریده بر رویم بوسها می‌دهد و چند بار بَارَكَّ اللهُ بَارَكَّ اللهُ می‌گوید و می‌فرماید که شیخ مثنویست و من از غایتِ شادی بیدار می‌شوم و مویهای بریدهٔ خود را 15 بر سرِ بالین می‌یابم و ازین حالت حیرتی در من ظاهر می‌شود و از شوقِ آن ذوق چند روزی دیوانه‌وار در کوهها می‌گردم ؛ عاقبة الامر اجلاسِ عظیم کرده فرجی می‌پوشم و باقامتِ سماع و اوضاعِ اجتماع 18 و تلاوتِ مثنوی معنوی شروع می‌کنم بعد از آن ارمغانی نیکو از هر چیزی

1 ظهور BZ : — K || 2 می‌رسید BZ : رسید K || 4 شرف BK : +
 و Z || مادر KZ ~ پدر B || 7 تا مگر اَنْعَام KZ : — B || 11 می‌آید KZ : آمد B ||
 13 یاری KZ : یاران B || 14 که KZ : — B || 17 کوهها BZ : کوهها K || می‌کردم
 KZ : + B || الامر KZ : + سرا B || 18 کرده KZ : — B || اوضاع KZ : و B

ترتیب کرده بحضرت مولانا ارسال کردم و از حال خود اعلام دادم ؛
 همانا که شجرهٔ خلافت فرستاده من بنده را بمیریدی قبول کردند و همچنان
 علامت قبول من آن بود که حضرت شما بدين ديار تشریف داد 3
 و علم اليقين مرا عين اليقين گردانيد و بحق اليقين رسانيد ؛ همچنان پیوسته
 حضرت سلطان ولد مذکور را برادر و یار می خواند ؛ از نو بصدق تمام
 مرید حضرت چلبی عارف گشته تمام فرزندان و اصحاب و اعقاب 6
 خود را مرید آن سلطان کرده و این له عندنا لزلننی و حسن
 مآب (۴۰، ۲۵/۳۸) مقام ایشان شد

9 (۲۲۳/۳) همچنان منقولست که درویشی حضرت مولانا را بخواب
 دیده مرید شد و مویش را بریزند ؛ علی الصباح خواب را بگرام اصحاب
 حکایت کرد ؛ اصحاب آن عزیز را بحضرت مولانا ارشاد کردند تا از
 نو مرید شود و گوید هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلِ قَدْ جَعَلَهَا 12
 رَبِّي حَقًّا (۱۰۰/۱۲) و چون حضرت مولانا آن درویش را بدید
 فرمود که آخر موی او را دوش بر گرفته بوزم و او را قبول کرده ؛
 آن کافی باشد 15

(۲۲۴/۳) همچنان منقولست که روزی خدمت شیخ صدرالدین
 بدرس احادیث مشغول بود و افاضل عالم در آن مجلس حاضر بودند ؛
 از ناگاه حضرت مولانا از در درآمد شیخ استدعا نمود که درس 18

T, I, 423-24 ; H, I, 307 ۲۱۸ K آ ۱۰۶ B آ ۱۱۲ Z ۲۲۴ - ۲۲۳/۳

2 بمیریدی BK : بمیرید Z || 7 کرده BZ : کرد K || 9 که BZ : K —

11 عزیز را KZ : عدرا (۲) B || 13 و چون KZ : چون B || 15 باشد BK : شد Z

17 بودند B : شده Z —

- امروزینه را حضرت مولانا متعهد شود ؛ همانا که در بیان هر حدیثی
چندان احادیث غریب استشهد آورده و بسط معانی عجیب کرد و سبب
ورود احادیث فرمود و تحقیق کرد که حاضران مجلس متحیر ماندند ؛
3 مگر در ضمیر شیخ گذشته باشد که عجا معنی این حدیث آنچنانست که
مولانا فرمود یا چیزی دیگر ؟ چه ما این معانی را از هیچ بزرگی سماع
نکرده ایم و این طرز را نشنوده ایم ؛ همان شب حضرت مصطفی را
6 صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ بخواب می بیند که در صدر خانقاه نشسته است ؛
شیخ پیش می رود و دستبوس رسول کرده میفرماید که معنی آن حدیث
و مقصود من آنچنانست که مولانا فرمود و بر آن مزید نیست ؛ شیخ
9 صدرالدین از غایت شادی بیدار می شود و پیش از آنکه خواب را
بدرویشان وا گوید می بیند که حضرت مولانا از در خانقاه درآمد
و بر صدر صفا بنشست و فرمود که اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا
12 و مُبَشِّرًا (۴۴/۳۳ ؛ ۸/۴۸) لِحَقِّیْقَةِ سِرِّنَا و مُبَشِّرًا لِّكَ
فِی الرُّوْیَاوِ یعنی که گواهی آنچنان شاهد عدل در حق بندگان
15 مقبول باید که در محل قبول افتد ان شاء الله تعالی ؛ هی برخاست ؛
شیخ را اعتماد و اعتقاد و اتحاد یکی در هزار شد
(۳۲۵/۳) همچنان روزی حضرت مولانا بحمام درآمده بود ؛ همان
18 لحظه باز بیرون آمده جامها پوشید ؛ یاران سؤال کردند که خداوندگار چه

T, I, 425 ; H, I, 308

۲۱۹ K ب ۱۰۶ B ب ۱۱۲ Z ۳۲۵/۳

1 حضرت BK : — Z || شود BZ : باشد K || که BZ : — K || 2 آوردم B :
+ و KZ || کرد BZ : کرده K || 3 فرمود BZ : فرموده K || 4 مکر BK :
+ که Z || معنی KZ ~ این B || 6 نشنوده ایم BZ : نشنیده ایم K || 7 صدر KZ :
— B || 8 آن KZ : این B || 10 صدرالدین B : — KZ || 15 می BZ : مانا K ||
16 و اتحاد KZ : — B || 17 آمده KZ : آمد B || پوشید KZ : پوشیده B

زود بیرون آمد؟ فرمود که دلائل شخصی را از کنارِ حوض دور می کرد تا مرا جا سازد ، از شرمِ آن عَرَق کرده زود بیرون آمدم

3 (۳۲۶/۳) همچنان روزی یاران برای یکی گفتند که مردِ بی وفاست؛

فرمود که وفا خوش است؟ گفتند: آری؛ گفت: اکنون شما وفارا سخت گیرید و دایما فرمودی که بحقٌ وفای مردان و یا گفتی بحقٌ

6 وفا و گفتی

شعر (رمل)

حق تعالی فخر آورد از وفا گفت مَنْ آوَفَى بِعَهْدِهِ غَيْرَنَا

9 مرسگان را چون وفا آمد شعار روسگان را ننگ و بدنامی میآر

بی وفائی چون سگان را عاربود بی وفائی چون روا داری نمود

گر غلامِ هندوئی آرذ وفا دولت او را می زند طال <ال> بقا

12 (۳۲۷/۳) همچنان اوقات اتفاق چنان می افتاد که گویندگان

از غایتِ مداومتِ سماع خسته می شدند؛ روزِ دوشنبه و اما پنجشنبه

بمدرسه دیرترک می آمدند؛ حضرتش می فرمود که چون نمازِ عشاق

15 دست نداد باری نمازِ اشراق بگزاریم و چند رکعت نماز کرد تا گویندگان

می رسیدند و پا کوبندگان سماع می کردند

T, I, 425 ; H, I, 308 ب ۱۰۶ B ۳۲۷ - ۳۲۶/۳ Z ۱۱۲

2 BZ : جای K 4 همچنان K : BZ 12 همچنان BK : Z 13 بمدرسه

B — : KZ

8 - 10 حق... نمود : MN ج ۳ ص ۳۲۳/۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ؛

(۳۲۸/۳) همچنان مگر روزی در بندگی، مولانا رباب می‌زدند و مولانا ذوقها می‌کرد؛ از ناگاه عزیزی درآمد که نماز دیگر می‌گویند؛ لحظه تن زد، فرمود که فی آن نماز دیگر، این نماز دیگر؛ هردو داعیان حقند یکی ظاهر را بخدمت می‌خواهد و این دیگر باطن را بمحبت و معرفت حق دعوت مینماید

(۳۲۹/۳) همچنان از اصحاب یکی تاهل کردی؛ فرمود که انشاء الله یار دینی باشد؛ همچنان روزی درویشی از مساوی گفتن یکی شکایت کرد و از انکار این کار باز گفت؛ فرمود که جهان گیر توان شد اما دهان گیر نی

(۳۳۰/۳) همچنان روزی حضرت مولانا بحمام درآمده بود و بچشم ترحم بحسم مبارک خود نظر می‌کرد که قوی ضعیف و نحیف گشته است؛ فرمود که در جمیع عمر خود از کسی شرمسار نگشته‌ام، اما امروز از جسم لاغر خود بغایت خجل شدم که بزبان حال چها گفت و چها نهفت و چگونه نالها کرد که روزی مرا در آسایش نداری؛ کم از روزی یا شبی که قدری قوت می‌گرفتم تا یارستمی بارکشی کردن، اما چکنم که آسایش من در رنج اوست؛ چنانک گفت:

شعر (هزج)

اگر یکدم بی‌آسایم روان من نی‌آساید
من آن لحظه بی‌آسایم که یک لحظه نی‌آسایم

T, I, 426; H, I, 109 ب ۱۱۶ B آ ۱۱۲ Z ۳۳۰ - ۳۲۸/۳

1 همچنان K: و گویند Z 4 دیگر BK: + که Z 6 همچنان KB: و چون Z 11 فرمود B: فرمودی KZ 10 همچنان BZ: - K 11 حضرت مولانا KZ: - B 13 که KZ: B 17 شعر K: - Z

همانا که آسایشِ عاشقان در تعب است و گنج در رنج و طرب در طاب
و در حوی در ادب

شعر (هزج)

3

کشا کشته است در جانم کشنده کیست می دانم
دی خواهم بیاسایم ولیکن نیستم امکان

(۳۳۱/۳) همچنان روزی مگر حرمِ مولانا کرا خاتون رضی الله
عنها از سرّ این حدیث سؤال کرد که أَكْثَرُ أَهْلِ الْجَنَّةِ الْبُلْدَةُ
چه معنی دارد؟ فرمود که اگر أَبْلَهُ نبوذندی کی بخت و انتہار
خرسند شدندی؟ جایی که دینارِ یارست چه جای جنت و انہارست؟
فرمود که أَكْثَرُ أَهْلِ الْجَنَّةِ الْبُلْدَةُ وَعَلَيَّوْنَ لَدَوِي الْأَلْبَابُ و این
بیت را گفت

6

9

شعر (هزج)

12

در دوزخ اگر زلفِ تو در چنگ آید
از حالِ بهشتیان مرا ننگ آید

ور بی تو بصرای بهشت خوانند
صحرای بهشت در دلم تنگ آید

15

پس هر دون هستی که بتفرجِ باغ بسته شد از دینارِ باغبان محروم ماند

شعر (رجز)

جنت مرا بی روی او هم دوزخست و هم عدو

- 3 من سوختم زین رنگ و بو کو فرّ انوارِ بقا
فرمود که روزی جماعتی صاحب دلان دیدند که رابعه بدستی آتش گرفته بود و بدستی دستی آب و باستعجال می دویذ ؛ سؤال کردند که ای بانوی آخرت کجا می دوی و در چیستی ؟ گفت : می روم که آتش در بهشت 6
زنم و آب در دوزخ ریزم تا این هردو حجاب رهزن از میانه بر خیزند و مقصد معین شود و بندگان خدا خدا را بی غرض رجا و علت خوف خدمت کنند ؛ چه اگر رجای جنت و خوف جحیم نبودی یکی حق را 9
نپرستیدی و مطاوعت ننمودی

شعر (رمل)

- 12 پشت این مستی مقلد کی خمیدی در رکوع
گر نه در جنت امیدِ قلبه و حاواسی
اما مقصود و مطلوبِ مخلص وصالِ محبوبست و هردو عالم تبع 15
آن وصال

شعر (رمل)

- هر چه جز عشقِ خدای احسن است گر شکر خوار بست آن جان کند نیست
18 از خدا غیرِ خلا را خواستن ظنِ افزون نیست و کلتی کاستن

3 من BZ : هم K || زین KZ : B || 4 [فرمود] که Z : فرمود B همچنان

K || 6 می دوی KZ : می روی B || 12 مستی KB : مستی Z || 18 غیر KZ : + از B

4 هر چه... کند نیست : MN ، ج ۱ ، ص ۲۲۶/۳-۸۶ : MA ، ص ۲۵/۹۵

5 از خدا... کاستن : MN ، ج ۵ ، ص ۷۷۳/۵۰ : MA ، ص ۲۴/۴۸

شیخ ماتریدی را گفتند : سَلِّ مَا تُرِيدُ ؛ گفت : اُرِيدُ أَنْ لَا اُرِيدَ
(۳۳۲/۳) الحکایه : همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا

- 3 در تقریرِ معانی گرم شده بود و جماعتی از هر طایفه حاضر بودند ؛
حکایتی فرمود که مگر تُرْکِ بشهر آمده بود ؛ از ناگاه بر درِ
مدرسه رسید ؛ دید که مدرسه را رفته اند و آب افشانی کرده و فُتُهَا
6 بادستارهای بزرگ و جامهای نفیس نشسته اند ؛ بعد از ساعتی دید که
بوابِ مدرسه بیامد و جهتِ هریکی از معنی نان و گوشت و غیره که
راتبه ایشان بود آورده هرکسی را حصّه بداد ؛ تُرْکِ را این حالت
9 قوی خوش آمد ؛ روزِ دیگر تُرْکِ بیچاره تُرْکِ عیال و دینه خود
کرده برخود دستاری وجبه راست کرده بمدرسه در آمد و بمدرّس
سلام داد و در جنب او بنشست ؛ مگر مدرّس فقیه فقیر بود ؛ بفرست
12 معلوم کرد که او عالم نیست و آن را برای غرضی کرده است ؛ مدرّس
فرمود که ای عزیز من بآرایشِ ظاهر و جنبه و دستار کسی دانشمند
و فقیه نمی شود و بی مجاهده کسی بمشاهده نرسیده است ؛ سالها خون
15 جگر باید خوردن و تکرار تکرار می باید کردن و دود آلودِ چراغ
باید شدن تا مگر بِتَوْفِیقِ اللَّهِ و عِینَیْتِهِ ناکسی کسی شود و از وجود
او کسان و ناکسان کسی توانند آموختن ؛ اکنون مثالِ جماعتی که
18 صورت پرستان اند و در زیبِ صورت مانده اند و بتربیت ظاهر اکتفا
کرده و فرجی را برای صورت پوشیده اند و هرگز معنی دان و معنی

T, I, 429 ; H, I, 311 ۲۲۱ K آ ۱۰۷ B ب ۱۱۳ Z ۳۳۲/۳

- 5 مدرسه را KZ : مدرسه || 7 غیره KZ : غیره B || 8 ترک را KZ : ترک B ||
10 کرده KZ : کرد B || 12 کرده است BK : کرده Z || 15 تکرار تکرار BK : تکرار
Z || 16 عنایت BK : عنایت Z || 17 و ناکسان KZ : B || 19 فرجی را BZ : فرجی K

بین و معنی کش نیستند ، همچو آن تُرْکند که گفته آمد ؛ سالها زحمات
بایذ کشیدن تا مگر آدمی یکدمه آن دی گردد و گفت :

3 شعر (رمل)

سالها بایذ که اندر آفتاب لعل بایذ رنگ و رخشانی و تاب
تا که پُشکی مُشک گرد ذای مرید سالها بایذ در آن روضه چرید
6 همچو تازی شد دل و جان در شهود تا سر رشته بمن روئی نمود
چون خیالی میشود در زهد تن تا خیالات از درونه روفتن

(۳۳۳/۳) همچنان مقبول کُمَل الاحرار شیخ محمود نجات رَحِمَهُ

- 9 الله روایت کرد که روزی در مدرسه مبارک سماع عظیم بود و خدمت
شیخ فخرالدین عراقی که از عارفان زمان بود در آن ساعت حالتی کرده
خرقه و تحفیفه اش افتاده می گشت و بانگها می زد ؛ همانا که حضرت
مولانا در گوشه دیگر سماع می کرد و خدمت مولانا اکمل الدین طیب
12 با جمیع علماء و امراء نگاه داشت می کردند ؛ بعد از سماع اکمل الدین
فرمود که خداوندگار راستین ، خدمت شیخ فخرالدین عراقی ازین
بیش خواہای خوش خواهد دیدن ؛ فرمود که اگر سر این
15 سو کنذ و خُسبذ ؛ آخر الامر ملحوظ نظر عنایت گشته باجاست

T, I, 431 ; H, I, 312

۱۱۳ Z ۳۳۳/۳ ب ۱۰۷ B ۲۲۲ K

1 کته آمد K : کته اند BZ 4 b رخسانی KZ : رخشان B 8 کل KZ : کال B

10 ساعات K : ساعت Z 16 خند BK : خند

- 4 سالها ... تاب : MN ج ۱ ، م ۲۵۹۲/۱۵۹ ، MA م ۲۱/۶۸
5 تا که ... چرید : MN ج ۵ ، م ۲۴۷۲/۱۵۸ ، MA م ۱/۴۹۸
6 همچو ... نمود : MN ج ۶ ، م ۲۹۴۳/۴۴۰ ، MA م ۱/۶۲۱
7 چون ... روفتن : MN ج ۵ : م ۲۸۱۶/۱۸۰ ، MA م ۱۹/۵۰۸

آن حضرت معین الدین پروانه شیخ فخرالدین را بجانبِ توفات دعوت کرده خانقاهِ عالی جهتِ او عمارت فرمود و در آن جایگاه شیخ خانقاه شد و پیوسته شیخ فخرالدین در سماعِ مدرسه حاضر شدی و دایما از عظمتِ مولانا باز گفتی و آنها زدی و گفتی که او را هیچ کسی کما یتَجَبَّی ادراک نکرد ؛ درین عالم غریب آمد و غریب رفت

شعر (رمل)

در جهان آمد و روزی دو بما رخ بنمود

آنچنان زود برون شد که ندانم که که بود

(۳۳۴/۳) همچنان روزی حضرت مولانا در میانِ معرفت فرمود که

این آبِ جوئی که ماهیان در وی مقیم اند تا نان ریزد در وی نریزی

ماهیان سر برون نمی کنند و بدان ناپاره ها نمی پیچند ؛ همچنان جوی

حکمتِ ما که در جوی روانِ ما روانست تا صدقِ طلب و اعتقادِ

درست و اخلاصِ بی ریا در وی نریزی ماهیانِ معانی ما علی قدرِ

هِیمِ اَلْمُسْتَمِيعِينَ وَالطَّالِبِينَ ازین جوی سر نمی کنند و گرفتارِ شصتِ

هیچ صبادی نمی شوند ؛ همانا که تذلل و افتقارِ عظیم می باید که

اضطراب و اضطراز موجبِ استحقاقست اَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ

اِذَا دَعَاہُ (۶۲/۲۷)

شعر (رمل)

- حق تعالی گر سماوات آفرید از برای دفع حاجات آفرید
 ۳ هر چه روئید از پی محتاج رُست تا بیابد طالبی چیزی که جُست
 تا نگرید طفلکِ نازک گلو کئی روان گردد ز پستان شیر او
- (۳۳۵/۳) همچنان روزی مگر عزیزی از یاران غمناک شده بود ؛
 ۶ حضرت مولانا اورا فرمود که همه دلتنگی دنیا از دل نهادگی این عالمست ؛
 هر دمی که آزاد باشی ازین جهان و خود را غریب دانی و در هر رنگی که
 بنگری و هر مزه که بجشی دانی که با او نمانی و جای دیگر می روی
 ۹ دلتنگ نباشی ، طُوبَى لِمَنْ جَالَسَ أَهْلَ الْفِقْهِ وَالْحِكْمَةِ
 وَخَالَطَ أَهْلَ الذُّلِّ وَالْمُسْكِنَةِ ؛ باز فرمود که آزاد مرد آنست که
 ازرنجانیدن کسی رنجد. جوانمرد آن باشد که مستحق رنجانیدن را
 ۱۲ رنجاند ؛ چنانک گفت :

شعر (خفیف)

- تا درین خرقه ایم از کس ما هم رنجیم و هم رنجانیم
- (۳۳۶/۳) همچنان مرویست که روزی یکی از اصحاب از قلات اسباب
 ۱۵ شکایت می کرد و بحضرت مولانا لاها می نمود ، تا وی را قدری دنیاوی
 دست دهد ؛ فرمود که برو و مرا دشمن گیر و هیچ دوستم مدار تا دنیا

T, I, 432 ; H, I, 313

۲۲۳ K آ ۱۰۸ B آ ۱۱۴ Z ۳۳۶ - ۳۳۵/۳

Z — : BK شعر I 10 || Z باز فرمود K — :

2 - 4 - حق . . . شیر او : MN ج ۳ ، م ۲۰۹/۱۸۳ ، ۳۲۰۸۳ ، ۳۲۱۳

MA م ۲۷۸/۲ ، ۴۰۱

ترا دوست گیرذ وحق تعالی ترا دنیا دهد ؛ گفت : نتوانم ؛ فرمود که
پس برو در بی نوائی و درویشی صبرکن تا بنوائی استماع کنی ؛ چه دین
3 با دنیا بیکجا جمع نمی شود مگر مردانِ حق را و این بیت را گفت :

شعر (هزج)

ای طالبِ دنیا تو یکی مزدوری وی عاشقِ خلد ازین حقیقت دوری
6 وی شاذ بهر دو عالم از بی خبری شاذی غمش ندیده معذوری
(۳۳۷/۳) همچنان مگر شخصی کیسه پر زر یاوه کرده بود
و بیخودوار می دوید و از هرکسی می پرسید ؛ از ناگاه بحضرت مولانا
9 رسید ؛ فرمود که مگو که گم کردم ، بلکه بگو که یافتم

(۳۳۸/۳) همچنان درویش دلریشی روایت کرد که روزی شخصی
بحضرت مولانا مقابل افتاد ، سر نهاد و گفت که ازین عالمِ دون قوی
12 سیر و ملول شده ام کاشکی بدان عالم می رقم باری می آسودم که حضرت
باری تعالی آنجاست ؛ فرمود که چه دانی که اگر اینجا باشد

شعر (هزج)

15 بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست
در خود بطلب هر آنچه خواهی که تویی

T, I, 433 ; H, I, 314 ۲۲۴ K ب ۱۰۸ B ب ۱۱۲ Z ۳۳۸ - ۳۳۷/۳

3 این بیت را Z : بیت B این را K || 7 مکر KZ : — B || 9 که مگو که BK :
مگو Z || که KZ : — B || 10 همچنان BK : — Z || 11 افتاد BZ : شد K || سر نهاد
KZ : — B || 13 دانی که BZ : دانی K

- (۳۴۹/۳) همچنان مگر عزیزی را از یاران در مجمعی عظیم اتفاق افتاد و هریکی از هر بابی فصلها می خواندند و فصلهای می جستند و آن عزیز هیچ نمی گفت؛ حضرت مولانا فرمود که یارا چرا تو هم معرفتی 3 و سخنی نگفتی؟ گفت: مجمع اکابر بود، متوهم شدم؛ فرمود که تو دهان بایستی گشادن ما خود می گفتیم
- (۳۴۰/۳) همچنان قذوة الاحصاب چلبی جلال الدین المعروف بابن اسفهمالار رَحِمَهُ اللهُ که از عرفای اصحاب و امیر زاده شهر بود حکایت کرد که روزی حضرت مولانا مرا با چند یاری بقصریه پیش پروانه قاصد می فرستاد؛ نامه املا فرموده حضرت چلبی حسام الدین بنوشت و در ضمن مکتوب گفتنیها را گفته دُرر معانی سفته بوذند؛ چون نامه مبارک را بر سر دستار زدم سر نهاده پایهای مبارک خدانوگذار را بوسه دادم و گفتم: اگر بزبان پیغام پرسند چه گویم؟ 12 فرمود که تو آنجا چون دهان باز کنی ما گفتنی را بگوئیم؛ چون بخدمت سلطان و امرا رسیدیم و سلام مولانا را رسانیدم همگان بر سر پا برخاسته اکرام عظیم کردند و ایستاده پروانه مکتوب را بعبارت شیرین فرو خواند و در هر محلی آفرینها می کردند و بمطلوب ما اجابت نموده از عظمت خدانوگذار سؤال کردند که چه می کند و مزاج مبارکش چو نیست؟ چندان حقایق و دقائق گفته ام که بی خود شده ام؛ پروانه 18

T, I, 434; H, I, 315 ۲۲۵-۲۲۴ K ب ۱۰۸ B ب ۱۱۴ Z ۳۴۰ - ۳۴۹/۳

4 سخنی BK: سخن Z || 8 روزی KZ: روز B || 9 می فرستاد KZ: +
و B || فرموده Z: فرمود BK || 10 گفتنیها را Z: گفتنیها BK || 11 مبارک را BK:
مبارک Z || نهاده BZ: + بر K || 12 خدانوگذار را BZ: خدانوگذار K || بزبان BZ:
زبان K || 15 برخاسته KZ: برخاست B || 16 کردند BK: کرد Z || 18 که KZ: B -
شده ام KZ: شدم K

وامرا گریها می کردند و افسوسها می خوردند که چرا از آن حضرت دورند و از آن صحبت و دیدار مهجور، عاقبت پروانه از من پرسید که خدمت چلبی بارها تشریف می فرمود اما مثل این بار شمارا پر بار معرفت و معانی ندیده ایم، حکایت را باز گفتم؛ هشان باتفاق سر نهادند و تحسینها کردند و بسی خدمتها و نعمتها که فرستادند

- 6 (۳۴۱/۳) همچنان خدمت افلاطون زمان خواجه اکمل الدین طیب طاب الله ثراه روزی زیارت مولانا آمده بود و آن روز در خانه چلبی حسام الدین بودند؛ مگر اکمل الدین جامهای بس نفیس پوشیده بود و چوقای سقر لاط سرخ با پوستین سمور بردوش گرفته؛ بعد از لحه حضرت مولانا در گوش اکمل الدین سری گفته فی الحال سر نهاد و جامها را بقوالان داده روانه شد؛ حضرت چلبی حسام الدین از مذکور پرسید که مولانا در گوش شما چه می فرمود و موجب سجده و حالت چه بود؟ گفت: مرا در ضمیر می گذشت که باین جامهای نفیس زنانه در نظر مردان حق چون آمدم و چون یافت شدم؟ و این حرکت هیچ مصلحت نبود؛ همانا که خود را بغایت بیچاره و شرمسار دیدم و حال دیگرگون گشت؛ همان ساعت در گوشم فرمود که فارغ باش و اندیشه مکن و خجل مشو؛ جامه جان ما که تن است نزد ما اعتباری ندارد تا جامه بارانی را که بیرونست چه اعتبار خواهد بودن که ان الله لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَلَا إِلَى أَعْمَالِكُمْ وَلَكِنَّ يَنْظُرُ إِلَى

T, I, 435 ; H, I, 316

۲۲۵ K ب ۱۰۸ B آ ۱۱۵ Z ۳۴۱/۳

1 می کردند KZ : کردند K || می خوردند BZ : خوردند K || 4 ندیده ایم BK :

ندیده ام Z || 5 خدمتها BZ : خدمتها K || 10 لحه KZ : انج (۴) B || 6 کته BZ : گفت K

قُلُوبِكُمْ وَنِيَّانِكُمْ؛ جهدی کن که تو معرفِ جامه شوی، نه جامه معرفِ تو و من از خوشیِ آن عنایتِ جامه‌ها را بقوالان شکرانه دادم و چندانکه اکمل‌الدین در قیدِ حیاتِ بوذ دیگر جامه‌های بتکلف نپوشید 3

(۳۴۲/۳) همچنان ملازمانِ صحبت و خادمانِ خدمتِ روایت چنان کردند که حضرتِ مولانا حیدر وار سیر را دوست می‌داشت؛ بعد از آنکه ده پانزده روز بلکه بیست و سی روز گذشتی که اصلاً 6 افطار نکردی سیر دانه‌های خام می‌خورد و می‌فرمود که حضرتِ مصطفیٰ بامیرالمؤمنین علی هردم اشارت می‌فرمود که یا عَلِيُّ كُلِّ الثُّومَ نَبَاً بر جعتی و حکمتی که او داند 9

(۳۴۲/۳) همچنان حضرتِ کراکا والدۀ چلبی عارف قَدَسَ اللّهُ سِرَّهُا روایت کرد که قربِ ماهی حضرتِ مولانا را ندیدم که چیزی افطار کرد و من هنوز نو عروسِ بوذم و معلمِ من حضرتش بوذ؛ روزی 12 فرمود که فاطمه خاتون، درخانه ما ماست هست؟ گفتم: بلی هست، اما بغایت ترش؛ فرمود که در کاسه بزرگ کرده در پیش او نهادم؛ فرمود که بیست سر سیر بکوب و در آنجا کن تا لذت گیرد؛ نیمشب 15 دیدم که باز آمد و ماست بخواست و نانه‌های بیاتِ کره زنگک گرفته را در آنجا ترید کرده تمامِ آن کاسه را بخورد و من قدری از آن ماست در دهان کردم، فی الحال زبانه آبله کرد از غایتِ جدتِ آن؛ 18

T, I, 436-37; H, I, 317 ۲۲۶ K آ ۱۰۹ B ب ۱۱۵ Z ۳۴۳-۳۴۲/۳

2 شکرانه BK: — Z || بقوالان K ~ شکرانه B || 9 بر جعتی و B: جهت KZ ||

10 کراکا Z: کرها (وبا کوا) B فاطمه که KZb || 14 در پیش KZ: پیش B || 16 ماست

KZ: ماست را B || زنگک BZ: — K || 17 ترید KZ: ترتیب B || ازان KZ: — B

همچنان کاسه را لیسیده بمن داد و بنماز تهجد شروع فرمود ، حتی مطلع الفجر و چون یاران جمع آمدند بسماع مشغول شد تا هفت شبانروزی قرار نکرد و لحظه نیارامید ؛ روز هشتم بجمام رفته ؛ هفته دیگر در آنجایگاه بود و عالمیان بذهن قدرت و قوت عظیم حیران مانده بسی منافقان که زنار بریزند و موافق شدند و از مخالفت استغفار کرده موافقت نمودند ؛ همچنان روزی فرمود که ما ازین عالم سه چیز را اختیار کردیم : یکی سماع و یکی فُقاع و یکی حمام

(۳۴۴/۳) همچنان منقولست از چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس که او روایت کرد که روزی حضرت فرزندِ خداوندگارم ملکه خاتون رَحْمَہُا اللہُ مملوکه خود را رنجانیده بود ؛ از ناگاه حضرت مولانا از در درآمده بانگی بروی زد که چراش می زنی و چراش می رنجانی ؟ چه اگر او خاتون و تو کنیزک بودی چه خواستی کردن ؟ می خواهی که فتوی دهم که در کل عالم غلام و کنیزک هیچ نیست الا حق را و فی الحقیقه همه برادران و خواهران ما اند که مَا خَلَقْکُمْ وَاَلَا بَعَثْکُمْ اِلَّا کَنْفُسٍ وَاَحَدَةٍ (۲۸/۳۱) ؛ در حال توبه کرده او را آزاد کرد و هر چه پوشیده بود بر وی پوشانید و چندانک در قید حیات بود دیگر غلامان و کنیزکان را تعرض نرسانید و بر سنتِ نبوی سلوک نموده می گفت

T, I, 437 ; H, I, 317

۲۲۶ K آ ۱۰۹ B ب ۱۱۵ Z ۳۴۴/۳

2 مطلع BZ : تطلع K || بسماع BK : + شروع Z || شبانروزی KZ :
 شبانه روز B || 4 عظیم BZ : — K || مانده KZ : مانده B || 6 چیز را BK : چیز Z ||
 9 حضرت BK ~ فرزند Z || 10 رحما Z : رحما که B رحما K || 12 و تو کنیزک
 بودی BK : بودی و تو کنیزک Z || 16 دیگر Z — K

شعر (رمل)

- شرم دارم از نبی ذو فتون اَلْبِسُوهُمْ كَفْتِ مِمَّا تَلْبَسُونَ
مصطفی کرد این وصیت بابتون اَطِيعُوا الْاَذْنَابَ مِمَّا تَاْكُلُونَ 3
من چو پوشم از خز و اطلس لباس ز آن پوشانم حشمت را فی پلاس
(۳۴۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا از کثرت
سماع و لطافت مزاج هنگام شتا زکام شده بود، که الزکام امان من 6
السرسام و هو یقطع عرق الجذام، اوله فصد و آخره
حمام؛ همانساعت قصد فصد کرده پیراهن خود را بفصد بخشید؛
دوم روز بحمام رفت 9
(۳۴۶/۳) همچنان بزرگی سؤال کرد که در عقب کل صلوات
مکتوبه آیه الكرسي خواندن چه حکمت دارد؟ فرمود که قال النبی صلی الله
علیه وسلم من قراء آیه الكرسي عقب کل صلوة مکتوبه 12
قبض الله روحه ینفسیه؛ عجا از آن عظیمتر چه فایده و حکمت
باشد که جان ترا بدست خود او قبض کند و فیض رحمت فرماید؛
لا جرم حضرت مصطفی علیه السلام دایما می خواند و امت خود را هم 15
بر قراءت آن ترغیب و تحریض می فرمود و فضیلت آیه الكرسي از عرش
عظیم عظیم ترست و در هیچ کتابی نیست، مخصوص بمصطفاست و بامت
مرحوم او علیه السلام 18

T, I, 339; H, I, 319

۲۲۸ K ب ۱۰۹ B آ ۱۱۶ Z ۳۴۶-۳۴۵/۳

7 السرام KZ: سر السام (!) B || 10 در عقب KZ: در عقب B || کل B

Zb: - || KZ 12 مکتوبه BK: + مفروضة Z 16 می فرمود BK: فرمود Z ||

17 عظیم عظیم KZ: عظیم B

2-4 شرم... پلاس: MN ج ۶، ص ۳۹۷۴/۵۰۱ - ۳۹۷۵، ۳۹۷۳

MA ص ۶۴۶/۶-۷

(۳۴۷/۳) همچنان یارانِ عتیق که سالکانِ طریقِ تحقیق و مستانِ جامِ رَحِیقِ بوذند رِضوانُ اللهِ عَلَیْهِم اَجْمَعِین چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا فرمود که یارانِ ما تربه' مارا بلند سازند تا از مسافتِ دور پیدا شود که هر که تربه' مارا از دور ببیند و اعتقاد نماید و بولایتِ ما اعتماد کند ایزدِ تعالی او را از جله' مرحومان گرداند ؛ علی الخصوص که کسی بعشقِ تمام و صدقِ بی ریا و حقیقتِ بی مجاز و یقینِ بی گمان بیاید و زیارت کند و نماز گزارد و هر حاجتی که دارد بخواهد ، باری سبحانه و تعالی جمعِ حاجاتِ او را بر آورده گرداند و بمقاصدِ خود برسد و مطلوبِ او دینی و دنیاوی حاصل شود

شعر (محنت)

۱۲ ز بس دعا که بکردم دعا شدست وجودم
که هر که بیند رویم دعا بخاطر آرد
همچنان فرمود که دعا همچون تیرست و آمینِ یارانِ پره‌ای آن تیر

شعر (هزج)

۱۵ بخواه ای دل چه می خواهی عطاء نقد و شه حاضر
که آن مه رو نفرماید برو تا سالِ آینده

(۳/۳۴۸) همچنان نقلیست صحیح که روزی حضرت مولانا فرمود که هفت کُرتِ تر به ما را عمارت کنند ؛ آخرین بار ترکی بیرون آید مُتَمَوِّل و تر به را یک خشت از زر و یک خشت از نقره خام بسازد و حوالی تر به ما شهری شود پس بزرگ و تر به ما در میانه شهر بماند و در آن زمان مثنوی ما شیخی کند

(۳/۳۴۹) همچنان از باران کبیر منقولست که روزی در بندگی مولانا حکایتِ سبعة خوانی صاین الدین مَقْرَی می کردند که ابو حفص دوران و قالون زمانست و هر شب باید که ختم قرآن کند ، آنگاه آرامد ؛ فرمود که آری ، گردگان را نیکو می شمرد و از مغزِ نغزش حظی ندارد و فرمود که کتابُ الله مَبْنِی عَلَی اَرْبَعَةٍ : العبارةُ وَالْاِشَارَةُ وَاللَّطَائِفُ وَالْحَقَائِقُ ؛ فَالْعِبَارَةُ لِلْعَوَامِ وَالْاِشَارَةُ لِلْخَوَاصِّ وَاللَّطَائِفُ لِلْاَوْلِيَاءِ وَالْحَقَائِقُ لِلْاَتْبِیَاءِ ؛ و آن عزیز پیوسته بعبارت عبارت مشغولست و از اسرار آن معجوب

(۳/۳۵۰) همچنان روزی صاین الدین بتکلف می گوید که امشب بعشق مولانا قرآن را ختم کردم ؛ فرمود که چون نظری قیدی؟ فی الحال سر نهاد و گریان شد و مولانا فرمود

شعر (رمل)

بر دلش گرتافتی گفت لبش ذره ذره گشته بودی قالبش
که لو آنزلنا کتاباً لِلْجَبَلِ لَا تُصَدِّعُ ثُمَّ اَنْقَطَعَ ثُمَّ اَرْتَحَلَ
لَرَأَيْتَهُ خَاشِعاً مُتَّصِداً عَامِنَ خَشْيَةِ اللهِ (۵۹/۲۱) و درین باب چه معانیها

۳/۳۴۸ - ۳۵۰ Z ۱۱۶ ب B ۱۱۰ K ۲۲۹ T, I, 441 ; H, I, 320

9 می شمرد BZ : می شهادت K || 12 اسرار KZ : سر B

18 که ... ارتحل MN : ج ۲ ، ص ۲۷۵/۵۰۹ : MA ، ص ۱۱۶/۱۱

که می فرمود و فرمود که امام ابوحنیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شبی نمازِ عشا می کرد، سورهٔ اِذَا زُلْزِلَتْ اَلْاَرْضُ زِلْزَالَهَا (۱/۹۹) فرو خواند؛
 3 چون بدين آیه رسید که فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (۷/۹۹) شهبهٔ بزد و بیوش گشت؛ گویند: هفت شبانروزی بر سر سجاده بیخود مانده بود از هیبت اسرارِ قرآن؛ اگر قرآن خوانی آنچنان
 6 خوان که ترا بخواندند نه آنک از غفلت آن خواندن برانندت و سرَّ رَبِّ تَالِي الْقُرْآنَ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ اینست

شعر (هزج)

9 عروسِ حضرت قرآن نقاب آنگه براندازد
 که دارالملکِ ایمان را مجرد بیند از غوغا

(۳۵۱/۳) همچنان کُمَلِ اصحابِ درایت روایت چنان کردند که
 12 روزی قاضی سراج الدین اُرْمَوِی رَحِمَهُ اللهُ که در جمیع علومِ عقلی و نقلی شافعی ثانی بود؛ از چند فن معتبر مسایلِ مشکل و نکتِ غرا استنباط کرده مستحضر گشت و بشاگردانِ خود تفهیم داد که وقتی که
 15 مرا در مجمعِ امرا و فضلا با حضرت مولانا اتفاق افتد، میخوام که فضیلت و جستی خود را بوی بنایم، تا معلوم کند که دانشمندی چیست و در آن دم که من در بحث گرم شده باشم و دقیقهٔ از من فوت شود
 18 از هر جایی معاونت کنید؛ همانا که حضرت مولانا صباحی بسروقت

T, I, 443 ; H, I, 321 ۲۳۰ K ب ۱۱۰ B ب ۱۱۶ Z ۳۵۱/۳

1 می فرمود BK : فرمود Z : امام BK : — 12_13 علی و نقلی BZ : علل

و نقل K || نکت BK : نکت Z 18 کنند KZ : کنند B

- قاضی می درآید و سلامی داده بهیبتِ عظیم در وی نظر میکند و بزودی باز بیرون می آید؛ قاضی سراج الدین در پی او بیرون می رود و هیچ کس را نمی بیند و از مردم محکمه سؤال می کند، کسی نشانش نمی دهد؛³ بعد از ساعتی دید که حضرت مولانا از علوی قاضی فروز آمد و روانه شد؛ حیرت آن جماعت یکی در هزار شد؛ خدمت قاضی بالای علوی می رود که نماز صبح را می گزارد؛ می بیند که بر آبگنجهای دیوار علوی مجموع آن مسایل و نکته ها را یگان یگان نبشته است و اسئله و اجوبه آنرا در تحت هر مسئله و نکته ثبت فرموده و در تحقیق آن چندان لطایف غیبی و عینی بیان کرده که⁹ در بیان آید؟ فی الحال قاضی نعره می زند و جامه ها را بر خود چاک می کند و از آن امتحان بارد و تصور شارد استغفار کرده دوان بمدرسه می آید و از حضرت مولانا عذر ها خواسته محبت مخلص می شود و پیش¹² نمانت اکابر و شیوخ این قضیه را باز می گوید و این حکایت در بدایت حال بوده و از آن سبب بود که بعد از نقل مولانا در منع رباب و تحریم سماع جماعتی سعی می کردند و از او استمداد می طلبیدند اصلاً تمکین نمی داد¹⁵ و راضی نمی شد

(۳۵۲/۳) همچنان روزی حضرت چلبی حسام الدین قدس الله

- سیره از حضرت مولانا پرسیده است که هم شهری ما قاضی سراج الدین¹⁸

T, I, 444 - 45 ; H, I, 323

۳۵۲/۳ ۱۱۷۲ B ۱۱۰ ب K ۲۳۱

۱ می درآید Z : در می آید K در می آمد B || داده KZ : داد B || ۶ می گزارش

Z : گزارش K بگزارد B || ۸ فرموده BZ : کرده K || ۱۰ می زند KZ : می زد B

۱۲ می آید KZ : می آمد B || محب Z : + و K || ۱۷ حضرت BK : - Z

چگونه کس است؟ فرمود که نیکو مردست، گردِ حوض می گردد،
موقوفِ یک لکذست؛ امیدست که نوید نشود، بلکه نو امید گردد

(۳۵۳/۳) همچنان خدمتِ چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس رَحِمَهُ اللهُ 3

روایت کرد که چون یارانِ عاشقِ مریدِ مولانا می شنیدند دعا می کرد
و می فرمود که خداوندِ تعالی شمارا از شرِّ گرکانِ کُهن نگاه دارا؛

6 یاران سؤال کردند که ایشان چگونه قومنند؟ فرمود که قاطعانِ طریقِ
حق و اهلِ هوا و بدع و منکرانِ جاهل

(۳۵۴/۳) همچنان منقولست که چون حضرتِ مولانا در سماع

9 مست می شد قولان را می گرفت و همچنان چرخ زنان و پای کوبان
صلوات می داد که اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ،

باز شروع می کرد

12 (۳۵۵/۳) همچنان مگر روزی آینه داری محاسنِ مبارکش را

می ساخت؛ گفت: خداوندگار چه می فرماید؟ چگونه می سازم؟ فرمود:

آن قدر که فرقی باشد میانِ مرد و زن؛ روزِ دیگر فرمود که من

15 بر قلندران رشک می برم که هیچ ریش ندارند و حدیثی فرمود که مِنْ

سَعَادَةِ الْمَرْءِ خِفَّةُ لِحْيَتِهِ، لِأَنَّ اللَّحْيَةَ حَالِيَةُ الْمَرْءِ وَفِي كَثَرَتِهَا

18 اِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ وَهُوَ مِنَ الْمُهْلِكَاتِ و فرمود که بسیاری

ریش صوفیان را خوشست، اما تا صوفی ریش را شانه کردن عارف

بخدا می رسد

- (۳۵۶/۳) همچنان روزی بر درِ مدرسه ایستاده بود و یاران بجمعهم حاضر بودند؛ رو بیاران کرد و گفت: والله والله در عالم کسی نیست بجز یک کس و آن کس با شمامست و از برای شمامست و از بهر شما می کوشد و شمارا می خواهد؛ چنانک گفت:

شعر (رجز)

- ۶ من از برای مصلحت در حبسِ دنیا مانده‌ام
حبس از کجا من از کجا مالِ کرا دزدیده‌ام

یاران شکرها کرده سر نهاند و شاذان شدند

- ۹ (۳۵۷/۳) همچنان خدمتِ ولدِ مدرّس روایت کرد که روزی حضرتِ ولانا فرمود که خواجه فقیه احمد رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ پیوسته گفتی که چهل سال تمام لیلًا و نهارًا مجاهداتِ بی حدّ کردم و ریاضتِ بسیار کشیدم تا مگر عِلّتِ دانشمندی از من بروذ و از آن حجاب بیرون آیم؛
۱۲ می بینم که هنوز اثری باقیست و چندانک لوحِ دل سازه تر، قربت بیشتر؛ همانا که لوحِ محفوظ از لوحِ حافظ اعلاست
- ۱۵ (۳۵۸/۳) همچنان فرمود که حضرتِ والدِ سلطان العلماء فی العالم بهاء الدین ولد رضی الله عنه دایما می فرمود که اگر مارا نه این علمهای تحصیل گسترستی، آن معنی از علم قوی ترستی و می گفت

T, I, 446 : H, I, 324 ۲۳۳ K ب - ۱۱۱ آ - ۱۱۶ Z ۳۵۸ - ۳۵۶/۳

۹ خدمت KZ : - B || ۱۱ سال 2K : + خدمت B || ۱۵ همچنان BK :

و گویند 2 || ۱۶ این KZ : - B

شعر (رمل)

- دل ز دانشها بشستم آشنائی یافتم ظلمتِ هستی بماندم روشنائی یافتم
 ۳ اکنون نادر کسی می باید که چون از مدرسه^۴ فقه بـمدرسه^۵ فقر آید چنان
 باید که حق را یابد

شعر (مجتث)

- ۶ چنانک مدرسه^۶ فقه را برون شوهاست
 بدانک مدرسه^۷ عشق را قوانین است

- (۳۰۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بخدمتِ
 ۹ عارفِ صمدانی علاء الدینِ ثریانوس رَحِمَهُ اللهُ اشارت فرمود که اگر
 از تو سؤال کنند که مولانا که بود؟ جواب ده که نبینی و نشنوی؛
 یعنی نه عظمتِ او را توانی دیدن و نه اسرارِ او را توانی شنیدن؛ بعد
 ۱۲ از آن فرمود که ده من نان را خائیدن و درجیب ریختن قوی سهلست
 اما یکمن نان را خوردن عظیم دشوارست؛ چه این علای ظاهر علومِ
 اهلِ معلوم را می خابند و می ریزند؛ اگر یکبار چنانک می باید خوردندی
 ۱۵ بی آنک خواندندی از زحمتِ خائیدن رهیزندی و خاموشی را پیشه^۸
 خود کردندی

شعر (خفیف)

- ۱۸ شصت فرسنگ از سخن بگریز که زدامِ سخن درین شستی

T, I, 446 ; H, I, 324

۳۰۹/۳ Z ۲۱۶ B آ ۱۱۱ K ب ۲۳۳

۴ باید : BZ ۵ شمر : BK ۶ نان : Z ۷ ده : BZ ۸ سهلست : K — ۱۲

BZ : سهل تراست K

(۳۶۰/۳) همچنان فرمود که در آخر وقت خواجه حکیم سنائی
رحمة الله علیه زیر زبان چیزی می‌منگید؛ محبتان گوش فایده پیش
دهانش بردند، این بیت را می‌گفت 3

شعر (رمل)

باز گشتم ز آنچه گفتم زانک نیست در سخن معنی و در معنی سخن

(۳۶۱/۳) همچنان از اصحاب کرام منقولست: مگر که معین‌الدین 6
پروانه می‌خواست که ولد تاج وزیر را در قونیه قاضی کند و او مردی
بوذ پرفضایل علم ادب؛ اما بی ادب و معجب و از عالم اولیا دور؛
گفت: بسه شرط منصب قضا را قبول می‌کنم: شرط اول آنک 9
رباب را از میان خلق برگیری؛ دوم آنک محضران کهن را که
جلادتان محکمه اند برانی؛ سوم آنک محضران نوراً جامگی دهی تا از
مردم چیزی نبرند، پروانه جواب داد که هر دو شرط را ملتزم می‌شوم 12
و توانم می‌کردن، اما رباب را نتوانم برداشتن که وضع پادشاهی بس
بزرگست، از آن سبب بقضا رضانداز؛ چون این حکایت بسمع مولانا
رسید فرمود که زهی رباب مبارک! والله الحمد که رباب دستگیر او شد 15
و او را از چنگ قضا قضا رهانید؛ عاقبة الامر تمام اولاد او
مرید خاندان شدند

T, I, 447; H, I, 325

۳۶۰/۳ - ۳۶۱ Z ۱۱۸ آ ۱۱۱ ب K ۲۲۳

1 همچنان BK: Z 2 رحمة . . . عليه KZ: B 6 که KZ: B - 10
آنک B: KZ 11 کهن KZ: B 13 می‌کردن KZ: B 14 سب

BZ: K

(۳۶۲/۳) همچنان یارانِ کرام روایت کردند که روزی حضرت سلطان ولد بحضرت والد خود حکایت می‌کرد که این صوفیان با همدیگر چه خوش می‌سازند و صحبت میکنند و با یکدیگر قیل و قال ندارند، 3
اما یاران ما با همدیگر در جنگند بی‌موجبی و سببی و با یکدیگر نمی‌سازند؛ فرمود که آری، بهاء‌الدین، اگر هزار پرمایان در خانه باشند، با همدیگر می‌سازند؛ اما دوحروس در یک محل نمی‌سازند؛ 6
اکنون یاران ما بمثبت خروستند از آن با خروشتند

(۳۶۳/۲) همچنان شیخ محمود صاحب قران روایت کرد که روزی شخصی بحضرت مولانا شکایت می‌کرد که یاران با همدیگر دایم در جنگند؛ فرمود که برادر با برادر اگر چه جنگ می‌کند، اما پدر با هر دو صفاست؛ مگر روزی یاران اتفاق صوفیان را در حضرت مولانا 9
تقریر می‌کردند که با همدیگر چه خوش بر می‌آیند؛ فرمود که بی‌نی چه عظیم فرو می‌روند؛ علامت بر آمدن آدمی آنست که با مردان خدا 12
و اولیای والا صحبت کنند و الا بر آمدن اهل دنیا عین فرو رفتن است؛ چنانکه کرمی در سرگین و چین اگر چه بالا می‌جوشد، هم باز فرو 15
می‌رود؛ بعد از آن فرمود که شیخ همچون آفتاب است؛ دست بدامن آفتاب زنید و خود را بوی تسلیم کنید، اگر بر آید بهم بر آید و اگر افول کند ۱۸
مگر غروب کنید تا تسلیم کلتی و انقیاد پیر و مطاوعت وی ثابت شود

۳۶۲/۳ - ۳۶۳ Z ۱۱۸ ب ۱۱۱ ب - ۱۱۲ آ K ۲۶۴

T, I, 449; H, I, 326

5 BZ : سر K || 9 می‌کرد KZ : کرد B || با همدیگر ZK : همدیگر B ||

11 مکر روزی K : همچنان Z || 14 والا KZ : B || 16 همچون Z : محمود K

(۳/ ۳۶۴) همچنان روزی با عالی مردی معرفت می گفت : فرمود که درین حال تو بمثبت زری ؛ باید که زر تر شوی و وقتی شوی که در کوره در آئی و بارها بجوشی و بر سندان ریاضت ضربت ضراب 3 خوری تا انگشتری سلیمانی شوی و یا گوشواره عارض سلطانی گردی ؛ اکنون این همه آدمیان مردم اند و مسلمان مقلد ؛ وقتی آن دی و محقق شوند که در کوره عشق در آیند و بر سر سندان صبر زخهای شداید 6 کشند و تحمل محالات کنند و برجفاهای عوام احتمال نمایند تا صفا یافته مرأت الله گردند و هدیه کیفایه

(۳/ ۳۶۵) همچنان از محققان اصحاب چنان منقولست که روزی 9 معین الدین پروانه بخدمت شیخ صدر الدین رفته بود ؛ بعد از فرمودن فواید بسیار شیخ فرمود که امشب مرا عروج عالم ملکوت شده بود ؛ بسی حجب مرتفع گشته حضرت مولانا را بر بالای عرش 12 مجید ایستاده دیدم و آنچنان قربی که اوراست هیچ ولی را نیست و نبوده است ؛ دوم روز پروانه معتقد عظیم گشته با کابر شهر زیارت مولانا آمده بادب تمام بنشست ؛ پیش از آن که آن 15 حکایت را روایت کند فرمود که امیر معین الدین ، آن معنی راست و آنچنانست که شیخ دید ، اما ما اورا آنجایگاه هیچ ندیدیم ؛ هی سماع شد و این 18 غزل را سر آغاز کرد و گفت :

T, I, 450 ; H, I, 327 ۳۶۴ - ۳۶۵ Z ۱۱۸ ب ۱۱۲ K ۲۳۵

1 ک Z : + تو B || 5 و KZ : B - || 6 شوند BZ : باشد K || کوره KZ : کوزه B || 10 بخدمت BZ : بحضرت K || 14 با کابر KZ : با کابر B || 15 بادب KZ : بادب B

شعر (مجتث)

- اگر حریف منی پس بگو که دوش چه بود
 میان این دل و آن یاری فروش چه بود 3
 و گر بچشم بدبیدی جمال ماهم دوش
 مرا بگو که در آن حلقهای گوش چه بود
 و گر تو با من هم خرقه و همرازی 6
 بگو که صورت آن شیخ خرقه پوش چه بود
 اگر فقیری و نا گفته راز می شنوی
 بگو اشارت آن ناطق خوش چه بود 9
 و گر شناخته کاصل انس و جان ز کجاست
 بکیست اصل پس این وحشت و حوش چه بود
 و گر بدبیدی که جانی که پشت و رویش نیست 12
 گه تصور عشاق پشت و روش چه بود
 و گر ز عشق نه سر دفتر غرض مائیم
 هزار دفتر و پیغام و گفت و گوش چه بود 15

پروانه را از آن حال مجال قال نبوذ ؛ سر نهاد و زود برخاست

(۳۶۶/۳) همچنان از کبار اصحاب منقولست که خدمت قدوة

T, I, 450 ; H, I, 427

۲۳۶ K ب ۱۱۲ B آ ۱۱۹ Z ۳۶۶/۳

- 2 که Z : KB : B || 3 این KZ : آن B || چه K : که BZ || 5 چه BK :
 که Z || 7 چه KB : که Z || 9 چه KB : که Z || 10-11 و کر... چه بود BK : Z ||
 10 ز کجاست B : کجاست K || 11 این K : آن B || 12 که جانی K : — B h BZ ||
 13 که KB : + در Z || چه KB : که Z

- الابدال خواجه فقيه احمد رحمه الله عليه از جمله شاگردان بهاء ولد بوده ، درس هدایه می خواند و آن روز سلطان العلماء چندانی معانی گفت و نمود که جانهای مقدس حیران شدند ؛ فقیه آشفته وار 3 برخاست و کتب خود را در آتش انداخته و بجانب کوهستان روانه شد ؛ چندانکه حضرت شیخ در قید حیات بود بشهر قونیه نیامد ؛ بعد از آنکه رحلت فرمود بشهر بیامد و در دروازه احمد تقاعد نموده 6 و آنگاه شهرت گرفته کرامات می نمود و معیبات می گفت ؛ اما در متابعت نبود و اوقات که در جوانی حضرت مولانا را برو گزری افتادی نعره ها زدی و غریبها کردی و گفنی که راه دهی که گنج روان 9 می آید و از دور سجده کردی و مجموع خلایق که برو هنگامه بوذندی چندین نوبت این گواهی را ازو شنیدندی و کیفیت حال و اسرار آن قال معلوم ایشان نشدی و گویند : حضرت مولانا چندانکه 12 فقیه را دیدی تا گذشتن چشمها بهم کردی و فرمودی که او اهل اقتدا نیست ؛ مقتدی مخلص آنست که من جمیع الوجوه بطریق متابعت بمقتدای خود اقتدا نماید و این مردیست یکسواره که گلیم خود را 15 از عزقاب برهانیده است و نجات یافته و ایشان را در عالم غیب اهل فتور خوانند تا حضرت مآشاء الله چه فرماید و چه معامله کند

1 شاگردان BZ : + سلطان العلماء K 2 بوذه BZ : بود K 3 روز KZ : +
 حضرت B 4 انداخته BZ : انداخت K 6 بشهر بیامد KZ : - B 7 نمود K
 نموده Z : نموده B 8 9 کردی BK : می کردی Z 11 این KZ : آن B 12 از
 و KZ : ازوی B 12 نشدی BZ : نبودی K 13 و گویند K : همچنان Z 13 فرمودی BZ :
 فرمود K 15 مردیست KZ : + که B

- (۳۶۷/۳) همچنان منقولست از حضرت کرای بزرگ که والده^۱
 حرم مولانا بوذ و شرح ولایت آن خاتون آخرت در اطباق اوراق
 گنجائی ندارد^۲ رَضِیَ اللہُ عَنْہَا که شبی نزدیکِ سحری از عالمِ غیب
 الغیب غلغله^۳ و کُلْکُلُه^۴ بسمعِ مبارک^۵ او رسید؛ از آن معنی از حضرت
 مولانا سؤال کرد که غلغله^۶ ارواح کُلْکُلُه^۷ ملایکه بتواتر می شنوم ، چه
 حالت؟ فرمود که روح پاک^۸ فقیه احدرا ملایکه^۹ کرام باسمان می برند؛
 آن بوذ که وقت چاشت قیامت برخاست در تاریخ سنه ثمان عشر و ستمایه^{۱۰}
 و نمازِ اورا مولانا گزاردہ دفن کردند؛ همچنان خدمتِ ولیّ اللہ فی الارض
 حبیبِ فقیه اقصهری و استاذ زکریای توقاتی از شاگردانِ مقبلِ مقبول
 سلطان العلماء بوذند

- (۳۶۸/۳) همچنان مگر درویشی از مشایخِ آن عصر در اوّل
 بهار وفات یافت و اعتقادِ هوامِ عوام آن بوذ که او ولیّ خداست ؛
 بحضرت مولانا اعلام کردند که آن فلان مردِ ولیّ مُرد ؛ فرمود که
 تمامت اشیا و اجزای عالم رو بحیات نهاده اند او چون مُرد ؟ پس
 چگونه مردِ خداست ؟ تا مردِ خدا رضا ندهد مرگ را برو دست رسی
 نیست و اغلبِ انبیا و اکابرِ اولیا باید که در فصلِ خزان و قلبِ زمستان
 نقل کنند ؛ چنانکه حضرتش در زمستان شدید که روی زمین چون
 حدید شده بوذ رحلت فرمود و هذا من اماراتِ الولاية^{۱۱}

T, I, 453 ; H, I, 329 ۲۳۷ K ب ۱۱۲ B ب ۱۱۹ Z ۳۶۸ - ۳۶۷/۳

- 1 منقولست KZ : B || والده KZ : والد (!) B || 2 در اطباق KB : + و Z ||
 3 ندارد KZ : + و B || 4 - 5 بسمع . . . که BK : - Z || : رسید KZ : می رسید B ||
 5 ارواح BK : - Z || 6 حالت BK : حایلت Z || احمد Z : - BK || 11 همچنان BK :
 الحکایه Z || مکر درویشی KZ : یکی درویش B || 12 او KZ : - B || 13 که آن KZ : آن B
 15 دست رسی Z : دست BK || 15 اولیایان KZ : اولیای B || 18 امارات KZ : امارت B

(۳۶۹/۳) همچنان خدمتِ قدوة المدرّسین وقامعِ اهلِ بدّع و المدرّسین مولانا شمس الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرت مولانا فرمود که ازین یارانِ ما هیچ کاری نباید و کوششی نتوانستند کردن ؛ بهتر از آن نیست که پیشترکِ بذآنِ عالمِ دویم و جهتِ ایشان در جاتی مهیّا کنیم تا یاران را مشکلاتِ عقباتِ عقوبات آسان شود

6 شعر (رجز)

گفت مرا دولتِ نو راه مرو رنجِ مشو
ز آنک من از لطف و کرم سوی تو آینده شوم

- 9 (۳۷۰/۳) الحکایه : همچنان از فحولِ اصحاب منقولست که در جمعیتِ معین الدینِ پروانه شیخ مجد الدینِ جندی که در علمِ حروف ممتاز بود بنزدِ شیخ صدرالدین و سایر علما و شیوخِ دین دعوی کرد و التزام نمود که امروز درین مجلس هر چه مولانا بگوید من بلا نُسَلَم منع کنم تا مُلْزَم شود ؛ شیخ بارها فرمود که امتحانِ کبار در طریقت ملموم است ، نشنید ؛ همانا که چون حضرت مولانا از درِ سرای درآمد فرمود که لا اِلهَ اِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللهُ بیکبارگی فریاد کردند ؛ 15 شیخ مجد الدین بیامد و سر نهاده مستغفر شد و بمی عذر ها خواست و همان روز در اثنای معرفت فرمود که چنانک در قانونِ شرع

T, I, 454 ; H, , 330 ۳۳۸ K آ ب ۱۱۳ B ب ۱۱۹ Z ۳۷۰ - ۳۶۹/۳

2 رحمه الله BK : رحمة الله عليه Z || 3 نیاید KZ : نیامد B || 4 دویم KZ : رویم B || 8 شوم KZ : شدم B || و K : — Z || 9 که KZ : + روزی B || 11 بنزد BZ : زد K || کرد KZ : کرده B || نمود KZ : نموده B || 13 نشنید KZ : نشنیدی K || 16 نهاده BZ : نهاد K || شد KZ : شده B || 17 و همان روز KB : همچنان روزی KZ

نبوی فی تَحْتِ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ وَاِذَا كَرَّ يَكْتَاي مَوْتِي
از مویهای تن تر نشود آدمی از جنابتِ ظاهر طاهر نمی شود؛ همچنان زرد
محققانِ مدقّق نیز تا در آدمی از هستی او موئی برو باقی باشد هرگز از
جنابتِ خبائثِ باطن پاک نشود. چنانکه گفت:

شعر (هزج)

کامل صفّی راهِ فنا می پیمود ناگاه گذر کرد ز دریای وجود
یکموی ز هستِ او برو باقی بود آن موی بچشمِ فقر ز تار نمود

چه آنچ حق تعالی در شانِ مشرکانِ اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ
۹ (۲۹/۹) فرمود، مقصود نجاستِ باطنِ باطلِ ایشان بود، فی نجاستِ
ظاهر و آن هستی و فضولی* نفسِ ظلوم و جهول است و نمرّد از دعوتِ
انبیا و اولیا و ترکِ متابعت

(۳۷۱/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا فتوی
نشته بود و آنرا بخدمتِ قاضی عزالدینِ سیواسی بردند؛ چون
بمطالعه رسانید از سرِ فضیلت و فضولی و تصدّر قبول نکرد؛ فی الحال
۱۵ حضرتِ مولانا بمذکور مصوّر شد و فرمود که آن مسئله در آن
کتاب مختلف است که کاغذِ فتوی را نهاده، نعره* بزد و از هوش برفت،
چون بخویشتن باز آمد آن مسئله را در آنجا بیافت از سرِ اخلاص بنده
۱۸ و مریدِ خاص شد

T, I, 456 ; H, I, 331

۳۷۱/۳ Z ۱۲۰ B آ ۱۱۳ K ب ۲۳۹

۱ اگر ۲ ز B K : - Z ۶ a بمود B Z : بخود K ۸ مشرکان B Z :

+ فرمود که B h K ۱۰ ۱۱ نمرّد و متابعت K Z : - B

(۳۷۲/۳) الحکایه : همچنان راویان حکایت و حاویان حکمت از

خدمت ملک المدرّسین ، سلطان القضاة ، مولانا قطب الدین شیرازی

رحمةُ اللهِ عَلَیْهِ چنان روایت کردند که روزی در مجمع فضلائی تبریز

حکایت کرد که در اوان شرح الشبانی چون بقونیه رسیدم وبا اکابر آن

دیار همدم و هم زبان گشتم و ما دوازده یاران بودیم در غایت استعداد

و هریکی در فنون علوم ذوفنون بوذند ؛ عاقبة الامر باتفاق یاران

خود از چند پاره کتب غریب مسایل و نکت عجیب اختیار کرده

مستحضر شدم ؛ چنانکه هیچ کسی را در آن باب مجال ایراد و جواب

نبودی ؛ همانا که چون روی مبارک آن پادشاه را دیدم از آنها

یکی در خاطر منماند ، چندانکه کوشیدم که نکته بگویم و مسئله

و ا پرسم دیدم که همه از لوح درونم محوشده بود و اصلا قوت حافظه

و مذکوره ام مددی نکردند ، از سر آیت يَمْحُوْهُ اللهُ مَا يَشَاءُ وَيُنْثِيْهُ

رَعِيْنَدَه اُمّ الْكِتَاب (۴۱/۱۳) چیزهای عجب معلوم شد و دیدم که از

کمال قوت در من تصرفی کرده جمیع علوم را از دلم پاک برده بود

و مرا خالی مانده ؛ چنانکه می گوید

شعر (رمل)

چون بنسیان بست او راهِ نظر کار نتوان کرد و ر باشد هنر

چون بتذکیر و بنسیان قادرند بر همه دلهای خلقان قاهرند

آیت اُنْسُوْكُمْ ذِکْرِيْ بخوان قدرتِ نسیان نهادنشان بدان

T, I, 456 ; H, I, 331

۳۷۲/۳ Z ۱۲۰ B ۱۱۳ ب K ۲۳۹

1 الحکایه BK : و کویند Z 6 باتفاق BZ اتفاق K 7 نکت BK : نکت Z ۱۱ غریب

BK : + B 12 مددی K : مدد Z 14 بود KZ : - B 15 می گوید KZ : کنت

17- 19 چون ... بدان MN ج ۱۱ ص ۱۰۳ / ۱۶۷۶ ، ۱۶۷۵

MA : ۱۶۷۴ ص ۴۴ / ۲۴۰۲۵

ومن در دریای حیرت یاوه گشته بودم ؛ از ناگاه حضرت مولانا بشرح معانی شروع فرموده در ضمن آن معانی و آن لطایف تمامت مسایل و نکت ما را تلفیق کرده یگان یگان تقریر کرد و مواضع ایراد و دقیقه گیری را باز نمود و هر یکی را بجائی رسانید که از فهم آن عقول عقلای عالم حیران ماندند ؛ برخاستم و بصدق تمام با یاران خود بنده و مرید شدیم ؛ حقا که الیوم خود را بحر بی پایان دیدم

(۳۷۳/۳) همچنان از علمای اصحاب مقولست که خدمت مولانا شمس الدین ماردینی مگر در جواب مسئله فرومانده بود و در فتوی آن قاصر شده ؛ شبی حضرت مولانا را در خواب دید ؛ فرمودش که آن مسئله در هدایه مذکورست ، در فلان باب سی و سوم ورق را بشمار و در صفحه راست در هفتم سطر بین و استحضار حاصل کرده فتوی بنویس و هیچ از متعصبان مذهب میندیش ؛ صباحی برخاست و هدایه را در پیش گرفته از هدایت آن سلطان هادی همچنان بود که فرموده بود ؛ بعد از آنکه فتوی را بنوشت کیفیت حال را کماکان بعلمای مدرسه تقریر کرد و گویند آن روز بیست نفر دانشمندان نفور زنار انکار بریده زنار آن کار نجات یافتند و مرید مخلص شدند و آلاسلام علی من اتبع الهدی (۴۷/۲۰)

شعر (مضارع)

من عشق را بدیدم بر کف نهاده جام می گفت عاشقان را از بزم ما سلام

T, I, 458 ; H, I, 332

۲۴۰ K آ ۱۱۴ B آ ۱۲۰ Z ۳۷۳/۳

۱ حضرت BZ : — K ۲ آن معانی BK : — Z ۳ نکت BK : نکت Z ۴

تلفیق KB : تلخیص Z ۷ همچنان BK : — Z

PDF.tarikhema.org

- (۳۷۴/۳) الحکایه: همچنان یارانِ مُکَرَّمِ مُکَرَّم، مَقَرَّبَانِ حَرَمِ حَرَمِ عَظَمَمَ اللَّهِ ذِکْرَهُمْ چنان روایت کردند که ملکهٔ زمان، بانوی جهان، خاتونِ سلطان، گرجی خاتون رَحِمَهَا اللَّهُ که از جملهٔ ۳ عِبَّانِ خالص و مریدهٔ خاصَّ خاندانِ بوذ و دایم در آتشِ شوقِ مولانا می‌سوخت؛ اتفاقاً خواست که بقصریه روز و سلطان را از ونا ۶ گزیر بوذ، از آنک گزین و صاحبِ رای رزین بوذ و تَحْمَلِ بارِ نادرِ فراقِ آن حضرت نداشت؛ مگر در آن عهد نقاشی بوذ که در صورتگری و تصویرِ مصوَّراتِ مائی ثانی بوذ و در فنِّ خود مائی را در نقشِ ما ۹ فرومائی می‌گفت و او را عین‌الدولهٔ رومی گفتندی؛ او را تشریفها ۱۰ داده اشارت کرد که تا صورتِ مولانا را در طبقِ کاغذ رسمی بزنند و چنانک می‌باید در غایتِ خوبی بنگارند و گزار کنند مونسِ ۱۲ اسفارِ او باشد؛ پس عین‌الدوله با امینی چند بحضرتِ مولانا آمد تا ازین حکایت اعلام دهند؛ همچنان سر نهاد و از دور بایستاد، پیش از آنک سخن گوید فرمود که مصلحت است اگر ۱۵ توانی؛ همانا که طبقِ چند کاغذِ مخزنی آورده عین‌الدوله قلم بردست گرفته توجّه نمود و حضرتِ مولانا بر سرِ پا ایستاده بوذ؛ نقاشِ نظری بکرد و بتصویرِ صورتِ مشغول شد و در طبقِ بغایتِ صورتی لطیف نقش کرد؛ دوم بار چون نظر کرد دید که آنچ اوّل دیده بوذ ۱۸ آن نبود؛ در طبقِ دیگر رسمی دیگر زد؛ چون صورت را تمام کرد

T, I, 458 ; H, I, 333

۳۷۴/۳ Z ۱۲۱ آ ۱۱۴ K ۲۴۰

۱ الحکایه BK: متواتر که Z || 10 که KZ: — B || کاغذ BK: کاغذی Z ||
 ۱۲ آمد ZK: آمد B || 13 دهند BZ: دهد K || نهاد و KZ: نهاد B || 15 بردست
 BK: بدست Z || 18 چون Z: — B بزد KZ: زد B

باز شکلی دیگر نمود ؛ علیها در بیست طبق گوناگون صورتها نبشت و چندانک
 نظر را مکرر می کرد نقش پیکر دیگرگون می دید ؛ متحیر مانده نعره بزد
 3 و بیہوش گشته قلمها را بشکست و عاجزوار سجده ها می کرد ؛ همانا که
 حضرت مولانا همین غزل را سر آغاز فرمود که

شعر (خفیف)

6 آہ چہ بی رنگ و بی نشان کہ منم کی بینم مرا چنانک منم
 گفتی اسرار در میان آور کو میان اندرین میان کہ منم
 کی شود این روان من ساکن اینچنین ساکن روان کہ منم
 9 بحر من غرقہ گشت ہم در خویش بوالعجب بحر بی کران کہ منم

الی آخره

همچنان گریان گریان عین الدولہ بیرون آمد و کاغذها را بخدمت گرجی
 12 خاتون بردند، مجموع آن صور را در صندوق نہاذہ در سفر
 و حضر خود با خود می داشت و در ہر حالتی کہ شوق آن حضرت
 اورا غالب شذی در حال مصور و مُشکَّل می شد تا آرام می گفت
 15 (۳۷۵/۳) همچنان یار ربّانی ، ولی پنهانی ، حسام الدین دباغ مولوی
 رحمہ اللہ روایت کرد کہ مرا در جوانی درد چشم شدہ بود و بمعالجہ اطبّا
 اصلاح نمی پذیرفت و ناسور شدہ بود ؛ روزی درویشی از مریدان مولانا
 18 بخدمت پذیرم دلالت کرد کہ اورا بحضرت مولانا بیر و ازواستانت جوی

T, I, 460 ; H, I, 434

۲۴۲ K ب ۱۱۴ B ب ۱۲۱ Z ۳۷۵/۳

4 کہ KZ : — B || 10 الی آخره BZ : — K || 12 صور را BZ : صورت را

K || 14 می گرفت KZ : + الحکا B || 18 تا KZ B

- تا چشمهای فرزندت خوش شود؛ همچنان پدرم مرا برداشته بحضرت مولانا آورد، مگر حضرت ایشان را هم وَجَعُ الْعَيْنِ بوزه است و مرا در ضمیر گذشت که چون او معالجه درد خود نمی تواند کردن، بدرد دیگران چه درمان کند؟ فی الحال فرمود که حسام الدین بیشتر آتا چشمهات را ببینم؛ پیش دویزه سر نهادم؛ همانا که بدو انگشت مبارک خدوی دهان برگرفت و بر چشمهای من مالید و فرمود که فرزندت کارد دسته خود را نمی بُرَد اما در مقام دیگر ذوالفقاری کند و سَنَتِ الْهَبی چنانست که بندگان او محتاج هدیه دیگر باشند و فی الحقیقه آن همه افتقارها برحق می گردد؛ بعد دوم روز بِاِذْنِ اللَّهِ تعالی و بعنایت مولانا عینان من منور گشته پنجم ترتیب سماع کرد و دعوت کبار کرد و مجموع اهل خانه مرید و بنده شدیم و ازین کرامتهای عجیب در هر روزی بی حساب مشاهده می کردیم؛ درین حال هشتاد ساله شده ام دیگر زحمتی و دردی ندیدم و الحمد لله رَبِّ الْعَالَمین

- (۳۷۶/۳) همچنان خدمت شیخ کمال الدین تبریزی الخادم رحمه الله علیه که سرور خدام مشهد مقدس تربه بود چنان روایت کرد که مصحوب حضرت مولانا در شهر حلب بودم و چند روز آنجا بنگاه اقامت افتاده؛ روزی بسوی بازار رفتم و از بقالی چیزی خریدم؛ از ناگاه بمن دشنام داد و مرا رنجانید، بیامدم و غریب دشمنی آن قوم را بحضرت مولانا تقریر کردم؛ از آن قوم قوی رنجید؛ فرمود که ازین

T, I, 361; H, I, 335 ۲۴۳ K ب ۱۱۴ B ب ۱۲۱ Z ۳۷۶/۳

3 ماله KZ: بماله B || 7 مقام KZ: مای K || 10 کرد KZ: کرده B

11 عجب BK: عجب Z

شهر سفر باید کردن که لشکرِ مُغل می رسد و حلب را خراب می کند ،
همان بوذ که بطرفِ دمشق روانه شدیم در عقبِ لشکرِ مغل رسیده
حلب را خراب و بیاب کرد و بیچاره بقال را پاره پاره کردند 3

(۳۷۷۳/۱) همچنان کراماتِ دیگر که از حضرتش در راهِ شام
مشاهده کردم و شجاعتِ پنهانی او را آشکار دیدم آن بوذ که ساربانِ
اشترانِ ما در منزلی بچید گرفت که البته اینجا بگاه نزول کنیم ؛
حضرتِ مولانا تمکین نداد ؛ باز لجاج کرده پیش آمد که من
نمی روم ؛ حضرتِ مولانا مشتی بر نیاگوش او فرو کوفته در حالِ نگوینار
شد ، هر دو دستش را محکم بیسته بر دوشِ مبارک بگرفت و روانه
شد ؛ همچنان قربِ یک فرسنگ راه رفته در سبزه گاهی و خوش
گیاهی فرو نهاد و فرمود که ای ابله ! گیرم که در حق ما رحمتی و شفقتی
نداری ، غمِ اشترانِ خود نیز نخوری ؟ چه آن منزل خشکستان بوذ
و امشب آن منزل منزلگاهِ لشکرِ مغل خواهد شدن و حوالی آن را
زیر و زبر خواهند کردن ؛ آن بوذ که لشکرِ مغل منزل بمنزل در پی ایشان
می رسیدند و ولایتِ حلب را خراب کرده جلبِ حلب کردند 15

(۳۷۸/۳) همچنان از شیخ کمال الدین منقولست که شبی خدمتِ شیخ
صدرالدین رحمه الله علیه مصطفی را صلی الله علیه و سلم در خواب
دید و مشکلاتِ مسائلی که برو پوشیده بوذ استفسار کرده برو کشف می شد
و می دید که حضرتِ مولانا برابرِ رسول نشسته است و قولِ او را تصدیق 18

T, I, 462 ; H, I, 335 ۲۴۳ K آ ۱۱۵ B پ ۱۲۱ Z ۳۷۸ - ۳۷۷/۳

1 باید KZ : می باید B 2 که ... در عقب BK : BK رسیده BK : می رسیده Z
5 آشکار KZ : آشکار B 12 نیز B : BK خشکستان BK : خشکان Z
15 حلب BK : جلب Z 19 می دید BK : می دید Z

- می‌کنند و تحسین می‌فرمایند ؛ شیخ بیدار شده از شادی در جهان نمی‌گنجید
 و در آن اندیشه فرو رفته بود ؛ از ناگاه دید که حضرت مولانا از در درآمد
 و در همان مقام که برابرِ مصطفی نشسته بود بنشست و آن مشکلات را
 بر شیخ مکرر کردن گرفت تا نیک مقرر شود ؛ شیخ نعره‌ها بزد
 و حالها نمود و باخلاص تمام شکرهای کرد که در زمان آن چنان
 سلطانی شیخ زمان بود مشاراً الیه شد و مدار علیّه

- (۳۷۹/۳) همچنان از کبار احرار رضی الله عنهم چنان منقولست که
 روزی حضرت مولانا از پیش دکتان شیخ صلاح الدین زرکوب
 قدس الله سرّه می‌گذشت ؛ همانا که آواز طقطقی ضربان بگوش
 مبارکش رسیده بسمع و چرخ مشغول شد و هنگامه عظیم جمع آمد ؛
 بخدمت شیخ صلاح الدین خبر کردند که مولانا بسمع شروع فرموده است ؛
 شیخ بشاگردان خود اشارت کرد که دستها را از ضرب و مگبیرید ؛
 چه اگر زر ورق تلف شود باکی نیست ؛ از وقت ضحی تا قرب
 نماز دیگر در سماع بود ؛ بعد از آن فرمود که بس کنید ؛ آن بود که
 گویندگان رسیدند و سماع را بجد گرفته این غزل را سر آغاز فرمود :

شعر (هزج)

- یکی گنجی پذیرد آمد در آن دکتان زرکوب
 زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی

الی آخره

T, I, 463 ; H, I, 336

۲۴۴ K ۱۲۲ Z ۳۷۹/۳

2 آمد KZ : آمده B 3 برابر BZ : حضرت K 4 شود BZ : شد K 6 شد
 KBZh : - 7 همچنان ... مس ۴۳۰/۷ کردند KZ : - B 10 رسیده BK : رسید Z

شیخ بدکان در آمده دید که تمامتِ دکان پر زر ورق شده بود
و سندان و هر آلتی که بود زرین گشته ؛ شیخ فریاد کنان بیرون
آمد و در پای مبارکِ مولانا می غلطید ؛ همان دم فرمود که دکان را بغا 3
کردند و از سرِ کار برخاسته در حلقهٔ بیکاران نگیں کار شد و آن بود که
از آن عنایت مشهورِ جهان گشت و گویند سندانِ زرین را شاگردانِ
شیخ پنهان کرده بودند ؛ فروخته اخراجاتِ سماعها کردند و یارانِ عزیز را 6
بخش کردند

(۳۸۰/۳) همچنان خدمتِ رئیسِ اصحابِ چلبی جلال الدین المعروف
بابن اسفہسالار رحمہ اللہ حکایت کرد که مرا در عالمِ جوانی خواب 9
عظیم زحمت می داد و دایما سرگران می بودم ؛ بحضرتِ مولانا از غلبهٔ
خواب شکایت کردم ، فرمود که خشخاشِ بسیار آوردند و شیرِ آن را
بر گرفتند و علی الریق مرا در خورانید ؛ همان بود که از آن گرانی در من 12
اثری نماند و بعنایتِ او آن بخارات از دماغِ من زایل شد و سرسبگ
گشتم و دایما اسرارِ خداوندگار را مذکور نبشتی ، هفت شبان روزی
گذشتی که خوابش نبردی 15

(۳۸۱/۳) همو روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در باغِ
خلیفهٔ اللہ بَیِّنِ خَلِیْقَتِہِ چلبی حسام الحق والدین قَدَّسَ اللہُ سِرَّہَا
بود و آن روز سماعِ عظیم شد از اوّلِ روز تا وقتِ عصر ؛ همانا که 18
تقاعد فرموده هر دوستانِ مبارکِ خود را بالآ برداشته آواز داد که

T, I, 464 - 65 ; H, I, 337 ۲۴۵ K آ ۱۱۵ B ب ۱۲۲ Z ۳۸۱ - ۳۸۰/۳

1 تمامت K : — Z || 3 مبارک K : — Z || که K : — Z || 4 برخاست
Z : برخاست K || 7 بخش کردند K : داژند Z || 12 که BZ : — K || 14 خداوندکار را
BK : خداوندکار Z || 16 همو BK : همچنان Z || 17 الحق و KZ : — B

شعر (مقارِب)

بیائید بیائید کمر باز گشائید

- آنگاه فرمود که جماعتی از سفر دور می‌رسند و از ما حلوائی گرم
 می‌خواهند؛ مگر در ضمیر آن مسافران عزیز خیال حلوا سرزده
 بود؛ از ناگاه جماعت فضلاء از بلاد ترکستان و بخارا بشهر قونیه
 رسیدند و حضرت مولانا را طلب داشته، خبر دادند که در باغ چلبی
 حسام‌الدین است؛ همچنان با گتر در راه گیرد شاه گشته در حال
 رسیدند؛ چون بشرفِ مَثولِ مولانا مشرف گشتند و بتشریفِ سعادت
 مُستسعد شدند، هماندم خدمتِ ملکه الخواتین فخر النساء فی العالم
 رضی الله عنہا سینی پر حلوائی خانگی درپیش مسافران نهاد؛ حضرت
 مولانا اشارت فرمود: فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمْ اللهُ حَلَالًا طَيِّبًا (۱۱۴/۱۶)
 چه اگر مایده عیسی را درخواست می‌کردید درین منزل مُنَزَل می‌شد
 تا حلوا را چه رسد؟ الله الله از حضرت مردانِ خدا طلب حلوا مکنید،
 بل طلب آن کنید که مشکل شما حل و ا شود و قوت جانی غذای شما گردد؛
 هر چهار یار بنده و مرید شدند

- (۳۸۲/۳) همچنان جماعت شیوخ از حضرت مولانا سؤال کردند که
 در روز عید طبل و نقاره چرا می‌زنند و سر آن چیست؟ فرمود که
 دُهل و سُرنا را جهتِ گوشِ گران زنند تا از آن حال ایشان را

T, I, 466; H, I, 338

۲۴۶ K آ ۱۱۵ B ب ۱۲۳ Z ۳۸۲/۳

1 که K شعر BK : Z ۳ می‌رسند BZ می‌رسد K ۶ چلبی K : Z - 9 فی‌العلم

KB : فی‌العلمین Z ۱۲ چه اگر KZ : اگرچه B ۱۱ می‌کردید BK : می‌کردند Z ۱۸

منزل BK : حاضر Z - 18 سُرنا BK : سُرنا Z

انتباهی باشد و غافلان از خوابِ غفلت بیدار شوند و استعدادِ روزِ عید کنند از هر چیزی و این معنی را از دمدمه، صورِ قیامت و طبلِ روزِ عرصات برگرفته اند که روزِ قیامت بعضی را عید و قومی را وعیداست تا از آن زمزمه، صور و نقره، ناقور اعتبار گیرند و از حشر اجساد و معادِ خود باخبر شوند

شعر (رمل)

نالہ، سُرنا و تهدیدِ دُھل چیزکی ماند بذآن ناقورِ کُل
همگان تحسینہا داذند و سرہا نہاذند

(۳۸۳/۳) همچنان منقول است که شخصی را مگر زنش بسه طلاق سوگند داد که هر چه بگویم آن کنی و اگر نکنی من مُطَلَّقه باشم؛ شوهرش راضی شد؛ گفت: باید که بکن گوشتِ خوک بخوری؛ آن مسلمان درین حال سرگردان شد و از هیچ عالمی مشکل او حل نشد؛ برخاست و بحضرت مولانا آمد و زاریها نموده ازین حال اخبار کرد؛ فرمود که از محکمه قاضی یک من نان بستان و بخور تا طلاق واقع نشود (۳۸۴/۳) همچنان مگر گرجی خاتون از خدمتِ معین الدین پروانه رنجیده بود؛ تمام اکابر و نوابِ دیوان شفاعت کردند تا گناه پروانه را عفو کرده مصالحه کنند؛ راضی نشد؛ گفت: بشرطی صلح می کنم که پروانه بسه طلاق سوگند بخورد که هر چه از او التماس کنم بدهد؛ پروانه راضی شد و التزام نمود؛ گفت: می خواهم که مرا طلاق دهد؛

T, I, 467; H, I, 339 ۲۴۶ K ب ۱۱۵ B آ ۱۲۳ Z ۳۸۴ - ۳۸۳/۳

7 و سرہا نہاذند K: سر نہاذند Z - B || 11 راضی شد BKZ: + بید

از ان زن Z h || 14 یک من KZ: منی B

نالہ... کل: MN، ۷۲۳/۳۲۱، MA، ص ۱۷/۳۴۳

پروانه درین مشکل سرگردان بماند؛ همانا که از حضرت مولانا چاره جسته؛ فرمود که آن خواهش را موقوف دارذ و دم بدم جواب ده که بدهم الی مالا نیهایه

3

(۳۸۵/۳) همچنان مگر عزیزی خاتونش را دوست می داشت؛

روزی خاتون از سر ناز گفته باشد که ای خواجه بیابسه طلاق سوگند

بخور که آنچ از تو خواهم بمن بدهی والا من مطلقه باشم؛ شوهر قبول کرد؛ زن گفت: می خواهم که هر نعمتی و عجایبی که حق تعالی

در جهان آفریده است پیش من حاضر آری؛ شوهر بیچاره درین کار

فرو ماند و تدبیر آن خواهش را نمی توانست کردن؛ عاقبه الامر از سر

اخلاص برخاست و بحضرت مولانا آمده کیفیت ماجرا را باز گفت؛

فرمود که برو کتاب الله را بدست آور و آن را در دستارچه بسته

در دامن آن خاتون نه؛ چنانست که تر و خشک نعمتهای جهان را در دامن

او کرده باشی و عجایب عالم را پیش او حاضر آورده که لا رطب ولا

یابیس الا فی کتاب مبین (۵۹/۶) هرگز طلاق و فراق واقع نشود

(۳۸۶/۳) همچنان از حضرت مولانا پرسیدند که سر ورود

بَارَكْ اللهُ فی سَبْتِهَا و تخمیه چيست؟ گفت: از برای آنکه هر دو

همسایه جمعه اند، برای شرف و مبارکی روز آذینه سبت و خمیس نیز

تشریف مبارکی یافت الا فی اهراق الدّم و همچنان هر عقلی و نفسی که

18

T, I, 467; H, I, 340 ۲۴۷-۲۴۶ K T ۱۱۶ B T ۱۲۳ Z ۳۸۶ - ۳۸۵/۳

1 بماند BZ: بماند K || 2 جواب BK ~ دهد Z || 9 آن KZ: این B ||

|| کتاب الله را B: کتاب الله KZ || 13 عالم را Z جهان را BK: || 17 جهه KZ:

مع B || 18 و همچنان BK: - Z

همسایه عشق شوند و او را در میانه شیخِ خود سازند ، لاجرم هر چه گویند و کنند مبارک و متبرک باشد ؛ چنانکه گفت

شعر (رمل)

3-

همنشینی مقبلان چون کیمیاست چون نظرشان کیمیائی خود کجاست
(۳۸۷/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بحجره

چلبی بدرالدین ولدِ مدرّس درآمد و او را خفته دید و الهی نامه را در پسِ پشتِ خود نهاده ؛ فرمود که خواجه حکیم حاضر و تو در خواب رفته ؛ همانا که رعایتِ ادبِ صورت از سایرِ طاعات بهترست ؛ ادب را نگاه دار تا محلّ غضب و هدفِ عتب نگردي

9-

شعر (رمل)

از خدا جویم توفیقِ ادب بی ادب محروم گشت از لطفِ رب
بی ادب تنها نه خود را داشت بند بلکه آتش در همه آفاق زد

12-

خُنُک جانِ او را که در ادبِ ظاهر و باطنِ فاطن و کامل باشد ؛
همانا که در هر خانه که کلامِ الله حاضر آید ، الله تعالی حاضر شود
و کجا که احادیثِ نبوی باشد حضرتِ رسول الله حاضر آید و در هر
مقامی که کلامِ اولیا خوانده شود ارواحِ اولیا حاضر آیند
و هذه کفایه

15-

T, I, 469 ; H, I, 341

۲۴۸ K آ ۱۱۶ B ب ۱۲۳ Z ۳۸۷/۳

1 لاجرم ~ هر چه Z || هر چه KZ : B - || 2 و تبرک BK : Z -

12 b در همه Z : بر همه BK || 13 ظاهر و KZ : + ادب B || 15 الله BZ : K -

16 آینه BZ : شود K

12 بی ادب : مذ MN : ۷۸/۷ - ۷۹ : MA ، ص ۱۶/۳

(۳۸۸/۳) همچنان منقولست که روزی شمس الدین ولدِ مدرّس در حجره خود خفته بود و از سرِ غَشّیان و نسیانِ مثنوی را پسِ پشتِ خود نهاده ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا در آمده آن کتاب را چنان دید ؛ فرمود که یعنی این سخنِ ما برای آن آمد که پسِ پشت افتد ؛ والله والله از آن جا که آفتاب سر می زند تا آنجا که فرو می رود این معنی خواهد گرفتن و در اقلیمها خواهد رفتن و هیچ محفلی و مجمعی نباشد که این کلام خوانده نشود ؛ تا بحدّی که در معبدها و مصطبها خوانده شود و جمیعِ میل از آن سخن حائل پوشند و بهره مند شوند

9 (۳۸۹/۳) همچنان مگر حضرتِ سلطان ولد روزی فرموده باشد که سخنانِ شمارا بایزیدی باید فهم کند ؛ فرمود که فی بیاه الدین یارانِ ما بآن راضی نشوند

12 (۳۹۰/۳) حضرتِ ولد روزی پرسیده است که بعضی مردم گاه بیارانِ اعتقاد مینمایند و باز فاتر و دیگرگون می شوند ؛ فرمود که مثالِ آن جماعت چنانست که اوقات دیوانگانِ سخنانِ عاقلانه میگویند و اغلب باز بهذیان و ترّهات مشغول میشوند ؛ اما دولتِ راست آنکس راست که هیچ وجه قدم از جادهٔ اعتقاد و اخلاص بیرون نهد و در صراطِ مستقیم باشد که **إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا** (۳۰/۴۱ ؛ ۱۴/۴۶) که مقامِ استقامت مقامِ صدّیقست

۳۸۸/۳ - ۳۹۰ Z ۱۲۳ ب - ۱۲۴ آ ۱۱۶ B ۲۴۸ - ۲۴۹ K
T, I, 469 - 70 ; H, I, 341 - 42

2 بذ K - BZ ۷ که KB - Z ۱۵ و ترّهات B : - KZ ۱۷ صراط
B + : خود Z

- (۳۹۱/۳) الحکایه درویشی در حضرت مولانا حکایت کرده است که
 3 فلانی شراب خوارِ عظیمست، اما هیچ مست نمی شود؛ فرمود که
 مگر برجیب میریزد؛ چه خاصیتِ شراب آنست که مست کند
 و وقتی <که> مستی نکند سرکه بوذده باشد؛ مثالِ مقلدانِ شریعت
 و طریقت نیز همچنانست که کلامِ الله را میخوانند و میخایند و هیچ
 6 نمی خوارند و سخنانِ اولیا را تقریر می کنند و هیچ گونه مستی و شوق
 ندارند و از آنجا ذوق نمی یابند، از آنک می خوانند و می خایند و هیچ نمی
 خورند؛ همانا که از خدا خوانی خذادانی بهترست و مقصود از لَیْعَبُدُونَ
 9 لَیْعَبِرْفُونَ است، فَهُوَ الْمَطْلُوب

- (۳۹۲/۳) همچنان روزی در بابِ عشق معانی می گفت؛ فرمود که
 12 العشق یزیدُ بِالسَّمْعِ وَ یَنْقُصُ بِالْجِمَاعِ؛ چه هرکه بجماع مشغول
 شود چنانست که پر و بالِ خود را بمقراض می برد و طنابهای حیاتش را
 می سگلد و پایهٔ زردبانِ آسمان را می شکند
 (۳۹۳/۳) همچنان روزی فرمود که مردم را بالا بردن قوی مشکست
 15 اما بسوی زیر زود می افتد

(۳۹۴/۴) همچنان روزی در معنیٔ ابن بیت معرفت می فرمود که

شعر (رمل)

- 18 چون چنین خواهی خدا خواهد چنین می دهد حق آرزوی مُتَّقین

T, I, 470; H, I, 342 ۲۴۹ K ب ۱۱۶ B آ ۱۲۴ Z ۳۹۴ - ۳۹۱/۳

الحکایه KZ: همچنان B || 14 قوی KB: Z || 16 همچنان KB: Z -

18 چون ... متقین: MN: ۶۱۲۷۸ ص ۳۷۲ MA: ۳/۲۲۳

یعنی که حق سبحانه و تعالی خواستِ بندگانِ خاصّ خود را بی‌امهالی و امهالی قبل‌الّٰهات و بعد‌الّٰهات بوی می‌دهد؛ چنانکه در شهری آتشِ عظیم افتاده بود و اصلاً کشته نمی‌شد؛ قطبی از آن حال تفحص کرد؛ 3 دید که درویشی را آرزوی کباب شده بود و آتش نمی‌یافت؛ چون از آنجا فارغ شد، پف کرد و آتشها فرو مرد

(۳۹۵/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمودِ نَجّار روایت کرد که پیوسته حضرتِ خداوندگار از خدمتِ شیخ محمدِ خادم سؤال کردی که امروز در خانه ما چیزی هست؟ اگر گفתי خبرست، هیچ نیست، منبسط گشتی و شکرها کردی که لله الحمد والمِنَّه که خانه ما امروز بخانه پیغامبر 9 ما می‌ماند و اگر گفתי که مالا بدّ مطبخ مهیا است و چیزی کم نیست منفعل گشتی و گفתי که ازین خانه بوی فرعونی می‌آید

وگویند در بندگی ایشان هرگز شمع و نکرندندی بغیر از چراغ 12
بزر نبودی و گفתי هذا لِلْمَلُوكِ وَهَذَا لِلصُّعْلُوكِ

(۳۹۶/۳) همچنان خدمتِ مولانا اختیارالدین که از کبار اصحاب

بود روایت کرد که روزی در حضرتِ مولانا نشسته بودیم، از ناگاه 15 برخاست و عَلَیْكَ السَّلَامُ کرد و بنشست و ما هیچ کسی را ندیدیم؛ بعد از آن فرمود که بيشتر آ لِفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ الصَّابِرِينَ (۱۰۲/۳۷) می‌کن هر آنچه کردنیست؛ حضرت چلبی 18 حسام‌الدین سرنهاذ و از آن حال باز پرسید؛ فرمود که دیدم شخصی

T, I, 471 ; H, I, 342-43 ۳۹۵/۳ - ۳۹۶ آ ۱۲۱ B آ ۱۱۶ - آ ۱۱۷ ب ۲۵۰ K

1-2 امهالی و امهالی BK : امهالی و امهالی Z || 9 کردی که KZ : کردی B || 2 اله که

KZ : و اله B

ازرق چشمی پر خشمی، زرد صورتی پدش آمد و سلام کرد که من
تَبِّمَ و مرا حُمِّی خوانند؛ دستوری دادم تا مرا سه روز مهمان باشد؛
۳ فی الحال لرزیدن گرفت، چون سه روز منقضی شد دیگر زحمتِ تب را
ندید و بموافقتِ حضرتش جمیع یاران را سه سه روز تب گرفت

(۳۹۷/۳) همچنان منقولست از حضرتِ سلطان الخلفا چلی
۶ حسام الدین رضی الله عنه که او فرمود که در سفرِ شام ملازمِ مولانا بودم؛
همانا که در دمشق در مدرسه، در آمذیم؛ می بیند که جماعتِ فقها در عرضِ
پاکتِ بهاء ولد خبثِ فقیهانه می کردند که چرا شاید که او را سلطان العلماء
۹ گویند و عالمان را سغبه، خود کرده از قربتِ الله دم می زنند و خود را اللهی
می خوانند و در آن گفتنِ مساوی گرم شده بودند؛ حضرتِ مولانا با ایشان
اتحاد نموده هیچ نمی گفت؛ مگر از آن جماعت یکی او را دریافته خاموش
۱۲ شدند؛ چون از مدرسه بیرون آمذیم آن شخص حال را با فقها گفته
باشد که این مرد فرزندی بهاء ولدست؛ همشان سر باز کرده عذر ها خواستند
و انصافِ درویشانه داده مهمانی عظیم کردند؛ فرمود که مقصودِ ما خوشی
۱۵ شماس، پیوسته ما طالبِ آن خوشیم

(۳۹۸/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه زیارتِ
شیخ صدر الدین آمده بود و در آن صحبتِ حکایاتِ ادرارات می کردند
۱۸ و در آن زمان مگر جهتِ اصحاب هر روز نیم دینار ادراری می دادند؛

۳۹۷/۳ - ۳۹۸ Z ۱۲۴ ب ۱۲۵ آ ۱۱۷ B آ ۲۵۱ K ۲۵۲

T, I, 473; H, I, 344

۴ سه سه BK : سه Z ۵ همچنان KZ : — B ۹ شبه KZ : شبه B ۱۱ کرده

B : کرد KZ ۱۶ همچنان KB : — ۷
PDF.tarikhema.org

شیخ فرموده باشد که حضرت مولانا از ادرازی هر دو عالم فراغت دارد ؛ بدرویشان مقلّ مستحق باید دادن ؛ همان روز پروانه هم بزیارت مولانا آمده ؛ فرمود که معین الدین شیخ را اخراجات بسیارست و معیشت پادشاهانه می کند ؛ یاران ما را هیچ نمی باید و آن دینار بوجه مطبخ او اولیترست ؛ پروانه سر نهاد و بسیار گریست و یاران را بندگیها نمود

- ۶ (۳/۳۹۹) همچنان شیخ محمود نجات روایت کرد که روزی یاران تشیع زدند که شیخ صدرالدین را چندین ادرازی است و اوقاف و حضرت مولانا را نیم دینارست فحسب ؛ فرمود که شیخ را اخراجات بیشتر ست و حمایت مسافران بر ذمت او ؛ و ما را هیچ نیست ، آن را نیز بدیشان باید دادن

(۳/۴۰۰) همچنان از کُمل اصحاب منقولست که روزی در بندگی

- ۱۲ مولانا حکایت شیخ اوحدا الدین کرمانی رحمه الله علیه می کردند که مردی شاهد باز بود ، اما پاک باز بود و چیزی نمی کرد ؛ فرمود کاشکی کردی و گذشتی

- ۱۵ شعر (رمل)

ای برادر بی نهایت در گه نیست بر هر آنج می رسی بالله مه ایست

- چنانک درویشی بخدمت ابا یزید رحمه الله علیه آمد تا مرید شود ؛ شیخ فرمود که ازین گناهان مشهور که در افواه اناث و ذکور مذکورست هیچ

T, I, 474 ; H, I, 545

۳/۳۹۹ - ۴۰۰ Z ۱۲۵ B ۱۱۷ K ۲۵۲

۶ همچنان KZ : B — ۸ مولانا B : ۱۲ رجه ... علیه KZ :

رحمه الله B ۱۳ اما پاک باز بود KB : — Z ۱۷ رجه الله علیه Z ~ اند KB

- کرده؟ گفت: فی؛ فرمود که برو همه را بین و بگذر آنگاه بیا و مرید شو،
 تا مبادا که در خلوات آن زهدِ صِرفِ تو ترا رهزنی کند و عَجَبی
 در باطنِ تو سر زند و بکلتی ذلولِ شیطانِ ذلیلِ ذلیل شوی و از شومئ
 خودبینی از خدائینی محروم مانی؛ چه از دیدنِ طاعاتِ عجب و هستی
 میزاید و از دیدنِ گناهانِ مسکنت و شکستگی سر میزند؛ پس مردِ
 6 مردانه آنست که روز بروز بیشتر شود و پیشتر رود و دمدم از قال بحال
 ارتحال نماید؛ همانا که درین راه تعلّق و توقّف موجبِ هلاکِ تُست
 (۴۰۱/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا فرمود که شیخِ اوحد الدین
 9 در عالمِ میراثِ بد گذاشت، فَلَهُ وِزْرُهَا وِزْرٌ مِّنْ عَمَلِ بَيْهَاتٍ

شعر (رمل)

- هر که او بنهاد ناخوش سنتی سوی او نفرینِ روزِ هر ساعتی
 12 نیکوان را هست میراث از خوش آب آن چه میراثست اَوْرَثْنَا الْكِتَابَ
 (۴۰۲/۳) همچنان یکی سؤال کرد که در زوایا و خوانیق پیوسته
 کوزه ها را برابرِ قبله می نهند، چه معنی دارد؟ فرمود که چون مسافری
 15 غریب از درِ مقام در آید باید که هیچ نگوید و از توجّهِ کوزه استدلّالِ
 قبله کرده اوّل دو رکعت نماز کند؛ پس آنگه بحاضران سلام دهد
 و سخن گوید و در مذهبِ بعضی اوّل سلام دهد و نماز کند آنگاه
 18 بسخن گفتن مشغول شود

T, I, 475 ; H, I, 345

۲۰۲ K ب ۱۱۷ B ب ۱۲۰ Z ۴۰۲-۴۰۱/۳

5 شکستی KZ : شکستی B || 16 کرده KZ : B || پس KB : Z —

17 اول KZ : B —

12- 11 هر که... الکتاب : MN : ۱۱/۱۶، ۷۴۷/۷۴۷ : MA : ۷/۲۰

- (۴۰۳/۳) همچنان یارانِ مقرب و اخوانِ مؤدب رَحِمَهُمُ اللهُ چنان روایت کردند که اوقاتِ محبّان و معتقدانِ آن حضرت سیمها و دینارها می آوردند و پنهانی در زیرِ نمذش می ریختند؛ حضرت مولانا جهتِ رعایتِ خاطرِ دوستان قبول می کرد و هیچ نمی گفت؛ در نمشی که بنماز بر می خاست آن مجموع را بر گرفته در چاهها ریختی؛ اصحابِ اخبار بطریقِ افتقار سؤال کردند که چرا بیاران انعام نمی کند و بجاه می ریزد؛ فرمود که علامتِ کمالِ محبت و دوستی آنست که محبوبترین و بهترین چیزها را بدوستان و یاران دهند، نه آنکه چیزهای ناخوش و زهرناک را بیاران اِثَار کنند؛ همانا که جمیع اسباب و عروضِ دنیا زهرِ قاتل و متاعِ قلیل بی حاصل است؛ دریم می آید که بمحبّانِ خود دهم و چیزی که مرا زیان می کند و زحمت می دهد اَوَلّی آنست که بشما نیز ندم و شمارا ازو دریغ دارم و این حدیث را فرمود که ضَعْ يَدَكَ عَلَى صَدْرِكَ فَمَا أَحْبَبْتَ أَنْ تَصْنَعَ لِنَفْسِكَ فَاصْنَعْ لِأَخِيكَ

مصراع (هزج)

15

مپسند بکس آنچ بخود نپسندی

(۴۰۴/۳) همچنان مگر روزی حرمِ خداوندگار از علتِ قلتِ

حکایت می کرد؛ فرمود که دنیا را از شما دریغ نمی دارم؛ بلکه شمارا

18

از دنیا دریغ می دارم

T, I, 477; H, I, 347

۲۰۳ K آ ۱۱۸ B آ ۱۲۰ Z ۴۰۴ - ۴۰۳/۳

۳ حضرت مولانا KBZh: - Z || 9 و جمیع اسباب KZ: - B || 16 مصرع

Z: - K || 16 روزی KBZh: - Z

- (۳/۴۰۵) همچنان از قدمای اصحاب منقولست که روزی حضرت مولانا بجمّام در آمد و هفت شبانروزی در خزینه حَمّام بنشست؛ بعد از 3 افغان بسیار و غریبه بی شمار یاران بیرون آمد، بسوی مدرسه روانه شد؛ از سرّ آن معنی سؤال کردند؛ فرمود که یکدمه با اهل دنیا صحبت کرده بودم و تنم سرما یافته بود؛ میخواستم که از آن برودت خلاص یابم، 6 تا دیگران را که در زمهریر دنیا عزقند، چه رسد و از آن یخبندان دنیا کی خلاص یابند؛ واللّٰه واللّٰه تا طالب آفتاب تموز معنوی نشوند از آن جمادی و فسرده گی ابدًا نرهند و روان ایشان روانی و روائی نیابد 9 و در حقیقت آن آفتاب صحبت مرد خداست و الفت دیدار مبارک او؛ و همچنان در صفّ اهل دنیا فرموده است

شعر (رمل)

- 12 چون جادند و فسرده و تن شگرف می جهند انفاسشان از تلّ برف
چون زمین زین برف در بوشد کفن تیغ خرشید حسام الدین بز
گر جهان پُر برف گردد سر بسر تابِ خور بکند از دُش با یک نظر
- 15 (۳/۴۰۶) همچنان خدمتِ امامِ تریّه معظم، یارِ مکرم بهاء الدین بحری رَحْمَهُ اللّٰهُ چنان روایت کرد که مصحوب حضرت مولانا بجانب

۴۰۵-۴۰۶ Z ۱۲۵ B ۱۱۸ K ۲۵۳-۲۵۴ T, I, 478; H, I, 347

3 بی شمار KZ: — B || آمد KZ: آمده B

12-13 چون MN: ج ۶، ص ۲۷۵ / ۸۹-۹۰ MA:

ص ۵۵۲ / ۲۸-۲۹

14 کر نظر MN: ص ۵۴۳/۳۴ MA: ص ۲۵/۱۴

آبگرم رفته بودیم ؛ همچنان ده روز تمام در اندرونِ آب گرم بنشست
و هیچ افطاری نفرمود و از ناگاه تُرکی کاسهٔ بزرگِ ماست آورده در
آنجا سیرِ بسیار کرد و افطار نمود ؛ پس از آن چهل روزِ دیگر بنوقِ
سهام مشغول شد و اصلاً چیزی نخورد ؛ چه آن پادشاهِ انام اغلبِ 3
ایام تعبیرِ زمانِ خود برین نسق می فرمود

(۴۰۷/۳) : همچنان روزی در میانِ معرفتِ فرمود که درویشی را که

پیوسته در طلبِ خدایت و از خلقِ انقطاعِ کلتی نموده سالکِ مسالکِ 6
ممالکِ عشق است ، چهل خواجهٔ منعمِ محبتِ مال بخش می باید تا خدمتِ
او کنند و مالا بُدِ او را من جمیع الوجوه تدارک سازند و او را هیچ چیزی
مفتقر نگردانند تا او بفراغِ بالِ پروبال بگشوده بقال و حالِ خود 9
مشغول گردد و مستغرقِ وصالِ حق شود و جهتِ دورِ آن قربی حاصل
کند و اغلبِ انبیا و اولیا را تا این آلت دست نداد آن حالت روی نمود
و هَذِهِ كَيْفَايَةُ لَا صَحَابِ الْهَيْدَايَةِ 12

(۴۰۸/۳) : همچنان خدمتِ خلاصهٔ اصحابِ مظهرِ نورِ عمری شیخ

جمال الدینِ قری رحمة الله علیه چنان روایت کرد که روزی سلطان
عزالدینِ کیکاوس اَنَارَ اللهُ بُرْهَانَهُ زیارتِ حضرتِ مولانا آمده بود ؛ 15
چنانکه می باید بوی التفاتی نفرمود ، بمعارف و نصایح مشغول نشد ؛ سلطانِ
اسلام بنده وار تذلل نموده گفت : تا حضرتِ مولانا بمن پندی دهد ؛
فرمود که چه پندی دهم ؛ ترا شبانی فرموده اند گرگی می کنی ؛ پاسبانیت 18

- فرموده اند دزدی میکنی ؛ رحمت سلطان کرد ، بسخنِ شیطان کار میکنی ؛ همانا که سلطان گریان بیرون آمد بر درِ مدرسه سر برهنه کرده توها کرد و گفت : خداوند ا اگرچه حضرت مولانا بمن سخنانِ سخت فرمود از بهرِ تو فرمود ؛ من بنده بیچاره نیز این تواضع و تضرع از بهرِ پادشاهی تو میکنم ، بحرمتِ این دو صدقِ بی ربا که بر من رحمت کنی و این بیت را گفت

شعر (هزج)

- بر آبِ دو دینده نغمِ رحمت کن بر سینه پر سوز و غم رحمت کن
ای رحمتِ تو بیشتر از هر بیشی بر من که زهر کی کم رحمت کن
همانا که حضرت مولانا خرامان بیرون آمد و او را نوازشِ عظیم
فرموده گفت : برو که حق تعالی بتو رحمت کرد و ترا آمرزید
- (۴۰۹/۳) همچنان هم او نقل کرد که روزی در بندگیِ خداوندگار
حکایت کردند که اتابک ارسلان طغتمش مدرسه عظیم ساخته در
وقفیه خود قیدها کرده است که البته در آن مدرسه مدرّس حنفی
مذهب باشد و صوفی باشد و ایما فقهیات خوانند و شافعیان را در آنجا
تمکین ندهند ؛ حضرت مولانا فرمود که بروایتِ ابن مسعود رضی الله
عنه خیری مقید در راهِ حق نا محمودست ؛ چه هر خیری که جهتِ
مرضات حق می کنند می باید که بی قید و شرط باشد که نا خالصاً لوجهِ الله

T, I, 481 ; H, I, 349

۴۰۹/۳ ۱۲۶ Z ب ۱۱۸ B ب ۲۰۰ K

۲ آمد بر در مدرسه KZ : B — 5 که BZ : K — 8 ا دید KZ : +

بر K^h B || 9 آمد BKZ : آمده Zh || 13 ساخته KZ : + و B || 17 رضی الله عنه

BZ — : KZh

- باشد و ثواب آن مضاعف گردد و این خیرِ مقید او بدان می ماند که درویشی هندی با خواجه نیشابوری همراه شد و آن درویش بفرات تمام پا برهنه می رفت و از آسیبِ خار و خارِ احتراز نمی کرد؛ نیشابوری را 3 بوی رحم آمد؛ کفشِ خود را بوی بخشیده هندی دعاها می کرد و بجد تمام می رفت؛ نیشابوری دم بدم تحکم می کرد که چنان رو و چنین کن و پا بر سنگلاخ آهسته تر نه و از زخمِ خار پرهیز کن؛ هندی ملول 6 شد، کفش را بیرون آورده پیش وی نهاد که بستان؛ مرا خیرِ مقید نمی باید؛ سی سالست که برهنه پا می گردم بی هیچ قیدی؛ اکنون 9 برای کفشی نتوانم مقید و محکوم کسی شدن و بمنون منت گشتن؛ پس معلوم شد که خیرِ مقید مفید نیست؛ اگر خواهی که از تمام قیود مطلق باشی پیوسته خیرِ مطلق کن وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ وَلِرَبِّكَ فَآْضِرْ (۶/۷۴ - ۷)

12

شعر (هزج)

- تا کاسه دوغِ خویش باشد پیشم از کیسه و کاسه کسان ندیشم
وربِ برگی بمرگ مالذ گوشم آزادی را ببندگی نفروشم
- 15 (۴۱۰/۳) همچنان ازو منقولست که روزی معین الدین پروانه باولادِ خطیر شرف الدین و ضیاء الدین نکیدی رحمة الله بزیارت مولانا آمده بودند پروانه اتماس نمود که البته موعظه بشنود؛ فرمود که امیر معین الدین

T, I, 482; H, I, 351

۴۵۷ K ب ۱۱۹ B ۱۲۶ Z ۴۱۰/۳

2 نیشابوری را KZ : خواجه را B 4 آمد KZ : آمده B || بخشیده BZ : بخشید
K || 5 KBZh : Z — 6 آهسته تر BZ : آهسته K || 13 b ندیشم KB : ندیشم
Z || 15 باولاد KZ : با اولاد B

تا توانی بی توانی چهار قبله را خدمت کن و خدمت آن چهار قبله را بخود لازم دان ؛ پروانه سرنهاده که ما قبله یکی می دانیم ، سه قبله ، دیگر کدام است ؟ فرمود که اول قبله ، نمازست ، بروزی پنج بار ؛ دوم آسمان ، قبله ، دعاست ، تا چون احتیاج افتد روی بسوی قبله ، دعا کنی و بزاری تمام ملتئم خود را در یوزه کنی ؛ سوم پادشاهان ، قبله ، حاجات درماندگان اند و ملجاء مظلومان ، تا چون مظلومی و درمانده روی بسوی تو آرد حاجت او را روا کنی تا حق تعالی حاجت دینی و دنیاوی تو روا کند

شعر (خفیف)

تا توانی درون کس مخراش کاندین راه خارها باشد
کار درویش مستمند بر آ تا ترا نیز کارها باشد
چهارم دل مردان خدا ، قبله نظر حق است و از مکنونات عالیه و برتر ؛

شعر (رمل)

آن دلی کز آسمانها برترست آن دل ابدال یا پیغامبرست
مسجدی کان در درون اولیاست سجده گاه جمله است آنجا خداست
زینهار نگاه داری تا سنگت فجور در آن دلها نیندازی و با غیر او نپردازی
و همچنان چون تو باخلاص تمام و اهتمام تام طرف حق را نگاه داشته

7 تو KZ : ترا B || 12 مکنونات BZ : مکنونات K || 14 ابدال BZ : + و K

14 آن پیغامبرست : MN ، ج ۳ ، ص ۱۲۸/۲۲۴ : MA ، ص ۲۵۱/۱۶

15 مسجدی .. خداست : MN ، ج ۲ ، ص ۱۲۱/۳۱ : MA ، ص ۱۷۴/۱۲

باشی ملک سبّحانه و تعالی مملکت دین و دولت دنیا و آخرت را بر تو نگاه دارد؛ السلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ گویان هی برخاست؛ پروانه

سجده کنان بیرون آمده و بسی انعامها که یاران را فرمود³

(۱۱۱/۳) همچنان روایت کردند که روزی حضرت مولانا در معنی

این بیت معانی می فرمود

6 شعر (رمل)

تا نگوئی سرّ سلطان را بکس تا نریزی قند را پیشِ مگس

حکایتی فرمود که شخصی بجانب شهری عزیمت کرده بود تا طرّاری

آن قوم را دریابد و در آنجا بعبّاری مشغول شود؛ ناگاه بمحلّه⁹

رسید؛ کوزکی را دید که کلیجه بر دست گرفته بود و می خورد؛ این

عبّار از او درخواست کرد؛ کوزک گفت: نمی دهم؛ بجِدّ گرفت؛

کوزک گفت: همچون گاو بانگی زن تا بدهم؛ عبّار سوسو نظر¹²

کرد، هیچ کسی ندید؛ از غایت جُوع آلبَقَر بَقَر وار بانگی بکرد؛

گفت: اکنون بده؛ گفت: نمی دهم؛ از آنک ماذر و پذیر من سپرده

15 اند که کلیجه را بگاو مده که لایق گاو کاه باشد

شعر (رمل)

قند خرد را گر طرب انگیزی پیشِ خر قنطارِ شکر ریختی

T, I, 484 ; H, I, 352

۱۱۱/۳ Z ۱۲۷ ب B ۱۱۹ ب K ۲۵۷

2 غلبکم KZ : غلبک B || 3 فرمود KBZ : فرموده Zh || 8 حکایتی KZ :

حکایت B || 12 همچون KB : — Z

7 تانگوئی... مکس : MN ج ۰ ۲۰ / ۴ : MA ، ص ۱۰ / ۱۹۳

17 قند... ریختی : MN ج ۰ ۶ ص ۲۸۰ / ۱۶۲ : MA ؛ ص ۱۵ / ۵۵۴

همچنان کلامِ حکمت و اسرارِ احرار را بهر کسی نشاید گفتن ؛
 بلک منع و سترِ آن از جمله واجب است که لا تُعْطُوا الْحِكْمَةَ غَيْرَ
 أَهْلِهَا فَتُظْلِمُوا إِلَى آخِرِهِ وَتَاكْسِي عَمَلِ آن اسرار و قابلِ
 3 آن دیدار نبوذ نشاید نمودن و نا محرم را گستاخ کردن

فصل فی بعض لطایفه قدسِ الله سیره

6 (۴۱۲/۳) ناقدانِ اخبار و ناقلانِ اخبار روایت چنان کردند که روزی
 حضرت سلطان و لد را چند دیناری ضایع شده بود ؛ تمامتِ خانها را
 درهم زده از آن درهم اثری پیدا نشد و همه درهمِ آن عاقبت در میانِ کتبِ
 9 برادر علاء الدینِ قیرشهری موجود شد ؛ همچنان حضرت ولد بتوبیخ
 و تفریع آغاز کرد ، عتابها کرد و سقطها می داد ؛ حضرت مولانا فرمود که
 بهاء الدین علی نه که حرفِ جرست ؟ اگر علی جر نکند پس چه
 12 کند ؟ هر دو صفا شدند

(۴۱۳/۳) همچنان محموده خاتون نامی را بعزیزی داده بوذند ؛
 مگر بطبعِ داماد موافق نیفتاده با وی دخول نکرد و هر دو در خانه
 15 گِردک مقبوض و سردک مانده بوذند و قبضِ عظیم ایشان را فرو
 گرفته بود ؛ از ناگاه حضرت مولانا از درِ گردک در آمده مبارک
 باز کرد و دیناری چند نثار فرموده فرمود که فی فی محموده قابض نباشد ؛
 18 در محموده قبض چه کار دارد ؛ همان ساعت در هر دو بسطی روی نموده

T, I, 485 ; H, I, 353 ۲۵۸ K آ ۱۲۰ B ب ۱۲۷ Z ۴۱۳ - ۴۱۲/۳

9 برادر ... قیرشهری BZ : علاء الدین برادرش B || 13 همچنان KB : — Z

14 نیفتاده KZ : نیفتاده B

از آن قبض اطلاق یافته مجلس چند کار کرد ، نتیجه ذوق آن عمل را
نگران شدند ؛ همانا که داماد و عروس سر نهاده سروری دریشان
ساری شد

3

(۴۱۴/۳) همچنان مگر در عروسی یاری حاضر شده بود ؛ یکی
بانگی بر زد که شکتر باذام نیست بیاورند ؛ مولانا فرمود که شکر
هست ، اما با دام است

6

(۴۱۵/۳) همچنان چوبان دلاک روزی حضرت مولانا را سر
می تراشید و در حلق موی مبالغه می کرد ، فرمود که چون باز خواهد
رُستن این قدر کافیت

9

(۴۱۶/۳) همچنان از عفتات مخدرات منقولست که روزی در ضمیر منبر
کرا خاتون رَضِیَّ الله عَنْهَا گذشته باشد که حضرت مولانا زمانهاست که
در تنقیل طعام و منام ، و کثرت سماع و صیام ، و تقریر معارف و کلام ،
قیام می نماید و مبالغه عظیم میفرماید و ریاضت قوی می کند از آن
سبب اصلا بجانب ما التفات نمی کند و گرد شاهد بازی نمی گردد ؛
عجا از صفت بشری و شهوت زناشوهری درو اثری مانده باشد یا بعلتی
اشتها ساقط شده فارغ گشته است ؟ هانشب تشریف صحبت ارزانی
فرموده چون شیر غران مست هفتاد نوبت دخول کرد تا بحدی که از

15

T, I, 485 - 86 ; H, I, 354 ۲۵۸ K ۱۲۰ B ۱۲۸ Z ۴۱۶ - ۴۱۴/۳

1 کرد KZ : کرده B 4 همچنان KB : - Z 7 چوبان KZ : چوبان B

11 باشد KB : - Z 14 شاهد KZ : شاه B 16 تشریف KBZh : - Z

دستِ مولانا گریزان گشته بطرفِ بامِ مدرسه روان شد و استغفارها می کرد و باز حضرتش بجدّ می گرفت که هنوز تمام نشد؛ بعد از آن فرمود که مردانِ خدا بر هر چه خواهند قادرند و بر ضایرِ مردم ناظر و در هر حالی که جوئی حاضر و حضرتِ عزّت ایشان را حافظ و ناصر و حاشا که از امورِ جزئیّات ذاهل و قاصر باشند و همانا که ترکِ مباشرت و معاشرتِ ما از غایتِ استغراق و مشغولیتِ بحضرتِ حق و آن هم از برای شماسْت؛ می خواهم که بعد الیوم خود را جهتِ آن عالم آراسته و مهیا گردانی که آن خوشی و آن لذّت بی زوال و باقیست؛ بعد از آن فرمود: همین قضیه بعینه میانِ صدّیقه و حضرتِ مصطفی صلعم واقع شده بود و صدّیقه از قلتِ صحبتِ او می رنجید و اوقاتِ طالبِ لذّتِ نفسانی می بود؛ اتفاقاً روزی در حضرتِ رسول نشسته بود؛ عصفوری با دیگری در مجامعت مبالغه می نمود؛ صدّیقه آن معنی را بطریقِ مطایبه بحضرتِ رسول عرضه می داشت؛ همان شب با مذکوره نود بار دخول فرمود و گفت: یا عایشه! تا نپنداری که ما ازینها قاصریم و یا فترتی در قوتِ ما طاری شده است؛ اما بکامِ دل ترکِ این کام کرده طالبِ کامِ ابدی گشته ایم؛

فَبَكَتِ الصِّدِّيقَةُ وَتَابَتْ

شعر (رمل)

۱۸ ترک لذتها و شهوتها سخاست هر که در شهوت فرو شد بر نخاست

۱ بطرف K : طرف BZ || ۴ ناصر KZ : + است B || ۱۱ ذات KZ :
 — B || می بود KZ : می شود B || ۱۷ شعر KB : — Z || ۱۸ لذتها Z ~
 شهوتها KB

۱۸ ترک ... بر نخاست : MN ج ۲ ص ۳۱۶ / ۱۲۷۲ : MA

(۴۱۷/۳) همچنان از کم ام اصحاب منقولست که روزی حضرت مولانا

سخنان فرید الدین عطار رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ مطالعه می فرمود؛ بوالفضولی گفته

۳ باشد که کلام عطارست؛ فرمود که ای غر خواهر پس من کیستم؟

هم از حضرتش عزیزی پرسید که لا مکان چه جاست و کجاست؟

فرمود که لا مکان جان و دل مردانست

۶ مگر روزی صوفی پرسید که معنی آن چیست؟ فرمود که آن سخاست

که در راه حق از سر جان و دل برخیزد

شعر (هزج)

۹ جان باشد و دل سخای درویش اینست اصول هر سخائی

(۴۱۸/۳) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی حضرت مولانا

از من قلمی درخواست کرد و بر دیواری سطری چند بنوشت که ای مرد!

۱۲ اگر توده مرده، خویش را یک مرده بنمای که مقابل تو دو مرد و یا سه

مرد خواهد آمدن و تو همه را خواهی شکستن؛ اکنون تو نیم مرده نیستی

و خویش را صد مرده بینائی، اَلْبُعْبُعُ اِذْ يَالله اگر برابر تو دو بیست

۱۳ مرده بیاید حال تو چون خواهد بود؟

(۴۱۹/۳) همچنان محمّد قمان اخبار روایت کردند که

یکی جمعیت عظیم ساخته بود و جمیع اکابر آنجا بگاه حاضر گشته، مگر نازنین

۱۸ خواجه زاده ارادت آورده مرید شد؛ حسودی گفته باشد که عجب این مرید

T, I, 488; H, I, 354-5 ۲۶۰-۲۵۹ K ب ۱۲۰ B ب ۱۲۸ Z ۴۱۹-۴۱۷/۳

۱ همچنان K: — ZB || 4 جاست BZ: جایست K || 8 شعر K: مصراع

B — 12 بنای KZ: بنائی B || 16 همچنان KZ: — B || 18 زاده KZ: — B

بِخُذَا رَسِيدَ وَخُذَا أَوْ رَا آمَرَزِيدَ ، خُذُوا بَوِي نَمُودَ ؟ حَضَرَتِ مَوْلَانَا
 فرمود که اولش آمَرَزِيدَ و خُذُوا بَوِي نَمُودَ آنگاهش طالبِ ما گردانید
 3 و بسوی ما فرستاد ؛ چه سَنَتِ اَللّٰهِ چنانست که اوّل بنده را خدا قبول
 می کند آنگاه بسوی بندگان راه می دهد تا بِرِکَتِ صَحْبَتِ وَ تَرِیْبَتِ او
 مَرَبَّتِ می شود و قُوَّتِ می گیرد و بِحَضَرَتِ عَزَّتِ قَرَبَتِ می یابد ؛ چنانکه
 6 فرمود: فَلَوْلَا الْمُرَبِّي مَا عَرَفْتُ رَبِّي وَالشَّيْخُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّبِيِّ فِي
 اُمَّتِهِ ، بِي شَيْخٍ اِذَا بَعْدَ بِي اِذَا بَعْدَ بِي وَمَنْ لَا شَيْخَ لَهُ لَا دِينَ لَهُ

(۴۲۰/۳) همچنان منقولست که روزی خادمه حرم از قَلَتِ مَنَالِ
 9 وجهِ درم شکایت می کرد؛ فرمود که اگر ت هزار دینار بدهند و گوش
 و بینی و عضوی دیگر از بدنِ تو جدا کنند راضی باشی؟ گفتا: بی؛ فرمود:
 پس چرا دعوی بی نوائی می کنی؟ پس بی نوا نباشی با نوا باشی و چندین
 قیمتی چیزها که با خود داری چرا قدرِ آن را ندانی و شکرِ آن را نکنی
 12 و صبرِ فقرا را رأس المالِ خود نسازی، و اشکُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ
 اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (۱۱۴/۱۶)

شعر (رمل)

زانکه شاگرد را زیادت وعده است آنچنانکه قرب مزد سجده است

(۴۲۱/۳) همچنان منقولست که روزی دو شخص بزرگ با همدیگر
 15 خصوصتی می کردند و ترهات و سقط بهم دیگر می گفتند ؛ آن یکی باقرانِ خود

T, I, 489 : H, I, 356 ۲۶۰ K ب ۱۲۰ B ب ۱۲۸ Z ۴۲۱ - ۴۲۰/۳

1 خود را ... نمود KZ : B - 1-2 حضرت ... نمود KBZh : Z

7 بنامدی بنامدی KZ : بنامدی بنامدی B 9 وجه KZ : و B 11 می کرد KZ :

کرد B 11 اکرت KBZh : اگر Z 11 آن KBZh : آن Z 15 شخص KZ : شخصی B

می گفت که خدا ترا بگیرد اگر دروغ می گوئی و آن دیگر می گفت که
نی فی خدا ترا بگیرد که تو دروغ می گوئی؛ از ناگاه حضرت مولانا
بسروقت ایشان رسیده فرمود که نی فی خدا نه ترا بگیرد و نه او را
3 بگیرد تا ما را بگیرد که لایق گرفت او مائیم و بگرفتاری او ما سزاواریم؛
هر دو سر نهاده صلح کردند و مرید مخلص شدند

(۴۲۲/۳) همچنان خدمت چلبی جلال الدین اسفهلار رحمة الله علیه
روایت کرد که روزی حضرت مولانا از خانه چلبی حسام الدین بیرون
آمده بحمام زیروا درآمده در خزینه حمام هفت شبازروزی فرو نشست،
9 تمامت یاران و عاشقان افغان می کردند که این چگونه ریاضت است
و چه سان معبشت است؟ بعد از آن هفت روز از ناگاه سر از سوراخ
خزینه بیرون کرده از خزینه دل اسرار و معانی فرمودن گرفت و این
غزل را سر آغاز کرد که

12 شعر
باز آمد ... الی آخره

و چندین غزلهای دیگر که فرمود و من در اندرون حمام طبق طبق
15 می نشستم و آن بنشها در دست من تر نشد و مسامات عرق بکلتی بر من
بسته شده بود، تا حدی که چند طبق را تعلیق زدم اصلاً دست من
عرق نکرد و فرجی من تر نگشت و من از نشستن و ایستادگی مانده
18 نشدم؛ همچنان دیدم که حضرت سلطان ولد درآمده سر نهاده و لا بها

T, I, 490; H, I, 357

۲۶۱ K آ ۱۲۱ B آ ۱۲۹ Z ۴۲۲/۲

2 نی فی Z: نی KB || که K: — ZB || 4 مارا BZ: مرا K || بگیرد KB:
کبرد Z || 13 و این ... الی آخره BZ: — K || 15 نشد KZ: نمی شد B || 16 دست
KBZb: — Z || 18 آمده KZ: آمد B

کنان والد خود را بمدرسه برد و تا هفت روز دیگر ایلاً و نهاراً سماع
بوذ و هَذَا مِنَ الْقُوَّةِ الْإِلَهِيَّةِ وَالْقُدْرَةِ الصَّمَدَانِيَّةِ

- 3 (۴۲۳/۳) همچنان منقولست که کمالِ قوَال که مصنفِ شهر
و استاذِ دهر بوذ، مگر در سماعِ دوستی در ضمیرش گذشته باشد که
عجب مرا درین سماع چه مقدار قوَال اندازی خواهی بوذن ؟ همانا که
6 حضرتِ مولانا از روی زمین مثنی خاکی برگرفته در دفّ او ریخت که
بستان در دینده کن! در حال دید که دفش پر زر گشته بوذ و این غزل را
سر آغاز کرد و گفت :

9 شعر (رجز)

ای عاشقان ای عاشقان من خاک را گوهر کنم
وی مطربان وی مطربان دفّ شما پر زر کنم

- 12 عاقبة الحال کمالِ بیچاره کور شد و می نالید و این نکبتِ بی ادبی را باز گفت
(۴۲۴/۳) همچنان از کرامِ یاران منقولست که روزی خدمتِ معین
الدینِ پروانه زیارتِ مولانا آمده بوذ و آن روز عنایتِ بی نهایت فرموده
15 لطایفِ بسیار گفت و حکایتی روایت فرمود که روزی حضرتِ حبیب
خدا مولانا و سیدنا محمد مصطفای مجتبی صلی الله علیه و سلمِ براهی
می رفت ؛ از ناگاه باُستخوانی رسیده بدستِ مبارکِ خود در خاک دفن

T, I, 491-2; H, I, 357-8 ۲۶۲-۲۶۱ K آ ۱۲۱ B ۱۲۹ Z ۴۲۴-۴۲۳/۳

3 قوَال KZ : اقوال (!) B 8 آغاز کرد KZ : آغاز فرمود B 15 گفت BZ : گفت

K 16 صلی الله علیه و سلم BZ : — K 17 باُستخوانی BZ : — K

K 17 باُستخوانی BZ : — K

- کرد و بگذشت ؛ همچنان باستخوانی دیگر رسیده دید که عقری بر آن
 نشسته عقوبتش می‌کند ؛ نظر کرده اورا نهوشانید و بگذشت ؛ صحابی
 سؤال از کیفیت آن حال کردند ؛ فرمود که آن استخوانِ اولین 3
 از آنِ مظلومی بود که پیوسته قلانِ ظالمان می‌کشید ، رحم کردم و ویرا
 پوشانیدم و این استخوانِ دیگر از آنِ ظالمی بود که اصلاً در رعایتِ
 رعیت نبوذ و تعدی می‌نمود ؛ حق سبحانه و تعالی از ظلمتِ ظلمِ او صورتِ 6
 عقری ساخته است تا روزِ نشور مرا ورا عذاب می‌کند ، امر نبوذ که
 اورا بپوشانم ، همچنان بگذاشتم و بگذاشتم تا اولو الابصار از دیدها عبرتی
 ریخته عبرتی گیرند و از گناهانِ کرده استغفار کنند و از انتقامِ اِنْ اَللّٰهُ 9
 عَزَّوَجَلَّ ذُو اِنْتِقَامٍ (۴/۳ ؛ ۹۸/۵) ترسان و هراسان باشند

شعر (رمل)

- پس بدن‌دان بی گناهان را مگز فکر کن از ضربتِ نامُحْتَرَز 12
 گر بدن‌دانش گری پُر خون کُنی دردِ دندان‌ت بگیرد چون کُنی
 همانا که پروانه زاری کنان بیرون آمده آن روز بشکرانه ارشادِ آن
 حضرت تمامتِ علما و فقرا و اصحاب را عطاها و مَبَرَّاتِ ارزانی داشت 15

1 دید که KB : Z — 3 حال Z : + سؤال KB 5 و این KZ : و آن B ||
 6 سبحانه KB : Z — 9 ظلم KB : Z — 9 عبرتی Z عبری KB :

12 پس ... نا محترز MN ، ج ۴ ، ص ۲۸۱۵/۴۴۴ MA ۲/۲۹۹
 13 کر بدن‌دانش ... چون کُنی MN ، ج ۱ ، ص ۱۳۱۶/۸۱ MA ،
 ۲۲/۳۵ ص

- (۲/۲۵۰) همچنان روزی حضرتش در معرفت گرم شده بود ؛
 فرمود که وای بر آنک مارا شناخت و وای برو که مارا نشناخت
 3 و معلوم کرد که مقصود از آفرینش خلق شناخت و عرفان خالق است
 تعالی که *إِلَّا لِيَعْرِفُونَّ* یعنی وای بر آنک خدا را شناخت و فرصت
 شناخت را مهمل گرفت و وای برو که شناخت و قدر آن را نشناخت
 6 و شکر آن را نکرد

شعر (رمل)

- ای بسا معشوق کآید نا شناخت پیش بذبحی نداند عشق باخت
 9 چه بذترین فراقها آنست که بعد العیان والوصال باشد *نَعُوذُ بِاللَّهِ*
مِنْ ذَٰلِكَ
 (۲/۲۶۱) همچنان خدمت کاتب کتب آسرا را، کاتب صحب الاشرار
 12 بهاء الدین بحری رَحِمَهُ اللهُ که سَبَّاحِ بَحَارِ معانی بود ، چنان روایت
 کرد که روزی با جمع اصحاب در حضرت مولانا و بالحمد اولانا قَدَسَ اللهُ
 سِرَّهُ جمع آمده بودیم ؛ در خانه دامادش خواجه شهاب الدین و باران
 15 در نور حضور او مستغرق گشته بودند ؛ از ناگاه حضرت مولانا
 برخاست که مرحبا یا مصباح الله و باز فرو نشست و ما هیچ کسی را
 ندیدیم ؛ بعد از آن چلبی حسام الدین و سلطان ولد از آن حال سؤال

TI, 493 ; H, I, 359 ۲۶۳ K ب ۱۲۱ B ۱۲۹ Z ۴۲۶ - ۴۲۵/۳

2 که KZ : — B || شناخت KZ : شناخت B || 3 نکرد B : کرد Z کرد

K 4 یعنی ... خدا را شناخت K h z h : فرد BZ || 15 حضور BZ : — K || 17 ندیدیم

KZ : ندیدیم B || بعد از آن KZ : + حضرت B

8 ای بسا ... بحث : MN ۲۶۳/۱۵۶ ، MA ۲۵۰/۲۶۴

کردند؛ فرمود که پیوسته ارواحِ روحانیان و کرامِ ارواحِ کرامِ زیارتِ مردانِ حق می‌آیند؛ از آنها یکی مصباحِ الله بود که تمامِ مصابیحِ آسمانها از او متورند و ازو نور میگیرند

(۴۲۷/۳) همچنان اولادِ مدرّس روایت کردند که روزی درخانه پروانه جمعی عظیم بود و حضرتِ شیخ در سماع مستغرق گشته؛ مگر کمال الدینِ معرفّ که معروف کَلّ کالَش گفتندی و هنوز کمالِ کُلّش دست نداده بود، پشت بسوی روی مولانا کرده با منکرانِ فسوسی با فسوس مشغول گشته بود؛ یاران او را برگرفتند و از صفّه خانه زیر انداختند و آن دیگران از وهمِ یاران گریزان شدند؛ چون بمدرسه مراجعت افتاد حضرتِ شیخ فرمود که چلبی شمس الدین اگر تلخ نباشی بخوردندت و اگر گرک نباشی بدرندت با گبزان گبزی و با نگران نغزی

شعر (رمل)

با بزدان بد باش و بانیکان نکو جای گل گل باش و جای خار خار
یارِ معنی دار باید خاصّه اندر دوستی تا توانی دوستی با یارِ معنی دار دار

(۴۲۸/۳) همچنان کتبه کلام و حفظه کرام روزی از حضرتِ مولانا پرسیدند که مجلّداتِ مثنوی را بر همدیگر ترجیحی و تفضیلی هست؟ فرمود که ثانی را بر اوّل فضیلت چنانست که آسانِ دوم را بر اوّل و سوم را بر دوم و همچنان ششم را بر پنجم؛ چنانک تفضیلِ ملکوت بر عالم مُلُک و تفضیلِ جبروت بر ملکوت اِلٰی مَا لَا نِهَابَ و همچنان

T, I, 494; H, I, 359

۲۶۳ K آ ۱۲۲ B آ ۱۳۰ Z ۴۲۸ - ۴۲۷/۳

2 مصباح KB : مصابیح Z || تمامت KB : - Z || 6 کش Z : کلش KB ||

15 همچنان KZ : - B

- از منطق آیتِ وَكَذَلِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ (۵۵/۱۷)
 این مفهوم می شود که وَكَذَلِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّاسِ عَلَى بَعْضٍ ،
 3 بَعْضَ الْأَشْيَاءِ عَلَى بَعْضٍ ، بَعْضَ الْأَسْرَارِ عَلَى بَعْضٍ و همچنان
 در جمیع اشیا و موجودات این فضیلت و رجحان در کارست
 (۴۲۹/۲) همچنان فرمود که سخن آدمی بوی آدمیت و از بوی
 6 نَفْسِ او نَفْسِ او را می توان معلوم کردن مگر که مسامِ مشام
 بعلتِ زکام مسدود گشته باشد

شعر (رمل)

- 9 بویِ صدق و بویِ کذبِ گول گیر هست پیدا در نَفَسِ چون مشک و سیر
 گر ندانی یار را از دَه دِلِه از مشامِ فاسدِ خود کن گِلِه
 چه از قرآن بویِ خدا می آید و از حدیثِ بویِ مصطفی می آید و از
 12 کلامِ ما بویِ ما می آید
 (۴۳۰/۲) همچنان فرمود که هر که سخنانِ عطار را بجِد خواند
 اسرارِ سنائی را فهم کند و هر که سخنانِ سنائی را باعتقاد مطالعه نماید
 15 کلامِ ما را ادراک کند و از آن برخوردار شود و برخوردار
 (۴۳۱/۲) الحکایه : خدمتِ ملکِ المدرّسین مولانا شمس الدینِ ملطی
 رَحْمَهُ اللهُ نَقْل فرمود که مگر در شهرِ آفسرا واعظی بالای منبر بیتِ حضرت

T, I, 495 : H, I, 360

۲۶۴ آ ۱۲۲ B آ ۱۳۰ Z ۴۳۱ - ۴۲۹/۲

۴ اِشیا و KB : — 6 || Z — 6 || KZ ~ مشام B 8 شر KB : — 13 || Z همچنان

KB : — 14 || Z — 16 || K الحکایه KB : — Z

9 - 10 بوی ... کله : MN ج ۶ ، ص ۴۸۹۴/۵۵۶ - ۴۸۹۵ : MA

- مولانا را تقریر می کرد و گری می نمود ؛ قضا را دانشمندی منکر اعتراض نموده و او را تکفیر و تعییر می کرد و آن واعظِ روشن دل که مردِ مردانه و مولوی بود فروز آمده او را مشتی زد و پینداخت ؛ همانا که بمقتل رسیده 3 در حال جان تسلیم کرد ؛ و اعظِ گریزان گشته بقطارِ تمام تا بقونیه رسید ؛ همچنان خویشاوندانِ دانشمند او را در پی کرده بخانه مولانا التجا آورد و آن جماعت از حدّ بیرون فریادها کردند و تشنیهها زدند ؛ همانا که 6 حضرت مولانا رقعہ بخدمتِ علّم الدینِ قیصر فرستاده اشارت فرمود که واعظ را از آن جماعت خلاص دهم ؛ چه دیت او را چهل هزار درم خواستند ؛ قاصدِ رقعہ علم الدین را در میان زرگران یافته چون مطالعه کرد فی الحال از اسب فروز آمده تمامِ آلاتِ سلاح را سلب و نقد و جنسی که داشت فروخته پنجاه هزار عدد نقد کرده چهل هزار را بخصمان داد و ده هزار را بیاران شکرانه فرستاده واعظ را تشریف نیکو 12 و استری رهوار ارزانی داشت ؛ مگر خدمتِ گرجی خاتون علم الدینِ قیصر را عتاب کرده که چرا بخانه نیامدی و خود را در میان بازار تجرید کردی ؟ گفت : ترسیدم که اشارتِ آن عنایت بتأخیر افتد و آن 15 رحمت فوت شود ؛ چه هرگز حضرت مولانا از کسی چیزی نخواستہ است و با اشارتِ عنایت کسی را مخصوص ناکرده ؛ من بنده بشکرِ آنک 18 مرا بحساب آورد و التفات نمود چنینها کردم ؛ گرجی خاتون آن ادب و آن حالت را مستحسن دیده صد هزار عدد بوی وجه فرموده بنشریفات مخصوص کرد و نایبِ درِ خود ساخت

4 کرد KB : کرده Z || 5 کرده BZ : + و K || 10 و سل KZ : و سل B

14 کرده K : کرد BZ || 18 نمود KZ : — B

- (۴۳۲/۳) همچنان از اَجِلّای اَحِلّای رِضْوَانُ اللّهِ عَلَیْهِم اَجْمَعِین منقولست که در شهرِ قونیه امیره نامی خواجه^۱ بود معتبر و معتقد و از جمله^۲ محبّان و عاشقانِ مخلص بود ؛ مگر او را قصدِ زیارتِ کعبه^۳ معظم شده ، از حضرتِ مولانا اجازت و عنایت در خواسته روانه شد و او حکایت می کرد که در هر منزلی و مقامی و شهری که رسیدم حضرتِ مولانا را مَصَوّر می دیدم و حیرت می نمودم و چون بدمشق رسیدم دیدم که بالای بام مسجدِ جامع سیر می فرماید و بسوی من اشارتی می کند و من از هیبتِ آن حالت بیخود گشته تا قربِ نمازِ دیگر خفته بودم ؛ چون بخود آمدم هیچ کسی را ندیدم ، همچنان حیران و آشفته حال بجانب کعبه^۴ معظم روانه شدم ؛ علیها چون بطوافِ کعبه مشرف گشتم حضرتِ مولانا را دیدم که طواف می کرد و بر بالای کوهِ عرفات دیدم که مناجات می کرد و چون بمبارکی شهرِ قونیه رسیدم بی توقف بگِرد راه بشرفِ دستبوسِ مولانا رفتم ؛ دیدم که جماعتی یاران نشسته بودند ؛ فرمود که آری حاجی امیره بدانکه مردانِ خدا در دریای قدرت بر مثالِ ماهی دایما سیارند ؛ بهر کجا که خواهند سر بیرون کنند و روی بنایند و ایشان را محبّان هر کجا که طلبند یابند ؛ سر نهادم و قدم مبارکش را بوسیدم و کیفیتِ حال را باصحابِ حال باز گفتم ؛ باز حضرتِ مولانا فرمود که هر مریدی که او را اعتقادِ پاک و صدقِ عظیم باشد بی هیچ گمانی که در دو جهان بمراد

T, I, 497 ; H, I, 362

۲۶۵ K ب ۱۲۲ B ب ۱۳۰ Z ۴۳۲/۳

۲ نامی KZ : نام B ۳ محبان BZ : + و مخلصان K ۴ مخصوص BZ : حضرت +

مولانا K ۵ می کرد KB : کرد Z ۶ حضرت KB : — Z ۸ حال KB : حال Z ۱۰

علیها KB : — Z ۱۵ خواهند Z : خواهد KB ۱۶ مبارکش را KB : مبارکش Z ۱۷

- کلتی و جزئی برسد و معتقد او در همه حال مصور او شود و مقصود او از و برآید و درین باب خوش حکایتی روایت کرد که در زمان ماضی جوانی بود پاک دامن و پاکیزه اعتقاد و او را مرمرین سنگی بود که بصورت آدمی ساخته بودند در غایت لطافت، و او عاشق آن صورت سنگینی شده بود و او را می پرسید و هر حاجتی که از وی درخواست می کرد فی الحال روا می شد و از خوشی آن حالت گوشه ساخته بود و نوشه مهیا کرده میبنداری کلتی می کرد؛ مگر جماعتی از اقران او روح حسد کردند که این جوان هیچ نوعی اسبابی ندارد و از حد بیرون خرجها می کند و آینده و رونده را خوش می دارد و همه را می نوازد و جمیع مردم از وی حسنودند، این یاری از کجاست؟ اتفاق کردند که هر یکی علی حده جمعیتی و سماعتی کنند تا او را نیز بامتحان درکار آرند؛ چون نوبت جمعیت بدان جوان رسید بصدق تمام پیش آن سنگ محبوب خود سر نهاده و گفت: ای اخئی من! وای سلطان من! جماعتی از سر امتحان و امتحان میمان من خواهند شدن؛ وقت عنایت و هنگام مددست؛ همانا که از کمال اعتقاد و نیاز او هماندم سنگ شکافته شد و چندانی زر فرو ریخت که توان گفت؟ میمانی عظیم کرد و آن جماعت از کیفیت حال او سؤال کردند قضیه را باز گفته بجمعهم انصاف دادند و او را سرور و اخی خود ساختند؛ اکنون جایی که ببرکت اعتقاد و صدق از جمدی و سنگی و بقی مقصودی دست دهد تا آن اخلاص و اعتقاد پاک

1 درم KB : هم Z || 5 سنگینی KZ : سنگین B || 7 کلی K : — BZ || 8 نوعی

KB : نوع Z || 12 سنگ KZ : — B || 13 سر BZ : — K || 16 کرد KZ :

کرده B || 17 کت BZ : گفت K || 18 و اعتقاد KB : — Z

راستین از مردِ خدا چها دهد وچها میسر کنند وچه مقصوده
از برکتِ وی روی نماید

شعر (سریع)

3

بلک کشد از بتِ سنگین غذا با همه کفرش بعبادت شمر

(۴۳۲/۳) همچنان منقولست که روزی در حضورِ مولانا شکایت

6

کردند که جماعتی در مسجد سخنِ دنیا می‌کنند ؛ فرمود که هر که

درشش مقام بکلامِ دنیا مشغول شود سی ساله طاعتِ مبرور و مقبولِ او

مردود گردد و باطل شود ؛ یکی در مسجد ، دوم در مجلسِ علم ، سوم

9

در جنازه ، چهارم در گورستان ، پنجم در وقتِ اذان ، ششم در قرائتِ

قرآن ؛ و بتفصیل هر یکی را شرحه است

(۴۳۴/۳) الحکایه : همچنان حضرتِ ولیة الله فی الارض فاطمه خاتون

12

بنت شیخ صلاح الدین رَضِیَ اللهُ عَنْهَا روایت کرد که در زمانِ پندرم

شبِی حضرتِ مولانا را محبتانِ صادقِ او بچهل جا بسماع دعوت

کردند ، همه را اجابت فرموده بیایم گفت ؛ همانا که برخاست و بخلوت

15

در آمده با پندرم تا سحرگاه بنماز و عبادت الله مشغول شدند ؛ چون روز

شد از خانه هر چهل کس که خوانده بودند یک یک پا کفشِ مبارک

مولانا را آوردند که آنجا بگذاشته رفته بود ؛ همچنان یکی کفشِ پای

18

راست بود و یکی از آن چپ و هر شخصی حالت و حیرتِ آن شب را حکایت

می کردند که امشب حضرت مولانا در خانه من چنان کرد و چنین گفت و غلغله در میان ایشان افتاده بود و خلایق درین قضیه حیران مانده و حضرت مولانا و پدرم شیخ صلاح الدین از مقام خود چنانکه بود نجبیده 3 بودند و او از کمال کرم و کرم کمال خود بهر محبتی تمثیل نموده و حاجات ایشان را بر آورده و تمامت شیوخ و کبار قونیّه از نو حیرت فروزه از خیرت خود تبرّا نمودند و انصافها دادند و جمیع آن کفشها را با کابر 6 زمان و اصحاب ایمان بخش کرده ، کفشی بحضرت شیخ صلاح الدین رسید و آن کفش را حضرت چلبی عارف قدّس الله سیره بخدمت 9 سلیمان پاشای قسطنطنیه ارمغان برده از حد بیرون بندگیها نمود و از آن کفشها بهر رنجوری و نیازمندی که آب دادندی چه کفشها روی نموده باذن الله تعالی شفا یافتندی و زنان حامله باسانی بار نهادندی ببرکت آثار آنحضرت قدّس الله سیره

12 (۴۳۵/۳) همچنان منقولست که خدمت یار ربّانی علاء الدین ثریانوس مردی بود گریز و رندی عظیم ؛ مگر وقتی که هنوز روی بود و در ربه اسلام اقدام ناکرده بود و تقریر و تحریر ربه او را ننوشته بودند شبی در خواب می بیند که پایای مبارک مولانا را مغمّزی می کند و بسیار 15 بسیاری مالذ ؛ آرا نمی داند که آن چه کس است و کیست ؛ علی الصباح دست و رو شسته و حیران این خواب گشته از دیه خود بسوی شهر روانه می شود ؛ چون بمیان راه می رسد از ناگاه بحضرت مولانا مصادف 18 می شود ؛ می فرماید که ها ثریانوس ! از زحمت دوشینه چونی ؟ و آن

T, I, 502 ; H, I, 365

۴۳۵/۳ Z ۱۳۲ ب ۱۲۴ K ۲۶۸

1 چنین BZ : چینی K 5 حیرت KBZh : — 11 دادندی ZB : دادند K

بیچاره در حال نعره می‌زند و بیخود می‌شود؛ چون بخوبی می‌آید که را آنجا نمی‌بیند؛ معلومش می‌شود که حریف خوابش او بوده است؛ سر نهاده آشفته حال روانه می‌شود؛ بعد از چند روزی عوانی را کشته اورا بقتل و سیاست می‌فرمایند؛ حضرت مولانا فرجی مبارک خود را بروانداخته از دست جلادان خلاصش می‌دهد؛ در حال مسلمان گشته بغایت آن حضرت بجائی می‌رسد که قضاة و مدرّسان شهر، مثل سراج‌الدین و فصیح‌الدین پیش معرفت او آنگن می‌شدند و بر تقرر حقایق او اقرار می‌دادند

۹ (۴۳۶/۳) همچنان از خدمت یاران محرم منقولست که روزی حضرت مولانا معانی می‌فرمود و در شرح توکل و قناعت مبالغه می‌کرد و یاران را قوت و قدرت آن حالت می‌بخشید و ترغیب می‌داد و در ضمن آن تقرر فرمود که چون حضرت مصطفی صلی الله علیه و سلم از یاری می‌رنجید دعا می‌کرد که اللَّهُمَّ اكْثِرْ مَالَهُ وَ وَلَدَهُ تا او بدانها مشغول شود و از صحبت او محروم گردد؛ نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ ذٰلِكَ و چون از یاری خوش می‌شد عنایت عیم خود را همراه جان او می‌فرمود که اللَّهُمَّ أَقْلِلْ مَالَهُ وَ وَلَدَهُ تا او مجرد تر شود و سببگر بودی و مستعد آن معنی گشتی

10 (۴۳۷/۳) همچنان منقولست که در میان دوبار محبوب خصوصی و کدورتی واقع شده بود و هیچ نوع بمصالحه رضا نمی‌دادند؛ روزی

T, I, 502 3 ; H, I, 366 ۲۶۹ K آ ۱۲۴ B آ ۱۳۲ Z ۴۳۷ - ۴۳۶/۳

1 در حال K : فی الحال BZ || 7 الکن KZ : الکی (۳) B || 10 در KZ : B —

11 قوت و KZ : B — 16 شود KZb : BZ

- حضرت مولانا درمیان معرفت گفتن فرمود که حق تعالی مردم را
 بر دو نوع آفریده است: یکی بر مثال خاکست: جامد و بی حرکت از
 غایت ثقلت و گرانی؛ دوم بر مثال آبست: دایم روان و سیار؛ همانا که
 3 چون این آب روان بر سر آن خاکستان روان شود از برکت مجاورت
 همدیگر صد هزار گلزار از آن گیلزار بر می دمذ و اشجار و ازهار و اثمار
 آن در حرکت می آید و غذای ابدان و قوت ارواح می شود؛ اکنون
 6 این دوستانی که با همدیگر جنگ می کنند و قطع مواصلت می کنند البته
 می باید که یکی حکم خاک گیرد و یکی بمثابت آب باشد و از غایت
 تواضع خوی آب گیرد و چون با همدیگر آمیزش و اختلاط کنند و اتحاد
 9 ورزند حق سبحانه و تعالی برکت آن اتحاد و اجتماع صد هزار ریاچین
 صلح و شادی و گلستان وفا و صفا پدید آرد و نباتات راحت و خوشبها
 12 روئیند و خاک گیرد؛ فرمود که اکنون ای نورالدین! چون برادرت
 حکم خاکی گرفته از جا نمی جنبد و بصلح تو نمی خنبد، تو آب صفت
 کرم کن و قدم رنجه فرما و بسوی او روان شو تا روان یاران
 15 بیاسایند و شکر کنان شکرانها دهند فَمَنْ عَفَى وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ
 عَلَى اللَّهِ (۴۰/۴۲)

شعر (هزج)

- 18 چو فرمودست حق کالصلحُ خَیْرٌ رهاکن ماجرا را ای یگانه
 فی الحال سر نهانند و صالحانه صلحی کردند

- (۳/۳۸) همچنان فرمود که دو یارِ همدل بخدمتِ قطب العارفین
 ابا یزید بسطامی رحمة الله علیه مهان شدند ؛ شیخ فرمود که از کئی باز با
 ۳ همدیگر باران شده اید ؟ گفتند : سی سالست که با هم مصاحبت می کنیم
 و در سیاحتِ برّ و سیاحتِ بحر مشغولیم ؛ فرمود که بحکمِ عادت هیچ میانِ
 شما ماجرائی و جنگی واقع شده است ؟ گفتند : نی ؛ فرمود که سی سالست که
 ۶ تمام بمنافی تعبیرِ زمان کرده اید ؛ همانا که مرافقت و موافقتِ شما مبنی
 بر منافقت بوده است ؛ چه غایتِ یاری و مزهٔ دوستداری در آنست که
 در میانه صلحی و جنگی و عتابی واقع شود و از نو صلحها کرده تازه
 ۹ کاریها کنند تا علتِ منافقی در دلِ شما مدخل نکند و از شرِّ نفاق
 ایمن باشید

شعر (وافر)

- ۱۲ كَمَا قَالَ الْحَكِيمُ فَذَا صَوَابٌ وَيَبْقَى الْوُدُّ مَا بَقِيَ الْعِتَابُ

- (۳/۳۹) همچنان منقولست که روزی حضرتِ سلطان ولد
 قَدَسَ اللهُ رُوحَهُ مدحِ زمانه می کرد که درین دوران چه نیکو
 ۱۵ روزگارست که تمامتِ مردم معتقد و بر اخلاص اند و اگرچه منکران
 نیز هستند ، اما قوتی ندارند ؛ حضرتِ مولانا فرمود که بهاء الدین
 این را چون گفتی ؟ گفت : از آنک در زمانِ پیشین برای اَنَا الْخَلْقُ
 ۱۸ گفتنِ منصور او را بر دار کردند و چند نوبت قصدِ قتل ابا یزید
 کردند و چندین مشایخِ کرام را بقتل آوردند ؛ بلکه وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ

T, I, 502-5; H, I, 367-8 ۲۷۱-۲۷۰ K ب ۱۲۴ B ب ۱۳۲ Z ۳۹-۳۸/۳

۱۱ شعر : KB بیت Z

۱۳ همچنان ... من ۴۶۷/ ۱۵ اماره ایم : ر. ک. به ولدنامه ، ص ۱۹۷

بِغَيْرِ الْخَلْقِ (۶۱/۲) در قرونِ ماضیه واقع شده است ؛ لِلّٰهِ الْحَمْدُ
درین زمان در هر بیتِ خداوندگار هزاران کلمه ' اَنَا الْخَلْقُ ' وَ سُبْحَانِی
مُدْرَجست و کسی را زهره ' آن نیست که دم زند و ایراد کند و اعتراض
نماید ؛ حضرتِ خداوندگار تبتم کنان فرمود که ایشان را مقامِ عاشقی
بوذ و عاشقانِ بلاکش باشند

6 شعر (سریع)

دوست همان به که بلاکش بود عود همان به که در آتش بود

و ما را مقامِ معشوقیست و معشوقِ پیوسته فرمانِ روان و مطاع باشد
9 و سلطانِ ارواح و امیرِ نفوس و حاکمِ عقول بود؛ چنانک گفت:

شعر (رمل)

شمسِ تبریزی که گامش بر سرِ ارواح بود

12 پا منه تو سر بنه بر جایگاهِ گامِ او

جای دیگر گفت:

عشق دیوانه است ما دیوانه ' دیوانه ایم

15 نفسِ اماره است ما اماره ' اماره ایم

(۴۴۰/۳) الحکایه : همچنان منقولست که شیخِ زاهدِ متقی جاجی

مبارک حیدری رحمهُ اللهِ عَلَیْهِ که از خلفای قطب الدینِ حیدر بود ،

18 روزی با مریدانِ خود بطرفِ مسجدِ مرام بتفرج می رفتند ؛ از ناگاه

- بحضرت مولانا مقابل افتادند ؛ همانا که حاجی مبارک میز را
 بسان چادر زنان بر سر فگنده بر سر راه فرو نشست ؛ مردان تشیع
 3 زدن که این چه حرکت زنانه است که میکی؟ شیخ گفت : با وجود
 اینچنین مرد مردانه که می آید همه را جامه و چادر زنان باید پوشیدن
 و در پس در بچرخه گردانی نشستن و کم از زن بودن ؛ همانا که چون
 6 حضرت مولانا نزدیکتر رسید با جمع سر نهاده لایها می کردند؛ فرمود که
 حاشا حاشا شما درویشانید؛ حاجی مبارک پیش آمده پایهای مبارک
 مولانا را در کنار گرفته بوسها می داد و می گریست فرمود که غم محور،
 9 چرا چنین می کنی و می لرزی؟ بعد ازین غم را وجود نیست، خوش باش
 و فارغ می زی ؛ گفت : مگر بعد الیوم که خداوندگار عزایت کرد و شفقت
 نمود ؛ همچنان چون فرزندش حاجی محمد بوجود آمد مهائی عظیم کرده
 12 اکابر قونیه را دعوت نموده بطلب مولانا بیامد؛ فرمود که بر سر بیایم،
 بر رو بیایم، برقفا بیایم، بر پهلوی بیایم، غلطان علفان بیایم خدمت کنیم
 و او نعره ها می زد و سجده ها می کرد

- 15 (۴۴۱/۳) ؛ همچنان مگر جماعت یاران را بر سالت بقصریه فرستاده
 بودند ؛ چون معاودت نمودند بعضی اصحاب صفت خوانهای پروانه کردند
 و از آن الوان نعمتها ولوتها باز می گفتند ؛ حضرت مولانا نفس کرده
 18 فرمود که یاران را شرم باز که در مدح سقایه مبالغه می کنند و مفتخر
 می شوند که چنان خوردیم و چنان بردیم

T, I, 507 ; H, I, 370

۲۷۲ K ب ۱۲۵ B ب ۱۳۳ Z ۴۴۱/۳

4 اینجا KBZh : — Z || 11 نمود Z : فرمود KB || 15 همچنان KB :

— Z || رسالت KZ : بر رسالت B || 17 ولوتها KZ : لذتها B

شعر (رمل)

ای بدیده لوتهای چرب خیز فضله* آن را بین درآبریز

۳ فی الحال استغفار کرده توبه ها کردند

(۴۴۲/۳) همچنان از کبارِ اخبارِ که اخبارِ بوذند منقولست که

چون شیخ شرف الدینِ هَریوه که از بزرگانِ روزگار بوذ و سرورِ
 ۶ شیوخ، درگذشت، مگر که یاری در جنازه* او حاضر بوذ؛ حضرتِ
 مولانا پرسید که کیفیتِ حالِ او چون بوذ؟ گفت: چندین هزار
 آدمی در جنازه* او سر باز کرده بوذند و نوحه می کردند؛ فرمود که او
 ۹ سرپوشیده بوذ و از سرِ پوشیده خبرش نبوذ چه سود

شعر (هزج)

مردانه و مرد زیک باید بوذن ورنی هزار ننگ باید بوذن

۱۲ امیدست که نوید نشود

(۴۴۳/۳) همچنان منقولست که روزی یارانِ کریم از خساستِ

منعمانِ لثیمِ قونیه حکایت و شکایت می کردند که زکات نمی دهند
 ۱۵ و ابوابِ صدقات را بکلی مسدود کرده اند و درویشان ازیشان متشکّی
 اند و با آن همه شحیحی و خساست زبانِ طعن گشاده و در حقّ یاران
 می لایند و رازها می خایند؛ فرمود که باکی نیست؛ چون باختیارِ خود

T, I, 508; H, I, 370 ۲۷۲-۲۷۲ K ب ۱۲۰ B ب ۱۳۳ Z ۴۴۳-۴۴۲/۳

6 بوذ KZ + و B 9 چه سود KB : Z || 16 خساست KZ : خساست B

2 ای بدیده... آبریز: MN، ج ۴، ص ۱۶۰۱/۳۷۲: MA، ص ۱۱/۳۶۶

بقدرت و سیان نمی دهند بحکم اضطرار دَبّوسیان بیابند و بستانند و همچنان شد که فرموده بود

3 (۴۴۴/۳) همچنان از عرفای اصحاب منقولست که بعضی علمای اصحاب

6 در باب کتاب فتوحات مکتی چیزی می گفتند که عجب کتابیست که اصلاً مقصودش نا معلومست و سر حکمت قابل نا مفهوم ؛ از ناگاه زکی قوال از در درآمد و سر آغاز اسرار کرد ؛ حضرت مولانا فرمود که حالیا فتوحات زکی به از فتوحات مکتیست و بسامع شروع فرمود

9 (۴۴۵/۲) همچنان منقولست از خدمت ملک الادبا مولانا فخرالدین

9 دیدست که از علمای اصحاب بود که او گفت که روزی حضرت مولانا فرمود که

هر چه از مقالات مقبول نظر ما آمد بما تعلق گرفت، چنانکه حق تعالی در کلام مجید میفرماید که اَنَا رَبُّكُمْ اَلَا عَلٰی (۲۴/۷۹)، اگرچه آن نقل از

12 گفته فرعون بود و سخن مخلوق مُبطل نمازست، الا چون حق تعالی

یاذ فرمود و در قرآن مجید ذکر کرد مُبطل نماز نباشد ؛ چون بحق

تعلق گرفت ؛ پس ازین بیان عیان می شود که هرچه حضرتشان پسندید

15 و پیش ایشان مرضی و مقبول آمد بذیشان تعلق گرفت و همچنان گفته

مخلوقی که حق تعالی نقل فرمود مُبطل صلات نشد ؛ گفته را که

سخن حق باشد و آنرا بشری از اندیا و اولیا نقل کنند، نه آن هم

18 گفته حق باشد ؟ چنانکه فرمود

T, I, 509; H, I, 371 ۲۷۲ K ب ۱۲۵ B آ ۱۳۴ ب ۱۳۳ Z ۴۴۵-۴۴۴/۳

4 مکی BK : مکیه Z || 8 منقولست KZ : + که B || 11 پسندید KZ :

پسندید B || 16 صلات BZ : صالات (!) K

شعر (رمل)

- گرچه قرآن از لب پیغامبرست هر که گوید حق نگفت او کافرست
 3 خاص آن آواز خود از شه بود گرچه از حلقوم عبد الله بود
 (٤٤٦/٣) همچنان روزی سلطان الخلفا، ینبوع الصدق والصفاء
 چلبی حسام الحق والدين قدّس الله سرّه العزیز میان اعزّه اصحاب چنان
 6 روایت کرد که شبی سماع عظیم بود؛ بعد از سماع سینه مبارک شیخ را
 مغمّزی می کردم؛ پرسیدم که حضرت خداوندگار بخدمت شیخ صدر الدین
 محدث بجدّ عنایت می فرماید و رعایت او میکند؛ عجا او درین راه محقق
 9 است یا مقلّد؟ فرمود که بحق سینه بی کینه من که آئینه سرّ الله است
 مقلّدست والله مقلّدست نسبت بتحقیق شما؛ فرمود که مرد را دو نشان
 عظیم هست: یکی شناخت، دوم باخت؛ بعضی را شناخت هست باخت
 12 نیست؛ بعضی را باخت هست شناخت نیست؛ خنک جانِ او را که هر
 دو را دارد
 (٤٤٧/٣) همچنان روزی مریدی از شیخ ابراهیم ادهم رحمه الله
 15 علیّه التماس نمود که او را اسم اعظم بیاموزد؛ شیخ فرمود که او را
 در شطّ اندازند؛ چندانک فریاد میکرد پیانی در آتش غرقه می کردند؛
 عاقبة الامر چون اضطراب واضطرار او بغایت انجامید الله الله گفتن
 18 گرفت؛ همان ساعت او را آب بکنار انداخت، خلاص یافت؛ شیخ

T, I, 510 : H, I, 372 ٢٧٤ K آ ١٢٦ B آ ١٣٤ Z ٤٤٧ - ٤٤٦/٣

4 روزی BZ : K - روزی Z : + حضرت KB || 9 الله است KZ : +
 که او B || 10 فرمود KB : - Z || 12 جان .. که KZ : جانی که او را B || 16 در آتش
 KZ : - B || 18 گرفت KZ : - Z

3 کرچه ... کافرست : MN ، ج ٤ ، ص ٢١٢٢/٤٠٢ : MA ، ص ٩/٣٧٩

فرمود که اسم اعظم خاص آنست که در کمال اضطراب دستگیر بنده عاجز و مضطرب شود که اَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ (۶۲/۲۷)؛
 3 زیرا اضطراب گواه استحقاقست: چنانکه گفت

شعر (رمل)

آن نیازِ مری می بودست و درد که چنان طفلی سخن آغاز کرد

- 6 (۴۴۸/۳) همچنان حضرت سلطان ولد قدس الله لطیفته روایت کرد که روزی در مدرسه پندرم با خدمت مولانا اکمل الدین طیب نشسته بودیم و بمعانی مشغول گشته ؛ از ناگاه پندرم از در درآمد و سر مبارک بر زانوی من نهاد و بر رویم گرم گرم نظری کرد ؛
 9 فرمود که بهاء الدین ، مرا بسیار بسیار نظر کن ؛ گفتم : عجا فردای قیامت همچنین روی مبارک شمارا خواهیم دیدن ؟ اکمل الدین گفت :
 12 والله مرا اعتقاد چنان است که هر که درین دنیا یکبار روی مولانا را دید روز قیامت تمام قبایل و عشایر خود را شفیع و رفیع شود ؛ همانا که حضرت پندرم برخاست و بدوق تمام فرمود که والله تمام حکمای عالم را فردا بتو خواهند بخشیدن و هر که مارا دید هرگز روی دوزخ را نبیند و باز فرمود که زمانی بیاید و این مدرسه ما بکلی بیاب شود ؛ راه گذریان که از آنجا عبور کنند حقا که در دوزخ در نیایند
 18 چنانکه فرمود

T, I, 511; H, I, 372 ۲۷۰ K آ ۱۲۶ B ب ۱۳۴ Z ۴۴۸/۳

6 لطیفه: KZ لطیفه B 8 || طیب KZ : B || 11 همچین KZ : B -

5 آن ... کرد: MN ، ج ۳ ، م ۳۲۰۴/۱۸۲ MA

شعر (سريع)

- سخت خوشی چشمِ بدت دور باد ای خنک آن چشم که روی تو دید
 دیدن روی تو بسی نادرست ای خنک آن گوش که نامت شنید 3

همچنان حضرت ولد در شان والد خود می فرماید

شعر (رمل)

- آتش دوزخ نسوزد آن کسی را کو برو
 یک نظر انداخت روزی یا شنید از وی بیان 6

(۴۴۹/۳) الحکایه : همچنان از عظمای اصحاب منقولست که خدمت

- قاضی کُرد قونوی که از جمله اکابر قونیه بوذ و تربهدار سلاطین 9
 ماضی رَحِمَهُمُ اللَّهُ، روزی در مجمع اکابر قونیه حکایت کرده که
 در اوان جوانی بطرف اسکندریه سفر کرده بودم و همراهان من همه
 تاجران معتبر بودند ؛ از ناگاه کشتی ما بگردابی افتاد و غیار عظیم 12
 شد ؛ همگنان فریادکنان هر یکی بمشایخ و پیران خود را التجا آوردند
 و زاریها می کردند و مدد می جستند ؛ همانا که من نیز از سر اخلاص
 تمام و صدق درست مولانا مولانا بانگ می زدم و استعانت می طلبیدم 15
 و استغاثت می کردم ؛ همچنان از یک مسافت تیر پرتاو دیدم که
 حضرت مولانا بر روی آب ایستاده است ، دست دراز کرده کشتی را

T, I, 512 ; H, I, 373

۴۴۹/۳ Z ب ۱۳۴ B ب ۱۲۶ K ۲۷۵

4 فرماید KZ : + که B 8 الحکایه KB : — Z 11 همراهان KB : همراهان

12 بگردابی Z : بگرداب KB 13 خود را K : خود BZ 14 می جستند KB :

می خواستند Z 15 مولانا مولانا BZ : مولانا یا مولانا K 16 مسافت Z : مسافت KB

- از آن گرداب بیرون کشید و روانه کرد و او از دنباله کشتی می راند؛
 چه تمامت اهل کشتی علی العیان و عین یقین صورت آن پادشاه را
 3 کماکان دیدند و فریادها کردند و همچنان بنایت یزدان و همت مردان
 خلاص و مناص یافته شهنشام بانطالیه بیرون آمدیم و صدقات بارباب
 حاجات داده بعد از آن چند روز چون بمبارکی بقونیه وصول افتاد، استعداد
 6 کرده با جمع تاجران بر غبت تمام و تحف بسیار بزیارت مولانا آمدیم؛
 چند پاره جامهای اسکندرانی و عتباتی و جامه مصری و پشمینها در پیش
 نهاده سر نهادند؛ فرمود که معذور دارید دیرتر که آمدیم، از زحمتها
 9 چونید؟ و این عالم پر زحمت است؛ لله الحمد عاقبت یاران محمود شد
 و از آن جامها جامه و پشمینه قبول کرده بحضرت چلبی حسام الدین
 فرستاد و باقی را سلطان ولد بیاران بخش کرد و چون آن جماعت بیرون
 12 آمدند حضرت ولد کیفیت عذر مولانا از قاضی کرد استفسار کرده
 بجاری حال را باز گفت: سلطان ولد بیخودوار باز گشته در آمد
 و سر نهاده گفت: ای خداوندگار راستین از جای خود نا جنبیده در
 15 روی دریا کشتی می رهائی و در خشکی مددها میکنی، باری نگویی که
 احوال ما فردای قیامت چون شود و چون کشتی وجود هر یکی در
 گرداب حساب فروماند، حال ما بر چه منوال خواهد بود؟ فرمود
 18 که بهاء الدین! چون شمشیر در غلاف اندرون چنین می بُرد تا چون
 از غلاف مجرّد شود چون بُرد و چگونه در کار آید؟ یاران شاذیها
 کردند و سماعها دادند

4 بانطالیه KZ : بانطالیه B || 7 جامهای KB : جامه Z || 12 مولانا BZ :

مولانا K || 18 شمشیر KB : + ما Z

(۵۰/۳) الحکایه : همچنان حفظه اسرار و خزنه اخبار چنان

روایت کردند که روزی حضرت مولانا در مدرسه خود نشسته بود

و کرام اصحاب و ارباب الباب در بندگی حاضر بودند، از ناگاه صوفی 3

عجب از در آمد و سجده کنان پایهای خداوندگار را در کنار گرفته

محاسن سپید خود را می مالید و زاریهای کرد؛ حضرت مولانا آن درویش را

بنظر عنایت التفات فرموده و بغایت معزز داشته از سفرهاش باز پرسید 6

و او دمبدم تضرع و اعتقاد می نمود؛ فرمود که بیا راست بگو که

شیخ ترا چگونه ارشاد کرد و ترا چها فرمود؟ گفت: در

بغداد قریب دوازده سال ملازم خدمت شیخ بودم و دو سال تمام 9

خدمت سقایه صوفیانم فرمود تا بر غبت کلتی سقایه را پاک می کردم

و ابریقهارا پر کرده بر در حجرات می نهادم؛ همچنان دو سال دیگر فراش

خانقاه بودم، باز دو سال دیگر بر خرقة فقرا بنجی می زدم و دو سال 12

دیگر جهت ذل نفس زنبیل می گردانیدم؛ آنگاه شیخ بخلوتم نشانند

تا چند نوبت چهله بر آوردم و زحمت بسیار کشیدم؛ حضرت مولانا

فرمود که بشارت و ارشاد او این همه تو کردی، او غر خواهر برای 15

تو چه کرد؟ لیجکم لیجکم یعنی بروی نازنین کس که مبنی بر اعتقاد

T, I, 514 ; H, II, 1

۲۷۷ K آ ۱۲۷ B آ ۱۳۵ Z : ۵۰/۳

1 الحکایه KB : Z — 2 بود KZ : B — 3 از ناکاه B : ناکاه KZ ||

4 گرفته Z : + و KB || 9 تمام KZ : تمام B || خدمت KZ : B — 10 خرقة

KZ : + ر B || 14 چهله KZ : چله B || 15 همه KZ : همه را B || 16 بروی

K — : BZ

16 لیجکم : این کله شاید که از زبان روسی گرفته شده است و اصلش litchiko

باشد (ر. ک. به Tolkovy slovar jivova velikorusskova, Vladmira Dal'ya

۱۹۰۵ - S. - Petresburg - Moskva, yazika ج ۲، ص ۶۶۷

و صدقِ خود چها کرده است و چها کشیده و آن شیخِ بی‌خبر برای او
هیچ نکرده است و این بیت را گفت

شعر (مجتث)

3

اگر تو کار نکردی مفلسی از خیر بیا که کارِ چو تو صد هزار ما کردیم
یاران بیکبار سر نهانند و شکرها کردند؛ فرمود که بروانِ پاکِ
پندرم، شیخِ راستینِ حقیقی آنست که بی‌آنک مریدش بداند و مطلع
شود کارِ او را تمام کند و او را بخدا رساند بی‌هیچ جهدی و جهادی
و خدمتی و همچنان او را بمنزلی رساند که مسّ وجودِ او اکسیرِ
مسّ وجودِ دیگران شود تا مسهارا زر کنند و کیمیا سازد و این
قوت و قدرت کارِ محمدیانست و متابعانِ او

شعر (مجتث)

12

ز کیمیا عجب آید که زر کنند مسّ را
مسّی نگر که بهر لحظه کیمیا سازد

(۴۵۱/۳) همچنان منقولست که یارِ جانی، معدنِ معانی، بهاء‌الدینِ
بحری رحمه الله روایت کرد که روزی معماری رومی در خانه خذاوندگار
بُخاری می‌ساخت؛ یاران بطریقِ مطایبه با وی گفتند که چرا مسلمان نمی
شوی که بهترین دینها دینِ اسلامست؛ گفت: قریبِ پنجاه سال است
که در دینِ عیسی ام، ازو می‌ترسم و شرمسار می‌شوم که ترکِ دین
او کنم؛ لٰز ناگاه حضرتِ مولانا از در درآمده فرمود که سرِّ ایمان ترس

- است؛ هر کوا از حق ترساست، اگرچه ترساست باین است نه بی دین و باز بیرون جست؛ فی الحال معیار ترسا ایمان آورد و مسلمان شد و در سلك مسلمان منخرط گشته مرید مخلص شد
- 3
- (۴۵۲/۳) همچنان روزی طالب علمی چند که از جَنَد و خُجَند آمده بودند سؤال کردند که درین عالم صورت این موش باری بچه کار می آید؟ فرمود که هیچ چیزی در جهان بی حکمتی صورت نیست، 6 چه اگر موش نبودی مار عالم را و آدم را خراب کردی؛ همان بیضه مار را موش می خورد و تلف می کند و الا جهان را مار پر کردی و شرح خاصیتی که در جمیع ذرات عالم و آدم نهاده است نهایت پذیر نیست؛ 9 سر نهانند و مرید شدند؛ باز فرمود که روزی حضرت مصطفی صلی الله علیه و سلم در عراب مسجد قبا نشسته بود و اصحاب کرام رضوان الله علیهم اجمعین در صحبت او حاضر آمده؛ از ناگاه ماری گریزان از در 12 درآمد و در زیر دامن رسول پنهان شد؛ گفت؛ یا رسول الله از دشمن می گریزم، چون پناه هر دو کون توئی، مرا نگاه دار؛ در عقب او خارپشتی درآمد که ای رسول خدا شکارم را در کار 15 من کن که بچنگام بگوشت من اند؛ فرمود که تا جگر بندی بوی دادند و او را خشنود کرده روانه کردند؛ رسول فرمود که ای حیة! اکنون بیرون آی و برو که دشمن باز گشت و برفت؛ مار گفت؛ تا من نیز 18

T, I, 516؛ H, II, 3

۲۷۸ K ب ۱۲۷ B آ ۱۳۶ Z ۴۵۲/۳

1 کو KZ: که او B || 2 آورد و KZ: آورد B || مسلمان B: + دین KZ || 4 که

از جند KB: — Z || 6 چیزی KZ: چیز B || 15 خاریشتی KZ: پشی B || 16 من اند

KZ: من آید B || که KB: — Z || 17 روانه KB: روانه Z

- هنرِ خود را بنایم و بروم ؛ بر مثالِ کمری میانِ رسول را حلقه' شد
 و می خواست که بی رحانه زخمی زند ؛ همانا که انگشتِ مبارکِ کهن را
 3 بر مار عرضه کرد تا بر آنجا زخمی زند و چون مار سر بیرون آورد
 تا زخمی زند ابوهریره رضی الله عنه که دُواجٌ لیکلٌ اُمّةٌ حکیمٌ
 وَحَکیمٌ اُمّتی ابوهریره در برداشت و تاجِ عنایت بر فرقِ سر نهاده
 6 بود سرِ انبانِ مبارک را باز کرده گُربه' سیاه بر جست و آن مار را زیرِ
 پنجه' خود پاره پاره کرده سوی رسول خرامید ؛ همان لحظه فرمود که حُبُّ
 آلِهرّةٍ مِنْ آلِایمانٍ تَعَشَّقُوا وَلَوْ بِالْهَرَّةِ و دستِ مبارک بر پشتِ
 9 او براند ؛ تا از برکتِ مالشِ آن دست چندان که او را از بامهای بلند
 فروز اندازند البته باید که بر سرِ پا ایستد و پشتِ او بزمین نرسد و آن
 روز ابوهریره را دعاهای عظیم کرد و گویند بیست سی سرگربه درخانه'
 12 خود می پرورد و هر کرا گربه' بایست بودی شکرانه' گربه داذی
 و بچه' بستدی

- (۵۰۳/۳) همچنان منقولست که چون حضرت رسول علیه السلام انگشتِ
 کهن را بزخمِ بی رحمِ مار پیش کشید انگشتِ بیچاره بحضرت عزّت
 نالید که خداوندا ! احمد منِ مسکین را ضعیفترینِ اعضا دید و فرو
 گذاشت ؛ ای دستگیرِ ضعیفان ! فریادم رس ؛ درحالِ جبریلِ امین
 18 انگشتی بانگین بحضرت رسول تشریف آورد و انگشتِ ضعیف را قوی حال

T, I, 518 : H, II, 4

۲۷۹ K آ ۱۲۸ آ ۱۳۶ Z ب ۵۰۳/۳

1 خود را KB : خود Z || میان KZ : بر میان B || 2 مبارک KB — Z ||

8 ولو KB — : Z || 13 همچنان KB — : Z || 16 نالید BZ : می نالید B || دید KZ — :

B || 18 ضعیف را KB : ضعیف Z || 12 قوی حال KZ — : B —

گردانیده صاحب خاتم و مصاحب خاتم النبیین کرد و تا قیام قیامت
سنت شد که محل خاتم آن انگشت کهن باشد نه انگشتان
دیگر؛ تا بدانی که تضرع ضعیفا و بیچارگان را پیش حق تعالی چه
قدرهاست

(۴۵۴/۳) همچنان حضرت سلطان ولد قدس الله سیره روایت

- کرد که روز عید بزرگ با حضرت والدیم بمیدان می رفتیم و هر کوجه
و محله که می رسیدیم خلایق جوق جوق صلوات می دادند و سر می نهادند
و چون بمیدان رسیدیم دیدیم که تمام مردم فوج در فوج غلوت کردند
و صلوات می دادند و نعره ها زدند و همه سواران فروز می آمدند و سر می
نهادند، تا حدی که من و یاران در آن عظمت حیران مانده بودیم و من
دامن پدرم را محکم گرفته گفتم که خدایا چه کسی و چگونه جانی
و ترا چه گویم و بچه صفت خوانم و این چه قوت و قدرت و جلالت
و حالتست که هیچ بزرگی حق تعالی نداده است که در تو مشاهده
می کنم؛ فرمود که بهاء الدین خوش است این حال؟ گفتم: بغایت
خوبست و خوش است، بلکه خوشی بخش است؛ گفت: بتو بخشیدم
و از تو میراث بفرزندانت خواهد رسیدن و تا روز قیامت مسجود
عالیان خواهی بود؛ چنانکه فرمود

T, I, 518; H, II, 5

۴۵۴/۳ ب ۱۳۶ B ۱۲۸ آ ۲۸۰

- 1 گردانیده KZ: — B خاتم KZ: + گردانیده صاحب خاتم B || قیام KBZh:
— Z || 2 آن BZ: — K || 5 که KB: Z || روز KB: روزی Z || 7 می رسیدیم
KB: می رسیدیم Z || جوق جوق KB: جوق و جوق Z || 9 زدند KZ: می زدند B ||
10 محکم KB: — Z || کتم KZ: می کتم B || 17 عالیان BZ: خلایق K

شعر (هزج)

خیال شاهِ خوش خویم تبسم کرد بر رویم
چنین شد نسل بر نسل چنین فرزندِ فرزندم 3
والحمد لله رب العالمین که عالمیان بنده و مریدِ ایشانند

(۴۰۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بکنارِ جوئی
نشسته بود و سنگی بزرگ در میانِ آب پیدا بود؛ فرمود که یارانِ عجا
این سنگِ سخت کی گل شود؟ گفتند: مگر بعد از مرورِ ادوار
و کررِ اطوار؛ فرمود که بلی این گل شود اما دلهای گلین را سالها
بگذرد که مبدل نشود و همچنان در آن سنگی و تنگی و نگی می رود تا می رود 9

شعر (رمل)

ز انبیا ناصح تر و خوش لهجه تر کی بود که گرفت دَمشان در حَجَر
آنچنان دلها که بُدشان ما و من نعتشان شد بَلْ أَشَدُّ قَسْوَةً 12
چاره آن دل عطای مُبدلِ نیست دادِ حق را قابلیتِ شرط نیست
و مرا میلی می شود که اورا قابلیتِ بخشم و تبدیلیش کنم و سرخوشش
گردانم 15

شعر (رمل)

کیمیا داری که تبدیلیش کنی گرچه جویِ خون بود نبیلس کنی

T, I, 520 ; H, II, 6 ۲۸۰ K ب ۱۲۸ B ب ۱۳۶ Z ۴۰۵/۳

2 خوش KZ : B — 6 فرمود KBZ h : Z — 8 اطوار BZ : + و K

9 نگی KB : Z — 14 سرخوشش KB : مرحومش Z 17 b جوی BZ : جوئی K

11- 13 زانیا... نیست MN : ج ۵، ص ۹۸ - ۹۹ / ۱۵۳۴، ۱۵۳۶ - ۱۵۳۷؛

MA ، ص ۴۷۰ - ۴۷۱ / ۲۸ - ۲۹، ۱۰

اُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا (۷۰/۲۵)

(۴۵۶/۳) همچنان یکی از اخلاقی حمیده و اشفاق پسندیده آن حضرت

- آن بود که با جماعت اصحاب بآبگرم تشریف فرموده بودند؛ چون بحمام رسیدند؛ مگر حضرت چلبی امیر عالم پیشترک دوانید تمام مردم را از آب بیرون آورد و بیرون کرد تا حضرت مولانا خلوت با اصحاب 6
خود صحبت کند و فرمود که سیبهای سپید و سرخ آورده حوض را پر کردند؛ همانا که چون حضرت مولانا درآمد دید که در مسلخ حمام مردم باستعجال تمام جامها می پوشیدند و از شرمساری می شتافتند 9
و دید که حوض را از سیبها مالا مال کرده اند؛ فرمود که امیر عالم جانهای این مردم یعنی کم ازین سیب است؟ که ایشان را بیرون کرده؛ سیبها پر کردی؛ چه هریکی ایشان را سیب است؛ چه جای سیبهاست؟ نه که 12
مجموع عالم و ما فيها برای آدمیست و آدمی برای آن دمیست؟

شعر (هزج)

- 15 مقصود ز عالم آدم آمد مقصود ز آدم آن دم آمد

اگر مرا دوست می داری بگو تا هشان بابگرم در آیند و هیچ کسی از
وضع و شریف و صحیح و ضعیف بیرون نماند تا من نیز بطفیل ایشان

T, I, 521 : H, I,

۴۵۶/۳ : ۱۳۷ B ۱۲۸ ب K ۲۸۱

3 و اشفاق KB : — 4 اصحاب KZ : B — 6 بیرون KB : — 7 سپید BZ ~ سرخ K

11 ایشان را KB : ایشان Z 12 سی KBZ : + سی 16 کی KZ : کس B

17 و شریف KB : شریف Z

توانم در آمدن و لحظه آسودن ؛ چلی امیر عالم شرمسار گشته سر نهاد
و همه را اشارت کرد تا در آن حوض خوض کنند ؛ آنگاه حضرت
مولانا قدم مبارک در آب نهاد 3

(۴۵۷/۳) همچنان فضیلتی نبیه و علمای فقیه اصحاب عظم الله

ذکرهم روایت کردند که روزی حضرت مولانا در شرح اسرار نی که
اول ما خلق الله القلیم عبارت از آنست ، و ن و قلم و ما یسطرون 6

(۱/۶۸) اشارت بذان ، معانی می فرمود ؛ گفت : روزی حضرت مصطفی

صلعم اسرار اخوان صفارا بخدمت علی مرتضا کرم الله وجهه 9

در خلوت بیان می کرد و وصیت کرد که این اسرار عظیم بنا محرمی

مگوی و افشا مکن و متابعت نگاه دار ؛ تا چهل روز تمام تحمل فرمود

و بی قرار گشته بود و حامله وار شکم بین شده مجال تنفس نداشت

و عاقبة الامر بی خود وار بصحرایی بیرون آمد و در آنجا چاهی مغ یافت، 12

سر را فرو چاه کرده آن رازها را بیک بیک گفتن گرفت و از غایت

مستی کتفا کرده از دهان او آن کتفا و رُصاب در آب چاه ریخته می شد ؛

تا بکلی مستفرغ گشته سلطان مرسلونی سکونی بیافت و بعد از 15

چند روز در آن چاه یکتا فی برست و روز بروز بزرگتر شد و قد کشید ؛

مگر که چوبانی روشن دل بر آن حال مطلع گشته آن فی را برید ،

سوزانی چند کرده شب و روز عاشق وار می نواخت و گوسفندان را 18

T, I, 522 ; H, II, 7

۲۸۲ K ب ۱۲۸ B آ ۱۳۷ Z ۴۵۷/۳

4 همچنان KB : منقولست که Z || 8 کرم ... وجهه KZ : رضی الله عنه B ||

10 فرمود KZ : فرموده B || 11 وی K : بی BZ || نداشت KZ : نماید B || 12 چاهی

KZ : چاه B || یافت KZ : بیافت B || 16 چند روز Z : چند روزی KB

- می چرانید؛ تا بحدّی که در قبایلِ عرب فی نوازیِ چوپان منتشر شد
 وشایع گشت و ثَمَامَتِ عَرَبِ عَرَبَاءِ شَرْقًا وَغَرْبًا بتفرّج و استماعِ آن
 ۳ رغبت می نمودند و از غایتِ لذّتِ آوازِ فی می گریستند و ذوقها می کردند
 و همچنان اشتران نیز گردِ او حلقه کرده از چرا باز مانده بوذند؛ بتواتر
 این خبر و این حکایت بسمعِ مبارکِ رسول رسیده فرمود که چوپان را
 ۶ حاضر کردند؛ چون سر آغازِ نواختن گرفت ثَمَامَتِ اصحابِ ذوقِ گشته
 شورها می کردند و بیخود می شدند؛ فرمود که این نواها شرحِ آن
 اسرارست که من با علی در خلوت گفته بودم؛ همچنان تا کسی را از
 ۹ اهلِ صفا صفوق نباشد اسرارِ اخوانِ صفارا از نوای نای نتواند
 شنیدن و متلذّذ گشتن که اَلَا اِيْمَانُ كُلُّهُ ذَوْقٌ وَ شَوْقٌ؛ چنانکه
 فرموده است

12 شعر (رمل)

- آه دردت را ندارم محرمی چون علی آه می کنم در قعرِ چاه
 چون بجوشد فی بروید از لبش فی بنالد رازِ من گردد تباه
 15 بس کن ای فی زانک ما نا محرمیم ز آن شکر مارا و فی را عذر خواه

- (۵۸/۳)؛ همچنان حضرتِ سلطان ولد فرمود که روزی از حضرتِ
 پدرم سؤال کردند که آوازِ ربابِ عجایب آوازِ چیست؛ فرمود که آوازِ صریرِ
 18 بابِ بهشتست که ما شنویم؛ مگر سید شرف الدین گفته باشد که آخر

T, I, 523; H, II, 329

۵۸/۳ ۱۳۷ Z ب ۱۲۹ B ۲۸۳ K

2 کشت KZ: کشته همچنان اشتران کرد او حلقه کرده از چرا باز مانده بودند B

4 و همچنان KZ: — B || اشتران... بوذند KZ: — B || این خبر و Z: خبر KB ||

11 ذوق KZ ~ شوق B || 14 چون Z: چه KBZ || 16 ولد KZ: + قدس الله B

- مانیز همان آواز می شنویم چه معنی که چنان گرم نمی شویم که حضرت مولانا می شود؛ فرمود که حاشا و کلاً، بلکه آنچه ما می شنویم آوازِ باز شدنِ آن درست و آنچه او می شنود آوازِ فراز شدنِ آن درست
- 3
- (۴۰۹/۳) همچنان ولد فرمود که روزی جهودی از احبارِ ایشان بخضرتِ مولانا مقابل افتاد؛ گفت: دینِ ما بهترست یا دینِ شما؟ فرمود که دینِ شما، فی الحال مسلمان شد
- 6
- (۴۰۹/۳) همچنان منقولست که روزی از یارانِ کرام یکی از کروم اخوان بخضرتِ مولانا انجیری آورده بود؛ انجیری بر گرفته فرمود که زهی انجیرِ خوش! اما این انجیر استخوان دارد و زیر نهاد؛ آن درویش حیران ماند که انجیر را استخوان چون باشد؟ آهسته برخاست و آن انجیر هارا برگرفت و روانه شد؛ بعد از ساعتی بیامد و سپیدی دیگر هم از آن انجیر بیآورد و در پیشِ مولانا نهاد؛ دانه گرفته افطار فرمود که این انجیر هیچ استخوان ندارد؛ شیخ محمد خادم را اشارت فرمود تا بخاضرانِ مجلس بخش کرد؛ اصحاب درین مشکل متحیر مانده بودند؛ چون آن درویش بیرون آمد و روان شد در پی او بیرون آمده از کیفیتِ حصولِ انجیر باز پرسیدند؛ گفت: والله مرا دوستی بود باغبان، او را در باغ نیافتم؛
- 12
- 15

T, I, 524; H, II, 9 ۲۸۳ K ب ۱۲۹ B آ ۱۳۸ Z ۴۰۹/۳ - ۴۰

2 می شنوم B: شنوم KZ || 3 آن K: — BZ || در — KBZ: +

شمر (زمل)

چنگ حکمت چون که خوش آواز شد تا چه در از روض جنت باز شد
بانگ در بشو جو دوری از درش ای خنک آن را که واحد منظرش

K|| B انجیری KZ: + تازه B|| 10 که KZ: — B|| 15 آمده KZ: آورده B||

16 دانه KZ: — B

بی اجازت او سبندی انجیر جمع کردم و بحضرت مولانا آوردم بنیت آنک
چون باغبان را پیام بهاش را بدهم ؛ بنور ولایت حضرت خداوندگار
معلوم کرده از آنجا نخورد و استخوان انجیر همانا که آن بود ؛ درین
نوبت راست بیاغ آن دوست آمدم و ازو انجیر نیکو خریدم بهاش را
داادم و ازو حلالی خواستم ؛ لاجرم قبول کرده تناول فرمود و عنایتها
ارزانی داشت 6

(۴/۶۱) الحکایه : همچنان اصحاب عظام کثر الله امثالهم الی
ساعته اقیام روایت کردند که روزی محمد بک اوج که غازی
و بهادر آن دیار بود و کلاههای سپید که هنوز می پوشند استخراج
او بود ، همانا که پروانه طلب او کرده ؛ چون بقونیه رسید زیارت
حضرت مولانا مشرف گشته استعانت و استمداد خواست تا بقصریه
رفته امرارا حساب ممالک اوج دهد ؛ سر نهاد و مرید شد ؛ مگر
در آن ایام مردم او بازرگانان خواجه مجدالدین را غارت کرده قریب
پنجاه هزار درمی قاش برده بودند ؛ چون مجدالدین قضرع و نیاز
اورا بدید درکنج مدرسه رفته زیر لب می گفت که ای مردک حرای !
آمدی ، می خرای و استعانت می خواهی و چندین مال ما را بردی و خون
ریزی می کنی ؛ حتما که در قیامت خصم تو خواهم شدن ؛ والله که رها
نخواهم کردن ؛ کجا خواهی از دست من رهیدن ؟ و چون امیر محمد بک 18

T, I, 525 ; H, I, 10

۲۸۵ K ب ۱۲۹ B آ ۱۴۸ Z ۴/۶۱

2 خداوندگار BZ : مولانا K 3 کرده KZ : کرد B ۱۱ از آنجا KZ : ازان B ۱۱
آن BZ : او K 4 راست BZ : — K 5 قبول KB : حلالی Z 8 کردند که
BZ : کردند K 9 او KZ : آن B 11 مولانا KZ : — B 15 بدید KZ :
بدیده B 15 حرای KBZh : چرای Z 17 که KZ : — B رها BZ : رها K

- سر نهاده بیرون رفت ، حضرت مولانا بتندی عظیم نعره بزد و گفت :
 حاشا که نرهد ، چرا نرهد ؟ که می گوید که نرهد ؟ والله والله هر که
 از در مدرسه ما بگذرد نرهد و هر که نام ما را برزد نرهد و هر که
 ما را دوست دارد نرهد ؛ در حال خواجه مجدالدین سر نهاده سر مجموع
 مال را بگذرد و بچیل کرد و چون محمد بک در قیصریه بحضرت سلطان
 اسلام و پروانه نیکنام وصول یافت ، بحصول انواع تشریفات مخصوص گشته
 بمقام مألوف خود عودت نمود ؛ مگر یکی از مردم او کیفیت ماجرای
 خواجه مجدالدین را و عنایت مولانا را در حق او بوی روایت کرد ؛ از غایت
 شادی تمام مال او را با قاصدان امین و چندین تحف دیگر ارسال کرده
 عذر ها خواست ؛ همچنان خدمت خواجه مجدالدین نیز مجموع مال را
 تصدق کرده بیاران و خداندگاران زاذگان بخش کرده سماعی عظیم بداد
 12 (۴۶۲/۳) همچنان عبدالمؤمن ثانی شرف الدین عثمان گونیده که
 ندیم خاص حضرت بوذ و انگشت نمای جهان و ملوک زمان مرده
 صحبت او بوذند ، حکایت کرد که روزی حضرت مولانا بیاغ غریزی رفته
 بوذ و هفت شباز روزی لایتنق طبع سماع بوذ و خدمت آن عزیز از جمله
 15 مقبولان مقبیل ؛ مگر برادر عثمان گونیده پنهانی گفته باشد که چندین
 روزست که بخانه گوشت و نان نبردم ، عجبا احوال ایشان چون باشد ؟

T, I, 527 ; H, I, 11

۲۸۵ K آ ۱۳۰ B ب ۱۳۸ Z ۴۶۲/۳

- 1 نهاده KZ : نهاد B || بزد KB : زد Z || 3 و هر که نام ... دارد KB :
 و هر که نام ما را دوست دارد Z || 6 اسلام BZ : الاسلام K || 7 از مردم KBZh : Z -
 8 کرد KB : کردند Z || 10 خدمت KB : Z - || 11 کرده K : کرد BZ || سماعی K :
 سماع BZ || 12 همچنان KZ : الحکایه B || کونیده KZ : کوبند B || 15 بوذ KZ : بودی B ||
 15 شباز روزی KZ : شبازوز B || 16 پنهانی KZ : پنهانی B || روزست BZ : روریت K

- فی الحال حضرت مولانا در عین سماع دستها از زیر دامن بیرون کرده مشتی سیم نو بردف ایشان بریخت ؛ اصحاب نعره ها برافراشتند ؛ همانا که چون از سماع بیرون آمدند مجموع سیم نهصد عدد بود مضروب 3 معدنی ؛ همچنان خدمت ملک المدرسین ذوفنون زمان مولانا صدرالملة والدين المرندی المنجّم رَحِمَهُ اللهُ همین حکایت را از عثمان گوینده شنیده روایت کرد که من نیز هم ازو شنیده ام و عین یقین دیده 6 و بحقّ البقین رسیده

- (۴۶۳/۳) همچنان منقولست که روزی خدمت مولانا بهاءالدين بحری حکایت کرد که اواخر پاییز و اوایل ایام زمستان بود که روزی 9 حضرت مولانا بدولاب من تشریف داد و در آن ایام آنها را یخبندی سر آغاز کرده بود ؛ همانا که جامه‌ها را بیرون کرده بجانب حوض روانه شد و عظیم دیر کشید بی قرار در پی او بیرون آمدم ؛ دیدم که در حوض 12 درآمده است و در زیر ناودان نشسته و آب بر سر مبارکش می ریزد و ناحق غرق آب سرد گشته ؛ همچنین سه شبانروزی در آن جایگاه قرار گرفته کسی را زهره چون و چرا نبود و من بنده بیچاره از سر 15 بیخویشی و دلریشی فریاد کردم و جامه‌ها چاک زدم و زینهار خواستم که آب سرد درین فصل زیانمندست و وجود مبارک شما در غایت لطافت و نازکی ؛ می‌رسم که سردی اثر کند ؛ جواب فرمود که سردان را 18 نه مردان را ؛ همان ساعت بیرون آمده بسماع شروع فرمود تا نه شبانروزی

T, I, 527 H, II, 12

۲۸۶ K آ ۱۳۰ B ب ۱۳۸ Z ۴۶۳/۳

3 عدد BZ : و تود K 5 المرندی KZ : المرندی B 6 شنیده KZ : شنوده B

دیده KZ : دیده ام B 9 داد BZ : فرمود K 12 در آمده KZ : در آمد B 13

شبانروزی KZ : شبانروز B 17 فرمود که KB : فرمود Z

در سماع بود که یکدمی توقف نفرمود و لحه^۱ نغنوذ و دایما اسرار و غزلیات می فرمود

- 3 (۴۶۴/۳) همچنان نوبتی دیگر هفت شبانروزی در سماع بود و هیچ افطار نکرد ؛ مگر باران محرم طعمای لطیف^۲ مهینا^۳ کردند تا مگر مرحمت فرموده قدری افطار کند ؛ فرمود که ای نفس صبر کن و سخن من بشنو ، ازین مأکول بخور و اگر بخوری این ترا خواهد خوردن و هیچ نخورد و گفت :

شعر (رمل)

- 9 نگر خوری یکبار از آن مأکول^۴ نور خاکک ریزی بر سر^۵ نان^۶ تور الجوع^۷ ، الجوع^۸ ، الجوع^۹ ثُمَّ الرَّجُوع^{۱۰} گفته باز بسماع شروع فرمود (۴۶۵/۳) همچنان شرف الدین عثمان^{۱۱} گوینده روایت کرد که آن روز که چلبی امیر عالم از عالم غیب قدم بصحرای جهان نهاد حضرت^{۱۲} مولانا همین غزل را سر آغاز فرمود

شعر (هزج)

- 15 صلا یا ایها العشاق کآن مهر و نگار آمد میان بندید عشرت را که بار اندر کنار آمد و متابع هفت شبانروزی سماع بود و اکابر^{۱۳} شهر و سلاطین^{۱۴} دهر نه چندان

T, I, 528 ; H, II, 12-13 ۲۸۶ K ب ۱۳۰ B آ ۱۴۹ Z ۴۶۵ - ۴۶۴/۳

3 همچنان KB — Z || هفت KBZh : — Z || شبانروزی KZ : 4 مهینا KZ — B || 6 ازین KZ : این B || 11 همچنان BZ : و همچنان K || 14 شعر BZ : — K || 16 بندید KBh Z : تبدیل (!) B || آمد BZ : + الی آخره K || 17 متابع KZ : متابع B || شبانروزی KZ : شبانه روزی B

شکرانها و نثارها فرستادند که در شمار آید و همه را خذاوندگار بگویندگان و یارانِ مختار ایثار کرد و باقی را والده اش نگاه داشت

۳/۴۶۶) همچنان خدمتِ ملک الادبا، معدن العلوم و المقيم فی منزل

المعلوم مولانا صلاح الدین الملطی رَحِمَهُ اللهُ چنان روایت کرد که روزی

عَلَمُ الدینِ قیصر رَحِمَهُ اللهُ سماعِ عظیم کرده بود و تمامتِ امرا و کبرا

و علما و فقرا حاضر بودند؛ حضرت مولانا شوری عظیم کرده هر چه پوشیده

بود بقوالان بخشید و همچنان عربان رقص می کرد؛ در حال عَلَمُ الدینِ

قیصر چوقای سرخ سقر لاطِ بی نظیر با پوستینی و شق و گویِ کره های

زرین و دستارِ پشمینه مصری آورده بحضرت مولانا پوشانید؛ همانا که

چون از سماع بیرون آمدم و از سر محله که عبور می کردند از درِ شراب

خانه آوازِ رباب بسمع مبارکش رسید؛ قدری توقف فرموده بچرخ

درآمد و ذوقهای می کرد تا نزدیک صبح در نعره و صیاح بود و همه رنود

بیرون دویده پبای مولانا افتادند و هر آنچه پوشیده بود همه را بد آن رندان

ایثار کرد و گویند مجموع ایشان ارمنیان بودند؛ چون بمدرسه مبارک

تشریف داد روز دوم آن رنود جمع گشته بیامزند و بصدق تمام مسلمان

گشتند و مرید شدند و سماعها دادند

۳/۴۶۷) همچنان خدمتِ صلاح الدین فرمود که شبی در حجره

خود بمطالعه کتابِ مثنوی معنوی مشغول بودم؛ از ناگاه حضرت

مولانا درآمد و پیراهنِ مبارک بیرون کرده با فتوت بمن بخشید؛

* T, I, 530; H, II, 14 ۲۸۸ K آ ۱۳۱ B ۱۳۹ Z ۴۶۷ - ۴۶۶/۳

۱ آید KZ: - B ۲ کرد BZ: کرد K ۳ KB: - Z ۵ و کبرا KZ:

کبار B ۷ بود KZ: - B ۹ پوشانید KZ: پوشانید B ۱۰ - KZ: B ۱۶

گشتند: کشت BZ

فرمود که اظهارِ آثارِ محبتِ کردن از واجباتست و خدمتِ علمِ الدینِ
 قیصر دو هزار عددِ سلطانی بمن شکرانه داده پیراهن را قبول کرد
 و بخدمتِ گرجی حاتون ارمغان برده دو هزار دینارش بخشید

3

(۲۶۸/۳) همچنان از کُمَلِ اصحاب منقولست که هر شبِ آذینه
 مجموعِ خواتینِ اکابرِ قونیه پیشِ خاتونِ امین الدین میکائیل که نایبِ
 خاصِ سلطان بود جمع می آمدند و لایها می کردند که البته حضرتِ
 خداوندگار دعوت کند؛ چه حضرتش را بدان خاتونِ آخرت از حدِ بیرون

6

التفات و عنایتها بود و او را شیخِ خواتین می گفت و چون آن جماعت جمع
 شدند و بحضورِ تمام منتظر گشتندی بی آنکس اعلام کردند و بعد از

9

نماز عیسا حضرتِ مولانا همچنان بی زحمت تنها تنها پیشِ ایشان رفتی
 و در میانِ ایشان نشسته هوشان گردِ آن قطب حلقه گشتندی و بر او

12

گشتندی و چندی گل برگها برو ریختندی که بترک از آن گل برگها
 ساختندی و حضرتش در میانِ گل و گلاب غرقِ عرقِ گشته

تا نصفِ اللیل بمعانی و اسرار و نصایح مشغول شدی؛ آخر الامر کنیزکانِ
 گوینده و دفافانِ نادر و نای زنان از زنان سر آغاز کردند و حضرتِ

15

مولانا بسماع شروع فرمودی و آن جماعت بحالی شدند که سر از پا و کلاه
 از سر نداشتندی و تمامِ جواهر و زرینه آلتی که داشتندی در کفشِ

آن سلطان کشف ریختندی تا مگر چیزی قبول کند و اما التفاتی نماید
 اصلاً نظر نمی فرمود و نمازِ صبح را با ایشان گزارده روانه می شد و این

18

T, I, 531; H, II, 14

۲۸۸ K آ ۱۳۱ B ب ۱۳۹ Z ۲۶۸/۳

3 برده KB : + Z || 8 و چون KB : چون Z || 10 تنها تنها KB : تنها

Z || پیش KB : باس (!) B || 11 آن KB : او B || 17 که KB : B -

- چنین شیوه و طریقت در هیچ عهدی هیچ ولی و نبی را نبوده است مگر که در زمان سید المرسلین صلی الله علیه و سلمّ خواتین عرب بر او آمدندی و اسرار احکام شرعی پرسیده مستفید گشتندی و آن بر و حلال بود و از خصایص حضرتش بود و همچنان شوهران این خواتین در خدمت نایب بیرون سرا جمع آمده صحبت داشتندی و محافظت کردند تا مردم اغیار برین اسرار مطلع نشوندی

- (۴۶۹/۳) همچنان خدمت مولانا صلاح الدین رحمه الله حکایت کرد که روزی حضرت مولانا عظم الله ذکراه روایت فرمود که در شهری استسقا کرده بودند و روزه ها داشته قربانها می کردند و نمازها می گزاردند و از حضرت حق تعالی استغاثت و استعانت می طلبیدند تا هفت روز تمام درین بودند، اصلاً بارانی نیامد و قطره از بالا نچکید؛ خلایق بکلی بیچاره و مضطر گشته اتفاق کردند که فردا روز چون دروازه شهر باز شود بر در هر غریبی را که بیابیم اورا بشفاعت بحضرت حق ببریم تا دعا کند که دعای مرد غریب قریب اجابتست و فرموده حضرت رسولست؛ همانا که از دروازه شهر بیرون آمدند، درویشی غریب کشیب را یافتند که از بسطام رسیده بود؛ گفتند: ای درویش! تو درین شهر غریبی و در حق ما بی غرضی و بموسی عم امر آمده است که مرا بدھانی خوان که بدان دهان گناه نکرده و آن دهان در حق ما

• T, 1, 532; H, II, 15

۲۸۹ K ب ۱۳۱ B آ ۱۴۰ Z ۴۶۹/۳

3 برو KZ: بر B || 12 کشته Z: کشتند KB || چون BZ: — K || 13 هر

غریبی را BZ: غریبی K || 14 حضرت KZ: — B || 17 - 18 و در حق ... دهان

KBZh: — Z || عم: علیم KBZ

- دهانِ تست ؛ اکنون دعائی کن ؛ مگر که حق تعالی مرحمت فرموده
 دعای تو قبول کند و اجابت فرماید ؛ درویشِ غریب بالای منبر رفته
 3 بعد از حمدِ باری و درودِ سید المرسلین و سند المذنبین گفت : یاربِ
 العالمین ! تمامتِ عالمیان و آدمیان و آن دمیانِ ازانِ تست و جز تو کسی را
 ندارند و کسی از تو یافته اند ؛ اگر چه ناکسی می کنند و کسانِ
 6 ترا نمی شناسند و بحقِّ هر دو چشمِ من که بارانی بفرستی و تشنگانِ
 خود را آبی دهی ؛ فی الحال ابری عظیم پیدا شد و عالم را غرقِ سیلاب
 و نم کرده چند روزی شب و روز می بارید ؛ بجمعهم اکابرِ آن شهر
 9 محبِّ او گشته از کیفیتِ حالِ او سؤال کردند که چشمانِ ترا پیشِ
 حق چه فضیلتست که او را شفیع آوردی ؛ گفت : چندانک در وجودِ
 خود نظر کردم در خود هیچ چیزی ندیدم که بحضرتِ درگاهِ الله لایق
 12 باشد ؛ دیدم که بدین چشمانِ ضعیفِ خود دونوبت روی مبارکِ
 بایزید را دیده بودم و جمالِ او را مشاهده کرده او را بحضرتِ اوشفع
 آوردم تا مقصودِ شما میسر شد ؛ تمامتِ مردم محبِّ و مریدِ او شدند ؛
 15 بعد از آن فرمود که چشمی که روی ابا یزید را دونوبت دیده است
 چنینها کند و ولایت می نماید تا چشمانِ کسانی که روی خدای ابا یزید را
 دیده باشند چها کنند و چها نمایند ؟ مَنْ رَأَى رَأَى وَ مَنْ قَصَدَكَ
 18 قَصَدَنِي وَ عَلَيَّ هَذَا

1 مرحمت Z : رحمت KB || 3 سید Z : بسید BK || 4 تمامت KZ : تمامیت

B || 6 که KB : Z || 8 کرده ZB : کرد K || 9 حال BZ : K — || 11 دزکام

KZ : B || 14 مقصود شما BZ : مقصودش K || 15 چشمی KBZh : Z — || که روی

KZ : B || 16 چشمان BZ : چشمانی K || کسانی KZ : کی B || 17 باشند Z :

باشد KB ||

شعر (مبحث)

دهان گشاذ ضمير و صلاح الدين را گفت

3 توثي خذای من ای ديدۀ خدا ديدۀ

تمامت باران شورها کردند و شکرهای شکرين بجای آوردند

(۷۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در معرفت

6 گرم شده بود؛ فرمود که أَبُو الْبَشَرِ آدَمَ صَنِیْراً صَلَواتُ اللّٰهِ عَلَیْهِهٖ

و سَلَامُهُ فرزندش شیت علیه السلام قوی کاهل بود و از امور دنیا

غافل و ذاهل؛ خطاب عزت در رسید که او خلیفه آدَم باشد و کسب علم

9 اسما و حکمت اشیا کرده معلّم برادران خود شود و ایشان را

ارشاد کند و همشان مطاوعت نموده خدمت او کنند، بسبب آن

فراغت و انقطاعی که دارد و دائماً برادران او برو تشنیعها می زدند و او را

12 می رنجانیدند و در حرمت داشت و خدمت او تقصیری می کردند؛ همانا که

دل مبارک شیت از ایشان رنجیده حق تعالی ارتفاع برکت کرده قحطی

بر ایشان مستولی کرد و حضرت شیت بوحی الهی تصنیف حیاکت کرده

15 اوّل بار عبا بافی کرد و جامه ساخته در پوشید و همه را آن لباس خوش

آمده بر غبت تمام می خریدند و می پوشیدند و این خرّقه عبا پوشی ازو ماند

و آن کیسا بموسمی رسیده او می پوشید تا عهد صدیق اکبر رَضِیَ اللّٰهُ

18 عَنْهُ و شیت را از آن اکساب اسباب جمع شد و ایشان هفتاد و دو

برادر بودند، همگان مسکین و بی نوا شدند؛ لایه کنان پیش آدَم

آمده عجز و اضطرار خود را عرضه داشتند آدَم فرمود که شیت را

T, I, 534; H, II, 16

۷۰/۳ Z : ۱۲۰ B ۱۳۲ آ ۲۹۰ K

3 خذای KB : حیات 6 کرم KBZ : Z — 8 غفل K : فارغ B — Z

10 او کنند KZ : B — 15 همه را KB : + از Z 18 اسباب BZ : + عالم

جمع آمد و K ۱۱ و دو B : دو KZ

- حسنود باید کردن ؛ در خدمتِ آدم بنزدِ شیث آمدند و استغفار کرده
 نادم گشتند ؛ آدم گفت : یا شیث ! اکنون وقتِ دعاست ، دعائی بکن
 3 تا حق تعالی عنایتی فرماید ؛ گفت : تا حقّ خذارا معین کنند و از
 هر چه ایشان را حاصل شود از زروع و ضرع و نفود و اجناس و ثمرات
 و حیوانات و غیرها نیمه آن را جدا کرده خذارا دهند ؛ آدم گفت :
 6 نتوانند کردن ، باز عاصی شوند ؛ گفت : تا عشرِ آن را بدهند ؛ همگان
 راضی شدند و صلحی کردند ؛ لا جرم حق تعالی چندانی برکت و نعمت
 داد که در حساب و کتاب آید ؟ و همچنان فرمود که پس هر که توجه بعالم
 9 انبیا و اولیا کند و روز و شب بامورِ آخرت مشغول شود و ازین عالم
 انقطاع نماید ، همگان را واجب می کند خدمتِ او کردن و بذو حرمت
 نمودن و مالِ الله را باهل الله دادن تا از برکتِ دعای او جمله عالمیان
 12 و آدمیان در فراحت و رفاهت باشند و پیوسته رضای او را رضای حق دانند
 وَ هَذِهِ كِفَايَةُ لِمَنْ لَهُ الْكِفَايَةُ

شعر (رمل)

- 15 چون قبولِ حق بود آن مردِ راست دستِ او در کارها دستِ خداست
 (۷۱/۳) ؛ همچنان روزی در میانِ معرفتِ فرمود که درویشی صاحب
 دل پیشِ امیری رفته بود و او از جمله محبانِ او بود ، در اثنای معارف
 18 گفت : دوش در خواب چنان و چنین دیدم ؛ امیر ملول شد که

T, I, 536 H, II, I8

۲۹۲ K ب ۱۳۲ B آ ۱۴۱ Z ۷۱/۳

10 و بدو حرمت KZ : خدمت B || 11 او KZ : B || 13 شمر KZ : همچنان B || 17

بود KZ : بود B

10 چون ... خداست MN : ج ۱ ، ص ۹۹/۱۶۱۰ : MA . ص ۴۳/۱۴

یعنی درویشان را خواب می باشد ؛ شیخ را ضمیرِ او معلوم شد ؛ فرمود که
 حاشا که خواب کنند بلکه درویشان در بیداری خوابها می بینند ؛
 چنانکه فرمود

3

شعر (رمل)

گفت پیغمبر که عیشای تنام لا یتنام قلبی عن حال الانام
 آنک او بیدار بیند خواب خوش عارفست او خاکست او در دیده کش
 در حال سر نهاد و از آن اندیشه استغفار کرد

(۴/۷۲) همچنان از کبارِ اختیارِ احرارِ رضوانِ الله علیهم

اجتماعین منقولست که پیوسته حضرت مولانا در وقت طلوع آفتاب
 و رؤیت ماه برابرِ شان ابستاذه فرمودی که وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
 وَالْجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ
 رَبُّ الْعَالَمِينَ (۷/۵۴) و اکرام کنان روانه شدی

(۴/۷۳) همچنان روزی سؤال کردند که عجباً درویش گناه کند ؟

فرمود که مگر طعام را بی اشتها خورد که طعام را بی اشتها خوردنِ درویش
 گناهِ عظیم است ؛ چه اگر آدمی در غایتِ جوع زهر خورد گواریده شود
 و زیانش نکند و شکر خوردن بالای سیری زهر شود و در حالتِ اشتها
 صاحب دل را همه چیزها مباح شود ؛ چنانکه فرموده اند

۴/۷۲ - ۷۳ Z ۱۴۱ آ ب ۱۳۲ K ۲۹۲ T, I, 537; H, II, 18-19

2 کنند Z : کنند KB 4 شعر KZ : B 6 عارفست KZ : عارف B 8
 همچنان K : BZ 13 - 14 که طعام ... گواریده شود KZ : B 13 شود

K - Z

5 گفت ... الانام MN : ج ۲ ، ص ۴۴۷/۳۵۴۹ : MA ، ص ۱۸۴/۱۲

شعر (هزج)

تو صاحبِ نَفْسِی ای غافلِ میانِ خاکِ خونِ می‌خور
3 که صاحبِ دل اگر زهری خورد آن انگبین باشد

(۴۷۷/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از اخلاق
و آدابِ حضرتِ رسولِ علیه السلام حکایتی می‌فرمود که خدمتِ اُبَیِّ
6 ابنِ کعب رضی الله عنه از جمیعِ اصحابِ اقدم و أعلم و اَسَنّ بود و لیکن
فصاحتِ لسانِ نداشت و از غایتِ تواضع و حلمِ محمدیِ مجموعِ قرآن را
بتجوید و ترتیلِ تمام برو فرو خواند، حتّی سَمِیعَ جُمْلَةِ الْقُرْآنِ
9 مِینِ لِسَانِهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ تا معلوم و مفهومِ او شود که قرآن را
چگونه باید خواندن

(۴۷۷/۴) همچنان منقولست که جمیعِ قرآن را حضرتِ مصطفی
12 هفت بار مرّةً بعد اُخری بر جبریلِ امین فرو خواند، یعنی فرو رفت
و هفت بار او خواند و رسول شنید و همچنان در شبِ معراج هفتاد بار
بر حضرتِ باری تعالی بر خواند

(۴۷۶/۳) همچنان منقولست که حضرتِ سلطان الخلفا چلبی حسام
15 الحق والدين قدّس الله سِرَّهُ الْعَزِيزَ مجموعِ مُجَلَّدَاتِ مثنوی را
بر حضرتِ خداوندگار هفت بار فرو خواند و سَمَاعِ جانی کرده
18 استماعِ فرمود و بر رموز و کنوزِ اسرارش مطلع گشته مطلعِ انوارِ
اسرارِ الهی شده و تمامتِ مشکلاتِ مثنوی را خرفاً حرفاً و الفاً الفاً

T, I, 537-38; H, II, 19 ۴۹۲ K ب ۱۳۲ B ب ۱۴۱ Z ۴۷۶ - ۴۷۷/۳

10 خواندن KZ : خواند B || 11 همچنان Z : و همچنان K - B || 12 فرو

خواند یعنی K : - BZ || 17 بر KZ : B || بار KZ : - B || 18 انوار BZ : - K

حل کرده و با زرِ حلّ ثبت فرموده اعراب نهاد و هر که از خلفای عظام حضرت ایشان سماع کرد و نسخه ساخت همانا که نسخه صحیح و معتمد علیه آنست و بر آن مزید نیست

3

(۴۷۷/۳) همچنان مگر روزی معین الدین پروانه گفته باشد که حضرت مولانا در عالم آیین سماع را زهی که نیکو نهاد؛ فرمود حاشا که نهاد بلکه نیکو برداشت کرد

6

(۴۷۸/۳) همچنان روزی در مدرسه مبارک معانی می فرمود؛ گفت: روزی شیخی در دست مرید خود چوبی دید گرفته؛ گفت: ای فلان! آن چه چوبست که گرفته؟ گفت: اگر بپرون طریقت بینمت بزنت؛ گفت: حقا که مرید راستین و یار دین من تویی و این مذهب امیر المؤمنین علی است که فرمود: رَحِمَ اللهُ امْرَأَةً اَهْدَى اِلَى عِيُوبِي و باز فرموده است که من با همه خلق بخلق نیکو خوش بر آمیم؛ گفتند: چگونه بر آئی؟ گفت: بقدر الامکان اصلاحشان کنم؛ اگر قبول نکنند من بایشان بروم علیّ أَنْ أَقُولَ وَمَا عَلَيَّ اَلْقَبُولَ

12

شعر (رمل)

15

راه اینست که نمودم با تو راست ترک این ره می کنی فرمان تراست

(۴۷۹/۳) الحکایه: همچنان خدمت امیر نورالدین ولد جیجا که

یار غار و نایب معتبر پروانه بود و حاکم ولایت قیرشهر و مرید

18

۴۷۷/۲ - ۴۷۹ Z ۱۴۱ ب - ۱۴۲ آ ۱۳۲ ب ۱۳۳ K ۲۹۳ - ۲۹۴

T, I, 538 - 39; H, II, 19 - 20

2 ساخت KZ: باخت 7 همچنان Z: مرویت KB 13 کم BZ: می کم KK

بایشان Z: با ایشان B بر ایشان K ۱۱ علی ان KZ: از B 16 که Z: و BK

- مخلصِ مولوی : روزی در بندگی حضرتِ مولانا لڑکراماتِ حضرتِ حاجی بکتاشِ خراسانی حکایت می کرد که روزی بخدمتِ او رفتم و او اصلاً در رعایتِ صورت نبوذ و متابعت نداشت و نماز نمی کرد و او را الحاح کردم که البته نماز باید کردن ؛ فرمود که برو، آب بیار تا وضو سازم و طهارت حاصل کنم ؛ همانا که بدستِ خود مشربه را از چشمه پر آب کردم و پیشِ او بردم ؛ مشربه را بر گرفت و بدستِ من داد که بریز ! چون بردستِ او ریختم آبِ صافی خون شده بوذ و من در آن حالتِ او حیران شدم ؛ حضرتِ مولانا فرمود که کاشکی خون را آب کردی ؛ چه آبِ طاهر را نجس کردن چندان هنری نیست و آنچ حضرتِ کلیمِ کریم آبِ نیل را جهتِ قبضی خون کرد و برای سبطی خون را آبِ صافی کرد از کمالِ قدرتِ او بوذ و این شخص را آن قوت نیست و این را تبدیلِ تبذیر گیرند که انَّ الْمُبَذَّرِينَ كَانُوا اخْوَانَ اَلْاَشْيَاطِیْن (۲۷/۱۷) ؛ تبدیلِ خاص آنست که خرّ تو خَلّ گردد و مشکلِ تو حلّ شود و مسرّ دون زرّ خالص شود و نفسِ کافر مسلمان گردد و مسلم شود و گیلِ تو حکمِ دل گیرد ؛ هماندم نورالدین سر نهاد و از رغبتِ او اعراض نمود و گفت

شعر (رمل)

- 18 چون بسی ابلیسِ آدم روی هست پس بهر دستی نشاید داد دست

5 مشربه را K : مشربه را Z مشربه B || 10 حضرت BZ : — K || 11 صافی

کرد KZ : صافی B || 15 وکل B : کل KZ

(۴۸۰/۳) همچنان کرامِ اصحابِ رَحْمَتِهِمُ اللهُ روایت کردند که روزی ،

روزِ جمعه بود که حضرتِ مولانا فرمود که بمسجدِ قلعه باید رفتن ؛ یاران

بجمع‌مهم استمداد کرده بمسجد رفتند ؛ همانا که مولانا بکنجی رفته بنواز 3

تکبیر بست و در قیام بماند ، تا حدّی که ختمِ قرآن کرده خطیب از خطبه

فارغ شد و جماعت نماز گزارده سلطان و امرا و علما و فقرا بیرون آمدند

و حضرتِ مولانا هنوز ایستاده بود ، همانا که اصحاب نیز بأدبِ تمام بیرون 6

رفتند ؛ چه کسی را مجالِ آن نبودی که در حدّی صحبتِ او بپایندی

و موافقت توانستی کردن از هیبت و عظمتِ آن حضور ؛ علیها تا جمعه دیگر

از مسجد بیرون نیامد ؛ چون آذینه دوم سلطان و ارکانِ دولت و علما 9

و شیوخِ امت جمع آمدند ، دیدند که حضرتِ مولانا بخشوعِ تمام و خضوعِ

عظیم برکوع خیزده بود ؛ همانا که خدمتِ شیخ المشایخ صدر الملة والدين

خدمتِ قاضی سراج الدین را بکنار گرفته چندانی گریستند و بر آن 12

حالت نگریستند که در گفت آید ؛ بر سر زبان خدمتِ قاضی سراج الدین

گفته باشد که اگر عبادت و نماز و نیاز آنست که حضرتِ این مرد

می‌کنند پس ما بریشِ خود می‌خندیم و نمی‌دانیم که در چیستیم ؛ همچنان 15

گریبان بیرون رفتند و روزِ دوشنبه حضرتِ مولانا از آن استغراق باخود

آمده بسوی حمام روانه شد و از آنجا بمدرسه آمده سه شبانروزی

در سماع بود 18

T, I, 540 ; H, II, 22

۱۹۵ K آ ب ۱۳۲ B ۱۴۴ Z ۴۸۰/۳

1 روزی K : — BZ 6 بادب BZ : بادب K 11 والدين BZ :

+ صدرالدين K 13 حاك KB : — Z خدمت KB : — Z 16 گريبان

z — : kpzh

- (۴۸۱/۳) همچنان منقولست که روزی خدمتِ مولانا اکمل الدینِ طیب رحمہ اللہ درمیانِ تمامِ حکما و اکابرِ آن زمان حکایتی کرد و گفت کہ باتفاقِ حکمایِ ماضی و حالی اعتقاد آنست کہ اگر بعد از حضرتِ مصطفیٰ علیہ السلام پیغامبری آمدی و ممکن بودی حقیقتِ ابنِ سینا خواست بوذن، درین نشأت صد ہزاران ابنِ سینا و صاحبِ طورِ سینا مقررند کہ بالای مولانا کسی نیست و آن بزرگی برو مقررست و ہیجان و تشوقِ رسول از کلمہ، و اشواقِ ذاتِ مبارکِ او بوذہ و السلام
- (۴۸۲/۳) همچنان مگر روزی غزلی پیشِ اکمل الدین می خواندند و این بیت را شنید کہ فرمودہ است

شعر (ہزج)

- درونِ سینہ چون عیسی نگاری بی پذیر صورت
کہ ماند چون خری بر یخ ز فہمش بو علی سینا
- نعرہ می زد و می گفت: ہر چہ گوید خداوند گار را رسد؛ چہ ہمہ علما و حکما خوشہ چینِ خرمینِ حکمتِ وی اند و حکیمِ الہی حضرتِ اوست؛ چہ کمالِ گفتار و لطافتِ رفتار و نظافتِ کردار اورا مسلم است
- (۴۸۳/۳) همچنان مگر جماعتِ دانشمندان در بابِ قہرِ نفسِ سخنی می گفتند؛ فرمود کہ درویشی بوذ کہ سالہا عبادت می کرد ریاضت می ورزید؛ روزی بنفسِ خود گفت: مَنْ أَنْتَ وَمَنْ؟

T, I, 552; H, II, 31 ۳۰۳ K آ ۱۳۴ B ب ۱۴۲ Z ۴۸۳ - ۴۸۱/۳

2 زمان KZ: B 3 کہ باتفاق KB: Z 4 السلام KZ: B 5 ||

آن KZ: B 6 - 7 و ہیجان ... والسلام KBZ: Z 16 ہیجان KB: Z

- أَنَا؟ قَالَتْ: أَنْتَ أَنْتَ وَأَنَا أَنَا؛ چند بار طوافِ کعبه کرد و پیاده مشقتِ راه کشید؛ گفت: مَنْ أَنَا وَمَنْ أَنْتَ؟ قَالَتْ: أَنَا أَنَا وَأَنْتَ أَنْتَ؛ باز هر عبادتی که بود و رزید اصلاً در قتلِ او چاره ندید 3 و نکرد؛ همانا که بروزه و ریاضتِ جوع مشغول شد؛ گفت: چو نیست؟ گفت: فَتَنَيْتُ أَنَا وَأَنْتَ أَنْتَ وَاللَّهِ أَعْلَمُ بِعَنِي كَيْفَ نَفْسِي رَا 6
بغیر از جوع هیچ طاعتی مغلوب و مسلمان نمی کند

شعر (رمل)

أَيُّهَا الْمَحْبُوسُ فِي رَهْنِ الطَّعَامِ سَوْفَ تَنْجُو أَنْ تَحْمَلْتَ أَلْفِطَامَ

- ۹ (۴/۸۴) همچنان از علمای اصحابِ منتولست که روزی فقیه مردی از سر امتحان سؤال کرد از سر آنک چون حضرت رسول از متوضاً بیرون آمدی چرا غُفْرَانِکَ غُفْرَانِ گفتی؟ فرمود که چون پندِ بزرگوارِ ما آدم صبی صلوات الله علیه در خلدِ برین، بوسوسه شیطانی لعین 12 بقوتِ جاذبه نفس و قوتِ ماسکه اش گندم را در معده خود جا داد و قوتِ هاضمه اش او را پخته گردانیده در حال گندید و قوتِ دافعه اش در جنبش آمده تقاضای خروج کرد و در حال آدم را از جنت اخراج 15 کردند، چون در دایره دنیا آن عذره را از خود دور کرد و گند آن بمشام مبارکش رسید باز پس نظر کرد و نالید و از آن حدت بگریخت و از سر

T, I, 553 ; H, II, 31

۳۰۴ K آ ۱۳۴ B ب ۱۴۲ Z ۴۸۴/۳

- 1 انت انت KZ ~ انا انا B || 2 انا انا KZ : انا B || 3 ندید و K : - BZ ||
4 شد KZ : شده B || 10 چون KB : - Z || رسول KZ : + علی السلام B || 13
کندم را KZ : کندم B || 14 گندید KZ : کند B || 15 و K : - KZ || 17 پس
BZ : بیش K || کرد BZ : کرده K

4 ایها . . . النظام : MN ج ۵۰ ص ۲۹۵/۲۰ : MA ص ۸/۲۳۶

- خجالت توبه کرده از حضرت غفار طلب مغفرت کرده چند بار کلمه 'غفرانک غفرانک' بر زبان براند ؛ همچنان تا قیامت بر فرزندانِ مؤمن اوستنت شد که بعد از حصولِ خلا و فراغت در طلبِ مغفرت بلفظِ مبالغه غُفِرَ اَنَکَ ، گویند و مستغفر شدند تا مغفور و مرحوم شوند؛ فی الحال بیچاره فقیه از تبه ضلالت و انکار خلاص یافته صاحب احلاص شد
- 6 (۸۵/۳) همچنان شیخ محمود صاحب قران چنان خبر داد که بعد از آن که صاحب فخرالدین نقل کرده بود ، از اکابرِ اصحاب یکی او را در خواب دید که بغایت خرم و شاذان بود ، سؤال کرد که ترا ابو الخیرات میخوانند ، حق تعالی در آن عالم باتو چه معاملت کرد ؟
- 9 گفت : از چندان خیرات که کرده بودم هیچ یکی مرا چنان دستگیر نشد که درختی که از مملکت من بعبارتِ 'تربه' مولانا برده بودند و در آنجا صرف کرده حق تعالی مرا بآن قدر خیر بخشید و مرحمت فرمود و همچنان بعد از وفاتِ مولانا اصحاب را تعظیمِ عظیم می کرد و حضرت سلطان و ابد را بندگیها می نمود و دایما خدمتِ چلبی حسام الدین را بانواع دلدارها می کرد و محمود شدنِ عاقبتش آن بود
- 15

شعر (هزج)

هر لطف که بنهایی در سایه آن آئی

بسیار بیاسائی ها ده چه بدرویشان

18

یک دانه اگر کاری صد سنبله برداری

پس کوش چه می خاری ها ده چه بدرویشان

T, I, 554 : H, II, 32

۲۰۵ K آ ۱۳۴ B آ ۱۴۳ Z ۸۵/۳

1 توبه کرده KZ : B 3 که KB : Z 8 کرد KZ : B 11 که K :

BZ | 13 همچنان KB : Z 11 می کرد KZ : B 16 شمر KZ : B :

17 عر KB : Z 18 ده BZ به چه K

(۴۸۶/۳) همچنان از خدمتِ مولانا فخرالدین دیودست منقولست که

- روزی حضرتِ مولانا در خانهٔ پروانه معانی می‌فرمود و مجلسِ عظیم بود؛ فرمود که الْمُؤْمِنُونَ لَا يَمُوتُونَ بَلْ يُذَقُّونَ مِنْ دَارِ الْآلِی ۳
 دَارِ؛ شیخ تاج‌الدین اردبیلی که شیخِ خانقاهِ پروانه بود و در آن زمان صاحبِ فضیلت و بیان؛ ایراد کرد که پس چرا كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ ۴
 الْمَوْتِ (۱۸۳/۳؛ ۳۶/۲۱؛ ۵۷/۲۹) گفت؟ فرمود که آخر كُلُّ نَفْسٍ ۵
 گفت، كُلُّ قَلْبٍ نَگفت، یا قلب شو، یا در قلبِ بندهٔ مؤمن جا گیر
 تا همچون قلبِ مؤمن نمیری و اگر قلبی کنی هرگز بنقدِ قلبی نرسی و چون
 تودر هوای نفس می‌روی و آلتِ نفسی، پس كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۶
 تراست؛ همانا که خب کرده دیگر هیچ نگفت

(۴۸۷/۳) همچنان روزی در تفسیرِ این آیت معنیِ غریبِ بیان

- می‌کرد که این که حق تعالی كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۸۸/۲۸) ۱۲
 فرموده است نه آنست که مدحِ خود می‌کند و بر بندگانش از قیدم و بقا
 تفاخر می‌آرد که من باقیم و شما فانی: بلکه دعوتِ رحمت می‌کند که
 بکلتی در من مستهلك شوید؛ چنانکه وجودِ قطره در دریا تا در وجهِ کریم ۱۵
 ما که إِلَّا وَجْهَهُ باقی و ابدی شوید؛ چنانکه گفت:

T, I, 555 ; H, I, 33

۳۰۵ K ب ۱۳۴ B آ ۱۴۳ Z ۴۸۷-۴۸۶/۳

۱ خدمت KZ : حضرت B || دست KZ : + ادیب B || ۴ در آن KB : در Z ||

۹ نفس KZ : B || ۱۱ همچنان KB : - Z || این KB ~ آیت Z || ۱۲ می‌کرد Z : کرد

KB || ۱۳ که آرد Z : آرد KB || ۱۶ و ابدی KB : - Z

شعر (رمل)

- ۳ کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ^۱ چون نه^۲ در وجه او هستی بجو
هر که اندر وجه ما باشد فنا کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ نبود جزا
زانکه در آست او از لاگذشت هر که در آست او فانی نگشت

شعر (هزج)

- ۶ چو دریای شهادت چون نهنگ لا برآرد سر
تیمم واجب آمد نوح را در وقت طوفانش
- ۹ (۴۸۸/۳) همچنان در خانه پروانه معرفت می گفت و در شرح
آسمانها وزمین و ستارگان و آفرینش جهان بی نهایت بیانها فرمود و گفت که
صورت این عالم اهل حق را و معنی دان را دیدارست ؛ همچنان تاج الدین
اردبیلی گفت : پس مصطفی الدنیا جیفه^۳ چرا گفت و این چگونه
۱۲ باشد؟ فرمود که از طالبان او مباش تا ترا جیفه نمایند و از حساب کلاب
نباشی ؛ چه بغیر از محبت حق تا هر چه مشغول شوی جیفه است و از جیفه
بتر ؛ هماره طالب حق باش و او را طلب، تا لایق دیدار باشی و در همه
۱۵ اشیا او را توانی دیدن و نظری ما رأیت شیئاً إِلَّا ورأیت الله فیہ ملک
یمین تو باشد
- (۴۸۹/۳) همچنان منقولست روزی محترفه^۴ اصحاب از ظلم ظالمه^۵
۱۸ خانه خراب شکایت عظیم کردند؛ فرمود که در بازار قصابان هیچ سگ را

T, I, 556 - 57 ; H, II, 35 ۳۰۶ K آ ۱۳۵ B آ ۱۴۴ Z ۴۸۹ - ۴۸۸/۳

: BZ چو دریای ... طوفانش KB : ۸ همچنان Z - ۹ جهان

عالم K || ۱۰ دیدارست KZ : + باز B || ۱۱ مصطفی KZ : + علیه B

، ۲ - ۴ کل ... نکشت MN ، ج ۱ ، ص ۳۰۵۲ / ۱۸۸ - ۳۰۵۴ : MA ،

- می‌کشند؟ مع هذا که کشتنی سگ است؛ اما هماره گوسفندان را می‌کشند و زحمت کشتن را ایشان می‌کشند و چون حق را عنایت با مؤمنان بیشترست لاجرم زحمت ایشان نیز بسیارست و هم رحمت ایشان را بی‌شمار؛³ و این بیت را گفت:

شعر (هزج)

- در مطبخ عشق جز نکورا نکشند لاغر صفتان وزشت خورا نکشند⁶
گر عاشقی صادق ز کشتن مگریز مردار بود هر آنک که او را نکشند
یاران را تسلی گشته بی حد شکرها کردند و بچور روزگار زورکار رضا دادند
(۴۹۰/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که روزی حضرت⁹
مولانا نقل فرمود که مگر شیطان رجیم بر در مسجد اهل قبا ابستاده
بود؛ توقع قبول زیارت رسول داشت و حضرت مصطفی علیه السلام
تمکین نمی‌داد و از دخول او <را> منع می‌کرد؛ همانا که از حضرت¹²
جلیل جبرئیل امین پیامد که بحالش ده تا شیطان ماز زیارت ترا دریابد؛
چون در آمد بندگان کرده فرو نشست و گفت: ای رسول خدا! مرا
می‌دانی که چون بوزم و چگونه بوزم و در چه کار بوزم؟ گفت: بگو؛¹⁵
گفتا: چندین هزار سال با تذلل و رقت و بیچارگی استاذ املاک افلاک
و معلم مکالم املاک بوزم و منبر مرا چنانکه در شب معراج مشاهده
فرمودی بر ساق عرش مجید نهاده اند هزار ملائکه بتذکیر من حاضر¹⁸
می‌شدند تا هزار سال دیگر بآن فوج اولین نوبت اجلاس

T, I, 558; H, II, 35

۳۰۶ K آ ۱۳۵ B آ ۱۴۴ Z ۴۹۰/۳

2 ایشان می‌کشند BZ: ایشان می‌کنند K 4 کنت KZ: می‌گفت B 6 و KB:

— Z 10 فرمود KZ: فرموده B

- جلس نمی رسید ؛ باندک لغزشی مردود ابد گشتم و طوق لعنت و انّ
عَلَيْكَ لَعْنَتِي اَيّ يَوْمِ الدِّينِ (۷۸/۳۸) در گردن من بسته مبعوض
۳ عالمیان گردانید و از صحبت فرشتگانم محروم کرد و آدم متروک
خاکی را بسروری پیش کشید و خلافت برگزید و خلافت تمام مرا
مرجوم کرد ؛ اکنون یا محمد ! نگاه دار و هراسان باش تا بمحمدی
۶ خود مغرور نشوی و بجایی سرور نکردی که مکر و استدراجِ اِورا
نهایت نیست و همواره بر حذر باش و خوفِ خود را از خوفِ او خالی مکن
و بسیاری بگریست و همان بود که حضرت رسول علیه السلام تا نفسِ
۹ آخرین بمحاربه نفس مشغول گشته در جهادِ اصغر و جهادِ اکبر پهلوانی
نموده لمحّه نیا سوذ و لحظه نغوذ و همیشه بریان دل و گریان چشم بود
و كَانَ مِنْ خَوْفِهِ فِي جَوْفِهِ اَنْ يَزْكَازِرَ الْمِرْجَلِ و دایما می فرمود که انا
۱۲ اَعْلَمُكُمْ بِاللّهِ وَاَخْشَيْكُمْ لِلّهِ و هرگز از نانِ خونِ سیر نخورد
و بفرغت نخفت ؛ تا دیگران را چه رسد ؟ و متابعتِ راستین آنست که
چنان کنند و چنان شوند ؛ هی نعره رنان بسماع شروع فرموده بی نهایت
۱۵ زاریها و شورها کرد و تا هفت روز تمام از سر پان نشست

- (۴۹۱/۳) همچنان خدمتِ مفعرا لاصحابِ چلبی شمس الدین ولد
مدرس رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرت مولانا قَدَسَ اللهُ
۱۸ سِرّه در مقامِ خلوت اصحابِ صحبت را معرفت می گفت ؛ فرمود که

T, I, 559 - 60 ; H, II, 37 K ب ۱۳۵ - ۱۴۴ Z ۴۹۱/۳

- ۱ نمی رسید BZ : نمی رسد K || ۶ نشوی BZ : نباشی K || ۱۰ نموده Z :
نمود KB || ۱۳ که B : — KZ || ۱۴ فرموده BZ : فرمود K || ۱۶ چلبی KB : — Z ||
۱۸ اصحابِ صحبت را KB : اصحاب را صحت Z

- در وجود آدمی سه هزار مار هست و هر هزار مار بیک لقمه اُکل زنده می شود و اگر از سه لقمه بیک لقمه کَم کفی هزار مار در نفس تو مرده می شود و اگر دو لقمه کَم کفی دو هزار مار مرده می شود ؛ 3
فی الجمله اگر بیک لقمه زیاده کفی هزار مار نفس زنده می شود و اگر کم کفی مرده می شود، انشاء الله خدای تعالی مارا وجهله یاران مارا توفیق دهد بکم خوردن و کم گفتن و کم خفتن ، آمین ! آمین ! یا رب العالمین ! 6
و این کلمات بدین ترتیب فرموده ایشانت والله اعلم

(۴۹۲/۳) همچنان یار گرامی حسام الدین دُبَاغ رَحِمَهُ اللهُ روایت

- کرد که روزی حضرت مولانا بدر دُبَاغستان ایستاده بود ؛ بر لب جوی 9
آبی که از اندرون شهر بیرون می آمد و در آنجا ریخته می شد، تفرج می کرد، دید که بغایت آلوده و پلبد شده بود ؛ همانا که نگریست و بعد از نظر عظیم فرمود که ای آب مسکین رو شکرها کن که در 12
اندرونشان زرقی ؛ آنگاه می دیدی حال خود را ؛ امیدست که ملک قدوس هم از قدس خویش ترا طهارت داده مقدست گرداند ؛
چنانکه در تفسیر امم قدوس فرموده است 15

شعر (رمل)

- آب چون پیگار کرد و شد نجس تا چنان شد کآب را رد کرد حیس
حق ببردش باز در بحر صواب تا بشستش از کرم آن آب آب 18

T, I, 561 - 62 ; H, II, 55

۳۰۸ K آ ۱۳۶ B آ ۱۴۴ Z ۴۹۲/۳

9 و اگر ... می شود KBZh : — || 9 حضرت KB : — || Z || 13 می دیدی

BZ : + K || 14 مقدست BZ : مقدس K || 17 چو KZ : — B

17 آب من ۵۰۸ / ۷ رب العالمین : MN ج ۵۵ ص ۱۴ -

۲۸ - ۲۴/۴۲۳ MA : ۲۰۸ - ۲۰۰/۱۵

- ۳ سال دیگر آمد او دامن کشان
من نجس زینجا شدم پاک آمدم
هی بیایند ای پلیدان سوی من
در پذیرم جمله زشنیت را
چون شوم آلوده باز آنجا روم
دلق چبرکین برکت آنجا ز سر
کار او اینست کار من همین
عالم آرایست رب العالمین
- ۹ (۹۳/۲) همچنان روزی در تفسیر وَ فِی السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (۲۲/۵۱) معانی می گفت ؛ حکایتی فرمود که درویشی طالب رزق سمائی شده بود ؛ روزی از ناگاه در جائی خمره بیافت و آن را قبول نکرد که من البته فتوح سمائی می خواهم ؛ چون شب بخانه خود بیامد ، کوذ کانش از جوع می گریستند و تشنیه می زدند ؛ درویش گفت : حق تعالی بمن رزق داده بود ؛ اما اصرار کردم ؛ نستم ، مگر دزدی در بالای روزن درویش گوش نهاده بود و حکایت را می شنید ؛ نشان موضع خمره را در یافته خمره وار دوانه شده دید که در آن خمره ماری سیاه خفته بود ؛ دریغش آمد ، گفت : مگر او برای دفع فرزندان این را قاصد بگفت ؛ بصد حيله هر خمره را بخیر بسته

T, I, 563 ; H, II, 38 ۳۰۹ K ب ۱۳۶ B ب ۱۴۴ Z ۹۳/۲

۱ - سال ... خوشان KZ ~ ۳ می ... من B ۶ ~ KB : + شمر Z
دکر KB : + شمر Z ۷ اینست KB : آنست Z ۹ می کت BZ : می فرمود
K ۱۱ فرمود BZ : می کت K ۱۳ کردم KZ : کردم B ۱۴ در بالای KB : - Z
۱۴ درویش KZ : - B ۱۵ شده KB : شد Z ۱۷ فرزندان KZ : فرزندان B

- بر گرفت و از روزنِ او فرو انداخت؛ درویش نظر کرد، همان خمره را
 پر زردید؛ سر نهاده حمدِ باری را باقامت رسانید و گفت: اقرار کردم
 که اشارتِ وَفِی السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (۲۲/۵۱) حق است 3
 و راست، حاشا که دروغ باشد

شعر (رمل)

- ای نموده تو مکان از لا مکان فی السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ کرده عیان 6
 (۴/۹۴) همچنان از علمای اصحاب چنان منقولست که روزی حضرت
 مولانا در تفسیرِ سِرِّ شَاوِرُوهُنَّ وَ خَالِفُوهُنَّ معانی می فرمود؛ گفت:
 روزی ابن مسعود رضی الله عنه در شهرِ بصره بر بامِ سرای خود سیر
 می کرد، بخاتونِ خود اشارت کرد که من ازین بام فرو می جهم؛ زن
 فریاد کرد، گفت: نشاید؛ نشنید و از آن بام بلند فروجهید؛ از
 حکمِ قضا پایش شکسته شد؛ بعد از آن که صاحب فراش شده بود 12
 جماعتی قَصَاد از دمشق بیامدند که فارس ترین مردم درین زمان توشی،
 باید که حاضر شوی تا بمشورت اکابر عثمان را از میان بر گیریم که
 طَالَ فِیْنَنَا مَكْنَهُ؛ گفت: الْعَدْرُ وَأَصِیحُّ وَالْعَدْرُ فَاصِیحُّ، درین 15
 عالم که می بینید و اصلاً مجالِ حرکت ندارم و ببرکتِ آن شکست از آن

T, I, 564; H, II, 38

۳۱۱ K ب ۱۳۶ B ب ۱۴۴ Z ۳۹۴/۳

2 باری را KZ: باری B || 4 راست KZ: + است B || 5 شر KB: Z ||

9 بر بام B: پیام KZ || 15 مکه K: مکه BZ || الذر ... فاضح Z: الذر فاضح

و الذر فاضح B الذر فاضح K || 16 شکست ZB: شکست K

6 ای، نموده ... عیان: MN ج ۰ ۲ ص ۴۶۱/۳۸۰۴: MA، ص ۲۰/۱۹۰

قضیه، گردن شکن امان یافت و حاضر نشد؛ گفت: صدق رسول الله فی قوله که خلاف قول زن کردن مرا از گناه کبائر عظیم رها نید کما قال قدس سره

شعر (رمل)

شاوروهن پس آنکه خالفوا إن من لم يعصهن تالف

۶ (۴۹۰/۳) همچنان خدمت مولانا تاج الدین خروس المدرس رحمه الله

روایت کرد که در صغر سن در مدرسه جلال الدین قرطایی پیش

مولانا علامه العالم رکن الدین مازندرانی رحمه الله درس می خواندیم

۹ و اکابر علما حاضر بودند و پرده بر در آویخته بود؛ از ناگاه دیدم که

برده را بر داشته حضرت مولانا سلام داد و فرمود که علما دین بچه

مشغولند؟ همانا که مولانا رکن الدین و طلبه علم برابر دویزه گفت:

۱۲ بدرس فقه مشغولیم؛ فرمود که عجب از فقه الله و علم الله و حکمة الله

کجا درس می گویند؟ و آهی بکرد؛ تمام علما گریان و جگر بریان

گشته فریادها کردند و زود باز برون جست؛ همگان در پی دویزند

۱۵ اصلا اثری نیافتند و نشانی ندیدند و از آن هیبت استاذ ما مولانا رکن الدین

هفته رنجور و مهجور افتاده بود؛ چون برخاست با جمیع علما بمدرسه

مولانا آمده بارادت تمام تمهید عذر فرمود و آن روز بیست دانشمند

۱۸ مقبل مرید مخلص شدند

T, I, 564; H, II, 38

۴۹۰/۳ Z ۱۴۴ B ۱۳۶ K ۳۱۱

۲ عظیم KZ: — B ۳ قدس KZ: + الله B ۵ پس KZ: و B ۷ قرطایی

Z: قرطایی KB ۸ می خواندیم BZ: خواندم K ۱۴ زود KZ: — B ۱۵

نیافتند K: — BZ ۱۷ تمهید BK: + و Z ۱۸ فرمود BZ: فرموده K ۱۸

مرید BZ: + شدند و K ۱۸ شدند BZ: کشته K

۵ شاوروهن... تالف: MN، ج ۱، ص ۱۸۲/۲۹۰۶: MA، ص ۷۸/۹

- (۴/۴۹۶) همچنان بعضی از یارانِ کبیر که قلیلِ ایشان عندالله کثیر بود پیشِ مولانا چنان روایت کردند که سفهای فقها اصحاب را بجدّ طعنه می‌زنند که بر مخلوق سجده کردن روا نیست؛ حضرت 3 مولانا فرمود که ای غرخواهر! یکی که مرا از دستِ شیطان و جلاّدِ نفس خلاص داد و آزادم کرد و از نو جانم بخشید چرا اورا سرنهم و جان در راهِ او ندهم؟ مثلاً یکی را پادشاهِ وقت خشم کرده بدستِ 6 جلاّدِ بی‌داد داد تا همچنان دست و گردن بسته سیاستگاهش می‌برد وی خواهد که اورا گردن زدن و در عینِ آن حالتِ یکی از خواصّ حضرت انگشتری امان در پی‌رسانید که البته اورا آزاد کنند و حلعتش 9 دهند و آن بیچاره امان یافته می‌گوید که عجا این مردی و احسان و جانبختی در حقّ من که کرده است؟ و بجدّ می‌جویدش و اورا می‌گویند که این کرم را فلانی کرده است و او از غایتِ شادی باخلاص 12 تمام و تضرّعِ عظیم در پای وی می‌افتد و سجده‌هاش می‌کند وی زارذ و ثناهاش می‌گوید که ای حیاتِ بخشِ جانبخش من وای خضرِ وقت من! مرا از نوزنده کردی و جانکم بخشیدی و دایما تا روزِ وفاتِ شکر 15 منم خود را واجب دانسته دعاهاش می‌کند؛ همچنان اولیای خدا با خلقِ همین معامله کنند و شفقتی نمایند که ایشان را از سیاستگاه دنیا و از دستِ شیطانِ دون و سلطانِ نفسِ حرون آزاد می‌کنند 18

T, I, 564; H, II, 38

۳۱۱ K ۱۳۶ B ۱۴۴ Z ۴۹۶/۳

2 مولانا BZ: ما K 3 مخلوق KB: خلق Z ۴ نیست BZ: + و K 4 دست

BZ: + مکرر K 10 بافت KZ: — B می‌گوید KZ: می‌گویند B 12 که KB: — Z

14 جانبخش BZ: — K 16 - 17 — خدا Z ~ با خلق KB 17 کنند KZ: می‌کند

B می‌نماید KZ: نماید B

- و خلاص و اخلاصشان می‌بخشند و از ورطاتِ هلاکت و راهای مخوف می‌رهانند و بر صراطِ مستقیم و قربتِ الهِ کریم دلالت می‌کنند، چرا
- 3 بصدق تمام سجده، شکر ایشان نکنند و آن سجده را بر خود واجب ندانند؟ همانا که در طریقت و حقیقت شکر ایشان و سجده ایشان و تعظیم ایشان شکر الله است و سجده و تعظیم حق است و این
- 6 بر کسی واجب است که در حق او آن احسان کرده اند و او را از سفلی باعلی برده اما در حق آن کسان که آن احسان را بوی نکرده اند، ایشان را سجده کردن روا نیست، بلکه کفرست اَللّٰکُ کُفْرَةٌ اَلْکُفْرَةُ 9 و اَلْفَجْرَةُ (۴۲/۸۰) و آن عزیزان خدا نیز از سر او و از سجده او فارغند؛ چه اگر ناگاه بتقلید سجده کند کافر شود و این عارف حق اگر سجده نکند کافر نشود؛ همانا که تعظیم متابعان حضرت رسول که محبوب الله اند و مقبول رسول، بر عالمیان فرض عین است که قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْکُمْ اللّٰهُ (۳۱/۳) تا در آن محبوبیت شریک باشند و اَلْسَّلَامُ عَلٰی مَنْ اَتَّبَعَ الْهُدٰی (۴۷/۲۰)
- 15 (۴۹۷/۳) همچنان روزی در معنی اتحاد انبیا و اولیا علیهم اَلْسَّلَام حکایتی فرمود که دو شخص بنزد قاضی بدعوی رفته بودند؛ همانا که از یکی گواه خواست؛ بیرون آمد و دو درویش صوفی را گواه آورد؛ گواه دیگر خواست؛ دو درویش دیگر بی‌آورد و دیگر خواست؛ گفت: بجای دو گواه چهار کس آوردم، دیگر چه گواه

T, I, 566; H, II, 40 ۳۱۲ K آ ۱۳۷ B آ ۱۴۶ Z ۴۹۷/۳

2 می‌کنند: KB: کند BZ || 4 و حقیقت K: حقیقت BZ || 7 کسان Z: کانی KB ||

8 روا Z: لازم KB || 11 نشود KB: شود Z || 12- 13 قل ... یحییکم KB: من بطیع

الرسول فقد اطاع الله Z || 15 همچنان KB: — Z || 16 دو شخص KZ: شخصی B ||

18 بی‌آورد BZ: آورد K و KZ: B —

می‌خواهی؟ قاضی گفت که اگر چهل هزار بیابوری که ایشان یکند و در حقیقت اتحاد یک جازند که الْمُؤْمِنُونَ كَتَمُوا وَاحِدَةً؛ چنانکه گفت:

3 شعر (رمل)

جانِ گرگان و سگان هر یک جذاست متحد جانهای شیرانِ خداست
چون از ایشان مجتمع بینی در یار هم یکی باشند و هم ششصد هزار

6 (۴۹۸/۳) همچنان روزی در معنی الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ

لطایف می‌فرمود؛ گفت: الله را یک نام مؤمن است و بنده را هم مؤمن،
الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ، يَعْينِي تَجَلَّى فِيهَا رَبُّهُ

9 شعر (سریع)

خالقِ ارواح ز آب و ز گل آینه کرد و برابر گرفت

(هزج) شعر

12 هر که که در آینه بتابد خورشید آینه اَنَا الشَّمْسُ نگویند چه کند

یعنی در آینه بنده مؤمن، الله مؤمن تجلی می‌کند؛ تو اگر رؤیت الله
می‌خواهی در آن مرآة درآ تا ببینی

T, I, 568 ; H, II, 40 - 41 ۳۱۳ - ۳۱۲ K T ۱۳۷ B T ۱۴ ۶ Z ۴۹۸/۳

3 شعر KB : Z — 6 در معنی KB : Z — می‌فرمود KB : Z : فرمود Z

9 شعر KB : Z — 11 شعر KB : Z

3 جان ... خداست : MN ج ۴ ص ۱۴/۳۰۳ : MA ص ۹/۳۳۴

4 چون ... هزار : MN ج ۲ ص ۱۸۴/۲۵۷ : MA ص ۱۲/۱۰۹

شعر (منسرح)

آهنِ هستی من صیقلِ عشقش چو بافت

آینه کون شد رفت ازو آهنی

3

(۴۹۹/۳) همچنان روزی جماعتی از علمای دین سؤال کردند که تفسیر

وَهُوَ مَعَكُمْ (۴/۵۷) چگونه باشد؟ مثال فرمود که چنانکه معیت

بهار بهمه اجزای عالم آمیخته است و همشان ازو زنده اند و خندان اند ؛

چنانکه هر گلی و گیلی و سبزی و رنگی ازو منور و مزین گشته اند ؛

اما خصوصیتِ بهار با جزوِ خار و نفسِ خارا چنان نیست که با گل

احمر و لعلِ انور و همچنان خصوصیتِ معیتِ الله با روانِ انبیا و اولیا

آنچنان نیست که با عوام و معیتِ پادشاه با مقررانِ خود آنچنان نیست که

با سایبان و خربندگان و غلامانِ ناشی

12

شعر (رمل)

چون معیت با همه ست الله را آن معیت جو که داد آگاه را

و همچنان معیتِ مدرّس با مبتدی نو آموز آنچنان نبوذ که با طالبِ علم

مستدلّ، و هُتَدِرِ کِفَایَةِ ، همشان سر نهانند و مرید شدند

15

(۵۰۰/۳) همچنان از خدمتِ یاران منقولست که روزی امیری معتبر

بزیارت آمده بود ؛ سؤال کرد که سگّ ماذه را بچکان هر چه بیشترست

T, I, 568 ; II, II, 42 ۳۱۳ K آ ۱۳۷ B ب ۱۴۶ Z ۵۰۰-۴۹۹/۳

1 شعر KB : Z - 2 من KZ : B - 4 جماعتی از K : از جاجت B - Z

6 آمیخته است KB : آمیخته Z 6-7 خندان اند چنانکه BZ : خندان K 10-13

پادشاه ... شعر KZ ~ چون ... آگاه را B 13 a چون KB : جو Z 16 یاران

KZ : + کبار B || امیری Z : امیر KB

- وگوسفند را یکی یا دو بیش نیست و سالی دوازده ماه گوسفند را می‌کشند و قربان می‌کنند و در ایشان حق تعالی بِحکْمِ الْغَنَمِ غَنِيمَةً برکتی و غنیمی و راحتی و فواید بسیار نهاده است و کتبیه سگ اگر چه 3 بسیارست و هیچ ایشان را نمی‌کشند کم‌ترند و برکتی ندارند ؛ عجباً سر آن چه باشد ؟ حضرت مولانا جواب فرمود که گوسفند سحر خیزست و سگ بیچاره سحر خسب بذآن سبب برکت او بیش است و سگ را هیچ 6 نیست ؛ سر نهاده و خدمات نمود

(۵۰۱/۳) همچنان مگر درویشی از قلتِ منال و ضعفِ حال

- و رزقِ قلیل شکایتی می‌کرد ؛ فرمود که اگر حق تعالی رزقِ پنجاه 9 ساله را بیکبار بر تو فرو ریزد چه خواهی کردن و بکجا توانی گنجانیدن ؟ حکیم کریم است روز بروز ادرارِ ارزاق را از انبارِ قدرت و غیب بی‌جهت بحکمت بتو می‌رساند تا طاعی و باغی نشوی که وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ 12 أَلْرِزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ (۲۶/۴۲) چنانکه پیشینیان از غنا طاعی شدند و بی ادبانه دعوی لِمَنْ أَمْلَكَ (۱۶/۴۰) کردند وَأَنَا رَبُّكُمْ أَلَا عَلَى (۲۴/۷۹) گفتند تا ملک را گذاشته هدف 15 هُلكك شدند ؛ زهار تا نگویی که نمی‌دهد و ارزاق گذشته را هم بیاد آر و در شکرِ هم حق و کرم او تقصیری مکن

- 18 شعر (رمل)

منگر اندر غابر و کم باش زار لوت و پوت خورده را هم یاد آر

T, I, 569 ; H, II, 42

۵۰۱/۳ Z ۱۴۶ ب B ۱۲۷ ب K ۳۱۴

1 کوسفند KB : کوسفندان را Z || پیش ZB : پیشتر K || 5 فرمود KZ : داذ B || 8 همچنان KZ : B || 16 گذشته KZ : گذاشته B

- (۵۰۲/۳) همچنان اصحابِ عرفان و احبابِ عارفان روایت کردند که روزی بزرگی زیارت آمده بود؛ گفت: از حضرت شما التماس می‌کنم که مرا در وقتِ مرگ چیزی درد نگیرد؛ فرمود که مرگ همچون کمانِ خوارزمیست بغایت محکم و سخت؛ باز چنانکه هیچ دسته‌کشی و سخته‌کافی او را نتواند کشیدن و آن کسی که خدمتِ استاذ کمانکش نکرده باشد البته زه آن را بیکبارگی نتواند بگوشِ خود رسانیدن و تا زهی بگوشِ خود نرساند زهی زهی بگوشِ او نرسد؛ همانا که سالها بر کباده کشیدن ادمان باید کرد و در آن صنعت مدام بودن، تا قادر شود بر کشیدن آن کمانِ دسته‌کش؛ اکنون کباده کمانِ مرگ، مداومتِ عبادات و خیرات و حسنات و سخاوتِ مال و تن؛ و چون بسخاوت خوگرده باشی و در آن فن قایم گشته، چون متقاضیانِ جان بر تو آیند و از تو طلبِ جان کنند بی هیچ زحمتی و دردی آسان آسان جانِ خود را ببارِ ایشان کنی و امانتِ حق را از حضرتِ باری تعالی دریغ نداری که **إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا (۵۷/۴)** و بر مقتضای **وَالنَّاسِطَاتِ نَاسِطًا (۲/۷۹)** ترا اعضا درد نکند و زحمتی و المی نباشد، نسبتِ بکسانی که اصلاً بسخاوتِ نفس و ببارِ مالِ خو نکرده‌اند. و بداد و دهش نیاموخته البته وقتی که از ایشان طلبِ جان کنند هرگز باختیار و شادی تسلیم نکنند و خستی پیش آرند؛

T, I, 571; H, II, 44

۳۱۵ K ۱۳۸ B ۱۴۷ Z ۵۰۲/۳

3 خوارزمیست KZ: خوارزمی B 5 کمانکش KBZ: + چنانکه هیچ کی
 6 یکبارگی KBZ: یکبار K 11 بنتی BZ: باشد K 12 آسان آسان KB: آسان
 13 باری تعالی Z: حق KB 16 نباشد BZ: + اما آنانکه K 17 اصلاً KB: — Z

لاجرم بر موجِبِ وَالْأَزَیْعَاتِ غَرْقًا (۱/۷۹) بزور و زحمت ازو
بستانند تا اورا بغایت سخت آید و درد کند و رفتنِ خود را هیچ نخواهد

3 شعر (مضارع)

گر مؤمنی و شیرین هم مؤمنست مرگت

و ر کافری و تلخی هم کافرست مردن

6 (۵۰۳/۳) همچنان منقولست که روزی در مجمعی، بزرگی سؤال

کرد که عجب کسی بی صحبتِ شیخی کسی شود و بجائی رسد؟ جواب
فرمود که درویشی پیوسته بی آنک از شیخ تلقینِ ذکر شنود خود بخود ذکر

می کرد و کوششی عظیم می نمود؛ شبی دید که نوری از دهانِ او بیرون
می آید و بر زمین فرو می شود؛ همچنان حیران و غمناک برخاست و بخدمتِ
شیخی آمده صورتِ خواب را عرضه داشت؛ فرمود که ذکر می که

12 بی تلقینِ شیخِ یقین باشد همچنان باشد و ازو تلقینِ شنید؛ همان شب
دید که از دهانِ او نورِ الْبَیْنِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَالْعَمَلُ
الصَّالِحُ بِرَفْعِهِ (۱۱/۳۵) بر عرشِ برین می تافت، تا بدانی که

15 بی تربیتِ شیخ هیچ تربیتی راست نیست و همه طاعات بی برست و بی
نور و مِن لَّا شَیْخَ لَهُ لَا دِیْنَ لَهُ

شعر (رمل)

18 دست را مسپار جز در دستِ پیر حق شادست آن دستِ اورا دست گیر

T, I, 571; H, II, 44

۵۰۳/۳ Z ۱۴۷ ب ۱۳۸ B ۲۱۵ K

1 و KZ : B ۹ که KZ : B ۱۱ جواب KZ : B

19 دست را ... کتبه: MN ۰۵ ص ۷۳۶/۴۸ MA ۰۵ ص ۴۴۷/۲۳

- (۵۰۴/۳) همچنین درویشی از مکرر نفس و دواوی او ماول شده بود؛
 شبی پیر خود را در خواب دید که طشتی پر زبیق پیش وی نهاد و الماسی
 بدست او داد و بدان شمشیر الماس چندانک زبیق را دو پاره می کرد 3
 باز بهم می شد و هموار می گشت و او ازین کوشش عاجز گشته بیدار شد؛
 شیخ را بر سر بالین خود ایستاده دید؛ فرمود که تا هنگام مردن
 باید که دست از مجاهده نفس و کوشش باز نداری و بتدریج امکان در قتل
 نفس خوئی، تهاون نکنی؛ از آنک که تا نفس نگیرد از مکرر او نتوانی رهیدن

شعر (رمل)

- می کشانش در جهاد و در قتال مَرَدوار اللهُ یَجْزِیکَ الْوِصَالَ 9
 تا نمیری نیست جان کندن تمام بی کمالِ نردبانِ نائی بیام
 (۵۰۵/۳) همچنان روزی فرمود که از شیخی پرسیدند که فلان الدین
 مرید کیست؟ گفت: چه می گوئی؟ او از شیخی می میرد و این بیت را گفت: 12

شعر (رمل)

- هر که اندر عشق یابد زندگی کفر باشد پیش او جز بندگی
 باز فرمود که آن کسی که حلاوتِ بندگی و مریدی را دریافت بهم
 عمر خود آرزوی شیخی نکند؛ همچنان بزرگی بخدایت شیخی کس فرستاد که 15

T, I, 572; H, II, 45 ۳۱۶ K ۱۳۸ B ۱۴۷ Z ۵۰۵-۵۰۴/۳

- 2 دید: KZ دید: B 4 هموار: KZ همواره: B 5 دید: KZ: بود B
 9 الوصال KB: + شعر Z 12 و KZ: + او B 14 b او KZ: - B 15 باز
 فرمود KB: - Z

- 9 می کشانش... الوصال: MN، ج ۳، ص ۱۰۶۱/۶۰، MA، ص ۲۱۹/۵
 10 تا نمیری... بیام: MN، ج ۶، ص ۷۲۴/۳۱۴، MA، ص ۱۹/۵۶۹
 14 هر که اندر... بندگی: MN، ج ۵، ص ۱۸۶۶/۱۱۹، MA، ص ۱/۴۸۰

بمن درویشی بفرستد برای صحبت و حمدی؛ شیخ گفت در جواب او که درویش کم یابست و یافت نمی شود؛ آری آری شیخ بفرستم چندانک خواهد

- 3 (۵۰۶/۳) همچنان از عظمای اصحاب منقولست که روزی گرجی خاتون بطریق مطایبه و مطالبه از خدمتِ عَلمِ الدینِ قیصر سؤال کرد که از حضرتِ مولانا چه کرامت دیدی که روزه او شذی و مرید گشتی و او را عظیم دوست می داری؛ گفت: بانوی جهان را عمر باد! کترین کراماتِ مولانا آنست که هر پیغامبری را ملتی دوست می دارند و هر شیخی را قومی مقلد گشته اند باتفاق تمام جمیع میال و ارباب دُول حضرتِ مولانا را دوست می دارند و باسرار او مشرف می شوند و ازو فقاغ می گشایند؛ ازین عظیم تر چه کرامت خواهد بود؟ بانوی جهان بشاشتِ عظیم نموده تشریفاتش پوشانید و یاران را خدمات متوافر ارزانی داشت
- 12 (۵۰۷/۳) همچنان روزی بعضی یاران از انکارِ اهلِ نفاق و طنائی ایشان بدرویشان در حضرتِ خداوندگار حکایت می کردند؛ فرمود که چون نوحِ نبی صَاوَاتُ اللهِ عَلَیْهِ بشارتِ الهی کشتی را تمام کرد. کنعان بیچاره با کفتارِ بی اقرار از سرِ اصرار و استکبار طنائی می کردند
- 15 و تسخر می زدند که درین صحرای خشک کشتی بچه کار آید و چرا شاید؟ بعد از آنک تمام کرد. زمانی نگذاشت و بگذشت؛ اهلِ تفسیر می گویند که دو سال تمام خلاق در آنجا نجات می کردند تا بکلی از قازورات پر شید
- 11

۵۰۶/۳ - ۵۰۷ Z ۱۴۸ ب B ۱۳۹ K ۳۱۷ - ۳۱۶ H, 573 T, 11, 45

- 1 شیخ گفت... او که K: در جواب شیخ گفت BZ 2 آری آری KZ: آری B 5 حضرت KZ: خدمت B 9 فقاغ KB: + می Z 10 کرامت KB: کرامات Z 11 داشت KZ: فرمود B 14 صلوات... علیه KZ: علیه السلام B

- و نوح از دفع آن عاجز شده بود؛ بحضرت حق تعالی نالیده؛ عاقبة الامر حق تعالی مرضی مهلک در ایشان حادث کرده که معالجه آن جز حدث آدمی نبود؛ حکمای آن قوم اتفاق کردند بتناول حدث آدمی؛ همانا که از غایت ناموس و شرمساری از همدیگر پنهانی می رفتند و از آنجا می خوردند تا هیچ از آنها نماند؛ بعد از آن حق سبحانه و تعالی عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ 6
- عَبُدُوا كَذِبًا (۴۳/۱۷) علی التوالی چهل روز تمام باران عظیم فرو فرستاد و قَارَآلنَّشُورُ (۴۰/۱۱؛ ۲۷/۲۳) از زیر پیدا شد و خَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ (۷۸/۴۰) همه را غرق طوفان گردانید؛ 9
- همانا که انکار ابرار و طغیازی کردن اسرار نامبارک است و زیانمندی عظیم؛ والله الحمد طوآفان آن طوفان بلاد کین اذ و کان قدرت در قبضه قوت ایشانست، باران ما را بقا باز، درین چند روز عاقبت احوالشان معلوم شود؛ چنانک فرمود: 12

شعر (رجز)

روزی دو باغِ طاغیانِ گرسبزِ بینی غم مخور
چون اصلهای بیخشان از راه پنهان بشکنم 15

و همچنان حضرت ولد هم از آن طوفان بی نشان نشان داد
و از کینیت شان ایشان باز گفت و گفت :

5-4 هج 2 ~ از آنها KB 6 علی التوالی KB : 2 - 9 همانا که KB : +

از Z 10 طوآفان K : طوفان BZ 11 ما را BZ : K 16 و همچنان KZ : B -

شعر (رجز)

ای منکرانِ راهِ ما وی دشمنانِ شاهِ ما

- ۳ نزدیک شد تا در رسد بر جمله تان طوفانِ ما
همگان غریقِ حریقِ طوفانِ بلا گشته اغلب بی ایمان کشته شدند و ناپدید
گشتند و از سخطِ ایزدی چنان سقط شدند که سقطی ازیشان در جهان
نماند و قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَ زَحَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
۶ زَهُوًّا (۸۳/۱۷)

شعر (رمل)

- ۹ گر نبودی نوح را از حق یدی او جهانی را چرا بر هم زدی
صد هزاران شیر بود او در تنی او چو آتش بود و عالم خرمی
چونک خرمی پاسِ عشرِ او نداشت او چنان شعله بر آن خرمی گماشت
۱۲ (۵۰۸/۳) همچنان از خدمتِ استاذ السلاطین مولانا فخر الدین
دیودستِ ادیب مروست که روزی حضرت مولانا بجماعت خانه مدرسه
در آمد و یاران را جمع دید ؛ فرمود که الله الله با همدیگر جمع باشید
و پیوسته در جمعیت باشید که الجماعه رَحْمَةٌ وَالْفِرْقَةُ عَذَابٌ،
۱۵ چه اگر گوسفندی را تنها در مرغزاری بگذارند هرگز نبالد و فربه
نشود بلکه هلاک شود و گرگش درد، الا در میان گله خود
۱۸ باید و همچنان اگر درختی را تنها بجائی نشانند و تبارش کنند نیکو
نروید و نگیرد، مگر نادرا ؛ پس جمعیت و اتفاق بی نفاق را اثر هاست

T, I, 575 ; H, II, 47

۳۱۸ K آ ۱۲۹ B آ ۱۴۸ Z ۵۰۸/۳

17 هلاک KB : + هلاک Z

9- 11 کر نبودی ... کاشت : MN ج ۱ ص ۱۹۳ / ۳۱۲۹ - ۳۱۳۱ :

MA ص ۳/۸۲ - ۴

شعر (رمل) ۱

هست سنت ره جماعت چون رفیق بی ره و بی یار افتی در مضیق
جمع کن خود را جماعت رحمت تا توانم با تو گفتن آنچه هست

3

همچنان فرمود که از نوشروان عادل پرسیدند که از عقل
ومال و دزلت کذا مین بهترست؟ گفت: اتفاق خلقان و اجتماع یاران؛
یعنی هر جا که اتفاق و اجتماع هست هر سه حاصلست و اصلاً
خشونت و تعنت بکار نیست و این بیت را فرمود

6

شعر (رمل)

إِنْ نَكُنْ فُظًّا غَلِيظًا لَمْ يَكُنْ أَمْرُكَ نَافِعًا
لَا يَنْبَغِي لِلنَّاسِ إِلَّا تَجِدُ النَّاسَ قَنَافِعًا

9

(۵۰۹/۳) همچنان روزی حضرت مولانا جمع یاران را مرحمت

فرموده وصیت کرد و گفت: الله الله چندانکه صحبت و خدمت شیخ
دست دهد بغیر از خدمت و ملازمت صحبت او همه هیچ است، و اگر
صحبت او دست ندهد مصاحبت اصحاب از واجباتست و اگر آن هم دست
ندهد، مشغولی با کلام ایشان از همه اولیترست و اگر آن هم دست
ندهد بطاعت حق می باید مشغول شدن؛ و آن صحبت را بنضرع عظیم
و نیاز موسی التماس نمودن و سایه یار دینی را طلب داشتن

12

15

T, I, 577; H, II, 48

۵۰۹/۳ Z ۱۴۸ B ۱۳۹ K ۲۱۹

4 فرموده BZ: فرموده است K || 7 فرموده KZ: فرموده که B || 12 و گفت

KZ: که گفت B || 15 از هم KZ: — B || 17 موسی KZ: علیه السلام B

2 هست... مضیق: MN؛ ج ۶ ص ۳۰۰/۵۰۲: MA؛ ص ۵۶۳/۷

3 جمع... هست: MN؛ ج ۴ ص ۴۷۳/۳۲۹۴: MA؛ ص ۴۱۲/۸

شعر (خفیف)

سایه یار به که ذکر خذا این چنین گفته است احمد ما

- ۳ (۵۱۰/۳) همچنان ملک الادبا مولانا فخرالدین معلّم رَحِمَهُ
 الله روایت کرد که روزی حضرت مولانا زیارت تربت والدش
 مولانای بزرگ بهاء ولد آمده بود؛ بعد از آنکه نماز گزارد و اوراد
 خواند و ساعتی نیک مراقبت نموده از من دوات و قلم خواست؛ چون
 ۶ بیاوردم برخاست و بر سرِ گورِ فرزندش چلبی علاءالدین آمده بیتی
 بر آن تربتِ مُجَصَّص کرده بنوشت و آن بیت اینست:

- ۹ شعر (کامل)
 إِنَّ كَانَ لَا يَرْجُوكَ إِلَّا مُحْسِنٌ
 فِيمَنْ بَلَّوْهُ وَيَسْتَجِيرُ الْمُجْرِمُ

- ۱ شعر (رمل)

پس کجا زارذ کجا نالذ لثیم
 گرتونپذیری بجز نیک ای کریم
 فی الحال رحمت کرد و فرمود که در عالمِ غیب دیدم که خداوند
 مولانا شمس الدین تبریزی با مذکور صلح کرد و برو بخشود و شفاعت
 فرمود تا از جمله مرحومان گشت

T, I, 577; H, II, 48

۵۱۰/۳ Z ۱۴۸ ب B ۱۳۹ ب K ۳۱۹

۴ مولانا KZ — : B ۵ ولد ZB : الولد K ۶ مراقبت B : مراقب KZ ۷ و

B — : KZ ۱۱ المحرم KZ : المحرم B ۱۲ شعر KB — : Z

۱۳ پس... کریم : NM ج ۲، ص ۳۳۵/۵۶۵ : MA ص ۲۴/۱۱۲

شعر (رمل)

کاله که هیچ خلقش ننگریذ از خلافت آن کریم آن را خرید

3 تا بمقبولان حضرت و مرحومان امت چها بخشد و چها کند

(۵۱۱/۳) همچنان روزی اعزه حفظ شهر از تفسیر ابن حدیث

سؤال کردند که رَبِّ تَالِیِ الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ بِأَعْنَهُ چه معنی دارد

6 فرمود که اغلب قرآن اوامر و نواهی است و ترغیب بر ادب ظاهر

و باطن ؛ یکی می خواند که اقِمْوُا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ (۷۷/۴)

نماز نمی کند و زکات نمی دهد و یکی می خواند که إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرٍ

9 بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ (۹۰/۱۶) ظلم می کند و بخیل و شحیح است

و در امانت خیانت می کند و از مُنْكَر و فحشا اجتناب نمی نماید ، لاجرم

بزبان حال قرآن مجید برو لعنت می کند و او را ملعون می خواند و روز

12 قیامت هم خصم جان او خواهد شدن

شعر (رجز)

روزی بیاید کین سخن خصمی کند با مستمع

15 کآب حیاتم خواندمت تو خوبشتن کر ساختی

و آن جماعتی که در طریقت قرآن مجید سلوک نمایند و مأور

امر حکیم شوند و از جاده مستقیم بیرون نروند ، همانا که عبارت

18 اشارت ایشان وَالْقُرْآنُ بِرَحْمَةٍ خواهد بودن

T, I, 578 ; H, II, 49 ۳۲۰ K ب ۱۳۹ B آ ۱۴۹ Z ۵۱۱/۳

2 h خلافت BK : خلافت Z || 7 یکی KZ : — B || 11 که KB : Z || 9 بخیل

و KZ : بخیل B || 13 شعر KB : همچنان Z || 18 بودن KZ : شدن B

2 کآه ... خرید MA : ج ۶ ، ص ۱۲۶۶/۳۴۶ MA : ص ۵۸۲/۲۵

شعر (رمل)

- معنی: قرآن ز قرآن پرس و بس و ز کسی کائنش ز دست اندر هوس
همگان سر نهادند و مستغفر گشته مرید شدند 3
- (۵۱۲/۳) همچنان روزی خدمت چای شمس الدین ولد مدرس
از یکی شکایت کرد که فلان دانشمند بمن گفت که پوست بکنم ؛
حضرت مولانا فرمود که زهی مرد که پوست و ما شب و روز در
حسرت آنیم که پوست را بکنیم و از زحمت پوست برهیم تا بر حمت دوست
برسیم ؛ زنهار تا بیايد و از پوسنهان خلاص دهد ؛ چون این خبر بگوش
دانشمند رسید ، غلطان غاطان بحضرت مولانا بیامد و بعشق تمام مرید
شد و فرجی پوشیده در باطن خود فرجی و مخرجی بیافت و از سلک
اولیا گشت
- (۵۱۳/۳) همچنان مگر حضرت مولانا در سماع بود ، و یکی از
ناگاه نعره بزد و جامه هارا دریدن گرفت ؛ فرمود که اگر او را
بذین سو آری هم جامه ات بدرزد و هم جان خود را هلاک کنی ؛
سعی کن تا بدان سو روی ، تا ابد سلامت مانی ؛ چون آن درویش بگوشه
خود رسید همان ساعت جان تسلیم کرده بآخرت پیوست
- (۵۱۴/۳) همچنان خدمت عزیزی از یاران بزرگ روایت کرد که
روزی حضرت مولانا دوات و قلمی خواسته برخاست و بر در باغچه
مدرسه این ابیات را بنبشتن فرمود :

T, 1, 579 : H, 11, 50 ۳۲۱-۳۲۰ K ب ۱۳۹ B آ ۱۴۹ Z ۵۱۴-۵۱۲/۳

4 خدمت BZ : — B 10 در Z : و در KB 12 همچنان KB : الحاکم Z

یکی Z : + ناکام KB 18 مولانا BZ : + تا K 19 نبشتن KZ : نبشتن B

2 منی ... هوس : MN ج ۵۵ ص ۲۱۲۸/۲۰۰ MA ، ص ۱۵/۵۱۷

شعر (هزج)

- خطابِ حقّ و بنده هر دو بشناس که تو هوگوئی و حقّ ایّها الناس
 3 خوشا هائی ز حقّ و ز بنده هوئی میانِ بنده و حقّ های و هوئی
 نبیند مردِ خودبین پا ذشارا اُنینُ اَلْمَذْنِبِینَ باید خدا را
 درین ره نیست خود بینی خجسته تنی لاغر دلی باید شکسته
- 6 (۵۱۵/۲) همچنان خدمتِ ولدِ مدرّس چلبی بدرالدین گفت که
 روزی حضرت مولانا در ورقِ نبشته بدستِ من داد ؛ همین ترکیب را که
 درویش را راحت و لذّت و گشاذ در حالتِ خاموشی بیشتر بود ؛ ترا
 9 در خاموشی ملال می افزاید و تاسه می گیرد ، چو نیست خیر باشد ؟ آن
 ساعت حقّ تجلّی کرده است پرده بر انداخته چه جای سخن است

شعر (هزج)

- 12 نیستم همچو شانه جمله زبان همچو آینه ام همه دیده
 تا اثرهای من نگردد فاش می زخم نعرهای پوشیده

شعر (طویل)

- 15 فَتَمَنَّنِي بِهِ عَنَّا وَ تَبَقَّى بِهِ لَهُ إِذْ أَلْقَى عَنَّا مُخْبِرٌ وَ مُعَبِّرٌ
 آن شخص همچون تنیدنِ کرمِ بریشم است بر خود ، پندارذ که
 کاری می کند ، جهانِ روشن را بر خورذ تنگ و تاریک می کند ، خود را
 بخورذ در زندان می کند ؛ رَبِّ زِدْنِي حَيْرَةً گفت صدیق هفت حدیث
 بیش روایت نکرد در همه عمر

- (۵۱۶/۳) همچنان روزی در مجمع کبار سبب نزول این حدیث را بیان می‌کرد که مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ ؛ فرمود که روزی صحابی کرام پیش رسول علیه السلام گفتند که ۳ اوقات از همسایگان بخود گنجه خیر مایه می‌ستانیم و باز می‌دهیم جایز است یا نه؟ زیرا که در قدیم بوده است ؛ فرمود که چون بانفاق در میان شما تراضی هست ، رواست ؛ و در مذهب ابو یوسف نان را ۶ بوزن دادن و ستدن رواست و پیش محمد معدود دادن و گرفتن هم جایز است

- (۵۱۷/۳) همچنان علای عهد روزی از سر این حدیث که الْأَعْمَالُ بِالنِّحَوَاتِيمِ سؤال کردند ؛ سبب ورود فرمود که در زمان رسول علیه السلام جوانی بود بفسق و فجور مشهور گشته ؛ از ناگاه وفات یافته اقربای او از غایت خجالت حال او بشب دفنش کردند ؛ صباحی جبریل ۱۲ امین بیامد و محمد امین را اعلام کرد که برو نماز کن ؛ حضرت مصطفی حکمت آن را طلب داشت ؛ بحضرت عزت رفته باز آمد که حق تعالی می‌فریامد که آن جوان در آخر وقت کلمه اشهدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۱۵ وَاَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ بر زبان رانده استغفار نمود ؛ همان لحظه رحمتش کردیم و از گناهان او در گذشتیم ؛ حضرت رسول شاذیها کرد انما الْأَعْمَالُ بِالنِّحَوَاتِيمِ فرمود و گفت : ۱۸

T, I, 581-2 : H, II, 51-2 ۳۲۲ K ب ۱۴۰ آ - ۵۱۷-۵۱۶/۳ Z ب ۱۴۹

۴ مایه Z : KB - ۶ هست KBZh : Z - ۷ ستدن KZ : B بستم

۹ همچنان KB : Z - ۱۰ کردند KB : + Z ۱۲ دفنش KZ : B دفن

۱۳ که KB : Z - مصطفی KZ : + صلح B ۱۶-۱۷ استغفار نمود KB : Z -

شعر (رمل)

هیچ کافر را بخواری منگریذ که مسلمان مردنش باشد امید

گفت حق گر فاسق و اهلِ صَنَم چون مرا خوانی اجابتها کنم 3

فرمود که هیچ و رای حق منعمی و محسنی و مغضلی نیست در حق بندگان

خاطی و مجرم خود؛ و حکایتی گفت که روزی اصمعی در راه حج عربی را

یکدو مشتی فرو کوفت جهت آب برکه؛ فی الحال نادم شد و توبه 6

کرد و او را بسیار طلبید تا از وحلای خواهد، نیافت؛ چون برکوه

عرفات برآمد آن عربی را دید که بر اصمعی دعا می کند که خداوند

او را برای من مسکین مگیر که ندانست؛ اصمعی در پاش افتاد و گفت؛ 9

من می باید که دعای کنم؛ گفت: فی نام من مُحسن است؛ مرا

باید که بنام خود عمل کنم و ترا آمرزش خواهم؛ اکنون قیاس کن که

آن محسنِ مفضلِ مطلقِ ماچها خواهد کردن در یومِ دین 12

(۵۱۸/۳) همچنان روزی اکابر شهر بزیارت آمده بودند و در شرح

أَقَمَّنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِّلْإِسْلَامِ (۲۲/۳۹) معانی می فرمود؛

گفت: چون این آیت منزل شد، از حضرت رسول علیه السلام 15

سؤال کردند که هیچ نشانی دازد آن صدرِ مشروح و دلِ گشاده؟

T, I, 582; H, II, 52 ۳۲۲ K ب ۱۴۰ B آ ۱۴۹ Z ۵۱۸/۳

2 بخواری KB: بخواری Z || 4 محسنی KKZ: — Z || 8 عربی را KB:

عرب را Z || که KZ: — B || که KZ: — B || 9 من KZ: — B || مسکین

KB: — Z || 11 قیاس KZ: قیاس B || 16 مشروح Z: شرح KB

2 هیچ... امید: MN ج ۶ ص ۲۵۴۱/۴۱۱ MA: ص ۶۱۰/۲

3 گفت... کنم: MN ج ۳ ص ۷۵۶/۴۳ MA: ص ۲۱۰/۱۳

- فرمود که بلی ، چون نورِ حق در دلی در آید ، آن دل گشاده شود و فراخ گردد؛ و خدا هر کرا خواهد که دلش آراسته و فراخ و بینا شود، آن دلی را گشاده گرداند بنورِ خویش؛ علامتِ او آن باشد که 3 از دنیا دور شود و میل بآخرت کند و پیش از وصولِ مرگ برگز و سازِ خود را مهیا کند ، و دنیا را طلاق دهد ، پیش از آن که دنیا او را طلاق دهد؛ آن روز که رسول علیه السلام نقل فرمود ، 6 عایشه رضی الله عنها نوحه می کرد؛ نه چنان نوحه که تو می کنی، عایشه نمی گفت که دریغا اسبان و اسبابِ تو؛ دریغا مال و مملکت و خان و مانِ تو ، چنانکه ما می گوئیم ، بلکه می فرمود : یا مَنْ 9 لَمْ يَنْتُمْ عَلَى السَّرِيرِ ، یا مَنْ لَمْ يَلْبَسِ الْحَرِيرَ ، یا مَنْ لَمْ يَشْبَعْ مِنْ خُبْرِ الشَّعِيرِ ، یا مَنْ يَنْتَامُ عَلَى الْحَصِيرِ ؛ آن روز که جانِ شیرین می داد ، زیرِ وی فراشی بود از لیف آکنده بیوست 12 درختِ خرما ؛ چنانکه نشانِ لیف بر پهلوی لطیفِ مبارکش می ماند ، کاسه چوبین بر بالین نهاده بود که دست در آنجا می کرد و آب بر پیشانی می مالید و بر سینه می ریخت و می گفت : اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى سَكَرَاتِ الْمَوْتِ وَمُنْكَرَاتِهِ ؛ نشانِ دیگر آنست که روی بر آخرت نمی و طلب بهشت کنی که در راهِ بهشت رنج بسیارست بآسانی حاصل نمی شود که گنجِ بی رنج و مال بی وبال نباشد ، جَزَاءَ يَمًا كَانُوا يَعْمَلُونَ 18 (۱۷/۳۲) ؛ چنانکه هر که طلبِ دنیای فانی کند تا خواب از چشم دور

3 خویش BZ : + و K 5-6 پیش ... دهد KZ : - B 7 می کرد KZ :

می کردند B 8 نه KZ : - B 9 خان و مان KB : خانان Z ؛ بلکه می فرمود KB :

- Z 10 الحریر ZB : + بیت Z 14 که KZ : - B 18 و K : که BZ :

نکنند و راهِ دراز پیش نگیرند و زحمتِ راه نکشد دنیا نرسد؛ عجا کس کی بهشت جویند و از دوزخ گریزد و طالبِ حق باشد بخفتن و خوردن و آسودن کی مقصود را تواند حاصل کردن؟ جوینده، حق نخسبد و گریزنده، دوزخ را خواب نیاید

شعر (خفیف)

عَجَبًا لِلْمُحِبِّ كَيْفَ يَنَامُ كُلُّ نَوْمٍ عَلَى الْحَبِّ حَرَامٌ
یاد اود کَذَبَ مَنْ ادَّعَى مَحَبَّتِي، إِذَا جَنَّهُ الْبَيْلُ نَامَ عَنِّي،
اِذَا جَنَّ الْغَاسِقُ جُنَّ الْعَاشِقُ

شعر (رمل)

برج، ای عاشق برآور اضطراب بانگ آب و تشنه و آنگاه خواب

(۵۱۹/۳) همچنان از فحول اصحاب منقولست که روزی بزرگ

از حضرت مولانا قدسنا الله بصره العزیز بطریق استفسار سؤال

کرده است که میان بَلَى و نَعَمْ فرق چیست؟ جواب فرمود که الْفَرْقُ

بَيْنَ بَلَى وَنَعَمْ هُوَ أَنَّ بَلَى نَفَى مَا تَقَدَّمَ وَائْتِبَاتٌ مَا تَأَخَّرَ

و نَعَمْ بَعْضُهُ: اِئْتِبَاتٌ مَا تَقَدَّمَ وَنَفَى مَا تَأَخَّرَ وَبَدَلٌ عَلَى

ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (۱۷۲/۷)؟ قَالُوا: بَلَى

وَهُمْ اَصْحَابُ الْيَمِينِ؛ وَاصْحَابُ الشِّمَالِ قَالُوا: نَعَمْ؛ اَسْمَعَ اللهُ

T, I, 585 : H, II, -

۳۲۴ K ۱ ۱۴۱ B ب ۱۴۹ Z ۵۱۹/۳

۱ کی KB ~ که Z ۳ کی KZ : B ۳ حاصل KBZh : Z ۷ جنه

KB : جنه Z ۱۷ اصحاب اليمين K : الاصحاب اليمين (!) Z اليمين B

10 برج ... خواب : MN ، ج ۶ ، ص ۳۰۵ / ۵۹۲ : MA ، ص ۱۰/۵۶۵

- تَعَالَى اصْحَابَ الْيَمِينِ الْآلِيفَ ؛ فَاجَابُوا بَلَىٰ وَهُوَ نَقِيُّ مَا تَقَدَّمَ
 واثباتِ مَا تَأَخَّرَ وَهُمْ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُسْمِعِ اللَّهُ تَعَالَى
 اصْحَابَ الشَّالِ الْآلِيفَ وَهُمْ أَهْلُ جَهَنَّمَ قَالُوا: نَعَمْ، بَعْكَه وَخِلَافَه
 3 فَاجَابُوا: يَنْقِي مَا تَأَخَّرَ وَإِثْبَاتِ مَا تَقَدَّمَ وَالْمَكَانُ وَاحِدٌ
 وَالزَّمَانُ وَاحِدٌ وَالْخَلْقُ وَاحِدٌ ؛ فَهُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا وَلَمْ
 يُسْمِعِ اللَّهُ تَعَالَى لَهُمْ أَلِفَ الْإِسْتِفْهَامِ ، فَاجَابُوا : بِالنَّقْيِ
 6 كَأَنَّهُمْ سَمِعُوا لَسْتُ بِرَبِّكُمْ ، قَالُوا : نَعَمْ وَاسْمِعَ اصْحَابَ
 الْيَمِينِ وَهُمْ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْآلِيفَ ، فَقَالَ : أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ؟ قَالُوا:
 بَلَىٰ يَعْنِي دِيرست که روزست وَهُمْ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَحَصَّنُوا
 9 عَلَيَّ الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ ؛ اعْتِقَادِ عَظِيمِ نَمُودَه مَرِيدِ شَد
 (۵۲۰/۳) همچنان شخصی روزی پرسید که فرقِ میانِ تمام
 12 و کمال چیست؟ فرمود که الْفَرْقُ بَيْنَ الْتَّامِ وَالْکَمَالِ آنست که
 کمال عبارت از تمامی بی نهایتست و تمام بغایتِ فنا رسیدنست؛
 چنانکه در مرگ بگویند که تمام شد ؛ یعنی سپری شد؛ پس از بهر
 15 این معنی است که اَكْمَلْتُ (۴/۵) در دین آورد و اَتَمَمْتُ (۴/۵)
 در نعمت و الله اعلم

فصلٌ فی مَعَانِ شَتَّى

- 18 (۵۲۱/۳) همچنان مجموعِ این لطایف و ظرایف منقولست از دستخطِ
 حضرتِ مولانا که در کتابهای خود نبشته بود بذین ترتیب:

در فواید جوع

- قال: في قِلَّةِ الْأَكْلِ مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ، مِنْهَا أَنْ يَكُونَ الرَّجُلُ
 3 أَصَحَّ جِسْمًا وَاجْوَدَ حِفْظًا وَادَّكَّى فَهْمًا وَاجْتَلَى قَلْبًا وَأَقْلَّ
 نَوْمًا وَأَخَفَّ نَفْسًا وَاحَدَّ بَصَرًا وَأَسْلَمَ طَبِيعَةً وَأَقْلَّ
 مَوْتَةً وَأَوْسَعَ مُوَاسَاةً وَاکْرَمَ خُلُقًا وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْيَمَانِ:
 6 قَالَ: أَخْشَرْتُ صَوْمَ الدَّهْرِ بِمَا سَأَلْتُ سِتَّةَ نَفَرٍ عَنْ سِتَّةِ
 أَشْيَاءٍ فَأَجَابُوا بِجَوَابٍ وَاحِدٍ؛ سَأَلْتُ الْأَطْبَاءَ عَنْ أَشْفَى
 الْأَدْوِيَةِ، فَقَالُوا: الْجُوعُ وَقِلَّةُ الْأَكْلِ وَسَأَلْتُ الْحُكَمَاءَ
 9 عَنْ أَعْظَمِ الْأَشْيَاءِ عَلَى طَلَبِ الْحِكْمَةِ، فَقَالُوا: الْجُوعُ وَقِلَّةُ
 الْأَكْلِ وَسَأَلْتُ الْعُبَادَ عَنْ أَنْفَعِ الْأَشْيَاءِ فِي عِبَادَةِ الرَّحْمَنِ،
 فَقَالُوا: الْجُوعُ وَقِلَّةُ الْأَكْلِ وَسَأَلْتُ الْعُلَمَاءَ عَنْ أَفْضَلِ
 12 الْأَشْيَاءِ عَلَى حِفْظِ الْعِلْمِ، فَقَالُوا: الْجُوعُ وَقِلَّةُ الْأَكْلِ وَسَأَلْتُ
 الْمُلُوكَ عَنْ أَطْيَبِ الْأَدَامِ وَالْأَغْذِيَةِ، فَقَالُوا: الْجُوعُ وَقِلَّةُ
 الْأَكْلِ وَسَأَلْتُ الْعُشَّاقَ عَنْ أَوْصَلَ الْأَشْيَاءِ إِلَى الْمَعْشُوقِ،
 15 فَقَالُوا: الْجُوعُ وَقِلَّةُ الْأَكْلِ وَقَالَ أَبُو طَالِبٍ الْمَكِّيُّ: «الْمُؤْمِنُ
 كَمِثْلِ الْمِرْمَارِ لَا يَحْسُنُ صَوْتُهُ إِلَّا بِخَلَاءٍ بَطْنِهِ»

شعر (مبحث)

- 18 شکم تہی شو و می نال همجون بنیاز شکم تہی شو و اسرار گو بسانِ قلم
 قیل: أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ اجَاعَةُ بَطْنِ شَبْعَانَ وَاشْبَاعُ بَطْنِ جَنَاحٍ
 یعنی ابنِ شکمِ سیرِ خویش را گرسنه کردن و ابنِ شکمِ گرسنه را سیر

- کردن؛ بعضی گفتند: یعنی شکم درویش را، و بعضی گفتند: شکم جان خویش را گرسنه کردن و منتظر و قابلِ غذای روح کردن؛ الصَّوْمُ طَبِيبُ الْأَشْبَاحِ وَرَقِيبُ الْأَزْوَاحِ یعنی تن را پاک کند از رنجورها 3 و کاهلی، طاعت و جان را برهاند از تنهایی و حشت؛ هرگاه وجود تو عدم شده حالی عدمت وجود گردد؛ سئِلَ عَنِ الْحَكِيمِ مَا سِرُّ الطَّهَّارَةِ؟ قَالَ: سِرُّ الطَّهَّارَةِ طَهَّارَةُ السِّرِّ؛ گفت: صورتِ طهارت 6 آموختیم، جانِ طهارت چیست؟ گفت: جانِ طهارت، طهارتِ جانست از صفات مذمومه، تاریکی انگیزنده و قیل: الطَّهَّارَةُ اخْرَاجُ السِّرِّ عَنْ مَوَانِعِ التَّقَرُّبِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى؛ طهارت آنست که سرِ خود را بیرون آری و پاک کنی از آن خویهایی که از نزدیکی حق باز دارد 9

فصل در سرِّ شکر

- 12 (۵۲۲/۳) الشُّكْرُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجُهٍ: شُكْرُ الْعَامَّةِ: حَمْدُهُمْ عَلَى الْمَطْعَمِ وَالْمَشْرَبِ وَالْمَلْبَسِ. وَالشُّكْرُ الْخَاصَّةِ عَلَى مَا وَرَدَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مِنْ ذِكْرِ الْمُحْسِنِ الْمُنْعِمِ، وَشُكْرُ الْأَخْصَرِ عَلَى تَجَلُّيْ أَلَمِ الْمُنْعِمِ الْعَظِيمِ حَتَّى يَسْقُطَ عَنْ قُلُوبِهِمْ عَظَمَةُ كُلِّ شَيْءٍ؛ 15 می فرماید که شکر بر سه درجه است: یکی، شکرِ عوامِ مردمان از بهر خوردنی و آشامیدنی و پوشیدنی و ذخیره کردنی که فانیست؛ شکرِ دوم، شکرِ خاصانست بر آن نعمتی که بر دل ایشان فرومی آید و ذوق و حلاوتی 18

T, I, 589; H, II, 58

۳۲۶ K آ ۱۴۲ B ب ۱۵۱ Z ۵۲۲/۳

1- 2 کردن بعضی... کرسنه KBZb: — 3 پاک KZ: پاک B 5 شده

KB: شد Z 10 و پاک کنی KZ: — B: نزدیکی KZ: نزدیک B 11 فصل KB:

— 2 شکر KZ: الشکر B

- که از دنیا نیست، بلکه آثار و قبولِ حق است؛ و شکرِ سوم،
 شکرِ خاصّ الخاصّ است و آن شکر است بر دیدارِ عینِ جمالِ مُنعم
 تا عظمتِ همه نعمتهای دنیا و نعمتهای عقیّی و هر چه غیر حق است 3
 در دلِ ایشان حقیر شود؛ قیل لِّلْسَنَانِی کَلَامُکَ لَا یَفْهَمُهُ إِلَّا
 وَاحِدٌ مِّنْ أَلْفٍ، قَالَ: إِنَّمَا أَنَا نُکَلِّمُ لِأَجْلِ ذَٰلِكَ الْوَاحِدِ؛
 قیل أَلْقُلُوبُ ثَلَاثَةٌ: قَلْبُ مَطْرُوحٍ وَقَلْبُ مَجْرُوحٍ وَقَلْبُ
 مَشْرُوحٍ؛ قَلْبُ مَطْرُوحٍ لِلَّذینَ یَسْمَعُونَ الْحَقَّ وَلَا یَعْمَلُونَ
 بِهِ؛ قَلْبُ مَجْرُوحٍ لِلْمُؤْمِنِینَ؛ قَلْبُ مَشْرُوحٍ لِلْعَٰرِفِینَ؛ چون 9
 حق تعالی میخواست که صنع و صفاتِ خود پیدا کند عالم را آفرید و چون
 خواست که ذاتِ خود را بظهور رساند آدم را آفرید؛ قَالَ رَجُلٌ
 لِّلثَوْرِی: مَا الدَّلَیْلُ عَلَیَّ اللَّهِ؟ قَالَ: اللَّهُ؛ قَالَ: وَمَا بَالُ
 الْعَقْلِ؟ قَالَ: الْعَقْلُ عَاجِزٌ وَالْعَاجِزُ لَا یَدُلُّ عَلَیَّ الْقَادِرِ؛ 12
 گویند: مجرای سخن سه گونه است: یکی از نفس روان می شود؛ دوم
 از عقل، سوم از عشق؛ همانا که سخنِ نفسِ مکدرست و بی مزه که
 نه گوینده را ذوق است و نه شنونده را فایده؛ دوم، سخنِ عقلِ مقبول 15
 عقل است و ینبوعِ فواید که هم شنونده را پر ذوق کند و هم گوینده را؛
 سوم، سخنِ عشق است که هم گوینده را مست کند و هم شنونده را سرخوش
 گرداند و بطرب آورد؛ قَالَ عَلِیُّ کَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ: مَا قَلَعْتُ
 بَابَ خَیْبَرٍ بِقُوَّةِ جَسَدٍ أَوْ بِقُوَّةِ غِذَائِهِ وَلَا حَرَكَةِ غِذَائِهِ وَلَٰكِنِّی أُیَدْتُ 18

1 سوم KZ: سیوم B || 2 الحاصات KZ: الحاصا B || 4 للنسائی KB: للنسائی

Z || 7 لا یملون KZ: یملون B || 9-10 و چون... آفرید KBZh: — Z || 11 وما KB: فا

Z || 14 مژه که KZ: مژه B || 16 که KZ: — B || گوینده را KZ: + ذوق است B ||

17 سوم KZ: سیوم B

- بقوة ملكوتية وَاَنَا مِنْ اتَّخَذَ كَالضُّوءِ مِنَ الشَّمْسِ هرکه خود را
 بی قدرتر و بی قیمت تر دانست و با قدر و قیمت ندانست آنکس
 لطیف و عاشق و با مزه آمد ؛ از آنک عاشق قیمتی ندارد و هر آنکسی که
 در خود مکانی می کند و وجود خود را وزنی می نهذ و راهها نگاه
 می دارد تا شکست وی حاصل نشود او فسرده و مرده و گرانجاست،
 6 والله اعلم ؛ شیر حقایق را از پستان مردان شیری باید که بکشد سیر سیر

شعر (مضارع)

- آن ذوق را گرفتم پستانِ مادر آمد بنهاد در دهانت آخر مکیذ باید
 9 و همانا که آن شیر را شیخ در دهانِ مرید زنده دل میکند فی در دهانِ
 مرده ؛ اگر چه شیر در پستانِ شیخ بسیارست ، اما مرده را از آن
 حظی نیست

12

فصل

- قَالَ عَلَيْهِ السَّلَام : نِعَمَ صَوْمَعَةُ الْمُسْلِمِ قَلْبُهُ هرکه در بند
 ملکی باشد او را لب نانی کم نیاید ؛ اما هرکه در بند لب نانی باشد
 15 کار بر وی سخت بود و زندگانی تنگ ؛ در هر چیزی که بحقارت نگاه
 می کنی گوئی بالله به چشمِ حقارت نگاه می کنی ، لا جرم محروم مانی
 از منفعتهای آن نعمت ؛ چون صدقه می دادند ، گفتم : صدقه چون آبست
 18 بنگر بکدام درخت و بکدام نبات می رسانی ؟ اگر بفاسق می دهی خارستان

2 قدر تر ZB : قدرة تر K || قدر Z : قدرت KB || قیمت KZ : قیمت تر B ||

ندانست K : نداشت Z داشت با قدر و قیمت ندانست B || 4 می نهذ BZ : نهذ K ||

12 فصل KB : Z || 15 نگاه KBZh : Z || 16 کوئی KB : Z -

- زباده کرده باشی و اگر بمصلح می دهی سبب و انار زباده کرده باشی؛
- الْصَّدَقَةُ بِذُرِّ زُرْعٍ الْفَوَائِدِ وَالْعَوَائِدِ الْأَبَدِيَّةِ وَالرَّجُلُ فِي ظِلِّ
- ۳ صَدَقَتِهِ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ : يَا إِبْرَاهِيمُ
- فَضَّلْتُكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْكَرَامَاتِ الظَّاهِرَةِ وَمَا مَنَنْتُ عَلَيْكَ
- وَأَرْسَلْتُ إِلَيْكَ ضَيْفًا مِنْ خَوَاصِرِ عِبَادِي وَمَنَنْتُ عَلَيْكَ
- ۶ سَأَلَهُمْ فَمَا أَطْعَمُوهُ فَمَاتَ فَكَفَّنُوهُ فَوَجَدُوا الْكَفْنَ
- فِي مِحْرَابِهِمْ مَرْدُودًا عَلَيْهِمْ ، مَكْتُوبًا عَلَيْهِ هَذَا مَرْدُودٌ عَلَيْكُمْ
- سَأَلَكُمْ فَلَمْ تُطْعِمُوهُ ؛ ازو سیر نشوند ، بدوسیر شوند ؛ عاج
- ۹ ابن عنق بچندین خروار نان سیر نمی شد ، هر روز هفتاد نانبا از بهر
- او نان می پختند و او یکبار از بیشه بر پشت خود هیزم آوردی ، چندانکه
- هفتاد نان بارها بس بودی ؛ روزی موسی علیه السلام برو بر گذشت
- ۱۲ و آن خوردن وی را نظاره کرد که دسته دسته نانها را می پرداخت ؛
- گفتش که اگر من ترا بهفت لقمه نان سیر کنم ، چگونگی ؟ گفت :
- اگر هفت لقمه را ببینی کنم عطسه ام نیاید ؛ گفت : برخیز ! اکنون
- ۱۵ دست بشوی بوقت گرسنگی و بیا ؛ پیامد دست شست ، موسی
- گفت : بگو ، بسم الله الرحمن الرحيم و دست دراز کن بذهن کاسه ؛ هفت
- لقمه تمام نتوانست خوردن ؛ هر چند تکلف می کرد بخور ! گفت : نمی
- ۱۸ توانم ؛ گفت : تا بدانی که سیری از حق است ، نان بهانه است

شعر (رمل)

- آن کسان کینجا طمع از جان و دل برداشتند
 3 در عتابِ لَنْ تَرانی دل زبر برداشتند
 ملک دنیا کهربائی بود و ایشان هر یکی
 زیر هر موئی نهان صد گنج و گوهر داشتند
 6 عقل را معزول کردند و هوا را حد زدند
 فقه را بگذاشتند از فقر افسر داشتند
 از عتابِ چار و پنج و هفت گردون فارغند
 9 در یکی منزل روان خضر و سکندر داشتند
 اینچنین مردان که من گفتم همه در راه دوست
 چون سنائی هر یکی پنجاه چاکر داشتند
 12 مَنْ عَرَفَ اللَّهَ لَا يُخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ وَاللَّهُ أَعْلَمُ

فصل

- (۵۲۳/۳) یکی بمر وقتِ دزویشی بخاوت درآمد؛ گفت: چه تنها نشسته؟
 15 گفت: این دم تنها شدم که تو آمدی، مرا از حق ماندی؛ اَوَّیْسِ قَرَنی
 می گوید: کسی بر من گذرد و سلامی نکند، بنی میته دارم که آن دم را
 مشغول می کند و رنج و زحمت می شود، آن مشغول کردن بسلام کردن عاشق
 18 شب خلوت را طوبی لِمَنْ کَانَ بِالْبَدَنِ مَعَ الْخَلْقِ وَبِالْقَلْبِ
 مَعَ الْحَقِّ تعالی؛ بحضرت الله هیچ عمل شریفتر از همت نیست؛ الدُّعَاءُ
 مَخِ الْعِبَادَةِ، یعنی همت بلند و همت بلند از شناخت خیزد؛ گفت:

T, I, 594 H, II, 59

۲۲۹ K آ ۱۴۳ B ب ۱۵۲ Z ۵۲۳/۳

2 کسان KZ: کانی B || 5 نهان KZ: روان B || K و — BZ || 13 فصل
 KB — Z || 15 شدم KZ: باشدم B || 16 سلامی Z: سلام KB || 20 همت بلند Z: همت

بلند B — K

- بدنیا و آخرت دست نیالایم ؛ پس ہر چند شناخت بیش بود ، ہمت بلندتر ؛ اقْرَبُكُمْ اَحْسَنُكُمْ بِي ظَنًّا ؛ اول بودم جان ، این ساعت
- 3 نیستم ؛ جانِ جانم یوسف ، مہمانِ گور دشوار باشد ؛ آخر همان جانرا بہشت کنی تا از بہشت مستغنی شود بہ اِنَّ اللہَ جَمِیلٌ ؛ اگر یکبار جمالِ اورا ببینی جمالِ ہیچ کس در چشم نیاید ؛ حدیثِ آدم می‌کند
- 6 و من پیشِ او نشسته آن احمق را از من خبرش نیست ؛ سخنِ نورانی درد دلِ ظالمی قرار نگیرد ؛ ہر چہ تاریکی و ظلمت می‌بینی آن را کفر گو
- 9 و ہر چہ نور می‌بینی آن را ایمان گو ؛ موقوفِ گفتہ غیر مباح ؛ ار مردی ہر چند خود را مردہ ترکی سخن زندگان زد تو بیشتر آید ، ہر کہ
- اورا شناسد اُولَئِكَ هُمُ شَرُّ الْبَرِیَّةِ (۶/۹۸) ؛ مرا از خلقان پنهان کردہ است الشَّیْطَانُ یَفْرِئُ مِنْ ظِلِّ عُمَرَ وَمِنْ ظِلِّ الشَّیْخِ ؛ ہیبت
- 12 شیخ بر نفس زند کرہ تَنَدِ رام شود ؛ پیغامبر را ولایت بود و نبوت ؛ بولایت بحق مشغول بود و بنبوت دعوتِ خلق می‌کرد ؛ پس ولی بہ باشد ؛
- عَلَامَتُ الْوَلِیِّ اَنْ یَطْلُبَ مِنْ کُلِّ بَیْتٍ مَا فِیْهِ وَلَا یَطْلُبُ مِنْ اَحَدٍ مَا لَیْسَ فِیْهِ ؛ مَا اَطْمَعُ الْخِدْمَةَ اِلَّا مِمَّنْ هُوَ
- 15 اَہْلُ خِدْمَتِی ؛ سخن گفتن طفولیت است ، آنجا کہ مردیست از سخن مستغنی است ؛ فرمود اللہمَّ ارْزُقْنِی عَیْنَانَ هَاطِلَتَانِ یَتَحَلَّ بِہِمَا عُقْدَةُ اَللہمَّ

7 تاریکی BZ : تاریک K || 8 نور می KZ : نورانی B || ار KZ : از B || 9 زندگان

KZ : زندگانی B || 13 دعوت KZ : بدعوت B || خلق KZ : + مشغول بود و B ||

ولی KZ : وی B

فصل

- (۵۲۴/۳) قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى عِبَادًا يَعْرِفُونَ النَّاسَ بِالتَّوَسُّمِ؛ وَلَهُ عِبَادٌ يَعْرِفُونَ النَّاسَ بِالْفِرَاسَةِ وَلَهُ عِبَادٌ لَهُمْ نُورٌ يَمْشُونَ فِي النَّاسِ كَمَا يَمْشِي الْأَرَوَّاحُ فِي الْأَجْسَادِ،
 3 وَلَهُ عِبَادٌ يَمْشُونَ فِي النَّاسِ كَمَا يَمْشِي الْمَرَضُ فِي الْأَعْصَابِ

شعر (هزج)

- ای دل تو و دردی او که درمان اینست
 6 غم می خور و دم مزنی که فرمان اینست
 یعنی دردی او را درمان دان ؛ هر مکروه که بتو رسد در خواب و در
 بیداری آن را کنند لطف او دان ؛ آن را رقیب فضل او دان که ترا
 9 سبیل زنان بحضرت نزدیک می کند ؛ حدت می زند تا پاک شود ؛
 الحُدُودُ کَفَّارَاتٌ لِأَهْلِيهَا ؛ داغ می نهد تا علت از تو ببرد ، که
 تو اشتر اوئی ؛ اشتر را مرهم نهند و داغ کنند ولیکن باشتر نگویند که
 12 این داغ از بهر کذا م علت می نهم ؛ نمی بینی که درد ترا بحضرت
 نزدیک می کند و عالم را بر دل تو سرد می کند ؛ نمی بینی که کرامات
 15 روی ترا بخلق می کند ، و غرامات روی ترا از خلق می گرداند

شعر (هزج)

گر پای بر آرزو نهادی یکچند کُشنی سگکِ نفس را و قربان اینست

T, I, 595; H, II, —

۳۳۰ K ب ۱۴۳ B آ ۱۵۳ Z ۵۲۴/۳

1 فصل KB : — Z 5 شعر KZ : — B 6 او KBZ : + حو Kh 7 می خور

KB : بخور Z 11 می نهد KB : می زند Z 12 ولیکن KZ : ولیکن B 15 بخلق

KZ : از خلق B 15 از خلق KZ : از B

- می بینی که ببرکاتِ گوشتالِ بلا سگت چگونہ درکلیج می غرڈ ؟ چنانک
 برف و باران بارد آن سگتک زیگت زیگت می کند وزیرِ ساباط و نردبان
 3 سردری کشد ؛ فرمود طالب می خواهد که همین لحظه کاشف شود
 و صاحب کشف گردد ؛ خود بتأنتی و انتظار بمقصودِ خود می رسد ؛
 چنانک یکی درختِ قیسی می نشاند و همان سال می خواهد که میوه بدهد
 6 و سایه افکند ، از غایتِ ضعفِ آن درخت میوه نمی دهدش تا ساق
 بندد و عالی شود و قوت گیرد فاستَ غَلَطَ فاستوی (۲۹/۴۸) ،
 آنگاه میوه دهد و کشف حاصل شود ؛ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ تَقَدَّمَ
 9 إِلَيَّ بِشَيْءٍ ، التَّقَدُّمُ إِلَيَّ اللَّهُ بِتَرْكِ الْهَوَاءِ

شعر (هزج)

- گر پای بر آرزو نهادی یکچند کشتی سگت نفس را و قربان اینست
 12 بروانِ پاکِ مصطفی ، بروانِ پاکِ یارانش ابو بکر صدیق که

شعر (هزج)

- در بوتہ نیستی شو و پاک مدار کین فقر منزہ است ز اغیار و زیار
 15 آنگاه تمام هست شریفِ لطیفِ خوش باشی که تمام ازین هتئ نا شریف
 نا لطیف نا بخوش فانی شوی ابد آلابد ؛ بایزد رَوَّحَ اللَّهُ رُوحَهُ اَوَّلَ
 سلام می کرد در مسابقت ، آخر الامر عليك السلام می گفت ؛ از سرِّ حال

3 در می کشد BZ : در کشد K || 6 میوه KZ : — B || دهدش KB : دهدش

Z || 11 کر پای ... اینست KB : — Z || 12 که KZ : — B || 15 تمام KB : تمام Z

17 می کرد KZ : کرد B

پرسيدند، گفت: از شفقت ميکنم که چهل طبق نورنثارِ سلام دهنده است؛
آن عطيه را فدای خلق کردم

فصل

3

عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْخَطِّ، فَإِنَّهُ مِنْ مَفَاتِيحِ الرِّزْقِ؛ عَلَيْكُمْ
بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ مِنْ مَفَاتِيحِ غَيْبِ الْقُلُوبِ؛ عَلَيْكُمْ بِالْخِدْمَةِ وَزِيَارَةِ
الْأَبْرَارِ، فَإِنَّهَا أَعْظَمُ الْخُطُوبِ؛ الْجُوعُ، سَحَابُ الْحِكْمَةِ وَتَوَرُّ
الْمُقَلَّةِ وَبَابُ الْعِبَادَةِ وَمِفْتَاحُ بَابِ الْغَيْبِ وَذَرِيعَةُ الْإِخْلَاصِ
وَالْيَقِينِ؛ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ
(۱۶/۱۲۸)، یعنی الله راحت درین جهان بکسی دهد که پرهیز کند
از اذاء بنا حق کسی و اگر کسی او را بنا حق برنجاند محسن باشد، آن را
از خاطر عفو کند

12

شعر (کامل)

إِحْفَظْ لِسَانَكَ أَنْ أَرَدْتَ أَمَانًا

شعر (مقارب)

15

زباناً زدستِ تورنج اندرم بیرم سرت تا نبرئی سرم

(۵۲۵/۲) فرمود که اگر این انبانِ نان نبودی گدردِ این طایفه را
جبرئیل دریافتی، کفر و کافری نظیرِ عقل است و نظر بالله توحیدست؛

T, I, 598; H, II, —

۳۳۲ K | ۱۴۴ B | ۱۵۴ Z ۵۲۵/۲

3 فصل KB: — || Z 12 شعر KB: — || Z 15 بیرم سرت KZ: بیرت سرم B ||

KB — : Z که 16

باز این هر دو بر تفاوت است؛ لاجرم موحد و کافر بر تفاوت اند،
 جز نظر هیچ چیز نیست؛ دیگر فرمود که پادشاهی بود و او را قرقانان
 3 با جمال و کمال بود؛ شبی جهت امتحان غلامان خود یکی را اشارت
 کرد که خود را بریشان عرضه کن تا خاین از امین پیدا شود؛ کنیزک
 خود را بانواع زیب و زینت آراسته بیرون آمد و غمزها می کرد، غلامی
 6 چشمکی می زد و یکی مال می پذیرفت و یکی دست بازی می کرد و یکی غلملیج
 می کرد؛ جماعتی که خواص حضرت و امینان صحبت بودند، بدان
 غلامان بی ادب دشنام می دادند که نام شاه مارا بد نام می کنید و خانه
 9 دغلی می اندیشید و کنیزک را جفا می گفتند که بی ادبی میندیش و الا تو دانی؛
 کنیزک کیفیت حال و ماجرای قال بحضرت سلطان باز گفت؛ غلامان
 گستاخ را قهر فرمود، امینان ناصح را تشریفها داد؛ الحاله هذه امینان
 حضرت الله انبیا و اولیا اند و خاینان حضرت اهل دنیا و شهوانیان
 12 و آن کنیزک عجزه دنیاست، همانا که مأوای امینان علیین است و مثوای
 خاینان سجین؛ و الله اعلم

15 (۵۲۶/۲) الحکایه: همچنان منقولست که در خانه پروانه شبی سماع
 عظیم بود و حضور علما و شیوخ و امرای سلطان؛ و حضرت مولانا
 تا نصف آلالیل مستغرق سماع شده بود؛ مگر معین الدین پروانه
 18 در گوش شرف الدین ولد خطیر گفته باشد که حضرت خذوندگار را
 ساعتی نگاه می دار تا من قدری بخواب روم، تا پاره قوت گیرم که

T, I, 599; H, II, 60

۲۲۳ K آ ۱۴۴ B آ ۱۵۴ Z ۵۲۶/۲

4 بریشان Z: بدیشان KB || از از KB: KB || 6 چشمکی Z: چشمك KB ||

7 می کرد KZ: — B || 3 مارا KZ: ما B || 10 حال KB: حال را Z || 12 حضرت KB: —

Z || 18 خطیر KB: خطیب Z || 19 روم KZ: — B

خدمتِ اکابر توانم کردن ؛ فی الحال حضرت مولانا درحالتِ چرخ‌چی که چرخهٔ افلاک حیرانِ چنان چرخ گشته بود ، غزی سر آغاز فرمود و گفت :

3

شعر (رمل)

گر نخسبی شبی ای جان چه شود ور نکوبی درِ هجران چه شود
6 ور بیاری شبکی روز آری از برای دلِ یاران چه شود
 ور سلیمان سوی موران آید تا شود مور سلیمان چه شود
 ور دو دینده بتو روشن گردد کورئ دیندهٔ شیطان چه شود
9 الی آخره

همانا که پروانه جامه را چاک زده در خاک غلطان شد و بسی ابتهال و تضرع نمود ؛ چه خدمتِ پروانه را نام سلیمان بود ؛ همچنان پروانهٔ بیچاره در عظمتِ سلیمانی آن سلطان حیران مانده موروار کمرِ اخلاص
12 بر میانِ جانِ خود بسته تا صبحِ صادق بصدقِ تمام بانواعِ خدمات و بندگیها قیام نمود

(۵۲۷/۳) همچنان اصحابِ یقین ایدَهُمُ اللهُ بِنُورِهِ الْمُبِينِ از
خدمتِ ملکِ اربابِ آفتوۃٔ اخی محمد سیدابادی که فتوتِ دارانِ معتبر
و مطهرِ ممالکِ روم بود و همچنان عیسی وار مجرد و صاحبِ قدم و دم
بوده، حضرتِ مولانا اورا اخی من فرموده است، چنان روایت کردند که
18

T, I, 600 ; H, II, 61

۳۳۴ K ب ۱۴۴ B آ ۱۵۴ Z ۵۲۷/۳

2 حیران KBzb : — 5 a شبی KZ || B 10 جامه را KZ جامه هارا

B 12 سلیمانی KZ : سلطان B || 16 خدمت KZ : خدمات B

- او گفت: ایامِ مستغلاتِ شذه بود و مرا خرمی بود عالی و چاشِ عظیم
 بیرون آمده؛ همانا که از ناگاه لشکرِ مغلِ صحرایِ قونیه را فرو گرفته خرمهارا
 3 بیاد دادند و تُرَت و مُرَت کرده یغما کردند و مرا حضرتِ مولانا فرجی
 پوشانیده بود؛ بخادمِ اشارت کردم که آن فرجی مبارک بر سرِ گندم بینداز
 تا از برکتِ آن فرجی چاشِ ما فرجی بیاید؛ حقِ علیم است و کفّی به شهِیداً
 6 (۸/۴۶) که تمامِ همسایگانِ مارا از نزدیک و دور تاراج کردند و یکی
 گردِ گندمِ ما نگشت و کاه تره تلف نشد و دانه نبردند؛ همه را بشهر
 کشیده سفره مسافران کردم؛ چون بشهر آمدم، راست بحضرتِ مولانا
 9 رفتم، تبسمِ کنان برابرِ آمد که اگر اخیی فرمود همشان می رهید
 (۵۲۸/۳) همچنان از خدمتِ سنان الدینِ اقصهری منقولست که
 روزی درویشی از تفسیرِ اَوَّلِیَّائِی تَحْتَ قِیَّابِی سؤاں کرده بود؛ بعد
 12 از معانی بسیار فرمود که وقتی که با اولیا و درویشانِ مست صحبت کنید
 آنچ از خُلُقِ او موافق و ملایمِ طبعِ شماست و در فهمِ شما می گنجد بصدقِ
 تمام قبول کنید و آنچ ناخوش آید، مستکره نماید از حرکات و سکنات
 15 و اخلاقِ ایشان را باز بهمان جای بگذارید و پیشِ عوامِ خلقِ نقل
 مکنید تا بمساوی مفضی نشود؛ چه اگر ایشان را آن قبابِ اخلاقِ
 بد نبودی در عالم نماندندی، یا بزودی بمردندی و یا بابدالِ حق
 18 و غیبیان ملحق شدنندی؛ جهتِ مصلحتِ عالِمیان و قوامِ عالمِ حق
 ایشان را در قبابِ عیوب مخفی می دارد تا محبتانِ مُمَیَّزِ بینا از منکرانِ

T, I, 601; H, II, 62 ۳۳۴ K ب ۱۴۴ B ب ۱۵۴ Z ۵۲۸/۳

4 که KB: + کل Z: مبارک KZ: مبارک را B 7: کاه تره Z: کاه پره
 KB 8: سفره ZB: + سفره K 9: رقم BZ: اندم K: می فرمود KBZ: می فرمودی
 KB 10: همچنان KB: الحکایه Z 12: باولیا KBZ: باولیا KBh

- بی تمیز ممتاز شوند ، لِيَمَيِّزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ (۳۸/۸) ؛
 آنانکه هشیارند پیوسته در ترتیب صلاح ظاهر و اصلاح مردم می‌کوشند
 و آنانکه مستانند در خرابی امور ظاهر سعی می‌کنند و لا اُبَالِی اند ؛
 همانکه طایفه عقلا هشیارند و طایفه عشاق مستند و کَمَلِ کرام
 مست هشیارند و اصلاح کردن ظاهر و باطن ملک ایشانست ؛ پیوسته مستان
 آسوده اند و عقلا در زحمت دنیا سُوْده ، و آن دیگر در کنار حق غنوده
 (۵۲۹/۳) همچنان منقولست که روزی یاران از انکار حُسَّاد
 و طعن اِضداد شکایت کردند ؛ فرمود که حضرت موسی را علیه السلام
 پنج کسی بس مهیب و گریز دشمنی کردند و او تَحَمَّل نمود و صبرها کرد ؛
 عاقبة الامر حق تعالی هر پنج را بیخ از زمانه بریده مقهور موسی گردانید
 و او را بر همه منصور کرد ؛ از آنها یکی ، قارون بود ، بقوت مال
 بی ادبی می‌کرد ، فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ (۸۱/۲۸) بخسف
 هلاک شد ؛ دوم ، سامری بود بعلم مناظره نموده بقذف مبتلا گشت ؛
 سوم ، بلعم بود ، بزهد خود می‌نازید ، برنج مسخ مبتلا شد ، فَمَثَّلَهُ
 كَمِثْلِ الْكَلْبِ (۱۷۵/۷) سگ در او شد ؛ چهارم ، عُوْج بن
 عُنُق بقوت و لَمْتَری لجاج می‌کرد ، در دست او هلاک شد ؛ پنجم

T, I, 602 ; H, II, 62

۳۲۵ K ب ۱۴۴ B ب ۱۵۴ Z ۵۲۹/۳

5 هشیارند KZ : + پیوسته در ترتیب صلاح ظاهر و اصلاح مردم اند B || 7 همچنان
 KB : الحاکم Z || 8 KZ : B — 10 گردانید KZ : B — 12 می‌کرد B : کرد
 KZ || 14 سوم KZ : سیوم B || 16 عنق KB : عنق Z || 17 ملری KB : ملری Z

15-16 عوج بن عنق : عوج بن عوق است ؛ نام مردی طویل قامت که در زمان آدم علیه السلام
 بوجود آمد تا زمان موسی علیه السلام بزیست ؛ موسی علیه السلام عصای خود برکب او زد
 و افتاد و بمرد ... آنچه که در مردم عوج بن عنق مشهور شده خطاست ، صحیح عوج بن
 عوق است (ر.ک. به غیث ، ص ۳۰۶ ؛ ترجمه قاموس زبان ترک ، ج ۱ ، ص ۸۰۰)

فرعون لعین، بمصر و انهار او مفاخرت می نمود و لشکر کشی می کرد؛
در همان آب غرقه گشته بلشکر کشی او هلاک شد، و همچنین دشمنان
انبیا و اولیا تا روز قیامت در کارند و کم نیستند، و امتحان در امتحان
باقیست؛ ذلک تقدیر العزیز العلیم (۹۶/۶؛ ۳۸/۳۶)

شعر (رمل)

- 6 امتحان در امتحانست ای پسر هر که گوید من شدم سرهنگ در
پس بهر دوری ولی قایمست تا قیامت آزمایش دایم است
قول إن من أمة را یاد گیر تا بالا و ختلا فیها نذیر
- 9 (۵۳۰/۲) همچنان خدمت چلبی جلال الدین روایت کرد که روزی
درویشی از سر این معنی که خمر طینة آدم بیده آرבעین
صباحاً سؤال کرد که چرا در شب نکرد و در روز نساخت؟ فرمود که
12 اگر در شب خیر کردی مجموع آفرینش ظلمانی و گران شدند؛ و اگر
در روز ایجاد فرمودی مجموع نورانی و سبک گشتندی؛ در اوقات صباح
ترتیب و ترکیب فرمود تا نیمی ظلمانی و کافر و شقی و عاصی شوند و نیمی
15 دیگر نورانی و مسلمان و سعید گردند؛ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ،

T, I, 603 ; H, II, 64

۳۲۶ K | ۱۴۵ B | ۱۵۵ Z ۵۳۰/۲

1 انهار BZ : بانهار K 3 كم KZ : B 5 شم KB : بیت Z 8 ه من

BK : Z 10 خر BZ : خرت K 11 بیده BZ : بیدی K 15 مسلمان KZ : مسلمان B

6 امتحان ... در : MN ج ۲ ص ۷۴۶/۴۲ : MA ص ۱/۲۱۰

7 8 - پس ... نذیر : MN ج ۲ ص ۲۹۱/۸۱۵ : MA ص ۳۷۰۸/۴۵۶

MA ، ص ۲۶/۱۲۲ ، ص ۱۲/۱۸۸

شعر (رمل)

جان چو روزست و تن ما چو شب و ما بمان

- ۳ واسطهٔ روز و شب خوش بمثالِ سحریم
فی الحال سر نهاد و روانه شد

(۵۳۱/۳) الحکایه : همچنان روزی حضرت سلطان ولد قدسنا

- ۶ الله بيسيره المؤيد حکایت فرمود که بعد از آنکه در شام تحصیلها کرده بودم و در انواع علوم انگشت نما گشته بشهر حلب رسیدم، جمیع علمای بحث را در هرفتنی که سؤال کردند، ملزم کردم و هیچ کسی را مجال نطق و نطق نبود؛ چون بقونیه وصول افتاد، تمام فضلاء شهر در مدرسهٔ والدهم جمع آمدند؛ همانا که حضرت پدرم از من ارمغان لطایف خواست کرد؛ نکت غریب که استحضار کرده بودم مین اولیها ۱۲ إلی آخرها فرو خواندم؛ بتصور آنکه بسبب ذوقیات معانی حضرت پدرم تارکست و برینها مشغول نیست و من درین فن عظیم المثل؛ فی الحال حضرت مولانا مجموع آن نکتهار کما کان اعاده کرده ۱۵ بیانها فرمود که همگان واله مانند، و باز نکتهار را قلب کرده چندان دلایل و انحصارات فرمود که در بیان گنجد؟ و همچنان در میان آن بیان ظاهر سخن را در باطن آمیخته نعره ها برخاست و من جامه ها را چاک زده در قدم مبارکش غلطان شدم، همانا که تمام علما حیرت نموده ۱۸ تحسینها دادند و از آن فطانت و فراست متعجب مانند

T, I, 604 ; H, II, 64

۳۲۱ K آ ۱۴۵ B آ ۱۵۵ Z ۵۳۱/۳

۲ و تن KB : تن Z و ما BZ : ما K ۳ واسطه ... مثال KhBZ : خوش بنالی
K ۵ الحکایه همچنان K : منقولست که همچنان Z منقولست که B ۶ بره Z : بنوده
KB ۱۱ لطایف KZ : لطیفه B کرد KB : — Z نکت KB : نکت Z ۱۲ الی BZ :
و K ۱۳ اخرها KZ : اخر B ۱۳ تارکست BK : تارکست Z فن KZ : فن B المثل
KB ۱۴ حضرت Z : — KB ۱۷ سخن را BZ : سخن K ۱۸ نموده KZ : نمود B

- (۵۳۲/۳) همچنان ولد فرمود که در عنفوانِ جوانی از حضرتِ والدِم در مدرسهٔ اُفتنجی از هدایه درس می‌خواندم و آن نقل را چون با تمام می‌رسانیدم، والدِم اعاده می‌کرد و روان فرو می‌خواند؛ اما عبارتِ دیگر و طرزِ عجیب؛ و معنیٔ مسئله همان بود که بود؛ و همگان از قدرتِ سخن و قوتِ محافظه و ولایتِ او متعجب ماندند
- (۵۳۲/۳) همچنان چلبی شمس‌الدین ولدِ مدرّس روایت کرد که روزی جماعتی از اصحاب بوداع خذاوندگار آمده بودند تا بسفری روند؛ فرمود که اِخْوَانِی اِخْوَانِی، لَا تَكُونُوا فِي قَبْرِ دَوْلَةٍ وَفَضِيلَةٍ وَلَكِنْ كُونُوا فِي قَبْرِ أَنْ يَنْفَتِحَ قُلُوبُكُمْ؛ بعد از آن فرمود که همدیگر را دوست دارید که دشمنان در کین اند
- (۵۳۴/۳) همچنان از صنادیدِ اصحاب منقولست که از نوابِ پروانه بزرگی را عزای عظیم واقع شده بود، و کافهٔ افاضل و شیوخ کبار و امرای مختار آنجا بگاه حاضر آمده بودند؛ تا وقتِ نمازِ شام حضرتِ مولانا در معانی و دقائق گرم شده بود؛ باتفاقِ تمام التماس نمودند که خذاوندگار امامتی کند؛ فرمود که ما مردمِ ابدالیم بهر جائی که باشد می‌نشینیم و می‌خیزیم، امامتی را اربابِ تصوف و تمکّن لایق اند خدمتِ شیخ صدرالدین را رَحِمَهُ اللهُ اِشارت کرد تا امامِ جماعت شد، و بدو اقتدا کرده فرمود من صَلَّی خَلَفَ اِمَامِ تَمیمی فَكَانَ اَبَا صَلَّی خَلَفَ نَبیّی؛ شیخ تواضع می‌نموده و بتشویبِ تمام بخدمت می‌نخیزد

T, I, 605-06; H, II, 65 ۳۲۷ K ب ۱۴۵ B ب ۱۵۵ Z ۵۳۴ - ۵۳۲/۳

- 4 طرز Z: طور KB || 6 ماندنی KB: + الحکایه Z || 11 از صنادید K: +
 مهتران BZ یعنی مهتران Kb || که KZ: — B || 12 شیوخ ZB: + و K || 13 مختار KZ:
 — B || 13 حضرت مولانا BZ: — K || 15 جائی Z: جائی KB || 17 شد KZ: شده B ||
 18 نموده KZ: نمود B

- (۵۳۵/۲) همچنان منقولست که روزی خدمتِ صاحبِ فخرالدین
بمحضرتِ سلطان ولد لایها کرده الحاحِ عظیم می نمود تا حضرتِ مولانا
بوی نصیحت دهد و معافی فرماید؛ از اوّل روز تا چاشتِ سلطانی
مراقب نشسته بود؛ اصلاً بکلام مشغول نشد و دم بدم الله اکبر،
الله اکبر می فرمود؛ چون صاحب بیرون آمد، حضرتِ ولد سر نهاده
از آن حال سؤال کرد؛ فرمود که بغایت بی دردِ مردیست، غافل و هشیار
جانیست، و از عالمِ معنی بی خبر، که اصلاً مزهٔ ادراک ندارد با که
گویم وجه گویم؟

۹ شعر (رمل)

- با که گویم چون ندارد گوشِ جان بهر گوش است ای پسر جوشِ بیان
همانا که ضایرِ شما دم بدم مرا می خلید و عروسانِ حرمِ حقایق اندرون تر
می گریختند از نا محرمی او؛ فرمود که شاعری بود روزی بفکرِ نظم
خود مشغول گشته بود؛ از ناگاه درِ او را بستگی زدند؛ بشتاب بیرون
دوید، کسی را ندید؛ تاسه نوبت، عاجز شد، گفت: چون کسی را
نمی یابم که سخنِ بگویم با که گویم و از مهماتِ خود نیز می مانم؛ اما
عاقبتش محمود گردد

- (۵۳۶/۲) همچنان روزی اصحابِ بیامسرِ هیم جمع شده بودند
و حضرتِ مولانا در شرحِ استعفاف و قناعت معانی می فرمود؛ گفت:

۲۳۹ - ۲۲۸ K آ ۱۴۶ ب ۱۴۵ B آ ۱۵۶ ب ۱۵۵ Z ۵۳۶ - ۵۳۵/۲
T, I, 606; H, II, 66

1 همچنان KB: الحکایه همچنان Z || خدمت KB: — Z 7 جایست K: جانت
ZB || 13 بود KZ: — B || 14 کسی را ندید KZ: کس ندید B || کسی را KZ
کس را B || 17 همچنان KB: الحکایه Z 18 می فرمود KZ: + و B

هر که از یاران ما بخواستن خواسته دنیاوی کف گشاید ما از وی اعراض
خواهیم کردن ؛ چه مادر خواست را بپاران خود بر بسته ایم نحن
عَلَّمْنَا أَنْ نُعْطِيَ وَمَا عَلَّمْنَا أَنْ نَأْخُذَ 3

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که جنت از آلّه گرهی خواهی ز کس چیزی نخواه
ور نخواهی من کفیل مرترا جنة المأوی و دیدار خندا 6

(۵۳۷/۳) همچنان منقولست که روزی یکی سؤال کرد که شپش
کشتن گناهی دارد؟ فرمود که چون دست را بشوئی آن گناه زایل می شود

(۵۳۸/۳) همچنان از یاران صحبت و اقران قربت منقولست که 9

خدمت خواجه مجدالدین مراغی را کنیزکی بود روی اصل ؛ پیوسته
حضرت مولانا اورا صدیقه گفتی ؛ همانا که آن کنیزک دم بدم

کرامات می گفت که نور سبز دیدم ، نور سرخ دیدم ، نور سیاه
دیدم ؛ فلان فرشته را مشاهده کردم ؛ روح فلان ولی و امّا نبی بمن
جلوه کرد ؛ خواجه مجدالدین بذدل می شد که در بغا کنیزکان خانه صور 12

غیبی را می بینند و ما هیچ نمی بینیم و غیرتی می کرد ؛ روزی بحضرت مولانا
رسید ؛ می خواست که از آن حکایت روایتی کند ، فرمود که آری ، نور
در سواد دیدگانست ؛ بعضی را بتفرج شاهدان مبتلا می کند ، باز بعضی را 15

۳۳۹ K آ ۱۴۶ B آ ۱۵۶ Z ۵۳۸-۵۳۷/۳

T, I, 607 - 08 ; H, II, 66 - 67

2 خواهم KZ : خواهم B || 3 علما BK : علما (!) Z || 7 همچنان KB :

الحکایه Z || 8 می شود KB : + الحکایه Z || 11 همانا که KB : همانا Z || 14 صور

KF : صورت Z

5-6 گفت ... خندا : MN ، ج ۶ ، ص ۲۹۰/۲۳۴ : MA ، ص ۲۵/۵۵۸

بعضمت نگاه می دارند، تا بر معشوق حرم برند؛ چه اگر او را در راه بخوبان بیرونی مشغول کنند و او بهر شهادی بنگرد، خاتون خانگی مستور از خواجه محتجب شود؛ همچنان حق تعالی بهر که دری گشاذ و تجلی کرد و غیبی بدو نمود، بذآن حال مبتلا شد و آنجا فرو ماند، چنانکه مَا أَعْظَمَ شَأْنِي و غیره و بعضی را چندانک کوشند و جوشند و خروشدند هیچ ننمایند تا بعنایت رؤیت خاص مخصوص شود و از مقربان 6 قربت گردد، مجدالدین سر نهاده شورهای عظیم کرد و یاران را سمعی ترتیب کرده بی حد شکرانها در باخت

9 (۵۳۹/۳) الحکایه: همچنان از محققان اصحاب منقولست که در دیر افلاطون حکیم راهبی بود ذو فنون عظیم و سال خورده؛ چندانک اصحاب آنجایگاه برسم تفرج رفتندی بانواع خدمات کردی و اعتقاد نمودی و حضرت چلبی عارف را بغایت دوست می داشت؛ روزی اصحاب کرام 12 از سبب اعتقاد او پرسیدند که تو مولانا را چون دینی و چگونه دانستی؟ گفت: شما او را چه دانید که او که بود؟ من از و کرامات بی حد و معجزات بسیار دیده ام و بنده مخلص گشته؛ و سیر نبیای 15 ماضی را در انجیل و صحیف ایشان خوانده بودم؛ همه را در ذات مبارک او مشاهده کرده ام و بحقیقت او ایمان آورده؛ همچنان روزی اینجایگاه تشریف داده بود و قرب چهل روز در خلوت خلوت کرده؛ چون 18

T, 1, 609; H, II, 67

۳۳۹ K آ ۱۴۶ B ب ۱۵۶ Z ۵۳۹/۳

2 بهر BK: بر Z || بنکرد BZ: نکرد K || 6 بنایت KB: بنایت Z || شود

KB: شد Z || 10 سال خورد KB: سال خورد Z || 14 گفت KB: — Z || او

K: — BZ || بود KB: + گفت Z

- بیرون آمد دامنِ مبارکش را گرفتم، گفتم: حق تعالی در قرآن مجید
فرموده است که **وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا** (۷۱/۱۹) چون باتفاق
همه را ورود بر آتش خواهد بوذن، پس دین اسلام را بر دین ما چه
ترجیح است؟ و این چون خواهد بوذن؟ همانا که هیچ نفروذ؛
بعد از لحظه اشارت کرده بسوی شهر روانه شد و من در عقب او بزرگ
آهسته آهسته می رفتم؛ از ناگاه در کنار شهر بر فرنی در آمد و فرنی
خبازا بر افروخته بوذن و همانا که پیلون سیاه مرا بگرفت و در میان
فرجی خود کرده در فرنی انداخت و ساعتی در گوشه مراقب بنشست؛
دیدم دوزی عظیم بر آمد و کسی را مجال مقال نبوذ؛ بعد از آن فرمود که
نظر کن دیدم که خبازا فرجی مبارک را بیرون آورده بحضرت
خداوندگار پوشانید؛ بغایت متقا و پاکیزه، و پیاون من از کی باز سوخته
و ناچیز گشته بوذ؛ فرمود که ما چنان در آئیم و شما چنین در آئید؛
فی الحان سر نهادم مرید شدم

- (۵۴۰/۳) الحکایه: منقولست که کالویان نقاش و عین الدوله
هر دو نقاشان رومی بوذن و در آن صنعت و تصویر بی نظیر، و مرید
حضرت مولانا شده بوذن؛ مگر کالویان روزی حکایت کرد که در استنبول
در لوحی صورت مریم و عیسی را نگاشته اند که همچون عیسی و مریم
بی مثل است؛ و از اطراف عالم نقاشان جهان آمده، مثل آن تصویر
۱۵
۱۸

T, I, 610; H, II, 69 ۴۴۱ K ب ۱۴۶ B ب ۱۵۷ Z ۵۴۰/۳

۴ فرمود BZ: فرموده K || ۷ همانا که KB: همانا Z || ۱۰ که خبازا...
مبارک را B: که خبازا فرجی مبارک K فرجی مبارک که خبازا Z آورده KB: آورد
Z || ۱۱ پوشانید KZ: پوشانیده B || ۱۴ الحکایه Z: همچنان B — K || ۱۷ همچون
KZ: همچنان B || ۱۸ مثل KB: مثال Z

- نوانستند کردن ؛ همانا که عین الدوله در هوسِ آن صُورِ سفر در پیش گرفته در آن دیرِ بزرگِ استنبول سالی مجاورت نموده رهبانانِ آن مقام را خدمات کرد ؛ شبی فرصت یافته لوح را در بغل کرده روانه شد ؛ چون بقونیه رسید زیارتِ مولانا مشرف گشته فرمود که گجاجا بودی ؟ حکایتِ لوح را کماکان باز گفت ؛ فرمود : تا آن لوحِ روح افزارا تفرج کنیم ؛ همانا که در غایتِ خوبی و لطافت بود ؛ بعد از توقّفِ 6 بسیار فرمود که این دو صورتِ خوب از تو شکایتِ عظیم می کنند که در محبتِ ما راست نیست و عاشقِ دروغ است ؛ گفت : چگونه ؟ گفت : ایشان می گویند که ما هرگز خواب و خور نداریم و دایما قائمُ اللیل و صایمُ النهاریم ، و عین الدوله مارا گذاشته شب خواب می کند و روز می خورد ، اصلاً در موافقتِ ما نیست ؛ عین الدوله گفت : ایشان را قطعاً خواب و خور محال است و سخن و گفتار نیست و نقشِ بی جانند ؛ فرمود که تو که نقشِ با جانی و چندین صنایع داری و ساخته نقاشی که عالم و آدم و مَا فی الْآرْضِ و السَّمَاءِ دست کارِ اوست ، روا باشد که او را بگذاری و خود را عاشقِ نقشِ بی جانِ 15 بی معنی کنی ، تا از آن صورِ بی خبر چه حاصل شود و ترا چه فایده رسد ؟ فی الحال توبه کرده سر نهاده و مسلمان شد

(۵۴۱/۳) همچنان از خدمتِ قدوة الاخوان شیخ محمود صاحب قران منقولست که معتبر خواجه بود و او را نازنین فرزندی ؛ بعشق

T, I, 612; H, II, 70

۳۴۲ K آ ۱۴۷ B آ ۱۵۷ Z ۵۴۱/۳

2 مقام را KZ : مقام B 3 خدمات KB : خدمت Z || کرد KZ : کرده B

چون KZ : همچون B 12 خور ZB : خوار K 15 بگذاری KB : بگذار Z || عاشق

KB : + و Z 18 همچنان KB : الحکایه Z || الاخوان KBhZ : اصحاب B

- تمام از پذیرِ خود التماس نمود که اورا مریدِ مولانا کند؛ و پدرش دایم مانع می شد؛ عاقبت مجمعی عظیم ساخته حضرتِ مولانا موی آن فرزندان را برگرفت؛ مگر که خواجه از محبتِ شیخِ اوحِدِ خوئی بود؛ مخفی در گوشِ شیخ گفته باشد که عجا این پسرِ من بعملِ خود بخدا خواهد رسیدن یا مولانا بخداش خواهد رسانیدن؟ و چون شیخ اوحِد الدین از جملهٔ عاشقانِ مخلصِ مولانا بود، جواب داد که درین باب هیچ مگو؛ در حالِ حضرتِ مولانا فرمود که تا بگویند که غمی نیست؛ والله والله آن فرزندِ اوّل بخدا رسید آنگاه مریدِ من شد؛ تا جذبِ عنایت اورا نکشید بسوی ماندوید؛ شیخ اوحِد الدین نعرهٔ بزد و جامهارا چاکت زده سماعِ عظیم شد؛ گویند: مردی بود گرم رَو و صاحبِ دل؛ پیوسته بر درِ خداوندگار آمندی و طلبِ غزلیاتِ نو کردی؛ فرمودی که در را گشاذندی و در خلوت با او مصاحبت کردی؛ همچنان در نقلِ مولانا، شیخ اوحِد الدین برهنه گشته بود و فریادها می کرد و می زارید و می گفت: ای عزیز عزیز عزیز! چون آمندی و چون رقی که هیچ کس ترا نشناخت و این بیت را می گفت

شعر (رمل)

در جهان آمد و روزی دو بما رخ بنمود

آنچنان زوّد برون شد که ندانم که که بود

همچنان آن خواجه با اهل و عیالِ خود مرید شدند

1 دایم KB : — 2 بجای Z : 7 بگوید که Z : بگوید KB 10

KB : — 10 شد KB : + که 11 که KB : — 14 عزیز KB : — B کس

BZ : کی K

- (۵۴۲/۳) همچنان هم ازو منقولست که در خانِ صاحب اصفهانی
 فاحشه زنی بود بغایت جميله ؛ و او را کنیزکانِ بسیار در کار بوژند ؛
 همانا که روزی حضرتِ مولانا از آنجا می گذشت ، آن عورت پیش دویده 3
 سر نهاد و در پای خداوندگار افتاده تضرع و شکستگی می نمود ؛ فرمود که
 رابعه رابعه رابعه ؛ کنیزکانِ او را خبر شد ، بیکبارگی بیرون آمده سر
 در قدم او نهادند ؛ فرمود که زهی پهلوانان ! زهی پهلوانان ! زهی پهلوانان 6
 که اگر بارکشی شما نبودی ، چندین نفوس لوّامه امّاره را که مغلوب
 کردی و عفتِ عقیقه زنان کجا پیدا شدی ؛ همانا که از بزرگانِ زمان
 یکی گفته باشد که این چنین بزرگی با قحطابِ خرابات چندین 9
 پرداختن و ایشان را بانواع نواختن وجهی ندارد ؛ فرمود که حالیا
 اودر یک رنگی می روژ و خود را چنانک هست بی زرق میناید ؛ اگر
 مردی تونیز چنان شو واز دورنگی بیرون آی تا ظاهرِ تو همرنگِ باطن 12
 شود و اگر ظاهر و باطنِ تو یکسان نشود ، باطل شود و عاقل گردد ؛
 عاقبة الامر آن خاتونِ جميله رابعه و ار توبه کرده کنیزکانِ خود را آزاد
 کرد ؛ و خانه اش را بغیا فرمود و از نیکبختانِ آخرت گشته ارادت 18
 آورد و بسیار بندگیها نمود

- (۵۴۳/۳) همچنان منقولست که در دروازه آق سرا ضریری بود
 روشن ضمیر ؛ روزی برای عشقِ مولانا نانی می خواست ؛ و خدمتِ 18

T, I, 614؛ H, II, 71 ۲۴۲-۲۴۳ K ب ۱۴۷ B ب ۱۵۷ Z ۵۴۳ - ۵۴۲/۳

3 دویده KB : دوید Z 4 افتاده KZ : افتاد B و 6-7 زمی پهلوانان که B : زمی
 پهلوانان K زمی که Z 7 نبودی KZ : بودی B 8 کردی KB : — Z 8 زمان
 KB : — Z 18 ظاهر KZ ~ باطن B 18 می خواست BZ : خواست K

۳ اخئی چوپان فرزندِ اخئی قیصر حاضر بود ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا رسید ؛ میان بندِ خود را بذآن ضریر انداخت و بگذشت ؛ اخئی اشارت کرد که صد درم بستان و آن میان بند را در میانِ ما بند ؛ راضی نشد ، گفت : اگر هزار دینارم بدهند که نمی دهم ؛ همچنان در گردنِ خود بسته بگور خواهم بردن و آن شب همه شب نالها می کرد و می گفت : خذاوندا بحقِ آن میانی که این میان بند بندِ میانِ او بود مرا از بندِ این میان آزاد کن و جانم بستان که از بندِ جهان جهان شوم ؛ در وقتِ آواز برآمد که فلان ضریر از قیدِ جان نجات یافته غرقِ حیاتِ ابدی شد و خدمتِ اخئی چوپان بنیازِ تمام میان بند را در میانِ جان بسته تمهیزِ او بساخت و او را بتعظیمِ عظیم بیرون آورده ما لابدِ او را تمام کرده رسمِ عزارا بجا آورد

۱۲ (۵۴۴/۳) الحکایه : همچنان حضرتِ سلطان الخلفا حسام الحق والدین قدسنا الله بسیرهُ اَلتَّيْنِ چنان روایت کرد که روزی حضرتِ شیخِ قدس الله لطیفتهُ بخانه ما آمد و تابخانه را خلوت کرده در آمد و ده شبانه روزی اصلاً افطار نکرد ، و درهارا فرمود بستن و روزنهارا گرفتن ؛ فرمود که چند دسته کاغذِ بغدادی حاضر کردم ؛ همانا که بمعانی لدُنّی شروع فرموده بعربی و پارسی هر چه املا فرمود نبشتم و با آوازِ بلند نُسَخِ نسخ کرده را طبق طبق می خواندم و می نهادم

T, I, 615 ; H, II, 72 ۳۴۴ K ب ۱۴۷ B آ ۱۵۸ Z ۵۴۴/۳

۲ رسید KZ : رسیده B || ۴ که KZ : + من B || نمی دهم KZ : + و B ||
 در کردن KZ : برگردن B || ۱۲ حضرت ZB : K || ۱۳ روزی BZ : K - ||
 ۱۴ ما KZ : B - || کرده K : BZ || ۱۶ گرفتن Z : + و KB || ۱۷ پارسی BZ : فارسی K

- چون تمام کردم ، فرمود که تنور را ور کردند ؛ قریب صد طبق
کاغذ را ورق ورق بر می گرفت و در تنور می انداخت و می گفت : اَلَا
إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ (۵۳/۴۲) ؛ و چون آتش شعلها می افراخت و اوراق
۳ می افروخت تبسم می کرد که از غیب الغیب آمدند و باز بغیب بی عیب می روند
چلبی فرمود که جهت تبرک می خواستم که ورق چند پنهان کنم ، حضرت
شیخ فرمود که فی فی نشاید ؛ از آنک ابکار این اسرار لایق اسماع
۶ اختیار این دیار نیست و استماع این کلمات را ارواح خواص حضرت
مستعد گشته اند و اینها غذای روحانیت ایشانست

- ۹ شعر (رمل)

سخن خور فرشتست من اگر سخن نگویم
ملک گرسنه گویند که بگو خوش چرائی

- ۱۲ و از آنجا بیرون آمده بحمام زیروا در آمد و با فرجی و دستار مبارک
از سوراخ خزینه در آب جوشان فرو رفت ؛ قریب هفت شبانه روزی
در آنجا بود ؛ علی الصباح سر از خزینه بیرون کرده سر آغاز فرمود که

- ۱۵ شعر (رجز)

باز آمدم چون عید نو تا قفل زندان بشکم
وین چرخ مردم خوار را چنگال و دندان بشکم

- ۱۸ تا آخر غزل ؛ اصحاب شاذیها کردند ؛ بعد از اتمام غزل بسوی مدرسه
خود روان شد و هفت روز دیگر سماع و جمعیت بود

7 نیست KZ : است B || 10 سخن KZ : شیخ B || خور KB : + و Z ||

14 الصباح B : الصباي ZK || که KB : - Z || 17 خوار را ZK : خور B ||

- (۵۴۵/۲) همچنان اعزّهٔ اصحاب روایت کردند که روزی حضرت مولانا در باغِ چلبی حسام الدین بوذ؛ و آن روز از حدّ بیرون ذوقها و سماعها و شورها کردند؛ از ناگاه حضرت مولانا فرمود که یاران می خواهم که آن خانقاه ضیاء الدین از آن حضرت چلبی ما باشد؛ علی الصباح اصحابی که از شهر رسیدند خبر دادند که شیخ خانقاه ضیا در گذشت و بر منارها صلامی زدند؛ و او را هرگز سقمی و المی نا بوده؛ و گویند آن درویش مردی بوذ بوآش و متجبر؛ و دایم از سرِ غرض و محبتِ عَرَض در عَرَض یاران چیزها گفتی و طعنه زدی؛ از شوئی طعنه زبانِ خود بطعنِ سنانِ اهلِ جان چنان چنان مطعون گشته کُشته شد؛ بعد از روز سوم فرمود که حضرت چلبی را در آن خانقاه شیخ کردند و اجلاسِ عظیم شد و آن روز این مصراع را تقریر فرمود

شعر (هزج)

12

ای بر سرِ گنج و از گدائی مرده

- یعنی همچون خُمتی که شکم پر آب باشد و لبِ او خشک بوذ؛ و اگرچه آفتاب بر صخره سخت می تابد و او را از کرمِ خود گرم می گرداند، اما چون آفتاب اُفول می کند بر قرارِ اوّل سرد می شود؛ همانا که آفتابِ حکمتِ اولیا نیز در جانِ منکران و بدذلان همین عمل می کند

T, I, 616 ; H, II, 73

۲۴۵ K آ ۱۴۸ B ب ۱۵۸ Z ۵۴۵/۲

3 کردند ZB : + و K 8 زبان BZ : زنان K 10 سوم KZ : سیوم B

11 فرمود K : فرمود که B می فرمود Z

شعر (رمل)

- پس کلام پاک در دلهای کور می‌نپایند ی‌روذ تا اصل نور
 و جماعتی که آنجا بنگاه از اهل انکار حاضر بودند انقیاد نموده زنارها
 بریزند و مرید مخلص شدند
 (۵۴۶/۳) الحکایه: همچنان خدمت ملک المدرسین، زبده المتأخرین،
 بحر المعقول والمنقول، الجامع بین الفروع والاصول، مولانا زین‌الله
 والدین عبد المؤمن التوقائی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ که استاذ اکابر علوم و نادر
 ممالک روم بود و او را نعان ثانی و عثمان معانی خواندندی و در علم
 تقوی و علم فتوی ابو یوسف دوم بود و این بنده هم از شاگردان کثیر
 اوست؛ روزی در مجمع علمای توقات در مدرسه بمعین‌الدین پروانه
 تَعَمَّدَ اللهُ بِغُفْرَانِهِ روایت کرد که در زمان حضرت مولانا من در
 قونیه معید مولانا شمس‌الدین ماردینی بودم؛ در مدرسه جلال‌الدین
 قرطابی رَحِمَهُ اللهُ همچنان روزی جماعت فضلا در خدمت شمس‌الدین
 ماردینی از بزرگی نسب و جلالت حسب و اخلاق محمدی و کرامات
 مولانا حکایت می‌کردند و او بصدق تمام تصدیق می‌کرد و تحسین می‌داد
 و می‌گریست و دیگران هم می‌گریستند و مرا در ضمیر دل تردی افتاد که
 این چنین بزرگی و پادشاهی و عالمی عاملی چرا برقص و سماع شروع می‌کند
 و خلاف شرع را جایز می‌دارد و این طریقت در امور شریعت
 نامشروع است و من هرگز این خطرات را اصلاً بزبان نیاوردم؛ از ناگاه

T, I, 618; H, I, 74

۲۴۶ K ب ۱۴۸ B ب ۱۵۸ Z ۵۴۶/۳

8 نهمانی ثانی BZ : نهمانی ثانی K || 19 زبان KZ : بر زبان B

12 پس ... نور: MN ج ۲، ص ۳۱۶/۲۶۴ MA: ص ۹/۱۱۲

- صبحی مرا ببندگی مولانا ملاقات افتاد و دیدم که شمسِ ماردینی نیز
از طرفی رسید؛ فی الحال سر نهاده و دستبوسِ مولانا کرد، من بنده نیز
همان کردم که مدرّس کرده بود؛ دیدم که حضرتِ مولانا روی بسوی
من کرده فرمود که مولانا زین الدین در شرع مسئله هست و دانم که
خوانده که در حالتِ اضطرار و مخمّصه مهلك آدمی را تناولِ مردار
و چیزهای حرام حلال می شود و جایز داشته اند و مباح دیده از برای بقای
نفسِ انسانی تا بکلی هلاک نشود برای مصلحتِ دین و این معنی بنزد
علما ثابت شده است؛ اکنون مردان خذارا هم حالتی و ضرورتی هست که
بمثابه مخمّصه و استسقاقت و دفعِ آن جز بسع و رقص و تواجّد و اصوات
اغانی نیست والاّ از غایتِ هیبتِ تجلیات و انوارِ جلالِ حقّ وجود
مبارکِ اولیا گزاف و ناچیز گشتی، چنانکه وجودِ یح در مقابله
آفتابِ تمّوز 12

شعر (رمل)

- بهر استبقای آن روحی جسد آفتاب از برف یکدم در کشد
و اشارتِ کَلَمِیْنِی یا حُمَیْرًا ! جهتِ این معنی بود؛ و معذور دار که
مارا آن مخمّصه عظیم و عطشِ الیم ملک شده است، و این حرام به
از حلال، و تلخی به از شیرین، و کفری به از ایمان؛ اینهارا دینِ عاشقان
خود کرده ایم 18

4 که K : — BZ || 5 که KZ : — B || 7 نشود KZ : — B || 14 روحی

KB : روح Z || 17 اینهارا KZ : راه B

7 بهر ... کشد : MN ج ۶ ص ۴۰۱۹/۵۰۴ : MA ص ۲۳/۶۴۷

شعر (هزج)

برین حالم که می بینی و زآن نالم که می دانی

3

شعر (هزج)

کشا کشته است در جانم کشته کیست می دانم

دی خواهم بیاسایم ولیکن نیستم امکان

همانا که خراباتِ عاشقانِ عمارت پذیر نیست و در عبارتِ بیان
نمی گنجد

شعر (هزج)

آن علم که در مدرسه حاصل گردد کاری دگرست و عشق کاری دگرست
وزین الدین گفت که از هیبتِ مولانا بر من چنان حالتی طاری شد که تا چه
وقت بیخود افتاده بودم ؛ چون بخود آمدم ، سر بر قدمِ مبارکش نهادم
و استغفار کردم و باخلاص تمام مریدِ مخلص گشته محبّ سماع شدم ؛
چنانکه سماع بکلی غذای جان من شد ؛ تمامتِ علما آفرینها کرده
اعتقادشان یکی در هزار شد

۱۵ (۵۴۷/۳) همچنان خدمتِ چلبی شمس الدین ابن مدرّس و سید
الادبا مولانا فخر الدین دیودست چنان روایت کردند که در آن زمان
جماعتی از علمای شریعت در تحریمِ رباب چیزها می گفتند و منعِ رباب
می کردند ؛ خبر بحضرتِ مولانا رسیده فرمود که آهنِ سرد می کوبند ؛

T, I, 621 ; H, II, 76-7 ۳۴۸ - ۳۴۷ K آ ۱۴۹ B ب ۱۵۹ Z ۵۴۷/۳

۱ شعر KZ : — B ۳ شعر KB : — Z ۸ شعر KB : بت Z ۹ b ذکر
KZ : دیگر B ۱۱ ذکر KZ : دیگر B ۱۵ همچنان KB : الحکایه Z ۱۷ می گفتند
KZ : — B ۱۸ نارسیده KZ : نارسیده B

والله ثم والله بر سر گورشان رباب خواهند زدن ؛ بعد از وفاتِ
حضرتش مگر یاران در میدانِ قونیه در سماع بودند ، از ناگاه یارانِ
عظیم یاران را در پیچید ، سماع کنان سماع کنان بگور خانه قاضی
سراج الدین رحمه الله در آمده سماع عظیم کردند و آن حکایت را یاد
کرده سر می نهادند و انصافها می دادند

6 (۵۴۸/۳) همچنان خدمتِ مالک از مئة ألفضلا مولانا صلاح الدین
ملطی رحمه الله روایت چنان کرد که روزی حضرت سلطان ولد
فرمود که جدم مولانای بزرگ قدس الله سیره العزیز بحضرت
9 والد در آخر وقت وصیت فرمود که خدایوندگارم جلال الدین محمد
اینک بحضرت الله می روم و ملازم انوار ذات حق خواهم بودن

شعر (هزج)

12 ما زاده ز ذاتیم سوی ذات رویم بر رفتنِ مادهیذ یاران صلوات

و همانا که منبیا عالم غیب و قاصدانِ ملأ اعلا پیوسته اخلاق و اخبار
اخلاف را بارواح اسلاف می رسانند تا در چه حالند و بچه مشغولند ؛
15 الله الله آنچنان باش و در آن کوش که من در آن حضرت شاذان
و سرافراز باشم ، نه آنک از سر تشویر سر در پیش افکنم و خجل
گردم و این وصیت را همچون حلقه زرین در گوش کن

T, I, 622 ; H, II, 76 - 7 ۳۴۸ K آ ۱۴۹ B ب ۱۵۹ Z ۵۴۸/۳

1 ثم والله KZ : ثم بالله B || 6 همچنان KB : الحکایه Z || 13 اخبار KB :

و Z || 15 باش KZ : B —

شعر (سريع)

فَكُنْ جَدِيدًا حَسَنًا ذِكْرُهُ وَإِنَّمَا النَّاسُ أَحَادِيثُ

- و همچنان کرد که فرموده بود، و اشارت کرده و صد هزار چندان؛ 3
و عاقبة الامر کمال حال بجائی رسید که فرمود

شعر (رمل)

- تو دلا چنان شدستی ز خرابی و زمستی سخن پذیر نگوئی هوس پسرنداری 6
(۵۴۹/۳) همچنان از کرام اصحاب منقولست که خدمت بهاء الدین
بحری در آبگرم رنجور عظیم شده بود؛ چنانکه بکلی از او امید حیات
بریزند، حضرت مولانا فرمود که همچنان با جامه خوابش بر داشته 9
بحمام آبگرم بردند و در حوض دغدغی چندانی در میان آبگرمش
غوطه داد که در شمار آید؟ و تمام یاران بی خود گشته از مذکور
دست شستند و در حیرت افتادند که زین سان معالجه غریب هیچ 12
طیب لبیب کسی را نکرده است و کسی ندیده است و کسی را مجال
دم زدن نبوذ مگر فرزندش صلاح الدین فرباذ بر آورد؛ حضرت
مولانا بدست مبارک خود بهاء الدین را از آب بیرون آورده فرمود 15
تا لحظه آسایش کند؛ همانا که چون برخاست طعام خواست و شفای
عاجل حاصل گشته روانه شد و گفت:

T, I, 622; H, II, 77

۳۴۸ K ب ۱۴۹ B آ ۱۶۰ Z ۵۴۹/۳

عظیم KB: — Z || اومید KB: امید Z || 11 غوطه KB: غوط Z || 13 نکرده
است KB: نکرده Z

شعر (رمل)

- توشفائی چویبائی خوش ورو بنائی سپہ رنج گریزند و نمایند قفا
 3 و همچنان از آن قدرت و تصرفِ عظیم صد هزار منکرِ مستکبر باقرار
 آمده مرید و مؤمن شدند و بهشتی گشتند
- (۵۴۸/۳) همچنان منقولست که روزی در صفتِ بدگوهرانِ منکر
 6 معانی می گفت ؛ فرمود که مگر عقربِ در کنارِ جوئی گشت می کرد ؛
 از ناگاه سنگِ پستی یعنی کاسو سوی عقرب بیامد که در چه کاری ؟
 9 گفت چاره می جویم تا آنسوی جویم گذر افتد که مرا قوم و فرزندان
 آنسو است ؛ کاسو بحکمِ شفقت و غریب نوازی عقرب را چون خویشانِ
 اقرب بر پشتِ بگرفت و بر روی آب روانه شد ؛ چون در میانه جو
 رسیدند عقرب را هوسِ نیش زدن شد بر پشتِ سنگِ پست خبشی
 12 می کرد ؛ پرسید که چه می کنی ؛ گفت : هنر نمائی میکنم ؛ تو کرمِ خود
 نموده بر ریشِ من مرهم نهادی ، من بر تو نیش می زنم و بر تو مهربانی
 من همین است ؛ همان لحظه کاسو در آب غوطه خورد و عقربِ نابکار
 15 بمارِ جهنم پیوست و این بیت را فرمود

شعر (طویل)

- أَلَا فَاقْتُلُوا النَّفْسَ الْخَبِيثَ وَبَادِرُوا
 18 وَلَا تَتَّبِرْكُوهَا حَيَّةً فَهِيَ عَقْرَبٌ

T, I, 624 ; H, II, 79

۳۴۹ K آ ۱۵۰ B ب ۱۶۰ Z ۵۵۰/۳

a خوش BZ : ب K || 5 همچنان KB : الحکایه Z || 6 کنار KZ : کنار B

10 آب KB : + روان Z || 12 پرسید که KZ : گفت B || 13 بر ریش KZ : ریش

B || 14 مین K : مان BZ || 17 بادروا BZ : + ها K

شعر (رمل)

- جاهل اربا تو نثایذ همدلی عاقبت زحمت زند از جاهلی
 مهر ابله مهر خرس آمد یقین کین او مهرست و مهر اوست کین 3
 (۵۵۱/۳) همچنان منقولست که روزی جلال الدین مستوفی
 رحمه الله ولیمه عظیم ساخته بود و تمام اکابر را خوانده ؛ چون
 خوان را بینداختند و صلاهی افطار طعام کردند هر یکی بر غبت تمام و اشتهای 6
 صادق بلوت مشغول شدند؛ همانا که حضرت مولانا افطار نکرد و التفات
 نمود ؛ مستوفی سر می نهاد و الحاح می کرد ؛ خداوندگار تمهید عذر
 فرمود که معده ما قوی ضعیف شده است و بدان جانور لاغر پشت 9
 ریش گشته را می ماند که در وقت پالان نهادن نالان و منحنی شود
 و تحمل آن بار ندارد؛ چه اگر کوفته نگشتی، کوفته چند خورده شدی؛
 مستوفی بیچاره گریان گشته مستوفا بندگیها کرده بنده و مرید شد ، 12
 و باران را بنشریفات فاخر مشرف گردانید و آن روز سه هزار درهم
 قوال انداز داد
- (۵۵۲/۲) همچنان منقولست که روزی جماعتی از اصحاب جدل 15
 و ارباب حیثیت سؤال کردند که چون حق سبحانه و تعالی از کم عدم
 وجود مبارک آدم علیه السلام بظهور آورد و از آب و گل ترکیبش
 فرود که خممرت طینه آدم بیداری آربعین صباحاً ، عجا در آن 18

T, I, 626 ; H, I, 80

۳۵۰ K آ ۱۵۰ ب ۱۶۰ Z ۵۵۲-۵۵۱/۳

3 مهر ... اوست کین KBZh : — Z 4 همچنان KB : الحکایه Z 5 BZ :

+ عظیم K 10 در KB : — Z 13 درهم BZ : درم K 16 سبحانه BZ : — K

2 جاهل ... جاهلی MN : ج ۶ ، ص ۱۴۲۴/۳۵۵ ، MA : ص ۸۶/۸

3 مهر ... اوست کین MN : ج ۲ ، ص ۲۱۳۰/۳۶۴ ، MA : ص ۱۱/۱۵۱

آب و گلِ او کاه آمیخته بود یانی؟ فرمود که در قرآن مجید خَلَقَ
الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ (۱۴/۵۵) فرموده است که معنیش
آب و گلِ محض باشد، و اگر در آن آب و گل کاهی آمیخته بودی 3
پاشنه‌ای من نکفتی و هردو پاشنه خود را باز نمود که از آب وضو
در یخبندان و ریاضتِ سماع شکافها کرده بود، همشان از آن جواب شافی
و لطف وافی حیران مانده باخلاص تمام بنده و مرید شدند و بدان 6
حلمِ خلیلی و علمِ حبیبی انصافها دادند

(۵۰۲/۲) الحکایه: اولادِ مدرّس چلبی شمس الدین و بدرالدین
رَحِمَهُمَا اللهُ حکایت چنان کردند که در اوّلِ وهلت که مریدِ حضرتِ 9
مولانا شدیم، از هیبتِ او دهشتِ عظیم بر ما غالب گشته مجالِ حرکت
نداشتیم و در حجره مدرسه مبارک منزوی گشته می‌سوختیم؛ مگر
جهتِ خداوندگار بر بامِ مدرسه خوابگاهی ساخته بودند؛ و مُحَجَّر 12
کرده؛ همانا که شبی از سرِ روزنِ ما سرِ مبارک را فروز آورده
فرمود که بالا بیایید که درین ایّام زیرِ سقف خفتن گران و کسل
می آورد؛ بهتر آن باشد که سقفِ سماوات را تفرّج کنان بخواب روید؛ 15
چون بر بام برآمذیم؛ دیدم که بدامنِ مبارکِ خود خاکِ لطیف
پر کرده بیارود و در کنارِ بام فرو ریخت و گفت: برای وضو و میزک
بایست شود تا شمارا بزیر آمدن زحمت نباشد و از وفورِ این رحمت مارا 18
طاقتِ صبر نمانده ببخود شدیم؛ دیدم که خداوندگار سرِ مارا بر

T, I, 626; H, II, 80

۲۵۰ K آ ۱۵۰ B آ ۱۶۰ Z ۵۰۲/۲

2 ک B : — KZ || 8 الحکایه Z : همچنان KB || 11 مبارک BZ : —

K || 14 بیاید KZ : بیاید B || 17 ریخت Z : ریخت KB || 18 زیر آمدن KB ~
زحمت نباشد Z

سر زانو نهاده مرحمت می فرمود و بوسه می داد ؛ زهی شفقت شاهانه
و دلدارائی پذرانه و بنده نوازئی محبانه و مرید پروری و کمال متابعت
محمدی ! چنانکه فرمود

3

شعر (محبت)

- نیایا بیا که تو از نادرات ایامی برادری پذیری ماذری دلآرامی
بنام خوب تو مرده زگور برخیزد گراف نیست برادر چنین نکونای 6
- (۵۵۴/۳) مرویست که روزی خدمت معین الدین پروانه بزیارت آمده
بود ؛ التماس نمود و اجازت خواست که بالای تربه سلطان العلماء قدس الله
روحہ قبہ نادر و طاقی غریب بنا کند ؛ مولانا فرمود که چون بهتر 9
از قبہ افلاک نخواهد بودن ، پس برین طاق مینا اختصار کن و فارغ
باش ؛ سر نهاد و خدمات نمود
- (۵۵۵/۳) الحکایه : همچنان از اصحاب عظام منقولست که خدمت 12
خواجه شمس الدین عطار رحیمہ الله از جمله مریدان قربت یافته بود ،
و از ارباب قباب و هاب شده ، و اوقات بتجرع صبا میل کردی
و در حالت مستی مغیبات و کرامات گفتی ؛ مگر روزی همچنان مست 15
طافح بر خاست و بمحضرت مولانا آمد و ازو شمع و شاهد و نقل و غیره
التماس نمود و بجد گرفت ؛ فرمود که اورا در حجره کرده شمع پیش
او نهاند ؛ و خاتونش را شاهد وقت او گردانیده انواع نقلها مهیا 18

۵۵۴/۳ - ۵۵۵ Z ۱۶۱ آ B ۱۵۰ ب K ۲۵۱

T, I, 627 ; H, II, 81

6 b نامی KB : + الحکایه Z || 9 طاق BZ : طاق K || 11 خدمات KB : خدمت

Z || 12 اصحاب ZB : - K || 13 رحمه الله KZ : رحمه الله عليه B || 18 خاتونش را KZ :

خاتون مذکور را B

کردند ؛ بعد از ازاله سکر چون بخود آمد و خود را در حجره مدرسه یافت و خاتون را در پهلوش نشسته دید ، دیوانه وار پرسید که این چه حالست ؟ چنانکه واقع شده زن باز گفت ؛ فریاد کنان بر خاست و جامه هارا بر خود چاک زده خاک بر سر می کرد و اشکهای خونین می ریخت ؛ حضرت مولانا مذکور را در کنار گرفته دلداریها فرمود و برو بخشود ؛ همان ساعت سر در قدم خداوندگار نهاده از سر آن شر بر خاست و توبه نصوح کرده چندانکه زنده بود دیگر طعام روز نخورد

9 (۵۵۶/۳) همچنان روزی در معرفت فروذ که حق تعالی می فرماید که من نیاز بندگان را چندان دوست می دارم که اگر بندگان من مسکنت و مذلت نمودندی و قصرع نکردندی نیاز را از ایشان می بردم و من بخودی خود بذیشان نیازمندی می نمودم ؛ اما حضرت بی نیاز من نیازمندان را دوست می دارد

(۵۵۷/۳) همچنان درویشی را گفتند که ترک نیاز چرا کردی ؟ گفت : چندان نیاز نمودم که بی نیاز شدم ؛ نیاز منزل آخرین است ؛ پیوسته بی نیاز نیاز را دوست می دارد

T, I, 628 ; H, II, 82 ۳۵۲ K ب ۱۵۰ B ب ۱۶۱ Z ۵۵۷ - ۵۵۶/۳

2 خاتون را KZ : خاتونش را B || دیوانه وار KZ : ازو B || 3 حالست Z : حال است KB || 9 همچنان KB : الحکایه Z || 14 همچنان KB : الحکایه Z || که ترک KZ : B —

شعر (مجتث)

- بر بر عشق مرا گفتم من همه نازم
 همه نیاز شو آن لحظه که ناز کنم 3
 چو ناز را بگذاری همه نیاز شوی
 من از برای تو خود را همه نیاز کنم

- 6 (۵۵۸/۲) الحکایه : همچنان اعزّه اصحاب که مقرران جناب آن
 حضرت بودند ، چنان روایت کردند که غره ماه رمضان مبارک شده
 بود ؛ از ناگاه حضرت مولانا از میان یاران ناپدید شد ؛ چندان
 در جایهای معین طلب کردند کس نشان نداد ، و یاران فوج فوج
 سوسو جستند ؛ اصلاً قماش معلوم نگشت ؛ و همگان سوار گشته
 درین حالت حیران ماندند ؛ مگر در بانچه مدرسه بچاه آبی که بود
 در آمده یوسف وار معتکف گشته است و فرو کشیده و هیچ کسی را
 خبری نی ؛ همانا که روز عید مبارک که اصحاب ملول و ماتم زده
 نشسته بودند ، بیرون آمده بمدرسه خرامید ؛ غریب از نهاد عاشقان
 برخاسته شاذیها کردند و بسماع شروع فرموده این غزل را سر آغاز کرد که 15

شعر (مضارع)

- باز آمد آن مهی که ندیدش فلك بخواب
 آورد آتشی که نمیرد بهیج آب 18
 الی آخره
 و اکابر شنیده جوق جوق بزیارت حضرتش مشرف می شدند

T, I, 628 ; H, II, 82

۲۵۲ K ب ۱۵۱ B ب ۱۶۱ Z ۵۵۸/۲

- 2 من K : — ZB 4-5 چو ناز را ... کنم KB : — Z 6 الحکایه BZ : — K
 8 چندانک ZB : چندانک K 10 جستند KH : می جستند Z 11 بانچه BZ : بنچه K
 13 که KZ : — B 20 می شدند KZ : می شوند B

- (۵۵۹/۳) همچنان خدمتِ ولیّ پنهانی، گوهرِ بحرِ لا مکانی
 مولانا اختیارالدین امام رضی الله عنه روایت کرد که روزی حضرت
 3 مولانا بیاضِ چلبی حسام الدین می رفت تنها ؛ و من بنده در پی آن سلطان
 دین آهسته آهسته می رفتم ؛ و سوگندانِ عظیم می خورد که بحقِ ذوالجلال
 و الاکرام که برین چشمهای ظاهر می دیدم که حضرت شیخ گزی
 6 از زمین بالاتر بین السماء والارض می رفت و من بیوش گشته افتاده ام ؛
 چون برخاستم ؛ خداوندگار بکارِ خود رفته بود ؛ روزی در خلوت
 بگوشِ من فرمود که کمتر از مرغی نتوان بوذن ؛ خصوصاً که مرغان
 9 عرشی و گفت :

شعر (رمل)

مرغِ باغِ ملکوتِ نیم از عالمِ خاک

- دو سه روزی قفصی ساخته اند از بدنم 12

- (۵۶۰/۳) همچنان مگر بعضی از یارانِ فقیر از قلتِ منال و کلتِ
 حال شکایت می کردند ؛ فرمود که در زمانِ مصطفی علیه السلام قحطِ
 15 عظیم شده بود و از صحابه یکی را مدتی آرد جو بود ؛ و بر حضرت رسول
 تشنیع می زد که درین ایامِ غلا چه خواهیم کردن ؛ فرمود که آن آرد را
 بفروش و توکل کن ؛ بحکمِ اشارتِ نبوی بر دوش گرفته میانِ اصحاب
 18 مزاد می کرد که یک مد آرد که می خرد ؛ هیچ کسی مشتری نشد و رغبت

T, I, 630 ; H, II, 83

۵۵۹/۳ Z ۱۶۱ B ۱۰۱ K ۳۵۳

- 1 همچنان KB : الحکایه همچنان Z || 6 می رفت KZ : رفت B || 7 در خلوت
 BZ : بخلوت K || 12 بدنم KB : + الحکایه Z || 14 علیه السلام KB : صلم Z ||
 18 یک مد KZ : یک مد B || آرد BZ : جو K || کی KZ : کس B

- نکردند ، یکی می گفت که من یکماهه قوتی دارم ، آن بمن کافیت ؛ دیگری می گفت که من قوت ده روزه دارم ؛ صحابه دیگر می گفت :
 3 مرادو روزه طعام هست ، چون هیچ نماند رزاق حاضرست ؛ تا حدی
 که درویشی گفت : مرا لقمه هست که شب افطار کنم ؛ ذخیره ام
 نمی باید ؛ همچنان حضرت رسول صلعم تصرف فرموده علی حده
 6 هر یکی را قوت توکل بخشیده بود که اصلاً غم قوت نداشتند و علم
 در سلوک ملوک حقیقت می افراشتند ؛ همانا که آن صحابی عزیز خجل
 گشته ، حضرت رسول فرمود که ترا دو ماهه قوتی هست و هنوز شکایت
 9 می کنی روا نباشد و آن را حق تعالی نپسندد ؛ فی الحال تصدق نموده
 توبه کرد و توکل نمود و بقوت روحانی مؤید گشت

شعر (رمل)

- 12 هین توکل کن ملرزان پا و دست رزق تو بر نو ز تو عاشق ترسب
 گرتو نشتابی بیاید بر درت ورتو بشتابی دهذ درد سرت
 تونه زآن نازنینان عزیز که ترا دارند بی جوز وویز
 15 باران استغفار کرده شکرها کردند و فارغ شدند

1 یک ماهه BZ : یک ماهه K 5 صلعم KZ : الله B 8 سلوک KZ : +
 و B 12 و KZ : و B b بر KZ : از B 13 درد سرت BZ : بتو B
 KZ : + زرا را خاک و سنگ بیرون کسیدند و بمالم آوردند تا خلاصی منفعت کینند ،
 همانا که این مدخلان B 15 شدند KB : + الحکایه Z

12 هین ... عاشقترست : MN ج ۵ ، ۵ ص ۲۸۵۱/۱۸۲ : MA ص ۲۳/۵۰۹
 13 کرتو ... درد سرت : MN ج ۵ ، ۵ ص ۱۵۴ (در نوط) : MA ص ۲۵/۹۵
 14 تونه ... مویز : MN ج ۵ ، ۵ ص ۲۸۴۵/۱۸۲ : MA ص ۲۰/۵۰۹

(۵۶۱/۳) همچنان روزی فرمود که مردم عاقل چندانی زحمات کشیدند ورنجهای حدّ دیدند ، تا سیم وزررا در خاک پنهان کنند تا کسی از آنجا فایده نگیرد ؛ عاقبة الامر همه شان عور و بی نوا خواهند رفتن و آن مال مرد ریگ خواهد ماندن

شعر (رمل)

۶ عاقبت تو رفت خواهی نا تمام کارهایت آبتر و نان تو خام
از خراج ارجع آری زر چو ریگ تو بمیری و آن بنامد مرد ریگ
(۵۶۲/۳) همچنان روزی فرمود که مردی آنست که خاک را
۹ زر کند ؛ اما مردی آنست که زر را خاک کند ؛ والله الحمد که در
هر دو حال پهلوانیم

شعر (رمل)

۱۲ پیشه مردی ز حق آموختیم پهلوان عشق و یار احمدیم
(۵۶۳/۳) همچنان روزی بخدمت پروانه عذری می خواست که
کشتی وجود درویش در بحر تصرف حق بحکم خود نیست
شعر (بسیط)

تَجَرَّي الرَّيَّاحُ بِمَا لَا تَشْتَهِي السُّفُنُ

T, I, 632-3; H, II, 85 ۳۵۵ K ب ۱۵۱ B آ ۱۶۲ Z ۵۶۳ - ۵۶۱/۳

3 نکیرد KB : نکیرد Z || 7 مرد ریگ KB : + الحکایه Z || 9 کند KZ :
کند B || 11 شعر KZ : B - || 12 احمدیم KB : + الحکایه Z || 14 درویش KZ :
B - || 15 شعر B - : KZ -

6 عاقبت ... خام : MN ج ۳ ، ص ۱۲۹/۹ ، MA ، ص ۱۹۶/۷
7 از خراج ... مرد ریگ : MN ج ۴ ، ص ۶۷۱/۳۱۸ ، MA ، ص ۴۴۱/۲۱
16 مجری ... السن : دیوان ابی الطیب المتنبی ، ج ۴ ، ص ۲۳۶

وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ (۲۱/۱۲) ؛ هر که نورِ چهرهٔ
 يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ (۲۷/۱۴) را مطالعه کند هیچ اعتراض در نهادِ
 او نماند و بر همهٔ خلائق مرحمت نماید و همچنان نيکي که برای رضای الله
 3 بود خالصاً لِوَجْهِ اللَّهِ به از نورِ آفتابِ بوذ و ماهتاب، و استخوانِ
 محسن در گورِ روز، امّا نور در زیرِ گورِ نرود ؛ بيازما اينک نورِ
 6 آفتاب را در گور کن باز بر سر آيد و فرو نماند؛ اين سخن پايان ندارد ،
 يعنى نيکي نيکان همچنانست اگر چه نيک مرد در گور فرو رود امّا نورِ
 احسانِ او و تابشِ نامِ نيکِ او تا ابد الاعداد درخشان باشد

شعر (بسيط)

وَالْخَيْرُ كَالشَّمْسِ لَا يَخْفَىٰ إِلَىٰ آتَمَدٍ

و اين کلمات ترکيب ايدانست ؛ پروانه سر نهاد و بر خاست و باران را
 12 بي حدّ بندگيها نمود

پايان جلد اول

ve Mevlevilik tedkiklerinin başlamasından itibaren kısmen veya tamamen tercüme edilmiştir.

Türkçe tercümeleri

1) Zâhid b. 'Ârif tarafından 803 h./ 1400-01 m. *Maḥẓan al-asrâr*¹ adıyla yapılan tercüme. *Manâḳib al-'ârifin*'in, dil bakımından oldukça sâde olan bu tercümesinde, Şams al-Dîn-i Tabrîzî bölümünde anlaşılması güç bazı parçaların çıkarıldığı ve manzum kısımların ve âyetlerin olduğu gibi bırakılıp türkçeye çevrilmedikleri görülmektedir.

2) Gevrek Zâde Hasan (ölm. 1216 h. 1801 m.)², *Tarcuma-i manâḳib al-'ârifin*.³ 1210 h. de yapılan bu tercümede manzum kısımlar hariç diğer kısımlar tamamıyla Türkçeye çevrilmiştir.

3) 'Abd al-Bâkî b. al-Şayḥ al-Sayyid Abû Bakr Dede Efendi⁴, *Tarcuma-i manâḳib al-'ârifin* veya *Tarcuma-i Aflâkî*⁵, aslına sâdik kalınarak yapılan bu tercüme mütercim 1208 h./ 1793 m. de başlayıp 1212 h./ 1797 m. de bitirmiştir. Tercümede aslına sadık kalınmakla beraber bazan anlaşılması güç yerlerde açıklama mahiyetinde ilâveler yapılmıştır. Ancak, açıklama mahiyetinde olan bu ilâveler, eserin bütününe nazaran hiç mesabesindedir. Ayrıca Farsça beyitlerin çok azının tercüme edildiği, çoğunun ise, olduğu gibi bırakıldığı görülmektedir.

4) T = Ahmed Eflâkî, *Âriflerin menkıbeleri*, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı, Dünya edebiyatından tercüme, Şark-İslâm klâsikleri: 26, c. I-II, Ankara, 1953-54. Eserin

¹ Tavsifi için bk. İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya katalogları 6. fasikül, İstanbul, 1946, s. 533

² Tercüme-i hali için bk. M. Süreyya, Sicill-i Osmani, c. II., s. 162 M. Tahir, Osmanlı müellifleri, c. III, s. 213

³ Muhtelif nushaları için bk. Ahmed Eflâkî, *Âriflerin menkıbeleri* c. I, s. XCVI-XCVII (önsöz)

⁴ Tercüme-i hali için bk. Sicill-i Osmani, c. I, s. 300

⁵ Muhtelif nushalar için bk. H. Ritter, Philologica XI, Der İslam c. XXVI, s. 130; İstanbul kitaplıkları Tarih-Coğrafya katalogları, 6. Fasikül s. 444.

و مر مر خود چلی شمس الدین امیر عابد و صلاح الدین امیر عادل و حام الدین امیر
 و اسد و رضوان الله علیهم اجمعین و همچنین چلی شمس الدین امیر عابد تلقی کرد
 خدمت سلاطین الاولیاء خزانة الحاج الاصفیا وارث اسرار الانبیاء الدین شاه زاده
 امیر عالم و برادرش چلی شمس الدین امیر عادل را قدر الله سر السالکین السالکین و ابدا
 عمر العاشقین الباقین و انجده الله رب العالمین و علی الله علی محمد و آله الطاهین العالمین
 فی العالمین توفیق از کارم لخلق و طیب اوراق اخوان صفا که ترا الله امثالهم و حل
 فی الدنوی اما لهم جنات کد ابن بضاعه مزجاة را منظر قبول ملحوظ که دانین این
 خلق را از دعوات پادشاهانند خود فراموش نفرمایند و اگر عبارت آن خلقی یابند
 عمارت و اصلاح در بیخ نزارند شعر و غیره از صفا که کماله
 و لیکن عین الخط تبذیر المشاویا که دعا کوی دعا کوی ترم و در تلوین
 جا کوی ترم و همچنان بدین رای ختم کباب که بر استان سر نهاد و بگفت
 از فضل جسم جوی خدا تمام رسید آغاز حکایت را بنجام رسید
 این فتح که هیچ درج شاهانک المشه که با تمام رسید

کتابه العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى يوسف بن
 سليمان عفا الله عنهما روحا محسنا في وقت الظهور
 تاريخه في وصول سنة ثمان وخمسين

و ثمان مائة
 و ثمان مائة

زاکر من بند کندی کام

ملا خواند دعا طمع دارم

Lev.V — Z = Süleymaniye Kütaplığı Serez 1794 No. 10 Manâkib
 al- 'ârifin nushasının 828 h. tarihli ferağ kaydı

Manâkib al- 'ârifin C. 1

B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref-Zâde dergâhı 1203, Miklabı kopmuş, şemse ve zincirekli tamir görmüş koyu kahve rengi meşin cild içinde 27 X 17.8 (18.3 X 11.4) cm. eb'adında olup 259 varaktır. Her sahifede 22 satır vardır. Yazı talik, söz başları kırmızı mürekkeple. Noktalar çok defa ihmal edilmiştir. Bazen de asıl yerlerine konmamıştır. Bazı rivayetlerin kenarlarında, bulunmaları gereken yerler işaret edilmiştir. (meselâ bk. 141b, 139a, 149a, 193b vb.). Kitabın başına sonradan ilâve edilen bir varakta "Kınalı zâde Efendi Hâsan Çelebi hazretlerindendir" diye bir kayıt vardır. Arka sahifede (b) ihtimal vaktile bu cild içinde bulunan kitapların bir listesi verilmiştir. Bu listeye göre bu cild içinde 1) *Şarh-i ba'zî ahâdiş-i şarîfa bi'l-fârisiyya*; 2) Abû Muhammed 'Abdallâh b. Muhammed al-Kalânisi, *Kitâb fi't-ta'avvuf*; 3) Nacmaddîn al-Kubrâ, *Risâla fi âdâb al-şûfiyya*; 4) Mavlânâ Calâl al-Dîn Rûmî, *Fihi mâ fih*; 5) Aflâkî, *Manâkıb al-'ârifin* bulunmakta imiş. Ayrıca 1^a da Bursa'da Çelebi zâde İsmâ'îl 'Âşım'ın istishab kaydı vardır. Giyâş al-Dîn al-Kâtib tarafından 836 h. yılının safar ayında istinsah edilmiştir. İmlâ hususiyetleri bakımından harflerin noktalarını ihmal hariç Serez nushasına benzemektedir.

Bh = Bursa Eşref-Zâde dergâhı 1203 No. lu nushada başkaları tarafından işaret edilen farklar

K = Konya Âsar-ı Atika Müzesi 2158. Kahve rengi meşin bir cilt içinde olup 25.6 X 17.5 (19 X 13) cm. eb'adındadır. 676 sahifedir. Yazı talik, söz başlıkları kırmızı mürekkeple olup her sahifede 17 satır vardır. Unvan sahifesini teşkil eden iki sahife müzeyyen. 978 h. de Vezir-i a'zam Mehmed Paşa tarafından vakfedilmiştir. 869 safarinin yarısında 509 sahifelik bir kısmının, arta kalanının ise, aynı yılın Cumada'l-ulâsının 14 ünde istinsahı ikmal edilmiştir (bk. vrk. 509 ve 676). Ancak nushanın, sunulan metinde işaret edildiği gibi ilk yarısında yirmi otuz sahife kadar eksikliği vardır.

Bu nusha da imlâ hususiyetleri bakımından ı ve bir sesliden sonra ı lerin noktasız yazılmaları hariç Z (= Serez) nushasına benzemektedir.

Kh = Konya Âsar-ı Atika Müzesi 2158 No. lu nushada başkaları tarafından gösterilen farklar.

Z = Serez (Süleymaniye Kütüphanesi) 1794, Miklaplı, şem-se ve zincirekli koyu kahve renkli meşin bir cilt içinde bulunan bu nüsha 17.5 X 27 (yazı eb'adı: 21.5 X 14) cm. eb'adında olup 284 varaktır. Her sahifede 21 satır vardır. Manâkıb al-‘arîfîn 1^b-283^b arasındaki sahifeleri işgal etmektedir. Başında as-Sayyid ‘Abd al-Rahmân b. Aḥmad Amîn al-Sirozi'nin, bu nüshayı Siroz Kütüphanesine vakfettiğine dair vakıf mühürü vardır. Sonda vrk. 284^a da Mavlânâ'nın soyunun Abû Bakr'a kadar uzanan muhtelif şecereleeri verilmektedir. 284^{a-b} de Türk şairlerinden Muhyî'nin iki türkçe gazeli vardır. Bu nüsha, Yûsuf b. Sulaymân tarafından 828 h. de istinsah edilmiş ve ondan oğlu Sulaymân'a intikal etmiştir.

Bu nüshanın yazı hususiyetleri:

1) د harfi, Farsça kelimelerde ی den veya bir sesliden sonra ذ olarak yazılmıştır. Meselâ: بِیْذَا ve كُنْذَا gibi. Arapça kelimelerden ise sadece خدمت kelimesi دامت şeklinde yazılmıştır.

2) پ ، چ ، ر harfleri, bazan ب ، ج ، ز şeklinde yazılmıştır.

3) گ harfi, bazan ve çok defa güç hallerde ک in üzerine (') nokta konulmak suretiyle كْ şeklinde belirtilmiştir.

4) Kelime içindeki hemzeler daima ی ile gösterilmiştir. Meselâ: فوائده ، فوائده وقائع ، فوائده وقائع şeklinde yazılmıştır.

5) Arapça kelimelerde elif-i mamedü'dan sonra hiç hemze yoktur. Hemze sadece kelime muzaf mevkiinde ise konulmuştur. Meselâ: علماء gibi. Muzaf halinde bazan de onun yerini yay-yı izafet almıştır. Meselâ: فضلى قونية

6) ، veya • ile nihayetlenen Farsça veya Arapça kelimelerin cemillerinde bunların yerini Farsça çoğul cdatı olan ها alır. Meselâ: جامها ، خانها ، نمرها (جامهها ، خانهها ، نمرهها yerine)

7) و ve که ilgi zamirleri آن ile veya بل ile gedikleri vakit بلك ، چنانك şeklinde yazılmıştır. Meselâ: چنانك ، آنك

Zh = Serez 1794 No. lu nüshanın aslında başkaları tarafından tesbit edilen farklar

Maşnavî,¹ *Dîvân-i kabîr*,² *Maktûbât*³; Ayrıca bizzat Mavlânâ tarafından muhtelif kitapların kenarlarına yazılan kayıtlardan faydalanılmıştır⁴. İsimleri sayılan bu eserlerden nakledilen parçaların büyük bir kısmı sonulan metinde gösterilmiştir. Bir kısmı da II. cildin sonuna bırakılmıştır.

Manâkıb al-‘ârîfîn neşrinin dayandığı nushalar

Manâkıb al-‘ârîfîn'in çeşitli bakımlardan arzettiği ehemmiyetine rağmen ilmi esaslara dayanan tenkidli bir tabı yapılmamıştı. Bundan altmış iki yıl önce Hindistan'da Agra'da "*Savānîh-i ‘Umr-i Hazrat-i Marlânâ Rûmî musammâ ba manâkıb al-‘ârîfîn*" adıyla yapılan baskısı ise, birçok hatalarla dolu olduğu gibi tamamiyle de tükenmiş bir durumda idi. Bu hususları ve bilhassa Anadolu Selçukluları tarihi bakımından arzettiği değeri göz önünde bulunduran Türk Tarih Kurumu, eserin Türkiye'de bulunan eski elyazmalarına istinaden ilmi neşrinin yapılması işini bu satırları yazana havale etmek lûtfunda bulundu. Bu maksatla eserin, vaktiyle Prof. H. Ritter tarafından tesbit ve tavsif edilen⁵ nushaları tedkik edildikten sonra onun gözünden kaçmış başka nushaların bulunup bulunmadığını tahkik için kütüphanelerimizde yeniden bir araştırma yapıldı. Nitekim bu araştırma sonunda, muhtelif sebeplerle Prof. Ritter'in görmediği çok daha eski ve mevsuk sayılabilen bir çok nushalara tesadüf edildi.

Bu şekilde tesbit edilen ve sayıları oldukça kabarık olan bu nushalar arasında Süleymaniye Kütüphanesi Serez kitapları 1794 No. da kayıtlı nusha, metnin tesisi için esas olarak alındı ve bu nusha ile karşılaştırmak üzere de Bursa Kütüphanesi Eşref Zâde Dergâhı kitapları 1203 No. lu nusha ile Konya Âsâr-ı Atika Müzesi 2158 No. lu nushalar tercih edildi.

¹ Maşnavî'den alınan bütün beyitler sunulan metinde gösterilmiştir.

² Dîvân-i kabîrden alınan beyitler, Prof. Badî' al-Zamân tarafından yapılacak neşrine intizaren eserin II. cildinin sonunda gösterilecektir

³ Bk. Ahmed Elflâkî, Âriflerin menkıbeleri, c. I, s. XXXVIII

⁴ Bk. bu kitap, s. 531

⁵ Bk. H. Ritter, Philologia XI (Der Islam, c. XXVI, s. 129-30)

bilecek bir takım rivayetlerin ya üstlerinin çizildikleri veya kaydedilmedikleri görülmektedir¹.

Aflâkî'nin *Manâkib al-‘ârifin*'i yazarken faydalandığı başlıca eserler, bu satırları yazan tarafından yapılan tercümesinin ön sözünde işaret edildiği² gibi şunlardır: Farîdün b. Aḥmad Sipahsâlâr, *Risâla*, Aflâkî isim zikretmeden bu eserin muhtevasının dörtte üçünden fazlasını bazan küçük ifade ve kelime değişikliği ile bazan da genişletmek suretiyle eserine nakletmiştir. Aflâkî'nin bu parçaları naklederken Sipahsâlârdan bahsetmeyişi şu sebeplerle izzah edilebilir : Sipahsâlâr, eserini tamamlamadan ölmüş, bu bakımdan kitabı herkes tarafından tanınmamıştır. Sipahsâlâr'ın eseri, ‘Aṭṭâr'ın Taḫkirat al-avliyâ'sı âyarında bir eser olmaktan çok uzak ve halkın hoşuna gidecek kerametleri ihtiva etmediği için beğenilmemişti. Bu bakımdan ‘Aṭṭâr'ın Taḫkirat al-avliyâ'sına benzer bir eserin yazılması arzu ediliyordu. Aflâkî, ‘Arif Çelebi ve etrafındakilerin bu arzularını yerine getirmek için *Manâkib al-‘ârifin*'i yazmağa başlamış, ancak Sipahsâlâr'dan faydalandığı halde ehemmiyetsiz addedilen bir eser olduğu için de adını bile zikretmemiştir.

Sipahsâlâr'ın *Risâla*'sından nakledilen parçalar *Manâkib al-‘ârifin*'in Türkçe tercümesinde işaret edildiği³ gibi, sunulan Farsça metinde de (notlarda) gösterilmiştir. Bu arada gözden kaçan kısımlar da ikinci cildin sonunda işaret edilecektir. Sipahsâlâr'ın dışında Aflâkî şu eserlerden faydalanmıştır : Sultan Valad, *İbtidâ'-nâma* (Valad-nâma)⁴ ve *Ma‘ârif*⁵; Şams addîn-i Tabrizî, *Maḳâlât*'ı, muhtelif kısımlarından alınmak suretiyle bu eserin takriben üçte biri olduğu gibi nakledilmiştir⁶; Mavlânâ Calâl ad-Dîn-i Rûmî, *Fihî mâ fih*⁷,

¹ krş Neşredilen metin, s. 274

² Ahmed Eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı Ankara 1953, c. I, Önsöz, s.

³ Bk, Ahmed eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, c. I, s. XI-XL (Önsöz)

⁴ Bk, aynı eser, s. XXII-XXV

⁵ Bk, aynı eser, s. XXVII-XXIX

⁶ Bk, aynı eser, s. XXIX-XXXIII

⁷ Bk, aynı eser, s. XXXV-XXXVIII

edildiği de görülmektedir¹. 'Abd al-Vahhâb b. Calâl ad-Dîn Muḥammad tarafından hazırlanan bu muhtasar nussha, eserin mufasssal Türkçe tercümesi olduğu halde Şanâ'î mahlası ile tanınan Derviş Hâllî (ölm. 950 h. 1543 m.)² tarafından bir takım değişiklikler daha yapılmak suretiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.⁴ Görülüyor ki eser ilk yazılışından başlayarak başta müellif olmak üzere birçok kimseler tarafından bir takım değişiklik ve ilâvelere mâruz kalmıştır. Ancak müelliften başkaları tarafından bu değişiklikler yapılırken eserin muhtevâsından ayrılmamağa dikkat edilmiş, ihtimal ihtisar edenlerin tarihi bilgilerinin kifayetsizliği yüzünden bir takım tarihi hatalar da olduğu gibi alınmıştır. Meselâ 'Alâ' ad-Dîn Muḥammad H'vârizmşâh'ın, eserin hemen başında Aflâkî tarafınca hatalı bir şekilde Calâl ad-Dîn H'vârizmşâh'ın amcası olarak gösterilmesi de aynen nakledilmiştir.

Manâkib al-'ârifîn'in kaynakları

Yukarıda da işaret edildiği üzere eserin ihtiva ettiği mâlûmat şifahi ve yazılı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Şifahi rivayetlerin hiç olmazsa bir kısmını, bilhassa Maṣnavî de geçen bazı beyitler etrafında halk arasında teşekkül eden hikâyeler ve yine halk arasında Mevlânâ'ya atfedilen kerametler teşkil etmektedir. Bu arada Aflâkî'nin kendi mahsulü olan rivayetler de vardır. Aflâkî, birçok benzerleri gibi şeyhine ve onun hânedânına karşı kendi benliğini unutacak derecede sonsuz bir inanç ve sevgi beslediği için, derlediği malûmatın doğruluğundan en ufak bir şüphe hissetmediği gibi, ileride eserini okuyanların, bunları Mavlânâ hanedanı lehine mi veya aleyhine mi yorumlayacaklarını da düşünmemiştir. Nitekim sunulan metnin tesisinde faydalanılan nushalardan birinde³, bilhassa şeriate bağlı kimseler tarafından Mavlânâ aleyhine kullanıla-

¹ 'Abd al-Vahhâb b. Calâl al-Dîn Muḥammed al-Hamadânî, Şavâkib al-manâkib, Aşır II (Süleymaniye kütüphanesi) 154, vrk. 2b-3a (Muh-telif nushaları için bk. Ritter Philologika XI Der Islam c. XXVI, s. 131, C. A. storey, Persian literature, volum I, Part 2, s. 938)

² Tercüme-i hali için bk. Ritter, aynı makale, s. 131

³ Bursa Genel Kitaplığı Eşrefzâde Dergâhı, 1203 vrk. 79 a, kır- neşredilen metin s. 274

Manāḳīb al-‘ārifīn, s. 9-10

چنان گویند که بعد از نیم ماه حضرت بهاء ولد بوجود آمد وبعد از دو سالگی آنچنان سالکی نقل فرمود ، اوچون مولانا بهاء ولد بزرگ شد و بالغ گشته در انواع علوم وحکم مستثنی ومشاریه شد همانا که خویشان مادریش اتفاق کرده میخواستند که اورا بتخت پادشاهی نشانند تا همگنان در تحت تصرف او باشند ؛ حضرت بهاء ولد قبول نکرد واصلا رضا نداد ؛ روزی در کتبخانه پذیر خود در آمد و کتب را مطالعه کردن گرفت ؛ مادرش ملکه جهان گفت : مرا بسبب این علوم وحکم پذیرت داده بودند ؛ بهاء ولد بجد تمام بتحصيل علوم دینی مشغول شد وممارست نمود واز مالک جهان بکلی فارغ گشت

Manāḳīb al-‘ārifīn, bütünüyle bir derleme eser (compilation)dir. Filhakika muhtelif kitaplardan aynı veya küçük bazı tadilâtla yapılan iktibaslar ve muhtelif kimselerin rivayetleri bir tarafa bırakılırsa, malûmat olarak Aflâkî'ye ait pek az şey kalır. Ancak muhtelif kimselerden duyduklarını anlatırken kullandığı ifade tarzı ve muhtelif kitaplardan yaptığı nakillerdeki bazı tasarrufları onun orijinal tarafını teşkil eder. Bu arada kitabını genişletirken rivayetleri konuları ile ilgili bölümlere koymaması, istişhad olarak naklettiği beyitleri muhtelif yerlerde sık sık tekrar etmesi, kendinden sonra gelenlerin haklı olarak şikâyetlerini mucib olmuştur. Nitekim aşağıda bahsedilecek olan **B** (=Bursa) nushasında muhtelif rivayetlerin kenarlarında “bunun yeri burası olmamalı, Mâvlânâ veya Şams bahsinde geçmelidir” gibi kayıtlara rastlandığı gibi, Türkçe lafızları (alfâz-i türkâna) ve eskice sayılan Arapça ke-limeleri farsçalaştırmak, rivayetler arasındaki irtibatı sağlamak, mükerrer beyitleri atmak, tenakuzları gidermek, küfre ve zındıklığa kaçan ibareleri çıkarmak, ve anlaşılması zor yerleri açıklamak maksadıyla ‘Abd al-Vahhâb b. Calâl al-Dīn Muḥammad al-Hamadānī (ölm. 954 h./1547 m.)¹ tarafından ihtisar

¹ Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, s. 131; H. Ritter, Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve etrafındakiler, Türkiye Mecmuası, c. VII - VIII, s. 279, ve orada zikredilen kaynaklar.

bulunduğu bir toplantıda eserin Farsça metni okunurken, Farsça bilmeyenlerin de ondan faydalanmaları için Türkçeye tercüme etmesini kendisinden istediklerini, onun da, onların bu arzularını yerine getirdiğini kaydetmektedir (vrk. 2^{a-b}). Dil bakımından arzettiği hususiyetlere bakılırsa bu tercümenin en çok H. IX. asrın başlarında yapıldığı söylenebilir.

Manāḳib al-‘ārifīn’in ikinci redaksiyonu

Aflākī'nin, bu birinci redaksiyondan sonra vucuda getirdiği ve sadece “*Manāḳib al-‘ārifīn*” adını verdiği metni sunulan ikinci redaksiyon, bilhassa muhteva bakımından birincisinden çok geniştir. Filhakika müellif, bu maksatla birçok başka kitap ve şahısa müracaat etmek suretiyle Mevlânâ ve etrafında bulunanlara dâir ne bulmuş, görmüş veya duymuşsa eserine sokmuştur. Nitekim *Manāḳib al-‘ārifīn*’deki yazılı kaynaklara dayanan rivayetlerin çoğu birinci redaksiyonda bulunmadığı gibi mevcut rivayetler arasında da uzunluk, kısalık ve ifade bakımından oldukça büyük fark vardır. Her iki redaksiyonda da bulunan şu rivayetin karşılaştırılması bu hususta yeter derecede bir fikir verebilir :

Manāḳib al-‘ārifīn va marātib al-kāşifīn (Bursa Hüseyn Çelebi 762, vrk. 98 b).

بعد از زمانی مولانا شمس الدین حسین خطیبی از دنیا نقل فرمود و مولانا بهاء الحق والدین بزرگ شد، خویشان ماذر میخواستند که بهاء ولد را بر تخت پادشاهی بنشانند؛ بهاء ولد قبول نکرد زیرا چون بزرگ شده بود از بد و نیک تمیز کرد، روزی در کتبخانه پدرش در آمد و آن جمله کتب پدر را بدید و با والده اش پرسید که این چه چیز است و از آن کیست؟ والده اش گفت که این جمله از آن پدرت و من والده تو و دختر پادشاه، بسبب این علم با پدرت دادند؛ بهاء ولد تخت پادشاهی را ترک کرد و مشغول شد به علم و چندان علم تحصیل کرد که در استفتا تا سلطان العلماء نبشته نمی شد فتوی نمی داد.

3) **Hacı Mahmûd** (Süleymaniye Kütüphanesi) **4557**. Üzeri siyah bez kaplı, sırtı siyah meşin, yeni tarzda yapılmış bir cild içinde 24. 4 × 14 (15.5 × 5.7) cm. cb'adında olup 165 varaktır. Her sahifede 19 satır vardır. Yazı yeni bir nesihtir. İstinsah tarihi takriben H. XII. asır olmalı. Baştan ilk varak eksik olduğu gibi sondan da eksiği vardır. Bundan önceki nushaya nazaran mukaddimedede küçük farklara rastlanıldığı gibi, son bölümü teşkil eden ‘Ārif Çelebi’nin tercüme-i haline de ilâveler yapılmıştır.

Baş :

سید سردان برهان الحق والدین محقق ترمذی و بر بعضی طریقہ
فرزندش سرّ اللہ العظیم کورہ الاعلیٰ والآدم (!) مولانا جلال الحق
والملہ والمذهب والدین ...

Son:

... سؤال کرد کہ روز قیامت احوال ما در بہشت چگونه باشد
حضرت چلبی فرمود کہ در بہشت در آیند و خوریان (!)

Bu nusha ‘Ārif Çelebi bahsinin sonuna yapılan ilâveler hariç küçük ibare ve kelime farkları bir tarafa bırakılırsa bundan önceki nushanın tamamıyla aynıdır.

Manāķib al-‘ārifin va marātib al-kāşifin’in meçhul bir mütercim tarafından aynı adla Türkçe’ye yapılan tercümesine gelince, Ayasofya kütüphanesi 3462 no. da bulunan tek nushası,² Sultan al-‘Ulamā’ Bahā’ al-Dīn Valad’dan itibaren Mavlānā da dahil üç şahsın tercüme-i hâlini ihtiva etmektedir. Mukaddime de yapılan küçük bir tadilât hâriç, eserin Farsça metninin tamamıyla aynıdır. Mütercim, tercümede ‘Ārif Çelebi’nin bulunduğu toplantı yerine Mavlānā âşık ve muhiblerinin

¹ Krş. Ahmed Eflâkî. Ariflerin menkıbeleri, çeviren T.Yazıcı, c. II s. 429.

² Tavşifi için bk. H. Ritter, Philologica XI, Der İslam, c. XXVI, s. 134; İstanbul Kitaplıkları tarih-coğrafya kataloqları 6. fasikül, İstanbul, 1946, s. 538.

Lev.II — B = Bursa, Hüseyin Çelebi 762 No. da kayıtlı Aflâkî'nin
el yazısıyle Mi'râc-nâma'nın ilk sahifesi

برین اذن از امداد رحمت بی نهایت ایشان استمداد کرده بقدر استعداد
وسعی اعتقاد خود درین بحر زخار که محیط درجنب آن کمتر از
قطره باشد خوضی کرده شد

3

باشد که بلب یا بکناری برسم

وبطریق استخبار و نیاز آنچ از اصحاب عظام که روات ثقات
و عدول بودند سنداً عن سند استفسار کرده بوزم که درین کتاب
درچند فصل اصول آن را ترتیب نهادم و این کتاب را « مناقب
العارفین و مراتب الکاشفین » نام نهاده شد والله الموفق علی تلیقه
و اتمامه من عمیم فضله و انعامه

9

2) *Lâlâ İsmâîl* (Süleymaniye Kütüphanesi), 221. Üstü ebrulî kâğıt kaplı, miklaplı vişne rengi meşin bir cilt içinde bulunan bu nusha 27.1 X 18 (yazı eb'adı 16 X 11.1) cm. eb'adında olup 177 varaktır. Her sahifede 13 satır vardır. Yazı çok işlek, bâzı kısımlarda kelimeler arasında fasıla verilmekten ve birçok yerlerde harflerin noktaları ihmal edilmek suretiyle yazılmış bir Selçuk devri neshi olup söz başları kırmızı mürekkeple belirtildiği gibi Hudâvandigâr unvanı da yine kırmızı mürekkeple خ şeklinde kısaltılmıştır. 833 h. yılı Ramazanı başlangıcında Konya da istinsah edilmiştir.

Son :

. . . کوبند دران مدت کی الله گفت شش ماهه بوذ کی بعد از
اندک زمانی حضرة خداوندگار قدس الله سره العزیز سفر راه
عقبی کرد فی لطف امان الله تعالی وجوار جلاله

Ferağ kaydı :

تم المناقب بعون الله تعالی وحسن توفيقه والصلوة علی خیر خلقه
محمد مصطفی فی اوائل رمضان المبارك بعام ثلث و ثلاثین وثمانمائة بدار
الملك قونیة حیت عن البلیه

وواقف ضمایر الرجال جلال الحق والدين العارف قدس الله تعالى سرهم
وادام في معارج القدس فتوحهم

3 این دعا را یارب آمین هم تو کن ای دعا آن تو آمین آن تو

سبب تالیف این کتاب شریف و ترتیب این ترکیب منیف
آن بود که روزی از روزها <ی> عمر در حضور بندگی حضرت سلطان
6 العارفين جلال الحق والدين چلی امیر عارف مد الله ظله الوارف
جماعتی از دوستان جائی و محبانی ربانی و فقههم الله تعالى حاضر بودند
و مذاکره کتاب تذکره الاولیا از آن فرید الدین عطار قدس الله سره

9 می کردند که مناقب مشایخ کرام ماضی را چه نیکو ترتیب کرده است

و دران باب سعی جمیل نموده و تنزیل آخر کلام برین کردند که
از حضرة اعظمت (!) خداوندگار کاشف غوامض الاسرار چندین
12 هزار کرامات بی شمار که درین عصر میان عالمیان بظهور آمد و کافه علما

و حکما و عقلاء آن دور متفق و متحد بودند که حضرت مولانا قطب
وقت و سلطان عهد و کامل حقیقی و مرشد راستین و صاحب کشف
و ینبوع کرامات و عالم ضمایر و جاسوس القلوب و مشاهد مغیبات روحانی
15 و مسخر نفوس جبار و وساکت مکابران اکابر و عظیم السیر و السر بود

چرا در شرح شان ایشان نیز بدان وضع تذکره در میان اصحاب که ارباب
18 الباب اند نباشد که تا ابد الاعصار درین جهان تذکره باشد پس حضرت
سلطان العارفين چلی عارف مد الله ظله بعد از تفکر بلیغ و امعان

نظر رؤیت آن رویت را مستحسن داشته بدین بنده کی خاک قدم
بندگان خلص اوست خطاب کرد و اشارت عالی ارزانی فرمود که
21 هر کراماتی و حکایاتی که از لفظ ما و از اصحاب کبار درین باب سماع کرده

و بسمع اعتقاد خود مسموع داشته جهت حصول جد بی حد هر چه
24 تمامتر بنما تا در آذان اسماع اخوان استماع بی توانی ثوابی رسانیدن مبینی

Sultān Valad 52, 57, 104

Çalabi 'Ārif 22, 100

Manāḳib al-ʿārifin'in birinci ve ikinci redaksiyonu hakkında bir fikir edinmek maksadı ile bu nüshanın mukaddimesi, bundan sonra tavsifi verilecek olan nüshanın mukaddimesinden tamamlanılarak olduğu gibi nakledilecektir :

Baş :

- بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله والحمد له اولى والله الحمد فى الآخرة والالى
(= وآلولى) واصلى على نبيه النبي محمد المولى وعلى آله الموالى الصدق
3 واخوان الصفا ومن تابعهم باليقين وبايعهم بالوفا اما بعد بدان اى طالب صادق
ايدك الله بروح منه القدس (!) وابدك فى مجالس الانس كى اين مختصر
مختصر محتويست بر بعضى كرامات حضرت سلطان العلماء فى العالم مولانا
6 بهاء الحق والملة والدين محمد بن الحسين بن احمد الخطيبى المعروف بهاء
ولد المنتسب الى الشيخ المقدّم والصاحب المعظم خليفة رسول الله صلى الله
عليه وسلم بعده صاحب غاره فى عده (!) بالحجج البالغه والبراهين الساطعه
9 اولو الفضل والصدق ابى بكر بن قحافه رضى الله عنه وعنه اجمعين
سر الله الاعظم ونور الاعلى والادوم قطب الاوليا والكاملين مولانا
جلال الحق والملة والدين قدس الله تعالى سرهم وبر بعضى احوال
12 سلطان الكل مولانا شمس الملة والدين محمد التبريزى وبر بعضى منقبت
شيخ مشايخ العالم الكامل الحال صلاح الحق والدين فريدون ابن ياغى
بصان المعروف بزركوب القونوى وبر بعضى مناقب جنيد الزمان مفتاح
15 كنوز العرش حسام الحق والدين حسن بن محمد بن الحسين ابن اخى ترك
المنتسب الى الشيخ المكرّم بما قال امسى كُردياً واصبحت عريباً وبر بعضى
مناقب وكرامات مولانا ابن مولانا سلطان المحققين بهاء الحق والدين
18 الوالد وبر بعضى مناقب فرزندش سلطان البدلا والواتاد معدن الكشف

hemen başında' bulunması bu ihtimali teyid etmektedir. (Krş. bu kitab, s. 364).

Mi'rac-nāma ile *Manākib al-‘ārifīn*'i ihtiva eden bu mecmua, üzeri ebruli kâğıt kaplı, miklaplı siyah meşin bir cilt içinde 109 varaktır. 22. 1 × 16.2 cm. eb'adında olup her sahifede 15 satır vardır. Yazı okunaklı bir selçuk neshi olup د, ذ ve bir sesliden sonra kısmen ذ, كه ler bazan ك şeklinde yazılmıştır. Beyitler, âyetler ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmak suretiyle tefrik edilmiştir. Bu iki esere ait yapraklar mecmua içinde şu şekilde sıralanmıştır :

1. *Mi'rac-nāma* 1 - 19, 23 - 45, 47, 83 - 84

Baş :

بسم الله الرحمن الرحيم رب اختم بالخير روايت ميكند عبد الله بن عباس رضى الله عنه از آيات سبحان الذى اسرى بعبده ليلاً من المسجد الحرام الى المسجد الاقصى الذى باركنا حوله تنزيه من آياتنا انه هو سميع البصير ابن عباس كويد رضى الله عنه كه پيغامبر عليه السلام كفت خفته بوذم شب بيست هفتم ماه رمضان در خانه امهانی دختر ابو طالب خواهر على ... پیش من خفته بود او هشت ساله بود ...

Son eksiktir.

2. *Manākib al-‘ārifīn va marātib al-kāşifīn*'in bölümlerinin sıraları karışık olduğu gibi her bölüme ait rivayetlerde başka başka bölümlerde yer almıştır. Burada bu bölümler sıraya konduktan sonra her bölümle ilgili rivayetlerin bulundukları yapraklar da işaret edilecektir :

Mukaddime 95, 98

Manākib-i Sulţān al-‘Ulāmā Bahā' ad-Dīn Valad 98 b, 49, 63

Mavlānā Calāl ad-Dīn (baştan eksik) 58, 62, 64-67, 81-82, 85-94, 96-97, 99, 109

Şams ad-Dīn al-Tabrizi 68-76

Şalāh ad-Dīn-i Zarkūp 67-78

Çalabi Hūsām ad-Dīn 79-80

hâlini ihtiva etmektedir. Ulu ‘Ârif Çelebi’nin sadece doğumundan bahsedip ölümünden bahsetmediğine göre bu redaksiyonun ‘Ârif Çelebi hayatta iken kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aşağıya aynen nakledilen mukaddimede geçen *بر بعضی کرامات ، بر بعضی احوال ، بر بعضی مناقب* gibi tâbirler de bu redaksiyonun ileride yazacağı mufassal kitabın bir taslağı olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ulu ‘Ârif Çelebi’nin ölümünden bahsedilmemiş olması, eserin başka biri tarafından ihtisar edilmiş olmak ihtimalini tamamiyle ortadan kaldırmaktadır. Filhakika ihtisar edilmiş olsaydı, ihtisar eden kimsenin ‘Ârif Çelebi’nin ölümünden bahsetmemesi için bir sebep yoktu. Yine ikinci redaksiyonun mukaddimesindeki 718 h. tarihine ve 719 h. tarihinde ‘Ârif Çelebi’nin ölümünden bahsedilmeyişine bakılırsa, bu redaksiyonun 718 h. yılı içinde tamamlandığı neticesine varılır. İhtimal, hem şeyhinin emrini bir an önce yerine getirmek, hem de ileride yazacağı büyük esere bir başlangıç olmak üzere kendi ifadesine göre bu sahada *muhtasarın muhtasarı* sayılabilen bu redaksiyonu vucuda getirdi.

Birinci redaksiyonun nushaları

1) **Bursa Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi 762.** baştan bir, orta ve sondan muhtelif yaprakları düşmüş ve ayrıca mevcut yaprakları da sıraya konmadan karışık bir şekilde *Mi’râc-nâme* adlı bir eserle birlikte ciltlenmiş olan bu nushanın müellif hattı olduğu ancak başka yerlerdeki¹ kendi hattıyla olan yazılarla karşılaştırıldığı zaman anlaşılmaktadır. Başta bulunan *Mi’râc-nâme* de, *Manâkib al-‘ârifîn* gibi Aflâkî’nin kendi hattıyladır. Müellifi meçhul olan bu eserin, *Manâkib al-‘ârifîn*’ de bir vesile ile kendisinden bahsedilen *Kitâb-i asrâr-i Mi’râc* adlı eserle aynı olmak ihtimali vardır. Filhakika *Manâkib al-‘ârifîn*’ de *Mirac* dolayısıyla nakledilen” *سبحان الذي اسرى بعبدہ لیلہ* (Kur’an, XVII, 1) âyetinin aşağıda görüleceği üzere *Mi’râc-nâme*’nin

¹ Burada fotoğrafı bulunan Mutanabbî dîvânı sonundaki kayıttan başka, A. Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan sonra mevlâfîlik*’te 723 tarihli bir Mesnevî nushasından nakledilen Aflâkî’nin el yazısı ile karşılaştırmız.

veya mensur başka bir kitabı bilinmemektedir. Esasen *Manâkib al-‘ârîfin*’de muhtelif kimselerden türlü vesilelerle birçok şiirler naklettiği halde kendisinden bir şiir nakletmemiş olması, onun şâir olmaktan çok bir nâsir olduğunu göstermektedir. Farsça, Türkçe ve Arapçayı iyi bildiği anlaşılan Aflâkî, nesirde, devrinde yazılmış mensur eserlere² nisbetle sâde ve açık bir ifade tarzı kullanmağı tercih etmiştir. Ayrıca hâiz olduğu tahkiye kabiliyeti, *Manâkib al-‘ârîfin*’in bir halk romanı haline gelmesini sağlamıştır. Eserinde *Tazkirat al-avliyâ*’ya benzetilmek gayretiyle râvileri veya şeyhlerini vâsıflandırmak için kullandığı musanna ifadelerde büyük bir başarı göstermediğine sık sık rastlanabilir. Bilhassa secili ibarelerde görülen zorlamalar ve karînelerin azlığı bunu göstermektedir. Bir bakıma onun bu kabiliyetinin azlığı eseri için hayırlı olmuştur. Aksi takdirde onun eseri de bir çok benzerleri gibi okunması güç ve insana bıkkınlık veren bir kitab olurdu. Halbuki rivayetlerin tertibindeki düzensizliğe ve birçok tenakuzlarına rağmen *Manâkib al-‘ârîfin*, açık ve akıcı üslûbu sayesinde halkın muhayyilesinde yaşayanları nakleden güzel bir eser haline gelmiştir.

Manâkib al-‘ârîfin’nin birinci redaksiyonu

Yukarıda kısaca edebî hususiyetlerinden bahsedilen bu eser, otuz altı yıllık gibi uzun bir çalışma ve derlemenin mahsulüdür. Aflâkî’nin, 718 h./1318-19 m. de şeyhi Ulu ‘Ârif Çelebi’nin emri ile (bk. s. 5) başlayıp 754 h./1353 m. de tamamladığı *Manâkib al-‘ârîfin*’in müellif tarafından kaleme alınmış iki redaksiyonu vardır: *Manâkib al-‘ârîfin va marâtib al-kâşifin* adıyla birinci, ve sâdece *Manâkib al-‘ârîfin* adıyla ikinci redaksiyon.

Manâkib al-‘ârîfin va marâtib al-kâşifin’in, biri bizzat müellif hattı olmak üzere, üç farsça nushası ile meçhul bir şahıs tarafından yapılan bir türkçe tercümesi vardır. Bu ilk redaksiyon, Sultan al-‘Ulamâ’ Bahâ’ ad-Dîn Valad’dan itibaren Ulu ‘Ârif Çelebi’ye kadar olan sekiz şahsın tercüme-i

² Meselâ, Farîdûn b. Aḥmad Sipahsâlâr, Risâla, Nşr. Sa’id Nafîsî, Tahran 1235 h. ş ve Maḥmûd b. Muḥammad al-Aksarâyi, Musâmarat al-aḥbâr va musâyarat al-aḥyâr, Nşr. Osman Turan, Ankara, 1944 v. b. gibi.

kayda rastlanmaz. Ancak mahlasından böyle bir ilimle meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca kitabında geçen bir kayıttan da onun sihir ilmine de vâkıf olduğu anlaşıyor.¹

Aflâkî, Ulu 'Ârif Çelebi'ye intisabettikten sonra ona âdeta taparcasına bağlanmış, onun ölümüne kadar yanından ayrılmamıştır. Seyahatten hoşlanan bir tabiate sahip olan Ulu 'Ârif Çelebi ile birlikte 716 h./1291 m. de Azerbaycan'da Sultanıyye'ye, Tebriz'e gitmiş ve muhtelif vesikelerle Anadolu'nun muhtelif şehirlerini gezmiştir². Şeyhinin 719 h./1319 m. de ölümünden sonra türbedar olmuş ve onun oğlu 'Âbid Çelebi'ye intisabetmiştir. Bir ara, Uc beylerinin Timurtaş'a³ bi'at etmelerini sağlamak maksadı ile cebren gönderilen 'Âbid Çelebi ile birlikte bu bölgelere gitmiş, ayrıca 'Âbid Çelebi'nin Tebriz'e yaptığı seyahate de katılmıştır⁴. 'Âbid Çelebi'nin 739 h./1338 m. de ölümünden sonra sırasıyla Vâcîd Çelebi (ölm. 742 h./1342 m.) Şâhzâde ve Amîr 'Âdil Çelebi (ölm. 1368 m. 769 h.) ye intisabetti. Hayatının bundan sonraki kısmı maalesef bilinmemektedir. Ancak, ihtimal sâir işleri yanında 754 h./1353 m. ye kadar *Manâkib al-'ârifîn*'i tamamlamakla meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca bu sıralarda altmışı aşkın bir yaşta olduğu için Konya'dan pek uzaklaşmadığı da söylenebilir. Nihayet Aflâkî, 30 Racab 761/17 Haziran 1360 yılında hayata gözlerini kapayıp Türbe civarında bir yere gömülmüştür. Zamanla mezarı kaybolmuş, sadece mezar taşı Topbaş Hoca denen birinin evinin avlusunda bulunarak Mevlânâ Müzesine nakledilmiştir.⁵

Eserleri

Hayatını, başta Ulu 'Ârif Çelebi olmak üzere Mavlânâ hanedanına vakfetmiş olan Aḥmad Aflâkî'nin "*Manâkib al-cârifîn*" adlı bu eseri dışında üç Türkçe gazeli⁶ hariç, manzum

¹ II. cild, V. bölüm, 13

² II. cild, VIII. bölüm, 73 v.b.

³ II. cild, IX. bölüm, 2

⁴ II. cild, IX. bölüm, 3

⁵ Bk. A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra Mevlevilik, İstanbul, 1953, s. 131

⁶ Bk. H. Hâlit (Süleymaniye kütüphanesi) 181 no. da mukayyed Maḡnavi, C. VI. vrk. 157b, 158 b. ve oradan naklen A. Gölpınarlı, aynı eser s. 469 - 71

Özbek Han'ın (712-741 h. / 1312-1340 m.)¹ sarayında öldüğüne ve kendisine büyük bir servetle birlikte kitaplar bıraktığına bakılırsa, devrin sayılı kişilerinden olduğu anlaşılır. Şâkib Dede'nin, Aflâkî'nin Konya'da doğduğuna ve *Manâkib al-‘arifîn*'de muhtelif vesilelerle adı geçen² Ahî Nâîûr'un oğlu olduğuna dâir verdiği malûmatın³ tamamıyla kendi mahsulü olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten anlattıklarının doğruluğuna herkesi inandırmak için çok defa râvilerin isim ve sıfatlarını açıklamayı âdet edinen Aflâkî'nin, Ahî Nâîûr'dan babası olarak bahsetmemesine imkân yoktur. Aynı şekilde eserinde Konyalı olduğuna dâir bir kayıt veya hiç olmazsa çocukluğunu Konya'da geçirdiğine dâir bir hâtıranın bulunmayışı da onun bu şehire başka bir yerden geldiğini göstermektedir. Yine Şâkib Dede'nin, Aflâkî'nin, Moğol hükümdarlarından Keygatu'nun (saltanat süresi: 690-694 h./1291 - 1295 m.) Konya'ya geldiği sırada orada bulunduğuna dâir naklettiği rivayet de doğru olmasa gerek. Çünkü Keygatu'nun, bir seferinde (684 h. / 1285 m.) şehzâde, bir seferinde de (690 h. / 1291 m.)⁴ hükümdar olarak Konya'ya geldiğinde olup bitenlerin hiç olmazsa bir kısmının Aflâkî tarafından değil de tamamının başkalarının ağzından nakledilmiş olması⁵ kendisinin o sıralarda Konya'da bulunmadığını teyid etmektedir. Buna göre Aflâkî'nin Konya'ya gelmesi, 690 h./1291 m. den epey sonraya rastlamaktadır. Konya'ya geldikten sonra Sirâc al-Dîn-i Maşnavî h'vân, 'Abd al-Mu'min-i Toğâtl, Nizâm al-Dîn-i Erzincânî'nin talebesi oldu⁶. Ancak müellif, kendilerinden hocası (ustâz) olarak bahsettiği bu şahısların her birinden neler okuduğunu tasrih etmemektedir. Aflâkî mahlasına bakılarak onun hey'et ilmi ile de meşgul olduğu⁷ ve hattâ Konya'da Alâ'addin tepesinde bir rasathanede rasat yaptığı söylenmekte⁸ ise de buna dâir eserinde bir

¹ Bk. Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiyye*, s. 363

² Bk. bu eser s. 35

³ *Saflna-i Mavlavîya*, c. III, s. 5

⁴ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin menkıbeleri*, c. I, s. LXXIX (Önsöz)

⁵ Bk. bu eser, s. 331; C. II, s. 611

⁶ Bk. bu eser, s. 272, 559, C. II, VIII. bölüm, 45

⁷ *Saflna-i Mavlavîya*, aynı yer.

⁸ A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan sonra mevlevilik*, İstanbul, 1953, s. 129.

teşkil eder¹. Manākīb al-‘ārifīn’de bu iki çeşit bilgi de bulunmaktadır. Nitekim eserin metni sonulan birinci cildinde daha çok rivayet yoluyla nakledilen hâdiselere dâir bilgiler, sekiz dokuz ay sonra yayınlanacak olan ikinci cildinde ise, kendi görgüsüne dayanan bilgiler yer almaktadır. Ancak rivayet yoluyla nakledilen bu bilgiler de bazı hataları düzeltilmek suretiyle çok defa asıl tarih kitaplarının verdiği malûmatı teyid etmekte veya tamamlamaktadır.

Ahmad Aflâklî’nin tercüme-i hali,

Eserinin muhtelif yönlerden arzettiği ehemmiyetine rağmen Ahmad Aflâklî’nin tercüme-i hâline dâir gerek kendi eserinde gerekse eski kaynaklarda derli toplu bir bilgiye rastlanmaz. Hayatı hakkında bilinenler, sadece eserindeki bazı kayıtlarla bazı mevlevî ricalinden bahseden kaynaklardaki² eksik ve yanlış malûmata istinad etmektedir. Bu bakımdan meselâ hangi tarihte doğduğu, nereli olduğu, tahsilinin seyri baba ve annesinin kimler olduğu bilinmemektedir.

Asıl adı Ahmad olup³ daha çok Aflâklî nisbesi ile tanınmıştır⁴. Ayrıca Ulu ‘Ārif Çelebi’ye intisabettiği için ‘Ārifî nisbesini de almıştır⁵. Lakabı olan Şams al-din’e ise *Manākīb al-‘ārifīn*’nin nushalarının ferağ kaydı ile Sâkıb Dede’nin “Saffna-i Mavlavîya” adlı eserinde rastlanmaktadır⁶. Sultan Veled’i (ölm. 712 h./1312 m.) idrâk ettiğine, 761 h./1360 m. de öldüğüne ve tahsilini Konya’da tamamladığına bakılarak onun 685-690 h./1286-1291 m. yılları arasında doğduğu tahmin edilebilir. Metni sunulan bu eserin yakında intişar edecek olan ikinci cildinde⁷, babasının, Saray şehrinde

¹ Meselâ : Bk. bu eser, s. 20, (Çagatay’ın ölümü), s. 22 (Ahlat’ın muhasarası), s. 23 (Yassı Çemen savaşı) de verilen yanlış tarihler gibi.

² Şâkıb Muşafâ Dede, *Saffna-i Mavlavîya*, c. III, s. 5

³ Bk. bu eser, c. II, VIII. bölüm, 27, 43

⁴ Bk. bu eser, c. II, VIII. bölüm, 45 v.b.

⁵ Halen Konya Müzesinde bulunan mezar taşındaki kitabe (bk. A. Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan sonra mevlevîlik*, İstanbul, 1953, s. 131)

⁶ Şâkıb Dede, aynı eser, aynı yer

⁷ VIII. bölüm, 73

Ö N S Ö Z

Ahmad Aflâkî'nin, doğunun büyük mutasavvıf ve şâiri Mavlânâ Calâladdîn'le etrafında bulunanların hal tercümelerine dâir en geniş bilgiyi ihtiva eden ve metni sunulan "*Menâkıb al-‘Arifîn*" adlı bu eserin, ayrıca H. VII - VII / M. XIII - XIV. asırlardaki Anadolu Tarihi için nekadar mühim bir kaynak olduğu mâlûmdur¹. Bu devirlere dair tarihi kaynakların pek mahdud oluşu, bu eserin tarih bakımından arzettiği değeri bir kat daha artırmaktadır. Kaldı ki çok defa himayesine sığındığı bir hükümdarın emri ile tarih yazan müelliflerin verdikleri bilgileri kontrole ve tamamlamağa yarayan menâkıb-nâmelerin birincilere tercih edilen tarafları da vardır. Gerçekten çok defa hâdiseleri, himayesine sığındıkları hükümdarların istedikleri veya dışardaki hâdiseleri saraydan duyabildikleri şekilde anlatan müelliflere nazaran kendi tarikatının veya şeyhinin propagandasını yapmak için geniş halk kitleleri arasında dolaşan ve dolayısıyla cemiyet içinde cereyan eden hâdiseleri bizzat yakından görebilen ve çok def'a herhangi bir tesire kapılmadan olduğu gibi anlatan menâkıb-nâme müelliflerinin verdikleri bilgi daha doğrudur. Bu gibi hususiyetleri yanında, ayrıca çok defa eski tarih kitaplarında bulunmayan halkın ictimâî durumu ile psikolojik durumunu da aksettiren menâkıb-nâmelerin ihtiva ettikleri tarihî malûmatın dâima ihtiyatla kullanılması icabetliğine de işaret etmek gerekir. Nitekim bir menâkıb-nâme müellifinin, kendinden önce vukubulan hâdiselere dâir yazılı bir kaynağa istinad etmeden başkalarından kulaktan duyma verdiği mâlûmâtta rastlanılan tarih hataları onun zayıf tarafını

¹ Cl. Huart, De la valeur historique des memoires des derviches Tournours, Journal Asiatique, onzième serie, Tome XIX, Avril-Juin 1922, s. 308 - 317.

Fuad Köprülü, Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları, Belleten 1943, c. VII, s. 422 v. d.

Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı, Türk-İslam klâsikleri 26, Ankara, 1953, C. I, s. XL-XCV (Önsöz).

TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARINDAN
III. SERİ — No. 3

ŞAMS AL-DİN AHMAD AL-AFLAKÎ AL-‘ÂRİFÎ

MANÂKİB AL-‘ÂRİFÎN

(Metin)

I. Cilt

Yayınlayan

TAHSİN YAZICI

Metin dışında yedi tıpkı basım vardır

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA

1 9 5 9

MANĀḲĪB AL-‘ĀRĪFĪN

I. Cilt

فہرست مطالب کتاب

- مقدمہ مؤلف ۶ - ۲
- فصل اوّل : ذکر مناقب سلطان العلماء بہاء الدین ولد ۵۵ - ۷
- فصل دوم : ذکر مناقب برہان الدین المحقق الترمذی ۷۲ - ۵۶
- فصل سوم : شرح مناقب مولانا جلال الدین الرومی . . ۵۷۳ - ۷۳
- مقدمہ ناشر بزبان ترکی 5 - 27

K I S A L T M A L A R

- B = Bursa Gençl Kitaplığı Eşref-Zâde Dergâhı 1203 No. lu Manâkıb al-ârifîn nushası
- Bh = Aynı nusha üzerinde sonradan yapılan tashih ve ilâveler.
- K = Konya Âsâr-i Atika Müzesi 2158 No. lu Manâkıb al-ârifîn nushası
- Kh = Aynı nusha üzerinde sonradan yapılan tashih ve ilâveler.
- Z = Süleymaniye Kütüphanesi Serez kitapları 1794 No. lu Manâkıb al-ârifîn nushası
- Zh = Aynı nusha üzerinde yapılan tashih ve ilâveler
- H = Cl. Huart, Les Saints des derviches tourneurs, c. I-II, Paris, 1918-1922.
- T = Ahmed Aflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, çeviren Tahsin Yazıcı. Dünya edebiyatından tercümeleler, Şark Islâm Klâsikleri : 26, C. I - II, Ankara, 1953 - 1954.
- MA = Mavlânâ Calâladdin Rûmî, Maşnavî, nşr. Alâ' ad-davla, Tahran, 1315, c. 1-6,
- MN = Mavlânâ Calâladdin Rûmî, Maşnavî-i ina'navî, nşr. R. A. Nicholson c. 1-2, 3-4, 5-6, London, 1925, 1929, 1933
- V = Bahâ' Valad, Ma'ârif, Nşr. Badî'az-Zamân Furûzânfar, Tahran, 1333 h.ş.

aşağıda bahsedilecek olan tercümesinden Türkçeye çevrilmiştir. *Konya Dergisi*'inde tefrika edilen bu tercüme kitabın üçüncü bölümüne kadar devam ettikten sonra durmuştur¹.

Yabancı dillerdeki tercümeleri

Manâkib al-‘ârifin tam olarak sadece fransızca'ya, ondan önce de parçalar halinde İngilizce'ye çevrilmiştir. Cl. Huart tarafından Fransızcaya yapılan tercüme (= H) "Les saints des derviches tourneurs, récits traduits du persan et annotés par Cl. Huart, Paris, 1918-1922, c. I-II" unvanını taşımaktadır. Eserin parçalar halindeki İngilizce tercümesi ise J. W. Redhouse tarafından kendi Mesnevi tercümesinin birinci cildinde (s. 1-135) çıkmıştır².

Manâkib al-‘ârifin'in mahiyeti, değeri, nushaları, tercümeleri ve sunulan ncşrin dayandığı esaslara dair imkân nisbetinde bilgi verilmek maksadiyle kaleme alınan bu önsöz'e son verilirken nâşir, yanlış-doğru cedvelinin bazı mülâhazalarla II. cildin sonuna bırakıldığını bildirir, eserin baştan itibaren yirmi formaya yakın bir kısmının matbua provalarını bir defa okuyarak gözden kaçan bazı hataların düzelmesine yardım etmek lûtfunda bulunan sayın hocası Prof. H. Ritter'e, eserin bir an önce basılmasını sağlayan Türk Tarih Kurumu Genel Direktörü sayın Uluğ İğdemir'e ve Kurum'un gayretli basımevi müntesiblerine teşekkürlerini bildirmeği yerine getirilmesi gereken büyük bir borç sayar.

TAHSİN YAZICI

¹ Bk. Ahmed Eflâkî, *Âriflerin menkıbeleri*, c. I, s. XCIX (önsöz)

² Bk. C. A. Storey, *Persian literature a bio-bibliographical survey*, Volum I, part 2, s. 938

Farsça metni baskıya hazırlanırken yapılan bu tercüme, Farsça şiirlerin, âyetlerin, hadislerin ve arapça kısımların tamamının Türkçesini ihtiva etmesi bakımından şimdiye kadar Türkçe'ye yapılanların en tam olanıdır. Birinci baskısı tükenmiş olan bu tercümedeki her rivayetin bulunduğu sahife sunulan metnin notlarında T rumuzu ile gösterilmiştir. Yakında yapılacak ikinci baskısında rivayet no.ları da konulacağı için okuyucu tercümesi ile aslını kolayca karşılaştırabilecektir. Ayrıca ikinci baskı, tamamen sunulan metne uydurulacaktır.

Muhtasar türkçe tercümeleri

Manâkib al-ârifin'in biri, doğrudan doğruya Farsça aslından ihtisar edilmek suretiyle manzum olarak, diğeri ise Calâl ad-Dîn Muḥammad al-Hamadânî'nin *Şavâkib al-manâkib* adıyla vucuda getirilen Farsça muhtasar nushasından olmak üzere yapılan kısa tercümeleri vardır. Muhtelif kimseler tarafından yapılan bu tercümeler şunlardır:

1) Kamâl Aḥmâd Dede (ölm. 1026 h -1617 m. den sonra) ¹, *Tarçuma-i manâkib-i Mavlânâ*, ² H. XI. asrın başlarında Manâkib al-ârifin'deki malûmat ihtisar edilmek suretiyle nazmedilmiştir. Ayrıca eserin manzum olan kısımları da önce asılları yazıldıktan sonra nazmen türkçeye çevrilmiştir.

2) Şanâ'î mahlası ile şöhret bulan Darvîş Ḥallî (ölm. 950 h./1543-44) ³, *Şavâkib* tercümesi ⁴, *Şavâkib al-Manâkib*'dan bir takım değişikliklerle yapılan bu tercüme, Kanunî Sultan Süleyman'a tahdim edilmiştir.

3) Darvîş Mâḥmûd Masnavîhân (ölm. 982 h. / 1003 m. den sonra) ⁵ *Tarçuma-i Şavâkib* ⁶, *Şavâkib al-manâkib*'in tam tercümesi olup 998 h. de kaleme alınmıştır.

4) Naci Nîzret Baştaḳ, *Manâkib al-ârifin tercümesi*, Üniversite kütüphanesindeki bir yazma ile karşılaştırılarak Cl. Huart'ın

¹ Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, s. 134

² Nushalarının tavsifi için bk. H. Ritter, aynı makale, s. 134

³ Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, 131

⁴ Muhtelif nushaları için bk. aynı makale, 131

⁵ Tercüme-i hali için bk. aynı makale, s. 131

⁶ Muhtelif nushaları için bk. aynı makale s. 131-3

